නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

ඛුද්දකනිකායෙ

බුද්ධවංස-අට්ඨකථා

ගන්ථාරම්භකථා

අනන්තඤාණං කරුණාලයං ලයං, මලස්ස බුද්ධං සුසමාහිතං හිතං;
නමාමි **ධම්මං** භවසංවරං වරං, ගුණාකරඤ්චෙව නිරඞ්ගණං **ගණං**.

පඤ්ඤාය සෙට්ඨො ජිනසාවකානං, යං ධම්මසෙනාපති ධම්මරාජං;
අපුච්ඡි සත්ථාරමපාරපාරගුං, නිරඞ්ගණං ඤාතිගණස්ස මජ්ඣෙ.

සුබුද්ධවංසෙනිධ **බුද්ධවංසො,** විසුද්ධවංසෙන විනායකෙන;
හතාවකාසෙන පකාසිතො යො, සමාධිවාසෙන තථාගතෙන.

යාවජ්ජකාලා අවිනාසයන්තා, පාළික්කමඤ්චෙව ච පාළියත්ථං;
කථානුසන්ධිං සුගතස්ස පුත්තා, යථාසුතංයෙව සමාහරිංසු.

තස්සෙව සම්බුද්ධවරන්වයස්ස, සදා ජනානං සවනාමතස්ස;
පසාදපඤ්ඤාජනනස්ස යස්මා, සංවණ්ණනානුක්කමතො පවත්තා.

සක්කච්චසද්ධම්මරතෙන **බුද්ධසීහෙන** සීලාදිගුණොදිතෙන;
ආයාචිතොහං සුචිරම්පි කාලං, තස්මාස්ස සංවණ්ණනමාරභිස්සං.

සදා ජනානං කලිනාසනස්ස, චිරට්ඨිතත්ථං ජිනසාසනස්ස;
මමාපි පුඤ්ඤොදයවුද්ධියත්ථං, පසාදනත්ථඤ්ච මහාජනස්ස.

මහාවිහාරාගතපාළිමග්ගසන්නිස්සිතා සඞ්කරදොසහීනා;
සමාසතොයං පන බුද්ධවංසසංවණ්ණනා හෙස්සති සාරභූතා.

සොතබ්බරූපං පන **බුද්ධවංසකථාය** අඤ්ඤං ඉධ නත්ථි යස්මා;
පසාදනං බුද්ධගුණෙ රතානං, පවාහනං පාපමහාමලස්ස.

තස්මා හි සක්කච්චසමාධියුත්තා, විහාය වික්ඛෙපමනඤ්ඤචිත්තා;
සංවණ්ණනං වණ්ණයතො සුවණ්ණං, නිධාය කණ්ණං මධුරං සුණාථ.

සබ්බම්පි හිත්වා පන කිච්චමඤ්ඤං, සක්කච්ච මච්චෙනිධ නිච්චකාලං;
සොතුං කථෙතුම්පි බුධෙන යුත්තා, කථා පනායං අතිදුල්ලභාති.

තත්ථ ‘‘බුද්ධවංසසංවණ්ණනා හෙස්සති සාරභූතා’’ති වුත්තත්තා බුද්ධවංසො තාව වවත්ථපෙතබ්බො. තත්රිදං වවත්ථානං – ඉතො හෙට්ඨා කප්පසතසහස්සාධිකෙසු චතූසු අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙසු උප්පන්නානං පඤ්චවීසතියා බුද්ධානං උප්පන්නකප්පාදිපරිච්ඡෙදවසෙන පවෙණිවිත්ථාරකථා ‘‘බුද්ධවංසො නාමා’’ති වෙදිතබ්බො.

ස්වායං කප්පපරිච්ඡෙදො නාමපරිච්ඡෙදො ගොත්තපරිච්ඡෙදො ජාතිපරිච්ඡෙදො නගරපරිච්ඡෙදො පිතුපරිච්ඡෙදො මාතුපරිච්ඡෙදො බොධිරුක්ඛපරිච්ඡෙදො ධම්මචක්කප්පවත්තනපරිච්ඡෙදො අභිසමයපරිච්ඡෙදො සාවකසන්නිපාතපරිච්ඡෙදො අග්ගසාවකපරිච්ඡෙදො උපට්ඨාකපරිච්ඡෙදො අග්ගසාවිකාපරිච්ඡෙදො පරිවාරභික්ඛුපරිච්ඡෙදො රංසිපරිච්ඡෙදො සරීරප්පමාණපරිච්ඡෙදො බොධිසත්තාධිකාරපරිච්ඡෙදො බ්‍යාකරණපරිච්ඡෙදො බොධිසත්තපධානපරිච්ඡෙදො ආයුපරිච්ඡෙදො පරිනිබ්බානපරිච්ඡෙදොති ඉමෙහි පාළියා ආගතෙහි බාවීසතියා පරිච්ඡෙදෙහි පරිච්ඡින්නො වවත්ථිතො.

පාළිඅනාරුළ්හො පන **සම්බහුලවාරො**පෙත්ථ ආනෙතබ්බො. සො අගාරවාසපරිච්ඡෙදො පාසාදත්තයපරිච්ඡෙදො නාටකිත්ථිපරිච්ඡෙදො අග්ගමහෙසිපරිච්ඡෙදො පුත්තපරිච්ඡෙදො යානපරිච්ඡෙදො අභිනික්ඛමනපරිච්ඡෙදො

පධානපරිච්ඡෙදො උපට්ඨාකපරිච්ඡෙදො විහාරපරිච්ඡෙදොති දසධා වවත්ථිතො හොති.

තං සම්බහුලවාරම්පි, යථාඨානෙ මයං පන;
දස්සෙත්වාව ගමිස්සාම, තත්ථ තත්ථ සමාසතො.

සො එවං වවත්ථිතො පන –

කෙනායං දෙසිතො කත්ථ, කස්සත්ථාය ච දෙසිතො;
කිමත්ථාය කදා කස්ස, වචනං කෙන චාභතො.

සබ්බමෙතං විධිං වත්වා, පුබ්බමෙව සමාසතො;
පච්ඡාහං බුද්ධවංසස්ස, කරිස්සාමත්ථවණ්ණනන්ති.

තත්ථ **කෙනායං දෙසිතොති** අයං බුද්ධවංසො කෙන දෙසිතො? සබ්බධම්මෙසු අප්පටිහතඤාණචාරෙන දසබලෙන චතුවෙසාරජ්ජවිසාරදෙන ධම්මරාජෙන ධම්මස්සාමිනා තථාගතෙන සබ්බඤ්ඤුනා සම්මාසම්බුද්ධෙන දෙසිතො.

කත්ථ දෙසිතොති? කපිලවත්ථුමහානගරෙ නිග්‍රොධාරාමමහාවිහාරෙ පරමරුචිරසන්දස්සනෙ දෙවමනුස්සනයනනිපාතභූතෙ රතනචඞ්කමෙ චඞ්කමන්තෙන දෙසිතො.

කස්සත්ථාය ච දෙසිතොති? ද්වාසීතියා ඤාතිසහස්සානං අනෙකකොටීනඤ්ච දෙවමනුස්සානං අත්ථාය දෙසිතො.

කිමත්ථාය දෙසිතොති? චතුරොඝනිත්ථරණත්ථාය දෙසිතො.

කදා දෙසිතොති භගවා හි පඨමබොධියං වීසතිවස්සානි අනිබද්ධවාසො හුත්වා යත්ථ යත්ථ ඵාසුකං හොති, තත්ථ තත්ථෙව ගන්ත්වා වසි. කථං? **පඨමං** වස්සං ඉසිපතනෙ ධම්මචක්කං (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13 ආදයො; පටි. ම. 2.30) පවත්තෙත්වා අට්ඨාරස බ්‍රහ්මකොටියො අමතපානං පායෙත්වා බාරාණසිං උපනිස්සාය ඉසිපතනෙ මිගදායෙ වසි. **දුතියං** වස්සං රාජගහං උපනිස්සාය වෙළුවනෙ මහාවිහාරෙ. **තතියචතුත්ථානිපි** තත්ථෙව. **පඤ්චමං** වෙසාලිං උපනිස්සාය මහාවනෙ කූටාගාරසාලායං. **ඡට්ඨං** මකුලපබ්බතෙ. **සත්තමං** තාවතිංසභවනෙ. **අට්ඨමං** භග්ගෙසු සංසුමාරගිරිං උපනිස්සාය භෙසකළාවනෙ. **නවමං** කොසම්බියං. **දසමං** පාලිලෙය්‍යකවනසණ්ඩෙ. **එකාදසමං** නාළායං බ්‍රාහ්මණගාමෙ. **ද්වාදසමං** වෙරඤ්ජායං. **තෙරසමං** චාලියපබ්බතෙ. **චුද්දසමං** ජෙතවනමහාවිහාරෙ. **පඤ්චදසමං** කපිලවත්ථුමහානගරෙ. **සොළසමං** ආළවකං දමෙත්වා චතුරාසීතිපාණසහස්සානි අමතපානං පායෙත්වා ආළවියං. **සත්තරසමං** රාජගහෙයෙව. **අට්ඨාරසමං** චාලියපබ්බතෙයෙව. තථා **එකූනවීසතිමං වීසතිමං** පන වස්සං රාජගහෙයෙව වසි. තෙන වුත්තං – ‘‘භගවා හි පඨමබොධියං වීසතිවස්සානි අනිබද්ධවාසො හුත්වා යත්ථ යත්ථ ඵාසුකං හොති, තත්ථ තත්ථෙව ගන්ත්වා වසී’’ති. තතො පට්ඨාය පන සාවත්ථියංයෙව උපනිස්සාය ජෙතවනමහාවිහාරෙ ච පුබ්බාරාමෙ ච ධුවපරිභොගවසෙන වසි.

යදා පන සත්ථා බුද්ධො හුත්වා බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ පඨමං වස්සං වසිත්වා වුට්ඨවස්සො පවාරෙත්වා උරුවෙලං ගන්ත්වා තත්ථ තයො මාසෙ වසන්තො තෙභාතිකජටිලෙ දමෙත්වා භික්ඛුසහස්සෙහි කතපරිවාරො ඵුස්සමාසපුණ්ණමායං රාජගහං ගන්ත්වා ද්වෙ මාසෙ තත්ථෙව වසි, තදා බාරාණසිතො නික්ඛන්තස්ස පනස්ස පඤ්ච මාසා ජාතා. සකලො හෙමන්තො අතික්කන්තො. උදායිත්ථෙරස්ස ආගතදිවසතො සත්තට්ඨදිවසා වීතිවත්තා. සො පන ඵග්ගුනීපුණ්ණමාසියං චින්තෙසි – ‘‘අතික්කන්තො හෙමන්තො, වසන්තකාලො අනුප්පත්තො, සමයො තථාගතස්ස කපිලපුරං ගන්තු’’න්ති. සො එවං චින්තෙත්වා කුලනගරගමනත්ථාය සට්ඨිමත්තාහි ගාථාහි ගමනවණ්ණං වණ්ණෙසි. අථ සත්ථා තස්ස වචනං සුත්වා ඤාතිසඞ්ගහං කාතුකාමො හුත්වා අඞ්ගමගධවාසීනං කුලපුත්තානං දසහි සහස්සෙහි කපිලවත්ථුවාසීනං දසහි සහස්සෙහීති සබ්බෙහෙව වීසතියා ඛීණාසවසහස්සෙහි පරිවුතො රාජගහතො නික්ඛමිත්වා දිවසෙ දිවසෙ යොජනං ගච්ඡන්තො රාජගහතො සට්ඨියොජනං කපිලවත්ථුපුරං ද්වීහි මාසෙහි සම්පාපුණිත්වා තත්ථ ඤාතීනං වන්දාපනත්ථං **යමකපාටිහාරියං** අකාසි. තදායං බුද්ධවංසො දෙසිතො.

කස්ස වචනන්ති? සාවකපච්චෙකබුද්ධානං අසාධාරණං සම්මාසම්බුද්ධස්සෙව වචනං.

කෙනාභතොති? ආචරියපරම්පරාය ආභතො. අයඤ්හි සාරිපුත්තත්ථෙරො භද්දජී තිස්සො කොසියපුත්තො සිග්ගවො මොග්ගලිපුත්තො සුදත්තො ධම්මිකො දාසකො සොණකො රෙවතොති එවමාදීහි යාව තතියසඞ්ගීතිකාලා ආභතො, තතො උද්ධම්පි තෙසංයෙව සිස්සානුසිස්සෙහීති එවං තාව ආචරියපරම්පරාය යාවජ්ජකාලා ආභතොති වෙදිතබ්බො.

එත්තාවතා –

‘‘කෙනායං දෙසිතො කත්ථ, කස්සත්ථාය ච දෙසිතො;
කිමත්ථාය කදා කස්ස, වචනං කෙන වාභතො’’ති. –

අයං ගාථා වුත්තත්ථා හොති.

නිදානකථා

බාහිරනිදානං

එවං ආභතස්ස පනස්ස ඉදානි අත්ථවණ්ණනා හොති, සා පනායං අත්ථවණ්ණනා යස්මා දූරෙනිදානං අවිදූරෙනිදානං සන්තිකෙනිදානන්ති, ඉමානි තීණි නිදානානි දස්සෙත්වාව වණ්ණිතා සුවණ්ණිතා නාම හොති. යෙ ච නං සුණන්ති, තෙහි සමුදාගමතො පට්ඨාය විඤ්ඤාතත්තා සුවිඤ්ඤාතාව හොති, තස්මා තානි නිදානානි දස්සෙත්වාව වණ්ණයිස්සාම.

තත්ථ ආදිතො පට්ඨාය තාව තෙසං නිදානානං පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො. තත්‍රායං සඞ්ඛෙපතො අත්ථදීපනා – **දීපඞ්කර**දසබලස්ස පාදමූලෙ කතාභිනීහාරස්ස මහාසත්තස්ස යාව **වෙස්සන්තර**ත්තභාවා චවිත්වා තුසිතභවනෙ නිබ්බත්ති, තාව පවත්තා කථා **දූරෙනිදානං** නාම. තුසිතභවනතො චවිත්වා යාව බොධිමණ්ඩෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණප්පත්ති, තාව පවත්තා කථා **අවිදූරෙනිදානං** නාම. ‘‘එකං සමයං භගවා සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ’’ති ච, ‘‘රාජගහෙ විහරති වෙළුවනෙ කලන්දකනිවාපෙ’’ති ච, ‘‘වෙසාලියං විහරති මහාවනෙ කූටාගාරසාලාය’’න්ති ච එවං මහාබොධිමණ්ඩෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණප්පත්තිතො යාව පරිනිබ්බානමඤ්චා එතස්මිං අන්තරෙ භගවා යත්ථ යත්ථ විහාසි, තං තං **සන්තිකෙනිදානං** නාමාති වෙදිතබ්බං. එත්තාවතා සඞ්ඛෙපෙනෙව තිණ්ණං දූරාවිදූරසන්තිකෙනිදානානං වසෙන **බාහිරනිදානවණ්ණනා** සමත්තා හොතීති.

අබ්භන්තරනිදානං

1. රතනචඞ්කමනකණ්ඩවණ්ණනා

ඉදානි පන –

1. ‘‘බ්‍රහ්මා ච ලොකාධිපතී සහම්පතී, කතඤ්ජලී අනධිවරං අයාචථ;
සන්තීධ සත්තාප්පරජක්ඛජාතිකා, දෙසෙහි ධම්මං අනුකම්පිමං පජ’’න්ති. –

ආදිනයප්පවත්තස්ස **අබ්භන්තරනිදානස්ස** අත්ථවණ්ණනා හොති.

එත්ථ ‘‘එකං සමයං භගවා රාජගහෙ විහරති වෙළුවනෙ කලන්දකනිවාපෙ’’තිආදිසුත්තන්තෙසු විය – ‘‘එකං සමයං භගවා සක්කෙසු විහරති කපිලවත්ථුස්මිං නිග්‍රොධාරාමෙ. අථ ඛො ආයස්මා සාරිපුත්තො යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමි; උපසඞ්කමිත්වා භගවන්තං බුද්ධවංසං අපුච්ඡී’’ති එවමාදිනා නයෙන නිදානං අවත්වා කස්මා ‘‘බ්‍රහ්මා ච ලොකාධිපතී සහම්පතී, කතඤ්ජලී අනධිවරං අයාචථා’’තිආදිනා නයෙන නිදානං වුත්තන්ති? වුච්චතෙ – භගවතො සබ්බධම්මදෙසනාකාරණභූතාය බ්‍රහ්මුනො ධම්මදෙසනායාචනාය සන්දස්සනත්ථං වුත්තන්ති.

‘‘කදායං ධම්මදෙසනත්ථං, අජ්ඣිට්ඨො බ්‍රහ්මුනා ජිනො;
කදා කත්ථ ච කෙනායං, ගාථා හි සමුදීරිතා’’ති.

වුච්චතෙ – බුද්ධභූතස්ස පන භගවතො අට්ඨමෙ සත්තාහෙ සත්ථා ධම්මදෙසනත්ථාය බ්‍රහ්මුනා අජ්ඣිට්ඨො ආයාචිතො. තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – මහාපුරිසො කිර කතාභිනීහාරො මහාභිනික්ඛමනදිවසෙ විවටපාකටබීභච්ඡසයනාසනවෙට්ඨිකා නාටකිත්ථියො දිස්වා අතීව සංවිග්ගහදයො පටෙකදෙසාවච්ඡන්නං **ඡන්නං** ආමන්තෙත්වා – ‘‘අරිනරවරමන්ථකං කණ්ඩකං නාම තුරඞ්ගවරමාහරා’’ති කණ්ඩකං ආහරාපෙත්වා ඡන්නසහායො වරතුරඞ්ගමාරුය්හ නගරද්වාරෙ අධිවත්ථාය දෙවතාය නගරද්වාරෙ විවටෙ නගරතො නික්ඛමිත්වා තීණි රජ්ජානි තෙන රත්තාවසෙසෙන අතික්කමිත්වා අනොමසත්තො **අනොමාය** නාම නදියා තීරෙ ඨත්වා ඡන්නමෙවමාහ – ‘‘ඡන්න, ත්වං මම ඉමානි අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානි ආභරණානි කණ්ඩකඤ්ච වරතුරඞ්ගමාදාය කපිලපුරං ගච්ඡාහී’’ති ඡන්නං විස්සජ්ජෙත්වා අසිතොරගනීලුප්පලසදිසෙනාසිනා සකෙසමකුටං ඡින්දිත්වා ආකාසෙ උක්ඛිපිත්වා දෙවදත්තියං පත්තචීවරං ගහෙත්වා සයමෙව පබ්බජිත්වා අනුපුබ්බෙන චාරිකං චරමානො අනිලබලසමුද්ධූතතරඞ්ගභඞ්ගං අසඞ්ගං ගඞ්ගං නදිං උත්තරිත්වා මණිගණරංසිජාලවිජ්ජොතිතරාජගහං රාජගහං නාම නගරං පවිසිත්වා තත්ථ ඉස්සරියමදමත්තං ජනං පරිහාසෙන්තො විය ච උද්ධතවෙසස්ස ජනස්ස ලජ්ජමුප්පාදයමානො විය ච වයකන්තීහි නාගරජනහදයානි අත්තනි බන්ධන්තො විය ච ද්වත්තිංසවරමහාපුරිසලක්ඛණවිරාජිතාය රූපසිරියා සබ්බජනනයනානි විලුම්පමානො විය ච රූපීපාදසඤ්චරො පුඤ්ඤසඤ්චයො විය ච පබ්බතො විය ච ගමනෙන නිස්සඞ්ගො සන්තින්ද්‍රියො සන්තමානසො යුගමත්තං පෙක්ඛමානො **රාජගහං** පිණ්ඩාය චරිත්වා යාපනමත්තං භත්තං ගහෙත්වා නගරතො නික්ඛමිත්වා **පණ්ඩවපබ්බත**පස්සෙ ඡායූදකසම්පන්නෙ සුචිභූමිභාගෙ පරමරමණීයෙ පවිවිත්තෙ ඔකාසෙ නිසීදිත්වා පටිසඞ්ඛානබලෙන මිස්සකභත්තං පරිභුඤ්ජිත්වා පණ්ඩවගිරානුසාරෙන බිම්බිසාරෙන මගධමහාරාජෙන මහාපුරිසස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා නාමගොත්තං පුච්ඡිත්වා තෙන පමුදිතහදයෙන ‘‘මම රජ්ජභාගං ගණ්හාහී’’ති රජ්ජෙන නිමන්තියමානො – ‘‘අලං, මහාරාජ, න මය්හං රජ්ජෙනත්ථො අහං රජ්ජං පහාය ලොකහිතත්ථාය පධානමනුයුඤ්ජිත්වා ලොකෙ විවටච්ඡදො බුද්ධො භවිස්සාමීති නික්ඛන්තො’’ති වත්වා තෙන ච ‘‘බුද්ධො හුත්වා සබ්බපඨමං මම විජිතං ඔසරෙය්‍යාථා’’ති වුත්තො ‘සාධූ’ති තස්ස පටිඤ්ඤං දත්වා ආළාරඤ්ච උදකඤ්ච උපසඞ්කමිත්වා තෙසං ධම්මදෙසනාය සාරං අවින්දන්තො තතො පක්කමිත්වා උරුවෙලායං ඡබ්බස්සානි දුක්කරකාරිකං කරොන්තොපි අමතං අධිගන්තුං අසක්කොන්තො ඔළාරිකාහාරපටිසෙවනෙන සරීරං සන්තප්පෙසි.

තදා පන උරුවෙලායං **සෙනානිගමෙ** සෙනානිගමකුටුම්බිකස්ස ධීතා **සුජාතා** නාම දාරිකා වයප්පත්තා එකස්මිං නිග්‍රොධරුක්ඛෙ පත්ථනමකාසි – ‘‘සචාහං සමජාතිකං කුලඝරං ගන්ත්වා පඨමගබ්භෙ පුත්තං ලභිස්සාමි, බලිකම්මං කරිස්සාමී’’ති. තස්සා සා පත්ථනා සමිජ්ඣි. සා වෙසාඛපුණ්ණමදිවසෙ ‘‘අජ්ජ බලිකම්මං කරිස්සාමී’’ති පාතොව පායාසං අනායාසං පරමමධුරං සම්පටිපාදෙසි. බොධිසත්තොපි තදහෙව කතසරීරපටිජග්ගනො භික්ඛාචාරකාලං ආගමයමානො පාතොව ගන්ත්වා තස්මිං නිග්‍රොධරුක්ඛමූලෙ නිසීදි. අථ ඛො **පුණ්ණා** නාම දාසී තස්සා ධාතී රුක්ඛමූලසොධනත්ථාය ගතා බොධිසත්තං පාචීනලොකධාතුං ඔලොකයමානං නිසින්නං සඤ්ඣාප්පභානුරඤ්ජිතවරකනකගිරිසිඛරසදිසසරීරසොභං තිමිරනිකරනිධානකරං කමලවනවිකසනකරං ඝනවිවරමුපගතං දිවසකරමිව තරුවරමුපගතං මුනිදිවසකරමද්දස. සරීරතො චස්ස නික්ඛන්තාහි පභාහි සකලඤ්ච තං රුක්ඛං සුවණ්ණවණ්ණං දිස්වා තස්සා එතදහොසි – ‘‘අජ්ජ අම්හාකං දෙවතා රුක්ඛතො ඔරුය්හ සහත්ථෙනෙව බලිං පටිග්ගහෙතුකාමා හුත්වා නිසින්නා’’ති. සා වෙගෙන ගන්ත්වා සුජාතාය එතමත්ථං ආරොචෙසි.

තතො සුජාතා සඤ්ජාතසද්ධා හුත්වා සබ්බාලඞ්කාරෙන අලඞ්කරිත්වා සතසහස්සග්ඝනිකං සුවණ්ණපාතිං පරමමධුරස්ස මධුපායාසස්ස පූරෙත්වා අපරාය සුවණ්ණපාතියා පිදහිත්වා සීසෙනාදාය නිග්‍රොධරුක්ඛාභිමුඛී අගමාසි. සා ගච්ඡන්තී දූරතොව තං බොධිසත්තං රුක්ඛදෙවතමිව සකලං තං රුක්ඛං සරීරප්පභාය සුවණ්ණවණ්ණං කත්වා පුඤ්ඤසඤ්චයමිව රූපවන්තං නිසින්නං දිස්වා පීතිසොමනස්සජාතා සුජාතා ‘‘රුක්ඛදෙවතා’’ති සඤ්ඤාය

දිට්ඨට්ඨානතො පට්ඨාය ඔනතොනතා ගන්ත්වා සීසතො තං සුවණ්ණපාතිං ඔතාරෙත්වා මහාසත්තස්ස හත්ථෙ ඨපෙත්වා පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා – ''යථා මම මනොරථො නිප්ඵන්නො, එවං තුම්හාකම්පි නිප්ඵජ්ජතූ''ති වත්වා පක්කාමි.

අථ ඛො බොධිසත්තොපි සුවණ්ණපාතිං ගහෙත්වා **නෙරඤ්ජරාය** නදියා තීරං ගන්ත්වා **සුප්පතිට්ඨිතස්ස** නාම තිත්ථස්ස තීරෙ සුවණ්ණපාතිං ඨපෙත්වා න්හත්වා පච්චුත්තරිත්වා එකූනපඤ්ඤාසපිණ්ඩෙ කරොන්තො තං පායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා – ''සචාහං අජ්ජ බුද්ධො භවිස්සාමි, අයං සුවණ්ණපාති පටිසොතං ගච්ඡතූ''ති ඛිපි. සා පාති පටිසොතං ගන්ත්වා **කාළස්ස** නාම නාගරාජස්ස භවනං පවිසිත්වා තිණ්ණං බුද්ධානං ථාලකානි උක්ඛිපිත්වා තෙසං හෙට්ඨා අට්ඨාසි.

මහාසත්තො තත්ථෙව වනසණ්ඩෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සායන්හසමයෙ **සොත්ථියෙන** නාම තිණහාරකෙන මහාපුරිසස්ස ආකාරං ඤත්වා දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා බොධිමණ්ඩමාරුය්හ දක්ඛිණදිසාභාගෙ අට්ඨාසි. සො පන පදෙසො පදුමිනිපත්තෙ උදකබින්දු විය අකම්පිත්ථ. මහාපුරිසො – ''අයං පදෙසො මම ගුණං ධාරෙතුං අසමත්ථො''ති පච්ඡිමදිසාභාගමගමාසි. සොපි තථෙව කම්පිත්ථ. පුන උත්තරදිසාභාගමගමාසි. සොපි තථෙව කම්පිත්ථ. පුන පුරත්ථිමදිසාභාගමගමාසි. තත්ථ පල්ලඞ්කප්පමාණට්ඨානං නිච්චලං අහොසි. මහාපුරිසො – ''ඉදං ඨානං කිලෙසවිද්ධංසනට්ඨාන''න්ති සන්නිට්ඨානං කත්වා තානි තිණානි අග්ගෙ ගහෙත්වා චාලෙසි. තානි තූලිකග්ගෙන පරිච්ඡින්නානි විය අහෙසුං. බොධිසත්තො – ''බොධිං අපත්වාව ඉමං පල්ලඞ්කං න භින්දිස්සාමී''ති චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨහිත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා බොධික්ඛන්ධං පිට්ඨිතො කත්වා පුරත්ථාභිමුඛො නිසීදි.

තඞ්ඛණඤ්ඤෙව සබ්බලොකාභිහාරො මාරො බාහුසහස්සං මාපෙත්වා දියඩ්ඪයොජනසතිකං හිමගිරිසිඛරසදිසං **ගිරිමෙඛලං** නාම අරිවරවාරණං වරවාරණං අභිරුය්හ නවයොජනිකෙන ධනුඅසිඵරසුසරසත්තිසබලෙනාතිබහලෙන මාරබලෙන සම්පරිවුතො සමන්තා පබ්බතො විය අජ්ඣොත්ථරන්තො මහාසපත්තං විය මහාසත්තං සමුපාගමි. මහාපුරිසො සූරියෙ ධරන්තෙයෙව අතිතුමුලං මාරබලං විධමිත්වා විකසිතජයසුමනකුසුමසදිසස්ස චීවරස්ස උපරි පතමානෙහි රත්තපවාළඞ්කුරසදිසරුචිරදස්සනෙහි බොධිරුක්ඛඞ්කුරෙහි පීතියා විය පූජියමානො එව පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං ලභිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුඤාණං විසොධෙත්වා පච්ඡිමයාමෙ පටිච්චසමුප්පාදෙ ඤාණං ඔතාරෙත්වා වට්ටවිවට්ටං සම්මසන්තො අරුණොදයෙ බුද්ධො හුත්වා –

''අනෙකජාතිසංසාරං, සන්ධාවිස්සං අනිබ්බිසං;
ගහකාරං ගවෙසන්තො, දුක්ඛා ජාති පුනප්පුනං.

''ගහකාරක දිට්ඨොසි, පුන ගෙහං න කාහසි;
සබ්බා තෙ ඵාසුකා භග්ගා, ගහකූටං විසඞ්ඛතං;
විසඞ්ඛාරගතං චිත්තං, තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති. (ධ. ප. 153-154) –

ඉමං **උදානං** උදානෙත්වා සත්තාහං විමුත්තිසුඛපටිසෙවනෙන වීතිනාමෙත්වා අට්ඨමෙ දිවසෙ සමාපත්තිතො වුට්ඨාය දෙවතානං කඞ්ඛං ඤත්වා තාසං කඞ්ඛාවිධමනත්ථං ආකාසෙ උප්පතිත්වා යමකපාටිහාරියං දස්සෙත්වා තාසං කඞ්ඛං විධමිත්වා පල්ලඞ්කතො ඊසකං පාචීනනිස්සිතෙ උත්තරදිසාභාගෙ ඨත්වා – ''ඉමස්මිං වත මෙ පල්ලඞ්කෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිද්ධ''න්ති චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච පූරිතානං පාරමීනං ඵලාධිගමට්ඨානං පල්ලඞ්කඤ්චෙව බොධිරුක්ඛඤ්ච අනිමිසෙහි අක්ඛීහි ඔලොකයමානො සත්තාහං වීතිනාමෙසි, තං ඨානං **අනිමිසචෙතියං** නාම ජාතං.

අථ පල්ලඞ්කස්ස ච ඨිතට්ඨානස්ස ච අන්තරෙ පුරත්ථිමපච්ඡිමතො ආයතෙ රතනචඞ්කමෙ චඞ්කමන්තො සත්තාහං වීතිනාමෙසි, තං ඨානං **රතනචඞ්කමචෙතියං** නාම ජාතං. තතො පච්ඡිමදිසාභාගෙ දෙවතා රතනඝරං නාම මාපෙසුං, තත්ථ පල්ලඞ්කෙන නිසීදිත්වා අභිධම්මපිටකං විසෙසතො චෙත්ථ අනන්තනයසමන්තපට්ඨානං විචිනන්තො සත්තාහං වීතිනාමෙසි. තං ඨානං **රතනඝරචෙතියං** නාම ජාතං. එවං බොධිසමීපෙයෙව චත්තාරි සත්තාහානි වීතිනාමෙත්වා පඤ්චමෙ සත්තාහෙ බොධිරුක්ඛමූලා යෙන අජපාලනිග්‍රොධො තෙනුපසඞ්කමි; තත්ථාපි ධම්මං විචිනන්තොයෙව විමුත්තිසුඛඤ්ච පටිසංවෙදෙන්තො **අජපාලනිග්‍රොධෙ** සත්තාහං වීතිනාමෙසි.

එවං අපරං සත්තාහං **මුචලින්දෙ** නිසීදි. තස්ස නිසින්නමත්තස්සෙව භගවතො සකලචක්කවාළගබ්භං පූරෙන්තො මහාඅකාලමෙඝො උදපාදි. තස්මිං පන උප්පන්නෙ **මුචලින්දො නාගරාජා** චින්තෙසි – ''අයං මහාමෙඝො සත්ථරි මය්හං භවනං පවිට්ඨමත්තෙ උප්පන්නො වාසාගාරමස්ස ලද්ධුං වට්ටතී''ති. සො සත්තරතනමයං දෙවවිමානසදිසං දිබ්බවිමානං නිම්මිනිතුං සමත්ථොපි එවං කතෙ – ''න මය්හං මහප්ඵලං භවිස්සති, දසබලස්ස කායවෙය්‍යාවච්චං කරිස්සාමී''ති අතිමහන්තං අත්තභාවං කත්වා සත්ථාරං සත්තක්ඛත්තුං භොගෙහි පරික්ඛිපිත්වා උපරි මහන්තං ඵණං කත්වා අට්ඨාසි. අථ භගවා පරික්ඛෙපස්ස අන්තොව මහති ඔකාසෙ සබ්බරතනමයෙ පච්චග්ඝපල්ලඞ්කෙ උපරි විනිග්ගලන්තවිවිධසුරභිකුසුමදාමවිතානෙ විවිධසුරභිගන්ධවාසිතෙ ගන්ධකුටියං විහරන්තො විය විහාසි. එවං භගවා තං සත්තාහං තත්ථ වීතිනාමෙත්වා තතො අපරං සත්තාහං රාජායතනෙ නිසීදි. තත්ථාපි විමුත්තිසුඛපටිසංවෙදියෙව. එත්තාවතා සත්තසත්තාහානි පරිපුණ්ණානි අහෙසුං. එත්ථන්තරෙ භගවා ඣානසුඛෙන ඵලසුඛෙන ච වීතිනාමෙසි.

අථස්ස සත්තසත්තාහාතික්කමෙ – ‘‘මුඛං ධොවිස්සාමී’’ති චිත්තං උප්පජ්ජි. සක්කො දෙවානමින්දො **අගදහරීතකං** ආහරිත්වා අදාසි. අථස්ස සක්කො **නාගලතාදන්තකට්ඨඤ්ච** මුඛධොවනඋදකඤ්ච අදාසි. තතො භගවා දන්තකට්ඨං ඛාදිත්වා අනොතත්තදහොදකෙන මුඛං ධොවිත්වා **රාජායතනමූලෙ** නිසීදි. තස්මිං සමයෙ චතූහි ලොකපාලෙහි උපනීතෙ පච්චග්ඝෙ සෙලමයෙ පත්තෙ **තපුස්සභල්ලිකානං** වාණිජානං මන්ථඤ්ච මධුපිණ්ඩිකඤ්ච පටිග්ගහෙත්වා පරිභුඤ්ජිත්වා පච්චාගන්ත්වා අජපාලනිග්‍රොධරුක්ඛමූලෙ නිසීදි. අථස්ස තත්ථ නිසින්නමත්තස්සෙව අත්තනා අධිගතස්ස ධම්මස්ස ගම්භීරභාවං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සබ්බබුද්ධානං ආචිණ්ණො – ‘‘අධිගතො ඛො ම්‍යායං ධම්මො ගම්භීරො දුද්දසො දුරනුබොධො සන්තො පණීතො අතක්කාවචරො නිපුණො පණ්ඩිතවෙදනීයො’’ති (ම. නි. 2.281; සං. නි. 1.172; මහාව. 7) පරෙසං ධම්මං අදෙසෙතුකාමතාකාරප්පත්තො පරිවිතක්කො උදපාදි.

අථ **බ්‍රහ්මා සහම්පති** දසබලස්ස චෙතසා චෙතොපරිවිතක්කමඤ්ඤාය – ‘‘නස්සති වත, භො, ලොකො, විනස්සති වත, භො, ලොකො’’ති (සං. නි. 1.172; ම. නි. 1.282; මහාව. 8) වාචං නිච්ඡාරෙන්තො දසසහස්සචක්කවාළබ්‍රහ්මගණපරිවුතො සක්කසුයාමසන්තුසිතපරනිම්මිතවසවත්තීහි අනුගතො ආගන්ත්වා භගවතො පුරතො පාතුරහොසි. සො අත්තනො පතිට්ඨානත්ථාය පථවිං නිම්මිනිත්වා දක්ඛිණං ජාණුමණ්ඩලං පථවියං නිහන්ත්වා ජලජාමලාවිකලකමලමකුලසදිසං දසනඛසමොධානසමුජ්ජලමඤ්ජලිං සිරස්මිං කත්වා – ‘‘දෙසෙතු, භන්තෙ , භගවා ධම්මං, දෙසෙතු සුගතො ධම්මං, සන්ති සත්තා අප්පරජක්ඛජාතිකා, අස්සවනතා ධම්මස්ස පරිහායන්ති, භවිස්සන්ති ධම්මස්ස අඤ්ඤාතාරො’’ති (සං. නි. 1.172; මහාව. 8) –

‘‘පාතුරහොසි මගධෙසු පුබ්බෙ, ධම්මො අසුද්ධො සමලෙහි චින්තිතො;
අපාපුරෙතං අමතස්ස ද්වාරං, සුණන්තු ධම්මං විමලෙනානුබුද්ධං.

‘‘සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතො, යථාපි පස්සෙ ජනතං සමන්තතො;
තථූපමං ධම්මමයං සුමෙධ, පාසාදමාරුය්හ සමන්තචක්ඛු;
සොකාවතිණ්ණං ජනතමපෙතසොකො, අවෙක්ඛස්සු ජාතිජරාභිභූතං.

‘‘උට්ඨෙහි වීර විජිතසඞ්ගාම, සත්ථවාහ අනණ විචර ලොකෙ;
දෙසස්සු භගවා ධම්මං, අඤ්ඤාතාරො භවිස්සන්තී’’ති. (ම. නි. 1.282; සං. නි. 1.172; මහාව. 8) –

‘‘නනු තුම්හෙහි ‘බුද්ධො බොධෙය්‍යං තිණ්ණො තාරෙය්‍යං මුත්තො මොචෙය්‍ය’’’න්ති –

‘‘කිං මෙ අඤ්ඤාතවෙසෙන, ධම්මං සච්ඡිකතෙනිධ;
සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණිත්වා, තාරයිස්සං සදෙවක’’න්ති. (බු. වං. 2.55) –

පත්ථනං කත්වා පාරමියො පූරෙත්වා සබ්බඤ්ඤුභාවං පත්තොති ච, ‘‘තුම්හෙහි ධම්මෙ අදෙසියමානෙ කො හි නාම අඤ්ඤො ධම්මං දෙසෙස්සති, කිමඤ්ඤං ලොකස්ස සරණං තාණං ලෙණං පරායන’’න්ති ච එවමාදීහි අනෙකෙහි නයෙහි භගවන්තං ධම්මදෙසනත්ථං අයාචි. තෙන වුත්තං – ‘‘බුද්ධභූතස්ස පන භගවතො අට්ඨමෙ සත්තාහෙ සත්ථා ධම්මදෙසනත්ථාය බ්‍රහ්මුනා ආයාචිතො’’ති.

ඉදානි ‘‘කදා කත්ථ ච කෙනායං, ගාථා හි සමුදීරිතා’’ති ඉමෙසං පඤ්හානං විස්සජ්ජනාය ඔකාසො අනුප්පත්තො. තත්ථ **කදා වුත්තාති**? පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ වුත්තා. පඨමමහාසඞ්ගීති නාමෙසා සඞ්ගීතික්ඛන්ධෙ (චූළව. 437) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. **කත්ථ කෙන වුත්තාති**? භගවති කිර පරිනිබ්බුතෙ රාජගහනගරෙ **වෙභාරපබ්බතපස්සෙ සත්තපණ්ණිගුහාද්වාරෙ** විජිතසබ්බසත්තුනා අජාතසත්තුනා මගධමහාරාජෙන ධම්මසඞ්ගායනත්ථං කාරිතෙ පරිපුණ්ණචන්දමණ්ඩලසඞ්කාසෙ දට්ඨබ්බසාරමණ්ඩෙ මණ්ඩපෙ ධම්මාසනගතෙනායස්මතා **ආනන්දත්ථෙරෙන** ‘‘බ්‍රහ්මා ච ලොකාධිපතී’’ති අයං ගාථා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. අයමෙත්ථ ගාථාසම්බන්ධො.

එත්තාවතා –

‘‘කදායං ධම්මදෙසනත්ථං, අජ්ඣිට්ඨො බ්‍රහ්මුනා ජිනො;
කදා කත්ථ ච කෙනායං, ගාථා හි සමුදීරිතා’’ති. –

අයම්පි ගාථා වුත්තත්ථා හොති. එවං ඉමිනා සම්බන්ධෙන වුත්තාය පනස්සා අනුත්තානපදවණ්ණනං කරිස්සාම.

තත්ථ **බ්‍රහ්මාති** බ්‍රූහිතො තෙහි තෙහි ගුණවිසෙසෙහීති බ්‍රහ්මා. අයං පන **බ්‍රහ්ම**-සද්දො මහාබ්‍රහ්මබ්‍රාහ්මණතථාගතමාතාපිතුසෙට්ඨාදීසු දිස්සති. තථා හි ‘‘ද්විසහස්සො බ්‍රහ්මා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.166) මහාබ්‍රහ්මාති අධිප්පෙතො.

‘‘තමොනුදො බුද්ධො සමන්තචක්ඛු, ලොකන්තගූ සබ්බභවාතිවත්තො;

අනාසවො සබ්බදුක්ඛප්පහීනො, සච්චව්හයො බ්‍රහ්මෙ උපාසිතො මෙ''ති. (සු. නි. 1139) –

එත්ථ බ්‍රාහ්මණො. ''බ්‍රහ්මාති ඛො, භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචන''න්ති එත්ථ තථාගතො. ''බ්‍රහ්මාති මාතාපිතරො පුබ්බාචරියාති වුච්චරෙ''ති (අ. නි. 3.31; 4.63; ඉතිවු. 106; ජා. 2.20.181) එත්ථ මාතාපිතරො. ''බ්‍රහ්මචක්කං පවත්තෙතී''ති (ම. නි. 1.148; සං. නි. 2.21; අ. නි. 4.8; 5.11; පටි. ම. 2.44) එත්ථ සෙට්ඨො අධිප්පෙතො. ඉධ පන පඨමජ්ඣානං පණීතං භාවෙත්වා පඨමජ්ඣානභූමියං නිබ්බත්තො කප්පායුකො මහාබ්‍රහ්මා අධිප්පෙතො (ම. නි. අට්ඨ. 1.3). **ච**-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, බ්‍රහ්මා ච අඤ්ඤෙ ච දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු බ්‍රහ්මානො චාති අත්ථො, පදපූරණමත්තො වා. **ලොකාධිපතීති** එත්ථ **ලොකොති** සඞ්ඛාරලොකො සත්තලොකො ඔකාසලොකොති තයො ලොකා. තෙසු ඉධ සත්තලොකො අධිප්පෙතො. තස්ස ඉස්සරො අධිපතීති **ලොකාධිපති,** ලොකෙකදෙසස්සාපි අධිපති ලොකාධිපතීති වුච්චති දෙවාධිපති නරාධිපති විය.

සහම්පතීති සො කිර කස්සපස්ස භගවතො සාසනෙ සහකො නාම ථෙරො පඨමජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා අපරිහීනජ්ඣානො ජීවිතපරියොසානෙ පඨමජ්ඣානභූමියං කප්පායුකමහාබ්‍රහ්මා හුත්වා නිබ්බත්තො, තත්‍ර පන නං ''සහම්පති බ්‍රහ්මා''ති සඤ්ජානන්ති. ''සහකපතී''ති වත්තබ්බෙ අනුස්සරාගමං කත්වා රුළ්හීවසෙන ''සහම්පතී''ති වදන්ති. **කතඤ්ජලීති** කතඤ්ජලිකො, අඤ්ජලිපුටං සිරසි කත්වාති අත්ථො. **අනධිවරන්ති** අච්චන්තවරො අධිවරො නාස්ස අත්ථීති **අනධිවරො,** න තතො අධිකො වරො අත්ථීති වා අනධිවරො, අනුත්තරොති අත්ථො, තං අනධිවරං. **අයාචථාති** අයාචිත්ථ අජ්ඣෙසි.

ඉදානි යස්සත්ථාය සො භගවන්තං අයාචි, තමත්ථං දස්සෙතුං **''සන්තීධ සත්තා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සන්තීති** සංවිජ්ජන්ති උපලබ්භන්ති, බුද්ධචක්ඛුස්ස ආපාථං ආගච්ඡන්තා අත්ථීති අත්ථො. **ඉධාති** අයං දෙසාපදෙසෙ නිපාතො . ස්වායං කත්ථචි සාසනං උපාදාය වුච්චති. යථාහ – ''ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො, ඉධ දුතියො සමණො, ඉධ තතියො සමණො, ඉධ චතුත්ථො සමණො, සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහී''ති (ම. නි. 1.139; දී. නි. 2.214; අ. නි. 4.241). කත්ථචි ඔකාසං, යථාහ –

''ඉධෙව තිට්ඨමානස්ස, දෙවභූතස්ස මෙ සතො;
පුනරායු ච මෙ ලද්ධො, එවං ජානාහි මාරිසා''ති. (දී. නි. 2.369) –

කත්ථචි පදපූරණමත්තමෙව හොති. යථාහ – ''ඉධාහං, භික්ඛවෙ, භුත්තාවී අස්සං පවාරිතො''ති (ම. නි. 1.30). කත්ථචි ලොකං උපාදාය, යථාහ – ''ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජති බහුජනහිතාය බහුජනසුඛාය''ති (අ. නි. 1.170). ඉධාපි ලොකමෙව උපාදාය වුත්තොති වෙදිතබ්බො. තස්මා ඉමස්මිං සත්තලොකෙති අත්ථො. **සත්තාති** රූපාදීසු ඛන්ධෙසු ඡන්දරාගෙන සත්තා විසත්තා ආසත්තා ලග්ගා ලගිතාති සත්තා, සත්තාති පාණිනො වුච්චන්ති. රුළ්හීසද්දෙන පන වීතරාගෙසුපි අයං වොහාරො වත්තතියෙව.

අප්පරජක්ඛජාතිකාති පඤ්ඤාමයෙ අක්ඛිම්හි අප්පං පරිත්තං රාගදොසමොහරජං එතෙසං එවංසභාවා ච තෙති අප්පරජක්ඛජාතිකා, අප්පං රාගාදිරජමෙව වා යෙසං තෙ අප්පරජක්ඛා, තෙ අප්පරජක්ඛසභාවා අප්පරජක්ඛජාතිකාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. තෙසං අප්පරජක්ඛජාතිකානං. ''සත්තාන''න්ති විභත්තිවිපරිණාමං කත්වා – ''දෙසෙහි ධම්ම''න්ති ඉමිනා සම්බන්ධං කත්වා අත්ථො දට්ඨබ්බො. **දෙසෙහීති** ආයාචනවචනමෙතං, දෙසෙහි කථෙහි උපදිසාති අත්ථො. **ධම්මන්ති** එත්ථ අයං **ධම්ම**-සද්දො පරියත්තිසමාධිපඤ්ඤාපකතිසභාවසුඤ්ඤතාපුඤ්ඤආපත්තිඤෙය්‍යචතුසච්චධම්මාදීසු දිස්සති. තථා හි – ''ඉධ භික්ඛු ධම්මං පරියාපුණාති සුත්තං ගෙය්‍යං වෙය්‍යාකරණං…පෙ.… වෙදල්ල''න්තිආදීසු (ම. නි. 1.239; අ. නි. 4.102) පරියත්තියං දිස්සති. ''එවංධම්මා තෙ භගවන්තො අහෙසු''න්තිආදීසු සමාධිම්හි.

''යස්සෙතෙ චතුරො ධම්මා, වානරින්ද යථා තව;
සච්චං ධම්මො ධිති චාගො, දිට්ඨං සො අතිවත්තතී''ති. –

ආදීසු (ජා. 1.2.147) පඤ්ඤාය. ''ජාතිධම්මා ජරාධම්මා, අථො මරණධම්මිනො''තිආදීසු (අ. නි. 3.39) පකතියං. ''කුසලා ධම්මා, අකුසලා ධම්මා, අබ්‍යාකතා ධම්මා''තිආදීසු (ධ. ස. තිකමාතිකා) සභාවෙ. ''තස්මිං ඛො පන සමයෙ ධම්මා හොන්ති ඛන්ධා හොන්තී''තිආදීසු (ධ. ස. 121) සුඤ්ඤතායං. ''ධම්මො සුචිණ්ණො සුඛමාවහාතී''තිආදීසු (සු. නි. 184; ථෙරගා. 303; ජා. 1.10.102; 1.15.385) පුඤ්ඤෙ. ''ද්වෙ අනියතා ධම්මා''තිආදීසු ආපත්තියං. ''සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථං ආගච්ඡන්තී''තිආදීසු (මහානි. 156; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85) ඤෙය්‍යෙ. ''දිට්ඨධම්මො පත්තධම්මො විදිතධම්මො''තිආදීසු (දී. නි. 1.299; මහාව. 27, 57) චතුසච්චධම්මෙ. ඉධාපි චතුසච්චධම්මෙ දට්ඨබ්බො (ම. නි. අට්ඨ. 1.සුත්තනික්ඛෙපවණ්ණනා; ධ. ස. අට්ඨ. චිත්තුප්පාදකණ්ඩ 1). **අනුකම්පාති** අනුකම්පං අනුද්දයං කරොහි. **ඉමන්ති** පජං නිද්දිසන්තො ආහ. **පජන්ති** පජාතත්තා පජා, තං පජං, සත්තනිකායං සංසාරදුක්ඛතො මොචෙහීති අධිප්පායො. කෙචි පන –

''භගවාති ලොකාධිපතී නරුත්තමො,

කතඤ්ජලී බ්‍රහ්මගණෙහි යාචිතො''ති. –

පයන්ති. එත්තාවතා සබ්බසො අයං ගාථා වුත්තත්ථා හොති.

අථ භගවතො තං බ්‍රහ්මුනො සහම්පතිස්ස ආයාචනවචනං සුත්වා අපරිමිතසමයසමුදිතකරුණාබලස්ස දසබලස්ස පරහිතකරණනිපුණමතිචාරස්ස සබ්බසත්තෙසු ඔකාසකරණමත්තෙන මහාකරුණා උදපාදි. තං පන භගවතො කරුණුප්පත්තිං දස්සෙන්තෙහි සඞ්ගීතිකාලෙ සඞ්ගීතිකාරකෙහි –

2. ''සම්පන්නවිජ්ජාචරණස්ස තාදිනො, ජුතින්ධරස්සන්තිමදෙහධාරිනො;
තථාගතස්සප්පටිපුග්ගලස්ස, උප්පජ්ජි කාරුඤ්ඤතා සබ්බසත්තෙ''ති. –

අයං ගාථා ඨපිතා.

තත්ථ **සම්පන්නවිජ්ජාචරණස්සාති** සම්පන්නං නාම තිවිධං පරිපුණ්ණසමඞ්ගිමධුරවසෙන. තත්ථ –

''සම්පන්නං සාලිකෙදාරං, සුවා භුඤ්ජන්ති කොසිය;
පටිවෙදෙමි තෙ බ්‍රහ්මෙ, න නං වාරෙතුමුස්සහෙ''ති. (ජා. 1.14.1) –

ඉදං **පරිපුණ්ණසම්පන්නං** නාම. ''ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො උපගතො සමුපගතො සම්පන්නො සමන්නාගතො''ති (විභ. 511) ඉදං **සමඞ්ගිසම්පන්නං** නාම. ''ඉමිස්සා, භන්තෙ, මහාපථවියා හෙට්ඨිමතලං සම්පන්නං, සෙය්‍යථාපි ඛුද්දමධුං අනීලකං, එවමස්සාද''න්ති (පාරා. 18) ඉදං **මධුරසම්පන්නං** නාම. ඉධ පරිපුණ්ණසම්පන්නම්පි සමඞ්ගිසම්පන්නම්පි යුජ්ජති (ම. නි. අට්ඨ. 1.64). **විජ්ජාති** පටිපක්ඛධම්මෙ විජ්ඣනට්ඨෙන විදිතකරණට්ඨෙන වින්දිතබ්බට්ඨෙන ච විජ්ජා. තා පන තිස්සොපි විජ්ජා අට්ඨපි විජ්ජා. තිස්සො විජ්ජා **භයභෙරවසුත්තෙ** (ම. නි. 1.50 ආදයො) ආගතනයෙනෙව වෙදිතබ්බා, අට්ඨ **අම්බට්ඨසුත්තෙ** (දී. නි. 1.278 ආදයො). තත්‍ර හි විපස්සනාඤාණෙන මනොමයිද්ධියා ච සහ ඡ අභිඤ්ඤා පරිග්ගහෙත්වා අට්ඨ විජ්ජා වුත්තා. **චරණන්ති** සීලසංවරො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා ජාගරියානුයොගො සද්ධා හිරී ඔත්තප්පං බාහුසච්චං ආරද්ධවීරියතා උපට්ඨිතස්සතිතා පඤ්ඤාසම්පන්නතා චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානීති ඉමෙ පන්නරස ධම්මා වෙදිතබ්බා. ඉමෙයෙව හි පන්නරස ධම්මා යස්මා එතෙහි චරති අරියසාවකො ගච්ඡති අමතං දිසං, තස්මා ''චරණ''න්ති වුත්තා. යථාහ – ''ඉධ, මහානාම, අරියසාවකො සීලවා හොති''ති (ම. නි. 2.24) සබ්බං **මජ්ඣිමපණ්ණාසකෙ** වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. විජ්ජා ච චරණඤ්ච විජ්ජාචරණානි, සම්පන්නානි පරිපුණ්ණානි විජ්ජාචරණානි යස්ස සොයං සම්පන්නවිජ්ජාචරණො, විජ්ජාචරණෙහි සම්පන්නො සමඞ්ගීභූතො, සමන්නාගතොති වා සම්පන්නවිජ්ජාචරණො. උභයථාපි අත්ථො යුජ්ජතෙව, තස්ස සම්පන්නවිජ්ජාචරණස්ස (පාරා. අට්ඨ. 1.1 වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා).

තාදිනොති ''ඉට්ඨෙපි තාදී අනිට්ඨෙපි තාදී''තිආදිනා නයෙන **මහානිද්දෙසෙ** (මහානි. 38, 192) ආගතතාදිලක්ඛණෙන තාදිනො, ඉට්ඨානිට්ඨාදීසු අවිකාරස්ස තාදිසස්සාති අත්ථො. **ජුතින්ධරස්සාති** ජුතිමතො, යුගන්ධරෙ සරදසමයෙ සමුදිතදිවසකරාතිරෙකතරසස්සිරිකසරීරජුතිවිසරධරස්සාති අත්ථො. ''පඤ්ඤාපජ්ජොතධරස්සා''ති වා වත්තුං වට්ටති. වුත්තඤ්හෙතං –

''චත්තාරො ලොකෙ පජ්ජොතා, පඤ්චමෙත්ථ න විජ්ජති;
දිවා තපති ආදිච්චො, රත්තිමාභාති චන්දිමා.

''අථ අග්ගි දිවාරත්තිං, තත්ථ තත්ථ පභාසති;
සම්බුද්ධො තපතං සෙට්ඨො, එසා ආභා අනුත්තරා''ති. (සං. නි. 1.26, 85);

තස්මා උභයථාපි සරීරපඤ්ඤාජුතිවිසරධරස්සාති අත්ථො. **අන්තිමදෙහධාරිනොති** සබ්බපච්ඡිමසරීරධාරිනො, අපුනබ්භවස්සාති අත්ථො.

තථාගතස්සාති එත්ථ අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා ''තථාගතො''ති වුච්චති. කතමෙහි අට්ඨහි? තථා ආගතොති තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො, තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො, තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො, තථදස්සිතාය තථාගතො, තථවාදිතාය තථාගතො, තථාකාරිතාය තථාගතො, අභිභවනට්ඨෙන තථාගතොති.

කථං භගවා **තථා ආගතොති තථාගතො**? යථා යෙන අභිනීහාරෙන දානපාරමිං පූරෙත්වා සීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාවීරියඛන්තිසච්චඅධිට්ඨානමෙත්තුපෙක්ඛාපාරමිං පූරෙත්වා ඉමා දස පාරමියො දස උපපාරමියො දස පරමත්ථපාරමියොති සමත්තිංස පාරමියො පූරෙත්වා අඞ්ගපරිච්චාගං ජීවිතපරිච්චාගං

ධනරජ්ජපුත්තදාරපරිච්චාගන්ති ඉමෙ පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජිත්වා යථා විපස්සිආදයො සම්මාසම්බුද්ධා ආගතා, තථා අම්හාකම්පි භගවා ආගතොති තථාගතො. යථාහ –

''යථෙව ලොකම්හි විපස්සිආදයො, සබ්බඤ්ඤුභාවං මුනයො ඉධාගතා;
තථා අයං සක්‍යමුනීපි ආගතො, තථාගතො වුච්චති තෙන චක්ඛුමා''ති.

කථං **තථා ගතොති තථාගතො?** යථා සම්පතිජාතා විපස්සිආදයො සමෙහි පාදෙහි පථවියං පතිට්ඨාය උත්තරාභිමුඛා සත්තපදවීතිහාරෙන ගතා, තථා අම්හාකම්පි භගවා ගතොති තථාගතො. යථාහ –

''මුහුත්තජාතොව ගවම්පතී යථා, සමෙහි පාදෙහි ඵුසී වසුන්ධරං;
සො වික්කමී සත්තපදානි ගොතමො, සෙතඤ්ච ඡත්තං අනුධාරයුං මරූ.

''ගන්ත්වාන සො සත්තපදානි ගොතමො, දිසා විලොකෙසි සමා සමන්තතො;
අට්ඨඞ්ගුපෙතං ගිරමබ්භුදීරයි, සීහො යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතො''ති.

කථං **තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො?** සබ්බෙසං රූපාරූපධම්මානං සලක්ඛණං සාමඤ්ඤලක්ඛණඤ්ච තථං අවිතථං ඤාණගතියා ආගතො අවිරජ්ඣිත්වා පත්තො අනුබුද්ධොති තථාගතො.

''සබ්බෙසං පන ධම්මානං, සකසාමඤ්ඤලක්ඛණං;
තථමෙවාගතො යස්මා, තස්මා සත්ථා තථාගතො''ති.

කථං **තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො**? තථධම්මා නාම චත්තාරි අරියසච්චානි. යථාහ – ''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. කතමානි චත්තාරි? 'ඉදං දුක්ඛ'න්ති, භික්ඛවෙ, තථමෙතං අවිතථමෙතං අනඤ්ඤථමෙත''න්ති (සං. නි. 5.1090) විත්ථාරො. තානි ච භගවා අභිසම්බුද්ධො, තස්මා තථානං අභිසම්බුද්ධත්තා ''තථාගතො''ති වුච්චති. අභිසම්බුද්ධත්ථො හි එත්ථ ගතසද්දො.

''තථනාමානි සච්චානි, අභිසම්බුජ්ඣි නායකො;
තස්මා තථානං සච්චානං, සම්බුද්ධත්තා තථාගතො''.

කථං **තථදස්සිතාය තථාගතො**? භගවා හි අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං චක්ඛුසොතඝාණජිව්හාකායමනොද්වාරෙසු ආපාථං ආගච්ඡන්තං රූපසද්දගන්ධරසඵොට්ඨබ්බධම්මාරම්මණං තථාගතො සබ්බාකාරතො ජානාති පස්සතීති, එවං තථදස්සිතාය තථාගතො. අථ වා යං ලොකෙ තථං, තං ලොකස්ස තථෙව දස්සෙති. තතොපි භගවා තථාගතො. එත්ථ තථදස්සිඅත්ථෙ ''තථාගතො''ති පදසම්භවො වෙදිතබ්බො.

''තථාකාරෙන යො ධම්මෙ, ජානාති අනුපස්සති;
තථදස්සීති සම්බුද්ධො, තස්මා වුත්තො තථාගතො''.

කථං **තථවාදිතාය තථාගතො**? යඤ්ච අභිසම්බොධියා පරිනිබ්බානස්ස ච අන්තරෙ පඤ්චචත්තාලීසවස්සපරිමාණකාලෙ සුත්තාදිනවඞ්ගසඞ්ගහිතං භාසිතං ලපිතං තථාගතෙන, සබ්බං තං එකතුලාය තුලිතං විය තථමෙව අවිතථමෙව හොති. තෙනෙවාහ –

''යඤ්ච, චුන්ද, රත්තිං තථාගතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣති, යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති, යං එතස්මිං අන්තරෙ භාසති ලපති නිද්දිසති, සබ්බං තං තථෙව හොති, නො අඤ්ඤථා. තස්මා 'තථාගතො'ති වුච්චතී''ති.

එත්ථ පන ගදඅත්ථො හි ගතසද්දො. එවං තථවාදිතාය තථාගතො. ආගදනං ආගදො, වචනන්ති අත්ථො. තථො අවිපරීතො ආගදො අස්සාති තථාගතො. ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා වුත්තො.

''තථාවාදී ජිනො යස්මා, තථධම්මප්පකාසකො;
තථාමාගදනඤ්චස්ස, තස්මා බුද්ධො තථාගතො''.

කථං **තථාකාරිතාය තථාගතො?** භගවා හි යං යං වාචං අභාසි, තං තං එව කායෙන කරොති, වාචාය කායො අනුලොමෙති, කායස්සපි වාචා. තෙනෙවාහ –

''යථා වාදී, භික්ඛවෙ, තථාගතො තථා කාරී, යථා කාරී තථා වාදී…පෙ…. තස්මා 'තථාගතො'ති වුච්චතී''ති (අ. නි. 4.23; චූළනි. පොසාලමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 83).

යථා ච වාචා ගතා, කායොපි තථා ගතො, යථා කායො ගතො, වාචාපි තථා ගතා. එවං තථාකාරිතාය තථාගතො.

‘‘යථා වාචා ගතා තස්ස, තථා කායො ගතො යතො;
තථාවාදිතාය සම්බුද්ධො, සත්ථා තස්මා තථාගතො’’.

කථං **අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො?** උපරි භවග්ගං හෙට්ඨා අවීචිං පරියන්තං කත්වා තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු සබ්බසත්තෙ අභිභවති සීලෙනපි සමාධිනාපි පඤ්ඤායපි විමුත්තියාපි විමුත්තිඤාණදස්සනෙනපි, න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අත්ථි, අථ ඛො අතුලො අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො. තෙනෙවාහ –

‘‘සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ…පෙ.… තථාගතො අභිභූ අනභිභූතො අඤ්ඤදත්ථු දසො වසවත්ති, තස්මා ‘තථාගතො’ති වුච්චතී’’ති (අ. නි. 1.23; පොසාලමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 83).

තත්‍රෙවං පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා – අගදො විය අගදො. කො පනෙස? දෙසනාවිලාසො චෙව පුඤ්ඤුස්සයො ච. තෙන හෙස මහානුභාවො භිසක්කො දිබ්බාගදෙන සප්පෙ විය සබ්බපරප්පවාදිනො සදෙවකඤ්ච ලොකං අභිභවති, ඉති සබ්බලොකාභිභවනතො අවිපරීතො දෙසනාවිලාසො චෙව පුඤ්ඤුස්සයො ච අගදො අස්සාති ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා ‘‘තථාගතො’’ති වෙදිතබ්බො. එවං අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො.

‘‘තථො අවිපරීතො ච, අගදො යස්ස සත්ථුනො;
වසවත්තීති සො තෙන, හොති සත්ථා තථාගතො’’.

අප්පටිපුග්ගලස්සාති පටිපුග්ගලවිරහිතස්ස, අඤ්ඤො කොචි ‘‘අහං බුද්ධො’’ති එවං පටිඤ්ඤං දාතුං සමත්ථො නාමස්ස පුග්ගලො, නත්ථීති අප්පටිපුග්ගලො, තස්ස අප්පටිපුග්ගලස්ස. **උප්පජ්ජීති** උප්පන්නො උදපාදි. **කාරුඤ්ඤතාති** කරුණාය භාවො කාරුඤ්ඤතා. **සබ්බසත්තෙති** නිරවසෙසසත්තපරියාදානවචනං, සකලෙ සත්තනිකායෙති අත්ථො. එත්තාවතා අයම්පි ගාථා වුත්තත්ථා හොති.

අථ භගවා බ්‍රහ්මුනා ධම්මදෙසනත්ථාය ආයාචිතො සත්තෙසු කාරුඤ්ඤතං උප්පාදෙත්වා ධම්මං දෙසෙතුකාමො මහාබ්‍රහ්මානං ගාථාය අජ්ඣභාසි –

‘‘අපාරුතා තෙසං අමතස්ස ද්වාරා, යෙ සොතවන්තො පමුඤ්චන්තු සද්ධං;
විහිංසසඤ්ඤී පගුණං න භාසිං, ධම්මං පණීතං මනුජෙසු බ්‍රහ්මෙ’’ති. (ම. නි. 1.283; දී. නි. 2.71; සං. නි. 1.172; මහාව. 9);

අථ ඛො **බ්‍රහ්මා සහම්පති** ‘‘කතාවකාසො ඛොම්හි භගවතා ධම්මදෙසනායා’’ති ඤත්වා දසනඛසමොධානසමුජ්ජලං අඤ්ජලිං සිරසි කත්වා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා පදක්ඛිණං කත්වා බ්‍රහ්මගණපරිවුතො පක්කාමි. අථ සත්ථා තස්ස බ්‍රහ්මුනො පටිඤ්ඤං දත්වා – ‘‘කස්ස නු ඛො අහං පඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍ය’’න්ති (ම. නි. 1.283; මහාව. 10) චින්තෙන්තො – ‘‘ආළාරො පණ්ඩිතො සො ඉමං ධම්මං ඛිප්පං ආජානිස්සතී’’ති චිත්තං උප්පාදෙත්වා පුන ඔලොකෙන්තො තස්ස සත්තාහං කාලඞ්කතභාවං ඤත්වා උදකස්ස ච අභිදොසකාලඞ්කතභාවං ඤත්වා පුන – ‘‘කහං නු ඛො එතරහි පඤ්චවග්ගියා භික්ඛූ විහරන්තී’’ති පඤ්චවග්ගියෙ ආවජ්ජෙන්තො ‘‘බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ’’ති ඤත්වා ආසාළ්හියං පභාතාය රත්තියා කාලස්සෙව පත්තචීවරමාදාය අට්ඨාරසයොජනිකං මග්ගං පටිපන්නො අන්තරාමග්ගෙ **උපකං** නාම ආජීවකං දිස්වා තස්ස අත්තනො බුද්ධභාවමාවිකත්වා තංදිවසමෙව සායන්හසමයෙ ඉසිපතනමගමාසි. තත්ථ පඤ්චවග්ගියානං අත්තනො බුද්ධභාවං පකාසෙත්වා පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනගතො පඤ්චවග්ගියෙ භික්ඛූ ආමන්තෙත්වා **ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තං** (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13 ආදයො; පටි. ම. 2.30) දෙසෙසි.

තෙසු අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා සුත්තපරියොසානෙ අට්ඨාරසහි බ්‍රහ්මකොටීහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි. සත්ථා තත්ථෙව වස්සං උපගන්ත්වා පුනදිවසෙ වප්පත්ථෙරං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාපෙසි. එතෙනෙව උපායෙන සබ්බෙ තෙ සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාපෙත්වා පුන පඤ්චමියං පක්ඛස්ස පඤ්චපි තෙ ථෙරෙ සන්නිපාතෙත්වා **අනත්තලක්ඛණසුත්තන්තං** (සං. නි. 3.59; මහාව. 20 ආදයො) දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ පඤ්චපි ථෙරා අරහත්තෙ පතිට්ඨහිංසු.

අථ සත්ථා තත්ථෙව **යසස්ස** කුලපුත්තස්ස උපනිස්සයං දිස්වා ගෙහං පහාය නික්ඛන්තං දිස්වා – ‘‘එහි යසා’’ති (මහාව. 26) පක්කොසිත්වා තස්මිඤ්ඤෙව රත්තිභාගෙ සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාපෙත්වා පුනදිවසෙ අරහත්තෙ ච පතිට්ඨාපෙත්වා අපරෙපි තස්ස සහායකෙ **චතුපණ්ණාසජනෙ** එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බාජෙත්වා අරහත්තෙ පතිට්ඨාපෙසි. එවං ලොකෙ එකසට්ඨියා අරහන්තෙසු ජාතෙසු සත්ථා වුට්ඨවස්සො පවාරෙත්වා භික්ඛූ ආමන්තෙත්වා එතදවොච –

‘‘පරත්ථං චත්තනො අත්ථං, කරොන්තා පඨවිං ඉමං;
බ්‍යාහරන්තා මනුස්සානං, ධම්මං චරථ භික්ඛවො.

‘‘විහරථ විවිත්තෙසු, පබ්බතෙසු වනෙසු ච;
පකාසයන්තා සද්ධම්මං, ලොකස්ස සතතං මම.

‘‘කරොන්තා ධම්මදූතෙය්‍යං, විබ්‍යාපයථ භික්ඛවො;
සන්ති අත්ථාය සත්තානං, සුබ්බතා වචනං මම.

‘‘සබ්බං පිදහථ ද්වාරං, අපායානමනාසවා;
සග්ගමොක්ඛස්ස මග්ගස්ස, ද්වාරං විවරථාසමා.

‘‘දෙසනාපටිපත්තීහි, කරුණාදිගුණාලයා;
බුද්ධිං සද්ධඤ්ච ලොකස්ස, අභිවඩ්ඪෙථ සබ්බසො.

‘‘ගිහීනමුපකරොන්තානං, නිච්චමාමිසදානතො;
කරොථ ධම්මදානෙන, තෙසං පච්චුපකාරකං.

‘‘සමුස්සයථ සද්ධම්මං, දෙසයන්තා ඉසිද්ධජං;
කතකත්තබ්බකම්මන්තා, පරත්ථං පටිපජ්ජථා’’ති.

එවඤ්ච පන වත්වා භගවා තෙ භික්ඛූ දිසාසු විස්සජ්ජෙත්වා සයං උරුවෙලං ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ කප්පාසිකවනසණ්ඩෙ **තිංස භද්දවග්ගියකුමාරෙ** විනෙසි. තෙසු යො සබ්බපච්ඡිමකො, සො සොතාපන්නො, සබ්බසෙට්ඨො අනාගාමී, එකොපි අරහා වා පුථුජ්ජනො වා නාහොසි. තෙපි සබ්බෙ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බාජෙත්වා දිසාසු පෙසෙත්වා සයං උරුවෙලං ගන්ත්වා අඩ්ඪුඩ්ඪානි පාටිහාරියසහස්සානි දස්සෙත්වා උරුවෙලකස්සපාදයො සහස්සජටිලපරිවාරෙ **තෙභාතිකජටිලෙ** දමෙත්වා එහිභික්ඛුභාවෙන පබ්බාජෙත්වා ගයාසීසෙ නිසීදාපෙත්වා **ආදිත්තපරියායදෙසනාය** (සං. නි. 4.28; මහාව. 54) අරහත්තෙ පතිට්ඨාපෙත්වා තෙන අරහන්තසහස්සෙන භගවා පරිවුතො ‘‘බිම්බිසාරස්ස රඤ්ඤො පටිඤ්ඤං මොචෙස්සාමී’’ති රාජගහනගරූපචාරෙ ලට්ඨිවනුය්‍යානං නාම අගමාසි. තතො උය්‍යානපාලකො රඤ්ඤො ආරොචෙසි. රාජා – ‘‘සත්ථා ආගතො’’ති සුත්වා ද්වාදසනහුතෙහි බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙහි පරිවුතො දසබලං සනච්චරගතම්ව දිවසකරං වනච්චරගතං මුනිවරදිවසකරං උපසඞ්කමිත්වා චක්කාලඞ්කතතලෙසු ජලජාමලාවිකලකමලකොමලෙසු දසබලස්ස පාදෙසු මකුටමණිජුතිවිසරච්ඡොතිනා සිරසා නිපතිත්වා එකමන්තං නිසීදි සද්ධිං පරිසාය.

අථ ඛො තෙසං බ්‍රාහ්මණගහපතිකානං එතදහොසි – ‘‘කිං නු ඛො මහාසමණො උරුවෙලකස්සපෙ බ්‍රහ්මචරියං චරති, උදාහු උරුවෙලකස්සපො මහාසමණෙ’’ති? අථ ඛො භගවා තෙසං චෙතොපරිවිතක්කමඤ්ඤාය ථෙරං ගාථාය අජ්ඣභාසි –

‘‘කිමෙව දිස්වා උරුවෙලවාසි, පහාසි අග්ගිං කිසකොවදානො;
පුච්ඡාමි තං කස්සප එතමත්ථං, කථං පහීනං තව අග්ගිහුත්ත’’න්ති. (මහාව. 55);

ථෙරො භගවතො අධිප්පායං විදිත්වා –

‘‘රූපෙ ච සද්දෙ ච අථො රසෙ ච, කාමිත්ථියො චාභිවදන්ති යඤ්ඤා;
එතං මලන්ති උපධීසු ඤත්වා, තස්මා න යිට්ඨෙ න හුතෙ අරඤ්ජි’’න්ති. (මහාව. 55) –

ඉමං ගාථං වත්වා අත්තනො සාවකභාවප්පකාසනත්ථං තථාගතස්ස පාදෙසු සිරසා නිපතිත්වා – ‘‘සත්ථා මෙ, භන්තෙ, භගවා, සාවකොහමස්මී’’ති වත්වා එකතාලද්විතාල…පෙ.… සත්තතාලප්පමාණං වෙහාසං සත්තක්ඛත්තුං අබ්භුග්ගන්ත්වා පාටිහාරියං කත්වා ආකාසතො ඔරුය්හ භගවන්තං වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදි.

අථ ඛො මහාජනො තස්ස තං පාටිහාරියං දිස්වා – ‘‘අහො මහානුභාවා බුද්ධා නාම, එවං ථාමගතදිට්ඨිකො අත්තානං ‘අරහා අහ’න්ති මඤ්ඤමානො උරුවෙලකස්සපොපි දිට්ඨිජාලං භින්දිත්වා තථාගතෙන දමිතො’’ති දසබලස්ස ගුණකථං කථෙසි. තං සුත්වා සත්ථා – ‘‘නාහමිදානියෙව ඉමං උරුවෙලකස්සපං දමෙමි, අතීතෙපි එස මයා දමිතොයෙවා’’ති ආහ. අථ ඛො සො මහාජනො උට්ඨායාසනා භගවන්තං වන්දිත්වා සිරසි අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා එවමාහ – ‘‘භන්තෙ, ඉදානි අම්හෙහි එස දමිතො දිට්ඨො, කථං පනෙස අතීතෙ භගවතා දමිතො’’ති. තතො සත්ථා තෙන මහාජනෙන යාචිතො භවන්තරෙන පටිච්ඡන්නං **මහානාරදකස්සපජාතකං** (ජා. 2.22.1153) කථෙත්වා චත්තාරි අරියසච්චානි පකාසෙසි. තතො සත්ථු ධම්මකථං සුත්වා රාජා බිම්බිසාරො එකාදසනහුතෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ

පතිට්ඨාසි, එකනහුතං උපාසකත්තං පටිවෙදෙසි. රාජා සරණං ගන්ත්වා ස්වාතනාය භගවන්තං සද්ධිං භික්ඛුසඞ්ඝෙන නිමන්තෙත්වා භගවන්තං තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා වන්දිත්වා පක්කාමි.

පුනදිවසෙ භගවා භික්ඛුසහස්සපරිවුතො මරුගණපරිවුතො විය දසසතනයනො දෙවරාජා, බ්‍රහ්මගණපරිවුතො විය මහාබ්‍රහ්මා රාජගහං පාවිසි. රාජා බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස දානං දත්වා භොජනපරියොසානෙ භගවන්තං එතදවොච – ‘‘අහං, භන්තෙ, තීණි රතනානි විනා වසිතුං න සක්ඛිස්සාමි, වෙලාය වා අවෙලාය වා භගවතො සන්තිකං ආගමිස්සාමි, ලට්ඨිවනං නාම අතිදූරෙ, ඉදං පන අම්හාකං වෙළුවනං නාම උය්‍යානං පවිවෙකකාමානං නාතිදූරං නච්චාසන්නං ගමනාගමනසම්පන්නං නිජ්ජනසම්බාධං පවිවෙකසුඛං ඡායූදකසම්පන්නං සීතලසිලාතලසමලඞ්කතං පරමරමණීයභූමිභාගං සුරභිකුසුමතරුවරනිරන්තරං රමණීයපාසාදහම්මියවිමානවිහාරඩ්ඩයොගමණ්ඩපාදිපටිමණ්ඩිතං. ඉදං මෙ, භන්තෙ, භගවා පටිග්ගණ්හාතු නවතපනඞ්ගාරසඞ්කාසෙන සුවණ්ණභිඞ්ගාරෙන සුරභිකුසුමවාසිතං මණිවණ්ණඋදකං ගහෙත්වා වෙළුවනාරාමං පරිච්චජන්තො දසබලස්ස හත්ථෙ උදකං පාතෙසි. තස්මිං ආරාමපටිග්ගහණෙ ‘‘බුද්ධසාසනස්ස මූලානි ඔතිණ්ණානී’’ති පීතිවසං ගතා නච්චන්තී විය අයං මහාපථවී කම්පි. ජම්බුදීපෙ පන ඨපෙත්වා වෙළුවනමහාවිහාරං අඤ්ඤං පඨවිං කම්පෙත්වා ගහිතසෙනාසනං නාම නත්ථි. අථ සත්ථා වෙළුවනාරාමං පටිග්ගහෙත්වා රඤ්ඤො විහාරදානානුමොදනමකාසි –

‘‘ආවාසදානස්ස පනානිසංසං, කො නාම වත්තුං, පුරිසො සමත්ථො;
අඤ්ඤත්‍ර බුද්ධා පන ලොකනාථා, යුත්තො මුඛානං නහුතෙන චාපි.

‘‘ආයුඤ්ච වණ්ණඤ්ච සුඛං බලඤ්ච, වරං පසත්ථං පටිභානමෙව;
දදාති නාමාති පවුච්චතෙ සො, යො දෙති සඞ්ඝස්ස නරො විහාරං.

‘‘දාතා නිවාසස්ස නිවාරණස්ස, සීතාදිනො ජීවිතුපද්දවස්ස;
පාලෙති ආයුං පන තස්ස යස්මා, ආයුප්පදො හොති තමාහු සන්තො.

‘‘අච්චුණ්හසීතෙ වසතො නිවාසෙ, බලඤ්ච වණ්ණො පටිභා න හොති;
තස්මා හි සො දෙති විහාරදාතා, බලඤ්ච වණ්ණං පටිභානමෙව.

‘‘දුක්ඛස්ස සීතුණ්හසරීසපා ච, වාතාතපාදිප්පභවස්ස ලොකෙ;
නිවාරණා නෙකවිධස්ස නිච්චං, සුඛප්පදො හොති විහාරදාතා.

‘‘සීතුණ්හවාතාතපඩංසවුට්ඨී , සරීසපාවාළමිගාදිදුක්ඛං;
යස්මා නිවාරෙති විහාරදාතා, තස්මා සුඛං වින්දති සො පරත්ථ.

‘‘පසන්නචිත්තො භවභොගහෙතුං, මනොභිරාමං මුදිතො විහාරං;
යො දෙති සීලාදිගුණොදිතානං, සබ්බං දදො නාම පවුච්චතෙ සො.

‘‘පහාය මච්ඡෙරමලං සලොභං, ගුණාලයානං නිලයං දදාති;
ඛිත්තොව සො තත්ථ පරෙහි සග්ගෙ, යථාභතං ජායති වීතසොකො.

‘‘වරෙ චාරුරූපෙ විහාරෙ උළාරෙ, නරො කාරයෙ වාසයෙ තත්ථ භික්ඛූ;
දදෙය්‍යාන්නපානඤ්ච වත්ථඤ්ච නෙසං, පසන්නෙන චිත්තෙන සක්කච්ච නිච්චං.

‘‘තස්මා මහාරාජ භවෙසු භොගෙ, මනොරමෙ පච්චනුභුය්‍යා භියොයා;
විහාරදානස්ස ඵලෙන සන්තං, සුඛං අසොකං අධිගච්ඡ පච්ඡා’’ති.

ඉච්චෙවං මුනිරාජා නරරාජස්ස බිම්බිසාරස්ස විහාරදානානුමොදනං කත්වා උට්ඨායාසනා භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො පරමදස්සනීයාය අත්තනො සරීරප්පභාය සුවණ්ණරසසෙකපිඤ්ජරානි විය නගරවනවිමානාදීනි කුරුමානො අනොපමාය බුද්ධලීළාය අනන්තාය බුද්ධසිරියා වෙළුවනමහාවිහාරමෙව පාවිසීති.

‘‘අකීළනෙ වෙළුවනෙ විහාරෙ, තථාගතො තත්ථ මනොභිරාමෙ;
නානාවිහාරෙන විහාසි ධීරො, වෙනෙය්‍යකානං සමුදික්ඛමානො’’.

අථෙවං භගවති තස්මිං විහරන්තෙ **සුද්ධොදනමහාරාජා** ‘‘පුත්තො මෙ ඡබ්බස්සානි දුක්කරකාරිකං කත්වා පරමාභිසම්බොධිං පත්වා පවත්තිතවරධම්මචක්කො රාජගහං පත්වා වෙළුවනමහාවිහාරෙ විහරතී’’ති සුත්වා අඤ්ඤතරං මහාමච්චං ආමන්තෙසි – ‘‘එහි, භණෙ, පුරිසසහස්සපරිවාරො රාජගහං ගන්ත්වා මම වචනෙන ‘පිතා වො සුද්ධොදනමහාරාජා තං දට්ඨුකාමො’ති වත්වා පුත්තං මෙ ගණ්හිත්වා එහී’’ති. සො ‘‘සාධු, දෙවා’’ති රඤ්ඤො පටිස්සුණිත්වා පුරිසසහස්සපරිවාරො සට්ඨියොජනමග්ගං ගන්ත්වා ධම්මදෙසනවෙලාය විහාරං පාවිසි. සො ‘‘තිට්ඨතු

තාව රඤ්ඤා පහිතසාසන''න්ති පරිසපරියන්තෙ ඨිතො සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා යථාඨිතොව සද්ධිං පුරිසසහස්සෙන අරහත්තං පත්වා පබ්බජ්ජං යාචි. භගවා – ''එථ, භික්ඛවො''ති හත්ථං පසාරෙසි. තෙ සබ්බෙ තඞ්ඛණඤ්ඤෙව ඉද්ධිමයපත්තචීවරධරා වස්සසට්ඨිකත්ථෙරා විය ආකප්පසම්පන්නා හුත්වා භගවන්තං පරිවාරෙසුං. රාජා ''නෙව ගතො ආගච්ඡති, න ච සාසනං සුය්‍යතී''ති චින්තෙත්වා තෙනෙව නීහාරෙන නවක්ඛත්තුං අමච්චෙ පෙසෙසි. තෙසු නවසු පුරිසසහස්සෙසු එකොපි රඤ්ඤො නාරොචෙසි, න සාසනං වා පහිණි. සබ්බෙ අරහත්තං පත්වාව පබ්බජිංසු.

අථ රාජා චින්තෙසි – ''කො නු ඛො මම වචනං කරිස්සතී''ති සබ්බරාජබලං ඔලොකෙන්තො **උදායිං** අද්දස. සො කිර රඤ්ඤො සබ්බත්ථසාධකො අමච්චො අබ්භන්තරිකො අතිවිස්සාසිකො බොධිසත්තෙන සද්ධිං එකදිවසෙයෙව ජාතො සහපංසුකීළිතො සහායො. අථ නං රාජා ආමන්තෙසි – ''තාත උදායි, අහං මම පුත්තං දට්ඨුකාමො නවපුරිසසහස්සානි පෙසෙසිං, එකපුරිසොපි ආගන්ත්වා සාසනමත්තම්පි ආරොචෙතා නත්ථි, දුජ්ජානො ඛො පන මෙ ජීවිතන්තරායො, අහං ජීවමානොව පුත්තං දට්ඨුමිච්ඡාමි. සක්ඛිස්සසි මෙ පුත්තං දස්සෙතු''න්ති? සො ''සක්ඛිස්සාමි, දෙව, සචෙ පබ්බජිතුං ලභිස්සාමී''ති ආහ. ''තාත, ත්වං පබ්බජිත්වා වා අපබ්බජිත්වා වා මය්හං පුත්තං දස්සෙහී''ති. සො ''සාධු, දෙවා''ති රඤ්ඤො සාසනං ආදාය රාජගහං ගන්ත්වා සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා සද්ධිං පුරිසසහස්සෙන අරහත්තං පත්වා එහිභික්ඛුභාවෙ පතිට්ඨාය ඵග්ගුනීපුණ්ණමාසියං චින්තෙසි – ''අතික්කන්තො හෙමන්තො, වසන්තසමයො අනුප්පත්තො, සුපුප්ඵිතා වනසණ්ඩා, පටිපජ්ජනක්ඛමො මග්ගො, කාලො දසබලස්ස ඤාතිසඞ්ගහං කාතු''න්ති චින්තෙත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා සට්ඨිමත්තාහි ගාථාහි භගවතො කුලනගරං ගමනත්ථාය ගමනවණ්ණං වණ්ණෙසි –

''අඞ්ගාරිනො දානි දුමා භදන්තෙ, ඵලෙසිනො ඡදනං විප්පහාය;
තෙ අච්චිමන්තොව පභාසයන්ති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''දුමා විචිත්තා සුවිරාජමානා, රත්තඞ්කුරෙහෙව ච පල්ලවෙහි;
රතනුජ්ජලමණ්ඩපසන්නිභාසා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''සුපුප්ඵිතග්ගා කුසුමෙහි භූසිතා, මනුඤ්ඤභූතා සුචිසාධුගන්ධා;
රුක්ඛා විරොචන්ති උභොසු පස්සෙසු, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''ඵලෙහිනෙකෙහි සමිද්ධිභූතා, විචිත්තරුක්ඛා උභතොවකාසෙ;
ඛුද්දං පිපාසම්පි විනොදයන්ති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''විචිත්තමාලා සුචිපල්ලවෙහි, සුසජ්ජිතා මොරකලාපසන්නිභා;
රුක්ඛා විරොචන්ති උභොසු පස්සෙසු, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''විරොචමානා ඵලපල්ලවෙහි, සුසජ්ජිතා වාසනිවාසභූතා;
තොසෙන්ති අද්ධානකිලන්තසත්තෙ, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''සුඵුල්ලිතග්ගා වනගුම්බනිස්සිතා, ලතා අනෙකා සුවිරාජමානා;
තොසෙන්ති සත්තෙ මණිමණ්ඩපාව, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''ලතා අනෙකා දුමනිස්සිතාව, පියෙහි සද්ධිං සහිතා වධූව;
පලොභයන්තී හි සුගන්ධගන්ධා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''විචිත්තනීලාදිමනුඤ්ඤවණ්ණා , දිජා සමන්තා අභිකූජමානා;
තොසෙන්ති මඤ්ජුස්සරතා රතීහි, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''මිගා ච නානා සුවිරාජමානා, උත්තුඞ්ගකණ්ණා ච මනුඤ්ඤනෙත්තා;
දිසා සමන්තා මභිධාවයන්ති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''මනුඤ්ඤභූතා ච මහී සමන්තා, විරාජමානා හරිතාව සද්දලා;
සුපුප්ඵිරුක්ඛා මොළිනිවලඞ්කතා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''සුසජ්ජිතා මුත්තමයාව වාලුකා, සුසණ්ඨිතා චාරුසුඵස්සදාතා;
විරොචයන්තෙව දිසා සමන්තා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

''සමං සුඵස්සං සුචිභූමිභාගං, මනුඤ්ඤපුප්ඵොදයගන්ධවාසිතං;
විරාජමානං සුචිමඤ්ච සොභං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සුසජ්ජිතං නන්දනකානනංව, විචිත්තනානාදුමසණ්ඩමණ්ඩිතං;
සුගන්ධභූතං පවනං සුරම්මං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සරා විචිත්තා විවිධා මනොරමා, සුසජ්ජිතා පඞ්කජපුණ්ඩරීකා;
පසන්නසීතොදකචාරුපුණ්ණා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සුඵුල්ලනානාවිධපඞ්කජෙහි , විරාජමානා සුචිගන්ධගන්ධා;
පමොදයන්තෙව නරාමරානං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සුඵුල්ලපඞ්කෙරුහසන්නිසින්නා, දිජා සමන්තා මභිනාදයන්තා;
මොදන්ති භරියාහි සමඞ්ගිනො තෙ, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සුඵුල්ලපුප්ඵෙහි රජං ගහෙත්වා, අලී විධාවන්ති විකූජමානා;
මධුම්හි ගන්ධො විදිසං පවායති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘අභින්නනාදා මදවාරණා ච, ගිරීහි ධාවන්ති ච වාරිධාරා;
සවන්ති නජ්ජො සුවිරාජිතාව සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘ගිරී සමන්තාව පදිස්සමානා, මයූරගීවා ඉව නීලවණ්ණා;
දිසා රජින්දාව විරොචයන්ති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘මයූරසඞ්ඝා ගිරිමුද්ධනස්මිං, නච්චන්ති නාරීහි සමඞ්ගිභූතා;
කූජන්ති නානාමධුරස්සරෙහි, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සුවාදිකා නෙකදිජා මනුඤ්ඤා, විචිත්තපත්තෙහි විරාජමානා;
ගිරිම්හි ඨත්වා අභිනාදයන්ති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සුඵුල්ලපුප්ඵාකරමාභිකිණ්ණා , සුගන්ධනානාදලලඞ්කතා ච;
ගිරී විරොචන්ති දිසා සමන්තා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘ජලාසයා නෙකසුගන්ධගන්ධා, සුරින්දඋය්‍යානජලාසයාව;
සවන්ති නජ්ජො සුවිරාජමානා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘විචිත්තතිත්ථෙහි අලඞ්කතා ච, මනුඤ්ඤනානාමිගපක්ඛිපාසා;
නජ්ජො විරොචන්ති සුසන්දමානා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘උභොසු පස්සෙසු ජලාසයෙසු, සුපුප්ඵිතා චාරුසුගන්ධරුක්ඛා;
විභූසිතග්ගා සුරසුන්දරී ච, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සුගන්ධනානාදුමජාලකිණ්ණං , වනං විචිත්තං සුරනන්දනංව;
මනොභිරාමං සතතං ගතීනං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සම්පන්නනානාසුචිඅන්නපානා, සබ්‍යඤ්ජනා සාදුරසෙන යුත්තා;
පථෙසු ගාමෙ සුලභා මනුඤ්ඤා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘විරාජිතා ආසි මහී සමන්තා, විචිත්තවණ්ණා කුසුමාසනස්ස;
රත්තින්දගොපෙහි අලඞ්කතාව සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘විසුද්ධසද්ධාදිගුණෙහි යුත්තා, සම්බුද්ධරාජං අභිපත්ථයන්තා;
බහූහි තත්ථෙව ජනා සමන්තා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘විචිත්‍රආරාමසුපොක්ඛරඤ්ඤො, විචිත්‍රනානාපදුමෙහි ඡන්නා;
භිසෙහි ඛීරංව රසං පවායති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘විචිත්‍රනීලච්ඡදනෙනලඞ්කතා, මනුඤ්ඤරුක්ඛා උභතොවකාසෙ;
සමුග්ගතා සත්තසමූහභූතා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘විචිත්‍රනීලබ්භමිවායතං වනං, සුරින්දලොකෙ ඉව නන්දනං වනං;
සබ්බොතුකං සාධුසුගන්ධපුප්ඵං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සුභඤ්ජසං යොජනයොජනෙසු, සුභික්ඛගාමා සුලභා මනුඤ්ඤා;
ජනාභිකිණ්ණා සුලභන්නපානා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘පහූතඡායූදකරම්මභූතා, නිවාසිනං සබ්බසුඛප්පදාතා;
විසාලසාලා ච සභා ච බහූ, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘විචිත්තනානාදුමසණ්ඩමණ්ඩිතා, මනුඤ්ඤඋය්‍යානසුපොක්ඛරඤ්ඤො;
සුමාපිතා සාධුසුගන්ධගන්ධා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘වාතො මුදූසීතලසාධුරූපො, නභා ච අබ්භා විගතා සමන්තා;
දිසා ච සබ්බාව විරොචයන්ති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘පථෙ රජොනුග්ගමනත්ථමෙව, රත්තිං පවස්සන්ති ච මන්දවුට්ඨී;
නභෙ ච සූරො මුදුකොව තාපො, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘මදප්පබාහා මදහත්ථිසඞ්ඝා, කරෙණුසඞ්ඝෙහි සුකීළයන්ති;
දිසා විධාවන්ති ච ගජ්ජයන්තා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘වනං සුනීලං අභිදස්සනීයං, නීලබ්භකූටං ඉව රම්මභූතං;
විලොකිතානං අතිවිම්හනීයං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘විසුද්ධමබ්භං ගගනං සුරම්මං, මණීමයෙහි සමලඞ්කතාව;
දිසා ච සබ්බා අතිරොචයන්ති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘ගන්ධබ්බවිජ්ජාධරකින්නරා ච, සුගීතියන්තා මධුරස්සරෙන;
චරන්ති තස්මිං පවනෙ සුරම්මෙ, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘කිලෙසසඞ්ඝස්ස හිතාසකෙහි, තපස්සිසඞ්ඝෙහි නිසෙවිතං වනං;
විහාරආරාමසමිද්ධිභූතං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සමිද්ධිනානාඵලිනො වනන්තා, අනාකුලා නිච්චමනොභිරම්මා;
සමාධිපීතිං අභිවඩ්ඪයන්ති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘නිසෙවිතං නෙකදිජෙහි නිච්චං, ගාමෙන ගාමං සතතං වසන්තා;
පුරෙ පුරෙ ගාමවරා ච සන්ති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘වත්ථන්නපානං සයනාසනඤ්ච, ගන්ධඤ්ච මාලඤ්ච විලෙපනඤ්ච;
තහිං සමිද්ධා ජනතා බහූ ච, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘පුඤ්ඤිද්ධියා සබ්බයසග්ගපත්තා, ජනා ච තස්මිං සුඛිතා සමිද්ධා;
පහූතභොගා විවිධා වසන්ති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘නභෙ ච අබ්භා සුවිසුද්ධවණ්ණා, දිසා ච චන්දො සුවිරාජිතොව;
රත්තිඤ්ච වාතො මුදුසීතලො ච, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘චන්දුග්ගමෙ සබ්බජනා පහට්ඨා, සකඞ්ගණෙ චිත්‍රකථා වදන්තා;
පියෙහි සද්ධිං අභිමොදයන්ති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘චන්දස්ස රංසීහි නභං විරොචි, මහී ච සංසුද්ධමනුඤ්ඤවණ්ණා;
දිසා ච සබ්බා පරිසුද්ධරූපා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘දූරෙ ච දිස්වා වරචන්දරංසිං, පුප්ඵිංසු පුප්ඵානි මහීතලස්මිං;
සමන්තතො ගන්ධගුණත්ථිකානං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘චන්දස්ස රංසීහි විලිම්පිතාව, මහී සමන්තා කුසුමෙනලඞ්කතා;
විරොචි සබ්බඞ්ගසුමාලිනීව, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘කුචන්ති හත්ථීපි මදෙන මත්තා, විචිත්තපිඤ්ඡා ච දිජා සමන්තා;
කරොන්ති නාදං පවනෙ සුරම්මෙ, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘පථඤ්ච සබ්බං පටිපජ්ජනක්ඛමං, ඉද්ධඤ්ච රට්ඨං සධනං සභොගං;
සබ්බත්ථුතං සබ්බසුඛප්පදානං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘වනඤ්ච සබ්බං සුවිචිත්තරූපං, සුමාපිතං නන්දනකානනංව;
යතීන පීතිං සතතං ජනෙති, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘අලඞ්කතං දෙවපුරංව රම්මං, කපිලවත්ථුං ඉති නාමධෙය්‍යං;
කුලනගරං ඉධ සස්සිරිකං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘මනුඤ්ඤඅට්ටාලවිචිත්තරූපං, සුඵුල්ලපඞ්කෙරුහසණ්ඩමණ්ඩිතං;
විචිත්තපරිඛාහි පුරං සුරම්මං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘විචිත්තපාකාරඤ්ච තොරණඤ්ච, සුභඞ්ගණං දෙවනිවාසභූතං;
මනුඤ්ඤවීථී සුරලොකසන්නිභං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘අලඞ්කතා සාකියරාජපුත්තා, විරාජමානා වරභූසනෙහි;
සුරින්දලොකෙ ඉව දෙවපුත්තා, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘සුද්ධොදනො මුනිවරං අභිදස්සනාය, අමච්චපුත්තෙ දසධා අපෙසයි;
බලෙන සද්ධිං මහතා මුනින්ද, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘නෙවාගතං පස්සති නෙව වාචං, සොකාභිභූතං නරවීරසෙට්ඨං;
තොසෙතුමිච්ඡාමි නරාධිපත්තං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘තංදස්සනෙනබ්භුතපීතිරාසි, උදික්ඛමානං ද්විපදානමින්දං;
තොසෙහි තං මුනින්ද ගුණසෙට්ඨං, සමයො මහාවීර අඞ්ගීරසානං.

‘‘ආසාය කස්සතෙ ඛෙත්තං, බීජං ආසාය වප්පති;
ආසාය වාණිජා යන්ති, සමුද්දං ධනහාරකා;
යාය ආසාය තිට්ඨාමි, සා මෙ ආසා සමිජ්ඣතු.

‘‘නාතිසීතං නාතිඋණ්හං, නාතිදුබ්භික්ඛඡාතකං;
සද්දලා හරිතා භූමි, එස කාලො මහාමුනී’’ති.

අථ නං සත්ථා – ‘‘කිං නු ඛො, උදායි, ගමනවණ්ණං වණ්ණෙසී’’ති ආහ. ‘‘භන්තෙ, තුම්හාකං පිතා සුද්ධොදනමහාරාජා දට්ඨුකාමො, කරොථ ඤාතකානං සඞ්ගහ’’න්ති ආහ. ‘‘සාධු, උදායි, කරිස්සාමි ඤාතිසඞ්ගහං, තෙන හි භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ආරොචෙහි , **ගමියවත්තං** පූරෙස්සන්තී’’ති ආහ. ‘‘සාධු, භන්තෙ’’ති ථෙරො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ආරොචෙසි.

සත්ථා අඞ්ගමගධවාසීනං කුලපුත්තානං දසහි සහස්සෙහි, කපිලවත්ථුවාසීනං දසහි සහස්සෙහීති සබ්බෙහෙව වීසතියා ඛීණාසවභික්ඛුසහස්සෙහි පරිවුතො රාජගහා නික්ඛමිත්වා දිවසෙ දිවසෙ යොජනං යොජනං ගච්ඡන්තො ද්වීහි මාසෙහි කපිලවත්ථුපුරං සම්පාපුණි. සාකියාපි අනුප්පත්තෙයෙව භගවති – ‘‘අම්හාකං ඤාතිසෙට්ඨං පස්සිස්සාමා’’ති භගවතො වසනට්ඨානං වීමංසමානා ‘‘නිග්‍රොධසක්කස්සාරාමො රමණීයො’’ති සල්ලක්ඛෙත්වා සබ්බං පටිජග්ගනවිධිං කාරෙත්වා ගන්ධපුප්ඵහත්ථා පච්චුග්ගමනං කරොන්තා සබ්බාලඞ්කාරෙහි සමලඞ්කතගත්තා ගන්ධපුප්ඵචුණ්ණාදීහි පූජයමානා භගවන්තං පුරක්ඛත්වා නිග්‍රොධාරාමමෙව අගමංසු.

තත්‍ර භගවා වීසතියා ඛීණාසවසහස්සෙහි පරිවුතො පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසීදි. සාකියා පන මානජාතිකා මානත්ථද්ධා, ‘‘සිද්ධත්ථකුමාරො අම්හෙහි දහරතරො, අම්හාකං කනිට්ඨො භාතා, පුත්තො, භාගිනෙය්‍යො, නත්තා’’ති චින්තෙත්වා දහරදහරෙ රාජකුමාරෙ ආහංසු – ‘‘තුම්හෙ වන්දථ, මයං තුම්හාකං පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො නිසීදිස්සාමා’’ති. තෙස්වෙවං නිසින්නෙසු භගවා තෙසං අජ්ඣාසයං ඔලොකෙත්වා – ‘‘ඉමෙ ඤාතකා අත්තනො මොඝජිණ්ණභාවෙන න මං වන්දන්ති, න පනෙතෙ ජානන්ති ‘බුද්ධො නාම කීදිසො, බුද්ධබලං නාම කීදිස’න්ති වා, ‘බුද්ධො නාම එදිසො,

බුද්ධබලං නාම එදිස'න්ති වා, හන්දාහං අත්තනො බුද්ධබලං ඉද්ධිබලඤ්ච දස්සෙන්තො පාටිහාරියඤ්ච කරෙය්‍යං, ආකාසෙ දසසහස්සචක්කවාළවිත්ථතං සබ්බරතනමයං චඞ්කමං මාපෙත්වා තත්ථ චඞ්කමන්තො මහාජනස්ස අජ්ඣාසයං ඔලොකෙත්වා ධම්මඤ්ච දෙසෙය්‍ය''න්ති චින්තෙසි. තෙන වුත්තං සඞ්ගීතිකාරකෙහි භගවතො පරිවිතක්කදස්සනත්ථං –

3. ''න හෙතෙ ජානන්ති සදෙවමානුසා, බුද්ධො අයං කීදිසකො නරුත්තමො;
ඉද්ධිබලං පඤ්ඤාබලඤ්ච කීදිසං, බුද්ධබලං ලොකහිතස්ස කීදිසං.

4. ''න හෙතෙ ජානන්ති සදෙවමානුසා, බුද්ධො අයං එදිසකො නරුත්තමො;
ඉද්ධිබලං පඤ්ඤාබලඤ්ච එදිසං, බුද්ධබලං ලොකහිතස්ස එදිසං.

5. ''හන්දාහං දස්සයිස්සාමි, බුද්ධබලමනුත්තරං;
චඞ්කමං මාපයිස්සාමි, නභෙ රතනමණ්ඩිත''න්ති.

තත්ථ **න හෙතෙ ජානන්තීති** න හි එතෙ ජානන්ති. **න**-කාරො පටිසෙධත්ථො. **හි**-කාරො කාරණත්ථෙ නිපාතො. යස්මා පනෙතෙ මම ඤාතිආදයො දෙවමනුස්සා මයා බුද්ධබලෙ ච ඉද්ධිබලෙ ච අනාවිකතෙ න ජානන්ති ''එදිසො බුද්ධො, එදිසං ඉද්ධිබල''න්ති, තස්මා අහං මම බුද්ධබලඤ්ච ඉද්ධිබලඤ්ච දස්සෙය්‍යාන්ති අත්ථො. **සදෙවමානුසාති** එත්ථ දෙවාති උපපත්තිදෙවා අධිප්පෙතා. සහ දෙවෙහීති සදෙවා. කෙ තෙ? මානුසා, සදෙවා එව මානුසා සදෙවමානුසා. අථ වා **දෙවොති** සම්මුතිදෙවො, සුද්ධොදනො රාජා අධිප්පෙතො. සහ දෙවෙන රඤ්ඤා සුද්ධොදනෙනාති සදෙවා. **මානුසාති** ඤාතිමානුසා, සදෙවා සසුද්ධොදනා මානුසා සදෙවමානුසා සරාජානො වා එතෙ මම ඤාතිමානුසා මම බලං න විජානන්තීති අත්ථො. සෙසදෙවාපි සඞ්ගහං ගච්ඡන්තියෙව. සබ්බෙපි දෙවා දෙවනට්ඨෙන ''දෙවා''ති වුච්චන්ති. දෙවනං නාම ධාතුඅත්ථො කීළාදි. අථ වා දෙවා ච මානුසා ච දෙවමානුසා, සහ දෙවමානුසෙහි සදෙවමානුසා. කෙ තෙ? ලොකාති වචනසෙසො දට්ඨබ්බො. **බුද්ධොති** චතුසච්චධම්මෙ බුද්ධො අනුබුද්ධොති බුද්ධො. යථාහ –

''අභිඤ්ඤෙය්‍යං අභිඤ්ඤාතං, භාවෙතබ්බඤ්ච භාවිතං;
පහාතබ්බං පහීනං මෙ, තස්මා බුද්ධොස්මි බ්‍රාහ්මණා''ති. (ම. නි. 2.399; සු. නි. 563);

ඉධ පන කත්තුකාරකෙ බුද්ධසද්දසිද්ධි දට්ඨබ්බා. අධිගතවිසෙසෙහි දෙවමනුස්සෙහි ''සම්මාසම්බුද්ධො වත සො භගවා''ති එවං බුද්ධත්තා ඤාතත්තා බුද්ධො. ඉධ කම්මකාරකෙ බුද්ධසද්දසිද්ධි දට්ඨබ්බා. බුද්ධමස්ස අත්ථීති වා බුද්ධො, බුද්ධවන්තොති අත්ථො. තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. **කීදිසකොති** කීදිසො කිංසරික්ඛකො කිංසදිසො කිංවණ්ණො කිංසණ්ඨානො දීඝො වා රස්සො වාති අත්ථො.

නරුත්තමොති නරානං නරෙසු වා උත්තමො පවරො සෙට්ඨොති නරුත්තමො. **ඉද්ධිබලන්ති** එත්ථ ඉජ්ඣනං ඉද්ධි නිප්ඵත්තිඅත්ථෙන පටිලාභට්ඨෙන ච ඉද්ධි. අථ වා ඉජ්ඣන්ති තාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති ඉද්ධි. සා පන දසවිධා හොති. යථාහ –

''ඉද්ධියොති දස ඉද්ධියො. කතමා දස? අධිට්ඨානා ඉද්ධි, විකුබ්බනා ඉද්ධි, මනොමයා ඉද්ධි, ඤාණවිප්ඵාරා ඉද්ධි, සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි, අරියා ඉද්ධි, කම්මවිපාකජා ඉද්ධි, පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි, විජ්ජාමයා ඉද්ධි, තත්ථ තත්ථ සම්මාපයොගපච්චයා ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉද්ධී''ති (පටි. ම. 3.10).

තාසං ඉදං නානත්තං – පකතියා එකො බහුකං ආවජ්ජෙති, සතං වා සහස්සං වා ආවජ්ජිත්වා ඤාණෙන අධිට්ඨාති ''බහුකො හොමී''ති (පටි. ම. 3.10) එවං විභජිත්වා දස්සිතා ඉද්ධි අධිට්ඨානවසෙන නිප්ඵන්නත්තා **අධිට්ඨානා ඉද්ධි** නාම. තස්සායමත්ථො – අභිඤ්ඤාපාදකං චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා තතො වුට්ඨාය සචෙ සතං ඉච්ඡති ''සතං හොමි, සතං හොමී''ති කාමාවචරපරිකම්මචිත්තෙහි පරිකම්මං කත්වා පුන අභිඤ්ඤාපාදකං ඣානං සමාපජ්ජිත්වා තතො වුට්ඨාය පුන ආවජ්ජිත්වා අධිට්ඨාති, අධිට්ඨානචිත්තෙන සහෙව සතං හොති. සහස්සාදීසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ පාදකජ්ඣානචිත්තං නිමිත්තාරම්මණං පරිකම්මචිත්තානි සතාරම්මණානි වා සහස්සාදීසු අඤ්ඤතරාරම්මණානි වා, තානි ච ඛො වණ්ණවසෙන, නො පණ්ණත්තිවසෙන. අධිට්ඨානචිත්තම්පි සතාරම්මණමෙව, තං පන අප්පනාචිත්තං විය ගොත්‍රභුඅනන්තරමෙව උප්පජ්ජති රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානිකං . සො පන පකතිවණ්ණං විජහිත්වා කුමාරවණ්ණං වා දස්සෙති නාගවණ්ණං වා දස්සෙති. සුපණ්ණවණ්ණං වා…පෙ…. විවිධම්පි සෙනාබ්‍යූහං වා දස්සෙතීති (පටි. ම. 3.13) එවං ආගතා ඉද්ධි පකතිවණ්ණවිජහනවිකාරවසෙන පවත්තත්තා **විකුබ්බනිද්ධි** නාම.

''ඉධ භික්ඛු ඉමම්හා කායා අඤ්ඤං කායං අභිනිම්මිනාති රූපිං මනොමයං සබ්බඞ්ගපච්චඞ්ගිං අහීනින්ද්‍රිය''න්ති (පටි. ම. 3.14) ඉමිනා නයෙන ආගතා ඉද්ධි සරීරස්සෙව අබ්භන්තරෙ අඤ්ඤස්ස මනොමයස්ස සරීරස්ස නිප්ඵත්තිවසෙන පවත්තත්තා **මනොමයිද්ධි** නාම.

ඤාණුප්පත්තිතො පුබ්බෙ වා පච්ඡා වා තඞ්ඛණෙ වා තෙන අත්තභාවෙන පටිලභිතබ්බඅරහත්තඤාණානුභාවෙන නිබ්බත්තො විසෙසො **ඤාණවිප්ඵාරො ඉද්ධි** නාම. ආයස්මතො බාකුලස්ස ච ආයස්මතො සංකිච්චස්ස ච

ඤාණවිප්ඵාරා ඉද්ධි, තෙසං වත්ථු වෙත්ථ කථෙතබ්බං (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.226).

සමාධිතො පුබ්බෙ වා පච්ඡා වා තඞ්ඛණෙ වා සමථානුභාවෙන නිබ්බත්තො විසෙසො **සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි** නාම. ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි (උදා. 34), ආයස්මතො සඤ්ජීවස්ස සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි (ම. නි. 1.507), ආයස්මතො ඛාණුකොණ්ඩඤ්ඤස්ස සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි (ධ. ප. අට්ඨ. 1.ඛාණුකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරවත්ථු), උත්තරාය උපාසිකාය සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධි (ධ. ප. අට්ඨ. 2.උත්තරාඋපාසිකාවත්ථු; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.262), සාමාවතියා උපාසිකාය සමාධිවිප්ඵාරා ඉද්ධීති (ධ. ප. අට්ඨ. 1.සාමාවතීවත්ථු; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.260-261) තෙසං වත්ථූනෙත්ථ කථෙතබ්බානි, ගන්ථවිත්ථාරදොසපරිහාරත්ථං පන මයා න විත්ථාරිතානි.

කතමා අරියා ඉද්ධි? ඉධ භික්ඛු සචෙ ආකඞ්ඛති ''පටික්කූලෙ අප්පටික්කූලසඤ්ඤී විහරෙය්‍ය''න්ති අප්පටික්කූලසඤ්ඤී තත්ථ විහරති, සචෙ ආකඞ්ඛති ''අප්පටික්කූලෙ පටික්කූලසඤ්ඤී විහරෙය්‍ය''න්ති පටික්කූලසඤ්ඤී තත්ථ විහරති…පෙ.… උපෙක්ඛකො තත්ථ විහරති සතො සම්පජානොති (පටි. ම. 3.17). අයඤ්හි චෙතොවසිප්පත්තානං අරියානංයෙව සම්භවතො **අරියා ඉද්ධි** නාම.

කතමා කම්මවිපාකජා ඉද්ධි? සබ්බෙසං පක්ඛීනං සබ්බෙසං දෙවානං පඨමකප්පිකානං මනුස්සානං එකච්චානඤ්ච විනිපාතිකානං වෙහාසගමනාදිකා **කම්මවිපාකජා ඉද්ධි** නාම. කතමා පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි? රාජා චක්කවත්තී වෙහාසං ගච්ඡති සද්ධිං චතුරඞ්ගිනියා සෙනාය. ජටිලකස්ස ගහපතිස්ස අසීතිහත්ථො සුවණ්ණපබ්බතො නිබ්බත්ති. අයං **පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි** නාම. ඝොසකස්ස ගහපතිනො (ධ. ප. අට්ඨ. 1.කුම්භඝොසකසෙට්ඨිවත්ථු) සත්තසු ඨානෙසු මාරණත්ථාය උපක්කමෙ කතෙපි අරොගභාවො **පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි**. මෙණ්ඩකසෙට්ඨිස්ස (ධ. ප. අට්ඨ. 2.මෙණ්ඩකසෙට්ඨිවත්ථු) අට්ඨකරීසමත්තෙ පදෙසෙ සත්තරතනමයානං මෙණ්ඩකානං පාතුභාවො **පුඤ්ඤවතො ඉද්ධි**.

කතමා විජ්ජාමයා ඉද්ධි? විජ්ජාධරා විජ්ජං පරිජප්පිත්වා වෙහාසං ගච්ඡන්ති, ආකාසෙ අන්තලික්ඛෙ හත්ථිම්පි දස්සෙන්ති…පෙ.… විවිධම්පි සෙනාබ්‍යූහං දස්සෙන්තීති (පටි. ම. 3.18). ආදිනයප්පවත්තා **විජ්ජාමයා ඉද්ධි** නාම. තං තං කම්මං කත්වා නිබ්බත්තො විසෙසො 'සම්මාපයොගපච්චයා ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉද්ධී'ති අයං **තත්ථ තත්ථ සම්මාපයොගපච්චයා ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉද්ධි** නාම. ඉමිස්සා දසවිධාය ඉද්ධියා බලං ඉද්ධිබලං නාම, ඉදං මය්හං ඉද්ධිබලං න ජානන්තීති අත්ථො (විසුද්ධි. 2.375 ආදයො).

පඤ්ඤාබලන්ති සබ්බලොකියලොකුත්තරගුණවිසෙසදායකං අරහත්තමග්ගපඤ්ඤාබලං අධිප්පෙතං, තම්පි එතෙ න ජානන්ති. කෙචි ''ඡන්නං අසාධාරණඤාණානමෙතං අධිවචනං පඤ්ඤාබල''න්ති වදන්ති. **බුද්ධබලන්ති** එත්ථ බුද්ධබලං නාම බුද්ධානුභාවො, දසබලඤාණානි වා. තත්ථ දසබලඤාණානි නාම ඨානාට්ඨානඤාණං, අතීතානාගතපච්චුප්පන්නකම්මවිපාකජානනඤාණං, සබ්බත්ථගාමිනිපටිපදාඤාණං, අනෙකධාතුනානාධාතුලොකජානනඤාණං, නානාධිමුත්තිකඤාණං, ආසයානුසයඤාණං, ඣානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීනං සංකිලෙසවොදානවුට්ඨානෙසු යථාභූතඤාණං, පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං, චුතූපපාතඤාණං, ආසවක්ඛයඤාණන්ති ඉමානි දස. ඉමෙසං දසන්නං ඤාණානං අධිවචනං බුද්ධබලන්ති. **එදිසන්ති** ඊදිසං, අයමෙව වා පාඨො.

හන්දාති වවස්සග්ගත්ථෙ නිපාතො. **අහන්ති** අත්තානං නිද්දිසති. කිං වුත්තං හොති? යස්මා පනෙතෙ මම ඤාතකා බුද්ධබලං වා බුද්ධගුණෙ වා න ජානන්ති, කෙවලං අත්තනො මොසජිණ්ණභාවං නිස්සාය මානවසෙන සබ්බලොකජෙට්ඨසෙට්ඨං මං න වන්දන්ති. තස්මා තෙසං මානකෙතු අත්ථි, තං භඤ්ජිත්වා වන්දනත්ථං බුද්ධබලං දස්සෙය්‍යන්ති වුත්තං හොති. **දස්සයිස්සාමීති** දස්සෙය්‍යං. ''දස්සෙස්සාමී''ති ච පාඨො, සොයෙවත්ථො. **බුද්ධබලන්ති** බුද්ධානුභාවං, බුද්ධඤාණවිසෙසං වා. **අනුත්තරන්ති** නිරුත්තරං. **චඞ්කමන්ති** චඞ්කමිතබ්බට්ඨානං වුච්චති. **මාපයිස්සාමීති** මාපෙය්‍යං. ''චඞ්කමනං මාපෙස්සාමී''ති ච පාඨො, සොයෙවත්ථො. **නභෙති** ආකාසෙ. **සබ්බරතනමණ්ඩිතන්ති** සබ්බෙහි රතිජනනට්ඨෙන රතනෙහි මුත්තා-මණි-වෙළුරිය-සඞ්ඛ-සිලා-පවාළ-රජත-සුවණ්ණ-මසාරගල්ල-ලොහිතඞ්කෙහි දසහි දසහි මණ්ඩිතො අලඞ්කතො සබ්බරතනමණ්ඩිතො, තං සබ්බරතනමණ්ඩිතං. ''නභෙ රතනමණ්ඩිත''න්ති පඨන්ති කෙචි.

අථෙවං භගවතා චින්තිතමත්තෙ දසසහස්සචක්කවාළවාසිනො භුම්මාදයො දෙවා පමුදිතහදයා සාධුකාරමදංසු. තමත්ථං පකාසෙන්තෙහි සඞ්ගීතිකාරකෙහි –

6. ''භුම්මා මහාරාජිකා තාවතිංසා, යාමා ච දෙවා තුසිතා ච නිම්මිතා;
පරනිම්මිතා යෙපි ච බ්‍රහ්මකායිකා, ආනන්දිතා විපුලමකංසු ඝොස''න්ති. –

ආදිගාථායො ඨපිතාති වෙදිතබ්බා.

තත්ථ **භුම්මාති** භුම්මට්ඨා, පාසාණපබ්බතවනරුක්ඛාදීසු ඨිතා. **මහාරාජිකාති** මහාරාජපක්ඛිකා. භුම්මට්ඨානං දෙවතානං සද්දං සුත්වා ආකාසට්ඨකදෙවතා, තතො අබ්භවලාහකා දෙවතා, තතො උණ්හවලාහකා දෙවතා, තතො සීතවලාහකා දෙවතා, තතො වස්සවලාහකා දෙවතා, තතො වාතවලාහකා දෙවතා, තතො චත්තාරො මහාරාජානො,

තතො තාවතිංසා, තතො යාමා, තතො තුසිතා, තතො නිම්මානරතී, තතො පරනිම්මිතවසවත්තී, තතො බ්‍රහ්මකායිකා, තතො බ්‍රහ්මපුරොහිතා, තතො මහාබ්‍රහ්මානො, තතො පරිත්තාභා, තතො අප්පමාණාභා, තතො ආභස්සරා, තතො පරිත්තසුභා, තතො අප්පමාණසුභා, තතො සුභකිණ්හා, තතො වෙහප්ඵලා, තතො අවිහා, තතො අතප්පා, තතො සුදස්සා, තතො සුදස්සී, තතො අකනිට්ඨා දෙවතා සද්දං සුත්වා මහන්තං සද්දං අකංසු. අසඤ්ඤිනො ච අරූපාවචරසත්තෙ ච ඨපෙත්වා සොතායතනපවත්තිට්ඨානෙ සබ්බෙ දෙවමනුස්සනාගාදයො පීතිවසං ගතහදයා උක්කුට්ඨිසද්දමකංසූති අත්ථො. **ආනන්දිතාති** පමුදිතහදයා, සඤ්ජාතපීතිසොමනස්සා හුත්වාති අත්ථො. **විපුලන්ති** පුථුලං.

අථ සත්ථා චින්තිතසමනන්තරමෙව ඔදාතකසිණසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා – ‘‘දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු ආලොකො හොතූ’’ති අධිට්ඨාසි. තෙන අධිට්ඨානචිත්තෙන සහෙව ආලොකො අහොසි පථවිතො පට්ඨාය යාව අකනිට්ඨභවනා. තෙන වුත්තං –

7. ‘‘ඔභාසිතා ච පථවී සදෙවකා, පුථූ ච ලොකන්තරිකා අසංවුතා;
තමො ච තිබ්බො විහතො තදා අහු, දිස්වාන අච්ඡෙරකං පාටිහීර’’න්ති.

තත්ථ **ඔභාසිතාති** පකාසිතා. **පථවීති** එත්ථායං පථවී චතුබ්බිධා – කක්ඛළපථවී, සසම්භාරපථවී, නිමිත්තපථවී, සම්මුතිපථවීති. තාසු ‘‘කතමා චාවුසො, අජ්ඣත්තිකා පථවීධාතු? යං අජ්ඣත්තං පච්චත්තං කක්ඛළං ඛරිගත’’න්තිආදීසු (විභ. 173) වුත්තා අයං **කක්ඛළපථවී** නාම. ‘‘යො පන භික්ඛු පථවිං ඛණෙය්‍ය වා ඛණාපෙය්‍ය වා’’තිආදීසු (පාචි. 85) වුත්තා සසම්භාරපථවී, යෙ ච කෙසාදයො වීසති කොට්ඨාසා, අයොලොහාදයො ච බාහිරා; සාපි වණ්ණාදීහි සම්භාරෙහි සද්ධිං පථවීති **සසම්භාරපථවී** නාම. ‘‘පථවීකසිණමෙකො සඤ්ජානාතී’’තිආදීසු (දී. නි. 3.360) **නිමිත්තපථවී** ‘‘ආරම්මණපථවී’’තිපි වුච්චති. පථවීකසිණජ්ඣානලාභී දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො ආගමනවසෙන ‘‘පථවීදෙවො’’ති නාමං ලභති. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘ආපො ච දෙවා පථවී’’තිආදීසු (දී. නි. 2.340) අයං **සම්මුතිපථවී,** පඤ්ඤත්තිපථවී නාමාති වෙදිතබ්බා. ඉධ පන සසම්භාරපථවී අධිප්පෙතා (ම. නි. අට්ඨ. 1.2 පථවීවාරවණ්ණනා).

සදෙවකාති සදෙවලොකා. ‘‘සදෙවතා’’තිපි පාඨො අත්ථි ෙව සුන්දරතරං, සදෙවකො මනුස්සලොකො ඔභාසිතොති අත්ථො. **පුථූති** බහූ. **ලොකන්තරිකාති** අසුරකායනරකානමෙතං අධිවචනං, තා පන තිණ්ණං චක්කවාළානං අන්තරා එකා ලොකන්තරිකා හොති, තිණ්ණං සකටචක්කානං අඤ්ඤමඤ්ඤං ආහච්ච ඨිතානං මජ්ඣෙ ඔකාසො විය එකෙකො ලොකන්තරිකනිරයො, පරිමාණතො අට්ඨයොජනසහස්සො හොති. **අසංවුතාති** හෙට්ඨා අප්පතිට්ඨා. **තමො චාති** අන්ධකාරො. **තිබ්බොති** බහලො ඝනො. චන්දිමසූරියාලොකාභාවතො නිච්චන්ධකාරොව හොති. **විහතොති** විද්ධස්තො. **තදාති** යදා පන භගවා සත්තෙසු කාරුඤ්ඤතං පටිච්ච පාටිහාරියකරණත්ථං ආලොකං ඵරි, තදා සො තමො තිබ්බො ලොකන්තරිකාසු ඨිතො, විහතො විද්ධස්තො අහොසීති අත්ථො.

අච්ඡෙරකන්ති අච්ඡරාපහරණයොග්ගං, විම්හයවසෙන අඞ්ගුලීහි පහරණයොග්ගන්ති අත්ථො. **පාටිහීරන්ති** පටිපක්ඛහරණතො පාටිහීරං. පටිහරති සත්තානං දිට්ඨිමානොපගතානි චිත්තානීති වා පාටිහීරං, අප්පසන්නානං සත්තානං පසාදං පටිආහරතීති වා පාටිහීරං. ‘‘පාටිහෙර’’න්තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො. එත්ථ ආලොකවිධානවිසෙසස්සෙතං අධිවචනං. **දිස්වාන අච්ඡෙරකං පාටිහීරන්ති** එත්ථ දෙවා ච මනුස්සා ච ලොකන්තරිකාසු නිබ්බත්තසත්තාපි ච තං භගවතො පාටිහාරියං දිස්වා පරමප්පීතිසොමනස්සං අගමංසූති ඉදං වචනං ආහරිත්වා අත්ථො දට්ඨබ්බො, ඉතරථා න පුබ්බෙන වා පරං, න පරෙන වා පුබ්බං යුජ්ජති.

ඉදානි න කෙවලං මනුස්සලොකෙසුයෙව ආලොකො අත්ථි, සබ්බත්ථ තිවිධෙපි සඞ්ඛාරසත්තොකාසසඞ්ඛාතෙ ලොකෙ ආලොකොයෙවාති දස්සනත්ථං –

8. ‘‘සදෙවගන්ධබ්බමනුස්සරක්ඛසෙ,
ආභා උළාරා විපුලා අජායථ;
ඉමස්මිං ලොකෙ පරස්මිඤ්චොභයස්මිං,
අධො ච උද්ධං තිරියඤ්ච විත්ථත’’න්ති. – අයං ගාථා වුත්තා;

තත්ථ **දෙවාති** සම්මුතිදෙවා උපපත්තිදෙවා විසුද්ධිදෙවාති සබ්බෙපි දෙවා ඉධ සඞ්ගහිතා. දෙවා ච ගන්ධබ්බා ච මනුස්සා ච රක්ඛසා ච දෙවගන්ධබ්බමනුස්සරක්ඛසා. සහ දෙවගන්ධබ්බමනුස්සරක්ඛසෙහීති **සදෙවගන්ධබ්බමනුස්සරක්ඛසො.** කො පන සො? ලොකො, තස්මිං සදෙවගන්ධබ්බමනුස්සරක්ඛසෙ ලොකෙ. **ආභාති** ආලොකො. **උළාරාති** එත්ථායං උළාර-සද්දො මධුරසෙට්ඨවිපුලාදීසු දිස්සති. තථා හෙස ‘‘උළාරානි ඛාදනීයභොජනීයානි ඛාදන්ති භුඤ්ජන්තී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.366) මධුරෙ දිස්සති. ‘‘උළාරාය ඛො පන භවං වච්ඡායනො පසංසාය සමණං ගොතමං පසංසතී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.288) සෙට්ඨෙ. ‘‘අතික්කම්ම දෙවානං දෙවානුභාවං අප්පමාණො උළාරො ඔභාසො’’තිආදීසු (දී. නි. 2.32; ම. නි. 3.201) විපුලෙ. ස්වායං ඉධ සෙට්ඨෙ දට්ඨබ්බො (දී. නි. අට්ඨ. 3.142; වි. ව. අට්ඨ. 1). **විපුලාති** අප්පමාණා. **අජායථාති** උප්පජ්ජි උදපාදි පවත්තිත්ථ. **ඉමස්මිං ලොකෙ පරස්මිඤ්චාති** ඉමස්මිං මනුස්සලොකෙ ච පරස්මිං දෙවලොකෙ චාති අත්ථො. **උභයස්මින්ති** තදුභයස්මිං, අජ්ඣත්තබහිද්ධාදීසු විය දට්ඨබ්බං. **අධො චාති** අවීචිආදීසු නිරයෙසු. **උද්ධන්ති** භවග්ගතොපි උද්ධං අජටාකාසෙපි. **තිරියඤ්චාති** තිරියතොපි දසසු

චක්කවාළසහස්සෙසු. **විත්ථතන්**ති විසටං. අන්ධකාරං විධමිත්වා වුත්තප්පකාරං ලොකඤ්ච පදෙසඤ්ච අජ්ඣොත්ථරිත්වා ආභා පවත්තිත්ථාති අත්ථො. අථ වා **තිරියඤ්ච විත්ථතන්**ති තිරියතො විත්ථතං මහන්තං, අප්පමාණං පදෙසං ආභා ඵරිත්වා අට්ඨාසීති අත්ථො.

අථ භගවා දසසහස්සචක්කවාළෙසු ආලොකඵරණං කත්වා අභිඤ්ඤාපාදකං චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා තතො වුට්ඨාය ආවජ්ජිත්වා අධිට්ඨානචිත්තෙන ආකාසමබ්භුග්ගන්ත්වා තෙසං ඤාතීනං සීසෙසු පාදපංසුං ඔකිරමානො විය මහතියා දෙවමනුස්සපරිසාය මජ්ඣෙ යමකපාටිහාරියං දස්සෙති. තං පන පාළිතො එවං වෙදිතබ්බං (පටි. ම. 1.116) –

‘‘කතමං තථාගතස්ස යමකපාටිහීරෙ ඤාණං? ඉධ තථාගතො යමකපාටිහීරං කරොති අසාධාරණං සාවකෙහි උපරිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, හෙට්ඨිමකායතො උදකධාරා පවත්තති. හෙට්ඨිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, උපරිමකායතො උදකධාරා පවත්තති…පෙ…. පුරත්ථිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, පච්ඡිමකායතො උදකධාරා පවත්තති. පච්ඡිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, පුරත්ථිමකායතො උදකධාරා පවත්තති…පෙ…. දක්ඛිණඅක්ඛිතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, වාමඅක්ඛිතො උදකධාරා පවත්තති. වාමඅක්ඛිතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, දක්ඛිණඅක්ඛිතො උදකධාරා පවත්තති…පෙ…. දක්ඛිණකණ්ණසොතතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, වාමකණ්ණසොතතො උදකධාරා පවත්තති. වාමකණ්ණසොතතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, දක්ඛිණකණ්ණසොතතො උදකධාරා පවත්තති…පෙ…. දක්ඛිණනාසිකාසොතතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, වාමනාසිකාසොතතො උදකධාරා පවත්තති. වාමනාසිකාසොතතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, දක්ඛිණනාසිකාසොතතො උදකධාරා පවත්තති…පෙ…. දක්ඛිණඅංසකූටතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, වාමඅංසකූටතො උදකධාරා පවත්තති. වාමඅංසකූටතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, දක්ඛිණඅංසකූටතො උදකධාරා පවත්තති…පෙ…. දක්ඛිණහත්ථතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, වාමහත්ථතො උදකධාරා පවත්තති. වාමහත්ථතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, දක්ඛිණහත්ථතො උදකධාරා පවත්තති…පෙ…. දක්ඛිණපස්සතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, වාමපස්සතො උදකධාරා පවත්තති. වාමපස්සතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, දක්ඛිණපස්සතො උදකධාරා පවත්තති…පෙ…. දක්ඛිණපාදතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, වාමපාදතො උදකධාරා පවත්තති. වාමපාදතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, දක්ඛිණපාදතො උදකධාරා පවත්තති…පෙ…. අඞ්ගුලඞ්ගුලෙහි අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, අඞ්ගුලන්තරිකාහි උදකධාරා පවත්තති. අඞ්ගුලන්තරිකාහි අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, අඞ්ගුලඞ්ගුලෙහි උදකධාරා පවත්තති…පෙ…. එකෙකලොමතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, එකෙකලොමතො උදකධාරා පවත්තති. ලොමකූපතො ලොමකූපතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, ලොමකූපතො ලොමකූපතො උදකධාරා පවත්තති – ඡන්නං වණ්ණානං නීලානං පීතකානං ලොහිතකානං ඔදාතානං මඤ්ජිට්ඨානං පභස්සරානං.

‘‘භගවා චඞ්කමති, නිම්මිතො තිට්ඨති වා නිසීදති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. භගවා තිට්ඨති, නිම්මිතො චඞ්කමති වා නිසීදති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. භගවා නිසීදති, නිම්මිතො චඞ්කමති වා තිට්ඨති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. භගවා සෙය්‍යං කප්පෙති, නිම්මිතො චඞ්කමති වා තිට්ඨති වා නිසීදති වා. නිම්මිතො චඞ්කමති, භගවා තිට්ඨති වා නිසීදති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. නිම්මිතො තිට්ඨති, භගවා චඞ්කමති වා නිසීදති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. නිම්මිතො නිසීදති, භගවා චඞ්කමති වා තිට්ඨති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති. නිම්මිතො සෙය්‍යං කප්පෙති, භගවා චඞ්කමති වා තිට්ඨති වා නිසීදති වා, ඉදං තථාගතස්ස යමකපාටිහීරෙ ඤාණන්ති වෙදිතබ්බං’’.

තස්ස පන භගවතො තෙජොකසිණසමාපත්තිවසෙන උපරිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති. ආපොකසිණසමාපත්තිවසෙන හෙට්ඨිමකායතො උදකධාරා පවත්තතීති පුන උදකධාරාය පවත්තට්ඨානතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, අග්ගික්ඛන්ධස්ස පවත්තට්ඨානතො උදකධාරා පවත්තතීති දස්සෙතුං, ‘‘හෙට්ඨිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, උපරිමකායතො උදකධාරා පවත්තතී’’ති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බා. එසෙව නයො සෙසපදෙසුපි. අග්ගික්ඛන්ධො පනෙත්ථ උදකධාරාය අසම්මිස්සොව අහොසි. තථා උදකධාරා අග්ගික්ඛන්ධෙන. රස්මීසු පන දුතියා දුතියා රස්මි පුරිමාය පුරිමාය යමකා විය එකක්ඛණෙ පවත්තති. ද්වින්නඤ්ච චිත්තානං එකක්ඛණෙ පවත්ති නාම නත්ථි, බුද්ධානං පන භවඞ්ගපරිවාසස්ස ලහුකතාය පඤ්චහාකාරෙහි චිණ්ණවසිතාය එතා රස්මියො එකක්ඛණෙ විය පවත්තන්ති, තස්සා පන රස්මියා ආවජ්ජනපරිකම්මාධිට්ඨානානි විසුංයෙව. නීලරස්මිඅත්ථාය හි භගවා නීලකසිණං සමාපජ්ජති. පීතරස්මිආදීනං අත්ථාය පීතකසිණාදීනි සමාපජ්ජති.

එවං භගවතො යමකපාටිහීරෙ කයිරමානෙ සකලස්සාපි දසසහස්සචක්කවාළස්ස අලඞ්කාරකරණකාලො විය අහොසි. තෙන වුත්තං –

9. ‘‘සත්තුත්තමො අනධිවරො විනායකො, සත්ථා අහූ දෙවමනුස්සපූජිතො;
මහානුභාවො සතපුඤ්ඤලක්ඛණො, දස්සෙසි අච්ඡෙරකං පාටිහීර’’න්ති.

තත්ථ **සත්තුත්තමො**ති අත්තනො සීලාදීහි ගුණෙහි සබ්බෙසු සත්තෙසු උත්තමො පවරො සෙට්ඨොති සත්තුත්තමො, සත්තානං වා උත්තමො සත්තුත්තමො. **සත්ත**න්ති හි ඤාණස්ස නාමං, තෙන දසබලචතුවෙසාරජ්ජඅසාධාරණඤාණසඞ්ඛාතෙන සත්තෙන සෙට්ඨො උත්තමොති සත්තුත්තමො, සමානාධිකරණවසෙන සත්තො උත්තමොති වා සත්තුත්තමො. යදි එවං ‘‘උත්තමසත්තො’’ති වත්තබ්බං උත්තම-

සද්දස්ස පුබ්බනිපාතපාඨතො. න පනෙස භෙදො අනියමතො බහුලවචනතො ච නරුත්තමපුරිසුත්තමනරවරාදි-සද්දා විය දට්ඨබ්බො. අථ වා සත්තං උත්තමං යස්ස සො සත්තුත්තමො, ඉධාපි ච උත්තම-සද්දස්ස පුබ්බනිපාතො භවති. උත්තමසත්තොති විසෙසනස්ස පුබ්බනිපාතපාඨතො ''චිත්තගු පද්ධගූ''ති එත්ථ වියාති නායං දොසො. උභයවිසෙසනතො වා ආහිතග්ගිආදිපාඨො විය දට්ඨබ්බො. **විනායකොති** බහූහි විනයනුපායෙහි සත්තෙ විනෙති දමෙතීති විනායකො. **සත්ථාති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථෙහි යථාරහං සත්තෙ අනුසාසතීති සත්ථා. **අහූති** අහොසි. **දෙවමනුස්සපූජිතොති** දිබ්බෙහි පඤ්චකාමගුණෙහි දිබ්බන්ති කීළන්තීති දෙවා. මනස්ස උස්සන්නත්තා මනුස්සා, දෙවා ච මනුස්සා ච දෙවමනුස්සා, දෙවමනුස්සෙහි පූජිතො දෙවමනුස්සපූජිතො. පුප්ඵාදිපූජාය ච පච්චයපූජාය ච පූජිතො, අපචිතොති අත්ථො. කස්මා පන දෙවමනුස්සානමෙව ගහණං කතං, නනු භගවා තිරච්ඡානගතෙහිපි ආරවාළකාළාපලාලධනපාලපාලිලෙය්‍යකනාගාදීහි සාතාගිරාළවකහෙමවතසූචිලොමඛරලොමයක්ඛාදීහි විනිපාතගතෙහිපි පූජිතොයෙවාති? සච්චමෙවෙතං, උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන සබ්බපුග්ගලපරිච්ඡෙදවසෙන චෙතං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **මහානුභාවොති** මහතා බුද්ධානුභාවෙන සමන්නාගතො. **සතපුඤ්ඤලක්ඛණොති** අනන්තෙසු චක්කවාළෙසු සබ්බෙ සත්තා එකෙකං පුඤ්ඤකම්මං සතක්ඛත්තුං කරෙය්‍යුං එත්තකෙහි ජනෙහි කතකම්මං බොධිසත්තො සයමෙව එකකො සතගුණං කත්වා නිබ්බත්තො. තස්මා ''සතපුඤ්ඤලක්ඛණො''ති වුච්චති. කෙචි පන ''සතෙන සතෙන පුඤ්ඤකම්මෙන නිබ්බත්තඑකෙකලක්ඛණො''ති වදන්ති. ''එවං සන්තෙ යො කොචි බුද්ධො භවෙය්‍යා''ති තං අට්ඨකථාසු පටික්ඛිත්තං. **දස්සෙසීති** සබ්බෙසං දෙවමනුස්සානං අතිවිම්හයකරං යමකපාටිහාරියං දස්සෙසි.

අථ සත්ථා ආකාසෙ පාටිහාරියං කත්වා මහාජනස්ස චිත්තාචාරං ඔලොකෙත්වා තස්ස අජ්ඣාසයානුකූලං ධම්මකථං චඞ්කමන්තො කථෙතුකාමො ආකාසෙ දසසහස්සචක්කවාළවිත්ථතං සබ්බරතනමයං රතනචඞ්කමං මාපෙසි. තෙන වුත්තං –

10. ''සො යාචිතො දෙවවරෙන චක්ඛුමා, අත්ථං සමෙක්ඛිත්වා තදා නරුත්තමො;
චඞ්කමං මාපයි ලොකනායකො, සුනිට්ඨිතං සබ්බරතනනිම්මිත''න්ති.

තත්ථ **සොති** සො සත්ථා. **යාචිතොති** පඨමමෙව අට්ඨමෙ සත්තාහෙ ධම්මදෙසනාය යාචිතොති අත්ථො. **දෙවවරෙනාති** සහම්පතිබ්‍රහ්මුනා. **චක්ඛුමාති** එත්ථ චක්ඛතීති චක්ඛු, සමවිසමං විභාවයතීති අත්ථො. තං පන චක්ඛු දුවිධං – ඤාණචක්ඛු, මංසචක්ඛූති. තත්ථ ඤාණචක්ඛු පඤ්චවිධං – බුද්ධචක්ඛු, ධම්මචක්ඛු, සමන්තචක්ඛු, දිබ්බචක්ඛු, පඤ්ඤාචක්ඛූති. තෙසු **බුද්ධචක්ඛු** නාම ආසයානුසයඤාණඤ්චෙව ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණඤ්ච, යං ''බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙන්තො''ති (දී. නි. 2.69; ම. නි. 1.283; 2.339; සං. නි. 1.172; මහාව. 9) ආගතං. **ධම්මචක්ඛු** නාම හෙට්ඨිමා තයො මග්ගා තීණි ච ඵලානි, යං ''විරජං වීතමලං ධම්මචක්ඛුං උදපාදී''ති (දී. නි. 1.355; සං. නි. 5.1081; මහාව. 16; පටි. ම. 2.30) ආගතං. **සමන්තචක්ඛු** නාම සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං , යං ''තථූපමං ධම්මමයං, සුමෙධ, පාසාදමාරුය්හ සමන්තචක්ඛූ''ති (දී. නි. 2.70; ම. නි. 1.282; 2.338; සං. නි. 1.172; මහාව. 8) ආගතං. **දිබ්බචක්ඛු** නාම ආලොකවඩ්ඪනෙන උප්පන්නාභිඤ්ඤාචිත්තෙන සම්පයුත්තඤාණං, යං ''දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙනා''ති (ම. නි. 1.148, 284, 385, 432; 2.341; 3.82, 261; මහාව. 10) ආගතං. **පඤ්ඤාචක්ඛු** නාම ''චක්ඛුං උදපාදි, ඤාණං උදපාදී''ති (සං. නි. 5.1082; මහාව. 15; කථා. 405; පටි. ම. 2.30) එත්ථ පුබ්බෙනිවාසාදිඤාණං පඤ්ඤාචක්ඛූති ආගතං.

මංසචක්ඛු නාම ''චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ චා''ති (ම. නි. 1.204, 400; 3.421, 425-426; සං. නි. 2.43; 4.60; කථා. 465, 467) එත්ථ පසාදමංසචක්ඛු වුත්තං (දී. නි. අට්ඨ. 1.213). තං පන දුවිධං – සසම්භාරචක්ඛු පසාදචක්ඛූති. තෙසු య్వායං අක්ඛිකූපකෙ අක්ඛිපත්තකෙහි පරිවාරිතො මංසපිණ්ඩො යත්ථ චතස්සො ධාතුයො වණ්ණගන්ධරසොජා සම්භවො ජීවිතං භාවො චක්ඛුපසාදො කායපසාදොති සඞ්ඛෙපතො තෙරස සම්භාරා හොන්ති. විත්ථාරතො පන සම්භවමානානි චතුසමුට්ඨානානි ඡත්තිංස ජීවිතං භාවො චක්ඛුපසාදො කායපසාදොති ඉමෙ කම්මසමුට්ඨානා චත්තාරොති සසම්භාරා හොන්ති, ඉදං **සසම්භාරචක්ඛු** නාම. යං පන සෙතමණ්ඩලපරිච්ඡින්නෙන කණ්හමණ්ඩලෙන පරිවාරිතෙ දිට්ඨමණ්ඩලෙ සන්නිවිට්ඨං රූපදස්සනසමත්ථං පසාදමත්තං, ඉදං **පසාදචක්ඛු** නාම. සබ්බානි පනෙතානි එකවිධානි අනිච්චතො සඞ්ඛතතො, දුවිධානි සාසවානාසවතො ලොකියලොකුත්තරතො, තිවිධානි භූමිතො උපාදිණ්ණත්තිකතො, චතුබ්බිධානි එකන්තපරිත්තඅප්පමාණානියතාරම්මණතො, පඤ්චවිධානි රූපනිබ්බානාරූපසබ්බාරම්මණානාරම්මණවසෙන, ඡබ්බිධානි හොන්ති බුද්ධචක්ඛාදිවසෙන. ඉච්චෙවමෙතානි වුත්තප්පකාරානි චක්ඛූනි අස්ස භගවතො සන්තීති භගවා **චක්ඛුමාති** වුච්චති. **අත්ථං සමෙක්ඛිත්වාති** චඞ්කමං මාපෙත්වා, ධම්මදෙසනානිමිත්තං දෙවමනුස්සානං හිතත්ථං උපපරික්ඛිත්වා උපධාරෙත්වාති අධිප්පායො. **මාපයීති** මාපෙසි. **ලොකනායකොති** සග්ගමොක්ඛාභිමුඛං ලොකං නයතීති ලොකනායකො. **සුනිට්ඨිතන්ති** සුට්ඨු නිට්ඨිතං, පරියොසිතන්ති අත්ථො. **සබ්බරතනනිම්මිතන්ති** දසවිධරතනමයං.

ඉදානි භගවතො තිවිධපාටිහාරියසම්පත්තිදස්සනත්ථං –

11. ''ඉද්ධී ච ආදෙසනානුසාසනී, තිපාටිහීරෙ භගවා වසී අහු;
චඞ්කමං මාපයි ලොකනායකො, සුනිට්ඨිතං සබ්බරතනනිම්මිත''න්ති. – වුත්තං;

තත්ථ **ඉද්ධීති** ඉද්ධිවිධං ඉද්ධිපාටිහාරියං නාම. තං පන එකොපි හුත්වා බහුධා හොති, බහුධාපි හුත්වා එකො හොතීතිආදිනයප්පවත්තං (දී. නි. 1.239; ම. නි. 1.147; පටි. ම. 3.10). **ආදෙසනාති** පරස්ස චිත්තාචාරං ඤත්වා කථනං ආදෙසනාපාටිහාරියං, තං සාවකානඤ්ච බුද්ධානඤ්ච සතතධම්මදෙසනා. **අනුසාසනීති** අනුසාසනිපාටිහාරියං, තස්ස තස්ස අජ්ඣාසයානුකූලමොවාදොති අත්ථො. ඉති එතානි තීණි පාටිහාරියානි. තත්ථ ඉද්ධිපාටිහාරියෙන අනුසාසනිපාටිහාරියං මහාමොග්ගල්ලානස්ස ආචිණ්ණං, ආදෙසනාපාටිහාරියෙන අනුසාසනිපාටිහාරියං ධම්මසෙනාපතිස්ස, අනුසාසනිපාටිහාරියං පන බුද්ධානං සතතධම්මදෙසනා. **තිපාටිහීරෙති** එතෙසු තීසු පාටිහාරියෙසූති අත්ථො. **භගවාති** ඉදං ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමගරුගාරවාධිවචනං. වුත්තඤ්හෙතං පොරාණෙහි –

> ''භගවාති වචනං සෙට්ඨං, භගවාති වචනමුත්තමං;
> ගරුගාරවයුත්තො සො, භගවා තෙන වුච්චතී''ති. (විසුද්ධි. 1.142; ම. නි. අට්ඨ. 1.මූලපරියායසුත්තවණ්ණනා; පාරා. අට්ඨ. 1.1 වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා; ඉතිවු. අට්ඨ. නිදානවණ්ණනා; මහානි. අට්ඨ. 50);

වසීති එතස්මිං තිවිධෙපි පාටිහාරියෙ වසිප්පත්තො, චිණ්ණවසීති අත්ථො. **වසියො** නාම පඤ්ච වසියො – ආවජ්ජනසමාපජ්ජනඅධිට්ඨානවුට්ඨානපච්චවෙක්ඛණසඞ්ඛාතා. තත්‍ර යං යං ඣානං යථිච්ඡකං යදිච්ඡකං යාවතිච්ඡකං ආවජ්ජති ආවජ්ජනාය දන්ධායිතත්තං නත්ථීති සීඝං ආවජ්ජෙතුං සමත්ථතා **ආවජ්ජනවසී** නාම. තථා යං යං ඣානං යථිච්ඡකං…පෙ…. සමාපජ්ජති සමාපජ්ජනාය දන්ධායිතත්තං නත්ථීති සීඝං සමාපජ්ජනසමත්ථතා **සමාපජ්ජනවසී** නාම. දීඝං කාලං ඨපෙතුං සමත්ථතා **අධිට්ඨානවසී** නාම. තථෙව ලහුං වුට්ඨාතුං සමත්ථතා **වුට්ඨානවසී** නාම. **පච්චවෙක්ඛණවසී** පන පච්චවෙක්ඛණජවනානෙව හොන්ති තානි ආවජ්ජනානන්තරානෙව හුත්වා උප්පජ්ජන්තීති ආවජ්ජනවසියා එව වුත්තානි. ඉති ඉමාසු පඤ්චසු වසීසු චිණ්ණවසිතා වසී නාම හොති. තෙන වුත්තං – ''තිපාටිහීරෙ භගවා වසී අහූ''ති.

ඉදානි තස්ස රතනචඞ්කමස්ස නිම්මිතවිධානස්ස දස්සනත්ථං –

12. ''දසසහස්සීලොකධාතුයා, සිනෙරුපබ්බතුත්තමෙ;
ථම්භෙව දස්සෙසි පටිපාටියා, චඞ්කමෙ රතනාමයෙ''ති. – ආදිගාථායො වුත්තා;

තත්ථ **දසසහස්සීලොකධාතුයාති** දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු. **සිනෙරුපබ්බතුත්තමෙති** මහාමෙරුසඞ්ඛාතෙ සෙට්ඨපබ්බතෙ. **ථම්භෙවාති** ථම්භෙ විය දසචක්කවාළසහස්සෙසු යෙ සිනෙරුපබ්බතා, තෙ පටිපාටියා ඨිතෙ සුවණ්ණථම්භෙ විය කත්වා තෙසං උපරි චඞ්කමං මාපෙත්වා දස්සෙසීති අත්ථො. **රතනාමයෙති** රතනමයෙ.

13. **දසසහස්සී අතික්කම්මාති** රතනචඞ්කමං පන භගවා මාපෙන්තො තස්ස එකං කොටිං සබ්බපරියන්තං පාචීනචක්කවාළමුඛවට්ටිං එකං කොටිං පච්ඡිමචක්කවාළමුඛවට්ටිං අතික්කමිත්වා ඨිතං කත්වා මාපෙසි. තෙන වුත්තං –

> ''දසසහස්සී අතික්කම්ම, චඞ්කමං මාපයී ජිනො;
> සබ්බසොණ්ණමයා පස්සෙ, චඞ්කමෙ රතනාමයෙ''ති.

තත්ථ **ජිනොති** කිලෙසාරිජයනතො ජිනො. **සබ්බසොණ්ණමයා පස්සෙති** තස්ස පන එවං නිම්මිතස්ස චඞ්කමස්ස උභයපස්සෙසු සුවණ්ණමයා පරමරමණීයා මරියාදභූමි අහොසි, මජ්ඣෙ මණිමයාති අධිප්පායො.

14. **තුලාසඞ්ඝාටාති** තුලායුගළා, තා නානාරතනමයාති වෙදිතබ්බා. **අනුවග්ගාති** අනුරූපා. **සොවණ්ණඵලකත්ථතාති** සොවණ්ණමයෙහි ඵලකෙහි අත්ථතා, තුලාසඞ්ඝාතානං උපරි සුවණ්ණමයො පදරච්ඡදොති අත්ථො. **වෙදිකා සබ්බසොවණ්ණාති** වෙදිකා පන සබ්බාපි සුවණ්ණමයා, යා පනෙසා චඞ්කමනපරික්ඛෙපවෙදිකා, සා එකාව අඤ්ඤෙහි රතනෙහි අසම්මිස්සාති අත්ථො. **දුභතො පස්සෙසු නිම්මිතාති** උභොසු පස්සෙසු නිම්මිතා. **ද-කාරො** පදසන්ධිකරො.

15. **මණිමුත්තාවාලුකාකිණ්ණාති** මණිමුත්තාමයවාලුකාකිණ්ණා. අථ වා මණයො ච මුත්තා ච වාලුකා ච මණිමුත්තාවාලුකා. තාහි මණිමුත්තාවාලුකාහි ආකිණ්ණා සන්ථතාති මණිමුත්තාවාලුකාකිණ්ණා. **නිම්මිතොති** ඉමිනාකාරෙන නිම්මිතො කතො. **රතනාමයොති** සබ්බරතනමයො, චඞ්කමොති අත්ථො. **ඔභාසෙති දිසා සබ්බාති** සබ්බාපි දස දිසා ඔභාසෙති පකාසෙති. **සතරංසීවාති** සහස්සරංසිආදිච්චො විය. **උග්ගතොති** උදිතො. යථා පන අබ්භුග්ගතො සහස්සරංසි සබ්බාපි දස දිසා ඔභාසෙති, එවමෙව එසොපි සබ්බරතනමයො චඞ්කමො ඔභාසෙතීති අත්ථො.

ඉදානි පන නිට්ඨිතෙ චඞ්කමෙ තත්ථ භගවතො පවත්තිදස්සනත්ථං –

16. ‘‘තස්මිං චඞ්කමනෙ ධීරො, ද්වත්තිංසවරලක්ඛණො;
විරොචමානො සම්බුද්ධො, චඞ්කමෙ චඞ්කමී ජිනො.

17. ‘‘දිබ්බං මන්දාරවං පුප්ඵං, පදුමං පාරිජත්තකං;
චඞ්කමනෙ ඔකිරන්ති, සබ්බෙ දෙවා සමාගතා.

18. ‘‘පස්සන්ති තං දෙවසඞ්ඝා, දසසහස්සී පමොදිතා;
නමස්සමානා නිපතන්ති, තුට්ඨහට්ඨා පමොදිතා’’ති. – ගාථායො වුත්තා;

තත්ථ **ධීරො**ති ධිතියුත්තො. **ද්වත්තිංසවරලක්ඛණො**ති සුප්පතිට්ඨිතපාදතලාදීහි ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණෙහි සමන්නාගතොති අත්ථො. **දිබ්බ**න්ති දෙවලොකෙ භවං ජාතං දිබ්බං. **පාරිජත්තක**න්ති දෙවානං තාවතිංසානං කොවිළාරරුක්ඛස්ස නිස්සන්දෙන සමන්තා යොජනසතපරිමාණො පරමදස්සනීයො පාරිච්ඡත්තකරුක්ඛො නිබ්බත්ති. යස්මිං පුප්ඵිතෙ සකලං දෙවනගරං එකසුරභිගන්ධවාසිතං හොති, තස්ස කුසුමරෙණුඔකිණ්ණානි නවකනකවිමානානි පිඤ්ජරානි හුත්වා භායන්ති. ඉමස්ස පන පාරිච්ඡත්තකරුක්ඛස්ස පුප්ඵඤ්ච පාරිච්ඡත්තකන්ති වුත්තං. **චඞ්කමෙ ඔකිරන්තී**ති තස්මිං රතනචඞ්කමෙ අවකිරන්ති, තෙන වුත්තප්පකාරෙන පුප්ඵෙන තස්මිං චඞ්කමෙ චඞ්කමමානං භගවන්තං පූජෙන්තීති අත්ථො. **සබ්බෙ දෙවා**ති කාමාවචරදෙවාදයො දෙවා. තෙනාහ ‘‘පස්සන්ති තං දෙවසඞ්ඝා’’ති. තං භගවන්තං රතනචඞ්කමනෙ චඞ්කමන්තං සකෙසු ආලයෙසුපි පස්සන්තීති අත්ථො. **දසසහස්සී**ති භුම්මත්ථෙ පච්චත්තවචනං, දසසහස්සියං දෙවසඞ්ඝා තං පස්සන්තීති අත්ථො. **පමොදිතා**ති පමුදිතා. **නිපතන්තී**ති සන්නිපතන්ති. **තුට්ඨහට්ඨා**ති පීතිවසෙන තුට්ඨහට්ඨා. **පමොදිතා**ති ඉදානි වත්තබ්බෙහි තාවතිංසාදිදෙවෙහි සද්ධින්ති සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො, ඉතරථා පුනරුත්තිදොසතො න මුච්චති. අථ වා පමොදිතා තං භගවන්තං පස්සන්ති, තුට්ඨහට්ඨා පමොදිතා තහිං තහිං සන්නිපතන්තීති අත්ථො.

ඉදානි යෙ පස්සිංසු යෙ සන්නිපතිංසු, තෙ සරූපතො දස්සෙතුං –

19. ‘‘තාවතිංසා ච යාමා ච, තුසිතා චාපි දෙවතා;
නිම්මානරතිනො දෙවා, යෙ දෙවා වසවත්තිනො;
උදග්ගචිත්තා සුමනා, පස්සන්ති ලොකනායකං.

20. ‘‘සදෙවගන්ධබ්බමනුස්සරක්ඛසා , නාගා සුපණ්ණා අථ වාපි කින්නරා;
පස්සන්ති තං ලොකහිතානුකම්පකං, නභෙව අච්චුග්ගතචන්දමණ්ඩලං.

21. ‘‘ආභස්සරා සුභකිණ්හා, වෙහප්ඵලා අකනිට්ඨා ච දෙවතා;
සුසුද්ධසුක්කවත්ථවසනා, තිට්ඨන්ති පඤ්ජලීකතා.

22. ‘‘මුඤ්චන්ති පුප්ඵං පන පඤ්චවණ්ණිකං, මන්දාරවං චන්දනචුණ්ණමිස්සිතං;
භමෙන්ති චෙලානි ච අම්බරෙ තදා, අහො ජිනො ලොකහිතානුකම්පකො’’ති. –

ඉමා ගාථායො වුත්තා.

තත්ථ **උදග්ගචිත්තා**ති පීතිසොමනස්සවසෙන උදග්ගචිත්තා. **සුමනා**ති උදග්ගචිත්තත්තා එව සුමනා. **ලොකහිතානුකම්පක**න්ති ලොකහිතඤ්ච ලොකානුකම්පකඤ්ච. ලොකහිතෙන වා අනුකම්පකං ලොකහිතානුකම්පකං. **නභෙව අච්චුග්ගතචන්දමණ්ඩල**න්ති එත්ථ ආකාසෙ අභිනවොදිතං පරිපුණ්ණං සබ්බොපද්දවවිනිමුත්තං සරදසමයෙ චන්දමණ්ඩලං විය බුද්ධසිරියා විරොචමානං නයනානන්දකරං පස්සන්තීති අත්ථො.

ආභස්සරාති උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන වුත්තං. පරිත්තාභඅප්පමාණාභආභස්සරාපරිත්තමජ්ඣිමපණීතභෙදෙන දුතියජ්ඣානෙනාභිනිබ්බත්තා සබ්බෙව ගහිතාති වෙදිතබ්බා. **සුභකිණ්හා**ති ඉදං උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙනෙව වුත්තං, තස්මා පරිත්තසුභඅප්පමාණසුභසුභකිණ්හාපරිත්තාදිභෙදෙන තතියජ්ඣානෙන නිබ්බත්තා සබ්බෙව ගහිතාති වෙදිතබ්බා. **වෙහප්ඵලා**ති විපුලා ඵලාති වෙහප්ඵලා. තෙ චතුත්ථජ්ඣානනිබ්බත්තා අසඤ්ඤසත්තෙහි එකතලවාසිනො. හෙට්ඨා පන පඨමජ්ඣානනිබ්බත්තා බ්‍රහ්මකායිකාදයො දස්සිතා. තස්මා ඉධ න දස්සිතා. චක්ඛුසොතානමභාවතො අසඤ්ඤසත්තා ච අරූපිනො ච ඉධ න උද්දිට්ඨා. **අකනිට්ඨා ච දෙවතා**ති ඉධාපි උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙනෙව වුත්තං. තස්මා අවිහාතප්පසුදස්සාසුදස්සිඅකනිට්ඨසඞ්ඛාතා පඤ්චපි සුද්ධාවාසා ගහිතාති වෙදිතබ්බා. **සුසුද්ධසුක්කවත්ථවසනා**ති සුට්ඨු සුද්ධානි සුසුද්ධානි සුක්කානි ඔදාතානි. සුසුද්ධානි සුක්කානි වත්ථානි නිවත්ථානි චෙව පාරුතානි ච යෙහි තෙ සුසුද්ධසුක්කවත්ථවසනා, පරිදහිතපරිසුද්ධපණ්ඩරවත්ථාති අත්ථො. ‘‘සුසුද්ධසුක්කවසනා’’තිපි පාඨො. **පඤ්ජලීකතා**ති කතපඤ්ජලිකා කමලමකුලසදිසං අඤ්ජලිං සිරසි කත්වා තිට්ඨන්ති.

මුඤ්චන්තීති ඔකිරන්ති. **පුප්ඵං පනා**ති කුසුමං පන. ‘‘පුප්ඵානි වා’’තිපි පාඨො, වචනවිපරියාසො දට්ඨබ්බො, අත්ථො පනස්ස සොයෙව. **පඤ්චවණ්ණික**න්ති පඤ්චවණ්ණං – නීලපීතලොහිතොදාතමඤ්ජිට්ඨකවණ්ණවසෙන පඤ්චවණ්ණං. **චන්දනචුණ්ණමිස්සිත**න්ති චන්දනචුණ්ණෙන මිස්සිතං. **භමෙන්ති චෙලානී**ති භමයන්ති වත්ථානි. **අහො**

ජිනො ලොකහිතානුකම්පකොති ‘‘අහො ජිනො ලොකහිතො අහො ච ලොකහිතානුකම්පකො අහො කාරුණිකො’’ති එවමාදීනි ථුතිවචනානි උග්ගිරන්තා. මුඤ්චන්ති පුප්ඵං හමයන්ති චෙලානීති සම්බන්ධො.

ඉදානි තෙහි පයුත්තානි ථුතිවචනානි දස්සෙතුං ඉමා ගාථායො වුත්තා –

23. ‘‘තුවං සත්ථා ච කෙතූ ච, ධජො යූපො ච පාණිනං;
පරායනො පතිට්ඨා ච, දීපො ච ද්විපදුත්තමො.

24. ‘‘දසසහස්සිලොකධාතුයා, දෙවතායො මහිද්ධිකා;
පරිවාරෙත්වා නමස්සන්ති, තුට්ඨහට්ඨා පමොදිතා.

25. ‘‘දෙවතා දෙවකඤ්ඤා ච, පසන්නා තුට්ඨමානසා;
පඤ්චවණ්ණිකපුප්ඵෙහි, පූජයන්ති නරාසභං.

26. ‘‘පස්සන්ති තං දෙවසඞ්ඝා, පසන්නා තුට්ඨමානසා;
පඤ්චවණ්ණිකපුප්ඵෙහි, පූජයන්ති නරාසභං.

27. ‘‘අහො අච්ඡරියං ලොකෙ, අබ්භුතං ලොමහංසනං;
න මෙදිසං භූතපුබ්බං, අච්ඡෙරං ලොමහංසනං.

28. ‘‘සකසකම්හි භවනෙ, නිසීදිත්වාන දෙවතා;
හසන්ති තා මහාහසිතං, දිස්වානච්ඡෙරකං නභෙ.

29. ‘‘ආකාසට්ඨා ච භූමට්ඨා, තිණපන්ථනිවාසිනො;
කතඤ්ජලී නමස්සන්ති, තුට්ඨහට්ඨා පමොදිතා.

30. ‘‘යෙපි දීඝායුකා නාගා, පුඤ්ඤවන්තො මහිද්ධිකො;
පමොදිතා නමස්සන්ති, පූජයන්ති නරුත්තමං.

31. ‘‘සඞ්ගීතියො පවත්තෙන්ති, අම්බරෙ අනිලඤ්ජසෙ;
චම්මනද්ධානි වාදෙන්ති, දිස්වානච්ඡෙරකං නභෙ.

32. ‘‘සඞ්ඛා ච පණවා චෙව, අථොපි ඩිණ්ඩිමා බහූ;
අන්තලික්ඛස්මිං වජ්ජන්ති, දිස්වානච්ඡෙරකං නභෙ.

33. ‘‘අබ්භුතො වත නො අජ්ජ, උප්පජ්ජි ලොමහංසනො;
ධුවමත්ථසිද්ධිං ලභාම, ඛණො නො පටිපාදිතො.

34. ‘‘බුද්ධොති තෙසං සුත්වාන, පීති උප්පජ්ජි තාවදෙ;
බුද්ධො බුද්ධොති කථයන්තා, තිට්ඨන්ති පඤ්ජලීකතා.

35. ‘‘හිඞ්කාරා සාධුකාරා ච, උක්කුට්ඨී සම්පහංසනං;
පජා ච විවිධා ගගනෙ, වත්තන්ති පඤ්ජලීකතා.

36. ‘‘ගායන්ති සෙළෙන්ති ච වාදයන්ති ච, භුජානි පොඨෙන්ති ච නච්චයන්ති ච;
මුඤ්චන්ති පුප්ඵං පන පඤ්චවණ්ණිකං, මන්දාරවං චන්දනචුණ්ණමිස්සිතං.

37. ‘‘යථා තුය්හං මහාවීර, පාදෙසු චක්කලක්ඛණං;
ධජවජිරපටාකා, වඩ්ඪමානඞ්කුසාචිත’’න්ති.

තත්ථ ඉධලොකපරලොකහිතත්ථං සාසතීති **සත්ථා. කෙතූති** කෙතුනො අපචිතිකාතබ්බට්ඨෙන කෙතු වියාති කෙතු. **ධජොති** ඉන්දධජො සමුස්සයට්ඨෙන දස්සනීයට්ඨෙන ච තුවං ධජො වියාති ධජොති. අථ වා යථා හි ලොකෙ යස්ස කස්සචි ධජං දිස්වාව – ‘‘අයං ධජො ඉත්ථන්නාමස්සා’’ති ධජවා ධජීති පඤ්ඤායති, එවමෙව භගවා පඤ්ඤානිබ්බානාධිගමාය භගවන්තං දිස්වාව නිබ්බානාධිගමො පඤ්ඤායති. තෙන වුත්තං – **‘‘ධජො යූපො චා’’**ති. **කූටදන්තසුත්තෙ** වුත්තානං දානාදිආසවක්ඛයඤාණපරියොසානානං සබ්බයාගානං යජනත්ථාය සමුස්සිතො යූපො තුවන්ති අත්ථො. **පරායනොති** පටිසරණං. **පතිට්ඨාති** යථා මහාපථවී සබ්බපාණීනං ආධාරභාවෙන පතිට්ඨා නිස්සයභූතා, එවං තුවම්පි පතිට්ඨාභූතා. **දීපො චාති** පදීපො. යථා චතුරඞ්ගෙ තමසි වත්තමානානං සත්තානං ආරොපිතො පදීපො රූපසන්දස්සනො හොති. එවං අවිජ්ජන්ධකාරෙ වත්තමානානං සත්තානං පරමත්ථසන්දස්සනො පදීපො තුවන්ති අත්ථො. අථ වා මහාසමුද්දෙ භින්නනාවානං සත්තානං සමුද්දදීපො යථා පතිට්ඨා හොති, එවං තුවම්පි සංසාරසාගරෙ අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨෙ ඔසීදන්තානං පාණීනං දීපො වියාති දීපොති අත්ථො.

ද්විපදුත්තමොති ද්විපදානං උත්තමො ද්විපදුත්තමො, එත්ථ පන නිද්ධාරණලක්ඛණස්ස අභාවතො ඡට්ඨීසමාසස්ස පටිසෙධො නත්ථි, නිද්ධාරණලක්ඛණාය ඡට්ඨියා සමාසො පටිසිද්ධො. සම්මාසම්බුද්ධො පන අපදානං ද්විපදානං චතුප්පදානං බහුප්පදානං රූපීනං අරූපීනං සඤ්ඤීනං අසඤ්ඤීනං නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීනං උත්තමොව. කස්මා පනිධ ‘‘ද්විපදුත්තමො’’ති වුත්තොති චෙ? සෙට්ඨතරවසෙන. ඉමස්මිඤ්හි ලොකෙ සෙට්ඨො නාම

උප්පජ්ජමානො අපදචතුප්පදබහුප්පදෙසුපි නුප්පජ්ජති. අයං ද්විපදෙසුයෙව උප්පජ්ජති. කතරද්විපදෙසූති? මනුස්සෙසු චෙව දෙවෙසු ච. මනුස්සෙසු උප්පජ්ජමානො තිසහස්සිමහාසහස්සිලොකධාතු වසෙ කත්තුං සමත්ථො බුද්ධො හුත්වා නිබ්බත්තති. දෙවෙසු උප්පජ්ජමානො දසසහස්සිලොකධාතු වසවත්තී මහාබ්‍රහ්මා හුත්වා නිබ්බත්තති. සො තස්ස කප්පියකාරකො වා ආරාමිකො වා සම්පජ්ජති. ඉති තතොපි සෙට්ඨතරවසෙන ''ද්විපදුත්තමො''ති වුත්තො.

දසසහස්සිලොකධාතුයාති දසසහස්සිසඞ්ඛාතාය ලොකධාතුයා. **මහිද්ධිකාති** මහතියා ඉද්ධියා යුත්තා, මහානුභාවාති අත්ථො. **පරිවාරෙත්වාති** භගවන්තං සමන්තතො පරික්ඛිපිත්වා. **පසන්නාති** සඤ්ජාතසද්ධා. **නරාසභන්ති** නරපුඞ්ගවං. **අහො අච්ඡරියන්ති** එත්ථ අන්ධස්ස පබ්බතාරොහනං විය නිච්චං න හොතීති අච්ඡරියං, අච්ඡරායොග්ගන්ති වා අච්ඡරියං, ''අහො, ඉදං විම්හය''න්ති අච්ඡරං පහරිතුං යුත්තන්ති අත්ථො. **අබ්භුතන්ති** අභූතපුබ්බං අභූතන්ති අබ්භුතං. උභයම්පෙතං විම්හයාවහස්සාධිවචනං. **ලොමහංසනන්ති** ලොමානං උද්ධග්ගභාවකරණං. **න මෙදිසං භූතපුබ්බන්ති** න මයා ඊදිසං භූතපුබ්බං, අබ්භුතං දිට්ඨන්ති අත්ථො. දිට්ඨන්ති වචනං ආහරිත්වා ගහෙතබ්බං. **අච්ඡෙරන්ති** අච්ඡරියං.

සකසකම්හි භවනෙති අත්තනො අත්තනො භවනෙ. **නිසීදිත්වානාති** උපවිස්ස. **දෙවතාති** ඉදං පන වචනං දෙවානම්පි දෙවධීතානම්පි සාධාරණවචනන්ති වෙදිතබ්බං. **හසන්තිතාති** තා දෙවතා මහාහසිතං හසන්ති, පීතිවසං ගතහදයතාය මිහිතමත්තං අකත්වා අට්ටහාසං හසන්තීති අත්ථො. **නභෙති** ආකාසෙ.

ආකාසට්ඨාති ආකාසෙ විමානාදීසු ඨිතා, එසෙව නයො භුමට්ඨෙසුපි. **තිණපන්ථනිවාසිනොති** තිණග්ගෙසු චෙව පන්ථෙසු ච නිවාසිනො. **පුඤ්ඤවන්තොති** මහාපුඤ්ඤා. **මහිද්ධිකාති** මහානුභාවා. **සඞ්ගීතියො පවත්තෙන්තීති** දෙවනාටකසඞ්ගීතියො පවත්තෙන්ති, තථාගතං පූජනත්ථාය පයුජ්ජන්තීති අත්ථො. **අම්බරෙති** ආකාසෙ. **අනිලඤ්ජසෙති** අනිලපථෙ, අම්බරස්ස අනෙකත්ථත්තා ''අනිලඤ්ජසෙ''ති වුත්තං, පුරිමස්සෙව වෙවචනං. **චම්මනද්ධානීති** චම්මවිනද්ධානි. අයමෙව වා පාඨො, දෙවදුන්දුභියොති අත්ථො. **වාදෙන්තීති** වාදයන්ති දෙවතා.

සඞ්ඛාති ධමනසඞ්ඛා. **පණවාති** තනුමජ්ඣතුරියවිසෙසා. **ඩිණ්ඩිමාති** තිණවාබුද්දකභෙරියො වුච්චන්ති. **වජ්ජන්තීති** වාදයන්ති. **අබ්භුතො වත නොති** අච්ඡරියො වත නු. **උප්පජ්ජීති** උප්පන්නො. **ලොමහංසනොති** ලොමහංසනකරො. **ධුවන්ති** යස්මා පන අබ්භුතො අයං සත්ථා ලොකෙ උප්පන්නො, තස්මා ධුවං අවස්සං අත්ථසිද්ධිං ලභාමාති අධිප්පායො. **ලභාමාති** ලභිස්සාම. **ඛණොති** අට්ඨක්ඛණවිරහිතො නවමො ඛණොති අත්ථො. **නොති** අම්හාකං. **පටිපාදිතොති** පටිලද්ධො.

බුද්ධොති තෙසං සුත්වානාති බුද්ධොති ඉදං වචනං සුත්වා තෙසං දෙවානං පඤ්චවණ්ණා පීති උදපාදීති අත්ථො. **තාවදෙති** තස්මිං කාලෙ. **හිඞ්කාරාති** හිඞ්කාරසද්දා, හිංහින්ති යක්ඛාදයො පහට්ඨකාලෙ කරොන්ති. **සාධුකාරාති** සාධුකාරසද්දා ච පවත්තන්ති. **උක්කුට්ඨීති** උක්කුට්ඨිසද්දො ච උන්නාදසද්දො චාති අත්ථො. **පජාති** දෙවාදයො අධිප්පෙතා. කෙචි ''පටාකා විවිධා ගගනෙ වත්තන්තී''ති පඨන්ති. **ගායන්තීති** බුද්ධගුණපටිසංයුත්තං ගීතං ගායන්ති.

සෙළෙන්තීති මුඛෙන සෙළිතසද්දං කරොන්ති. **වාදයන්තීති** මහතී විපඤ්චිකාමකරමුඛාදයො වීණා ච තුරියානි ච තථාගතස්ස පූජනත්ථාය වාදෙන්ති පයොජෙන්ති. **භුජානි පොඨෙන්තීති** භුජෙ අප්ඵොටෙන්ති. ලිඞ්ගවිපරියාසො දට්ඨබ්බො. **නච්චන්ති චාති** අඤ්ඤෙ ච නච්චාපෙන්ති සයඤ්ච නච්චන්ති.

යථා තුය්හං මහාවීර, පාදෙසු චක්කලක්ඛණන්ති එත්ථ යෙන පකාරෙන **යථා**. මහාවීරියෙන යොගතො **මහාවීරො. පාදෙසු චක්කලක්ඛණන්ති** තව උභොසු පාදතලෙසු සහස්සාරං සනෙමිකං සනාභිකං සබ්බාකාරපරිපූරං චක්කලක්ඛණං සොභතීති අත්ථො. **චක්ක**-සද්දො පනායං සම්පත්තිරථඞ්ගඉරියාපථදානරතනධම්මඛුරචක්කලක්ඛණාදීසු දිස්සති. ''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, චක්කානි යෙහි සමන්නාගතානං දෙවමනුස්සාන''න්තිආදීසු (අ. නි. 4.31) සම්පත්තියං දිස්සති. ''චක්කංව වහතො පද''න්තිආදීසු (ධ. ප. 1) රථඞ්ගෙ. ''චතුචක්කං නවද්වාර''න්තිආදීසු (සං. නි. 1.29) ඉරියාපථෙ. ''දදං භුඤ්ජ ච මා ච පමාදො, චක්කං වත්තය සබ්බපාණින''න්ති (ජා. 1.7.149) එත්ථ දානෙ. ''දිබ්බං චක්කරතනං පාතුභූත''න්ති (දී. නි. 2.243; 3.85; ම. නි. 3.256) එත්ථ රතනචක්කෙ. ''මයා පවත්තිතං චක්ක''න්ති (සු. නි. 562; බු. වං. 28.17) එත්ථ පන ධම්මචක්කෙ. ''ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස, චක්කං භමති මත්ථකෙ''ති (ජා. 1.1.104; 1.5.103) එත්ථ ඛුරචක්කෙ, පහරණචක්කෙතී අත්ථො. ''පාදතලෙසු චක්කානි ජාතානී''ති (දී. නි. 2.35; 3.200, 204; ම. නි. 2.386) එත්ථ ලක්ඛණෙ. ඉධාපි ලක්ඛණචක්කෙ දට්ඨබ්බො (ම. නි. අට්ඨ. 1.148; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.187; 2.4.8; පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.44). **ධජවජිරපටාකා, වඩ්ඪමානඞ්කුසාචිතන්ති** ධජෙන ච වජිරෙන ච පටාකාය ච වඩ්ඪමානෙන ච අඞ්කුසෙන ච ආචිතං අලඞ්කතං පරිවාරිතං පාදෙසු චක්කලක්ඛණන්ති අත්ථො. චක්කලක්ඛණෙ පන ගහිතෙ සෙසලක්ඛණානි ගහිතානෙව හොන්ති. තථා අසීති අනුබ්‍යඤ්ජනානි බ්‍යාමප්පභා ච. තස්මා තෙහි ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණාසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනබ්‍යාමප්පභාහි සමලඞ්කතො භගවතො කායො සබ්බඵාලිඵුල්ලො විය පාරිච්ඡත්තකො විකසිතපදුමං විය කමලවනං විවිධරතනවිචිත්තං විය නවකනකතොරණං තාරාමරීචිවිරාජිතම්ව ගගනතලං ඉතො චිතො ච විධාවමානා විප්ඵන්දමානා ඡබ්බණ්ණබුද්ධරස්මියො මුඤ්චමානො අතිවිය සොභති.

ඉදානි භගවතො රූපකායධම්මකායසම්පත්තිදස්සනත්ථං –

38. ‘‘රූපෙ සීලෙ සමාධිම්හි, පඤ්ඤාය ච අසාදිසො;
විමුත්තියා අසමසමො, ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ’’ති. – අයං ගාථා වුත්තා;

තත්ථ **රූපෙති** අයං **රූප**-සද්දො ඛන්ධභවනිමිත්තපච්චයසරීරවණ්ණසණ්ඨානාදීසු දිස්සති. යථාහ – ‘‘යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්න’’න්ති (ම. නි. 1.361; 3.86, 89; විභ. 2; මහාව. 22) එත්ථ රූපක්ඛන්ධෙ දිස්සති. ‘‘රූපූපපත්තියා මග්ගං භාවෙතී’’ති (ධ. ස. 160-161; විභ. 624) එත්ථ රූපභවෙ. ‘‘අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤී බහිද්ධා රූපානි පස්සතී’’ති (දී. නි. 3.338; ම. නි. 2.249; අ. නි. 1.435-442; ධ. ස. 204-205) එත්ථ කසිණනිමිත්තෙ. ‘‘සරූපා, භික්ඛවෙ, උප්පජ්ජන්ති පාපකා අකුසලා ධම්මා නො අරූපා’’ති (අ. නි. 2.83) එත්ථ පච්චයෙ. ‘‘ආකාසො පරිවාරිතො රූපන්ත්වෙව සඞ්ඛං ගච්ඡතී’’ති (ම. නි. 1.306) එත්ථ සරීරෙ. ‘‘චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ’’න්ති (ම. නි. 1.204, 400; 3.421, 425-426; සං. නි. 4.60; කථා. 465) එත්ථ වණ්ණෙ. ‘‘රූපප්පමාණො රූපප්පසන්නො’’ති (අ. නි. 4.65) එත්ථ සණ්ඨානෙ. ඉධාපි සණ්ඨානෙ දට්ඨබ්බො (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.1 රූපාදිවග්ගවණ්ණනා). **සීලෙති** චතුබ්බිධෙ සීලෙ. **සමාධිම්හීති** තිවිධෙපි සමාධිම්හි. **පඤ්ඤායාති** ලොකියලොකුත්තරාය පඤ්ඤාය. **අසාදිසොති** අසදිසො අනුපමො. **විමුත්තියාති** ඵලවිමුත්තියා . **අසමසමොති** අසමා අතීතා බුද්ධා තෙහි අසමෙහි බුද්ධෙහි සීලාදීහි සමොති අසමසමො. එත්තාවතා භගවතො රූපකායසම්පත්ති දස්සිතා.

ඉදානි භගවතො කායබලාදිං දස්සෙතුං –

39. ‘‘දසනාගබලං කායෙ, තුය්හං පාකතිකං බලං;
ඉද්ධිබලෙන අසමො, ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ’’ති. – වුත්තං;

තත්ථ **දසනාගබලන්ති** දසඡද්දන්තනාගබලං. දුවිධඤ්හි තථාගතස්ස බලං – කායබලං, ඤාණබලඤ්චාති. තත්ථ කායබලං හත්ථිකුලානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. කථං?

‘‘කාළාවකඤ්ච ගඞ්ගෙය්‍යං, පණ්ඩරං තම්බපිඞ්ගලං;
ගන්ධමඞ්ගලහෙමඤ්ච, උපොසථඡද්දන්තිමෙ දසා’’ති.(ම. නි. අට්ඨ. 1.148; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.22; අ. නි. අට්ඨ. 3.10.21; දී. නි. අට්ඨ. 2.198; විභ. අට්ඨ. 760; උදා. අට්ඨ. 75; චූළනි. අට්ඨ. 81; පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.44) –

ඉමානි දස හත්ථිකුලානි වෙදිතබ්බානි. කාළාවකොති පකතිහත්ථිකුලං. යං දසන්නං පුරිසානං කායබලං, තං එකස්ස කාළාවකස්ස හත්ථිනො බලං. යං දසන්නං කාළාවකානං බලං, තං එකස්ස ගඞ්ගෙය්‍යස්සාති එතෙනෙව උපායෙන යාව ඡද්දන්තබලං නෙතබ්බන්ති. යං දසන්නං ඡද්දන්තානං බලං, තං එකස්ස **තථාගතස්ස බලං,** නාරායනබලං වජිරබලන්ති ඉදමෙව වුච්චති. තදෙතං පකතිහත්ථිගණනාය හත්ථිකොටිසහස්සානං බලං, පුරිසගණනාය දසන්නං පුරිසකොටිසහස්සානං බලං හොති. ඉදං තාව තථාගතස්ස පකතිකායබලං, ඤාණබලං පන අප්පමෙය්‍යං දසබලඤාණං චතුවෙසාරජ්ජඤාණං අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණං චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණං පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණං චුද්දස බුද්ධඤාණානීති එවමාදිකං ඤාණබලං. ඉධ පන කායබලං අධිප්පෙතං. **කායෙ, තුය්හං පාකතිකං බලන්ති** තඤ්ච පන තව කායෙ පාකතිකබලන්ති අත්ථො. තස්මා ‘‘දසනාගබල’’න්ති දසඡද්දන්තනාගබලන්ති අත්ථො.

ඉදානි ඤාණබලං දස්සෙන්තො **‘‘ඉද්ධිබලෙන අසමො, ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ’’**ති ආහ. තත්ථ **ඉද්ධිබලෙන අසමොති** විකුබ්බනාධිට්ඨානාදිනා ඉද්ධිබලෙන අසමො අසදිසො අනුපමො. **ධම්මචක්කප්පවත්තනෙති** දෙසනාඤාණෙපි අසමොති අත්ථො.

ඉදානි ‘‘යො එවමාදිගුණසමන්නාගතො සත්ථා, සො සබ්බලොකෙකනායකො, තං සත්ථාරං නමස්සථා’’ති තථාගතස්ස පණාමනෙ නියොගදස්සනත්ථං –

40. ‘‘එවං සබ්බගුණූපෙතං, සබ්බඞ්ගසමුපාගතං;
මහාමුනිං කාරුණිකං, ලොකනාථං නමස්සථා’’ති. – වුත්තං;

තත්ථ **එවන්ති** වුත්තප්පකාරනිදස්සනෙ නිපාතො. **සබ්බගුණූපෙතන්ති** එත්ථ **සබ්බොති** අයං නිරවසෙසවාචී. **ගුණොති** අයං **ගුණ**-සද්දො අනෙකෙසු අත්ථෙසු දිස්සති. තථා හෙස – ‘‘අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, අහතානං වත්ථානං දිගුණං සඞ්ඝාටි’’න්ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.546; මහාව. 348) එත්ථ පටලත්ථෙ දිස්සති. ‘‘අච්චෙන්ති කාලා තරයන්ති රත්තියො, වයොගුණා අනුපුබ්බං ජහන්තී’’ති (සං. නි. 1.4) එත්ථ රාසත්ථෙ. ‘‘සතගුණා දක්ඛිණා පාටිකඞ්ඛිතබ්බා’’ති (ම. නි. 3.379) එත්ථ ආනිසංසත්ථෙ. ‘‘අන්තං අන්තගුණං’’ (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110, 302; 2.114; 3.154, 349; ඛු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාර) ‘‘කයිරා මාලාගුණෙ බහූ’’ති (ධ. ප. 53) එත්ථ බන්ධනත්ථෙ. ‘‘අට්ඨගුණසමුපෙතං, අභිඤ්ඤාබලමාහරි’’න්ති (බු. වං. 2.29) එත්ථ සම්පත්තිඅත්ථෙ. ඉධාපි සම්පත්තිඅත්ථෙ දට්ඨබ්බො (දී. නි. අට්ඨ. 1.546; ම. නි. අට්ඨ. 1.166; චූළනි. අට්ඨ. 136). තස්මා සබ්බෙහි ලොකියලොකුත්තරෙහි ගුණෙහි සබ්බසම්පත්තීහි උපෙතං සමන්නාගතන්ති අත්ථො. **සබ්බඞ්ගසමුපාගතන්ති** සබ්බෙහි බුද්ධගුණෙහි ගුණඞ්ගෙහි වා සමුපාගතං සමන්නාගතං. **මහාමුනින්ති** අඤ්ඤෙහි පච්චෙකබුද්ධාදීහි මුනීහි අධිකභාවතො මහන්තො මුනීති වුච්චති මහාමුනි. **කාරුණිකන්ති**

කරුණාගුණයොගතො කාරුණිකං. **ලොකනාථන්ති** සබ්බලොකෙකනාථං, සබ්බලොකෙහි ‘‘අයං නො දුක්ඛොපතාපස්ස ආහන්තා සමෙතා’’ති එවමාසීසියතීති අත්ථො.

ඉදානි දසබලස්ස සබ්බනිපච්චාකාරස්ස අරහභාවදස්සනත්ථං –

41. ‘‘අභිවාදනං ථොමනඤ්ච, වන්දනඤ්ච පසංසනං;
නමස්සනඤ්ච පූජඤ්ච, සබ්බං අරහසී තුවං.

42. ‘‘යෙ කෙචි ලොකෙ වන්දනෙයා්‍යා, වන්දනං අරහන්ති යෙ;
සබ්බසෙට්ඨො මහාවීර, සදිසො තෙ න විජ්ජතී’’ති. – වුත්තං;

තත්ථ **අභිවාදනන්ති** අඤ්ඤෙහි අත්තනො අභිවාදනකාරාපනං. **ථොමනන්ති** පරම්මුඛතො ථුති. **වන්දනන්ති** පණාමනං. **පසංසනන්ති** සම්මුඛතො පසංසනං. **නමස්සනන්ති** අඤ්ජලිකරණං, මනසා නමස්සනං වා. **පූජනන්ති** මාලාගන්ධවිලෙපනාදීහි පූජනඤ්ච. **සබ්බන්ති** සබ්බම්පි තං වුත්තප්පකාරං සක්කාරවිසෙසං තුවං අරහසි යුත්තොති අත්ථො. **යෙ කෙචි ලොකෙ වන්දනෙයා්‍යාති** යෙ කෙචි ලොකෙ වන්දිතබ්බා වන්දනීයා වන්දනං අරහන්ති. **යෙති** යෙ පන ලොකෙ වන්දනං අරහන්ති. ඉදං පන පුරිමපදස්සෙව වෙවචනං. **සබ්බසෙට්ඨොති** සබ්බෙසං තෙසං සෙට්ඨො උත්තමො, ත්වං මහාවීර සදිසො තෙ ලොකෙ කොචි න විජ්ජතීති අත්ථො.

අථ භගවති යමකපාටිහාරියං දස්සෙත්වා රතනචඞ්කමං මාපෙත්වා තත්‍ර චඞ්කමමානෙ ආයස්මා සාරිපුත්තො රාජගහෙ විහරති ගිජ්ඣකූටෙ පබ්බතෙ පඤ්චහි පරිවාරභික්ඛුසතෙහි. අථ ථෙරො භගවන්තං ඔලොකෙන්තො අද්දස කපිලපුරෙ ආකාසෙ රතනචඞ්කමෙ චඞ්කමමානං. තෙන වුත්තං –

43. ‘‘සාරිපුත්තො මහාපඤ්ඤො, සමාධිජ්ඣානකොවිදො;
ගිජ්ඣකූටෙ ඨිතොයෙව, පස්සති ලොකනායක’’න්ති. – ආදි;

තත්ථ **සාරිපුත්තොති** රූපසාරියා නාම බ්‍රාහ්මණියා පුත්තොති සාරිපුත්තො. **මහාපඤ්ඤොති** මහතියා සොළසවිධාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතොති මහාපඤ්ඤො. **සමාධිජ්ඣානකොවිදොති** එත්ථ **සමාධීති** චිත්තං සමං ආදහති ආරම්මණෙ ඨපෙතීති සමාධි. සො තිවිධො හොති සවිතක්කසවිචාරො අවිතක්කවිචාරමත්තො අවිතක්කඅවිචාරො සමාධීති. **ඣානන්ති** පඨමජ්ඣානං දුතියජ්ඣානං තතියජ්ඣානං චතුත්ථජ්ඣානන්ති ඉමෙහි පඨමජ්ඣානාදීහි මෙත්තාඣානාදීනිපි සඞ්ගහිතානෙව හොන්ති, ඣානම්පි දුවිධං හොති ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං ආරම්මණූපනිජ්ඣානන්ති. තත්ථ අනිච්චාදිලක්ඛණං උපනිජ්ඣායතීති විපස්සනාඤාණං ‘‘ලක්ඛණූපනිජ්ඣාන’’න්ති වුච්චති. පඨමජ්ඣානාදිකං පන ආරම්මණූපනිජ්ඣානතො පච්චනීකඣාපනතො වා ඣානන්ති වුච්චති. සමාධීසු ච ඣානෙසු ච කොවිදොති සමාධිජ්ඣානකොවිදො, සමාධිජ්ඣානකුසලොති අත්ථො. **ගිජ්ඣකූටෙති** එවංනාමකෙ පබ්බතෙ ඨිතොයෙව **පස්සතීති** පස්සි.

44. **සුඵුල්ලං සාලරාජං වාති** සමවට්ටක්ඛන්ධං සමුග්ගතවිපුලකොමලඵලපල්ලවඞ්කුරසමලඞ්කතසාඛං සබ්බඵාලිඵුල්ලං සාලරාජං විය සීලමූලං සමාධික්ඛන්ධං පඤ්ඤාසාඛං අභිඤ්ඤාපුප්ඵං විමුත්තිඵලං දසබලසාලරාජං **ඔලොකෙසීති** එවං ඔලොකපදෙන සම්බන්ධො. **චන්දංව ගගනෙ යථාති** අබ්භාහිමධූමරජොරාහුපසග්ගවිනිමුත්තං තාරගණපරිවුතං සරදසමයෙ පරිපුණ්ණං විය රජනිකරං සබ්බකිලෙසතිමිරවිධමනකරං වෙනෙය්‍යජනකුමුදවනවිකසනකරං මුනිවරරජනිකරං ඔලොකෙතීති අත්ථො. **යථාති** නිපාතමත්තං. **මජ්ඣන්හිකෙව සූරියන්ති** මජ්ඣන්හිකසමයෙ සිරියා පටුතරකිරණමාලිනං අංසුමාලිනම්ව විරොචමානං. **නරාසභන්ති** නරවසභං.

45. **ජලන්තන්ති** දද්දල්හමානං, සරදසමයං පරිපුණ්ණචන්දසස්සිරිකචාරුවදනසොභං ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනසමලඞ්කතවරසරීරං පරමාය බුද්ධසිරියා විරොචමානන්ති අත්ථො. **දීපරුක්ඛං වාති** ආරොපිතදීපං දීපරුක්ඛම්ව. **තරුණසූරියංව උග්ගතන්ති** අභිනවොදිතාදිච්චම්ව, සොම්මභාවෙන ජලන්තන්ති අත්ථො. සූරියස්ස තරුණභාවො පන උදයං පටිච්ච වුච්චති. න හි චන්දස්ස විය හානිවුද්ධියො අත්ථි. **බ්‍යාමප්පභානුරඤ්ජිතන්ති** බ්‍යාමප්පභාය අනුරඤ්ජිතං. **ධීරං පස්සති ලොකනායකන්ති** සබ්බලොකෙකධීරං පස්සති නායකන්ති අත්ථො.

අථායස්මා ධම්මසෙනාපති අතිසීතලසලිලධරනිකරපරිචුම්බිතකූටෙ නානාවිධසුරභිතරුකුසුමවාසිතකූටෙ පරමරුචිරචිත්තකූටෙ ගිජ්ඣකූටෙ පබ්බතෙ ඨත්වාව දසහි චක්කවාළසහස්සෙහි ආගතෙහි දෙවබ්‍රහ්මගණෙහි පරිවුතං භගවන්තං අනුත්තරාය බුද්ධසිරියා අනොපමාය බුද්ධලීළාය සබ්බරතනමයෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමමානං දිස්වා – ‘‘හන්දාහං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා බුද්ධගුණපරිදීපනං බුද්ධවංසදෙසනං යාචෙය්‍යා’’න්ති චින්තෙත්වා අත්තනා සද්ධිං වසමානානි පඤ්ච භික්ඛුසතානි සන්නිපාතෙසි. තෙන වුත්තං –

46. ‘‘පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානං, කතකිච්චාන තාදිනං;
ඛීණාසවානං විමලානං, ඛණෙන සන්නිපාතයී’’ති.

තත්ථ **පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානන්ති** පඤ්ච භික්ඛුසතානි, උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං දට්ඨබ්බං. **කතකිච්චානන්ති** චතූසු සච්චෙසු චතූහි මග්ගෙහි පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියභාවනාවසෙන පරිනිට්ඨිතසොළසකිච්චානන්ති අත්ථො. **ඛීණාසවානන්ති** පරික්ඛීණචතුරාසවානං. **විමලානන්ති** විගතමලානං , ඛීණාසවත්තා වා විමලානං පරමපරිසුද්ධචිත්තසන්තානානන්ති අත්ථො. **ඛණෙනාති** ඛණෙයෙව. **සන්නිපාතයීති** සන්නිපාතෙසි.

ඉදානි තෙසං භික්ඛූනං සන්නිපාතෙ ගමනෙ ච කාරණං දස්සනත්ථං –

47. ‘‘ලොකප්පසාදනං නාම, පාටිහීරං නිදස්සයි;
අම්හෙපි තත්ථ ගන්ත්වාන, වන්දිස්සාම මයං ජිනං.

48. ‘‘එථ සබ්බෙ ගමිස්සාම, පුච්ඡිස්සාම මයං ජිනං;
කඞ්ඛං විනොදයිස්සාම, පස්සිත්වා ලොකනායක’’න්ති. – ඉමා ගාථායො වුත්තා;

තත්ථ **ලොකප්පසාදනං නාමාති** ලොකස්ස පසාදකරණතො ලොකප්පසාදනං පාටිහීරං වුච්චති. ‘‘උල්ලොකප්පසාදනං නාමාතිපි පාඨො, තස්ස ලොකවිවරණපාටිහාරියන්ති අත්ථො. තං පන උද්ධං අකනිට්ඨභවනතො හෙට්ඨා යාව අවීචි එත්ථන්තරෙ එකාලොකං කත්වා එත්ථන්තරෙ සබ්බෙසම්පි සත්තානං අඤ්ඤමඤ්ඤං දස්සනකරණාධිට්ඨානන්ති වුච්චති. **නිදස්සයීති** දස්සෙසි. **අම්හෙපීති** මයම්පි. **තත්ථාති** යත්ථ භගවා, තත්ථ ගන්ත්වානාති අත්ථො. **වන්දිස්සාමාති** මයං භගවතො පාදෙ සිරසා වන්දිස්සාම. එත්ථ පන අම්හෙපි, මයන්ති ඉමෙසං ද්වින්නං සද්දානං පුරිමස්ස ගමනකිරියාය සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො, පච්ඡිමස්ස වන්දනකිරියාය. ඉතරථා හි පුනරුත්තිදොසතො න මුච්චති.

එථාති ආගච්ඡථ. **කඞ්ඛං විනොදයිස්සාමාති** එත්ථාහ – ඛීණාසවානං පන කඞ්ඛා නාම කාචිපි නත්ථි, කස්මා ථෙරො එවමාහාති? සච්චමෙවෙතං, පඨමමග්ගෙනෙව සමුච්ඡෙදං ගතා. යථාහ –

‘‘කතමෙ ධම්මා දස්සනෙන පහාතබ්බාති? චත්තාරො දිට්ඨිගතසම්පයුත්තචිත්තුප්පාදා විචිකිච්ඡාසහගතො චිත්තුප්පාදො අපායගමනීයො ලොභො දොසො මොහො මානො තදෙකට්ඨා ච කිලෙසා’’ති (ධ. ස. 1405 ථොකං විසදිසං).

න පනෙසා විචිකිච්ඡාසඞ්ඛාතා කඞ්ඛාති, කින්තු පඤ්ඤත්තිඅජානනං නාම. ථෙරො පන භගවන්තං බුද්ධවංසං පුච්ඡිතුකාමො, සො පන බුද්ධානංයෙව විසයො, න පච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානං, තස්මා ථෙරො අවිසයත්තා එවමාහාති වෙදිතබ්බං. **විනොදයිස්සාමාති** විනොදෙස්සාම.

අථ ඛො තෙ භික්ඛූ ථෙරස්ස වචනං සුත්වා අත්තනො අත්තනො පත්තචීවරමාදාය සුවම්මිතා විය මහානාගා පභින්නකිලෙසා ඡින්නබන්ධනා අප්පිච්ඡා සන්තුට්ඨා පවිවිත්තා අසංසට්ඨා සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිවිමුත්තිඤාණදස්සනසම්පන්නා තරමානා සන්නිපත්තිංසු. තෙන වුත්තං –

49. ‘‘සාධූති තෙ පටිස්සුත්වා, නිපකා සංවුතින්ද්රියා;
පත්තචීවරමාදාය, තරමානා උපාගමු’’න්ති.

තත්ථ **සාධූති** අයං **සාධු**-සද්දො ආයාචනසම්පටිච්ඡනසම්පහංසනසුන්දරාදීසු දිස්සති. තථා හෙස – ‘‘සාධු මෙ, භන්තෙ භගවා, සංඛිත්තෙන ධම්මං දෙසෙතූ’’තිආදීසු (සං. නි. 4.95; 5.382; අ. නි. 4.257) ආයාචනෙ දිස්සති. ‘‘සාධු, භන්තෙති ඛො සො භික්ඛු භගවතො භාසිතං අභිනන්දිත්වා අනුමොදිත්වා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.86) සම්පටිච්ඡනෙ. ‘‘සාධු සාධු, සාරිපුත්තා’’තිආදීසු (දී. නි. 3.349) සම්පහංසනෙ.

‘‘සාධු ධම්මරුචි රාජා, සාධු පඤ්ඤාණවා නරො;
සාධු මිත්තානමද්දුබ්භො, පාපස්සාකරණං සුඛ’’න්ති. –

ආදීසු (ජා. 2.18.101) සුන්දරෙ. ඉධ සම්පටිච්ඡනෙ. තස්මා සාධු සුට්ඨූති ථෙරස්ස වචනං සම්පටිච්ඡිත්වාති අත්ථො (දී. නි. අට්ඨ. 1.189; ම. නි. අට්ඨ. 1.1 සුත්තනික්ඛෙපවණ්ණනා; සං. නි. අට්ඨ. 1.115 අග්ගිකභාරද්වාජසුත්තවණ්ණනා). **නිපකාති** පණ්ඩිතා පඤ්ඤවන්තා. **සංවුතින්ද්රියාති** ඉන්ද්රියෙසු ගුත්තද්වාරා, ඉන්ද්රියසංවරසමන්නාගතාති අත්ථො. **තරමානාති** තුරිතා. **උපාගමුන්ති** ථෙරං උපසඞ්කමිංසු.

50-1. ඉදානි ධම්මසෙනාපතිස්ස පවත්තිං දස්සෙන්තෙහි සඞ්ගීතිකාරකෙහි **‘‘ඛීණාසවෙහි විමලෙහී’’**තිආදිගාථායො වුත්තා තත්ථ **දන්තෙහීති** කායෙන ච චිත්තෙන ච දන්තෙහි. **උත්තමෙ දමෙති** අරහත්තෙ, නිමිත්තත්ථෙ භුම්මං දට්ඨබ්බං. **තෙහි භික්ඛූහීති** පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි. **මහාගණීති** සීලාදීහි ච සඞ්ඛ්යාවසෙන ච මහන්තො ගණො අස්ස අත්ථීති මහාගණී, නානාපදවසෙන වා සීලාදීහි ගුණෙහි මහන්තො ගණොති මහාගණො, මහාගණො අස්ස අත්ථීති මහාගණී. **ලළන්තො දෙවොව ගගනෙති** ඉද්ධිවිලාසෙන විලාසෙන්තො දෙවො විය ගගනතලෙ භගවන්තං උපසඞ්කමීති අත්ථො.

52. ඉදානි ''තෙ ඉත්ථම්භූතා උපසඞ්කමිංසූ''ති උපසඞ්කමවිධානදස්සනත්ථං **''උක්කාසිතඤ්ච ඛිපිත''**න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **උක්කාසිතඤ්චාති** උක්කාසිතසද්දඤ්ච. **ඛිපිතන්ති** ඛිපිතසද්දඤ්ච. **අජ්ඣුපෙක්ඛියාති** උපෙක්ඛිත්වා, තං උභයං අකත්වාති අධිප්පායො. **සුබ්බතාති** සුවිමලධුතගුණා. **සප්පතිස්සාති** සහපතිස්සයා, නීචවුත්තිනොති අත්ථො.

53. **සයම්භුන්ති** සයමෙව අඤ්ඤාපදෙසං විනා පාරමියො පූරෙත්වා අධිගතබුද්ධභාවන්ති අත්ථො. **අච්චුග්ගතන්ති** අභිනවොදිතං. **චන්දං වාති** චන්දං විය, නභෙ ජලන්තං භගවන්තං ගගනෙ චන්දං විය පස්සන්තීති එවං පදසම්බන්ධො දට්ඨබ්බො. ඉධාපි **යථා**-සද්දො නිපාතමත්තොව.

54. **විජ්ජුං වාති** විජ්ජුසනං විය. යදි චිරට්ඨිතිකා අචිරප්පභා අස්ස තාදිසන්ති අත්ථො. **ගගනෙ යථාති** ආකාසෙ යථා, ඉධාපි **යථා**-සද්දො නිපාතමත්තොව. ඉතො පරම්පි ඊදිසෙසු ඨානෙසු යථා-සද්දො නිපාතමත්තොති දට්ඨබ්බො.

55. **රහදමිව විප්පසන්නන්ති** අතිගම්භීරවිත්ථතං මහාරහදං විය අනාවිලං විප්පසන්නං සලිලං. **සුඵුල්ලං පදුමං යථාති** සුවිකසිතපදුමවනං රහදම්වාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. ''සුඵුල්ලං කමලං යථා''තිපි පාඨො, තස්ස කමනීයභාවෙන සුඵුල්ලං කමලවනම්වාති අත්ථො.

56. අථ තෙ භික්ඛූ ධම්මසෙනාපතිප්පමුඛා අඤ්ජලිං සිරසි කත්වා දසබලස්ස චක්කාලඞ්කතතලෙසු පාදෙසු නිපතිංසූති අත්ථො. තෙන වුත්තං – **''අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වාන, තුට්ඨහට්ඨා පමොදිතා''**තිආදි. තත්ථ **නිපතන්තීති** නිපතිංසු, වන්දිංසූති අත්ථො. **චක්කලක්ඛණෙති** චක්කං ලක්ඛණං යස්මිං පාදෙ සො පාදො චක්කලක්ඛණො, තස්මිං චක්කලක්ඛණෙ. ජාතිවසෙන ''පාදෙ''ති වුත්තං, සත්ථුනො චක්කාලඞ්කතතලෙසු පාදෙසු නිපතිංසූති අත්ථො.

57. ඉදානි තෙසං කෙසඤ්චි ථෙරානං නාමං දස්සෙන්තෙහි **''සාරිපුත්තො මහාපඤ්ඤො, කොරණ්ඩසමසාදිසො''**තිආදි ගාථායො වුත්තා. තත්ථ **කොරණ්ඩසමසාදිසොති** කොරණ්ඩකුසුමසදිසවණ්ණො, යදි එවං ''කොරණ්ඩසමො''ති වා, ''කොරණ්ඩසදිසො''ති වා වත්තබ්බං, කිං ද්වික්ඛත්තුං ''සමසාදිසො''ති වුත්තන්ති චෙ? නායං දොසො, තාදිසො කොරණ්ඩසමත්තා කොරණ්ඩසදිසභාවෙනෙව කොරණ්ඩසමසාදිසො. න පනාධිකවචනවසෙනාති අධිප්පායො. **සමාධිජ්ඣානකුසලොති** එත්ථ අයං **කුසල**-සද්දො තාව අරොගයානවජ්ජඡෙකසුඛවිපාකාදීසු දිස්සති. අයඤ්හි ''කච්චි නු භොතො කුසලං, කච්චි භොතො අනාමය''න්තිආදීසු (ජා. 1.15.146; 2.20.129) ආරොග්‍යෙ දිස්සති. ''කතමො පන, භන්තෙ, කායසමාචාරො කුසලො ? යො ඛො, මහාරාජ, කායසමාචාරො අනවජ්ජො''ති (ම. නි. 2.361) එවමාදීසු අනවජ්ජෙ. ''කුසලො ත්වං රථස්ස අඞ්ගපච්චඞ්ගාන''න්තිආදීසු (ම. නි. 2.87) ඡෙකෙ. ''කුසලස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා''තිආදීසු (ධ. ස. 431 ආදයො) සුඛවිපාකෙ. ඉධ පන ඡෙකෙ දට්ඨබ්බො. **වන්දතෙති** වන්දිත්ථ.

58. **ගජ්ජිතාති** ගජ්ජන්තීති ගජ්ජිතා. **කාලමෙඝො වාති** නීලසලිලධරො විය ගජ්ජිතා ඉද්ධිවිසයෙති අධිප්පායො. **නීලුප්පලසමසාදිසොති** නීලකුවලයසදිසවණ්ණො. හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙවෙත්ථාපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. **මොග්ගල්ලානොති** එවං ගොත්තවසෙන ලද්ධනාමො කොලිතො.

59. **මහාකස්සපොපි චාති** උරුවෙලකස්සපනදීකස්සපගයාකස්සපකුමාරකස්සපෙ ඛුද්දානුඛුද්දකෙ ථෙරෙ උපාදාය අයං මහා, තස්මා ''මහාකස්සපො''ති වුත්තො. **පි චාති** සම්භාවනසම්පිණ්ඩනත්ථො. **උත්තත්තකනකසන්නිභොති** සන්තත්තසුවණ්ණසදිසඡවිවණ්ණො. **ධුතගුණෙති** එත්ථ කිලෙසධුනනතො ධම්මො ධුතො නාම, ධුතගුණො නාම ධුතධම්මො. කතමො පන ධුතධම්මො නාම? අප්පිච්ඡතා, සන්තුට්ඨිතා, සල්ලෙඛතා, පවිවෙකතා, ඉදමට්ඨිකතාති ඉමෙ ධුතඞ්ගචෙතනාය පරිවාරභූතා පඤ්ච ධම්මා ''අප්පිච්ඡංයෙව නිස්සාය''තිආදිවචනතො ධුතධම්මා නාම. අථ වා කිලෙසෙ ධුනනතො ඤාණං ධුතං නාම, තස්මිං ධුතගුණෙ. **අග්ගනික්ඛිත්තොති** අග්ගො සෙට්ඨො කොටිභූතොති ඨපිතො. ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං ධුතවාදානං යදිදං මහාකස්සපො''ති (අ. නි. 1.188, 191) ඨානන්තරෙ ඨපිතොති අත්ථො. අයං පන **අග්ග**-සද්දො ආදිකොටිකොට්ඨාසසෙට්ඨාදීසු දිස්සති. තථා හෙස – ''අජ්ජතග්ගෙ, සම්ම දොවාරික , ආවරාමි දාරං නිගණ්ඨානං නිගණ්ඨීන''න්තිආදීසු (ම. නි. 2.70) ආදිම්හි දිස්සති. ''තෙනෙව අඞ්ගුලග්ගෙන තං අඞ්ගුලග්ගං පරාමසෙය්‍ය'' (කථා. 441), ''උච්ඡග්ගං වෙළග්ග''න්තිආදීසු කොටියං. ''අම්බිලග්ගං වා මධුරග්ගං වා'' (සං. නි. 5.374) ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, විහාරග්ගෙන වා පරිවෙණග්ගෙන වා භාජෙතු''න්තිආදීසු (චූළව. 318) කොට්ඨාසෙ. ''යාවතා, භික්ඛවෙ, සත්තා අපදා වා ද්විපදා වා…පෙ…. තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී''තිආදීසු (අ. නි. 4.34) සෙට්ඨෙ. ස්වායමිධ සෙට්ඨෙ දට්ඨබ්බො. කොටියම්පි වත්තති. ථෙරො අත්තනො ඨානෙ සෙට්ඨො චෙව කොටිභූතො ච. තෙන වුත්තං – ''අග්ගනික්ඛිත්තො''ති, අග්ගො සෙට්ඨො කොටිභූතොති අත්ථො (දී. නි. අට්ඨ. 1.250 සරණගමනකථා; පාරා. අට්ඨ. 1.15). **ථොමිතොති** පසංසිතො දෙවමනුස්සාදීහි. **සත්ථු වණ්ණිතොති** සත්ථාරා වණ්ණිතො ථුතො, ''කස්සපො, භික්ඛවෙ, චන්දූපමො කුලානි උපසඞ්කමති අපකස්සෙව කායං අපකස්ස චිත්තං නිච්චනවකො කුලෙසු අප්පගබ්භො''ති එවමාදීහි අනෙකෙහි සුත්තනයෙහි (සං. නි. 2.146) වණ්ණිතො පසත්ථො, සොපි භගවන්තං වන්දතීති අත්ථො.

60. **දිබ්බචක්ඛූනන්ති** දිබ්බං චක්ඛු යෙසං අත්ථි තෙ දිබ්බචක්ඛූ, තෙසං දිබ්බචක්ඛූනං භික්ඛූනං **අග්ගො** සෙට්ඨොති අත්ථො. යථාහ – ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං දිබ්බචක්ඛුකානං යදිදං අනුරුද්ධො''ති

(අ. නි. 1.188, 192). අනුරුද්ධත්ථෙරො භගවතො චූළපිතුනො අමිතොදනස්ස නාම සක්කස්ස පුත්තො මහානාමස්ස කනිට්ඨභාතා මහාපුඤ්ඤො පරමසුඛුමාලො, සො අත්තසත්තමො නික්ඛමිත්වා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො, තස්ස පබ්බජ්ජානුක්කමො **සඞ්ඝභෙදකක්ඛන්ධකෙ** (චූළව. 330 ආදයො) ආගතොව. **අවිදූරෙ වාති** භගවතො සන්තිකෙයෙව.

61. **ආපත්තිඅනාපත්තියාති** ආපත්තියඤ්ච අනාපත්තියඤ්ච කොවිදො. **සතෙකිච්ඡායාති** සප්පටිකම්මායපි අප්පටිකම්මායපි වාති අත්ථො. තත්ථ සප්පටිකම්මා සා ඡබ්බිධා හොති, අප්පටිකම්මා සා පාරාජිකාපත්ති. ''ආපත්තිඅනාපත්තියා, සතෙකිච්ඡාය කොවිදො''තිපි පාඨො, සොයෙව අත්ථො. **විනයෙති** විනයපිටකෙ. **අග්ගනික්ඛිත්තොති** ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ , මම සාවකානං භික්ඛූනං විනයධරානං යදිදං, උපාලී''ති (අ. නි. 1.219, 228) එතදග්ගට්ඨානෙ ඨපිතොති අත්ථො. **උපාලීති** උපාලිත්ථෙරො. **සත්ථු වණ්ණිතොති** සත්ථාරා වණ්ණිතො පසත්ථො. ථෙරො කිර තථාගතස්සෙව සන්තිකෙ විනයපිටකං උග්ගණ්හිත්වා භාරුකච්ඡකවත්ථුං (පාරා. 78), අජ්ජුකවත්ථුං (පාරා. 158), කුමාරකස්සපවත්ථුන්ති (ම. නි. 1.249) ඉමානි තීණි වත්ථූනි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සද්ධිං සංසන්දිත්වා කථෙසි. තස්මා ථෙරො විනයධරානං අග්ගොති එවමාදිනා නයෙන සත්ථාරා වණ්ණිතොති වුත්තො.

62. **සුඛුමනිපුණත්ථපටිවිද්ධොති** පටිවිද්ධසුඛුමනිපුණත්ථො, පටිවිද්ධදුද්දසනිපුණත්ථොති අත්ථො. **කථිකානං පවරොති** ධම්මකථිකානං සෙට්ඨො. ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං ධම්මකථිකානං යදිදං පුණ්ණො මන්තාණිපුත්තො''ති (අ. නි. 1.188, 196) එතදග්ගපාළියං ආරොපිතො. තෙන වුත්තං ''කථිකානං පවරො''ති. **ගණීති** සසඞ්ඝො. ථෙරස්ස කිර සන්තිකෙ පබ්බජිතා කුලපුත්තා පඤ්චසතා අහෙසුං. සබ්බෙපි තෙ දසබලස්ස ජාතභූමිකා ජාතරට්ඨවාසිනො සබ්බෙව ඛීණාසවා සබ්බෙව දසකථාවත්ථුලාභිනො. තෙන වුත්තං ''ගණී''ති. **ඉසීති** එසති ගවෙසති කුසලෙ ධම්මෙති ඉසි. **මන්තාණියා පුත්තොති** මන්තාණියා නාම බ්‍රාහ්මණියා පුත්තො. **පුණ්ණොති** තස්ස නාමං. **විස්සුතොති** අත්තනො අප්පිච්ඡතාදීහි ගුණෙහි විස්සුතො.

අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරො පන සත්ථරි අභිසම්බොධිං පත්වා පවත්තිතවරධම්මචක්කෙ අනුපුබ්බෙන ආගන්ත්වා රාජගහං උපනිස්සාය විහරන්තෙ කපිලවත්ථුං ආගන්ත්වා අත්තනො භාගිනෙය්‍යං පුණ්ණං නාම මාණවං පබ්බාජෙත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා ආපුච්ඡිත්වා නිවාසත්ථාය සයං ඡද්දන්තදහං ගතො. පුණ්ණො පන භගවන්තං දස්සනාය ථෙරෙන සද්ධිං ආගන්ත්වා – ''මය්හං පබ්බජිතකිච්චං මත්ථකං පාපෙත්වාව දසබලස්ස සන්තිකං ගමිස්සාමී''ති කපිලපුරෙයෙව ඔහීනො, සො යොනිසොමනසිකාරං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමි. එත්ථ පන **අනුරුද්ධත්ථෙරො** ච **උපාලිත්ථෙරො** ච ඉමෙ ද්වෙ ථෙරා භගවතො කපිලවත්ථුපුරං පවිසිත්වා ඤාතිසමාගමදිවසෙ පබ්බජිතා විය දස්සිතා, තං පන ඛන්ධකපාළියා අට්ඨකථාය ච න සමෙති. වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බං.

අථ සත්ථා සාරිපුත්තත්ථෙරාදීනං පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානං චිත්තාචාරමඤ්ඤාය අත්තනො ගුණෙ කථෙතුමාරභි. තෙන වුත්තං –

63. ''එතෙසං චිත්තමඤ්ඤාය, ඔපම්මකුසලො මුනි;
කඞ්ඛච්ඡෙදො මහාවීරො, කථෙසි අත්තනො ගුණෙ''න්ති.

තත්ථ **ඔපම්මකුසලොති** උපමාය කුසලො. **කඞ්ඛච්ඡෙදොති** සබ්බසත්තානං සංසයච්ඡෙදකො.

ඉදානි තෙ අත්තනො ගුණෙ කථෙසි, තෙ දස්සෙතුං –

64. ''චත්තාරො තෙ අසඞ්ඛෙය්‍යා, කොටි යෙසං න නායති;
සත්තකායො ච ආකාසො, චක්කවාළා චනන්තකා;
බුද්ධඤාණං අප්පමෙය්‍යං, න සක්කා එතෙ විජානිතු''න්ති. – වුත්තං;

තත්ථ **චත්තාරොති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **එතෙති** ඉදානි වත්තබ්බෙ අත්ථෙ නිදස්සෙති. **අසඞ්ඛෙය්‍යාති** සඞ්ඛ්‍යාතුමසක්කුණෙය්‍යත්තා අසඞ්ඛෙය්‍යා, ගණනපථං වීතිවත්තාති අත්ථො. **කොටීතිආදි** වා අන්තො වා මරියාදා. **යෙසන්ති** යෙසං චතුන්නං අසඞ්ඛෙය්‍යානං. **න නායතීති** න පඤ්ඤායති. ඉදානි තෙ වුත්තප්පකාරෙ චත්තාරො අසඞ්ඛෙය්‍යෙ දස්සෙතුං **''සත්තකායො''**තිආදි වුත්තං. **සත්තකායොති** සත්තසමූහො, සත්තකායො අනන්තො අපරිමාණො අප්පමෙය්‍යො. තථා **ආකාසො** ආකාසස්සාපි අන්තො නත්ථි. තථා **චක්කවාළානි** අනන්තානි එව. බුද්ධඤාණං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං අප්පමෙය්‍යං. **න සක්කා එතෙ විජානිතුන්ති** යස්මා පනෙතෙ අනන්තා, තස්මා න සක්කා විජානිතුං.

65. ඉදානි සත්ථා අත්තනො ඉද්ධිවිකුබ්බනෙ සඤ්ජාතච්ඡරියබ්භුතානං දෙවමනුස්සාදීනං කින්නාමෙතං අච්ඡරියං, ඉතොපි විසිට්ඨතරං අච්ඡරියං අබ්භුතං අත්ථි, මම තං සුණාථාති ධම්මදෙසනං වඩ්ඪෙන්තො –

‘‘කිමෙතං අච්ඡරියං ලොකෙ, යං මෙ ඉද්ධිවිකුබ්බනං;
අඤ්ඤෙ බහූ අච්ඡරියා, අබ්භුතා ලොමහංසනා’’ති. – ආදිමාහ;

තත්ථ **කින්ති** පටික්ඛෙපවචනං.**එතන්ති** ඉදං ඉද්ධිවිකුබ්බනං සන්ධායාහ. **යන්ති** අයං **යං**-සද්දො ‘‘යං තං අපුච්ඡිම්හ අකිත්තයී නො, අඤ්ඤං තං පුච්ඡාම තදිඞ්ඝ බ්‍රූහී’’තිආදීසු (සු. නි. 1058; මහානි. 110; චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡා 77) උපයොගවචනෙ දිස්සති . ‘‘අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො; යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා’’ති (අ. නි. 1.277; විභ. 809; මි. ප. 5.1.1) එත්ථ කාරණවචනෙ. ‘‘යං විපස්සී භගවා කප්පෙ උදපාදී’’ති (දී. නි. 2.4) එත්ථ භුම්මෙ. ‘‘යං ඛො මෙ, භන්තෙ, දෙවානං තාවතිංසානං සම්මුඛා සුතං සම්මුඛා පටිග්ගහිතං, ආරොචෙමි තං භගවතො’’තිආදීසු (දී. නි. 2.293) පච්චත්තවචනෙ. ඉධාපි පච්චත්තවචනෙ දට්ඨබ්බො (දී. නි. අට්ඨ. 2.4). අඤ්ඤෙ බහූ මම අච්ඡරියා අබ්භුතවිසෙසා සන්තීති දීපෙති.

ඉදානි තෙ අච්ඡරියෙ දස්සෙන්තො –

66. ‘‘යදාහං තුසිතෙ කායෙ, සන්තුසිතො නාමහං තදා;
දසසහස්සී සමාගම්ම, යාචන්ති පඤ්ජලී මම’’න්ති. – ආදිමාහ;

තත්ථ **යදාති** යස්මිං කාලෙ. **අහන්ති** අත්තානං නිද්දිසති. **තුසිතෙ කායෙති** තුසිතසඞ්ඛාතෙ දෙවනිකායෙ. යදා පනාහං සමත්තිංසපාරමියො පූරෙත්වා පඤ්චමහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජිත්වා ඤාතත්ථචරියලොකත්ථචරියබුද්ධත්ථචරියානං කොටිං පත්වා සත්තසතකමහාදානානි දත්වා සත්තක්ඛත්තුං පථවිං කම්පෙත්වා වෙස්සන්තරත්තභාවතො චවිත්වා දුතියෙ චිත්තවාරෙ තුසිතභවනෙ නිබ්බත්තො තදාපි සන්තුසිතො නාම දෙවරාජා අහොසිං. **දසසහස්සී සමාගම්මාති** දසසහස්සචක්කවාළෙසු දෙවතා සන්නිපතිත්වාති අත්ථො. **යාචන්ති පඤ්ජලී මමන්ති** මං උපසඞ්කමිත්වා, ‘‘මාරිස, තයා දස පාරමියො පූරෙන්තෙන න සක්කසම්පත්තිං න මාර න බ්‍රහ්ම න චක්කවත්තිසම්පත්තිං පත්ථෙන්තෙන පූරිතා, ලොකනිත්ථරණත්ථාය පන බුද්ධත්තං පත්ථයමානෙන පූරිතා, සො තව කාලො, මාරිස, බුද්ධත්තාය සමයො , මාරිස, බුද්ධත්තායා’’ති (ජා. අට්ඨ. 1.නිදානකථා, අවිදූරෙනිදානකථා) යාචන්ති මමන්ති. තෙන වුත්තං –

67. ‘‘කාලො ඛො තෙ මහාවීර, උප්පජ්ජ මාතුකුච්ඡියං;
සදෙවකං තාරයන්තො, බුජ්ඣස්සු අමතං පද’’න්ති.

තත්ථ **කාලො තෙති** කාලො තව, අයමෙව වා පාඨො. **උප්පජ්ජාති** පටිසන්ධිං ගණ්හ, ‘‘ඔක්කමා’’තිපි පාඨො. **සදෙවකන්ති** සදෙවකං ලොකන්ති අත්ථො. **තාරයන්තොති** එත්ථ පාරමියො පූරෙන්තොපි තාරයති නාම, පාරමියො මත්ථකං පාපෙන්තොපි තාරයති නාම, වෙස්සන්තරත්තභාවතො චවිත්වා තුසිතපුරෙ පටිසන්ධිං ගහෙත්වා සට්ඨිවස්සසතසහස්සාධිකානි සත්තපණ්ණාසවස්සකොටියො තත්ථ තිට්ඨන්තොපි තාරයති නාම, දෙවතාහි යාචිතො පඤ්චවිධං මහාවිලොකිතං විලොකෙත්වා මහාමායාදෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගණ්හන්තොපි දසමාසෙ ගබ්භවාසං වසන්තොපි තාරයති නාම, එකූනතිංස වස්සානි අගාරමජ්ඣෙ තිට්ඨන්තොපි තාරයති නාම. රාහුලභද්දස්ස ජාතදිවසෙ ඡන්නසහායො කණ්ඩකං ආරුය්හ නික්ඛමන්තොපි තීණි රජ්ජානි අතික්කමිත්වා අනොමාය නාම නදියා තීරෙ පබ්බජන්තොපි තාරයති නාම, ඡබ්බස්සානි පධානං කරොන්තොපි විසාඛපුණ්ණමායං මහාබොධිමණ්ඩං ආරුය්හ මාරබලං විධමිත්වා පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙත්වා පච්ඡිමයාමෙ ද්වාදසඞ්ගං පටිච්චසමුප්පාදං අනුලොමපටිලොමතො සම්මසිත්වා සොතාපත්තිමග්ගං පටිවිජ්ඣන්තොපි තාරයති නාම, සොතාපත්තිඵලක්ඛණෙපි, සකදාගාමිමග්ගක්ඛණෙපි, සකදාගාමිඵලක්ඛණෙපි, අනාගාමිමග්ගක්ඛණෙපි, අනාගාමිඵලක්ඛණෙපි, අරහත්තමග්ගක්ඛණෙපි, අරහත්තඵලක්ඛණෙපි තාරයති නාම, යදා අට්ඨාරසදෙවතාකොටිසහස්සෙහි පඤ්චවග්ගියානං අමතපානං අදාසි, තතො පට්ඨාය තාරයි නාමාති වුච්චති. තෙන වුත්තං –

‘‘සදෙවකං තාරයන්තො, බුජ්ඣස්සු අමතං පද’’න්ති.

අථ මහාසත්තො දෙවතාහි යාචියමානොපි දෙවතානං පටිඤ්ඤං අදත්වාව කාලදීපදෙසකුලජනෙත්තිආයුපරිච්ඡෙදවසෙන පඤ්චවිධං මහාවිලොකනං නාම විලොකෙසි. තත්ථ ‘‘කාලො නු ඛො, න කාලො’’ති පඨමං කාලං විලොකෙසි. තත්ථ වස්සසතසහස්සතො උද්ධං ආයුකාලො කාලො නාම න හොති. කස්මා? ජාතිජරාමරණාදීනං අපාකටත්තා, බුද්ධානඤ්ච ධම්මදෙසනා නාම තිලක්ඛණමුත්තා නාම නත්ථි, තෙසං අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති කථෙන්තානං ‘‘කින්නාමෙතෙ කථෙන්තී’’ති න සද්දහන්ති, තතො අභිසමයො න හොති, තස්මිං අසති අනිය්‍යානිකං සාසනං හොති . තස්මා සො අකාලො. වස්සසතතො ඌනො ආයුකාලොපි කාලො න හොති. කස්මා? තදා සත්තා උස්සන්නකිලෙසා හොන්ති, උස්සන්නකිලෙසානඤ්ච දින්නො ඔවාදො ඔවාදට්ඨානෙ න තිට්ඨති, තස්මා සොපි අකාලො. වස්සසතසහස්සතො පට්ඨාය හෙට්ඨා වස්සසතතො පට්ඨාය උද්ධං ආයුකාලො **කාලො** නාම. ඉදානි වස්සසතායුකා මනුස්සාති අථ බොධිසත්තො ‘‘නිබ්බත්තිතබ්බකාලො’’ති අද්දස.

තතො දීපං ඔලොකෙන්තො ‘‘ජම්බුදීපෙයෙව බුද්ධා නිබ්බත්තන්තී’’ති **දීපං** පස්සි. තතො ජම්බුදීපො නාම මහා දසයොජනසහස්සපරිමාණො, කතරස්මිං නු ඛො පදෙසෙ බුද්ධා නිබ්බත්තන්තී’’ති දෙසං විලොකෙන්තො

මජ්ඣිමදෙසං පස්සි. තතො කුලං විලොකෙන්තො ‘‘බුද්ධා නාම ලොකසම්මතෙ කුලෙ නිබ්බත්තන්ති, ඉදානි ඛත්තියකුලං ලොකසම්මතං, තත්ථ නිබ්බත්තිස්සාමි, **සුද්ධොදනො** නාම මෙ රාජා පිතා භවිස්සතී’’ති **කුලං** අද්දස. තතො **මාතරං** විලොකෙන්තො ‘‘බුද්ධමාතා නාම ලොලා සුරාධුත්තා න හොති, අඛණ්ඩපඤ්චසීලාති අයඤ්ච **මහාමායා** නාම දෙවී එදිසා, අයං මෙ මාතා භවිස්සතීති කිත්තකං අස්සා **ආයූ**’’ති ආවජ්ජෙන්තො දසන්නං මාසානං උපරි සත්තදිවසානි පස්සි. ඉති ඉමං පඤ්චවිධවිලොකනං විලොකෙත්වා – ‘‘කාලො මෙ, මාරිස, බුද්ධභාවායා’’ති දෙවතානං පටිඤ්ඤං දත්වා තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා තතො චවිත්වා සක්‍යරාජකුලෙ මායාදෙවියා කුච්ඡියං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි (ජා. අට්ඨ. 1.නිදානකථා, අවිදූරෙනිදානකථා; අප. අට්ඨ. 1.නිදානකථා, අවිදූරෙනිදානකථා). තෙන වුත්තං –

68. ‘‘තුසිතා කායා චවිත්වාන, යදා ඔක්කමි කුච්ඡියං;
දසසහස්සීලොකධාතු, කම්පිත්ථ ධරණී තදා’’ති. – ආදි;

තත්ථ **ඔක්කමී**ති ඔක්කමිං පාවිසිං. **කුච්ඡියන්**ති මාතුකුච්ඡිම්හි. **දසසහස්සීලොකධාතු, කම්පිත්ථා**ති සතො සම්පජානො පන බොධිසත්තො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමන්තො එකූනවීසතියා පටිසන්ධිචිත්තෙසු මෙත්තාපුබ්බභාගස්ස සොමනස්සසහගතඤාණසම්පයුත්තඅසඞ්ඛාරිකකුසලචිත්තස්ස සදිස මහාවිපාකචිත්තෙන ආසාළ්හිපුණ්ණමායං උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තෙනෙව පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. තදා දසසහස්සීලොකධාතු සකලාපි කම්පි සඞ්කම්පි සම්පකම්පීති අත්ථො. **ධරණී**ති ධාරෙති සබ්බෙ ථාවරජඞ්ගමෙති ධරණී, පථවී.

69. **සම්පජානොව නික්ඛමින්**ති එත්ථ යදා පනාහං සතො සම්පජානොව මාතුකුච්ඡිතො ධම්මාසනතො ඔතරන්තො ධම්මකථිකො විය නිස්සෙණිතො ඔතරන්තො පුරිසො විය ච ද්වෙ හත්ථෙ ච පාදෙ ච පසාරෙත්වා ඨිතකොව මාතුකුච්ඡිසම්භවෙන කෙනචි අසුචිනා අමක්ඛිතොව නික්ඛමිං. **සාධුකාරං පවත්තෙන්තී**ති සාධුකාරං පවත්තයන්ති, සාධුකාරං දෙන්තීති අත්ථො. **පකම්පිත්ථා**ති කම්පිත්ථ, ඔක්කමනෙපි මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනෙපි දසසහස්සී පකම්පිත්ථාති අත්ථො.

70. අථ භගවා ගබ්භොක්කන්තිආදීසු අත්තනා සමසමං අදිස්වා ගබ්භොක්කන්තිආදීසු අත්තනො අච්ඡරියදස්සනත්ථං **‘‘ඔක්කන්ති මෙ සමො නත්ථී’’**ති ඉමං ගාථමාහ. තත්ථ **ඔක්කන්තී**ති ගබ්භොක්කන්තියං, භුම්මත්ථෙ පච්චත්තවචනං, පටිසන්ධිග්ගහණෙති අත්ථො. **මෙ**ති මයා. **සමො**ති සදිසො නත්ථි. **ජාතිතො**ති එත්ථ ජායති එතාය මාතුයාති මාතා ‘‘ජාති’’ති වුච්චති, තතො ජාතිතො මාතුයාති අත්ථො. **අභිනික්ඛමෙ**ති මාතුකුච්ඡිතො අභිනික්ඛමනෙ පසවෙ සතීති අත්ථො. **සම්බොධියන්**ති එත්ථ පසත්ථා සුන්දරා බොධි සම්බොධි. අයං පන **බොධි**-සද්දො රුක්ඛමග්ගනිබ්බානසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදීසු දිස්සති – ‘‘බොධිරුක්ඛමූලෙ පඨමාභිසම්බුද්ධො’’ති (මහාව. 1; උදා. 1) ච, ‘‘අන්තරා ච ගයං අන්තරා ච බොධි’’න්ති (ම. නි. 1.285; 2.341; මහාව. 11) ච ආගතට්ඨානෙ හි රුක්ඛො බොධීති වුච්චති. ‘‘බොධි වුච්චති චතූසු මග්ගෙසු ඤාණ’’න්ති (චූළනි. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 121) ආගතට්ඨානෙ මග්ගො. ‘‘පත්වාන බොධිං අමතං අසඞ්ඛත’’න්ති ආගතට්ඨානෙ නිබ්බානං. ‘‘පප්පොති බොධිං වරභූරිමෙධසො’’ති (දී. නි. 3.217) ආගතට්ඨානෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං. ඉධ පන භගවතො අරහත්තමග්ගඤාණං අධිප්පෙතං (ම. නි. අට්ඨ. 1.13; පාරා. අට්ඨ. 1.11; උදා. අට්ඨ. 20; චරියා. අට්ඨ. නිදානකථා). අපරෙ ‘‘සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණ’’න්තිපි වදන්ති, තස්සං සම්බොධියං අහං සෙට්ඨොති අත්ථො.

කස්මා පන භගවා සම්බොධිං පටිච්ච අත්තානං පසංසතීති? සබ්බගුණදායකත්තා. භගවතො හි සම්බොධි සබ්බගුණදායිකා සබ්බෙපි නිරවසෙසෙ බුද්ධගුණෙ දදාති, න පන අඤ්ඤෙසං. අඤ්ඤෙසං පන කස්සචි අරහත්තමග්ගො අරහත්තඵලමෙව දෙති, කස්සචි තිස්සො විජ්ජා, කස්සචි ඡ අභිඤ්ඤා, කස්සචි චතස්සො පටිසම්භිදා, කස්සචි සාවකපාරමිඤාණං, පච්චෙකබුද්ධානං පච්චෙකබොධිඤාණමෙව දෙති. බුද්ධානං පන සබ්බගුණසම්පත්තිං දෙති. තස්මා භගවා සබ්බගුණදායකත්තා ‘‘සම්බොධියං අහං සෙට්ඨො’’ති අත්තානං පසංසති. අපි ච භූමිං චාලෙත්වා සම්බොධිං පාපුණි, තස්මා ‘‘සම්බොධියං අහං සෙට්ඨො’’ති වදති. **ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ**ති එත්ථ ධම්මචක්කං පන දුවිධං හොති – පටිවෙධඤාණඤ්ච දෙසනාඤාණඤ්චාති. තත්ථ පඤ්ඤාපභාවිතං අත්තනො අරියඵලාවහං පටිවෙධඤාණං, කරුණාපභාවිතං සාවකානං අරියඵලාවහං දෙසනාඤාණං. පටිවෙධඤාණං ලොකුත්තරං කුසලං උපෙක්ඛාසහගතං අවිතක්කඅවිචාරං, දෙසනාඤාණං ලොකියං අබ්‍යාකතං , උභයම්පි පනෙතං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං. ඉධ පන දෙසනාඤාණං අධිප්පෙතං (පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.44).

71. ඉදානි භගවතො ගබ්භොක්කමනෙව පථවිකම්පනාදිකං පවත්තිං සුත්වා **‘‘අහො අච්ඡරියං ලොකෙ’’**ති දෙවතාහි අයං ගාථා වුත්තා. තත්ථ **බුද්ධානං ගුණමහන්තතා**ති අහො බුද්ධානං ගුණමහන්තභාවො, අහො බුද්ධානං මහානුභාවොති අත්ථො **දසසහස්සීලොකධාතු, ඡප්පකාරං පකම්පථා**ති දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු මහාපථවී ඡප්පකාරං පකම්පිත්ථ චලිත්ථ. කථං? පුරත්ථිමතො උන්නමති පච්ඡිමතො ඔනමති, පච්ඡිමතො උන්නමති පුරත්ථිමතො ඔනමති, උත්තරතො උන්නමති දක්ඛිණතො ඔනමති, දක්ඛිණතො උන්නමති උත්තරතො ඔනමති, මජ්ඣිමතො උන්නමති පරියන්තතො ඔනමති, පරියන්තතො උන්නමති මජ්ඣිමතො ඔනමතීති එවං ඡප්පකාරං අනිලබලචලිතජලතරඞ්ගභඞ්ගසඞ්ඝට්ටිතා විය නාවා චතුනහුතාධිකද්වියොජනසතසහස්සබහලා පථවිසන්ධාරකජලපරියන්තා අචෙතනාපි සමානා සචෙතනා විය අයං මහාපථවී පීතියා නච්චන්තී විය අකම්පිත්ථාති අත්ථො. **ඔභාසො ච මහා ආසී**ති අතික්කම්මෙව දෙවානං දෙවානුභාවං උළාරො ඔභාසො අහොසීති අත්ථො. **අච්ඡෙරං ලොමහංසනන්**ති අච්ඡෙරඤ්ච ලොමහංසනඤ්ච අහොසීති අත්ථො.

72. ඉදානි පඨවිකම්පනාලොකපාතුභාවාදීසු අච්ඡරියෙසු වත්තමානෙසු භගවතො පවත්තිදස්සනත්ථං **''භගවා තම්හි සමයෙ''**තිආදිගාථායො වුත්තා. තත්ථ **ලොකජෙට්ඨොති** ලොකසෙට්ඨො. **සදෙවකන්ති** සදෙවකස්ස ලොකස්ස, සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං දට්ඨබ්බං. **දස්සයන්තොති** පාටිහාරියං දස්සෙන්තො.

73. **චඞ්කමන්තොවාති** දසලොකධාතුසහස්සානි අජ්ඣොත්ථරිත්වා ඨිතෙ තස්මිං රතනමයෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමමානොව කථෙසි. **ලොකනායකොති** අථ සත්ථා මනොසිලාතලෙ සීහනාදං නදන්තො සීහො විය ගජ්ජන්තො පාවුස්සකමෙඝො විය ච ආකාසගඞ්ගං ඔතාරෙන්තො විය ච අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතෙන (දී. නි. 2.285, 301) සවනීයෙන කමනීයෙන බ්‍රහ්මස්සරෙන නානානයවිචිත්තං චතුසච්චපටිසංයුත්තං තිලක්ඛණාහතං මධුරධම්මකථං කථෙසීති අත්ථො.

අන්තරා න නිවත්තෙති, චතුහත්ථෙ චඞ්කමෙ යථාති එත්ථ සත්ථාරා පන නිම්මිතස්ස තස්ස චඞ්කමස්ස එකා කොටි පාචීනචක්කවාළමුඛවට්ටියං එකා පච්ඡිමචක්කවාළමුඛවට්ටියං එවං ඨිතෙ තස්මිං රතනචඞ්කමෙ චඞ්කමමානො සත්ථා උභො කොටියො පත්වාව නිවත්තති, අන්තරා උභො කොටියො අපත්වා න නිවත්තති. යථා චතුහත්ථප්පමාණෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමමානො උභො කොටියො සීඝමෙව පත්වා නිවත්තති, එවං අන්තරා න නිවත්තතීති අත්ථො. කිං පන භගවා දසසහස්සයොජනප්පමාණායාමං චඞ්කමං රස්සමකාසි , තාවමහන්තං වා අත්තභාවං නිම්මිනීති? න පනෙවමකාසි. අචින්තෙය්‍යො බුද්ධානං බුද්ධානුභාවො. අකනිට්ඨභවනතො පට්ඨාය යාව අවීචි, තාව එකඞ්ගණා අහොසි. තිරියතො ච දසචක්කවාළසහස්සානි එකඞ්ගණානි අහෙසුං. දෙවා මනුස්සෙ පස්සන්ති, මනුස්සාපි දෙවෙ පස්සන්ති. යථා සබ්බෙ දෙවමනුස්සා පකතියා චඞ්කමමානං පස්සන්ති, එවං භගවන්තං චඞ්කමමානං පස්සිංසූති. භගවා පන චඞ්කමන්තොව ධම්මං දෙසෙති අන්තරාසමාපත්තිඤ්ච සමාපජ්ජති.

අථ ආයස්මා සාරිපුත්තො අපරිමිතසමයසමුපචිතකුසලබලජනිතද්වත්තිංසවරලක්ඛණොපසොභිතං අසීතානුබ්‍යඤ්ජනවිරාජිතං වරසරීරං සරදසමයෙ පරිපුණ්ණං විය රජනිකරං සබ්බඵාලිඵුල්ලං විය ච යොජනසතුබ්බෙධං පාරිච්ඡත්තකං අට්ඨාරසරතනුබ්බෙධං බ්‍යාමප්පභාපරික්ඛෙපසස්සිරිකං වරකනකගිරිමිව ජඞ්ගමං අනොපමාය බුද්ධලීළාය අනොපමෙන බුද්ධසිරිවිලාසෙන චඞ්කමන්තං දසසහස්සිදෙවගණපරිවුතං භගවන්තං අද්දස. දිස්වාන අයං පන සකලාපි දසසහස්සී ලොකධාතු සන්නිපතිතා, මහතියා පනෙත්ථ ධම්මදෙසනාය භවිතබ්බං, බුද්ධවංසදෙසනා පන බහූපකාරා භගවති පසාදාවහා, යංනූනාහං දසබලස්ස අභිනීහාරතො පට්ඨාය බුද්ධවංසං පරිපුච්ඡෙය්‍යන්ති චින්තෙත්වා එකංසං චීවරං කත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා දසනඛසමුජ්ජලං ජලජාමලාවිකල-කමල-මකුලසදිසං අඤ්ජලිං සිරසි කත්වා භගවන්තං **''කීදිසො තෙ මහාවීරා''**තිආදිකං පරිපුච්ඡි. තෙන වුත්තං –

74. ''සාරිපුත්තො මහාපඤ්ඤො, සමාධිජ්ඣානකොවිදො;
පඤ්ඤාය පාරමිප්පත්තො, පුච්ඡති ලොකනායකං.

75. ''කීදිසො තෙ මහාවීර, අභිනීහාරො නරුත්තම;
කම්හි කාලෙ තයා ධීර, පත්ථිතා බොධිමුත්තමා''ති. –

ආදි. කා නාමායං අනුසන්ධීති? පුච්ඡානුසන්ධි නාම. තිස්සො හි අනුසන්ධියො – පුච්ඡානුසන්ධි අජ්ඣාසයානුසන්ධි යථානුසන්ධීති. තත්ථ ''එවං වුත්තෙ අඤ්ඤතරො භික්ඛු භගවන්තං එතදවොච – ''කිං නු බො, භන්තෙ, ඔරිමං තීරං කිං පාරිමං තීර''න්ති (සං. නි. 4.241) එවං පුච්ඡන්තානං භගවතා විස්සජ්ජිතසුත්තවසෙන **පුච්ඡානුසන්ධි** වෙදිතබ්බා.

''අථ ඛො අඤ්ඤතරස්ස භික්ඛුනො එවං චෙතසො පරිවිතක්කො උදපාදි 'ඉති කිර, භො, රූපං අනත්තා, වෙදනා අනත්තා, සඤ්ඤා අනත්තා, සඞ්ඛාරා අනත්තා, විඤ්ඤාණං අනත්තා, අනත්තකතානි කම්මානි කමත්තානං ඵුසිස්සන්ති'ති. අථ ඛො භගවා තස්ස භික්ඛුනො චෙතසා චෙතොපරිවිතක්කමඤ්ඤාය භික්ඛූ ආමන්තෙසි – ඨානං ඛො පනෙතං, භික්ඛවෙ, විජ්ජති, යං ඉධෙකච්චො මොඝපුරිසො අවිද්වා අවිජ්ජාගතො තණ්හාධිපතෙය්‍යෙන චෙතසා සත්ථුසාසනං අතිධාවිතබ්බං මඤ්ඤෙය්‍ය 'ඉති කිර, භො, රූපං අනත්තා, වෙදනා අනත්තා, සඤ්ඤා අනත්තා, සඞ්ඛාරා අනත්තා, විඤ්ඤාණං අනත්තා, අනත්තකතානි කම්මානි කමත්තානං ඵුසිස්සන්ති'ති…පෙ…. තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ, රූපං නිච්චං වා අනිච්චං වා''ති (ම. නි. 3.90) එවං පරෙසං අජ්ඣාසයං විදිත්වා භගවතා වුත්තවසෙන **අජ්ඣාසයානුසන්ධි** වෙදිතබ්බා.

යෙන පන ධම්මෙන ආදිම්හි දෙසනා උට්ඨිතා, තස්ස ධම්මස්ස අනුරූපධම්මවසෙන වා පටික්ඛෙපවසෙන වා යෙසු සුත්තෙසු උපරිදෙසනා ආගච්ඡති, තෙසං වසෙන **යථානුසන්ධි** වෙදිතබ්බා. තෙන වුත්තං ''පුච්ඡානුසන්ධී''ති.

තත්ථ **පඤ්ඤාය පාරමිප්පත්තොති** සාවකපාරමිඤාණස්ස මත්ථකං පත්තො. **පුච්ඡතීති** අපුච්ඡි. තත්ථ පුච්ඡා නාම අදිට්ඨජොතනාපුච්ඡා, දිට්ඨසංසන්දනාපුච්ඡා, විමතිච්ඡෙදනාපුච්ඡා, අනුමතිපුච්ඡා, කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාති පඤ්චවිධා හොති. තත්ථායං ථෙරස්ස කතමා පුච්ඡාති චෙ? යස්මා පනායං බුද්ධවංසො කප්පසතසහස්සාධිකඅසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යොපචිතපුඤ්ඤසම්භාරානං පච්චෙකබුද්ධානං කප්පසතසහස්සාධිකඅසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යොපචිතපුඤ්ඤසම්භාරානං ද්වින්නං අග්ගසාවකානඤ්ච කප්පසතසහස්සොපචිතපුඤ්ඤසම්භාරානං සෙසමහාසාවකානං වා අවිසයො, සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානංයෙව විසයො, තස්මා ථෙරස්ස අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡාති වෙදිතබ්බා.

කීදිසොති පුච්ඡනාකාරො, කිංපකාරොති අත්ථො. **තෙති** තව. **අභිනීහාරොති** අභිනීහාරො නාම බුද්ධභාවත්ථං මානසං බන්ධිත්වා ‘‘බුද්ධබ්‍යාකරණං අලද්ධා න උට්ඨහිස්සාමී’’ති වීරියමධිට්ඨාය නිපජ්ජනං. තෙන වුත්තං –

‘‘කීදිසො තෙ මහාවීර, අභිනීහාරො නරුත්තමා’’ති.

කම්හි කාලෙති තස්මිං කාලෙ. **පත්ථිතාති** ඉච්ඡිතා අභිකඞ්ඛිතා, ‘‘බුද්ධො බොධෙය්‍යං මුත්තො මොචෙය්‍ය’’න්තිආදිනා නයෙන බුද්ධභාවාය පණිධානං කදා කතන්ති අපුච්ඡි. **බොධීති** සම්මාසම්බොධි, අරහත්තමග්ගඤාණස්ස ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස චෙතං අධිවචනං. **උත්තමාති** සාවකබොධිපච්චෙකබොධීහි සෙට්ඨත්තා උත්තමාති වුත්තා. උභින්නමන්තරා **ම**-කාරො පදසන්ධිකරො.

ඉදානි බුද්ධභාවකාරකෙ ධම්මෙ පුච්ඡන්තො –

76. ‘‘දානං සීලඤ්ච නෙක්ඛම්මං, පඤ්ඤාවීරියඤ්ච කීදිසං;
ඛන්තිසච්චමධිට්ඨානං, මෙත්තුපෙක්ඛා ච කීදිසා.

77. ‘‘දස පාරමී තයා ධීර, කීදිසී ලොකනායක;
කථං උපපාරමී පුණ්ණා, පරමත්ථපාරමී කථ’’න්ති. – ආහ;

තත්ථ දානපාරමියං තාව බාහිරභණ්ඩපරිච්චාගො **පාරමී** නාම, අඞ්ගපරිච්චාගො **උපපාරමී** නාම, ජීවිතපරිච්චාගො **පරමත්ථපාරමී** නාමාති. එස නයො සෙසපාරමීසුපි. එවං දස පාරමියො දස උපපාරමියො දස පරමත්ථපාරමියොති සමත්තිංස පාරමියො හොන්ති. තත්ථ බොධිසත්තස්ස දානපාරමිතාය පූරිතත්තභාවානං පරිමාණං නාම නත්ථි. එකන්තෙන පනස්ස **සසපණ්ඩිතජාතකෙ** –

‘‘භික්ඛාය උපගතං දිස්වා, සකත්තානං පරිච්චජිං;
දානෙන මෙ සමො නත්ථි, එසා මෙ දානපාරමී’’ති. (චරියා. 1.143 තස්සුද්දානං) –

එවං පරං ජීවිතපරිච්චාගං කරොන්තස්ස **දානපාරමී** පරමත්ථපාරමී නාම ජාතා.

තථා සීලපාරමිතාය පූරිතත්තභාවානං පරිමාණං නාම නත්ථි. එකන්තෙනෙව පනස්ස **සඞ්ඛපාලජාතකෙ** –

‘‘සූලෙහි විනිවිජ්ඣන්තෙ, කොට්ටයන්තෙපි සත්තිභි;
භොජපුත්තෙ න කුප්පාමි, එසා මෙ සීලපාරමී’’ති. (චරියා. 2.91) –

එවං අත්තපරිච්චාගං කරොන්තස්ස **සීලපාරමී** පරමත්ථපාරමී නාම ජාතා.

තථා මහාරජ්ජං පහාය නෙක්ඛම්මපාරමියා පූරිතත්තභාවානං පරිමාණං නාම නත්ථි. එකන්තෙන පනස්ස **චූළසුතසොමජාතකෙ** –

‘‘මහාරජ්ජං හත්ථගතං, ඛෙළපිණ්ඩංව ඡඩ්ඩයිං;
චජතො න හොති ලග්ගනං, එසා මෙ නෙක්ඛම්මපාරමී’’ති. (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා) –

එවං නිස්සඞ්ගතාය රජ්ජං ඡඩ්ඩෙත්වා නික්ඛමන්තස්ස **නෙක්ඛම්මපාරමී** පරමත්ථපාරමී නාම ජාතා.

තථා මහොසධපණ්ඩිතකාලාදීසු පඤ්ඤාපාරමියා පූරිතත්තභාවානං පරිමාණං නාම නත්ථි. එකන්තෙන පනස්ස **සත්තුභත්තකපණ්ඩිතකාලෙ** –

‘‘පඤ්ඤාය විචිනන්තොහං, බ්‍රාහ්මණං මොචයිං දුඛා;
පඤ්ඤාය මෙ සමො නත්ථි, එසා මෙ පඤ්ඤාපාරමී’’ති. (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා) –

අන්තොභස්තගතං සප්පං දස්සෙන්තස්ස **පඤ්ඤාපාරමී** පරමත්ථපාරමී නාම ජාතා.

තථා වීරියපාරමිතාය පූරිතත්තභාවානං පරිමාණං නාම නත්ථි. එකන්තෙන පනස්ස **මහාජනකජාතකෙ** –

‘‘අතීරදස්සී ජලමජ්ඣෙ, හතා සබ්බෙව මානුසා;

චිත්තස්ස අඤ්ඤථා නත්ථි, එසා මෙ වීරියපාරමී''ති. (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා) –

එවං මහාසමුද්දං තරන්තස්ස **වීරියපාරමී** පරමත්ථපාරමී නාම ජාතා.

තථා **ඛන්තිවාදිජාතකෙ** –

''අචෙතනංව කොට්ටෙන්තෙ, තිණ්හෙන ඵරසුනා මමං;
කාසිරාජෙ න කුප්පාමි, එසා මෙ ඛන්තිපාරමී''ති. (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා) –

එවං අචෙතනභාවෙන විය මහාදුක්ඛං අධිවාසෙන්තස්ස **ඛන්තිපාරමී** පරමත්ථපාරමී නාම ජාතා.

තථා **මහාසුතසොමජාතකෙ** –

''සච්චවාචංනුරක්ඛන්තො, චජිත්වා මම ජීවිතං;
මොචෙසිං එකසතං ඛත්තියෙ, එසා මෙ සච්චපාරමී''ති. (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා) –

එවං ජීවිතං චජිත්වා සච්චං අනුරක්ඛන්තස්ස **සච්චපාරමී** පරමත්ථපාරමී නාම ජාතා.

තථා **මූගපක්ඛජාතකෙ** –

''මාතා පිතා න මෙ දෙස්සා, අත්තා මෙ න ච දෙස්සියො;
සබ්බඤ්ඤුතං පියං මය්හං, තස්මා වතං අධිට්ඨහි''න්ති. (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; චරියා 3.65) –

එවං ජීවිතම්පි පරිච්චජිත්වා වතං අධිට්ඨහන්තස්ස **අධිට්ඨානපාරමී** පරමත්ථපාරමී නාම ජාතා.

තථා **සුවණ්ණසාමජාතකෙ** –

''න මං කොචි උත්තසති, නපි භායාමි කස්සචි;
මෙත්තාබලෙනුපත්ථද්ධො, රමාමි පවනෙ තදා''ති. (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; චරියා. 3.113) –

එවං ජීවිතම්පි අනොලොකෙත්වා මෙත්තායන්තස්ස **මෙත්තාපාරමී** පරමත්ථපාරමී නාම ජාතා.

තතො **ලොමහංසජාතකෙ** –

''සුසානෙ සෙය්‍යං කප්පෙමි, ඡවට්ඨිකං උපනිධායහං;
ගාමණ්ඩලා උපගන්ත්වා, රූපං දස්සෙන්තිනප්පක''න්ති. (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; චරියා. 3.119) –

එවං ගාමදාරකෙසු නිට්ඨුභනාදීහි චෙව මාලාගන්ධූපහාරාදීහි ච සුඛදුක්ඛං උප්පාදෙන්තෙසුපි උපෙක්ඛං අනතිවත්තන්තස්ස **උපෙක්ඛාපාරමී** පරමත්ථපාරමී නාම ජාතා. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **චරියාපිටකතො** ගහෙතබ්බො.

ඉදානි ථෙරෙන පුට්ඨස්ස භගවතො බ්‍යාකරණං දස්සෙන්තෙහි සඞ්ගීතිකාරකෙහි –

78. ''තස්ස පුට්ඨො වියාකාසි, කරවීකමධුරගිරො;
නිබ්බාපයන්තො හදයං, හාසයන්තො සදෙවකං.

79. ''අතීතබුද්ධානං ජිනානං දෙසිතං, නිකීලිතං බුද්ධපරම්පරාගතං;
පුබ්බෙනිවාසානුගතාය බුද්ධියා, පකාසයී ලොකහිතං සදෙවකෙ''ති. – වුත්තං;

තත්ථ **තස්ස පුට්ඨො වියාකාසීති** තෙන ධම්මසෙනාපතිනා පුට්ඨො හුත්වා තස්ස බ්‍යාකාසි, අත්තනො අභිනීහාරතො පට්ඨාය අභිසම්බොධිපරියොසානං සබ්බං බුද්ධවංසං කථෙසීති අත්ථො. **කරවීකමධුරගිරොති**

කරවීකසකුණස්ස විය මධුරා ගිරා යස්ස සො කරවීකමධුරගිරො, කරවීකමධුරමඤ්ජුස්සරොති අත්ථො. තත්‍රිදං කරවීකානං මධුරස්සරතා – කරවීකසකුණා කිර මධුරරසං අම්බපක්කං මුඛතුණ්ඩකෙන පහරිත්වා පග්ඝරිතං එලරසං පිවිත්වා පක්ඛෙන තාළං දත්වා විකූජමානෙ චතුප්පදා මදමත්තා විය ලළිතුං ආරභන්ති, ගොචරපසුතාපි චතුප්පදගණා මුඛගතානිපි තිණානි ඡඩ්ඩෙත්වා තං නාදං සුණන්ති, වාළමිගා ඛුද්දකමිගෙ අනුබන්ධමානා උක්ඛිත්තං පාදං අනික්ඛිපිත්වා චිත්තකතා විය තිට්ඨන්ති, අනුබන්ධමිගාපි මරණභයං හිත්වා තිට්ඨන්ති, ආකාසෙ පක්ඛන්දන්තා පක්ඛිනොපි පක්ඛෙ පසාරෙත්වා තිට්ඨන්ති, උදකෙ මච්ඡාපි කණ්ණපටලං අචාලෙන්තා තං සද්දං සුණමානා තිට්ඨන්ති. එවං මධුරස්සරා කරවීකා (දී. නි. අට්ඨ. 2.38; ම. නි. අට්ඨ. 2.386). **නිබ්බාපයන්තො හදයන්ති** කිලෙසග්ගිසන්තත්තසබ්බජනමානසං ධම්මකථාමතධාරාය සීතිභාවං ජනයන්තොති අත්ථො. **හාසයන්තොති** තොසයන්තො. **සදෙවකන්ති** සදෙවකං ලොකං.

අතීතබුද්ධානන්ති අතීතානං බුද්ධානං. අම්හාකං භගවතො අභිනීහාරස්ස පුරතො පන තණ්හඞ්කරො මෙධඞ්කරො සරණඞ්කරො දීපඞ්කරොති චත්තාරො බුද්ධා එකස්මිං කප්පෙ නිබ්බත්තිංසු. තෙසං අපරභාගෙ කොණ්ඩඤ්ඤාදයො තෙවීසති බුද්ධාති සබ්බෙ දීපඞ්කරාදයො චතුවීසති බුද්ධා ඉධ ‘‘අතීතබුද්ධා’’ති අධිප්පෙතා, තෙසං අතීතබුද්ධානං. **ජිනානන්ති** තස්සෙව වෙවචනං. **දෙසිතන්ති** කථිතං. චතුවීසතියා බුද්ධානං චතුසච්චපටිසංයුත්තං ධම්මකථං. **නිකීලිතන්ති** තෙසං චරිතං කප්පජාතිගොත්තායුබොධිසාවකසන්නිපාතඋපට්ඨාකමාතාපිතුපුත්තභරියාපරිච්ඡෙදාදිකං නිකීලිතං නාම. **බුද්ධපරම්පරාගතන්ති** දීපඞ්කරදසබලතො පට්ඨාය යාව කස්සපපරම්පරතො ආගතං දෙසිතං නිකීලිතං චාති අත්ථො. **පුබ්බෙනිවාසානුගතාය බුද්ධියාති** එකම්පි ජාතිං ද්වෙපි ජාතියොති (ම. නි. 1.148, 384, 421; 2.233; 3.82; පාරා. 12) එවං විභත්තං පුබ්බෙ නිවුට්ඨක්ඛන්ධසන්තානසඞ්ඛාතං පුබ්බෙනිවාසං අනුගතා උපගතා තාය පුබ්බෙනිවාසානුගතාය බුද්ධියා, පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙනාති අත්ථො. **පකාසයීති** බ්‍යාකාසි. **ලොකහිතන්ති** සබ්බලොකහිතං බුද්ධවංසං. **සදෙවකෙති** සදෙවකෙ ලොකෙති අත්ථො.

80. අථ භගවා කරුණාසීතලෙන හදයෙන සදෙවකං ලොකං සවනෙ නියොජෙන්තො **‘‘පීතිපාමොජ්ජජනන’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **පීතිපාමොජ්ජජනනන්ති** පීතිපාමොජ්ජකරං පීතියා පුබ්බභාගං පාමොජ්ජං, පඤ්චවණ්ණාය පීතියා ජනනන්ති අත්ථො. **සොකසල්ලවිනොදනන්ති** සොකසඞ්ඛාතානං සල්ලානං විනොදනං විද්ධංසනං. **සබ්බසම්පත්තිපටිලාභන්ති** සබ්බාපි දෙවමනුස්සසම්පත්තිආදයො සම්පත්තියො පටිලභන්ති එතෙනාති සබ්බසම්පත්තිපටිලාභො, තං සබ්බසම්පත්තිපටිලාභං බුද්ධවංසදෙසනන්ති අත්ථො. **චිත්තීකත්වාති** චිත්තෙ කත්වා, බුද්ධානුස්සතිං පුරක්ඛත්වාති අත්ථො. **සුණාථාති** නිසාමෙථ නිබොධථ. **මෙති** මම.

81. **මදනිම්මදනන්ති** ජාතිමදාදීනං සබ්බමදානං නිම්මදනකරං. **සොකනුදන්ති** සොකො නාම ඤාතිබ්‍යසනාදීහි ඵුට්ඨස්ස චිත්තසන්තාපො. කිඤ්චාපි අත්ථතො දොමනස්සමෙව හොති, එවං සන්තෙපි අන්තොනිජ්ඣානලක්ඛණො, චෙතසො පරිනිජ්ඣායනරසො, අනුසොචනපච්චුපට්ඨානො, තං සොකං නුදතීති සොකනුදො, තං සොකනුදං. **සංසාරපරිමොචනන්ති** සංසාරබන්ධනතො පරිමොචනකරං. ‘‘සංසාරසමතික්කම’’න්තිපි පාඨො, තස්ස සංසාරසමතික්කමකරන්ති අත්ථො.

සබ්බදුක්ඛක්ඛයන්ති එත්ථ **දුක්ඛ**-සද්දො දුක්ඛවෙදනා-දුක්ඛවත්ථු-දුක්ඛාරම්මණ-දුක්ඛපච්චය-දුක්ඛට්ඨානාදීසු දිස්සති. අයඤ්හි ‘‘දුක්ඛස්ස ච පහානා’’තිආදීසු (දී. නි. 1.232; ම. නි. 1.383, 430; පාරා. 11) දුක්ඛවෙදනායං දිස්සති. ‘‘ජාතිපි දුක්ඛා ජරාපි දුක්ඛා’’තිආදීසු (දී. නි. 2.387; සං. නි. 5.1081) දුක්ඛවත්ථුස්මිං. ‘‘යස්මා ච ඛො, මහාලි, රූපං දුක්ඛං දුක්ඛානුපතිතං දුක්ඛාවක්කන්ත’’න්තිආදීසු (සං. නි. 3.60) දුක්ඛාරම්මණෙ. ‘‘දුක්ඛො පාපස්ස උච්චයො’’තිආදීසු (ධ. ප. 117) දුක්ඛපච්චයෙ. ‘‘යාවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, න සුකරා අක්ඛානෙන පාපුණිතුං යාව දුක්ඛා නිරයා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.250) දුක්ඛට්ඨානෙ. ඉධ පනායං දුක්ඛවත්ථුස්මිං දුක්ඛපච්චයෙපි ච දට්ඨබ්බො. තස්මා ජාතිආදිසබ්බදුක්ඛක්ඛයකරන්ති අත්ථො (ධ. ස. අට්ඨ. 2 ආදයො). **මග්ගන්ති** එත්ථ කුසලත්ථිකෙහි මග්ගීයති, කිලෙසෙ වා මාරෙන්තො ගච්ඡතීති මග්ගොති බුද්ධවංසදෙසනා වුච්චති, තං නිබ්බානස්ස මග්ගභූතං බුද්ධවංසදෙසනං. **සක්කච්චන්ති** සක්කච්චං චිත්තීකත්වා, ඔහිතසොතා හුත්වාති අත්ථො. **පටිපජ්ජථාති** අධිතිට්ඨථ, සුණාථාති අත්ථො. අථ වා පීතිපාමොජ්ජජනනං සොකසල්ලවිනොදනං සබ්බසම්පත්තිපටිලාභහෙතුභූතං ඉමං බුද්ධවංසදෙසනං සුත්වා ඉදානි මදනිම්මදනාදිගුණවිසෙසාවහං සබ්බදුක්ඛක්ඛයං බුද්ධභාවමග්ගං පටිපජ්ජථාති සබ්බෙසං දෙවමනුස්සානං බුද්ධත්තං පණිධාය උස්සාහං ජනෙති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

ඉති මධුරත්ථවිලාසිනියා බුද්ධවංස-අට්ඨකථාය

රතනචඞ්කමනකණ්ඩවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ච සබ්බාකාරෙන අබ්භන්තරනිදානස්සත්ථවණ්ණනා.

2. සුමෙධපත්ථනාකථාවණ්ණනා

ඉදානි –

1-2. ‘‘කප්පෙ ච සතසහස්සෙ, චතුරො ච අසඞ්ඛියෙ;
අමරං නාම නගරං, දස්සනෙය්‍යං මනොරම’’න්ති. –

ආදිනයප්පවත්තාය බුද්ධවංසවණ්ණනාය ඔකාසො අනුප්පත්තො. සා පනෙසා බුද්ධවංසවණ්ණනා යස්මා සුත්තනික්ඛෙපං විචාරෙත්වා වුච්චමානා පාකටා හොති, තස්මා සුත්තනික්ඛෙපවිචාරණා තාව වෙදිතබ්බා. චත්තාරො හි සුත්තනික්ඛෙපා අත්තජ්ඣාසයො පරජ්ඣාසයො පුච්ඡාවසිකො අට්ඨුප්පත්තිකොති. තත්ථ යානි සුත්තානි භගවා පරෙහි අනජ්ඣිට්ඨො කෙවලං අත්තනො අජ්ඣාසයෙන කථෙසි. සෙය්‍යථිදං – **ආකඞ්ඛෙය්‍යසුත්තං** (ම. නි. 1.64 ආදයො) **වත්ථසුත්තන්**ති (ම. නි. 1.70 ආදයො) එවමාදීනි, තෙසං **අත්තජ්ඣාසයො** නික්ඛෙපො.

යානි වා පන ‘‘පරිපක්කා ඛො රාහුලස්ස විමුත්තිපරිපාචනීයා ධම්මා, යංනූනාහං රාහුලං උත්තරිං ආසවානං ඛයෙ විනෙය්‍ය’’න්ති (සං. නි. 4.121) එවං පරෙසං අජ්ඣාසයං ඛන්තිං මනං බුජ්ඣනකභාවඤ්ච ඔලොකෙත්වා පරජ්ඣාසයවසෙන කථිතානි. සෙය්‍යථිදං – **රාහුලොවාදසුත්තං ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්**ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13 ආදයො; පටි. ම. 2.30) එවමාදීනි, තෙසං **පරජ්ඣාසයො** නික්ඛෙපො.

භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා තෙ තෙ දෙවමනුස්සා පඤ්හං පුච්ඡන්ති. එවං පුට්ඨෙන පන භගවතා යානි කථිතානි **දෙවතාසංයුත්ත** (සං. නි. 1.1 ආදයො) **බොජ්ඣඞ්ගසංයුත්තාදීනි** (සං. නි. 5.182 ආදයො) තෙසං **පුච්ඡාවසිකො** නික්ඛෙපො.

යානි වා පන උප්පන්නං කාරණං පටිච්ච දෙසිතානි ධම්මදායාද- (ම. නි. 1.29 ආදයො) පුත්තමංසූපමාදීනි (සං. නි. 2.63), තෙසං **අට්ඨුප්පත්තිකො** නික්ඛෙපො. එවමෙතෙසු චතූසු සුත්තනික්ඛෙපෙසු ඉමස්ස බුද්ධවංසස්ස පුච්ඡාවසිකො නික්ඛෙපො. පුච්ඡාවසෙන හි භගවතා අයං නික්ඛිත්තො. කස්ස පුච්ඡාවසෙන? ආයස්මතො සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස. වුත්තඤ්හෙතං අස්මිං නිදානස්මිං එව –

‘‘සාරිපුත්තො මහාපඤ්ඤො, සමාධිජ්ඣානකොවිදො;
පඤ්ඤාය පාරමිප්පත්තො, පුච්ඡති ලොකනායකං;
කීදිසො තෙ මහාවීර, අභිනීහාරො නරුත්තම’’ති. (බු. වං. 1.74-75) –

ආදි. තෙනෙසා බුද්ධවංසදෙසනා පුච්ඡාවසිකාති වෙදිතබ්බා.

තත්ථ **කප්පෙ ච සතසහස්සෙති** එත්ථ **කප්ප**-සද්දො පනායං අභිසද්දහනවොහාරකාලපඤ්ඤත්තිඡෙදනවිකප්පනලෙසසමන්තභාවආයුකප්පමහාකප්පාදීසු දිස්සති. තථා හි ‘‘ඔකප්පනීයමෙතං භොතො ගොතමස්ස. යථා තං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.387) අභිසද්දහනෙ දිස්සති. ‘‘අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, පඤ්චහි සමණකප්පෙහි ඵලං පරිභුඤ්ජිතු’’න්ති එවමාදීසු (චූළව. 250) වොහාරෙ. ‘‘යෙන සුදං නිච්චකප්පං විහරාමී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.387) කාලෙ. ‘‘ඉච්චායස්මා කප්පො’’ති (සු. නි. 1098; චූළනි. කප්පමාණවපුච්ඡා 117; කප්පමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 61) ච, ‘‘නිග්‍රොධකප්පො ඉති තස්ස නාමං, තයා කතං භගවා බ්‍රාහ්මණස්සා’’ති ච එවමාදීසු (සු. නි. 346) පඤ්ඤත්තියං. ‘‘අලඞ්කතො කප්පිතකෙසමස්සූ’’ති එවමාදීසු (ජා. 2.22.1368) ඡෙදනෙ. ‘‘කප්පති ද්වඞ්ගුලකප්පො’’තිආදීසු (චූළව. 446) විකප්පෙ. ‘‘අත්ථි කප්පො නිපජ්ජිතු’’න්තිආදීසු (අ. නි. 8.80) ලෙසෙ. ‘‘කෙවලකප්පං ජෙතවනං ඔභාසෙත්වා’’තිආදීසු සමන්තභාවෙ. ‘‘තිට්ඨතු, භන්තෙ, භගවා කප්පං, තිට්ඨතු සුගතො කප්ප’’න්ති (දී. නි. 2.178; උදා. 51) එත්ථ ආයුකප්පෙ. ‘‘කීව දීඝො නු ඛො, භන්තෙ, කප්පො’’ති (සං. නි. 2.128-129) එත්ථ මහාකප්පෙ. ආදිසද්දෙන ‘‘සත්ථුකප්පෙන වත කිර, භො, මයං සාවකෙන සද්ධිං මන්තයමානා න ජානිම්හා’’ති (ම. නි. 1.260) එත්ථ පටිභාගෙ. ‘‘කප්පො නට්ඨො හොති. කප්පකතොකාසො ජිණ්ණො හොතී’’ති (පාචි. 371) එත්ථ විනයකප්පෙ. ඉධ පන මහාකප්පෙ දට්ඨබ්බො. තස්මා කප්පෙ ච සතසහස්සෙති මහාකප්පානං සතසහස්සානන්ති අත්ථො (දී. නි. අට්ඨ. 1.29; 3.275; සං. නි. අට්ඨ. 1.1.1; අ. නි. අට්ඨ. 2.3.128; ඛු. පා. අට්ඨ. 5.මඞ්ගලසුත්ත, එවමිච්චාදිපාඨවණ්ණනා; සු. නි. අට්ඨ. 2.මඞ්ගලසුත්තවණ්ණනා; චරියා. අට්ඨ. නිදානකථා.1; චූළනි. අට්ඨ. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා). **චතුරො ච අසඞ්ඛියෙ**ති ‘‘චතුන්නං අසඞ්ඛෙය්‍යානං මත්ථකෙ’’ති වචනසෙසො දට්ඨබ්බො. කප්පසතසහස්සාධිකානං චතුන්නං අසඞ්ඛෙය්‍යානං මත්ථකෙති අත්ථො. **අමරං නාම නගරන්**ති ‘‘අමර’’න්ති ච ‘‘අමරවතී’’ති ච ලද්ධනාමං නගරං අහොසි. කෙචි පනෙත්ථ අඤ්ඤෙනාපි පකාරෙන වණ්ණයන්ති, කිං තෙහි, නාමමත්තං පනෙතං තස්ස නගරස්ස. **දස්සනෙය්‍යන්**ති සුවිභත්තවිචිත්‍ර-චච්චරද්වාර-චතුක්කසිඞ්ඝාටික-පාකාර-පරික්ඛෙපපාසාද- හම්මිය-භවන-සමලඞ්කතත්තා දස්සනීයං. **මනොරමන්**ති සමසුචිපරමරමණීයභූමිභාගත්තා ඡායූදකසම්පන්නත්තා සුලභාහාරත්තා සබ්බොපකරණයුත්තත්තා ච සමිද්ධත්තා දෙවමනුස්සාදීනං මනො රමයතීති මනොරමං.

දසහි සද්දෙහි අවිවිත්තන්ති හත්ථිසද්දෙන අස්සසද්දෙන රථසද්දෙන භෙරිසද්දෙන සඞ්ඛසද්දෙන මුදිඞ්ගසද්දෙන වීණාසද්දෙන ගීතසද්දෙන සම්මතාළසද්දෙන ''භුඤ්ජථ පිවථ ඛාදථා''ති දසමෙන සද්දෙනාති; ඉමෙහි දසහි සද්දෙහි අවිවිත්තං අහොසි, සබ්බකාලං අනුපමුස්සවසමජ්ජනාටකා කීළන්තීති අත්ථො. **අන්නපානසමායුතන්**ති අන්නෙන චතුබ්බිධෙනාහාරෙන ච පානෙන ච සුට්ඨු ආයුතං අන්නපානසමායුතං, ඉමිනා සුභික්ඛතා දස්සිතා, බහුඅන්නපානසමායුතන්ති අත්ථො.

ඉදානි තෙ දස සද්දෙ වත්ථුතො දස්සනත්ථං –

''හත්ථිසද්දං අස්සසද්දං, භෙරිසඞ්ඛරථානි ච;
ඛාදථ පිවථ චෙව, අන්නපානෙන ඝොසිත''න්ති. – වුත්තං;

තත්ථ **හත්ථිසද්දන්**ති හත්ථීනං කොඤ්චනාදසද්දෙන, කරණත්ථෙ උපයොගවචනං දට්ඨබ්බං. එස නයො සෙසපදෙසුපි. **භෙරිසඞ්ඛරථානි චා**ති භෙරිසද්දෙන ච සඞ්ඛසද්දෙන ච රථසද්දෙන චාති අත්ථො. ලිඞ්ගවිපරියාසෙන වුත්තං, 'ඛාදථ පිවථා'ති එවමාදිනයප්පවත්තෙන අන්නපානපටිසංයුත්තෙන ඝොසිතං අභිනාදිතන්ති අත්ථො. එත්ථාහ – තෙසං පන සද්දානං එකදෙසොව දස්සිතො, න සකලොති? න එකදෙසො සකලො දසවිධො දස්සිතොව. කථං? භෙරිසද්දෙන මුදිඞ්ගසද්දො සඞ්ගහිතො, සඞ්ඛසද්දෙන වීණාගීතසම්මතාළසද්දා සඞ්ගහිතාති දසෙව දස්සිතා.

එවං එකෙන පරියායෙන නගරසම්පත්තිං වණ්ණෙත්වා පුන තමෙව දස්සෙතුං –

3. ''නගරං සබ්බඞ්ගසම්පන්නං, සබ්බකම්මමුපාගතං, සත්තරතනසම්පන්නං, නානාජනසමාකුලං;
සමිද්ධං දෙවනගරංව, ආවාසං පුඤ්ඤකම්මින''න්ති. – වුත්තං;

තත්ථ **සබ්බඞ්ගසම්පන්නන්**ති පාකාරගොපුරට්ටාලකාදිසබ්බනගරාවයවසම්පන්නං, පරිපුණ්ණසබ්බවිත්තූපකරණධනධඤ්ඤතිණකට්ඨොදකන්ති වා අත්ථො. **සබ්බකම්මමුපාගතන්**ති සබ්බකම්මන්තෙන උපගතං, සමුපගතසබ්බකම්මන්තන්ති අත්ථො. **සත්තරතනසම්පන්නන්**ති පරිපුණ්ණමුත්තාදිසත්තරතනං, චක්කවත්තිනිවාසභූමිතො වා හත්ථිරතනාදීහි සත්තරතනෙහි සම්පන්නං. **නානාජනසමාකුලන්**ති නානාවිධදෙසභාසෙහි ජනෙහි සමාකුලං. **සමිද්ධන්**ති මනුස්සොපභොගසබ්බොපකරණෙහි සමිද්ධං ඵීතං. **දෙවනගරං වා**ති දෙවනගරං විය ආලකමන්දා විය අමරවතී සමිද්ධන්ති වුත්තං හොති. **ආවාසං පුඤ්ඤකම්මිනන්**ති ආවසන්ති එත්ථ පුඤ්ඤකම්මිනො ජනාති ආවාසො. ''ආවාසො''ති වත්තබ්බෙ ''ආවාස''න්ති ලිඞ්ගභෙදං කත්වා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. පඤ්ඤායති තෙනාති පුඤ්ඤං, කුලරූපමහාභොගිස්සරියවසෙන පඤ්ඤායතීති අත්ථො. පුනාතීති වා පුඤ්ඤං. සබ්බකුසලමලරජාපවාහකත්තා පුඤ්ඤං කම්මං යෙසං අත්ථි තෙ පුඤ්ඤකම්මිනො, තෙසං පුඤ්ඤකම්මිනං ආවාසභූතන්ති අත්ථො.

තත්ථ **සුමෙධො** නාම බ්‍රාහ්මණො පටිවසති උභතො සුජාතො මාතිතො ච පිතිතො ච, සංසුද්ධගහණිකො යාව සත්තමා කුලපරිවට්ටා අක්ඛිත්තො අනුපකුට්ඨො ජාතිවාදෙන, අභිරූපො දස්සනීයො පාසාදිකො පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්නාගතො, සො තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ අහොසි සනිඝණ්ඩුකෙටුභානං සාක්ඛරප්පභෙදානං ඉතිහාසපඤ්චමානං පදකො වෙය්‍යාකරණො අනවයො ලොකායතමහාපුරිසලක්ඛණෙසු. තස්ස පන දහරකාලෙයෙව මාතාපිතරො කාලමකංසු. අථස්ස රාසිවඩ්ඪකො අමච්චො ආයපොත්ථකං ආහරිත්වා සුවණ්ණරජතමණිමුත්තාදිවිවිධරතනභරිතෙ ගබ්භෙ විවරිත්වා – ''එත්තකං තෙ, කුමාර, මාතු සන්තකං, එත්තකං පිතු සන්තකං, එත්තකං අය්‍යකපය්‍යකාන''න්ති යාව සත්තමා කුලපරිවට්ටා ධනං ආචික්ඛිත්වා – ''එතං පටිපජ්ජාහී''ති නිය්‍යාතෙසි. සො ''සාධූ''ති සම්පටිච්ඡිත්වා පුඤ්ඤානි කරොන්තො අගාරං අජ්ඣාවසි. තෙන වුත්තං –

4. ''නගරෙ අමරවතියා, සුමෙධො නාම බ්‍රාහ්මණො;
අනෙකකොටිසන්නිචයො, පහූතධනධඤ්ඤවා.

5. ''අජ්ඣායකො මන්තධරො, තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ;
ලක්ඛණෙ ඉතිහාසෙ ච, සධම්මෙ පාරමිං ගතො''ති.

තත්ථ **නගරෙ අමරවතියා**ති අමරවතීසඞ්ඛාතෙ නගරෙ. **සුමෙධො නාමා**ති එත්ථ ''මෙධා''ති පඤ්ඤා වුච්චති. සා තස්ස සුන්දරා පසත්ථාති සුමෙධොති පඤ්ඤායිත්ථ. **බ්‍රාහ්මණොති** බ්‍රහ්මං අණති සික්ඛතීති බ්‍රාහ්මණො, මන්තෙ සජ්ඣායතීති අත්ථො . අක්ඛරචින්තකා පන ''බ්‍රහ්මුනො අපච්චං බ්‍රාහ්මණො''ති වදන්ති. අරියා පන බාහිතපාපත්තා බ්‍රාහ්මණාති. **අනෙකකොටිසන්නිචයොති** කොටීනං සන්නිචයො කොටිසන්නිචයො, අනෙකො කොටිසන්නිචයො යස්ස සොයං අනෙකකොටිසන්නිචයො, අනෙකකොටි ධනසන්නිචයොති අත්ථො. **පහූතධනධඤ්ඤවාති** බහුලධනධඤ්ඤවා. පුරිමං භූමිගතගබ්භගතධනධඤ්ඤවසෙන වුත්තං, ඉදං නිච්චපරිභොගූපගතධනධඤ්ඤවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

අජ්ඣායකොති න ඣායතීති අජ්ඣායකො, ඣානභාවනාරහිතොති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං – ''න දානිමෙ ඣායන්තීති. න දානිමෙ ඣායන්තීති ඛො, වාසෙට්ඨ, 'අජ්ඣායකා අජ්ඣායකා' ත්වෙව තතියං අක්ඛරං

උපනිබ්බත්ත''න්ති (දී. නි. 3.132) එවං පඨමකප්පිකකාලෙ ඣානවිරහිතානං බ්‍රාහ්මණානං ගරහවචනං උප්පන්නං. ඉදානි මන්තං ඣායතීති අජ්ඣායකො, මන්තෙ පරිවත්තෙතීති ඉමිනා අත්ථෙන පසංසවචනං කත්වා වොහරන්ති. මන්තෙ ධාරෙතීති **මන්තධරො. තිණ්ණං වෙදානන්ති** ඉරුවෙදයජුවෙදසාමවෙදානං තිණ්ණං වෙදානං. අයං පන **වෙද**-සද්දො ඤාණසොමනස්සගන්ථෙසු දිස්සති. තථා හෙස – ''යං බ්‍රාහ්මණං වෙදගුමාභිජඤ්ඤා, අකිඤ්චනං කාමභවෙ අසත්ත''න්තිආදීසු (සු. නි. 1065) ඤාණෙ දිස්සති. ''යෙ වෙදජාතා විචරන්ති ලොකෙ''තිආදීසු (අ. නි. 4.57) සොමනස්සෙ. ''තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ සනිඝණ්ඩුකෙටුභාන''න්තිආදීසු (දී. නි. 1.256) ගන්ථෙ. ඉධාපි ගන්ථෙ (ම. නි. අට්ඨ. 1.75). **පාරගූති** තිණ්ණං වෙදානං ඔට්ඨපහතකරණමත්තෙන පාරං ගතොති පාරගූ. **ලක්ඛණෙති** ඉත්ථිලක්ඛණපුරිසලක්ඛණමහාපුරිසලක්ඛණාදිකෙ ලක්ඛණෙ. **ඉතිහාසෙති** ඉතිහ ආස, ඉතිහ ආසාති ඊදිසවචනපටිසංයුත්තෙ පුරාණසඞ්ඛාතෙ ගන්ථවිසෙසෙ. **සධම්මෙති** බ්‍රාහ්මණානං සකෙ ධම්මෙ, සකෙ ආචරියකෙ වා. **පාරමිං ගතොති** පාරං ගතො, දිසාපාමොක්ඛො ආචරියො අහොසීති අත්ථො.

අථෙකදිවසං සො දසගුණගණාරාධිතපණ්ඩිතො සුමෙධපණ්ඩිතො උපරිපාසාදවරතලෙ රහොගතො හුත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා නිසින්නො චින්තෙසි – ''පුනබ්භවෙ පටිසන්ධිග්ගහණං නාම දුක්ඛං, තථා නිබ්බත්තනිබ්බත්තට්ඨානෙ සරීරභෙදනං, අහඤ්ච ජාතිධම්මො, ජරාධම්මො, බ්‍යාධිධම්මො, මරණධම්මො, එවංභූතෙන මයා අජාතිං අජරං අබ්‍යාධිං අමරණං සුඛං සිවං නිබ්බානං පරියෙසිතුං වට්ටති, අවස්සං භවචාරකතො මුච්චිත්වා නිබ්බානගාමිනා එකෙන මග්ගෙන භවිතබ්බ''න්ති. තෙන වුත්තං –

6. ''රහොගතො නිසීදිත්වා, එවං චින්තෙසහං තදා;
දුක්ඛො පුනබ්භවො නාම, සරීරස්ස ච භෙදනං.

7. ''ජාතිධම්මො ජරාධම්මො, බ්‍යාධිධම්මො සහං තදා;
අජරං අමරං ඛෙමං, පරියෙසිස්සාමි නිබ්බුතිං.

8. ''යංනූනිමං පූතිකායං, නානාකුණපපූරිතං;
ඡඩ්ඩයිත්වාන ගච්ඡෙය්‍යං, අනපෙක්ඛො අනත්ථිකො.

9. ''අත්ථි හෙහිති සො මග්ගො, න සො සක්කා න හෙතුයෙ;
පරියෙසිස්සාමි තං මග්ගං, භවතො පරිමුත්තියා''ති.

එත්ථ පන ගාථාසම්බන්ධඤ්ච අනුත්තානපදානමත්ථඤ්ච වත්වාව ගමිස්සාම. තත්ථ **රහොගතොති** රහසි ගතො, රහසි ඨානෙ නිසින්නො. **එවං චින්තෙසහන්ති** එවං චින්තෙසිං අහං. එවන්ති ඉමිනා චින්තනාකාරං දස්සෙති. **තදාති** තස්මිං සුමෙධපණ්ඩිතකාලෙ. ''එවං චින්තෙසහ''න්ති භගවා ඉමිනා අත්තනා සද්ධිං සුමෙධපණ්ඩිතං එකත්තං කරොති. තස්මා තදා සො සුමෙධො අහමෙවාති පකාසෙන්තො ''එවං චින්තෙසහං තදා''ති භගවා උත්තමපුරිසවසෙනාහ. **ජාතිධම්මොති** ජාතිසභාවො. එස නයො සෙසපදෙසුපි. **නිබ්බුතින්ති** නිබ්බානං.

යංනූනාති පරිවිතක්කනත්ථෙ නිපාතො, යදි පනාහන්ති අත්ථො. **පූතිකායන්ති** පූතිභූතං කායං. **නානාකුණපපූරිතන්ති** මුත්ත-කරීස-පුබ්බලොහිත-පිත්ත-සෙම්හ-ඛෙළසිඞ්ඝාණිකාදිඅනෙකකුණපපූරිතං. **අනපෙක්ඛොති** අනාලයො. **අත්ථීති** අවස්සං උපලබ්භති. **හෙහිතීති** භවිස්සති, පරිවිතක්කනවචනමිදං. **න සො සක්කා න හෙතුයෙති** තෙන මග්ගෙන න සක්කා න භවිතුං. සො පන මග්ගො **හෙතුයෙති** හෙතුභාවාය න න හොති, හෙතුයෙවාති අත්ථො. **භවතො පරිමුත්තියාති** භවබන්ධනවිමුත්තියාති අත්ථො.

ඉදානි අත්තනා පරිවිතක්කිතමත්ථං සම්පාදයිතුං **''යථාපී''**ති ආදිමාහ. යථා හි ලොකෙ දුක්ඛස්ස පටිපක්ඛභූතං සුඛං නාම අත්ථි, එවං භවෙ සති තප්පටිපක්ඛෙන විභවෙනාපි භවිතබ්බං , යථා ච උණ්හෙ සති තස්ස වූපසමභූතං සීතලම්පි අත්ථි, එවං රාගාදිඅග්ගීනං වූපසමෙන නිබ්බානෙන භවිතබ්බං. යථා ච පාපස්ස ලාමකස්ස ධම්මස්ස පටිපක්ඛභූතො කල්‍යාණො අනවජ්ජධම්මොපි අත්ථියෙව, එවමෙව පාපිකාය ජාතියා සති සබ්බජාතිඛෙපනතො අජාතිසඞ්ඛාතෙන නිබ්බානෙනාපි භවිතබ්බමෙවාති. තෙන වුත්තං –

10. ''යථාපි දුක්ඛෙ විජ්ජන්තෙ, සුඛං නාමපි විජ්ජති;
එවං භවෙ විජ්ජමානෙ, විභවොපිච්ඡිතබ්බකො.

11. ''යථාපි උණ්හෙ විජ්ජන්තෙ, අපරං විජ්ජති සීතලං;
එවං තිවිධග්ගි විජ්ජන්තෙ, නිබ්බානං ඉච්ඡිතබ්බකං.

12. ''යථාපි පාපෙ විජ්ජන්තෙ, කල්‍යාණමපි විජ්ජති;
එවමෙව ජාති විජ්ජන්තෙ, අජාතිපිච්ඡිතබ්බක''න්ති.

තත්ථ **යථාපීති** ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. **සුඛන්ති** කායිකචෙතසිකසුඛං, සුට්ඨු දුක්ඛං ඛණතීති සුඛං. **භවෙති** ජනනෙ. **විභවොති** අජනනං, ජනනෙ විජ්ජමානෙ අජනනධම්මොපි ඉච්ඡිතබ්බො. **තිවිධග්ගි විජ්ජන්තෙති** තිවිධෙ රාගාදිකෙ අග්ගිම්හි විජ්ජමානෙති අත්ථො. **නිබ්බානන්ති** තස්ස තිවිධස්ස රාගාදිඅග්ගිස්ස නිබ්බාපනං උපසමනං නිබ්බානඤ්ච ඉච්ඡිතබ්බං. **පාපෙති** අකුසලෙ ලාමකෙ. **කල්‍යාණමපීති** කුසලමපි. **එවමෙවාති** එවමෙවං. **ජාති විජ්ජන්තෙති** ජාතියා

විජ්ජමානායාති අත්ථො. ලිඞ්ගභෙදඤ්ච විභත්තිලොපඤ්ච කත්වා වුත්තං. **අජාතිපී**ති ජාතිඛෙපනං අජාතිනිබ්බානම්පි ඉච්ඡිතබ්බං.

අථාහං පරම්පි චින්තෙසිං – ‘‘යථා නාම ගූථරාසිම්හි නිමුග්ගෙන පුරිසෙන දූරතොව කමලකුවලයපුණ්ඩරීකසණ්ඩමණ්ඩිතං විමලසලිලං තළාකං දිස්වා – ‘කතරෙන නු ඛො මග්ගෙන තත්ථ ගන්තබ්බ’න්ති තළාකං ගවෙසිතුං යුත්තං. යං තස්ස අගවෙසනං, න සො තස්ස තළාකස්ස දොසො, තස්ස පුරිසස්සෙව දොසො. එවමෙව කිලෙසමලධොවනෙ අමතමහාතළාකෙ විජ්ජමානෙ යං තස්ස අගවෙසනං, න සො අමතසඞ්ඛාතස්ස නිබ්බානමහාතළාකස්ස දොසො, පුරිසස්සෙව දොසො. යථා පන චොරෙහි සංපරිවාරිතො පුරිසො පලායනමග්ගෙ විජ්ජමානෙපි සචෙ සො න පලායති, න සො තස්ස මග්ගස්ස දොසො, තස්ස පුරිසස්සෙව දොසො. එවමෙව කිලෙසචොරෙහි පරිවාරෙත්වා ගහිතස්ස පුරිසස්ස විජ්ජමානෙයෙව නිබ්බානමහානගරගාමිම්හි සිවෙ මහාමග්ගෙ තස්ස මග්ගස්ස අගවෙසනං නාම න මග්ගස්ස දොසො, පුරිසස්සෙව දොසො. යථා බ්‍යාධිපීළිතො පුරිසො විජ්ජමානෙ බ්‍යාධිතිකිච්ඡකෙ වෙජ්ජෙ සචෙ තං වෙජ්ජං ගවෙසිත්වා තං බ්‍යාධිං න තිකිච්ඡාපෙති, න සො වෙජ්ජස්ස දොසො, තස්ස පුරිසස්සෙව දොසො. එවමෙව පන යො කිලෙසබ්‍යාධිපරිපීළිතො කිලෙසවූපසමමග්ගකොවිදං විජ්ජමානමෙව ආචරියං න ගවෙසති, තස්සෙව දොසො, න කිලෙසබ්‍යාධිවිනායකස්ස ආචරියස්ස දොසො’’ති. තෙන වුත්තං –

13. ‘‘යථා ගූථගතො පුරිසො, තළාකං දිස්වාන පූරිතං;
න ගවෙසති තං තළාකං, න දොසො තළාකස්ස සො.

14. ‘‘එවං කිලෙසමලධොවං, විජ්ජන්තෙ අමතන්තළෙ;
න ගවෙසති තං තළාකං, න දොසො අමතන්තළෙ.

15. ‘‘යථා අරීහි පරිරුද්ධො, විජ්ජන්තෙ ගමනම්පථෙ;
න පලායති සො පුරිසො, න දොසො අඤ්ජසස්ස සො.

16. ‘‘එවං කිලෙසපරිරුද්ධො, විජ්ජමානෙ සිවෙ පථෙ;
න ගවෙසති තං මග්ගං, න දොසො සිවමඤ්ජසෙ.

17. ‘‘යථාපි බ්‍යාධිතො පුරිසො, විජ්ජමානෙ තිකිච්ඡකෙ;
න තිකිච්ඡාපෙති තං බ්‍යාධිං, න දොසො සො තිකිච්ඡකෙ.

18. ‘‘එවං කිලෙසබ්‍යාධීහි, දුක්ඛිතො පරිපීළිතො;
න ගවෙසති තං ආචරියං, න දොසො සො විනායකෙ’’ති.

තත්ථ **ගූථගතො**ති ගූථකූපගතො, ගූථෙන ගතො මක්ඛිතො වා. **කිලෙසමලධොව**න්ති කිලෙසමලසොධනෙ, භුම්මත්ථෙ පච්චත්තවචනං. **අමතන්තළෙ**ති අමතසඞ්ඛාතස්ස තළාකස්ස, සාමිඅත්ථෙ භුම්මවචනං දට්ඨබ්බං, අනුස්සරං පක්ඛිපිත්වා වුත්තං. **අරීහී**ති පච්චත්ථිකෙහි. **පරිරුද්ධො**ති සමන්තතො නිරුද්ධො. **ගමනම්පථෙ**ති ගමනපථෙ. ඡන්දාවිනාසත්ථං අනුස්සරාගමනං කත්වා වුත්තං. **න පලායතී**ති යදි න පලායෙය්‍ය. **සො පුරිසො**ති සො චොරෙහි පරිරුද්ධො පුරිසො. **අඤ්ජසස්සා**ති මග්ගස්ස. මග්ගස්ස හි –

‘‘මග්ගො පන්ථො පථො පජ්ජො, අඤ්ජසං වටුමායනං;
නාවා උත්තරසෙතු ච, කුල්ලො ච භිසි සඞ්කමො’’ති. (චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 101) –

බහූනි නාමානි. ස්වායමිධ අඤ්ජසනාමෙන වුත්තො. **සිවෙ**ති සබ්බුපද්දවාභාවතො සිවෙ. **සිවමඤ්ජසෙ**ති සිවස්ස අඤ්ජසස්සාති අත්ථො. **තිකිච්ඡකෙ**ති වෙජ්ජෙ. **න තිකිච්ඡාපෙතී**ති න තිකිච්ඡාපෙය්‍ය. **න දොසො සො තිකිච්ඡකෙ**ති තිකිච්ඡකස්ස දොසො නත්ථි, බ්‍යාධිතස්සෙව දොසොති අත්ථො. **දුක්ඛිතො**ති සඤ්ජාතකායිකචෙතසිකදුක්ඛො. **ආචරිය**න්ති මොක්ඛමග්ගාචරියං. **විනායකෙ**ති ආචරියස්ස.

එවං පනාහං චින්තෙත්වා උත්තරිම්පි එවං චින්තෙසිං – ‘‘යථාපි මණ්ඩනකජාතිකො පුරිසො කණ්ඨෙ ආසත්තං කුණපං ඡඩ්ඩෙත්වා සුඛී ගච්ඡෙය්‍ය, එවං මයාපි ඉමං පූතිකායං ඡඩ්ඩෙත්වා අනපෙක්ඛෙන නිබ්බානමහානගරං පවිසිතබ්බං. යථා ච නරනාරියො උක්කාරභූමියං උච්චාරපස්සාවං කත්වා න තං උච්ඡඞ්ගෙන වා ආදාය දසන්තෙ වා වෙඨෙත්වා ආදාය ගච්ඡන්ති, අථ ඛො ජිගුච්ඡමානා ඔලොකෙතුම්පි අනිච්ඡන්තා අනපෙක්ඛා ඡඩ්ඩෙත්වා ගච්ඡන්ති, එවං මයාපි ඉමං පූතිකායං අනපෙක්ඛෙන ඡඩ්ඩෙත්වා අමතං නිබ්බානනගරං පවිසිතුං වට්ටති. යථා ච නාවිකා නාම ජජ්ජරං නාවං උදකගාහිනිං ඡඩ්ඩෙත්වා අනපෙක්ඛාව ගච්ඡන්ති, එවමහම්පි ඉමං නවහි වණමුඛෙහි පග්ඝරන්තං කායං ඡඩ්ඩෙත්වා අනපෙක්ඛො නිබ්බානමහානගරං පවිසිස්සාමි . යථා ච කොචි පුරිසො මුත්තාමණිවෙළුරියාදීනි නානාවිධානි රතනානි ආදාය චොරෙහි සද්ධිං මග්ගං ගච්ඡන්තො අත්තනො රතනවිනාසභයෙන තෙ චොරෙ ඡඩ්ඩෙත්වා ඛෙමං මග්ගං ගණ්හාති, එවමයම්පි පූතිකායො රතනවිලොපකචොරසදිසො. සචාහං එත්ථ තණ්හං කරිස්සාමි, අරියමග්ගකුසලධම්මරතනානි මෙ නස්සිස්සන්ති, තස්මා මයා ඉමං මහාචොරසදිසං කරජකායං ඡඩ්ඩෙත්වා නිබ්බානමහානගරං පවිසිතුං වට්ටතී’’ති. තෙන වුත්තං –

19. ‘‘යථාපි කුණපං පුරිසො, කණ්ඨෙ බද්ධං ජිගුච්ඡිය;

මොචයිත්වාන ගච්ඡෙය්‍ය, සුඛී සෙරී සයංවසී.

20. ‘‘තථෙවිමං පූතිකායං, නානාකුණපසඤ්චයං;
ඡඩ්ඩයිත්වාන ගච්ඡෙය්‍යං, අනපෙක්ඛො අනත්ථිකො.

21. ‘‘යථා උච්චාරට්ඨානම්හි, කරීසං නරනාරියො;
ඡඩ්ඩයිත්වාන ගච්ඡන්ති, අනපෙක්ඛා අනත්ථිකා.

22. ‘‘එවමෙවාහං ඉමං කායං, නානාකුණපපූරිතං;
ඡඩ්ඩයිත්වාන ගච්ඡිස්සං, වච්චං කත්වා යථා කුටිං.

23. ‘‘යථාපි ජජ්ජරං නාවං, පලුග්ගං උදගාහිනිං;
සාමී ඡඩ්ඩෙත්වා ගච්ඡන්ති, අනපෙක්ඛා අනත්ථිකා.

24. ‘‘එවමෙවාහං ඉමං කායං, නවච්ඡිද්දං ධුවස්සවං;
ඡඩ්ඩයිත්වාන ගච්ඡිස්සං, ජිණ්ණනාවංව සාමිකා.

25. ‘‘යථාපි පුරිසො චොරෙහි, ගච්ඡන්තො භණ්ඩමාදිය;
භණ්ඩච්ඡෙදභයං දිස්වා, ඡඩ්ඩයිත්වාන ගච්ඡති.

26. ‘‘එවමෙව ඉමං කායො, මහාචොරසමො විය;
පහායිමං ගමිස්සාමි, කුසලච්ඡෙදනාභයා’’ති.

තත්ථ **යථාපි කුණපං පුරිසොති** යථාපි දහරො යුවා මණ්ඩනකජාතිකො පුරිසො අහිකුණපෙන වා කුක්කුරකුණපෙන වා මනුස්සකුණපෙන වා කණ්ඨෙ ආසත්තෙන අට්ටීයිත්වා හරායිත්වා ජිගුච්ඡිත්වා තං කුණපං මොචෙත්වා ගච්ඡෙය්‍ය. **සුඛීති** සුඛිතො. **සෙරීති** යථිච්ඡකවිහාරී. **නානාකුණපසඤ්චයන්ති** අනෙකවිධකුණපරාසිභූතං ‘‘නානාකුණපපූරිත’’න්තිපි පාඨො.

උච්චාරට්ඨානම්හීති උච්චාරෙන්ති වච්චං කරොන්ති එත්ථාති උච්චාරො, උච්චාරො ච සො ඨානං චෙති උච්චාරට්ඨානං. අථ වා උස්සාසියතීති උස්සාසො, වච්චස්සෙතං නාමං, තස්ස ඨානං උස්සාසට්ඨානං, තස්මිං **උස්සාසට්ඨානම්හි,** උක්කාරට්ඨානෙති අත්ථො. **වච්චං කත්වා යථා කුටින්ති** වච්චං කත්වා කුටිං නරනාරියො වියාති අත්ථො.

ජජ්ජරන්ති ජිණ්ණං. **පලුග්ගන්ති** පලුජ්ජන්තිං, විකිරන්තින්ති අත්ථො. **උදගාහිනින්ති** උදකගාහිනිං . **සාමීති** නාවාසාමිකා. **නවච්ඡිද්දන්ති** චක්ඛුසොතාදීහි නවහි වණමුඛෙහි ඡිද්දාවච්ඡිද්දෙහි යුත්තත්තා නවච්ඡිද්දං. **ධුවස්සවන්ති** ධුවනිස්සන්දං, නිච්චං පග්ඝරණසුචින්ති අත්ථො.

භණ්ඩමාදියාති යංකිඤ්චි රතනාදිකං භණ්ඩං ආදිය. **භණ්ඩච්ඡෙදභයං දිස්වාති** භණ්ඩස්ස අච්ඡින්දනෙන භයං දිස්වාති අත්ථො. **එවමෙවාති** සො භණ්ඩමාදාය ගච්ඡන්තො පුරිසො විය. **අයං කායොති** අයං පන කුච්ඡිතානං පරමජෙගුච්ඡානං ආයොති කායො. **ආයොති** උපත්තිට්ඨානං. ආයන්ති තතොති ආයො, කුච්ඡිතා කෙසාදයො. ඉති කුච්ඡිතානං කෙසාදීනං ආයොති කායො. **මහාචොරසමො වියාති** චක්ඛුආදීහි රූපාදීසු පියරූපෙසු සාරජ්ජනාදිවසෙන පාණාතිපාතාදින්නාදානාදිචොරො හුත්වා සබ්බකුසලං විලුම්පතීති මහාචොරසමො. තස්මා යථා සො රතනභණ්ඩමාදාය චොරෙහි සද්ධිං ගච්ඡන්තො පුරිසො තෙ චොරෙ පහාය ගච්ඡති, එවමෙවාහම්පි ඉමං මහාචොරසමං කායං පහාය අත්තනො සොත්ථිභාවකරං මග්ගං ගවෙසිතුං ගමිස්සාමීති අත්ථසම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. **කුසලච්ඡෙදනාභයාති** කුසලධම්මවිලොපනභයෙනාති අත්ථො.

අථෙවං සුමෙධපණ්ඩිතො නානාවිධාහි උපමාහි නෙක්ඛම්මකාරණං චින්තෙත්වා පුනපි චින්තෙසි – ‘‘ඉමං මහාධනරාසිං සංහරිත්වා මය්හං පිතුපිතාමහාදයො පරලොකං ගච්ඡන්තා එකකහාපණම්පි ගහෙත්වා න ගතා, මයා පන ගහෙත්වා ගමනකාරණං කාතුං වට්ටතී’’ති ගන්ත්වා රඤ්ඤො ආරොචෙසි – ‘‘අහං, මහාරාජ, ජාතිජරාදීහි උපද්දුතහදයො අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිස්සාමි, මය්හං අනෙකකොටිසතසහස්සං ධනං අත්ථි, තං දෙවො පටිපජ්ජතූ’’ති. රාජා ආහ – ‘‘න මය්හං තෙ ධනෙන අත්ථො, ත්වංයෙව යථිච්ඡකං කරොහී’’ති.

සො ච ‘‘සාධු දෙවා’’ති නගරෙ භෙරිං චරාපෙත්වා මහාජනස්ස දානං දත්වා වත්ථුකාමෙ ච කිලෙසකාමෙ ච පහාය අමරවරනගරසදිසතො අමරනගරතො නික්ඛමිත්වා එකකොව නානාමිගගණවන්තෙ හිමවන්තෙ **ධම්මිකං** නාම පබ්බතං නිස්සාය අස්සමං කත්වා තත්ථ පණ්ණසාලං කත්වා පඤ්චදොසවිවජ්ජිතං චඞ්කමං මාපෙත්වා අට්ඨගුණසමුපෙතං අභිඤ්ඤාබලං සමාහරිතුං නවදොසසමන්නාගතං සාටකං පජහිත්වා ද්වාදසගුණමුපාගතං වාකචීරං නිවාසෙත්වා පබ්බජි. එවං පන සො පබ්බජිතො අට්ඨදොසසමාකිණ්ණං පණ්ණසාලං පහාය දසගුණසමන්නාගතං රුක්ඛමූලං උපගන්ත්වා සබ්බධඤ්ඤවිකතිං පහාය පවත්තඵලභොජනො හුත්වා නිසජ්ජට්ඨානචඞ්කමනවසෙන පධානං පදහන්තො සත්තාහබ්භන්තරෙයෙව අට්ඨන්නං සමාපත්තීනං පඤ්චන්නඤ්ච අභිඤ්ඤානං ලාභී අහොසි. තෙන වුත්තං –

27. ‘‘එවාහං චින්තයිත්වාන, නෙකකොටිසතං ධනං;
නාථානාථානං දත්වාන, හිමවන්තමුපාගමිං.

28. ‘‘හිමවන්තස්සාවිදූරෙ, ධම්මිකො නාම පබ්බතො;
අස්සමො සුකතො මය්හං, පණ්ණසාලා සුමාපිතා.

29. ‘‘චඞ්කමං තත්ථ මාපෙසිං, පඤ්චදොසවිවජ්ජිතං.

අට්ඨගුණසමුපෙතං, අභිඤ්ඤාබලමාහරිං.

30. ‘‘සාටකං පජහිං තත්ථ, නවදොසමුපාගතං;
වාකචීරං නිවාසෙසිං, ද්වාදසගුණමුපාගතං.

31. ‘‘අට්ඨදොසසමාකිණ්ණං, පජහිං පණ්ණසාලකං;
උපාගමිං රුක්ඛමූලං, ගුණෙ දසහුපාගතං.

32. ‘‘වාපිතං රොපිතං ධඤ්ඤං, පජහිං නිරවසෙසතො;
අනෙකගුණසම්පන්නං, පවත්තඵලමාදියිං.

33. ‘‘තත්ථප්පධානං පදහිං, නිසජ්ජට්ඨානචඞ්කමෙ;
අබ්භන්තරම්හි සත්තාහෙ, අභිඤ්ඤාබලපාපුණි’’න්ති.

තත්ථ **එවාහන්ති** එවං අහං, හෙට්ඨා වුත්තප්පකාරෙන චින්තෙත්වාති අත්ථො. **නාථානාථානන්ති** සනාථානමනාථානඤ්ච අඩ්ඪානඤ්චෙව දලිද්දානඤ්ච ‘‘අත්ථිකා ගණ්හන්තූ’’ති සහ කොට්ඨාගාරෙහි දත්වාති අත්ථො. **හිමවන්තස්සාවිදූරෙති** හිමවන්තපබ්බතරාජස්ස අවිදූරෙ සමීපෙ. **ධම්මිකො නාම පබ්බතොති** එවංනාමකො පබ්බතො. කස්මා පනායං ධම්මිකොති? යෙභුය්‍යෙන පන බොධිසත්තා ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා තං පබ්බතං උපනිස්සාය අභිඤ්ඤායො නිබ්බත්තෙත්වා සමණධම්මං අකංසු. තස්මා සමණධම්මස්ස නිස්සයභූතත්තා ‘‘ධම්මිකො’’ත්වෙව පාකටො අහොසි. **අස්සමො සුකතො මය්හන්ති**ආදිනා සුමෙධපණ්ඩිතෙන අස්සමපණ්ණසාලා චඞ්කමා සහත්ථා මාපිතා විය වුත්තා, න ච පන සහත්ථා මාපිතා, කින්තු සක්කෙන දෙවෙන පෙසිතෙ විස්සකම්මුනා දෙවපුත්තෙන නිම්මිතා. භගවා පන තදා අත්තනො පුඤ්ඤානුභාවෙන නිබ්බත්තං තං සම්පදං සන්ධාය – ‘‘සාරිපුත්ත, තස්මිං පබ්බතෙ –

‘අස්සමො සුකතො මය්හං, පණ්ණසාලා සුමාපිතා;
චඞ්කමං තත්ථ මාපෙසිං, පඤ්චදොසවිවජ්ජිත’’’න්ති. – ආදිමාහ;

තත්ථ **පණ්ණසාලාති** පණ්ණඡදනසාලා. **තත්ථාති** තස්මිං අස්සමපදෙ. **පඤ්චදොසවිවජ්ජිතන්ති** පඤ්චහි චඞ්කමදොසෙහි විවජ්ජිතං. කතමෙ පඤ්ච චඞ්කමදොසා නාම? ථද්ධවිසමතා, අන්තොරුක්ඛතා, ගහනච්ඡන්නතා, අතිසම්බාධතා, අතිවිසාලතාති ඉමෙහි පඤ්චහි දොසෙහි විවජ්ජිතං. උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන දීඝතො සට්ඨිරතනො විත්ථාරතො දියඩ්ඪරතනො චඞ්කමො වුත්තො. අථ වා **පඤ්චදොසවිවජ්ජිතන්ති** පඤ්චහි නීවරණදොසෙහි විවජ්ජිතං පරිහීනං **අභිඤ්ඤාබලමාහරින්ති** ඉමිනා උත්තරපදෙන සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා, සුමෙධකථා). **අට්ඨගුණසමුපෙතන්ති** ‘‘එවං සමාහිතෙ චිත්තෙ පරිසුද්ධෙ පරියොදාතෙ අනඞ්ගණෙ විගතූපක්කිලෙසෙ මුදුභූතෙ කම්මනියෙ ඨිතෙ ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ’’ති එවං වුත්තෙහි අට්ඨගුණෙහි (දී. නි. 1.244-245; ම. නි. 1.384-386, 431-433; පාරා. 12-14) සමන්නාගතං අභිඤ්ඤාබලං ආහරිං ආනෙසින්ති අත්ථො.

කෙචි පන ‘‘අට්ඨහි සමණසුඛෙහි උපෙතං, අට්ඨිමානි සමණසුඛානි නාම ධනධඤ්ඤපරිග්ගහාභාවො, අනවජ්ජපිණ්ඩපාතපරියෙසනභාවො, නිබ්බුතපිණ්ඩභුඤ්ජනභාවො, රට්ඨං පීළෙත්වා ධනධඤ්ඤාදීසු ගණ්හන්තෙසු රාජපුරිසෙසු රට්ඨපීළනකිලෙසාභාවො, උපකරණෙසු නිච්ඡන්දරාගභාවො, චොරවිලොපනෙ නිබ්භයභාවො, රාජරාජමහාමත්තෙහි අසංසට්ඨභාවො, චතූසු දිසාසු අප්පටිහතභාවොති ඉමෙහි අට්ඨහි සමණසුඛෙහි (අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදාන, සුමෙධකථා; ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා) උපෙතං සමුපෙතං අස්සමං මාපෙසි’’න්ති අස්සමෙන සම්බන්ධං කත්වා වදන්ති, තං පාළියා න සමෙති.

සාටකන්ති වත්ථං. **තත්ථාති** තස්මිං අස්සමෙ. **නවදොසමුපාගතන්ති**, සාරිපුත්ත, තත්ථ වසන්තො අත්තනො නිවත්ථපාරුතං මහග්ඝසාටකං **පජහිං** පරිච්චජිං. සාටකං පජහන්තො ච තත්ථ නව දොසෙ දිස්වා පජහින්ති දීපෙති. තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිතානඤ්හි සාටකස්මිං නව දොසා පකාසිතා. කතමෙ නව? සාටකස්ස මහග්ඝභාවො, පරපටිබද්ධභාවො, පරිභොගෙන ලහුකං කිලිස්සනභාවො, කිලිට්ඨො ච ධොවිතබ්බො පුන රජිතබ්බො ච හොති පරිභොගෙන ජීරණභාවො, ජිණ්ණස්ස පුන තුන්නකරණං වා අග්ගළදානං වා කාතබ්බං හොති පුන පරියෙසනාය දුරභිසම්භවභාවො, තාපසපබ්බජ්ජාය අනනුච්ඡවිකභාවො, පච්චත්ථිකානං සාධාරණභාවො, යථා නං න පච්චත්ථිකා ගණ්හන්ති, එවං ගොපෙතබ්බො හොති පරිදහතො විභූසනට්ඨානභාවො, ගහෙත්වා චරන්තස්ස මහිච්ඡභාවොති එතෙහි නවහි දොසෙහි (අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදාන, සුමෙධකථා) උපගතං සාටකං පහාය වාකචීරං නිවාසෙසින්ති දීපෙති. **වාකචීරන්ති** මුඤ්ජතිණං හීරාහීරං කත්වා ගන්ථෙත්වා කතං වාකමයචීරං නිවාසනපාරුපනත්ථාය ආදියින්ති අත්ථො.

ද්වාදසගුණමුපාගතන්ති ද්වාදසහි ආනිසංසෙහි උපෙතං. එත්ථ **ගුණ**-සද්දො ආනිසංසට්ඨො ‘‘සතගුණා දක්ඛිණා පාටිකඞ්ඛිතබ්බා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.379) විය. **ම**-කාරො පදසන්ධිකරො. වාකචීරස්මිං ද්වාදසානිසංසා අප්පග්ඝතා, අපරායත්තතා, සහත්ථා කාතුං සක්කුණෙය්‍යතා, පරිභොගෙන ජිණ්ණෙපි සිබ්බිතබ්බාභාවො, චොරභයාභාවො පරියෙසන්තස්ස සුඛෙන කරණභාවො, තාපසපබ්බජ්ජාය සාරුප්පභාවො, සෙවමානස්ස විභූසනට්ඨානාභාවො, චීවරප්පච්චයෙ අප්පිච්ඡභාවො , පරිභොගසුඛභාවො, වාකුප්පත්තියා සුලභභාවො, වාකචීරෙ නට්ඨෙපි අනපෙක්ඛභාවොති ඉමෙහි ද්වාදසහි ගුණෙහි සම්පන්නං (අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදාන, සුමෙධකථා; ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා).

අථ සුමෙධපණ්ඩිතො තත්ථ පණ්ණසාලායං විහරන්තො පච්චූසසමයෙ පච්චුට්ඨාය අත්තනො නික්ඛමනකාරණං පච්චවෙක්ඛමානො එවං කිර චින්තෙසි – ‘‘අහං පන නවකනකකටකනූපුරාදිසඞ්ඝට්ටනසද්දසම්මිස්සිත-මධුරහසිතකථිතගෙහජනරමණීයං උළාරවිභවසොභිතං සුරවරභවනාකාරමගාරං ඛෙළපිණ්ඩං විය පහාය විවෙකාරාමතාය සබ්බජනපාපපවාහනං තපොවනං පවිට්ඨොස්මි, ඉධ පන මෙ පණ්ණසාලාය වාසො දුතියො ඝරාවාසො විය හොති, හන්දාහං රුක්ඛමූලෙ වසෙය්‍ය’’න්ති. තෙන වුත්තං –

‘‘අට්ඨදොසසමාකිණ්ණං, පජහිං පණ්ණසාලක’’න්ති.

31. තත්ථ **අට්ඨදොසසමාකිණ්ණන්ති** අට්ඨහි දොසෙහි සමාකිණ්ණං සංයුත්තං. කතමෙහි අට්ඨහි? මහාසම්භාරෙහි නිප්ඵාදනීයතා, තිණපණ්ණමත්තිකාදීහි නිච්චං පටිජග්ගනීයතා, සෙනාසනං නාම මහල්ලකස්ස පාපුණාතීති අවෙලාය වුට්ඨාපියමානස්ස චිත්තෙකග්ගතා න හොතීති වුට්ඨාපනීයභාවො, සීතුණ්හස්ස පටිඝාතෙන කායස්ස සුඛුමාලකරණභාවො, ඝරං පවිට්ඨෙන යං කිඤ්චි පාපං සක්කා කාතුන්ති ගරහපටිච්ඡාදනකරණභාවො, ‘‘මය්හමිද’’න්ති සපරිග්ගහභාවො, ගෙහස්ස අත්ථිභාවො සදුතියකවාසො, ඌකාමඞ්ගුලඝරගොළිකාදීනං සාධාරණතාය බහුසාධාරණභාවොති ඉති ඉමෙ අට්ඨ ආදීනවෙ (අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදාන, සුමෙධකථා) දිස්වා මහාසත්තො පණ්ණසාලං පජහිං.

ගුණෙ දසහුපාගතන්ති ඡන්නං පටික්ඛිපිත්වා දසහි ගුණෙහි උපෙතං, රුක්ඛමූලං උපගතොස්මීති අත්ථො. කතමෙහි දසහි? අප්පසමාරම්භතා, උපගමනමත්තමෙවෙත්ථ හොතීති සුලභානවජ්ජතා, අභිණ්හං තරුපණ්ණවිකාරදස්සනෙන අනිච්චසඤ්ඤාසමුට්ඨාපනතා, සෙනාසනමච්ඡෙරාභාවො, තත්ථ හි පාපං කරොන්තො ලජ්ජතීති පාපකරණාරහාභාවො, පරිග්ගහකරණාභාවො, දෙවතාහි සහ වාසො, ඡන්නපටික්ඛෙපො, පරිභොගසුඛතා, රුක්ඛමූලසෙනාසනස්ස ගතගතට්ඨානෙ සුලභතාය අනපෙක්ඛභාවොති ඉති ඉමෙ දස ගුණෙ (අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදාන, සුමෙධකථා) දිස්වා රුක්ඛමූලං උපගතොස්මීති වදති. ආහ ච –

‘‘වණ්ණිතො බුද්ධසෙට්ඨෙන, නිස්සයොති ච භාසිතො;
නිවාසො පවිවිත්තස්ස, රුක්ඛමූලසමො කුතො.

‘‘ආවාසමච්ඡෙරහරෙ, දෙවතාපරිපාලිතෙ;
පවිවිත්තෙ වසන්තො හි, රුක්ඛමූලම්හි සුබ්බතො.

‘‘අභිරත්තානි නීලානි, පණ්ඩූනි පතිතානි ච;
පස්සන්තො තරුපණ්ණානි, නිච්චසඤ්ඤං පනූදති.

‘‘තස්මා හි බුද්ධදායජ්ජං, භාවනාභිරතාලයං;
විවිත්තං නාතිමඤ්ඤෙය්‍ය, රුක්ඛමූලං විචක්ඛණො’’ති. (විසුද්ධි. 1.32);

අථ සුමෙධපණ්ඩිතො පණ්ණසාලාය දිට්ඨදොසො හුත්වා රුක්ඛමූලසෙනාසනෙ ලද්ධානිසංසො විහරන්තො උත්තරිපි චින්තෙසි – ‘‘ආහාරත්ථාය මෙ ගාමගමනං ආහාරපරියෙසනදුක්ඛං, නාහං කෙනචි පාරිජුඤ්ඤෙන නික්ඛමිත්වා ආහාරත්ථාය පබ්බජිතො, ආහාරපරියෙසනමූලස්ස ච දුක්ඛස්ස පමාණං නත්ථි, යංනූනාහං පවත්තඵලෙන යාපෙය්‍ය’’න්ති. ඉමං පන අත්ථවිසෙසං දීපෙන්තො –

32-33. ‘‘වාපිතං රොපිතං ධඤ්ඤං, පජහිං නිරවසෙසතො.

අනෙකගුණසම්පන්නං, පවත්තඵලමාදියි’’න්ති. – ආදිමාහ;

තත්ථ **වාපිතන්ති** වපිත්වා නිප්ඵන්නං. **රොපිතන්ති** රොපිත්වා නිප්ඵන්නං, වපනරොපනවසෙන දුවිධාව සස්සනිප්ඵත්ති, තං දුවිධම්පි අත්තනො අප්පිච්ඡතාය පහාය පවත්තඵලෙන යාපෙසිං. **පවත්තඵලන්ති** සයමෙව පතිතඵලං. **ආදියින්ති** පරිභුඤ්ජිං.

‘‘පවත්තඵලසන්තුට්ඨො, අපරායත්තජීවිකො;
පහීනාහාරලොලුප්පො, හොති චාතුද්දිසො මුනි.

‘‘ජහාති රසතණ්හඤ්ච, ආජීවො තස්ස සුජ්ඣති;
තස්මා හි නාතිමඤ්ඤෙය්‍ය, පවත්තඵලභොජන’’න්ති. (විසුද්ධි. 1.26 ඨොකං විසදිසං) –

එවං පවත්තමානො සුමෙධපණ්ඩිතො නවිරස්සෙව අන්තොසත්තාහෙ අට්ඨ සමාපත්තියො පඤ්ච අභිඤ්ඤායො ච පාපුණි. ඉමමත්ථං පකාසෙන්තෙන **‘‘තත්ථප්පධානං පදහි’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තත්ථා**ති තස්මිං අස්සමෙ. **පධානන්ති** වීරියං, වීරියඤ්හි පදහිතබ්බතො පධානභාවකරණතො වා ‘‘පධාන’’න්ති වුච්චති. **පදහින්ති** වීරියමාරභිං. **නිස්සජ්ජට්ඨානචඞ්කමෙති** නිසජ්ජාය ච ඨානෙන ච චඞ්කමෙන ච.

සුමෙධපණ්ඩිතො පන සෙය්‍යං පටික්ඛිපිත්වා නිසජ්ජට්ඨානචඞ්කමෙහෙව රත්තින්දිවං වීතිනාමෙත්වා සත්තාහබ්භන්තරෙයෙව අභිඤ්ඤාබලං පාපුණි. එවං පන අභිඤ්ඤාබලං පත්වා සුමෙධතාපසෙ සමාපත්තිසුඛෙන වීතිනාමෙන්තෙ තදා සබ්බජනසඞ්ගහකරො මාරබලභයංකරො ඤාණදීපඞ්කරො **දීපඞ්කරො** නාම සත්ථා ලොකෙ උදපාදි.

සඞ්ඛෙපෙනෙව තස්සායමානුපුබ්බිකථා – අයං කිර දීපඞ්කරො නාම මහාසත්තො සමත්තිංස පාරමියො පූරෙත්වා වෙස්සන්තරත්තභාවසදිසෙ අත්තභාවෙ ඨිතො පථවිකම්පනාදීනි මහාදානානි දත්වා ආයුපරියොසානෙ තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා දසසහස්සචක්කවාළදෙවතාහි සන්නිපතිත්වා –

‘‘කාලො ඛො තෙ මහාවීර, උප්පජ්ජ මාතුකුච්ඡියං;
සදෙවකං තාරයන්තො, බුජ්ඣස්සු අමතං පද’’න්ති. (බු. වං. 1.67) –

වුත්තෙ තතො සො දෙවතානං වචනං සුත්වා ච පඤ්ච මහාවිලොකනානි විලොකෙත්වා තතො චුතො රම්මවතීනගරෙ අත්තනො යසවිභූතියා විජිතවාසුදෙවස්ස නරදෙවස්ස සුදෙවස්ස නාම රඤ්ඤො කුලෙ සුමෙධාය දෙවියා කුච්ඡිස්මිං ආසාළ්හිපුණ්ණමියා උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තෙන පටිසන්ධිං ගහෙත්වා මහතා පරිවාරෙන පරිහරියමානො මහාදෙවියා කුච්ඡිම්හි මණිකූටගතො විය කෙනචි අසුචිනා අමක්ඛිතො දස මාසෙ වසිත්වා සලිලධරවිවරගතො සරදකාලචන්දො විය තස්සා උදරතො නික්ඛමි.

ද්වත්තිංස පුබ්බනිමිත්තානි

තස්ස පන දීපඞ්කරකුමාරස්ස පටිසන්ධික්ඛණෙපි විජාතක්ඛණෙපි **ද්වත්තිංස පුබ්බනිමිත්තානි** පාටිහාරියානි පාතුරහෙසුං. සබ්බසබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තෙසු මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමන්තෙසු නික්ඛමන්තෙසු සම්බුජ්ඣන්තෙසු ධම්මචක්කං පවත්තන්තෙසූති ඉමෙසු චතූසු ඨානෙසු ද්වත්තිංස පාටිහාරියානි පවත්තන්තෙව. තස්මා මයා පාකටත්තා දීපඞ්කරකුමාරස්ස ජාතියං දස්සිතානි –

‘‘දීපඞ්කරෙ චාරුකරෙ කුමාරෙ, සිවංකරෙ සන්තිකරෙච ජාතෙ;
පකම්පි සඞ්කම්පි තදා සමන්තා, සහස්සසඞ්ඛ්‍යා දසලොකධාතු.

‘‘චක්කවාළසහස්සෙසු, දසසහස්සෙව දෙවතා;
එකස්මිං චක්කවාළස්මිං, තදා සන්නිපතිංසු තා.

‘‘බොධිසත්තං මහාසත්තං, ජාතමත්තන්තු දෙවතා;
පඨමං පටිග්ගණ්හිංසු, පච්ඡා තං මනුජා පන.

‘‘අවාදිතා කෙනචි චම්මනද්ධා, සුපොක්ඛරා දුන්දුභියො ච වීණා;
අඝට්ටිතානාභරණානි තස්මිං, ඛණෙ සමන්තා මධුරං රවිංසු.

‘‘ඡිජ්ජිංසු සබ්බත්ථ ච බන්ධනානි, සයං විගච්ඡිංසු ච සබ්බරොගා;
රූපානි පස්සිංසු ච ජාතිඅන්ධා, සද්දං සමන්තා බධිරා සුණිංසු.

‘‘අනුස්සතිං ජාතිජළා මනුස්සා, ලභිංසු යානං පදසාව පඞ්ගුලා;
විදෙසයාතා සයමෙව නාවා, සපට්ටනං සීඝමුපාගමිංසු.

‘‘ආකාසට්ඨං භූමිගතඤ්ච සබ්බං, සයං සමන්තා රතනං විරොචි;
නිබ්බායි ඝොරෙ නිරයෙ හුතාසො, නදීසු තොයම්පි ච නප්පවත්ති.

‘‘ලොකන්තරෙ දුක්ඛනිරන්තරෙපි, පභා උළාරා විපුලා අහොසි;
තථා තදා සන්තතරඞ්ගමාලො, මහාසමුද්දො මධුරොදකොයං.

‘‘න වායි වාතො ඵරුසො ඛරො වා, සම්ඵුල්ලපුප්ඵා තරවො අහෙසුං;
විරොචි චන්දො අධිකං සතාරො, න චාපි උණ්හො සූරියො අහොසි.

‘‘ඛගා නහම්හාපි ච රුක්ඛතො ච, හට්ඨාව හෙට්ඨා පඨවිං භජිංසු;
මහාචතුද්දීපගතො ච මෙඝො, පවස්සි තොයං මධුරං සමන්තා.

‘‘ඨත්වාව දිබ්බෙ භවනෙ සකස්මිං, පසන්නචිත්තා පන දෙවතායො;
නච්චිංසු ගායිංසු ච වාදයිංසු, සෙළිංසු තා කෙළිමකංසු චෙව.

‘‘සයං කිර ද්වාරමහාකවාටා, ඛණෙව තස්මිං විවටා අහෙසුං;
මහාජනෙ නෙව ඛුදා පිපාසා, පීළෙසි ලොකං කිර කඤ්චි කඤ්චි.

‘‘යෙ නිච්චවෙරා පන පාණිසඞ්ඝා, තෙ මෙත්තචිත්තං පරමං ලභිංසු;
කාකා උලූකෙහි චරිංසු සද්ධිං, කොණා වරාහෙහි අකංසු කෙළිං.

‘‘සොරාපි සප්පානමුඛාපි සප්පා, කීළිංසු කාමං නකුලෙහි සද්ධිං;
ගණ්හිංසු මජ්ජාරසිරෙසු යූකා, විස්සත්ථචිත්තා සරමූසිකාපි.

‘‘බුද්ධන්තරෙනාපි අලද්ධතොයෙ, පිසාචලොකෙ විගතා පිපාසා;
ඛුජ්ජා අහෙසුං සමචාරුකායා, මූගා ච වාචං මධුරං ලපිංසු.

‘‘පසන්නචිත්තා පන පාණිසඞ්ඝා, තදඤ්ඤමඤ්ඤං පියමාලපිංසු;
අස්සා ච හෙසිංසු පහට්ඨචිත්තා, ගජ්ජිංසු මත්තා වරවාරණාපි.

‘‘සුරභිචන්දනචුණ්ණසමාකුලා , කුසුමකුඞ්කුමධූපසුගන්ධිනී;
විවිධචාරුමහද්ධජමාලිනී, දසසහස්සි අහොසි සමන්තතො’’ති.

තත්‍ර හිස්ස දසසහස්සිලොකධාතුකම්පො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, දෙවතානං එකචක්කවාළෙ සන්නිපාතො ධම්මචක්කප්පවත්තනකාලෙ එකප්පහාරෙනෙව සන්නිපතිත්වා ධම්මපටිග්ගහණස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පඨමං දෙවතානං පටිග්ගහණං චතුන්නං රූපාවචරජ්ඣානානං පටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පච්ඡා මනුස්සානං පටිග්ගහණං චතුන්නං අරූපාවචරජ්ඣානානං පටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, චම්මනද්ධදුන්දුභීනං සයමෙව වජ්ජනං මහන්තියා ධම්මභෙරියා අනුසාවනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, වීණාභරණානං සයමෙව වජ්ජනං අනුපුබ්බවිහාරපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, බන්ධනානං සයමෙව ඡෙදො අස්මිමානසමුච්ඡෙදස්ස පුබ්බනිමිත්තං, මහාජනස්ස සබ්බරොගවිගමො චතුසච්චඵලපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, ජච්චන්ධානං රූපදස්සනං දිබ්බචක්ඛුපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, බධිරානං සද්දස්සවනං දිබ්බසොතධාතුපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං.

ජාතිජළානං අනුස්සතුප්පාදො චතුසතිපට්ඨානපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පඞ්ගුලානං පදසා ගමනං චතුරිද්ධිපාදපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, විදෙසගතානං නාවානං සපට්ටනාගමනං චතුපටිසම්භිදාධිගමස්ස, රතනානං සයමෙව විරොචනං ධම්මොභාසපටිලාභස්ස, නිරයෙ අග්ගිනිබ්බායනං එකාදසග්ගිනිබ්බායනස්ස, නදීසු තොයස්ස නප්පවත්තනං චතුවෙසාරජ්ජපටිලාභස්ස, ලොකන්තරෙ ආලොකො අවිජ්ජන්ධකාරං විධමෙත්වා ඤාණාලොකදස්සනස්ස, මහාසමුද්දස්ස මධුරොදකතා නිබ්බානරසෙන එකරසභාවස්ස, වාතස්ස අවායනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතභෙදනස්ස, තරූනං පුප්ඵිතභාවො විමුත්තිපුප්ඵෙහි පුප්ඵිතභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං.

චන්දස්ස අතිවිරොචනං බහුජනකන්තතාය පුබ්බනිමිත්තං, සූරියස්ස නාතිඋණ්හවිමලභාවො කායිකචෙතසිකසුඛුප්පත්තියා, ඛගානං නගාදීහි පඨවිගමනං ඔවාදං සුත්වා මහාජනස්ස පාණෙහි සරණගමනස්ස, මහතො චතුද්දීපගතමෙඝස්ස පවස්සනං මහතො ධම්මවස්සස්ස, දෙවතානං සකසකභවනෙස්වෙව ඨත්වා නච්චාදීහි කීළනං බුද්ධභාවං පත්වා උදානුදානස්ස, ද්වාරකවාටානං සයමෙව විවරණං අට්ඨඞ්ගිකමග්ගද්වාරවිවරණස්ස, ඛුදාපීළනස්ස අභාවො විමුත්තිසුඛෙන සුඛිතභාවස්ස, වෙරීනං මෙත්තචිත්තපටිලාභො චතුබ්‍රහ්මවිහාරපටිලාභස්ස, දසසහස්සිලොකධාතුයා එකධජමාලිතා අරියධජමාලිතාය පුබ්බනිමිත්තං, සෙසවිසෙසා පන සෙසබුද්ධගුණපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තානීති වෙදිතබ්බා.

අථ **දීපඞ්කරකුමාරො** මහතියා සම්පත්තියා පරිවාරියමානො අනුක්කමෙන භද්දං යොබ්බනං පත්වා තිණ්ණං උතූනං අනුච්ඡවිකෙසු තීසු පාසාදෙසු දෙවලොකසිරිං විය රජ්ජසිරිමනුභවන්තො උය්‍යානකීළාය ගමනසමයෙ අනුක්කමෙන ජිණ්ණබ්‍යාධිමතසඞ්ඛාතෙ තයො දෙවදූතෙ දිස්වා සඤ්ජාතසංවෙගො නිවත්තිත්වා සුදස්සනනගරසදිසවිභවසොභං රම්මවතිං නාම නගරං පාවිසි. නගරං පවිසිත්වා පුන චතුත්ථවාරෙ හත්ථාචරියං පක්කොසාපෙත්වා එතදවොච – ‘‘අහං, තාත, උය්‍යානදස්සනත්ථාය නික්ඛමිස්සාමි හත්ථියානානි කප්පාපෙහී’’ති. සො ‘‘සාධු, දෙවා’’ති පටිසුණිත්වා චතුරාසීතිහත්ථිසහස්සානි කප්පාපෙසි. අථ විස්සකම්මො නාම දෙවපුත්තො බොධිසත්තං

නානාවිරාගවසනනිවාසනං ආමුක්කමුත්තාහාරකෙයූරං රුචිරනවකනකකටකමකුටකුණ්ඩලධරං පරමසුරභිකුසුමමාලසමලඞ්කතසිරොරුහං සමලඞ්කරි කිර. අථ දීපඞ්කරකුමාරො දෙවකුමාරො විය චතුරාසීතියා හත්ථිසහස්සෙහි පරිවුතො හත්ථික්ඛන්ධවරගතො මහතා බලකායෙන පරිවුතො රතිජනනං උය්‍යානං පවිසිත්වා හත්ථික්ඛන්ධතො ඔරුය්හ තං උය්‍යානමනුසඤ්චරිත්වා පරමරුචිරදස්සනෙ සකහදයසීතලෙ සිලාතලෙ නිසීදිත්වා පබ්බජ්ජාය චිත්තං උප්පාදෙසි . තඞ්ඛණඤ්ඤෙව සුද්ධාවාසඛීණාසවො මහාබ්‍රහ්මා අට්ඨ සමණපරික්ඛාරෙ ආදාය මහාපුරිසස්ස චක්ඛුපථෙ පාතුරහොසි.

මහාපුරිසො තං දිස්වා – ‘‘කිමිද’’න්ති පුච්ඡිත්වා, ‘‘සමණපරික්ඛාරො’’ති සුත්වා අලඞ්කාරභණ්ඩං ඔමුඤ්චිත්වා පසාධනභණ්ඩාගාරිකස්ස හත්ථෙ දත්වා මඞ්ගලඛග්ගමාදාය සද්ධිං මකුටෙන කෙසෙ ඡින්දිත්වා අන්තලික්ඛෙ ආකාසෙ උක්ඛිපි. අථ සක්කො දෙවරාජා සුවණ්ණචඞ්කොටකෙන තං කෙසමකුටං ආදාය සිනෙරුමුද්ධනි තියොජනප්පමාණං ඉන්දනීලමණිමයං **මකුටචෙතියං** නාම අකාසි. අථ මහාපුරිසො දෙවදත්තියං අරහත්තධජං කාසාවං පරිදහිත්වා සාටකයුගං ආකාසෙ ඛිපි. තං බ්‍රහ්මා පටිග්ගහෙත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ ද්වාදසයොජනිකං සබ්බරතනමයං චෙතියමකාසි. දීපඞ්කරකුමාරං පන පබ්බජන්තං එකා පුරිසකොටි අනුපබ්බජි. තාය පන පරිසාය පරිවුතො බොධිසත්තො දස මාසෙ පධානචරියං අචරි. අථ විසාඛපුණ්ණමාය අඤ්ඤතරං නගරං පිණ්ඩාය පාවිසි.

තස්මිං කිර නගරෙ තංදිවසං දෙවතානං බලිකරණත්ථාය නිරුදකපායාසං පචිංසු. තස්ස පන මහාසත්තස්ස සපරිසස්ස පිණ්ඩාය පවිට්ඨස්ස මනුස්සා අදංසු. තං කිර සබ්බෙසං කොටිසඞ්ඛ්‍යායානං භික්ඛූනං පරියත්තං අහොසි. මහාපුරිසස්ස පන පත්තෙ දෙවතා දිබ්බොජං පක්ඛිපිංසු. තං පරිභුඤ්ජිත්වා තත්ථෙව සාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සායන්හසමයෙ පටිසල්ලානා වුට්ඨාය ගණං විස්සජ්ජෙත්වා **සුනන්දෙන** නාමාජීවකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා පිප්ඵලිබොධිරුක්ඛමූලං ගන්ත්වා තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා නවුතිහත්ථං බොධික්ඛන්ධං පිට්ඨිතො කත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨහිත්වා බොධිරුක්ඛමූලෙ නිසීදි.

තතො මාරබලං විධමිත්වා රත්තියා පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙත්වා පච්ඡිමයාමෙ අනුලොමපටිලොමවසෙන පච්චයාකාරං සම්මසිත්වා ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා තතො වුට්ඨාය පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අභිනිවිසිත්වා උදයබ්බයවසෙන සමපඤ්ඤාස ලක්ඛණානි දිස්වා යාව ගොත්‍රභුඤාණං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරුණොදයෙ අරියමග්ගෙන සකලබුද්ධගුණෙ පටිවිජ්ඣිත්වා බුද්ධසීහනාදං නදිත්වා සත්තසත්තාහං බොධිසමීපෙයෙව වීතිනාමෙත්වා බ්‍රහ්මුනො ධම්මදෙසනං පටිඤ්ඤාය **සුනන්දාරාමෙ** ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වා කොටිසතානං දෙවමනුස්සානං ධම්මාමතං පායෙත්වා චතුද්දීපිකමහාමෙඝො විය ධම්මවස්සං වස්සෙන්තො මහාජනස්ස බන්ධනමොක්ඛං කරොන්තො ජනපදචාරිකං චරි.

තදා කිර සුමෙධපණ්ඩිතො සමාපත්තිසුඛෙන වීතිනාමෙන්තො නෙව පථවිකම්පනමද්දස න තානි නිමිත්තානි. තෙන වුත්තං –

34. ‘‘එවං මෙ සිද්ධිපත්තස්ස, වසීභූතස්ස සාසනෙ;
දීපඞ්කරො නාම ජිනො, උප්පජ්ජි ලොකනායකො.

35. ‘‘උප්පජ්ජන්තෙ ච ජායන්තෙ, බුජ්ඣන්තෙ ධම්මදෙසනෙ;
චතුරො නිමිත්තෙ නාද්දසං, ඣානරතිසමප්පිතො’’ති.

තත්ථ **එවන්ති** ඉදානි වත්තබ්බං නිදස්සෙති. **මෙති** මම. **සිද්ධිප්පත්තස්සාති** පඤ්චාභිඤ්ඤාසිද්ධිප්පත්තස්ස. **වසීභූතස්සාති** භූතවසිස්ස, චිණ්ණවසීභාවමුපගතස්සාති අත්ථො. **සාසනෙති** විවෙකමානසානං සාසනෙ, අනාදරලක්ඛණෙ සාමිවචනං දට්ඨබ්බං. **ජිනොති** කිලෙසාරිජයනෙන ජිනො.

උප්පජ්ජන්තෙති පටිසන්ධිග්ගහණෙ. **ජායන්තෙති** මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනෙ. **බුජ්ඣන්තෙති** අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣන්තෙ. **ධම්මදෙසනෙති** ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ. **චතුරො නිමිත්තෙති** චත්තාරි නිමිත්තානි. දීපඞ්කරස්ස දසබලස්ස පටිසන්ධි-ජාති-බොධි-ධම්මචක්කප්පවත්තනෙසු චතූසු ඨානෙසු දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනාදීනි නිමිත්තානීති අත්ථො. එත්ථාහ – තානි පන බහූනි නිමිත්තානි, කස්මා ‘‘චතුරො නිමිත්තෙ’’ති වුත්තං, අයුත්තං නනූති? නායුත්තං, යදිපි එතානි බහූනි නිමිත්තානි, චතූසු ඨානෙසු පන පවත්තත්තා ‘‘චතුරො නිමිත්තෙ’’ති වුත්තං. **නාද්දසන්ති** නාද්දසිං. ඉදානි තෙසං චතුන්නං නිමිත්තානං අදස්සනෙ කාරණං නිද්දිසන්තො **‘‘ඣානරතිසමප්පිතො’’**ති ආහ. **ඣානරතීති** සමාපත්තිසුඛස්සෙතං අධිවචනං. ඣානරතියා සමප්පිතත්තා සමඞ්ගීභූතත්තා තානි නිමිත්තානි නාද්දසන්ති අත්ථො.

අථ තස්මිං කාලෙ දීපඞ්කරදසබලො චතූහි ඛීණාසවසතසහස්සෙහි පරිවුතො අනුපුබ්බෙන චාරිකං චරමානො පරමරම්මං රම්මං නාම නගරං පත්වා **සුදස්සනමහාවිහාරෙ** පටිවසති. රම්මනගරවාසිනො ‘‘දීපඞ්කරො කිර දසබලො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං පත්වා පවත්තිතවරධම්මචක්කො අනුපුබ්බෙන චාරිකං චරමානො රම්මනගරං පත්වා සුදස්සනමහාවිහාරෙ පටිවසතී’’ති සුත්වා සප්පිආදීනි භෙසජ්ජානි ගහෙත්වා භුත්තපාතරාසා සුද්ධුත්තරාසඞ්ගා පුප්ඵධූපගන්ධහත්ථා යෙන බුද්ධො තෙනුපසඞ්කමිංසු, උපසඞ්කමිත්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා පුප්ඵාදීහි පූජෙත්වා

එකමන්තං නිසීදිත්වා අතිමධුරං ධම්මකථං සුත්වා ස්වාතනාය භගවන්තං නිමන්තෙත්වා උට්ඨායාසනා දසබලං පදක්ඛිණං කත්වා පක්කමිංසු.

තෙ පුනදිවසෙ අසදිසමහාදානං සජ්ජෙත්වා මණ්ඩපං කාරෙත්වා විමලකොමලෙහි නීලුප්පලෙහි ඡාදෙත්වා චතුජ්ජාතිගන්ධෙන පරිභණ්ඩං කාරෙත්වා ලාජපඤ්චමානි සුරභිකුසුමානි විකිරිත්වා මණ්ඩපස්ස චතූසු කොණෙසු සීතලමධුරවාරිපුණ්ණා චාටියො ඨපෙත්වා කදලිපණ්ණෙහි පිදහිත්වා මණ්ඩපොපරි ජයසුමනකුසුමසදිසං පරමරුචිරදස්සනං චෙලවිතානං බන්ධිත්වා සුවණ්ණමණිරජතතාරකාහි රචයිත්වා තත්ථ ගන්ධදාමපුප්ඵදාමපත්තදාමරතනදාමානි ඔලම්බෙත්වා ධූපෙහි දුද්දිනං කත්වා සකලඤ්ච තං රම්මං රම්මනගරං සම්මට්ඨං සඵලකදලියො ච පුප්ඵසමලඞ්කතෙ පුණ්ණඝටෙ ච ඨපාපෙත්වා නානාවිරාගා ධජපටාකායො ච සමුස්සාපෙත්වා මහාවීථියා උභොසු පස්සෙසු සාණිපාකාරෙහි පරික්ඛිපිත්වා දීපඞ්කරදසබලස්ස ආගමනමග්ගං අලඞ්කරොන්තා උදකපරිභින්නට්ඨානෙසු පංසුං පක්ඛිපිත්වා චික්ඛල්ලකම්පි පථවිං අසමං සමං කත්වා මුත්තාසදිසාහි වාලුකාහි ආකිරන්ති, ලාජපඤ්චමෙහි ච පුප්ඵෙහි ආකිරන්ති, සඵලකදලිකමුකෙ ච පතිට්ඨාපෙන්ති.

අථ තස්මිං කාලෙ සුමෙධතාපසො අත්තනො අස්සමපදතො උග්ගන්ත්වා රම්මනගරවාසීනං තෙසං මනුස්සානං උපරිභාගෙන ආකාසෙන ගච්ඡන්තො තෙ හට්ඨපහට්ඨෙ මග්ගං සොධෙන්තෙ ච අලඞ්කරොන්තෙ ච දිස්වා – ‘‘කිං නු ඛො කාරණ’’න්ති චින්තෙත්වා සබ්බෙසං පස්සන්තානඤ්ඤෙව ආකාසතො ඔරුය්හ එකමන්තෙ ඨත්වා තෙ මනුස්සෙ පුච්ඡි – ‘‘අම්භො! කස්සත්ථාය තුම්හෙ ඉමං මග්ගං සොධෙථා’’ති? තෙන වුත්තං –

36. ‘‘පච්චන්තදෙසවිසයෙ, නිමන්තෙත්වා තථාගතං;
තස්ස ආගමනං මග්ගං, සොධෙන්ති තුට්ඨමානසා.

37. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, නික්ඛමිත්වා සකස්සමා;
ධුනන්තො වාකචීරානි, ගච්ඡාමි අම්බරෙ තදා.

38. ‘‘වෙදජාතං ජනං දිස්වා, තුට්ඨහට්ඨං පමොදිතං;
ඔරොහිත්වාන ගගනා, මනුස්සෙ පුච්ඡි තාවදෙ.

39. ‘‘තුට්ඨහට්ඨො පමුදිතො, වෙදජාතො මහාජනො;
කස්ස සොධීයති මග්ගො, අඤ්ජසං වටුමායන’’න්ති.

තත්ථ **පච්චන්තදෙසවිසයෙති** මජ්ඣිමදෙසස්සෙව එකපස්සෙ පච්චන්තදෙසසඞ්ඛාතෙ ජනපදෙ. **තස්ස ආගමනං මග්ගන්ති** තෙන ආගන්තබ්බං මග්ගන්ති අත්ථො. **අහං තෙන සමයෙනාති** අහං තස්මිං සමයෙ, භුම්මත්ථෙ චෙතං කරණවචනං දට්ඨබ්බං. **සකස්සමාති** අත්තනො අස්සමපදතො නික්ඛමිත්වා. **ධුනන්තොති** ඔධුනන්තො. **‘‘තෙන සමයෙන’’ ච, ‘‘තදා’’ චාති** ඉමෙසං ද්වින්නං පදානං එකත්ථත්තා පුරිමස්ස නික්ඛමනකිරියාය පච්ඡිමස්ස ච ගමනකිරියාය සද්ධිං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො, ඉතරථා පුනරුත්තිදොසා න මුච්චති. **තදාති** තස්මිං සමයෙ.

වෙදජාතන්ති සඤ්ජාතසොමනස්සං. **තුට්ඨහට්ඨං පමොදිතන්ති** ඉමානි තීණි පදානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානි අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අත්ථදීපනානි. අථ වා සුඛෙන **තුට්ඨං,** පීතියා **හට්ඨං,** පාමොජ්ජෙන **පමුදිතං. ඔරොහිත්වානාති** ඔතරිත්වා. **මනුස්සෙ පුච්ඡීති** මානුසෙ පුච්ඡි. අයමෙව වා පාඨො. **තාවදෙති** තදා, තඞ්ඛණෙයෙවාති අත්ථො. ඉදානි පුච්ඡිතමත්ථං දස්සෙන්තෙන **‘‘තුට්ඨහට්ඨො පමුදිතො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ අයං මහාජනො තුට්ඨහට්ඨො පමොදිතහදයො හුත්වා මග්ගං සොධෙති, කිං කාරණා සොධෙති, කස්සත්ථාය වා සොධෙතීති? එවං ‘‘සොධෙති’’ සද්දං ආහරිත්වා අත්ථො දට්ඨබ්බො, ඉතරථා න යුජ්ජති. **සොධීයතීති** සුද්ධභාවො කරීයති. **මග්ගො අඤ්ජසං වටුමායනන්ති** මග්ගස්සෙවෙතානි වෙවචනානි.

එවං තෙන සුමෙධතාපසෙන පුට්ඨා තෙ මනුස්සා ආහංසු – ‘‘භන්තෙ සුමෙධ, කිං න ජානාථ දීපඞ්කරො නාම බුද්ධො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං පත්වා පවත්තිතවරධම්මචක්කො ජනපදචාරිකං චරමානො අනුක්කමෙන අම්හාකං නගරං පත්වා සුදස්සනමහාවිහාරෙ පටිවසති, මයං තං භගවන්තං නිමන්තයිත්වා තස්සෙව බුද්ධස්ස භගවතො ආගමනමග්ගං සොධෙමා’’ති. තතො තං සුත්වා සුමෙධපණ්ඩිතො චින්තෙසි – ‘‘බුද්ධොති ඛො පනෙස සොසොපි දුල්ලභො, පගෙව බුද්ධුප්පාදො, තෙන හි මයාපි ඉමෙහි මනුස්සෙහි සද්ධිං දසබලස්ස ආගමනමග්ගං සොධෙතුං වට්ටතී’’ති. සො තෙ මනුස්සෙ ආහ – ‘‘සචෙ, භො, තුම්හෙ ඉමං මග්ගං බුද්ධස්ස සොධෙථ, මය්හම්පි එකං ඔකාසං දෙථ, අහම්පි තුම්හෙහි සද්ධිං බුද්ධස්ස මග්ගං සොධෙස්සාමී’’ති. තතො තෙ ‘‘සාධූ’’ති සම්පටිච්ඡිත්වා – ‘‘අයං සුමෙධපණ්ඩිතො මහිද්ධිකො මහානුභාවො’’ති ජානමානා දුබ්බිසොධනං උදකසම්භින්නං අතිවිය විසමං එකං ඔකාසං සල්ලක්ඛෙත්වා – ‘‘ඉමං ඔකාසං තුම්හෙ සොධෙථ අලඞ්කරොථ චා’’ති අදංසු. තතො සුමෙධපණ්ඩිතො බුද්ධාරම්මණං පීතිං උප්පාදෙත්වා චින්තෙසි – ‘‘අහං පන ඉමං ඔකාසං ඉද්ධියා පරමදස්සනීයං කාතුං පහොමි, එවං කතෙ පන මං න පරිතොසෙස්සති. අජ්ජ පන මයා කායවෙය්යාවච්චං කාතුං වට්ටතී’’ති පංසුං ආහරිත්වා තං පදෙසං පූරෙති.

තස්ස පන තස්මිං පදෙසෙ අසොධිතෙ විප්පකතෙයෙව රම්මනගරවාසිනො මනුස්සා භගවතො කාලමාරොචෙසුං – ‘‘නිට්ඨිතං, භන්තෙ, භත්ත’’න්ති. එවං තෙහි කාලෙ ආරොචිතෙ දසබලො ජයසුමනකුසුමසදිසවණ්ණං දුපට්ටචීවරං තිමණ්ඩලං පටිච්ඡාදෙත්වා නිවාසෙත්වා තස්සුපරි සුවණ්ණපාමඞ්ගෙන ජයසුමනකුසුමකලාපං පරික්ඛිපන්තො විය

විජ්ජුලතාසස්සිරිකං කායබන්ධනං බන්ධිත්වා කනකගිරිසිඛරමත්ථකෙ ලාඛාරසං පරිසිඤ්චන්තො විය සුවණ්ණචෙතියං පවාළජාලෙන පරික්ඛිපන්තො විය ච සුවණ්ණග්ඝිකං රත්තකම්බලෙන පටිමුඤ්චන්තො විය ච සරදසමයරජනිකරං රත්තවලාහකෙන පටිච්ඡාදෙන්තො විය ච ලාඛාරසෙන තින්තකිංසුකකුසුමසදිසවණ්ණං රත්තවරපංසුකූලචීවරං පාරුපිත්වා ගන්ධකුටිද්වාරතො කඤ්චනගුහතො සීහො විය නික්ඛමිත්වා ගන්ධකුටිපමුඛෙ අට්ඨාසි. අථ සබ්බෙ භික්ඛූ අත්තනො අත්තනො පත්තචීවරමාදාය භගවන්තං පරිවාරයිංසු. තෙ පන පරිවාරෙත්වා ඨිතා භික්ඛූ එවරූපා අහෙසුං –

‘‘අප්පිච්ඡා පන සන්තුට්ඨා, වත්තාරො වචනක්ඛමා;
පවිවිත්තා අසංසට්ඨා, විනීතා පාපගරහිනො.

‘‘සබ්බෙපි සීලසම්පන්නා, සමාධිජ්ඣානකොවිදා;
පඤ්ඤාවිමුත්තිසම්පන්නා, තිපඤ්චචරණායුතා.

‘‘ඛීණාසවා වසිප්පත්තා, ඉද්ධිමන්තො යසස්සිනො;
සන්තින්ද්‍රියා දමප්පත්තා, සුද්ධා ඛීණපුනබ්භවා’’ති.

ඉති භගවා සයං වීතරාගො වීතරාගෙහි වීතදොසො වීතදොසෙහි වීතමොහො වීතමොහෙහි පරිවුතො අතිවිය විරොචිත්ථ. අථ සත්ථා මහානුභාවානං ඛීණාසවානං ඡළභිඤ්ඤානං චතූහි සතසහස්සෙහි පරිවුතො මරුගණපරිවුතො දසසතනයනො විය බ්‍රහ්මගණපරිවුතො හාරිතමහාබ්‍රහ්මා විය ච අපරිමිතසමයසමුපචිතකුසලබලජනිතාය අනොපමාය බුද්ධලීළාය තාරාගණපරිවුතො සරදසමයරජනිකරො විය ච ගගනතලං තං මග්ගං අලඞ්කතපටියත්තං පටිපජ්ජි.

‘‘සුවණ්ණවණ්ණාය පභාය ධීරො, සුවණ්ණවණ්ණෙ කිර මග්ගරුක්ඛෙ;
සුවණ්ණවණ්ණෙ කුසුමෙ කරොන්තො, සුවණ්ණවණ්ණො පටිපජ්ජි මග්ගං’’.

සුමෙධතාපසොපි තෙන අලඞ්කතපටියත්තෙන මග්ගෙන ආගච්ඡන්තස්ස දීපඞ්කරස්ස භගවතො ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණපටිමණ්ඩිතං අසීතියා අනුබ්‍යඤ්ජනෙහි අනුරඤ්ජිතං බ්‍යාමප්පභාය පරික්ඛෙපං සස්සිරිකං ඉන්දනීලමණිසදිසං ආකාසෙ නානප්පකාරා විජ්ජුලතා විය ඡබ්බණ්ණබුද්ධරස්මියො විස්සජ්ජෙන්තං රූපසොභග්ගප්පත්තං අත්තභාවං අක්ඛීනි උම්මීලෙත්වා ඔලොකෙත්වා – ‘‘අජ්ජ මයා දසබලස්ස ජීවිතපරිච්චාගං කාතුං වට්ටතී’’ති, ‘‘මා භගවා කලලෙ අක්කමි, මණිමයඵලකසෙතුං අක්කමන්තො විය සද්ධිං චතූහි ඛීණාසවසතසහස්සෙහි මම පිට්ඨිං අක්කමන්තො ගච්ඡතු, තං මෙ භවිස්සති දීඝරත්තං හිතාය සුඛායා’’ති කෙසෙ මොචෙත්වා අජිනජටාවාකචීරානි කාළවණ්ණෙ කලලෙ පත්ථරිත්වා තත්ථෙව කලලපිට්ඨෙ නිපජ්ජි. තෙන වුත්තං –

40. ‘‘තෙ මෙ පුට්ඨා වියාකංසු, බුද්ධො ලොකෙ අනුත්තරො;
දීපඞ්කරො නාම ජිනො, උප්පජ්ජි ලොකනායකො;
තස්ස සොධීයති මග්ගො, අඤ්ජසං වටුමායනං.

41. ‘‘බුද්ධොති වචනං සුත්වාන, පීති උප්පජ්ජි තාවදෙ;
බුද්ධො බුද්ධොති කථයන්තො, සොමනස්සං පවෙදයිං.

42. ‘‘තත්ථ ඨත්වා විචින්තෙසිං, තුට්ඨො සංවිග්ගමානසො;
ඉධ බීජානි රොපිස්සං, ඛණො වෙ මා උපච්චගා.

43. ‘‘යදි බුද්ධස්ස සොධෙථ, එකොකාසං දදාථ මෙ;
අහම්පි සොධයිස්සාමි, අඤ්ජසං වටුමායනං.

44. ‘‘අදංසු තෙ මමොකාසං, සොධෙතුං අඤ්ජසං තදා;
බුද්ධො බුද්ධොති චින්තෙන්තො, මග්ගං සොධෙමහං තදා.

45. ‘‘අනිට්ඨිතෙ මමොකාසෙ, දීපඞ්කරො මහාමුනි;
චතූහි සතසහස්සෙහි, ඡළභිඤ්ඤෙහි තාදිහි;
ඛීණාසවෙහි විමලෙහි, පටිපජ්ජි අඤ්ජසං ජිනො.

46. ‘‘පච්චුග්ගමනා වත්තන්ති, වජ්ජන්ති භෙරියො බහූ;
ආමොදිතා නරමරූ, සාධුකාරං පවත්තයුං.

47. ‘‘දෙවා මනුස්සෙ පස්සන්ති, මනුස්සාපි ච දෙවතා;
උභොපි තෙ පඤ්ජලිකා, අනුයන්ති තථාගතං.

48. ‘‘දෙවා දිබ්බෙහි තුරියෙහි, මනුස්සා මානුසෙහි ච;
උභොපි තෙ වජ්ජයන්තා, අනුයන්ති තථාගතං.

49. ‘‘දිබ්බං මන්දාරවං පුප්ඵං, පදුමං පාරිඡත්තකං;
දිසොදිසං ඔකිරන්ති, ආකාසනභගතා මරූ.

50. ‘‘දිබ්බං චන්දනචුණ්ණඤ්ච, වරගන්ධඤ්ච කෙවලං;
දිසොදිසං ඔකිරන්ති, ආකාසනහගතා මරූ.

51. ‘‘චම්පකං සරලං නීපං, නාගපුන්නාගකෙතකං;
දිසොදිසං උක්ඛිපන්ති, භූමිතලගතා නරා.

52. ‘‘කෙසෙ මුඤ්චිත්වාහං තත්ථ, වාකචීරඤ්ච චම්මකං;
කලලෙ පත්ථරිත්වාන, අවකුජ්ජො නිපජ්ජහං.

53. ‘‘අක්කමිත්වාන මං බුද්ධො, සහ සිස්සෙහි ගච්ඡතු;
මා නං කලලෙ අක්කමිත්ථ, හිතාය මෙ භවිස්සතී’’ති.

තත්ථ **වියාකංසූති** බ්‍යාකරිංසු. ‘‘දීපඞ්කරො නාම ජිනො, තස්ස සොධියති පථො’’තිපි පාඨො. **සොමනස්සං පවෙදයින්ති** සොමනස්සමනුභවින්ති අත්ථො. **තත්ථ ඨත්වාති** යස්මිං පදෙසෙ ආකාසතො ඔතරි, තත්ථෙව ඨත්වා. **සංවිග්ගමානසොති** පීතිවිම්හිතමානසො. **ඉධාති** ඉමස්මිං දීපඞ්කරෙ පුඤ්ඤක්ඛෙත්තෙ. **බීජානීති** කුසලබීජානි. **රොපිස්සන්ති** රොපිස්සාමි. **ඛණොති** අට්ඨක්ඛණවිරහිතො නවමො ඛණසන්නිපාතො. අතිදුල්ලභො සො මයා පටිලද්ධො. **වෙති** නිපාතමත්තං. **මා උපච්චගාති** සො මා අච්චගමා, මා අතික්කමීති අත්ථො. **දදාථාති** දෙථ. **තෙති** යෙ මෙ පුථුයා මනුස්සා, තෙති අත්ථො. **සොධෙමහං තදාති** සොධෙමි අහං තදා. **අනිට්ඨිතෙති** අපරියොසිතෙ විප්පකතෙ. **ඛීණාසවෙහීති** එත්ථ චත්තාරො ආසවා – කාමාසවො, භවාසවො, දිට්ඨාසවො, අවිජ්ජාසවොති (චූළනි. ජතුකණ්ණිමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 69) ඉමෙ චත්තාරො ආසවා යෙසං ඛීණා පහීනා සමුච්ඡින්නා පටිප්පස්සද්ධා අභබ්බුප්පත්තිකා ඤාණග්ගිනා දඩ්ඪා, තෙ ඛීණාසවා, තෙහි ඛීණාසවෙහි. ඛීණාසවත්තායෙව **විමලෙහි**.

දෙවා මනුස්සෙ පස්සන්තීති එත්ථ දෙවානං මනුස්සදස්සනෙ වත්තබ්බං නත්ථි, පකතිදස්සනවසෙන පන යථා මනුස්සා ඉධ ඨත්වා පස්සන්ති, එවං දෙවාපි මනුස්සෙ පස්සන්තීති අත්ථො. **දෙවතාති** දෙවෙ. **උභොපීති** උභො දෙවමනුස්සා. **පඤ්ජලිකාති** කතපඤ්ජලිකා, උභොපි හත්ථෙ සිරසි පතිට්ඨාපෙත්වාති අත්ථො. **අනුයන්ති තථාගතන්ති** තථාගතස්ස පච්ඡතො යන්ති, අනුයොගෙ සති සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං හොතීති ලක්ඛණං. තෙන වුත්තං ‘‘අනුයන්ති තථාගත’’න්ති. **වජ්ජයන්තාති** වාදෙන්තා.

මන්දාරවන්ති මන්දාරවපුප්ඵං. **දිසොදිසන්ති** දිසතො දිසතො. **ඔකිරන්තීති** අවකිරන්ති. **ආකාසනභගතාති** ආකාසසඞ්ඛාතෙ නභසි ගතා. අථ වා ආකාසං ගතා සග්ගගතාච. ‘‘නභො’’ති හි සග්ගො වුච්චති. **මරූති** අමරා. **සරලන්ති** සරලතරුකුසුමං. **නීපන්ති** කදම්බපුප්ඵං. **නාගපුන්නාගකෙතකන්ති** නාගපුන්නාගකෙතකපුප්ඵානි ච. **භූමිතලගතාති** භූමිගතා.

කෙසෙ මුඤ්චිත්වාහන්ති අහං කෙසෙ බද්ධා කලාපකුටිලජටා මුඤ්චිත්වා, විප්පකිරිත්වාති අත්ථො. **තත්ථාති** මය්හං දින්නෙ ඔකාසෙ. **චම්මකන්ති** චම්මක්ඛණ්ඩං. **කලලෙති** චික්ඛල්ලකද්දමෙ. **අවකුජ්ජොති** අධොමුඛො හුත්වා. **නිපජ්ජහන්ති** නිපජ්ජිං අහං. **මා නන්ති** එත්ථ **මාති** පටිසෙධත්ථෙ නිපාතො. **නන්ති** පදපූරණත්ථෙ නිපාතො, බුද්ධො කලලෙ මා අක්කමිත්ථාති අත්ථො. **හිතාය මෙ භවිස්සතීති** තං කලලෙ අනක්කමනං දීඝරත්තං මම හිතත්ථාය භවිස්සතීති. ‘‘සුඛාය මෙ භවිස්සතී’’තිපි පාඨො.

තතො සුමෙධපණ්ඩිතො කලලපිට්ඨෙ නිපන්නො එවං චින්තෙසි – ‘‘සචාහං ඉච්ඡෙය්‍යං සබ්බකිලෙසෙ ඣාපෙත්වා සඞ්ඝනවකො හුත්වා රම්මනගරං පවිසෙය්‍යං, අඤ්ඤාතකවෙසෙන පන මෙ කිලෙසෙ ඣාපෙත්වා නිබ්බානප්පත්තියා කිච්චං නත්ථි, යංනූනාහං දීපඞ්කරදසබලො විය පරමාභිසම්බොධිං පත්වා ධම්මනාවං ආරොපෙත්වා මහාජනං සංසාරසාගරා උත්තාරෙත්වා පච්ඡා පරිනිබ්බායෙය්‍යං, ඉදං මෙ පතිරූප’’න්ති. තතො අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වා බුද්ධභාවාය අභිනීහාරං කත්වා නිපජ්ජි. තෙන වුත්තං –

54. ‘‘පථවියං නිපන්නස්ස, එවං මෙ ආසි චෙතසො;
ඉච්ඡමානො අහං අජ්ජ, කිලෙසෙ ඣාපයෙ මම.

55. ‘‘කිං මෙ අඤ්ඤාතවෙසෙන, ධම්මං සච්ඡිකතෙනිධ;
සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණිත්වා, බුද්ධො හෙස්සං සදෙවකෙ.

56. ‘‘කිං මෙ එකෙන තිණ්ණෙන, පුරිසෙන ථාමදස්සිනා;
සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණිත්වා, සන්තාරෙස්සං සදෙවකං.

57. ‘‘ඉමිනා මෙ අධිකාරෙන, කතෙන පුරිසුත්තමෙ;
සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණිත්වා, තාරෙමි ජනතං බහුං.

58. ‘‘සංසාරසොතං ඡින්දිත්වා, විද්ධංසෙත්වා තයො භවෙ;
ධම්මනාවං සමාරුය්හ, සන්තාරෙස්සං සදෙවක’’න්ති.

තත්ථ **පථවියං නිපන්නස්සාති** පුථවියා නිපන්නස්ස. අයමෙව වා පාඨො. **චෙතසොති** චෙතසො පරිවිතක්කො අහොසීති අත්ථො. ‘‘එවං මෙ ආසි චෙතනා’’තිපි පාඨො. **ඉච්ඡමානොති** ආකඞ්ඛමානො. **කිලෙසෙති** කිලිස්සන්ති උපතාපෙන්තීති කිලෙසා, රාගාදයො දස. **ඣාපයෙති** ඣාපෙය්‍යං, මම කිලෙසෙ ඣාපයෙ අහන්ති අත්ථො.

කින්ති පටික්ඛෙපවචනං. **අඤ්ඤාතවෙසෙනාති** අපාකටවෙසෙන, අවිඤ්ඤාතෙන පටිච්ඡන්නෙන. ඉධ පන භික්ඛු විය ආසවක්ඛයං කත්වා කිං, බුද්ධකරෙ ධම්මෙ පූරෙත්වා පටිසන්ධිජාතිබොධිධම්මචක්කප්පවත්තනෙසු මහාපථවිකම්පනං කත්වා බුද්ධො බොධෙතා, තිණ්ණො තාරෙතා, මුත්තො මොචෙතා භවෙය්‍යන්ති අධිප්පායො. **සදෙවකෙති** සදෙවකෙ ලොකෙ.

ථාමදස්සිනාති අත්තනො ථාමබලං පස්සමානෙන. **සන්තාරෙස්සන්ති** සන්තාරෙස්සාමි. **සදෙවකන්ති** සදෙවකං සත්තනිකායං, සදෙවකං ලොකං වා. **අධිකාරෙනාති** අධිවිසිට්ඨෙන කාරෙන, බුද්ධස්ස මම ජීවිතං පරිච්චජිත්වා කලලපිට්ඨෙ සයනෙනාධිකාරෙනාති අත්ථො.

සංසාරසොතන්ති කම්මකිලෙසවසෙන යොනිගතිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිනවසත්තාවාසෙසු ඉතො චිතො ච සංසරණං සංසාරො. යථාහ –

> ‘‘ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනානඤ්ච;
> අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චතී’’ති. (විසුද්ධි. 2.619; දී. නි. අට්ඨ. 2.95 අපසාදනාවණ්ණනා; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.60; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.199; ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; විභ. අට්ඨ. 226 සඞ්ඛාපදනිද්දෙස; සු. නි. අට්ඨ. 2.523; උදා. අට්ඨ. 39; ඉතිවු. අට්ඨ. 14, 58; ථෙරගා. අට්ඨ. 1.67, 99; චූළනි. අට්ඨ. 6; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.117);

සංසාරො ච සො සොතං චෙති සංසාරසොතං, තං සංසාරසොතං. අථ වා සංසාරස්ස සොතං **සංසාරසොතං,** සංසාරකාරණං තණ්හාසොතං ඡින්දිත්වාති අත්ථො. **තයො භවෙති** කාමරූපාරූපභවෙ. තිභවනිබ්බත්තකකම්මකිලෙසා තයො භවාති අධිප්පෙතා. **ධම්මනාවන්ති** අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං. සො හි චතුරොඝුත්තරණට්ඨෙන ‘‘ධම්මනාවා’’ති වුච්චති. **සමාරුය්හාති** ආරුය්හ. **සන්තාරෙස්සන්ති** සන්තාරෙස්සාමි. යස්මා පන බුද්ධත්තං පත්ථෙන්තස්ස –

59. ‘‘මනුස්සත්තං ලිඞ්ගසම්පත්ති, හෙතු සත්ථාරදස්සනං;
පබ්බජ්ජා ගුණසම්පත්ති, අධිකාරො ච ඡන්දතා;
අට්ඨධම්මසමොධානා, අභිනීහාරො සමිජ්ඣති’’.

තත්ථ **මනුස්සත්තන්ති** මනුස්සත්තභාවෙයෙව ඨත්වා බුද්ධත්තං පත්ථෙන්තස්ස පත්ථනා සමිජ්ඣති, න නාගජාතිආදීසු ඨිතානං. කස්මාති චෙ? අහෙතුකභාවතො.

ලිඞ්ගසම්පත්තීති මනුස්සත්තභාවෙ වත්තමානස්සාපි පුරිසලිඞ්ගෙ ඨිතස්සෙව පත්ථනා සමිජ්ඣති, න ඉත්ථියා වා පණ්ඩකනපුංසකඋභතොබ්‍යඤ්ජනකානං වා සමිජ්ඣති . කස්මාති චෙ? ලක්ඛණපාරිපූරියා අභාවතො. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං ඉත්ථී අරහං අස්ස සම්මාසම්බුද්ධො’’ති (ම. නි. 3.130; අ. නි. 1.279; විභ. 809) විත්ථාරො. තස්මා ඉත්ථිලිඞ්ගෙ ඨිතස්ස මනුස්සජාතිකස්සාපි පත්ථනා න සමිජ්ඣති.

හෙතූති පුරිසස්සාපි තස්මිං අත්තභාවෙ අරහත්තප්පත්තියා හෙතුසම්පන්නස්සෙව පත්ථනා සමිජ්ඣති, නො ඉතරස්ස.

සත්ථාරදස්සනන්ති සචෙ ජීවමානකබුද්ධස්සෙව සන්තිකෙ පත්ථෙති පත්ථනා සමිජ්ඣති. පරිනිබ්බුතෙ භගවති චෙතියස්ස සන්තිකෙ වා බොධිරුක්ඛමූලෙ වා පටිමාය වා පච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානං වා සන්තිකෙ පත්ථනා න සමිජ්ඣති. කස්මා? භබ්බාභබ්බකෙ ඤත්වා කම්මවිපාකපරිච්ඡෙදකඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා බ්‍යාකාතුං අසමත්ථත්තා. තස්මා බුද්ධස්ස සන්තිකෙයෙව පත්ථනා සමිජ්ඣති.

පබ්බජ්ජාති බුද්ධස්ස භගවතො සන්තිකෙ පත්ථෙන්තස්සාපි කම්මකිරියවාදීසු තාපසෙසු වා භික්ඛූසු වා පබ්බජිතස්සෙව පත්ථනා සමිජ්ඣති, නො ගිහිලිඞ්ගෙ ඨිතස්ස. කස්මා? පබ්බජිතායෙව හි බොධිසත්තා සම්බොධිං අධිගච්ඡන්ති, න ගහට්ඨා. තස්මා ආදිම්හි පණිධානකාලෙපි පබ්බජිතෙනෙව භවිතබ්බං.

ගුණසම්පත්තීති පබ්බජිතස්සාපි අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො පඤ්චාභිඤ්ඤස්සෙව සමිජ්ඣති, න පන ඉමාය ගුණසම්පත්තියා විරහිතස්ස. කස්මා? නිග්ගුණස්ස තදභාවතො.

අධිකාරොති ගුණසම්පන්නෙනාපි යෙන අත්තනො ජීවිතං බුද්ධානං පරිච්චත්තං හොති, තස්ස ඉමිනා අධිකාරෙන සම්පන්නස්සෙව සමිජ්ඣති, න ඉතරස්ස.

ඡන්දතාති අභිනීහාරසම්පන්නස්සාපි යස්ස බුද්ධකාරකධම්මානං අත්ථාය මහන්තො ඡන්දො වායාමො ච උස්සාහො ච පරියෙට්ඨි ච, තස්සෙව සමිජ්ඣති, න ඉතරස්ස. තත්‍රිදං ඡන්දමහන්තතාය ඔපම්මං – සචෙ හි එවමස්ස, ‘‘යො පන සකලචක්කවාළගබ්භං එකොදකීභූතං අත්තනො බාහුබලෙන උත්තරිත්වා පාරං ගන්තුං සමත්ථො, සො බුද්ධත්තං පාපුණාති. යො පනිමං අත්තනො දුක්කරං න මඤ්ඤති ‘අහං ඉමං උත්තරිත්වා පාරං ගමිස්සාමී’’’ති එවං මහතා ඡන්දෙන උස්සාහෙන සමන්නාගතො හොති, තස්ස පත්ථනා සමිජ්ඣති, න ඉතරස්ස (සු. නි. අට්ඨ. 1.ඛග්ගවිසාණසුත්තවණ්ණනා; අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදාන, සුමෙධකථා; චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා).

සුමෙධපණ්ඩිතො පන ඉමෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වාව බුද්ධභාවාය අභිනීහාරං කත්වා නිපජ්ජි. දීපඞ්කරොපි භගවා ආගන්ත්වා සුමෙධපණ්ඩිතස්ස සීසභාගෙ ඨත්වා කලලපිට්ඨෙ නිපන්නං සුමෙධතාපසං දිස්වා – ‘‘අයං තාපසො බුද්ධත්තාය අභිනීහාරං කත්වා නිපන්නො, ඉජ්ඣිස්සති නු ඛො එතස්ස පත්ථනා, උදාහු නො’’ති අනාගතංසඤාණං පෙසෙත්වා උපධාරෙන්තො – ‘‘ඉතො කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි අතික්කමිත්වා ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති ඤත්වා ඨිතකොව පරිසමජ්ඣෙ බ්‍යාකාසි – ‘‘පස්සථ නො, තුම්හෙ භික්ඛවෙ, ඉමං උග්ගතපං තාපසං කලලපිට්ඨෙ නිපන්න’’න්ති. ‘‘එවං, භන්තෙ’’ති. අයං බුද්ධත්තාය අභිනීහාරං කත්වා නිපන්නො, සමිජ්ඣිස්සති ඉමස්ස තාපසස්ස පත්ථනා, අයඤ්හි ඉතො කප්පසතසහස්සාධිකානං චතුන්නං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානං මත්ථකෙ ගොතමො නාම බුද්ධො ලොකෙ භවිස්සති. තස්මිං පනස්ස අත්තභාවෙ කපිලවත්ථු නාම නගරං නිවාසො භවිස්සති, මහාමායා නාම දෙවී මාතා, සුද්ධොදනො නාම රාජා පිතා, උපතිස්සො ච කොලිතො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, ආනන්දො නාම උපට්ඨාකො, ඛෙමා ච උප්පලවණ්ණා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා භවිස්සන්ති . අයං පරිපක්කඤාණො හුත්වා මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා මහාපධානං පදහිත්වා නිග්‍රොධමූලෙ සුජාතාය නාම කුමාරියා දින්නං පායාසං පටිග්ගහෙත්වා නෙරඤ්ජරාය තීරෙ පරිභුඤ්ජිත්වා බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ අස්සත්ථරුක්ඛමූලෙ අභිසම්බුජ්ඣිස්සතීති. තෙන වුත්තං –

60. ‘‘දීපඞ්කරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
උස්සීසකෙ මං ඨත්වාන, ඉදං වචනමබ්‍රවි.

61. ‘‘පස්සථ ඉමං තාපසං, ජටිලං උග්ගතාපනං;
අපරිමෙය්‍යිතො කප්පෙ, බුද්ධො ලොකෙ භවිස්සති.

62. ‘‘අහු කපිලව්හයා රම්මා, නික්ඛමිත්වා තථාගතො;
පධානං පදහිත්වාන, කත්වා දුක්කරකාරිකං.

63. ‘‘අජපාලරුක්ඛමූලස්මිං, නිසීදිත්වා තථාගතො;
තත්ථ පායාසං පග්ගය්හ, නෙරඤ්ජරමුපෙහිති.

64. ‘‘නෙරඤ්ජරාය තීරම්හි, පායාසං අද සො ජිනො;
පටියත්තවරමග්ගෙන, බොධිමූලමුපෙහිති.

65. ‘‘තතො පදක්ඛිණං කත්වා, බොධිමණ්ඩං අනුත්තරො;
අස්සත්ථරුක්ඛමූලම්හි, බුජ්ඣිස්සති මහායසො.

66. ‘‘ඉමස්ස ජනිකා මාතා, මායා නාම භවිස්සති;
පිතා සුද්ධොදනො නාම, අයං හෙස්සති ගොතමො.

67. ‘‘අනාසවා වීතරාගා, සන්තචිත්තා සමාහිතා;
කොලිතො උපතිස්සො ච, අග්ගා හෙස්සන්ති සාවකා;
ආනන්දො නාමුපට්ඨාකො, උපට්ඨිස්සතිමං ජිනං.

68. ‘‘ඛෙමා උප්පලවණ්ණා ච, අග්ගා හෙස්සන්ති සාවිකා;
අනාසවා වීතරාගා, සන්තචිත්තා සමාහිතා.

69. ‘‘බොධි තස්ස භගවතො, අස්සත්ථොති පවුච්චති;
චිත්තො ච හත්ථාළවකො, අග්ගා හෙස්සන්තුපට්ඨකා;
උත්තරා නන්දමාතා ච, අග්ගා හෙස්සන්තුපට්ඨිකා’’ති.

තත්ථ **ලොකවිදූති** සබ්බථා විදිතලොකත්තා පන ලොකවිදූ. භගවා හි සභාවතො සමුදයතො නිරොධතො නිරොධූපායතොති සබ්බථාපි ලොකං අවෙදි අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣි. තස්මා ලොකවිදූති වුච්චති. යථාහ –

‘‘තස්මා හවෙ ලොකවිදූ සුමෙධො, ලොකන්තගූ වූසිතබ්‍රහ්මචරියො;
ලොකස්ස අන්තං සමිතාවි ඤත්වා, නාසීසතී ලොකමිමං පරඤ්චා’’ති. (සං. නි. 1.107; අ. නි. 4.46);

අපි ච තයො ලොකා – සඞ්ඛාරලොකො, සත්තලොකො, ඔකාසලොකොති. තත්ථ සඞ්ඛාරලොකො නාම පටිච්චසමුප්පන්නා පථවිආදයො ධම්මා. සත්තලොකො නාම සඤ්ඤිනො අසඤ්ඤිනො නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිනො ච සත්තා. ඔකාසලොකො නාම සත්තානං නිවාසට්ඨානං. ඉමෙ පන තයොපි ලොකා භගවතා යථාසභාවතො විදිතා,

තස්මා ලොකවිදූති වුච්චති. **ආහුතීනං පටිග්ගහොති** දානානං පටිග්ගහෙතුං අරහත්තා දක්ඛිණෙය්‍යත්තා ආහුතීනං පටිග්ගහො. **උස්සීසකෙ මං ඨත්වානාති** මම සීසසමීපෙ ඨත්වා. **ඉදං** ඉදානි වත්තබ්බං වචනං අබ්‍රවීති අත්ථො. **ජටිලන්ති** ජටා අස්ස සන්තීති ජටිලො, තං ජටිලං. **උග්ගතාපනන්ති** උග්ගතාපසං. **අහූති** අහනි, අථාති අත්ථො. අයමෙව වා පාඨො. **කපිලව්හයාති** කපිලඅව්හයා අභිධානා. **රම්මාති** රමණීයතො. **පධානන්ති** වීරියං. **එහිතීති** එස්සති ගමිස්සති. සෙසගාථාසු උත්තානමෙවාති.

තතො සුමෙධපණ්ඩිතො – ‘‘මය්හං කිර පත්ථනා සමිජ්ඣිස්සතී’’ති සඤ්ජාතසොමනස්සො අහොසි. මහාජනො දීපඞ්කරදසබලස්ස වචනං සුත්වා – ‘‘සුමෙධතාපසො කිර බුද්ධබීජඞ්කුරො’’ති හට්ඨතුට්ඨො අහොසි. එවඤ්චස්ස අහොසි – ‘‘යථා නාම පුරිසො නදිං තරන්තො උජුකෙන තිත්ථෙන තරිතුං අසක්කොන්තො හෙට්ඨාතිත්ථෙන උත්තරති, එවමෙව මයං දීපඞ්කරදසබලස්ස සාසනෙ මග්ගඵලං අලභමානා අනාගතෙ යදා ත්වං බුද්ධො භවිස්සසි, තදා තව සම්මුඛා මග්ගඵලං සච්ඡිකාතුං සමත්ථා භවෙය්‍යාමා’’ති පත්ථනං අකංසු. දීපඞ්කරදසබලො බොධිසත්තං මහාසත්තං පසංසිත්වා අට්ඨහි පුප්ඵමුට්ඨීහි පූජෙත්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි. තෙපි චතුසතසහස්සා ඛීණාසවා බොධිසත්තං පුප්ඵෙහි ච ගන්ධෙහි ච පූජෙත්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කමිංසු. දෙවමනුස්සා පන තථෙව පූජෙත්වා වන්දිත්වා පක්කමිංසු.

අථ සබ්බලොකමතිදීපඞ්කරො දීපඞ්කරො භගවා චතූහි ඛීණාසවසතසහස්සෙහි පරිවුතො රම්මනගරවාසීහි පූජියමානො දෙවතාහි අභිවන්දියමානො සඤ්ඣාප්පභානුරඤ්ජිතවරකනකගිරිසිඛරො විය ජඞ්ගමමානො අනෙකෙසු පාටිහාරියෙසු වත්තමානෙසු තෙන අලඞ්කතපටියත්තෙන මග්ගෙන ගන්ත්වා නානාසුරභිකුසුමගන්ධවාසිතං චුණ්ණසම්මොදගන්ධං සමුස්සිතධජපටාකං ගන්ධානුබද්ධහදයෙහි භමරගණෙහි ගුම්බගුම්බායමානං ධූපන්ධකාරං අමරපුරසදිසසොභං අභිරම්මං රම්මනගරං පවිසිත්වා පඤ්ඤත්තෙ මහාරහෙ බුද්ධාසනෙ යුගන්ධරමත්ථකෙ සරදසමයරුචිරකරරජනිකරො තිමිරනිකරනිධනකරො කමලවනවිකසනකරො දිවසකරො විය දසබලදිවසකරො නිසීදි. භික්ඛුසඞ්ඝොපි පටිපාටියා අත්තනො අත්තනො පත්තාසනෙ නිසීදි. රම්මනගරවාසිනො පන උපාසකා සද්ධාදිගුණසම්පන්නා නානාවිධඛජ්ජාදීහි සමලඞ්කතං වණ්ණගන්ධරසසම්පන්නං අසදිසං සුඛනිදානං දානං බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස අදංසු.

අථ ඛො බොධිසත්තො දසබලස්ස බ්‍යාකරණං සුත්වා බුද්ධභාවං කරතලගතමිව මඤ්ඤමානො පමුදිතහදයො සබ්බෙසු පටික්කන්තෙසු සයනා වුට්ඨාය – ‘‘පාරමියො විචිනිස්සාමී’’ති පුප්ඵරාසිමත්ථකෙ පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා නිසීදි. එවං නිසින්නෙ මහාසත්තෙ සකලදසසහස්සචක්කවාළදෙවතා සාධුකාරං දත්වා – ‘‘අය්‍ය සුමෙධතාපස, පොරාණකබොධිසත්තානං පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා – ‘පාරමියො විචිනිස්සාමී’ති නිසින්නකාලෙ යානි පුබ්බනිමිත්තානි නාම පඤ්ඤායන්ති, තානි සබ්බානිපි අජ්ජ පාතුභූතානි නිස්සංසයෙන ත්වං බුද්ධො භවිස්සසි, මයමෙතං ජානාම – ‘යස්සෙතානි නිමිත්තානි පඤ්ඤායන්ති, සො එකන්තෙනෙව බුද්ධො භවිස්සති’ තස්මා ත්වං අත්තනො වීරියං දළ්හං කත්වා පග්ගණ්හා’’ති බොධිසත්තං නානප්පකාරාහි ථුතීහි අභිත්ථවිංසු. තෙන වුත්තං –

70. ‘‘ඉදං සුත්වාන වචනං, අසමස්ස මහෙසිනො;
ආමොදිතා නරමරූ, බුද්ධබීජං කිර අයං.

71. ‘‘උක්කුට්ඨිසද්දා වත්තන්ති, අප්ඵොටෙන්ති හසන්ති ච;
කතඤ්ජලී නමස්සන්ති, දසසහස්සී සදෙවකා.

72. ‘‘යදිමස්ස ලොකනාථස්ස, විරජ්ඣිස්සාම සාසනං;
අනාගතම්හි අද්ධානෙ, හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

73. ‘‘යථා මනුස්සා නදිං තරන්තා, පටිතිත්ථං විරජ්ඣිය;
හෙට්ඨාතිත්ථෙ ගහෙත්වාන, උත්තරන්ති මහානදිං.

74. ‘‘එවමෙව මයං සබ්බෙ, යදි මුඤ්චාමිමං ජිනං;
අනාගතම්හි අද්ධානෙ, හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

75. ‘‘දීපඞ්කරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
මම කම්මං පකිත්තෙත්වා, දක්ඛිණං පාදමුද්ධරි.

76. ‘‘යෙ තත්ථාසුං ජිනපුත්තා, පදක්ඛිණමකංසු මං;
දෙවා මනුස්සා අසුරා ච, අභිවාදෙත්වාන පක්කමුං.

77. ‘‘දස්සනං මෙ අතික්කන්තෙ, සසඞ්ඝෙ ලොකනායකෙ;
සයනා වුට්ඨහිත්වාන, පල්ලඞ්කං ආභුජිං තදා.

78. ‘‘සුඛෙන සුඛිතො හොමි, පාමොජ්ජෙන පමොදිතො;
පීතියා ච අභිස්සන්නො, පල්ලඞ්කං ආභුජිං තදා.

79. ‘‘පල්ලඞ්කෙන නිසීදිත්වා, එවං චින්තෙසහං තදා;
වසීභූතො අහං ඣානෙ, අභිඤ්ඤාසු පාරමිං ගතො.

80. ‘‘සහස්සියම්හි ලොකම්හි, ඉසයො නත්ථි මෙ සමා;
අසමො ඉද්ධිධම්මෙසු, අලභිං ඊදිසං සුඛං.

81. ‘‘පල්ලඞ්කාභුජනෙ මය්හං, දසසහස්සාධිවාසිනො;
මහානාදං පවත්තෙසුං, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

82. ‘‘යා පුබ්බෙ බොධිසත්තානං, පල්ලඞ්කවරමාභුජෙ;
නිමිත්තානි පදිස්සන්ති, තානි අජ්ජ පදිස්සරෙ.

83. ‘‘සීතං බ්‍යපගතං හොති, උණ්හඤ්ච උපසම්මති;
තානි අජ්ජ පදිස්සන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

84. ‘‘දසසහස්සී ලොකධාතූ, නිස්සද්දා හොන්ති නිරාකුලා;
තානි අජ්ජ පදිස්සන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

85. ‘‘මහාවාතා න වායන්ති, න සන්දන්ති සවන්තියො;
තානි අජ්ජ පදිස්සන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

86. ‘‘ථලජා දකජා පුප්ඵා, සබ්බෙ පුප්ඵන්ති තාවදෙ;
තෙපජ්ජ පුප්ඵිතා සබ්බෙ, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

87. ‘‘ලතා වා යදි වා රුක්ඛා, ඵලභාරා හොන්ති තාවදෙ;
තෙපජ්ජ ඵලිතා සබ්බෙ, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

88. ‘‘ආකාසට්ඨා ච භූමට්ඨා, රතනා ජොතන්ති තාවදෙ;
තෙපජ්ජ රතනා ජොතන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

89. ‘‘මානුස්සකා ච දිබ්බා ච, තුරියා වජ්ජන්ති තාවදෙ;
තෙපජ්ජුභො අභිරවන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

90. ‘‘විචිත්තපුප්ඵා ගගනා, අභිවස්සන්ති තාවදෙ;
තෙපි අජ්ජ පවස්සන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

91. ‘‘මහාසමුද්දො ආභුජති, දසසහස්සී පකම්පති;
තෙපජ්ජුභො අභිරවන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

92. ‘‘නිරයෙපි දසසහස්සෙ, අග්ගී නිබ්බන්ති තාවදෙ;
තෙපජ්ජ නිබ්බුතා අග්ගී, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

93. ‘‘විමලො හොති සූරියො, සබ්බා දිස්සන්ති තාරකා;
තෙපි අජ්ජ පදිස්සන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

94. ‘‘අනොවට්ඨෙන උදකං, මහියා උබ්භිජ්ජි තාවදෙ;
තම්පජ්ජුබ්භිජ්ජතෙ මහියා, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

95. ‘‘තාරාගණා විරොචන්ති, නක්ඛත්තා ගගනමණ්ඩලෙ;
විසාඛා චන්දිමායුත්තා, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

96. ‘‘බිලාසයා දරීසයා, නික්ඛමන්ති සකාසයා;
තෙපජ්ජ ආසයා ඡුද්ධා, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

97. ‘‘න හොන්ති අරතී සත්තානං, සන්තුට්ඨා හොන්ති තාවදෙ;
තෙපජ්ජ සබ්බෙ සන්තුට්ඨා, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

98. ‘‘රොගා තදුපසම්මන්ති, ජිඝච්ඡා ච විනස්සති;
තානි අජ්ජ පදිස්සන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

99. ‘‘රොගා තදා තනු හොති, දොසො මොහො විනස්සති;
තෙපජ්ජ විගතා සබ්බෙ, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

100. ‘‘භයං තදා න භවති, අජ්ජපෙතං පදිස්සති;
තෙන ලිඞ්ගෙන ජානාම, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

101. ‘‘රජොනුද්ධංසතී උද්ධං, අජ්ජපෙතං පදිස්සති;
තෙන ලිඞ්ගෙන ජානාම, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

102. ‘‘අනිට්ඨගන්ධො පක්කමති, දිබ්බගන්ධො පවායති;
සොපජ්ජ වායතී ගන්ධො, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

103. ‘‘සබ්බෙ දෙවා පදිස්සන්ති, ඨපයිත්වා අරූපිනො;
තෙපජ්ජ සබ්බෙ දිස්සන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

104. ‘‘යාවතා නිරයා නාම, සබ්බෙ දිස්සන්ති තාවදෙ;
තෙපජ්ජ සබ්බෙ දිස්සන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

105. ‘‘කුට්ටා කවාටා සෙලා ච, න හොන්තාවරණා තදා;
ආකාසභූතා තෙපජ්ජ, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

106. ‘‘චුතී ච උපපත්තී ච, ඛණෙ තස්මිං න විජ්ජති;
තානිපජ්ජ පදිස්සන්ති, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසි.

107. ‘‘දළ්හං පග්ගණ්හ වීරියං, මා නිවත්ත අභික්කම;
මයම්පෙතං විජානාම, ධුවං බුද්ධො භවිස්සසී’’ති.

තත්ථ **ඉදං සුත්වාන වචනන්ති** ඉදං දීපඞ්කරස්ස භගවතො බොධිසත්තස්ස බ්‍යාකරණවචනං සුත්වා. **අසමස්සාති** සමස්ස සදිසස්ස අභාවතො අසමස්ස. යථාහ –

‘‘න මෙ ආචරියො අත්ථි, සදිසො මෙ න විජ්ජති;
සදෙවකස්මිං ලොකස්මිං, නත්ථි මෙ පටිපුග්ගලො’’ති. (ම. නි. 1.285; 2.341; මහාව. 11; කථා. 405; මි. ප. 4.5.11);

මහෙසිනොති මහන්තෙ සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ එසි ගවෙසීති මහෙසී, තස්ස මහෙසිනො. **නරමරූති** නරා ච අමරා ච, උක්කට්ඨනිද්දෙසො පනායං සබ්බෙපි දසසහස්සිලොකධාතුයා නාගසුපණ්ණයක්ඛාදයොපි ආමොදිතාව. **බුද්ධබීජං කිර අයන්ති** අයං කිර බුද්ධඞ්කුරො උප්පන්නොති ආමොදිතාති අත්ථො.

උක්කුට්ඨිසද්දාති උන්නාදසද්දා වත්තන්ති. **අප්ඵොටෙන්තීති** හත්ථෙහි බාහා අභිහනන්ති. **දසසහස්සීති** දසසහස්සිලොකධාතුයො. **සදෙවකාති** සහ දෙවෙහි සදෙවකා දසසහස්සී නමස්සන්තීති අත්ථො. **යදිමස්සාති** යදි ඉමස්ස, අයමෙව වා පාඨො. **විරජ්ඣිස්සාමාති** යදි න සම්පාපුණිස්සාම. **අනාගතම්හි අද්ධානෙති** අනාගතෙ කාලෙ. **හෙස්සාමාති** භවිස්සාම. **සම්මුඛාති** සම්මුඛීභූතා. **ඉමන්ති** ඉමස්ස, සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං.

නදිං තරන්තාති නදීතරණකා, ‘‘නදිතරන්තා’’තිපි පාඨො. **පටිතිත්ථන්ති** පටිමුඛතිත්ථං. **විරජ්ඣියාති** විරජ්ඣිත්වා. **යදි මුඤ්චාමාති** යදි ඉමං භගවන්තං මුඤ්චිත්වා අකතකිච්චා ගමිස්සාමාති අත්ථො. **මම කම්මං පකිත්තෙත්වාති** මම භාවිතමත්ථං බ්‍යාකරිත්වා. **දක්ඛිණං පාදමුද්ධරීති** දක්ඛිණං පාදං උක්ඛිපි, ‘‘කතපදක්ඛිණො’’තිපි පාඨො.

ජිනපුත්තාති දීපඞ්කරස්ස සත්ථුනො සාවකා. **දෙවා මනුස්සා අසුරා ච, අභිවාදෙත්වාන පක්කමුන්ති** දෙවාදයො සබ්බෙපි ඉමෙ මං තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා පුප්ඵාදීහි පූජෙත්වා සුප්පතිට්ඨිතපඤ්චඞ්ගා වන්දිත්වා නිවත්තිත්වා පුනප්පුනං ඔලොකෙත්වා මධුරත්ථබ්‍යඤ්ජනාහි නානප්පකාරාහි ථුතීහි වණ්ණෙන්තා පක්කමිංසු. ‘‘නරා නාගා ච ගන්ධබ්බා, අභිවාදෙත්වාන පක්කමු’’න්තිපි පාඨො.

දස්සනං මෙ අතික්කන්තෙති මම දස්සනවිසයං භගවති අතික්කන්තෙ. ‘‘ජහිතෙ දස්සනූපචාරෙ’’තිපි පාඨො. **සසඞ්ඝෙති** සද්ධිං සඞ්ඝෙන සසඞ්ඝො, තස්මිං සසඞ්ඝෙ. **සයනා වුට්ඨහිත්වානාති** නිපන්නට්ඨානතො කලලතො උට්ඨහිත්වා. **පල්ලඞ්කං ආභුජින්ති** කතපල්ලඞ්කො හුත්වා පුප්ඵරාසිම්හි නිසීදින්ති අත්ථො. ‘‘හට්ඨො හට්ඨෙන චිත්තෙන, ආසනා වුට්ඨහිං තදා’’තිපි පාඨො, සො උත්තානත්ථොව.

පීතියා ච අභිස්සන්නොති පීතිපරිප්ඵුටො. **වසීභූතොති** වසීභාවප්පත්තො. **ඣානෙති** රූපාවචරාරූපාවචරඣානෙසු. **සහස්සියම්හීති** දසසහස්සියං. **ලොකම්හීති** ලොකධාතුයා. **මෙ සමාති** මයා සදිසා. අවිසෙසෙන ‘‘මෙ සමා නත්ථී’’ති වත්වා ඉදානි තමෙව නියමෙන්තො **‘‘අසමො ඉද්ධිධම්මෙසූ’’**ති ආහ. තත්ථ **ඉද්ධිධම්මෙසූති** පඤ්චසු ඉද්ධිධම්මෙසූති අත්ථො. **අලභින්ති** පටිලභිං. **ඊදිසං සුඛන්ති** ඊදිසං සොමනස්සං.

අථ සුමෙධතාපසො දසබලස්ස බ්‍යාකරණං සුත්වා බුද්ධභාවං කරතලගතකාලම්ව මඤ්ඤමානො පමුදිතහදයො දසසු ලොකධාතුසහස්සෙසු සුද්ධාවාසමහාබ්‍රහ්මානො අතීතබුද්ධදස්සාවිනො නියතබොධිසත්තානං බ්‍යාකරණෙ උප්පජ්ජමානපාටිහාරියදස්සනෙන තථාගතවචනස්ස අවිතථතං පකාසෙන්තො මං පරිතොසයන්තා ඉමා ගාථායො ආහංසූති දස්සෙන්තො භගවා **‘‘පල්ලඞ්කාභුජනෙ මය්හ’’**න්තිආදිමාහ.

තත්ථ **පල්ලඞ්කාභුජනෙ මය්හන්ති** මම පල්ලඞ්කාභුජනෙ. අයමෙව වා පාඨො. **දසසහස්සාධිවාසිනොති** දසසහස්සිවාසිනො මහාබ්‍රහ්මානො. **යා පුබ්බෙති** යානි පුබ්බෙ, විභත්තිලොපං කත්වා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **පල්ලඞ්කවරමාභුජෙති** වරපල්ලඞ්කාභුජනෙ. **නිමිත්තානි පදිස්සන්තීති** නිමිත්තානි පදිස්සිංසූති අත්ථො. අතීතවචනෙ

වත්තබ්බෙ වත්තමානවචනං වුත්තං. කිඤ්චාපි වුත්තං, අතීතවසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො. **තානි අජ්ජ පදිස්සරෙ**ති පුබ්බෙපි නියතබොධිසත්තානං පල්ලඞ්කාභුජනෙ යානි නිමිත්තානි උප්පජ්ජිංසු, තානි නිමිත්තානි අජ්ජ පදිස්සරෙ. තස්මා ත්වං ධුවමෙව බුද්ධො භවිස්සසීති අත්ථො. න පන තානියෙව නිමිත්තානි උප්පජ්ජිංසු, තංසදිසත්තා ''තානි අජ්ජ පදිස්සරෙ''ති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

සීතන්ති සීතත්තං. **ब्यපගතන්ති** ගතං විගතං. **තානීති** සීතවිගමනඋණ්හුපසමනානීති අත්ථො. **නිස්සද්දාති** අසද්දා අනිග්ඝොසා. **නිරාකුලාති** අනාකුලා, අයමෙව වා පාඨො. **න සන්දන්තීති** න වහන්ති නප්පවත්තන්ති. **සවන්තියොති** නදියො. **තානීති** අවායනඅසන්දනානි. **ථලජාති** පථවිතලපබ්බතරුක්ඛෙසු ජාතානි. **දකජාති** ඔදකානි පුප්ඵානි. **පුප්ඵන්තීති** පුබ්බෙ බොධිසත්තානං පුප්ඵිංසු, අතීතත්ථෙ වත්තමානවචනං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **තෙපජ්ජ පුප්ඵිතානීති** තානි පුප්ඵානි අජ්ජ පුප්ඵිතානීති අත්ථො.

ඵලභාරාති ඵලධරා. **තෙපජ්ජාති** තෙපි අජ්ජ, පුල්ලිඞ්ගවසෙන ''තෙපී''ති වුත්තං, ''ලතා වා රුක්ඛා වා''ති වුත්තත්තා. **ඵලිතාති** සඤ්ජාතඵලා. **ආකාසට්ඨා ච භූමට්ඨා චාති** ආකාසගතා ච භූමිගතා ච **රතනානීති** මුත්තාදීනි රතනානි. **ජොතන්තීති** ඔභාසන්ති. **මානුස්සකාති** මනුස්සානං සන්තකා මානුස්සකා. **දිබ්බාති** දෙවානං සන්තකා දිබ්බා. **තුරියාති** ආතතං විතතං ආතතවිතතං සුසිරං ඝනන්ති පඤ්ච තුරියානි. තත්ථ ආතතං නාම චම්මපරියොනද්ධෙසු භෙරිආදීසු එකතලතුරියං. විතතං නාම උභයතලං. ආතතවිතතං නාම සබ්බතො පරියොනද්ධං මහතිවල්ලකිආදිකං. සුසිරං නාම වංසාදිකං. ඝනං නාම සම්මතාළාදිකං. **වජ්ජන්තීති** හෙට්ඨා වුත්තනයෙන වජ්ජිංසු, අතීතත්ථෙ වත්තමානවචනං වෙදිතබ්බං. එස නයො උපරි ඊදිසෙසු වචනෙසුපි. **අභිරවන්තීති** තත්‍ර තත්‍ර කුසලෙහි සුමුඤ්චිතා සුප්පතාළිතා සුවාදිතා විය අභිරවන්ති, අභිනදන්තීති අත්ථො.

විචිත්තපුප්ඵාති විචිත්‍රානි නානාගන්ධවණ්ණානි පුප්ඵානි. **අභිවස්සන්තීති** අභිවස්සිංසු, නිපතිංසූති අත්ථො. **තෙපීති** තානිපි විචිත්‍රපුප්ඵානි අභිවස්සන්තානි පදිස්සන්ති, දෙවබ්‍රහ්මගණෙහි ඔකිරියමානානීති අධිප්පායො. **ආභුජතීති** ඔසක්කති. **තෙපජ්ජුභොති** තෙපි අජ්ජ උභො මහාසමුද්දදසසහස්සියො. **අභිරවන්තීති** අභිනදන්ති. **නිරයෙති** නිරයෙසු. **දසසහස්සාති** අනෙකදසසහස්සා. **නිබ්බන්තීති** සම්මන්ති, සන්තිං උපෙන්තීති අත්ථො. **තාරකාති** නක්ඛත්තානි . **තෙපි අජ්ජ පදිස්සන්තීති** තෙපි සූරියස්ස විමලභාවා තාරකා අජ්ජ දිවා දිස්සන්ති.

අනොවට්ඨෙනාති අනොවට්ඨෙ, භුම්මත්ථෙ කරණවචනං. අථ වා **අනොවට්ඨෙති** අනභිවට්ඨෙපි. **නාති** නිපාතමත්තං ''සුත්වා න දූතවචන''න්තිආදීසු විය. **තම්පජ්ජුබ්භිජ්ජතෙති** තම්පි උදකං අජ්ජ උබ්භිජ්ජති, උබ්භිජ්ජිත්වා උට්ඨහතීති අත්ථො. **මහියාති** පථවියා, නිස්සක්කවචනං. **තාරාගණාති** ගහනක්ඛත්තාදයො සබ්බෙ තාරගණා. **නක්ඛත්තාති** නක්ඛත්තතාරකා ච. **ගගනමණ්ඩලෙති** සකලගගනමණ්ඩලං විරොචන්තීති අත්ථො. **බිලාසයාති** බිලාසයා අහිනකුලකුම්භීලගොධාදයො. **දරීසයාති** ඣරාසයා. අයමෙව වා පාඨො. **නික්ඛමන්තීති** නික්ඛමිංසු. **සකාසයාති** අත්තනො අත්තනො ආසයතො. ''තදාසයා''තිපි පාඨො. තස්ස තදා තස්මිං කාලෙ, ආසයතො, බිලතොති අත්ථො. **ඡුද්ධාති** සුඡුද්ධා සුවුද්ධාරිතා, නික්ඛන්තාති අත්ථො.

අරතීති උක්කණ්ඨා. **සන්තුට්ඨාති** පරමෙන සන්තුට්ඨෙන සන්තුට්ඨා. **විනස්සතීති** විගච්ඡති. **රාගොති** කාමරාගො. **තදා තනු හොතීති** ඔරමත්තකො හොති, ඉමිනා පරියුට්ඨානාභාවං දීපෙති. **විහතාති** විනට්ඨා. **තදාති** පුබ්බෙ, බොධිසත්තානං පල්ලඞ්කාභුජනෙති අත්ථො. **න භවතීති** න හොති. **අජ්ජපෙතන්ති** අජ්ජ තව පල්ලඞ්කාභුජනෙපි එතං භයං න හොතෙවාති අත්ථො. **තෙන ලිඞ්ගෙන ජානාමාති** තෙන කාරණෙන සබ්බෙව මයං ජානාම, යං ත්වං බුද්ධො භවිස්සසීති අත්ථො.

අනුද්ධංසතීති න උග්ගච්ඡති. **අනිට්ඨගන්ධොති** දුග්ගන්ධො. **පක්කමතීති** පක්කමි විගච්ඡි. **පවායතීති** පවායි. **සොපජ්ජාති** සොපි දිබ්බගන්ධො අජ්ජ. **පදිස්සන්තීති** පදිස්සිංසු. **තෙපජ්ජාති** තෙපි සබ්බෙ දෙවා අජ්ජ. **යාවතාති** පරිච්ඡෙදනත්ථෙ නිපාතො, යත්තකාති අත්ථො. **කුට්ටාති** පාකාරා. **න හොන්තාවරණාති** ආවරණකරා න අහෙසුං. **තදාති** පුබ්බෙ. **ආකාසභූතාති** තෙ කුට්ටකවාටපබ්බතා ආවරණං තිරොකරණං කාතුං අසක්කොන්තා, අජටාකාසභූතාති අත්ථො. **චුතීති** මරණං. **උපපත්තීති** පටිසන්ධිග්ගහණං. **ඛණෙති** පුබ්බෙ බොධිසත්තානං පල්ලඞ්කාභුජනක්ඛණෙ. **න විජ්ජතීති** නාහොසි. **තානිපජ්ජාති** තානිපි අජ්ජ චවනභවනානීති අත්ථො. **මා නිවත්තීති** මා පටික්කමි. **අභික්කමාති** පරක්කම. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

තතො සුමෙධපණ්ඩිතො දීපඞ්කරස්ස දසබලස්ස ච දසසහස්සචක්කවාළදෙවතානඤ්ච වචනං සුත්වා භියොසොමත්තාය සඤ්ජාතුස්සාහො හුත්වා චින්තෙසි – ''බුද්ධා නාම අමොඝවචනා, නත්ථි බුද්ධානං කථාය අඤ්ඤථත්තං. යථා හි ආකාසෙ ඛිත්තස්ස ලෙඩ්ඩුස්ස පතනං ධුවං, ජාතස්ස මරණං, අරුණෙ උග්ගතෙ සූරියස්ස අබ්භුග්ගමනං, ආසයා නික්ඛන්තස්ස සීහස්ස සීහනාදනදනං, ගරුගබ්භාය ඉත්ථියා භාරමොරොපනං ධුවං අවස්සම්භාවී, එවමෙව බුද්ධානං වචනං නාම ධුවං අමොඝං, අද්ධා අහං බුද්ධො භවිස්සාමීති. තෙන වුත්තං –

108. ''බුද්ධස්ස වචනං සුත්වා, දසසහස්සීනවූභයං;
තුට්ඨහට්ඨො පමුදිතො, එවං චින්තෙසහං තදා.

109. ‘‘අද්වෙජ්ඣවචනා බුද්ධා, අමොඝවචනා ජිනා;
විතථං නත්ථි බුද්ධානං, ධුවං බුද්ධො භවාමහං.

110. ‘‘යථා ඛිත්තං නභෙ ලෙඩ්ඩු, ධුවං පතති භූමියං;
තථෙව බුද්ධසෙට්ඨානං, වචනං ධුවසස්සතං;
විතථං නත්ථි බුද්ධානං, ධුවං බුද්ධො භවාමහං.

111. ‘‘යථාපි සබ්බසත්තානං, මරණං ධුවසස්සතං;
තථෙව බුද්ධසෙට්ඨානං, වචනං ධුවසස්සතං;
විතථං නත්ථි බුද්ධානං, ධුවං බුද්ධො භවාමහං.

112. ‘‘යථා රත්තික්ඛයෙ පත්තෙ, සූරියුග්ගමනං ධුවං;
තථෙව බුද්ධසෙට්ඨානං, වචනං ධුවසස්සතං;
විතථං නත්ථි බුද්ධානං, ධුවං බුද්ධො භවාමහං.

113. ‘‘යථා නික්ඛන්තසයනස්ස, සීහස්ස නදනං ධුවං;
තථෙව බුද්ධසෙට්ඨානං, වචනං ධුවසස්සතං;
විතථං නත්ථි බුද්ධානං, ධුවං බුද්ධො භවාමහං.

114. ‘‘යථා ආපන්නසත්තානං, භාරමොරොපනං ධුවං;
තථෙව බුද්ධසෙට්ඨානං, වචනං ධුවසස්සතං;
විතථං නත්ථි බුද්ධානං, ධුවං බුද්ධො භවාමහ’’න්ති.

තත්ථ **බුද්ධස්ස වචනං සුත්වා, දසසහස්සී න වූභයන්ති** දීපඞ්කරසම්මාසම්බුද්ධස්ස ච දසසහස්සචක්කවාළදෙවතානඤ්ච වචනං සුත්වා. **උභයන්ති** උභයෙසං, සාමිඅත්ථෙ පච්චත්තවචනං, උභයවචනං වා. **එවං චින්තෙසහන්ති** එවං චින්තෙසිං අහං.

අද්වෙජ්ඣවචනාති ද්වෙධා අප්පවත්තවචනා, එකංසවචනාති අත්ථො. ‘‘අච්ඡිද්දවචනා’’තිපි පාඨො, තස්ස නිද්දොසවචනාති අත්ථො. **අමොඝවචනාති** අවිතථවචනා. **විතථන්ති** විතථවචනං නත්ථීති අත්ථො. **ධුවං බුද්ධො භවාමහන්ති** අහං එකංසෙනෙව බුද්ධො භවිස්සාමීති නියතවසෙන අවස්සම්භාවිවසෙන ච වත්තමානවචනං කතන්ති වෙදිතබ්බං.

සූරියුග්ගමනන්ති සූරියස්ස උදයනං, අයමෙව වා පාඨො. **ධුවසස්සතන්ති** එකංසභාවී චෙව සස්සතඤ්ච. **නික්ඛන්තසයනස්සාති** සයනතො නික්ඛන්තස්ස. **ආපන්නසත්තානන්ති** ගරුගබ්භානං, ගබ්භිනීනන්ති අත්ථො. **භාරමොරොපනන්ති** භාරඔරොපනං, ගබ්භස්ස ඔරොපනන්ති අත්ථො. **ම-**කාරො පදසන්ධිකරො. සෙසමෙත්ථාපි උත්තානමෙවාති.

‘‘ස්වාහං අද්ධා බුද්ධො භවිස්සාමී’’ති එවං කතසන්නිට්ඨානො බුද්ධකාරකෙ ධම්මෙ උපධාරෙතුං – ‘‘කහං නු ඛො බුද්ධකාරකා ධම්මා’’ති, උද්ධං අධො දිසාසු විදිසාසූති අනුක්කමෙන සකලං ධම්මධාතුං විචිනන්තො පුබ්බෙ පොරාණකෙහි බොධිසත්තෙහි ආසෙවිතනිසෙවිතං පඨමං දානපාරමිං දිස්වා එවං අත්තානං ඔවදි – ‘‘සුමෙධපණ්ඩිත, ත්වං ඉතො පට්ඨාය පඨමං දානපාරමිං පූරෙය්‍යාසි. යථා හි නිකුජ්ජිතො උදකකුම්භො නිස්සෙසං කත්වා උදකං වමතියෙව න පච්චාහරති, එවමෙව ධනං වා යසං වා පුත්තදාරං වා අඞ්ගපච්චඞ්ගං වා අනොලොකෙත්වා සබ්බත්ථ යාචකානං සබ්බං ඉච්ඡිතිච්ඡිතං නිස්සෙසං කත්වා දදමානො බොධිමූලෙ නිසීදිත්වා බුද්ධො භවිස්සසී’’ති පඨමං දානපාරමිං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං –

115. ‘‘හන්ද බුද්ධකරෙ ධම්මෙ, විචිනාමි ඉතො චිතො;
උද්ධං අධො දස දිසා, යාවතා ධම්මධාතුයා.

116. ‘‘විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, පඨමං දානපාරමිං;
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි, අනුචිණ්ණං මහාපථං.

117. ‘‘ඉමං ත්වං පඨමං තාව, දළ්හං කත්වා සමාදිය;
දානපාරමිතං ගච්ඡ, යදි බොධිං පත්තුමිච්ඡසි.

118. ‘‘යථාපි කුම්භො සම්පුණ්ණො, යස්ස කස්සචි අධො කතො;
වමතෙවුදකං නිස්සෙසං, න තත්ථ පරිරක්ඛති.

119. ‘‘තථෙව යාචකෙ දිස්වා, හීනමුක්කට්ඨමජ්ඣිමෙ;
දදාහි දානං නිස්සෙසං, කුම්භො විය අධො කතො’’ති.

තත්ථ **හන්දාති** වවස්සග්ගත්ථෙ නිපාතො. **බුද්ධකරෙ ධම්මෙති** බුද්ධත්තකරෙ ධම්මෙ. බුද්ධත්තකරා නාම ධම්මා දානපාරමිතාදයො දස ධම්මා. **විචිනාමීති** විචිනිස්සාමි, වීමංසිස්සාමි උපපරික්ඛිස්සාමීති අත්ථො. **ඉතො චිතොති** ඉතො

ඉතො, අයමෙව වා පාඨො. තත්ථ තත්ථ විචිනාමීති අත්ථො. උද්ධන්ති දෙවලොකෙ. **අධොති** මනුස්සලොකෙ. **දස දිසාති** දසසු දිසාසු; කත්ථ නු ඛො තෙ බුද්ධකාරකධම්මා උද්ධං අධො තිරියං දිසාසු විදිසාසූති අධිප්පායො. **යාවතා ධම්මධාතුයාති** එත්ථ **යාවතාති** පරිච්ඡෙදවචනං. **ධම්මධාතුයාති** සභාවධම්මස්ස, පවත්තනීති වචනසෙසො දට්ඨබ්බො. කිං වුත්තං හොති? යාවතිකා සභාවධම්මානං කාමරූපාරූපධම්මානං පවත්ති, තාවතිකං විචිනිස්සාමීති වුත්තං හොති.

විචිනන්තොති වීමංසන්තො උපපරික්ඛන්තො. **පුබ්බකෙහීති** පොරාණෙහි බොධිසත්තෙහි. **අනුචිණ්ණන්ති** අජ්ඣාචිණ්ණං ආසෙවිතං. **සමාදියාති** සමාදියනං කරොහි, අජ්ජ පට්ඨාය අයං පඨමං දානපාරමී පූරෙතබ්බා මයාති එවං සමාදියාති අත්ථො. **දානපාරමිතං ගච්ඡාති** දානපාරමිං ගච්ඡ, පූරයාති අත්ථො. **යදි බොධිං පත්තුමිච්ඡසීති** බොධිමූලමුපගන්ත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං පත්තුං ඉච්ඡසි චෙ. **යස්ස කස්සචීති** උදකස්ස වා ඛීරස්ස වා යස්ස කස්සචි සම්පුණ්ණො. සම්පුණ්ණසද්දයොගෙ සති සාමිවචනං ඉච්ඡන්ති සද්දවිදූ. කරණත්ථෙ වා සාමිවචනං, යෙන කෙනචීති අත්ථො. **අධො කතොති** හෙට්ඨාමුඛීකතො. **න තත්ථ පරිරක්ඛතීති** තස්මිං වමනෙ න පරිරක්ඛති, නිස්සෙසං උදකං වමතෙවාති අත්ථො. **හීනමුක්කට්ඨමජ්ඣිමෙති** හීනමජ්ඣිමපණීතෙ. ම-කාරො පදසන්ධිකරො. **කුම්භො විය අධො කතොති** හෙට්ඨාමුඛීකතො විය කුම්භො. යාචකෙ උපගතෙ දිස්වා – ‘‘ත්වං, සුමෙධ, අත්තනො අනවසෙසෙත්වා සබ්බධනපරිච්චාගෙන දානපාරමිං, අඞ්ගපරිච්චාගෙන උපපාරමිං, ජීවිතපරිච්චාගෙන පරමත්ථපාරමිඤ්ච පූරෙහී’’ති එවං අත්තනාව අත්තානං ඔවදි.

අථස්ස ‘‘න එත්තකෙහෙව බුද්ධකාරකෙහි ධම්මෙහි භවිතබ්බ’’න්ති උත්තරිම්පි උපධාරයතො දුතියං සීලපාරමිං දිස්වා එතදහොසි – ‘‘සුමෙධපණ්ඩිත, ත්වං ඉතො පට්ඨාය සීලපාරමිං පූරෙය්‍යාසි. යථා චමරී මිගො නාම ජීවිතම්පි අනොලොකෙත්වා අත්තනො වාලමෙව රක්ඛති, එවං ත්වම්පි ඉතො පට්ඨාය ජීවිතම්පි අනොලොකෙත්වා සීලමෙව රක්ඛන්තො බුද්ධො භවිස්සසී’’ති දුතියං සීලපාරමිං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං –

120. ‘‘න හෙතෙ එත්තකායෙව, බුද්ධධම්මා භවිස්සරෙ;
අඤ්ඤෙපි විචිනිස්සාමි, යෙ ධම්මා බොධිපාචනා.

121. ‘‘විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, දුතියං සීලපාරමිං;
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි, ආසෙවිතනිසෙවිතං.

122. ‘‘ඉමං ත්වං දුතියං තාව, දළ්හං කත්වා සමාදිය;
සීලපාරමිතං ගච්ඡ, යදි බොධිං පත්තුමිච්ඡසි.

123. ‘‘යථාපි චමරී වාලං, කිස්මිඤ්චි පටිලග්ගිතං;
උපෙති මරණං තත්ථ, න විකොපෙති වාලධිං.

124. ‘‘තථෙව ත්වං චතූසු භූමීසු, සීලානි පරිපූරය;
පරිරක්ඛ සබ්බදා සීලං, චමරී විය වාලධි’’න්ති.

තත්ථ **න හෙතෙති** න හි එතෙයෙව. **බොධිපාචනාති** මග්ගපරිපාචනා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපරිපාචනා වා. **දුතියං සීලපාරමින්ති** සීලං නාම සබ්බෙසං කුසලධම්මානං පතිට්ඨා, සීලෙ පතිට්ඨිතො කුසලධම්මෙහි න පරිහායති, සබ්බෙපි ලොකියලොකුත්තරගුණෙ පටිලභති. තස්මා සීලපාරමී පූරෙතබ්බාති දුතියං සීලපාරමිං අද්දක්ඛින්ති අත්ථො.

ආසෙවිතනිසෙවිතන්ති භාවිතඤ්චෙව බහුලීකතඤ්ච. **චමරීති** චමරී මිගො. **කිස්මිඤ්චීති** යත්ථ කත්ථචි රුක්ඛලතාකණ්ටකාදීසු අඤ්ඤතරස්මිං. **පටිලග්ගිතන්ති** පටිවිලග්ගිතං. **තත්ථාති** යත්ථ විලග්ගිතං, තත්ථෙව ඨත්වා මරණං උපගච්ඡති. **න විකොපෙතීති** න ඡින්දති. **වාලධින්ති** වාලං ඡින්දිත්වා න ගච්ඡති, තත්ථෙව මරණං උපෙතීති අත්ථො.

චතූසු භූමීසු සීලානීති චතූසු ඨානෙසු විභත්තසීලානි, පාතිමොක්ඛසංවරඉන්ද්‍රියසංවරආජීවපාරිසුද්ධිපච්චයසන්නිස්සිතවසෙනාති අත්ථො. භූමිවසෙන පන ද්වීසුයෙව භූමීසු පරියාපන්නං තම්පි චතුසීලමෙවාති. **පරිපූරයාති** ඛණ්ඩඡිද්දසබලාදිඅභාවෙන පරිපූරය. **සබ්බදාති** සබ්බකාලං. **චමරී වියාති** චමරී මිගො විය. සෙසමෙත්ථාපි උත්තානත්ථමෙවාති.

අථස්ස ‘‘න එත්තකෙහෙව බුද්ධකාරකෙහි ධම්මෙහි භවිතබ්බ’’න්ති උත්තරිම්පි උපධාරයතො තතියං නෙක්ඛම්මපාරමිං දිස්වා එතදහොසි – ‘‘සුමෙධපණ්ඩිත, ත්වං ඉතො පට්ඨාය නෙක්ඛම්මපාරමිම්පි පූරෙය්‍යාසි. යථාපි සුචිරං බන්ධනාගාරෙ වසමානො පුරිසො න තත්ථ සිනෙහං කරොති, අථ ඛො උක්කණ්ඨිතො අවසිතුකාමො හොති, එවමෙව ත්වම්පි සබ්බභවෙ බන්ධනාගාරසදිසෙ කත්වා පස්ස, සබ්බභවෙහි උක්කණ්ඨිතො මුච්චිතුකාමො හුත්වා නෙක්ඛම්මාභිමුඛොව හොති, එවං බුද්ධො භවිස්සසී’’ති තතියං නෙක්ඛම්මපාරමිං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං –

125. ‘‘න හෙතෙ එත්තකායෙව, බුද්ධධම්මා භවිස්සරෙ;
අඤ්ඤෙපි විචිනිස්සාමි, යෙ ධම්මා බොධිපාචනා.

126. ‘‘විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, තතියං නෙක්ඛම්මපාරමිං;
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි, ආසෙවිතනිසෙවිතං.

127. ‘‘ඉමං ත්වං තතියං තාව, දළ්හං කත්වා සමාදිය;
නෙක්ඛම්මපාරමිතං ගච්ඡ, යදි බොධිං පත්තුමිච්ඡසි.

128. ‘‘යථා අන්දුඝරෙ පුරිසො, චිරවුට්ඨො දුඛට්ටිතො;
න තත්ථ රාගං ජනෙති, මුත්තිංයෙව ගවෙසති.

129. ‘‘තථෙව ත්වං සබ්බභවෙ, පස්ස අන්දුඝරෙ විය;
නෙක්ඛම්මාභිමුඛො හොති, භවතො පරිමුත්තියා’’ති.

තත්ථ **අන්දුඝරෙ**ති බන්ධනාගාරෙ. **චිරවුට්ඨො**ති චිරකාලං වුට්ඨො. **දුඛට්ටිතො**ති දුක්ඛපීළිතො. **න තත්ථ රාගං ජනෙතී**ති තත්ථ අන්දුඝරෙ රාගං සිනෙහං න ජනෙති න උප්පාදෙති. ‘‘ඉමං අන්දුඝරං මුඤ්චිත්වා නාහං අඤ්ඤත්ථ ගමිස්සාමී’’ති එවං තත්ථ රාගං න ජනෙති, කින්තු මුත්තිංයෙව මොක්ඛමෙව ගවෙසතීති අධිප්පායො. **නෙක්ඛම්මාභිමුඛො**ති නික්ඛමනාභිමුඛො හොති. **භවතො**ති සබ්බභවෙහි. **පරිමුත්තියා**ති පරිමොචනත්ථාය. නෙක්ඛම්මාභිමුඛො හුත්වා, සම්බොධිං පාපුණිස්සසී’’තිපි පාඨො. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

අථස්ස ‘‘න එත්තකෙහෙව බුද්ධකාරකධම්මෙහි භවිතබ්බ’’න්ති උත්තරිම්පි උපධාරයතො චතුත්ථං පඤ්ඤාපාරමිං දිස්වා එතදහොසි – ‘‘සුමෙධපණ්ඩිත, ත්වං ඉතො පට්ඨාය පඤ්ඤාපාරමිම්පි පූරෙය්‍යාසි. හීනමජ්ඣිමුක්කට්ඨෙසු කඤ්චි අවජ්ජෙත්වා සබ්බෙපි පණ්ඩිතෙ උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හං පුච්ඡෙය්‍යාසි. යථාපි පිණ්ඩචාරිකො භික්ඛු හීනාදිභෙදෙසු කුලෙසු කිඤ්චි කුලං අවිවජ්ජෙත්වා පටිපාටියා පිණ්ඩාය චරන්තො ඛිප්පං යාපනමත්තං ලභති, එවමෙව ත්වම්පි සබ්බෙ පණ්ඩිතෙ උපසඞ්කමිත්වා පුච්ඡන්තො බුද්ධො භවිස්සසී’’ති චතුත්ථං පඤ්ඤාපාරමිං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං –

130. ‘‘න හෙතෙ එත්තකායෙව, බුද්ධධම්මා භවිස්සරෙ;
අඤ්ඤෙපි විචිනිස්සාමි, යෙ ධම්මා බොධිපාචනා.

131. ‘‘විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, චතුත්ථං පඤ්ඤාපාරමිං;
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි, ආසෙවිතනිසෙවිතං.

132. ‘‘ඉමං ත්වං චතුත්ථං තාව, දළ්හං කත්වා සමාදිය;
පඤ්ඤාපාරමිතං ගච්ඡ, යදි බොධිං පත්තුමිච්ඡසි.

133. ‘‘යථා හි භික්ඛු භික්ඛන්තො, හීනමුක්කට්ඨමජ්ඣිමෙ;
කුලානි න විවජ්ජෙන්තො, එවං ලභති යාපනං.

134. ‘‘තථෙව ත්වං සබ්බකාලං, පරිපුච්ඡං බුධං ජනං;
පඤ්ඤාය පාරමිං ගන්ත්වා, සම්බොධිං පාපුණිස්සසී’’ති.

තත්ථ **භික්ඛන්තො**ති පිණ්ඩාය චරන්තො. **හීනමුක්කට්ඨමජ්ඣිමෙ**ති හීනමුක්කට්ඨමජ්ඣිමානි කුලානීති අත්ථො. ලිඞ්ගවිපරියාසො කතො. **න විවජ්ජෙන්තො**ති න පරිහරන්තො, ඝරපටිපාටිං මුඤ්චිත්වා චරන්තො විවජ්ජෙති නාම, එවමකත්වාති අත්ථො. **යාපනන්**ති යාපනමත්තං පාණධාරණං ආහාරං ලභතීති අත්ථො. **පරිපුච්ඡන්**ති – ‘‘කිං, භන්තෙ, කුසලං, කිං අකුසලං; කිං සාවජ්ජං, කිං අනවජ්ජ’’න්තිආදිනා (දී. නි. 3.84, 216) නයෙන තත්ථ තත්ථ අභිඤ්ඤාතෙ පණ්ඩිතෙ ජනෙ උපසඞ්කමිත්වා පරිපුච්ඡන්තොති අත්ථො. **බුධං ජනන්**ති පණ්ඩිතං ජනං. ‘‘බුධෙ ජනෙ’’තිපි පාඨො. **පඤ්ඤාය පාරමින්**ති පඤ්ඤාය පාරං. ‘‘පඤ්ඤාපාරමිතං ගන්ත්වා’’තිපි පාඨො. සෙසමෙත්ථාපි උත්තානමෙවාති.

අථස්ස ‘‘න එත්තකෙහෙව බුද්ධකාරකධම්මෙහි භවිතබ්බ’’න්ති උත්තරිම්පි උපධාරයතො පඤ්චමං වීරියපාරමිං දිස්වා එතදහොසි – ‘‘සුමෙධපණ්ඩිත, ත්වං ඉතො පට්ඨාය වීරියපාරමිම්පි පූරෙය්‍යාසි. යථාපි සීහො මිගරාජා සබ්බඉරියාපථෙසු දළ්හවීරියො හොති, එවං ත්වම්පි සබ්බභවෙසු සබ්බඉරියාපථෙසු දළ්හවීරියො අනොලීනවීරියො සමානො බුද්ධො භවිස්සසී’’ති පඤ්චමං වීරියපාරමිං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං –

135. ‘‘න හෙතෙ එත්තකායෙව, බුද්ධධම්මා භවිස්සරෙ;
අඤ්ඤෙපි විචිනිස්සාමි, යෙ ධම්මා බොධිපාචනා.

136. ‘‘විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, පඤ්චමං වීරියපාරමිං;
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි, ආසෙවිතනිසෙවිතං.

137. ‘‘ඉමං ත්වං පඤ්චමං තාව, දළ්හං කත්වා සමාදිය;
වීරියපාරමිතං ගච්ඡ, යදි බොධිං පත්තුමිච්ඡසි.

138. ‘‘යථාපි සීහො මිගරාජා, නිසජ්ජට්ඨානචඞ්කමෙ;
අලීනවීරියො හොති, පග්ගහිතමනො සදා.

139. ‘‘තථෙව ත්වං සබ්බභවෙ, පග්ගණ්හ වීරියං දළ්හං;
වීරියපාරමිතං ගන්ත්වා, සම්බොධිං පාපුණිස්සසී’’ති.

තත්ථ **අලීනවීරියොති** අනොලීනවීරියො. **සබ්බභවෙති** ජාතජාතභවෙ, සබ්බෙසු භවෙසූති අත්ථො. ආරද්ධවීරියො හුත්වා, සම්බොධිං පාපුණිස්සසීතිපි පාඨො. සෙසමෙත්ථාපි උත්තානමෙවාති.

අථස්ස ‘‘න එත්තකෙහෙව බුද්ධකාරකධම්මෙහි භවිතබ්බ’’න්ති උත්තරිම්පි උපධාරයතො ඡට්ඨමං ඛන්තිපාරමිං දිස්වා එතදහොසි – ‘‘සුමෙධපණ්ඩිත, ත්වං ඉතො පට්ඨාය ඛන්තිපාරමිං පරිපූරෙය්‍යාසි, සම්මානනෙපි අවමානනෙපි ඛමොව භවෙය්‍යාසි. යථා හි පථවියං නාම සුචිම්පි පක්ඛිපන්ති අසුචිම්පි, න ච තෙන පථවී සිනෙහං වා පටිඝං වා කරොති, ඛමති සහති අධිවාසෙතියෙව, එවමෙව ත්වම්පි සබ්බෙසං සම්මානනාවමානනෙසු ඛමො සමානො බුද්ධො භවිස්සසී’’ති ඡට්ඨමං ඛන්තිපාරමිං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං –

140. ‘‘න හෙතෙ එත්තකායෙව, බුද්ධධම්මා භවිස්සරෙ;
අඤ්ඤෙපි විචිනිස්සාමි, යෙ ධම්මා බොධිපාචනා.

141. ‘‘විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, ඡට්ඨමං ඛන්තිපාරමිං;
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි, ආසෙවිතනිසෙවිතං.

142. ‘‘ඉමං ත්වං ඡට්ඨමං තාව, දළ්හං කත්වා සමාදිය;
තත්ථ අද්වෙජ්ඣමානසො, සම්බොධිං පාපුණිස්සසි.

143. ‘‘යථාපි පථවී නාම, සුචිම්පි අසුචිම්පි ච;
සබ්බං සහති නික්ඛෙපං, න කරොති පටිඝං තයා.

144. ‘‘තථෙව ත්වම්පි සබ්බෙසං, සම්මානාවමානක්ඛමො;
ඛන්තිපාරමිතං ගන්ත්වා, සම්බොධිං පාපුණිස්සසී’’ති.

තත්ථ **තත්ථාති** තස්සං ඛන්තිපාරමියං. අද්වෙජ්ඣමානසොති එකංසමානසො. **සුචිම්පීති** චන්දනකුඞ්කුමගන්ධමාලාදිසුචිම්පි. **අසුචිම්පීති** අහිකුක්කුරමනුස්සකුණපගූථමුත්තඛෙළසිඞ්ඝාණිකාදිඅසුචිම්පි. **සහතීති** ඛමති, අධිවාසෙති. **නික්ඛෙපන්ති** නික්ඛිත්තං. **පටිඝන්ති** කොධං. **තයාති** තාය වුත්තියා, තාය නික්ඛිත්තතාය වා. ‘‘පටිඝං දය’’න්තිපි පාඨො, තස්ස තෙන නික්ඛෙපෙන පටිඝානුරොධං න කරොතීති අත්ථො. **සම්මානාවමානක්ඛමොති** සබ්බෙසං සම්මානනාවමානනසහො ත්වම්පි භවාති අත්ථො. ‘‘තථෙව ත්වම්පි සබ්බභවෙ, සම්මානනවිමානක්ඛමො’’තිපි පඨන්ති. ‘‘ඛන්තියා පාරමිං ගන්ත්වා’’තිපි පාඨො, තස්සා ඛන්තියා පාරමිපූරණවසෙන ගන්ත්වාති අත්ථො. සෙසමෙත්ථාපි උත්තානමෙවාති. ඉතො පරං එත්තකම්පි අවත්වා යත්ථ යත්ථ විසෙසො අත්ථි, තං තමෙව වත්වා පාඨන්තරං දස්සෙත්වා ගමිස්සාමාති.

අථස්ස ‘‘න එත්තකෙහෙව බුද්ධකාරකධම්මෙහි භවිතබ්බ’’න්ති උත්තරිම්පි උපධාරයතො සත්තමං සච්චපාරමිං දිස්වා එතදහොසි – ‘‘සුමෙධපණ්ඩිත, ත්වං ඉතො පට්ඨාය සච්චපාරමිම්පි පූරෙය්‍යාසි, අසනියා මත්ථකෙ පතමානායපි ධනාදීනං අත්ථාය ඡන්දාදීනං වසෙන සම්පජානමුසාවාදං නාම මා භාසි. යථාපි ඔසධීතාරකා නාම සබ්බඋතූසු අත්තනො ගමනවීථිං විජහිත්වා අඤ්ඤාය වීථියා න ගච්ඡති, සකවීථියාව ගච්ඡති, එවමෙව ත්වම්පි සච්චං පහාය මුසාවාදං නාම අවදන්තොයෙව බුද්ධො භවිස්සසී’’ති සත්තමං සච්චපාරමිං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං –

145. ‘‘න හෙතෙ එත්තකායෙව, බුද්ධධම්මා භවිස්සරෙ;
අඤ්ඤෙපි විචිනිස්සාමි, යෙ ධම්මා බොධිපාචනා.

146. ‘‘විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, සත්තමං සච්චපාරමිං;
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි, ආසෙවිතනිසෙවිතං.

147. ‘‘ඉමං ත්වං සත්තමං තාව, දළ්හං කත්වා සමාදිය;
තත්ථ අද්වෙජ්ඣවචනො, සම්බොධිං පාපුණිස්සසි.

148. ‘‘යථාපි ඔසධී නාම, තුලාභූතා සදෙවකෙ;
සමයෙ උතුවස්සෙ වා, න වොක්කමති වීථිතො.

149. ‘‘තථෙව ත්වම්පි සච්චෙසු, මා වොක්කම හි වීථිතො;
සච්චපාරමිතං ගන්ත්වා, සම්බොධිං පාපුණිස්සසී’’ති.

තත්ථ **තත්ථාති** සච්චපාරමියං. **අද්වෙජ්ඣවචනොති** අවිතථවචනො. **ඔසධී නාමාති** ඔසධීතාරකා, ඔසධගහණෙ ඔසධීතාරකං උදිතං දිස්වා ඔසධං ගණ්හන්ති. තස්මා ‘‘ඔසධීතාරකා’’ති වුච්චති. **තුලාභූතාති** පමාණභූතා. **සදෙවකෙති** සදෙවකස්ස ලොකස්ස. **සමයෙති** වස්සසමයෙ. **උතුවස්සෙති** හෙමන්තගිම්හෙසු. ‘‘සමයෙ උතුවට්ටෙ’’තිපි පාඨො. තස්ස **සමයෙති** ගිම්හෙ. **උතුවට්ටෙති** හෙමන්තෙ ච වස්සානෙ වාති අත්ථො. **න වොක්කමති වීථිතොති** තං තං උතුම්හි අත්තනො ගමනවීථිතො න වොක්කමති න විගච්ඡති, ඡ මාසෙ පච්ඡිමං දිසං ගච්ඡති, ඡ මාසෙ පුබ්බං දිසං ගච්ඡතීති. අථ

වා **ඔසධී නාමාති** සිඞ්ගිවෙරපිප්ඵලිමරිචාදිකං ඔසධං. **න වොක්කමතීති** යං යං ඵලදානසමත්ථං ඔසධං, තං තං ඵලදානං ඔක්කම්ම අත්තනො ඵලං අදත්වා න නිවත්තති. **වීතීතොති** ගමනවීතීතො, පිත්තහරො පිත්තං හරතෙව, වාතහරො වාතං හරතෙව, සෙම්හහරො සෙම්හං හරතෙවාති අත්ථො. සෙසමෙත්ථාපි උත්තානමෙවාති.

අථස්ස ''න එත්තකෙහෙව බුද්ධකාරකධම්මෙහි භවිතබ්බ''න්ති උත්තරිම්පි උපධාරයතො අට්ඨමං අධිට්ඨානපාරමිං දිස්වා එතදහොසි – ''සුමෙධපණ්ඩිත, ත්වං ඉතො පට්ඨාය අධිට්ඨානපාරමිම්පි පූරෙය්‍යාසි, යං අධිට්ඨාසි, තස්මිං අධිට්ඨානෙ නිච්චලො භවෙය්‍යාසි, යථා පබ්බතො නාම සබ්බදිසාසු වාතෙ පහරන්තෙපි න කම්පති න චලති, අත්තනො ඨානෙයෙව තිට්ඨති, එවමෙව ත්වම්පි අත්තනො අධිට්ඨානෙ නිච්චලො හොන්තොව බුද්ධො භවිස්සසී''ති අට්ඨමං අධිට්ඨානපාරමිං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාසීති. තෙන වුත්තං –

150. ''න හෙතෙ එත්තකායෙව, බුද්ධධම්මා භවිස්සරෙ;
අඤ්ඤෙපි විචිනිස්සාමි, යෙ ධම්මා බොධිපාචනා.

151. ''විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, අට්ඨමං අධිට්ඨානපාරමිං;
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි, ආසෙවිතනිසෙවිතං.

152. ''ඉමං ත්වං අට්ඨමං තාව, දළ්හං කත්වා සමාදිය;
තත්ථ ත්වං අචලො හුත්වා, සම්බොධිං පාපුණිස්සසි.

153. ''යථාපි පබ්බතො සෙලො, අචලො සුප්පතිට්ඨිතො;
න කම්පති භුසවාතෙහි, සකට්ඨානෙව තිට්ඨති.

154. ''තථෙව ත්වම්පි අධිට්ඨානෙ, සබ්බදා අචලො භව;
අධිට්ඨානපාරමිතං ගන්ත්වා, සම්බොධිං පාපුණිස්සසී''ති.

තත්ථ **සෙලොති** සිලාමයො. **අචලොති** නිච්චලො **සුප්පතිට්ඨිතොති** අචලත්තාව සුට්ඨු පතිට්ඨිතො. ''යථාපි පබ්බතො අචලො, නිඛාතො සුප්පතිට්ඨිතො''තිපි පාඨො. **භුසවාතෙහීති** බලවවාතෙහි. **සකට්ඨානෙවාති** අත්තනො ඨානෙයෙව, යථාඨිතට්ඨානෙයෙවාති අත්ථො. සෙසමෙත්ථාපි උත්තානමෙවාති.

අථස්ස ''න එත්තකෙහෙව බුද්ධකාරකධම්මෙහි භවිතබ්බ''න්ති උත්තරිම්පි උපධාරයතො නවමං මෙත්තාපාරමිං දිස්වා එතදහොසි – ''සුමෙධපණ්ඩිත, ත්වං ඉතො පට්ඨාය මෙත්තාපාරමිං පූරෙය්‍යාසි, හිතෙසුපි අහිතෙසුපි එකචිත්තොව භවෙය්‍යාසි. යථාපි උදකං නාම පාපජනස්සපි කල්‍යාණජනස්සපි සීතභාවං එකසදිසං කත්වා ඵරති, එවමෙව ත්වම්පි සබ්බසත්තෙසු මෙත්තචිත්තෙන එකචිත්තොව හුත්වා බුද්ධො භවිස්සසී''ති නවමං මෙත්තාපාරමිං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාසීති. තෙන වුත්තං –

155. ''න හෙතෙ එත්තකායෙව, බුද්ධධම්මා භවිස්සරෙ;
අඤ්ඤෙපි විචිනිස්සාමි, යෙ ධම්මා බොධිපාචනා.

156. ''විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, නවමං මෙත්තාපාරමිං;
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි, ආසෙවිතනිසෙවිතං.

157. ''ඉමං ත්වං නවමං තාව, දළ්හං කත්වා සමාදිය;
මෙත්තාය අසමො හොති, යදි බොධිං පත්තුමිච්ඡසි.

158. ''යථාපි උදකං නාම, කල්‍යාණෙ පාපකෙ ජනෙ;
සමං ඵරති සීතෙන, පවාහෙති රජොමලං.

159. ''තථෙව ත්වං හිතාහිතෙ, සමං මෙත්තාය භාවය;
මෙත්තාපාරමිතං ගන්ත්වා, සම්බොධිං පාපුණිස්සසී''ති.

තත්ථ **අසමො හොහීති** මෙත්තාභාවනාය අසදිසො හොහි. තත්ථ ''ත්වං සමසමො හොහී''තිපි පාඨො, සො උත්තානත්ථොව. **සමන්ති** තුල්‍යං. **ඵරතීති** ඵුසති. **පවාහෙතීති** විසොධෙති. **රජොති** ආගන්තුකරජං. **මලන්ති** සරීරෙ උට්ඨිතං සෙදමලාදිං. ''රජමල''න්තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො. **හිතාහිතෙති** හිතෙ ච අහිතෙ ච, මිත්තෙ ච අමිත්තෙ චාති අත්ථො. **මෙත්තාය භාවයාති** මෙත්තං භාවය වඩ්ඪෙහි. සෙසමෙත්ථාපි උත්තානමෙවාති.

අථස්ස ''න එත්තකෙහෙව බුද්ධකාරකධම්මෙහි භවිතබ්බ''න්ති උත්තරිම්පි උපධාරයතො දසමං උපෙක්ඛාපාරමිං දිස්වා එතදහොසි – ''සුමෙධපණ්ඩිත, ත්වං ඉතො පට්ඨාය උපෙක්ඛාපාරමිං පරිපූරෙය්‍යාසි, සුඛෙපි දුක්ඛෙපි මජ්ඣත්තොව භවෙය්‍යාසි. යථාපි පථවී නාම සුචිම්පි අසුචිම්පි ච පක්ඛිපමානෙ මජ්ඣත්තාව හොති, එවමෙව ත්වම්පි සුඛදුක්ඛෙසු මජ්ඣත්තොව හොන්තො බුද්ධො භවිස්සසී''ති දසමං උපෙක්ඛාපාරමිං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං –

160. ''න හෙතෙ එත්තකායෙව, බුද්ධධම්මා භවිස්සරෙ;
අඤ්ඤෙපි විචිනිස්සාමි, යෙ ධම්මා බොධිපාචනා.

161. ‘‘විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, දසමං උපෙක්ඛාපාරමිං;
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි, ආසෙවිතනිසෙවිතං.

162. ‘‘ඉමං ත්වං දසමං තාව, දළ්හං කත්වා සමාදිය;
තුලාභූතො දළ්හො හුත්වා, සම්බොධිං පාපුණිස්සසි.

163. ‘‘යථාපි පථවී නාම, නික්ඛිත්තං අසුචිං සුචිං;
උපෙක්ඛති උභොපෙතෙ, කොපානුනයවජ්ජිතා.

164. ‘‘තථෙව ත්වං සුඛදුක්ඛෙ, තුලාභූතො සදා භව;
උපෙක්ඛාපාරමිතං ගන්ත්වා, සම්බොධිං පාපුණිස්සසී’’ති.

තත්ථ **තුලාභූතොති** මජ්ඣත්තභාවෙ ඨිතො යථා තුලාය දණ්ඩො සමං තුලිතො සමං තිට්ඨති, න නමති න උන්නමති, එවමෙව ත්වම්පි සුඛදුක්ඛෙසු තුලාසදිසො හුත්වා සම්බොධිං පාපුණිස්සසි. **කොපානුනයවජ්ජිතාති** පටිඝානුරොධවජ්ජිතා. ‘‘දයාකොපවිවජ්ජිතා’’තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො. සෙසං ඛන්තිපාරමියං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

තතො සුමෙධපණ්ඩිතො ඉමෙ දස පාරමිධම්මෙ විචිනිත්වා තතො පරං චින්තෙසි – ‘‘ඉමස්මිං ලොකෙ බොධිසත්තෙහි පරිපූරෙතබ්බා බොධිපාචනා බුද්ධත්තකරා ධම්මා එත්තකායෙව, න ඉතො භියො, ඉමා පන පාරමියො උද්ධං ආකාසෙපි නත්ථි, න හෙට්ඨා පථවියම්පි, න පුරත්ථිමාදීසු දිසාසුපි අත්ථි, මය්හංයෙව පන හදයමංසන්තරෙයෙව පතිට්ඨිතා’’ති. එවං තාසං අත්තනො හදයෙ පතිට්ඨිතභාවං දිස්වා සබ්බාපි තා දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාය පුනප්පුනං සම්මසන්තො අනුලොමපටිලොමං සම්මසි, පරියන්තෙ ගහෙත්වා ආදිම්හි පාපෙසි, ආදිම්හි ගහෙත්වා පරියන්තෙ ඨපෙසි, මජ්ඣෙ ගහෙත්වා උභතො ඔසාපෙසි, උභතො කොටීසු ගහෙත්වා මජ්ඣෙ ඔසාපෙසි. බාහිරභණ්ඩපරිච්චාගො **පාරමියො** නාම, අඞ්ගපරිච්චාගො **උපපාරමියො** නාම, ජීවිතපරිච්චාගො **පරමත්ථපාරමියො** නාමාති දස පාරමියො දස උපපාරමියො දස පරමත්ථපාරමියොති සමත්තිංස පාරමියො යමකතෙලං විනිවට්ටෙන්තො විය සම්මසි. තස්ස දස පාරමියො සම්මසන්තස්ස ධම්මතෙජෙන චතුනහුතාධිකද්වියොජනසතසහස්සබහලා විපුලා අයං මහාපථවී හත්ථිනා අක්කන්තනළකලාපො විය උප්පීළියමානං උච්ඡුයන්තං විය ච මහාවිරවං විරවමානා සඞ්කම්පි සම්පකම්පි සම්පවෙධි. කුලාලචක්කං විය තෙලයන්තචක්කං විය ච පරිබ්භමි. තෙන වුත්තං –

165. ‘‘එත්තකායෙව තෙ ලොකෙ, යෙ ධම්මා බොධිපාචනා;
තතුද්ධං නත්ථි අඤ්ඤත්‍ර, දළ්හං තත්ථ පතිට්ඨහ.

166. ‘‘ඉමෙ ධම්මෙ සම්මසතො, සභාවසරසලක්ඛණෙ;
ධම්මතෙජෙන වසුධා, දසසහස්සී පකම්පථ.

167. ‘‘චලතී රවතී පථවී, උච්ඡුයන්තංව පීළිතං;
තෙලයන්තෙ යථා චක්කං, එවං කම්පති මෙදනී’’ති.

තත්ථ **එත්තකායෙවාති** නිද්දිට්ඨානං දසන්නං පාරමිතානං අනූනාධිකභාවස්ස දස්සනත්ථං වුත්තං. **තතුද්ධන්ති** තතො දසපාරමීහි උද්ධං **නත්ථි. අඤ්ඤත්‍රාති** අඤ්ඤං, ලක්ඛණං සද්දසත්ථතො ගහෙතබ්බං. තතො දසපාරමිතො අඤ්ඤො බුද්ධකාරකධම්මො නත්ථීති අත්ථො. **තත්ථාති** තාසු දසසු පාරමීසු. **පතිට්ඨහාති** පතිට්ඨ, පරිපූරෙන්තො තිට්ඨාති අත්ථො.

ඉමෙ ධම්මෙති පාරමිධම්මෙ. **සම්මසතොති** උපපරික්ඛන්තස්ස, අනාදරත්ථෙ සාමිවචනං දට්ඨබ්බං. **සභාවසරසලක්ඛණෙති** සභාවසඞ්ඛාතෙන සරසලක්ඛණෙන සම්මසන්තස්සාති අත්ථො. **ධම්මතෙජෙනාති** පාරමිපවිචයඤාණතෙජෙන. **වසුධාති** වසූති රතනං වුච්චති, තං ධාරෙති ධීයති වා එත්ථාති වසුධා . කා සා? මෙදනී. **පකම්පථාති** පකම්පිත්ථ. සුමෙධපණ්ඩිතෙ පන පාරමියො විචිනන්තෙ තස්ස ඤාණතෙජෙන දසසහස්සී පකම්පිත්ථාති අත්ථො.

චලතීති ඡප්පකාරා කම්පි. **රවතීති** නදති විකූජති. **උච්ඡුයන්තංව පීළිතන්ති** නිප්පීළිතං උච්ඡුයන්තං විය. ‘‘ගුළයන්තංව පීළිත’’න්තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො. **තෙලයන්තෙති** තෙලපීළනයන්තෙ. **යථා චක්කන්ති** චක්කිකානං මහාචක්කයන්තං විය. **එවන්ති** යථා තෙලපීළනචක්කයන්තං පරිබ්භමති කම්පති, එවං අයං මෙදනී කම්පතීති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙවාති.

එවං මහාපථවියා කම්පමානාය රම්මනගරවාසිනො මනුස්සා භගවන්තං පරිවිසයමානා සණ්ඨාතුං අසක්කොන්තා යුගන්ධරවාතබ්භාහතා මහාසාලා විය මුච්ඡිතා පපතිංසු. ඝටාදීනි කුලාලභණ්ඩානි පවට්ටෙන්තානි අඤ්ඤමඤ්ඤං පහරන්තානි චුණ්ණවිචුණ්ණානි අහෙසුං. මහාජනො භීතතසිතො සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා – ‘‘කිං නු ඛො භගවා ‘නාගාවට්ටො අයං, භූතයක්ඛදෙවතාසු අඤ්ඤතරාවට්ටො වා’ති න හි මයං එතං ජානාම. අපි ච ඛො සබ්බොපි අයං මහාජනො භයෙන උපද්දුතො, කිං නු ඛො ඉමස්ස ලොකස්ස පාපකං භවිස්සති, උදාහු කල්‍යාණං, කථෙථ නො එතං කාරණ’’න්ති පුච්ඡිංසු.

අථ සත්ථා තෙසං කථං සුත්වා – ‘‘තුම්හෙ මා භායිත්ථ, මා බො චින්තයිත්ථ, නත්ථි වො ඉතොනිදානං භයං, යො සො මයා අජ්ජ සුමෙධපණ්ඩිතො ‘අනාගතෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’ති බ්‍යාකතො, සො ඉදානි පාරමියො සම්මසති, තස්ස සම්මසන්තස්ස ධම්මතෙජෙන සකලදසසහස්සී ලොකධාතු එකප්පහාරෙන කම්පති චෙව විරවති චා’’ති ආහ. තෙන වුත්තං –

168. ‘‘යාවතා පරිසා ආසි, බුද්ධස්ස පරිවෙසනෙ;
පවෙධමානා සා තත්ථ, මුච්ඡිතා සෙති භූමියං.

169. ‘‘ඝටානෙකසහස්සානි, කුම්භීනඤ්ච සතා බහූ;
සඤ්චුණ්ණමථිතා තත්ථ, අඤ්ඤමඤ්ඤං පඝට්ටිතා.

170. ‘‘උබ්බිග්ගා තසිතා භීතා, භන්තා බ්‍යථිතමානසා;
මහාජනා සමාගම්ම, දීපඞ්කරමුපාගමුං.

171. ‘‘කිං භවිස්සති ලොකස්ස, කල්‍යාණමථ පාපකං;
සබ්බො උපද්දුතො ලොකො, තං විනොදෙහි චක්ඛුම.

172. ‘‘තෙසං තදා සඤ්ඤාපෙසි, දීපඞ්කරො මහාමුනි;
විස්සත්ථා හොථ මා භාථ, ඉමස්මිං පථවිකම්පනෙ.

173. ‘‘යමහං අජ්ජ බ්‍යාකාසිං, බුද්ධො ලොකෙ භවිස්සති;
එසො සම්මසතී ධම්මං, පුබ්බකං ජිනසෙවිතං.

174. ‘‘තස්ස සම්මසතො ධම්මං, බුද්ධභූමිං අසෙසතො;
තෙනායං කම්පිතා පථවී, දසසහස්සී සදෙවකෙ’’ති.

තත්ථ **යාවතාති** යාවතිකා. **ආසීති** අහොසි. ‘‘යා තදා පරිසා ආසී’’තිපි පාඨො, තස්ස යා තත්ථ පරිසා ථිතා ආසීති අත්ථො. **පවෙධමානාති** කම්පමානා. **සාති** සා පරිසා. **තත්ථාති** තස්මිං පරිවෙසනට්ඨානෙ. **සෙතීති** සයිත්ථ.

ඝටාති ඝටානං, සාමිඅත්ථෙ පච්චත්තවචනං, ඝටානං නෙකසහස්සානීති අත්ථො. **සඤ්චුණ්ණමථිතාති** චුණ්ණා චෙව මථිතා ච, මථිතසඤ්චුණ්ණාති අත්ථො. **අඤ්ඤමඤ්ඤං පඝට්ටිතාති** අඤ්ඤමඤ්ඤං පහටා. **උබ්බිග්ගාති** උත්‍රාසහදයා. **තසිතාති** සඤ්ජාතතාසා. **භීතාති** භයභීතා. **භන්තාති** එන්දනමානසා, විබ්භන්තචිත්තාති අත්ථො. සබ්බානි පනෙතානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානි. **සමාගම්මාති** සමාගන්ත්වා. අයමෙව වා පාඨො.

උපද්දුතොති උපහතො. **තං විනොදෙහීති** තං උපද්දුතභයං විනොදෙහි, විනාසයාති අත්ථො. **චක්ඛුමාති** පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුම. **තෙසං තදාති** තෙ ජනෙ තදා, උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං. **සඤ්ඤාපෙසීති** ඤාපෙසි බොධෙසි. **විසත්ථාති** විස්සත්ථචිත්තා. **මා භාථාති** මා භායථ. **යමහන්ති** යං අහං සුමෙධපණ්ඩිතං. **ධම්මන්ති** පාරමිධම්මං. **පුබ්බකන්ති** පොරාණං. **ජිනසෙවිතන්ති** ජිනෙහි බොධිසත්තකාලෙ සෙවිතන්ති අත්ථො. **බුද්ධභූමින්ති** පාරමිධම්මං. **තෙනාති** තෙන සම්මසනකාරණෙන. **කම්පිතාති** චලිතා. **සදෙවකෙති** සදෙවකෙ ලොකෙ.

තතො මහාජනො තථාගතස්ස වචනං සුත්වා හට්ඨතුට්ඨො මාලාගන්ධවිලෙපනාදීනි ආදාය රම්මනගරතො නික්ඛමිත්වා බොධිසත්තං උපසඞ්කමිත්වා මාලාගන්ධාදීහි පූජෙත්වා වන්දිත්වා පදක්ඛිණං කත්වා රම්මනගරමෙව පාවිසි. අථ බො බොධිසත්තො දස පාරමියො සම්මසිත්වා වීරියං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාය නිසින්නාසනා වුට්ඨාසි. තෙන වුත්තං –

175. ‘‘බුද්ධස්ස වචනං සුත්වා, මනො නිබ්බායි තාවදෙ;
සබ්බෙ මං උපසඞ්කම්ම, පුනාපි මං අභිවන්දිසුං.

176. ‘‘සමාදියිත්වා බුද්ධගුණං, දළ්හං කත්වාන මානසං;
දීපඞ්කරං නමස්සිත්වා, ආසනා වුට්ඨහිං තදා’’ති.

තත්ථ **මනො නිබ්බායීති** මහාජනස්ස පථවිකම්පනෙ උබ්බිග්ගහදයස්ස තත්ථ කාරණං සුත්වා මනො නිබ්බායි, සන්තිං අගමාසීති අත්ථො. ‘‘ජනො නිබ්බායී’’තිපි පාඨො, සො උත්තානොයෙව. **සමාදියිත්වාති** සම්මා ආදියිත්වා, සමාදායාති අත්ථො. **බුද්ධගුණන්ති** පාරමියො. සෙසං උත්තානමෙව.

අථ බො බොධිසත්තං දයිතසබ්බසත්තං ආසනා වුට්ඨහන්තං සකලදසසහස්සචක්කවාළදෙවතා සන්නිපතිත්වා දිබ්බෙහි මාලාගන්ධාදීහි පූජෙත්වා – ‘‘අය්‍ය සුමෙධතාපස, තයා අජ්ජ දීපඞ්කරදසබලස්ස පාදමූලෙ මහතී පත්ථනා පත්ථිතා, සා තෙ අනන්තරායෙන සමිජ්ඣතු, මා තෙ තත්ථ භයං වා ඡම්භිතත්තං වා අහොසි. සරීරෙ තෙ අප්පමත්තකොපි රොගො මා උප්පජ්ජතු, ඛිප්පං පාරමියො පූරෙත්වා සම්මාසම්බොධිං පටිවිජ්ඣ. යථා පුප්ඵූපගඵලූපගා රුක්ඛා සමයෙ පුප්ඵන්ති චෙව ඵලන්ති ච, තථෙව ත්වම්පි තං සමයං අනතික්කමිත්වා ඛිප්පං සම්බොධිං ඵුසස්සූ’’තිආදීනි ථුතිමඞ්ගලානි පයිරුදාහංසු, එවං පයිරුදාහිත්වා බොධිසත්තං අභිවාදෙත්වා අත්තනො අත්තනො

දෙවට්ඨානමෙව අගමංසු. බොධිසත්තොපි දෙවතාහි අභිත්ථුතො – ‘‘අහං දස පාරමියො පූරෙත්වා කප්පසතසහස්සාධිකානං චතුන්නං අසඞ්ඛෙය්‍යානං මත්ථකෙ බුද්ධො භවිස්සාමී’’ති වීරියං දළ්හං කත්වා අධිට්ඨාය ආකාසමබ්භුග්ගන්ත්වා ඉසිගණචන්තං හිමවන්තං අගමාසි. තෙන වුත්තං –

177. ‘‘දිබ්බං මානුසකං පුප්ඵං, දෙවා මානුසකා උභො;
සමොකිරන්ති පුප්ඵෙහි, වුට්ඨහන්තස්ස ආසනා.

178. ‘‘වෙදයන්ති ච තෙ සොත්ථිං, දෙවා මානුසකා උභො;
මහන්තං පත්ථිතං තුය්හං, තං ලභස්සු යථිච්ඡිතං.

179. ‘‘සබ්බීතියො විවජ්ජන්තු, සොකො රොගො විනස්සතු;
මා තෙ භවන්ත්වන්තරායා, ඵුස ඛිප්පං බොධිමුත්තමං.

180. ‘‘යථාපි සමයෙ පත්තෙ, පුප්ඵන්ති පුප්ඵිනො දුමා;
තථෙව ත්වං මහාවීර, බුද්ධඤාණෙහි පුප්ඵසු.

181. ‘‘යථා යෙ කෙචි සම්බුද්ධා, පූරයුං දසපාරමී;
තථෙව ත්වං මහාවීර, පූරය දසපාරමී.

182. ‘‘යථා යෙ කෙචි සම්බුද්ධා, බොධිමණ්ඩම්හි බුජ්ඣරෙ;
තථෙව ත්වං මහාවීර, බුජ්ඣස්සු ජිනබොධියං.

183. ‘‘යථා යෙ කෙචි සම්බුද්ධා, ධම්මචක්කං පවත්තයුං;
තථෙව ත්වං මහාවීර, ධම්මචක්කං පවත්තය.

184. ‘‘පුණ්ණමායෙ යථා චන්දො, පරිසුද්ධො විරොචති;
තථෙව ත්වං පුණ්ණමනො, විරොච දසසහස්සියං.

185. ‘‘රාහුමුත්තො යථා සූරියො, තාපෙන අතිරොචති;
තථෙව ලොකා මුච්චිත්වා, විරොච සිරියා තුවං.

186. ‘‘යථා යා කාචි නදියො, ඔසරන්ති මහොදධිං;
එවං සදෙවකා ලොකා, ඔසරන්තු තවන්තිකෙ.

187. ‘‘තෙහි ථුතප්පසත්ථො සො, දස ධම්මෙ සමාදිය;
තෙ ධම්මෙ පරිපූරෙන්තො, පවනං පාවිසී තදා’’ති.

තත්ථ **දිබ්බන්ති** මන්දාරවපාරිච්ඡත්තකසන්තානකුසෙසයාදිකං දිබ්බකුසුමං දෙවා මානුසකා ච මානුසපුප්ඵං ගහෙත්වාති අත්ථො. **සමොකිරන්තීති** මමොපරි සමොකිරිංසූති අත්ථො. **වුට්ඨහන්තස්සාති** වුට්ඨහතො. **වෙදයන්තීති** නිවෙදයිංසු සඤ්ඤාපෙසුං. **සොත්ථින්ති** සොත්ථිභාවං. ඉදානි වෙදයිතාකාරදස්සනත්ථං **‘‘මහන්තං පත්ථිතං තුය්හ’’**න්තිආදි වුත්තං. තයා පන, සුමෙධපණ්ඩිත, මහන්තං ඨානං පත්ථිතං, තං යථාපත්ථිතං ලභස්සූති අත්ථො.

සබ්බීතියොති එන්තීති ඊතියො, සබ්බා ඊතියො සබ්බීතියො, උපද්දවා. **විවජ්ජන්තූති** මා හොන්තු. **සොකො රොගො විනස්සතූති** සොචනසඞ්ඛාතො සොකො රුජනසඞ්ඛාතො රොගො ච විනස්සතු. **තෙති** තව. **මා භවන්ත්වන්තරායාති** මා භවන්තු අන්තරායා. **ඵුසාති** අධිගච්ඡ පාපුණාහි. **බොධින්ති** අරහත්තමග්ගඤාණං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණම්පි වට්ටති. **උත්තමන්ති** සෙට්ඨං සබ්බබුද්ධගුණදායකත්තා අරහත්තමග්ගඤාණං ‘‘උත්තම’’න්ති වුත්තං.

සමයෙති තස්ස තස්ස රුක්ඛස්ස පුප්ඵනසමයෙ සම්පත්තෙති අත්ථො. **පුප්ඵිනොති** පුප්ඵනකා. **බුද්ධඤාණෙහීති** අට්ඨාරසහි බුද්ධඤාණෙහි. **පුප්ඵසූති** පුප්ඵස්සු. **පූරයුන්ති** පූරයිංසු. **පූරයාති** පරිපූරය. **බුජ්ඣරෙති** බුජ්ඣිංසු. **ජිනබොධියන්ති** ජිනානං බුද්ධානං බොධියා, සබ්බඤ්ඤුබොධිමූලෙති අත්ථො. **පුණ්ණමායෙති** පුණ්ණමාසියං. **පුණ්ණමනොති** පරිපුණ්ණමනොරථො.

රාහුමුත්තොති රාහුනා සොබ්භානුනා මුත්තො. **තාපෙනාති** පතාපෙන, ආලොකෙන. **ලොකා මුච්චිත්වාති** ලොකධම්මෙහි අලිත්තො හුත්වාති අත්ථො. **විරොචාති** විරාජ. **සිරියාති** බුද්ධසිරියා. **ඔසරන්තීති** මහාසමුද්දං පවිසන්ති. **ඔසරන්තූති** උපගච්ඡන්තු. **තවන්තිකෙති** තව සන්තිකං. **තෙහීති** දෙවෙහි. **ථුතප්පසත්ථොති** ථුතො චෙව පසත්ථො ච, ථුතෙහි වා දීපඞ්කරාදීහි පසත්ථොති ථුතප්පසත්ථො. **දස ධම්මෙති** දස පාරමිධම්මෙ. **පවනන්ති** මහාවනං, ධම්මිකපබ්බතෙ මහාවනං පාවිසීති අත්ථො. සෙසගාථා සුඋත්තානා එවාති.

ඉති මධුරත්ථවිලාසිනියා බුද්ධවංස-අට්ඨකථාය

සුමෙධපත්ථනාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දීපඞ්කරබුද්ධවංසවණ්ණනා

රම්මනගරවාසිනොපි තෙ උපාසකා බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස මහාදානං දත්වා පුන භගවන්තං භුත්තාවිං ඔනීතපත්තපාණිං මාලාගන්ධාදීහි පූජෙත්වා වන්දිත්වා දානානුමොදනං සොතුකාමා උපනිසීදිංසු. අථ සත්ථා තෙසං පරමමධුරං හදයඞ්ගමං දානානුමොදනමකාසි –

‘‘දානං නාම සුඛාදීනං, නිදානං පරමං මතං;
නිබ්බානං පන සොපානං, පතිට්ඨාති පවුච්චති.

‘‘දානං තාණං මනුස්සානං, දානං බන්ධු පරායනං;
දානං දුක්ඛාධිපන්නානං, සත්තානං පරමා ගති.

‘‘දුක්ඛනිත්ථරණට්ඨෙන , දානං නාවාති දීපිතං;
භයරක්ඛණතො දානං, නගරන්ති ච වණ්ණිතං.

‘‘දානං දුරාසදට්ඨෙන, වුත්තමාසිවිසොති ච;
දානං ලොභමලාදීහි, පදුමං අනුපලිත්තතො.

‘‘නත්ථි දානසමො ලොකෙ, පුරිසස්ස අවස්සයො;
පටිපජ්ජථ තස්මා තං, කිරියාජ්ඣාසයෙන ච.

‘‘සග්ගලොකනිදානානි, දානානි මතිමා ඉධ;
කො හි නාම නරො ලොකෙ, න දදෙය්‍ය හිතෙ රතො.

‘‘සුත්වා දෙවෙසු සම්පත්තිං, කො නරො දානසම්භවං;
න දජ්ජා සුඛප්පදං දානං, දානං චිත්තප්පමොදනං.

‘‘දානෙන පටිපන්නෙන, අච්ඡරාපරිවාරිතො;
රමතෙ සුචිරං කාලං, නන්දනෙ සුරනන්දනෙ.

‘‘පීතිමුළාරං වින්දති දාතා, ගාරවමස්මිං ගච්ඡති ලොකෙ;
කිත්තිමනන්තං යාති ච දාතා, විස්සසනීයො හොති ච දාතා.

‘‘දත්වා දානං යාති නරො සො, භොගසමිද්ධිං දීඝඤ්චායුං;
සුස්සරතම්පි ච වින්දති රූපං, සග්ගෙ සද්ධිං කීළති දෙවෙහි;
විමානෙසු ඨත්වා නානා, මත්තමයූරාභිරුතෙසු.

‘‘චොරාරිරාජොදකපාවකානං, ධනං අසාධාරණමෙව දානං;
දදාති තං සාවකඤාණභූමිං, පච්චෙකභූමිං පන බුද්ධභූමි’’න්ති. –

එවමාදිනා නයෙන දානානුමොදනං කත්වා දානානිසංසං පකාසෙත්වා තදනන්තරං සීලකථං කථෙසි. සීලං නාමෙතං ඉධලොකපරලොකසම්පත්තීනං මූලං.

‘‘සීලං සුඛානං පරමං නිදානං, සීලෙන සීලී තිදිවං පයාති;
සීලඤ්හි සංසාරමුපාගතස්ස, තාණඤ්ච ලෙණඤ්ච පරායනඤ්ච.

‘‘අවස්සයො සීලසමො ජනානං, කුතො පනඤ්ඤො ඉධ වා පරත්ථ;
සීලං ගුණානං පරමා පතිට්ඨා, යථා ධරා ථාවරජඞ්ගමානං.

‘‘සීලං කිරෙව කල්‍යාණං, සීලං ලොකෙ අනුත්තරං;
අරියවුත්තිසමාචාරො, යෙන වුච්චති සීලවා’’. (ජා. 1.3.118);

සීලාලඞ්කාරසමො අලඞ්කාරො නත්ථි, සීලගන්ධසමො ගන්ධො නත්ථි, සීලසමං කිලෙසමලවිසොධනං නත්ථි, සීලසමං පරිළාහූපසමං නත්ථි, සීලසමං කිත්තිජනනං නත්ථි, සීලසමං සග්ගාරොහණසොපානං නත්ථි, නිබ්බානනගරප්පවෙසනෙ ච සීලසමං ද්වාරං නත්ථි. යථාහ –

‘‘සොභන්තෙවං න රාජානො, මුත්තාමණිවිභූසිතා;
යථා සොභන්ති යතිනො, සීලභූසනභූසිතා.

‘‘සීලගන්ධසමො ගන්ධො, කුතො නාම භවිස්සති;
යො සමං අනුවාතෙ ච, පටිවාතෙ ච වායති. (විසුද්ධි. 1.9);

‘‘න පුප්ඵගන්ධො පටිවාතමෙති, න චන්දනං තග්ගරමල්ලිකා වා;
සතඤ්ච ගන්ධො පටිවාතමෙති, සබ්බා දිසා සප්පුරිසො පවායති.

‘‘චන්දනං තගරං වාපි, උප්පලං අථ වස්සිකී;
එතෙසං ගන්ධජාතානං, සීලගන්ධො අනුත්තරො. (ධ. ප. 54-55; මි. ප. 5.4.1);

‘‘න ගඞ්ගා යමුනා වාපි, සරභූ වා සරස්වතී;
නින්නගා වාචිරවතී, මහී වාපි මහානදී.

‘‘සක්කුණන්ති විසොධෙතුං, තං මලං ඉධ පාණිනං;
විසොධයති සත්තානං, යං වෙ සීලජලං මලං.

‘‘න තං සජලදා වාතා, න චාපි හරිචන්දනං;
නෙව හාරා න මණයො, න චන්දකිරණඞ්කුරා.

‘‘සමයන්තීධ සත්තානං, පරිළාහං සුරක්ඛිතං;
යං සමෙති ඉදං අරියං, සීලං අච්චන්තසීතලං.

‘‘අත්තානුවාදාදිභයං, විද්ධංසයති සබ්බදා;
ජනෙති කිත්තිහාසඤ්ච, සීලං සීලවතො සදා.

‘‘සග්ගාරොහණසොපානං, අඤ්ඤං සීලසමං කුතො;
ද්වාරං වා පන නිබ්බාන, නගරස්ස පවෙසනෙ.

‘‘ගුණානං මූලභූතස්ස, දොසානං බලඝාතිනො;
ඉති සීලස්ස ජානාථ, ආනිසංසමනුත්තර’’න්ති. (විසුද්ධි. 1.9);

එවං භගවා සීලානිසංසං දස්සෙත්වා – ‘‘ඉදං පන සීලං නිස්සාය අයං සග්ගො ලබ්භතී’’ති දස්සනත්ථං තදනන්තරං සග්ගකථං කථෙසි. අයං සග්ගො නාම ඉට්ඨො කන්තො මනාපො එකන්තසුඛො නිච්චමෙත්ථ කීළා නිච්චං සම්පත්තියො ලබ්භන්ති. චාතුමහාරාජිකා දෙවා නවුතිවස්සසතසහස්සානි දිබ්බසුඛං දිබ්බසම්පත්තිං පටිලභන්ති. තාවතිංසා තිස්සො වස්සකොටියො සට්ඨිං ච වස්සසතසහස්සානීති එවමාදිසග්ගගුණපටිසංයුත්තකථං කථෙසි. එවං සග්ගකථාය පලොභෙත්වා පුන – ‘‘අයම්පි සග්ගො අනිච්චො අධුවො න තත්ථ ඡන්දරාගො කාතබ්බො’’ති කාමානං ආදීනවං ඔකාරං සංකිලෙසං නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසඤ්ච පකාසෙත්වා අමතපරියොසානං ධම්මකථං කථෙසි. එවං තස්ස මහාජනස්ස ධම්මං දෙසෙත්වා එකච්චෙ සරණෙසු ච එකච්චෙ පඤ්චසීලෙසු ච එකච්චෙ සොතාපත්තිඵලෙ ච එකච්චෙ සකදාගාමිඵලෙ එකච්චෙ අනාගාමිඵලෙ එකච්චෙ චතූසුපි ඵලෙසු එකච්චෙ තීසු විජ්ජාසු එකච්චෙ ඡසු අභිඤ්ඤාසු එකච්චෙ අට්ඨසු සමාපත්තීසු පතිට්ඨාපෙත්වා උට්ඨායාසනා රම්මනගරතො නික්ඛමිත්වා සුදස්සනමහාවිහාරමෙව පාවිසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘තදා තෙ භොජයිත්වාන, සසඞ්ඝං ලොකනායකං;
උපගච්ඡුං සරණං තස්ස, දීපඞ්කරස්ස සත්ථුනො.

2. ‘‘සරණාගමනෙ කඤ්චි, නිවෙසෙති තථාගතො;
කඤ්චි පඤ්චසු සීලෙසු, සීලෙ දසවිධෙ පරං.

3. ‘‘කස්සචි දෙති සාමඤ්ඤං, චතුරො ඵලමුත්තමෙ;
කස්සචි අසමෙ ධම්මෙ, දෙති සො පටිසම්භිදා.

4. ‘‘කස්සචි වරසමාපත්තියො, අට්ඨ දෙති නරාසභො;
තිස්සො කස්සචි විජ්ජායො, ඡළභිඤ්ඤා පවෙච්ඡති.

5. ‘‘තෙන යොගෙන ජනකායං, ඔවදති මහාමුනි;
තෙන විත්ථාරිකං ආසි, ලොකනාථස්ස සාසනං.

6. ‘‘මහාහනුසභක්ඛන්ධො , දීපඞ්කරසනාමකො;

බහූ ජනෙ තාරයති, පරිමොචෙති දුග්ගතිං.

7. ‘‘බොධනෙය්‍යං ජනං දිස්වා, සතසහස්සෙපි යොජනෙ;
ඛණෙන උපගන්ත්වාන, බොධෙති තං මහාමුනී’’ති.

තත්ථ **තෙති** රම්මනගරවාසිනො උපාසකා. **සරණන්ති** එත්ථ සරණං සරණගමනං සරණස්ස ගන්තා ච වෙදිතබ්බා. සරති හිංසති විනාසෙතීති **සරණං,** කිං තං? රතනත්තයං. තං පන සරණගතානං තෙනෙව සරණගමනෙන භයං සන්තාසං දුක්ඛං දුග්ගතිං පරික්කිලෙසං හනති හිංසති විනාසෙතීති සරණන්ති වුච්චතීති. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යෙ කෙචි බුද්ධං සරණං ගතාසෙ, න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
පහාය මානුසං දෙහං, දෙවකායං පරිපූරෙස්සන්ති. (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

‘‘යෙ කෙචි ධම්මං සරණං ගතාසෙ, න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
පහාය මානුසං දෙහං, දෙවකායං පරිපූරෙස්සන්ති. (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

‘‘යෙ කෙචි සඞ්ඝං සරණං ගතාසෙ, න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
පහාය මානුසං දෙහං, දෙවකායං පරිපූරෙස්සන්තී’’ති. (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

සරණගමනං නාම රතනත්තයපරායනාකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො. **සරණස්ස ගන්තා** නාම තංසමඞ්ගීපුග්ගලො. එවං තාව සරණං සරණගමනං සරණස්ස ගන්තා චාති ඉදං තයං වෙදිතබ්බං.

තස්සාති තං දීපඞ්කරං, උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං දට්ඨබ්බං. ‘‘උපගච්ඡුං සරණං තත්ථා’’තිපි පාඨො. **සත්ථුනොති** සත්ථාරං. **සරණාගමනෙ කඤ්චීති** කඤ්චි පුග්ගලං සරණගමනෙ නිවෙසෙතීති අත්ථො. කිඤ්චාපි පච්චුප්පන්නවසෙන වුත්තං, අතීතකාලවසෙන පන අත්ථො ගහෙතබ්බො. එස නයො සෙසෙසුපි. ‘‘කස්සචි සරණාගමනෙ’’තිපි පාඨො, තස්සපි සොයෙවත්ථො. කඤ්චි පඤ්චසු සීලෙසූති කඤ්චි පුග්ගලං පඤ්චසු විරතිසීලෙසු නිවෙසෙසීති අත්ථො. ‘‘කස්සචි පඤ්චසු සීලෙසූ’’තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො. **සීලෙ දසවිධෙ පරන්ති** අපරං පුග්ගලං දසවිධෙ සීලෙ නිවෙසෙසීති අත්ථො. ‘‘කස්සචි කුසලෙ දසා’’තිපි පාඨො, තස්ස කඤ්චි පුග්ගලං දස කුසලධම්මෙ සමාදපෙසීති අත්ථො. **කස්සචි දෙති සාමඤ්ඤන්ති** එත්ථ පරමත්ථතො සාමඤ්ඤන්ති මග්ගො වුච්චති. යථාහ –

‘‘කතමඤ්ච, භික්ඛවෙ, සාමඤ්ඤං? අයමෙව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, සෙය්‍යථීදං – සම්මාදිට්ඨි… පෙ…. සම්මාසමාධි. ඉදං වුච්චති, භික්ඛවෙ, සාමඤ්ඤ’’න්ති (සං. නි. 5.36).

චතුරො ඵලමුත්තමෙති චත්තාරි උත්තමානි ඵලානීති අත්ථො. ම-කාරො පදසන්ධිකරො. ලිඞ්ගවිපරියාසෙන වුත්තං. යථොපනිස්සයං චත්තාරො මග්ගෙ චත්තාරි ච සාමඤ්ඤඵලානි කස්සචි අදාසීති අත්ථො. **කස්සචි අසමෙ ධම්මෙති** කස්සචි අසදිසෙ චත්තාරො පටිසම්භිදාධම්මෙ අදාසි.

කස්සචි වරසමාපත්තියොති කස්සචි පන නීවරණවිගමෙන පධානභූතා අට්ඨ සමාපත්තියො අදාසි. **තිස්සො කස්සචි විජ්ජායොති** කස්සචි පුග්ගලස්ස උපනිස්සයවසෙන දිබ්බචක්ඛුඤාණපුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණආසවක්ඛයඤාණානං වසෙන තිස්සො විජ්ජායො. **ඡළභිඤ්ඤා පවෙච්ඡතීති** ඡ අභිඤ්ඤායො කස්සචි අදාසි.

තෙන යොගෙනාති තෙන නයෙන තෙනානුක්කමෙන ච. **ජනකායන්ති** ජනසමූහං. **ඔවදතීති** ඔවදි. කාලවිපරියාසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉතො උපරිපි ඊදිසෙසු වචනෙසු අතීතකාලවසෙනෙව අත්ථො ගහෙතබ්බො . **තෙන විත්ථාරිකං ආසීති** තෙන දීපඞ්කරස්ස භගවතො ඔවාදෙන අනුසාසනියා විත්ථාරිකං විත්ථතං විසාලීභූතං සාසනං අහොසි.

මහාහනූති මහාපුරිසානං කිර ද්වෙපි හනූනි පරිපුණ්ණානි ද්වාදසියා පක්ඛස්ස චන්දසදිසාකාරානි හොන්තීති මහන්තානි හනූනි යස්ස සො මහාහනු, සීහහනූති වුත්තං හොති. **උසභක්ඛන්ධොති** උසභස්සෙව ඛන්ධො යස්ස භවති, සො උසභක්ඛන්ධො. සුවට්ටිතසුවණ්ණාලිඞ්ගසදිසරුචිරක්ඛන්ධො සමවට්ටවාරුක්ඛන්ධොති අත්ථො. **දීපඞ්කරසනාමකොති** දීපඞ්කරසනාමො . **බහූ ජනෙ තාරයතීති** බහූ බුද්ධවෙනෙය්‍යෙ ජනෙ තාරෙසි. **පරිමොචෙතීති** පරිමොචෙසි. **දුග්ගතින්ති** දුග්ගතිතො. නිස්සක්කත්ථෙ උපයොගවචනං.

ඉදානි තාරණපරිමොචනකරණාකාරදස්සනත්ථං **‘‘බොධනෙය්‍යං ජන’’**න්ති ගාථා වුත්තා. තත්ථ **බොධනෙය්‍යං ජනන්ති** බොධනෙය්‍යං පජං, අයමෙව වා පාඨො. **දිස්වාති** බුද්ධචක්ඛුනා වා සමන්තචක්ඛුනා වා දිස්වා. **සතසහස්සෙපි යොජනෙති** අනෙකසතසහස්සෙපි යොජනෙ ඨිතං. ඉදං පන දසසහස්සියංයෙව සන්ධාය වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

දීපඞ්කරො කිර සත්ථා බුද්ධත්තං පත්වා බොධිමූලෙ සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා අට්ඨමෙ සත්තාහෙ මහාබ්‍රහ්මුනො ධම්මජ්ඣෙසනං පටිඤ්ඤාය සුනන්දාරාමෙ ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වා කොටිසතං දෙවමනුස්සානං ධම්මාමතං පායෙසි. අයං පඨමො අභිසමයො අහොසි.

අථ සත්ථා අත්තනො පුත්තස්ස සමවට්ටක්ඛන්ධස්ස උසභක්ඛන්ධස්ස නාම ඤාණපරිපාකං ඤත්වා තං අත්‍රජං පමුඛං කත්වා **රාහුලොවාදසදිසං** ධම්මං දෙසෙත්වා දෙවමනුස්සානං නවුතිකොටියො ධම්මාමතං පායෙසි. අයං දුතියො අභිසමයො අහොසි.

පුන භගවා අමරවතීනගරද්වාරෙ මහාසිරීසරුක්ඛමූලෙ යමකපාටිහාරියං කත්වා මහාජනස්ස බන්ධනාමොක්ඛං කත්වා දෙවගණපරිවුතො දිවසකරාතිරෙකජුතිවිසරභවනෙ තාවතිංසභවනෙ පාරිච්ඡත්තකමූලෙ පරමසීතලෙ පණ්ඩුකම්බලසිලාතලෙ නිසීදිත්වා සබ්බදෙවගණපීතිසඤ්ජනනිං අත්තනො ජනනිං සුමෙධාදෙවිං පමුඛං කත්වා සබ්බලොකවිදිතවිසුද්ධිදෙවො දෙවදෙවො දීපඞ්කරො භගවා සබ්බසත්තහිතකරං පරමාතිරෙකගම්භීරසුඛුමං බුද්ධිවිසදකරං සත්තප්පකරණං අභිධම්මපිටකං දෙසෙත්වා නවුතිදෙවකොටිසහස්සානං ධම්මාමතං පායෙසි. අයං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

8. ‘‘පඨමාභිසමයෙ බුද්ධො, කොටිසතමබොධයි;
දුතියාභිසමයෙ නාථො, නවුතිකොටිමබොධයි.

9. ‘‘යදා ච දෙවභවනම්හි, බුද්ධො ධම්මමදෙසයි;
නවුතිකොටිසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

දීපඞ්කරස්ස පන භගවතො තයො සාවකසන්නිපාතා අහෙසුං. තත්ථ සුනන්දාරාමෙ කොටිසතසහස්සානං පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

10. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, දීපඞ්කරස්ස සත්ථුනො;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො’’ති.

අථාපරෙන සමයෙන දසබලො චතූහි භික්ඛුසතසහස්සෙහි පරිවුතො ගාමනිගමනගරපටිපාටියා මහාජනානුග්ගහං කරොන්තො චාරිකං චරමානො අනුක්කමෙන එකස්මිං පදෙසෙ මහාජනකතසක්කාරං සබ්බලොකවිස්සුතං අමනුස්සපරිග්ගහිතං අතිභයානකං ඔලම්බාම්බුධරපරිචුම්බිතකූටං විවිධසුරභිතරුකුසුමවාසිතකූටං නානාමිගගණවිචරිතකූටං **නාරදකූටං** නාම පරමරමණීයං පබ්බතං සම්පාපුණි. සො කිර පබ්බතො නාරදෙන නාම යක්ඛෙන පරිග්ගහිතො අහොසි. තත්ථ පන තස්ස යක්ඛස්ස අනුසංවච්ඡරං මහාජනො මනුස්සබලිං උපසංහරති.

අථ දීපඞ්කරො කිර භගවා තස්ස මහාජනස්ස උපනිස්සයසම්පත්තිං දිස්වා තතො භික්ඛුසඞ්ඝං චාතුද්දිසං පෙසෙත්වා අදුතියො අසහායො මහාකරුණාබලවසඞ්ගතහදයො තඤ්ච යක්ඛං විනෙතුං තං නාරදපබ්බතං අභිරුහි. අථ සො මනුස්සභක්ඛො සකහිතනිරපෙක්ඛො පරවධදක්ඛො යක්ඛො මක්ඛං අසහමානො කොධපරෙතමානසො දසබලං හිංසාපෙත්වා පලාපෙතුකාමො තං පබ්බතං චාලෙසි. සො කිර පබ්බතො තෙන චාලියමානො භගවතො ආනුභාවෙන තස්සෙව මත්ථකෙ පතමානො විය අහොසි.

තතො සො භීතො – ‘‘හන්ද නං අග්ගිනා ඣාපෙස්සාමී’’ති මහන්තං අතිභීමදස්සනං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බත්තෙසි. සො අග්ගික්ඛන්ධො පටිවාතෙ ඛිත්තො විය අත්තනොව දුක්ඛං ජනෙසි, න පන භගවතො චීවරෙ අංසුමත්තම්පි දඞ්ඪුං සමත්ථො අහොසි. යක්ඛො පන ‘‘සමණො දඩ්ඪො, න දඩ්ඪො’’ති ඔලොකෙන්තො දසබලං සරදසමයවිමලකරනිකරං සබ්බජනරතිකරං රජනිකරමිව සීතලජලතලගතකමලකණ්ණිකාය නිසින්නං විය භගවන්තං දිස්වා චින්තෙසි – ‘‘අහො අයං සමණො මහානුභාවො, යං යං ඉමස්සාහං අනත්ථං කරොමි, සො සො මමුපරියෙව පතති, ඉමං පන සමණං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤං මෙ පටිසරණං පරායනං නත්ථි, පථවියං උපක්ඛලිතා පථවිංයෙව නිස්සාය උට්ඨහන්ති, හන්දාහං ඉමංයෙව සමණං සරණං ගමිස්සාමී’’ති.

අථෙවං පන සො චින්තෙත්වා භගවතො චක්කාලඞ්කතතලෙසු පාදෙසු සිරසා නිපතිත්වා – ‘‘අච්චයො මං, භන්තෙ, අච්චගමා’’ති වත්වා භගවන්තං සරණමගමාසි. අථස්ස භගවා අනුපුබ්බිකථං කථෙසි. සො දෙසනාපරියොසානෙ දසහි යක්ඛසහස්සෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහි. තස්මිං කිර දිවසෙ සකලජම්බුදීපතලවාසිනො මනුස්සා තස්ස බලිකම්මත්ථං එකෙකගාමතො එකෙකං පුරිසං ආහරිංසු. අඤ්ඤඤ්ච බහුතිලතණ්ඩුලකුලත්ථමුග්ගමාසාදිං සප්පිනවනීතතෙලමධුඵාණිතාදිඤ්ච ආහරිංසු. අථ සො යක්ඛො තං දිවසං ආහතතණ්ඩුලාදිකං සබ්බං තෙසංයෙව දත්වා තෙ බලිකම්මත්ථාය ආනීතමනුස්සෙ දසබලස්ස නියාතෙසි.

අථ සත්ථා තෙ මනුස්සෙ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බාජෙත්වා අන්තොසත්තාහෙයෙව සබ්බෙ අරහත්තෙ පතිට්ඨාපෙත්වා මාඝපුණ්ණමාය කොටිසතභික්ඛුමජ්ඣගතො චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙ සන්නිපාතෙ පාතිමොක්ඛමුද්දිසි. චතුරඞ්ගානි නාම සබ්බෙව එහිභික්ඛු හොන්ති, සබ්බෙ ඡළභිඤ්ඤා හොන්ති, සබ්බෙ අනාමන්තිතාව ආගතා, පන්නරසුපොසථදිවසො චාති ඉමානි චත්තාරි අඞ්ගානි නාම. අයං දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

11. ‘‘පුන නාරදකූටම්හි, පවිවෙකගතෙ ජිනෙ;
ඛීණාසවා වීතමලා, සමිංසු සතකොටියො’’ති.

තත්ථ **පවිවෙකගතෙ**ති ගණං පහාය ගතෙ. **සමිංසූ**ති සන්නිපතිංසු.

යදා පන දීපඞ්කරො ලොකනායකො සුදස්සනනාමකෙ පබ්බතෙ වස්සාවාසමුපගඤ්ඡි, තදා කිර ජම්බුදීපවාසිනො මනුස්සා අනුසංවච්ඡරං ගිරග්ගසමජ්ජං කරොන්ති. තස්මිං කිර සමජ්ජෙ සන්නිපතිතා මනුස්සා දසබලං දිස්වා ධම්මකථං සුත්වා තත්‍ර පසීදිත්වා පබ්බජිංසු. මහාපවාරණදිවසෙ සත්ථා තෙසං අජ්ඣාසයානුකූලං විපස්සනාකථං කථෙසි. තං සුත්වා තෙ සබ්බෙ සඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා විපස්සනානුපුබ්බෙන මග්ගානුපුබ්බෙන ච අරහත්තං පාපුණිංසු. අථ සත්ථා නවුතිකොටිසහස්සෙහි සද්ධිං පවාරෙසි. අයං තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

12. ‘‘යම්හි කාලෙ මහාවීරො, සුදස්සනසිලුච්චයෙ;
නවුතිකොටිසහස්සෙහි, පවාරෙසි මහාමුනි.

‘‘අහං තෙන සමයෙන, ජටිලො උග්ගතාපනො;
අන්තලික්ඛම්හි චරණො, පඤ්චාභිඤ්ඤාසු පාරගූ’’ති. (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා);

අයං ගාථා **අට්ඨසාලිනියා** ධම්මසඞ්ගහට්ඨකථාය නිදානවණ්ණනාය **දීපඞ්කරබුද්ධවංසෙ** ලිඛිතා. ඉමස්මිං පන බුද්ධවංසෙ නත්ථි. නත්ථිභාවොයෙව පනස්සා යුත්තතරො. කස්මාති චෙ? හෙට්ඨා සුමෙධකථාසු කථිතත්තාති.

දීපඞ්කරෙ කිර භගවති ධම්මං දෙසෙන්තෙ දසසහස්සානඤ්ච වීසතිසහස්සානඤ්ච ධම්මාභිසමයො අහොසියෙව. එකස්ස පන ද්වින්නං තිණ්ණං චතුන්නන්ති ච ආදිවසෙන අභිසමයානං අන්තො නත්ථි. තස්මා දීපඞ්කරස්ස භගවතො සාසනං විත්ථාරිකං බාහුජඤ්ඤං අහොසි. තෙන වුත්තං –

13. ‘‘දසවීසසහස්සානං , ධම්මාභිසමයො අහු;
එකද්වින්නං අභිසමයා, ගණනාතො අසඞ්ඛියා’’ති.

තත්ථ **දසවීසසහස්සාන**න්ති දසසහස්සානං වීසතිසහස්සානඤ්ච. **ධම්මාභිසමයො**ති චතුසච්චධම්මප්පටිවෙධො. **එකද්වින්න**න්ති එකස්ස චෙව ද්වින්නඤ්ච , තිණ්ණං චතුන්නං…පෙ…. දසන්නන්තිආදිනා නයෙන අසඞ්ඛෙය්‍යාති අත්ථො. එවං අසඞ්ඛෙය්‍යාභිසමයත්තා ච **විත්ථාරිකං** මහන්තප්පත්තං බහූහි පණ්ඩිතෙහි දෙවමනුස්සෙහි නිය්‍යානිකන්ති **ජඤ්ඤං** ජානිතබ්බං අධිසීලසික්ඛාදීහි **ඉද්ධඤ්ච** සමාධිආදීහි **ඵීතඤ්ච** අහොසි. තෙන වුත්තං –

14. ‘‘විත්ථාරිකං බාහුජඤ්ඤං, ඉද්ධං ඵීතං අහු තදා;
දීපඞ්කරස්ස භගවතො, සාසනං සුවිසොධිත’’න්ති.

තත්ථ **සුවිසොධිත**න්ති සුට්ඨු භගවතා සොධිතං විසුද්ධං කතං. දීපඞ්කරං කිර සත්ථාරං සබ්බකාලං ඡළභිඤ්ඤානං මහිද්ධිකානං භික්ඛූනං චත්තාරි සතසහස්සානි පරිවාරෙන්ති. තෙන ච සමයෙන යෙ සෙක්ඛා කාලකිරියං කරොන්ති, තෙ ගරහිතා භවන්ති, සබ්බෙ ඛීණාසවා හුත්වාව පරිනිබ්බායන්තීති අධිප්පායො. තස්මා හි තස්ස භගවතො සාසනං සුපුප්ඵිතං සුසමිද්ධං ඛීණාසවෙහි භික්ඛූහි අතිවිය සොභිත්ථ. තෙන වුත්තං –

15. ‘‘චත්තාරි සතසහස්සානි, ඡළභිඤ්ඤා මහිද්ධිකා;
දීපඞ්කරං ලොකවිදුං, පරිවාරෙන්ති සබ්බදා.

16. ‘‘යෙ කෙචි තෙන සමයෙන, ජහන්ති මානුසං භවං;
අප්පත්තමානසා සෙඛා, ගරහිතා භවන්ති තෙ.

17. ‘‘සුපුප්ඵිතං පාවචනං, අරහන්තෙහි තාදිහි;
ඛීණාසවෙහි විමලෙහි, උපසොභති සබ්බදා’’ති.

තත්ථ **චත්තාරි සතසහස්සානී**ති ගණනාය දස්සිතා එවං දස්සිතගණනා ඉමෙ භික්ඛූති දස්සනත්ථං **‘‘ඡළභිඤ්ඤා මහිද්ධිකා’’**ති වුත්තන්ති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. අථ වා **ඡළභිඤ්ඤා මහිද්ධිකා**ති ඡළභිඤ්ඤානං මහිද්ධිකානන්ති සාමිඅත්ථෙ පච්චත්තවචනං දට්ඨබ්බං. **පරිවාරෙන්ති සබ්බදා**ති නිච්චකාලං දසබලං පරිවාරෙන්ති, භගවන්තං මුඤ්චිත්වා කත්ථචි න ගච්ඡන්තීති අධිප්පායො. **තෙන සමයෙනා**ති තස්මිං සමයෙ. අයං පන **සමය**-සද්දො සමවායාදීසු නවසු අත්ථෙසු දිස්සති. යථාහ –

‘‘සමවායෙ ඛණෙ කාලෙ, සමූහෙ හෙතුදිට්ඨිසු;
පටිලාභෙ පහානෙ ච, පටිවෙධෙ ච දිස්සති’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.1; ම. නි. අට්ඨ. 1.මූලපරියායසුත්තවණ්ණනා; සං. නි. අට්ඨ. 1.1.1; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.1; ධ. ස. අට්ඨ. 1 කාමාවචරකුසලපදභාජනීය; ඛු. පා. අට්ඨ. මංගලසුත්තවණ්ණනා, එවමිච්චාදිපාඨවණ්ණනා; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.184);

ඉධ සො කාලෙ දට්ඨබ්බො; තස්මිං කාලෙති අත්ථො. **මානුසං භවන්ති** මනුස්සභාවං. **අප්පත්තමානසාති** අප්පත්තං අනධිගතං මානසං යෙහි තෙ අප්පත්තමානසා. මානසන්ති රාගස්ස ච චිත්තස්ස ච අරහත්තස්ස ච අධිවචනං. ''අන්තලික්ඛචරො පාසො, ය්වායං චරති මානසො''ති (සං. නි. 1.151; මහාව. 33) හි එත්ථ පන රාගො ''මානසො''ති වුත්තො. ''චිත්තං මනො මානසං හදයං පණ්ඩර''න්ති (ධ. ස. 6; විභ. 184; මහානි. 1; චූළනි. පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙස 114) එත්ථ චිත්තං. ''අප්පත්තමානසො සෙඛො, කාලං කයිරා ජනෙසුතා''ති (සං. නි. 1.159) එත්ථ අරහත්තං. ඉධාපි අරහත්තමෙව අධිප්පෙතං (ධ. ස. අට්ඨ. 5 කාමාවචරකුසලනිද්දෙසවාරකථා; මහානි. අට්ඨ. 1). තස්මා අප්පත්තඅරහත්තඵලාති අත්ථො. **සෙඛාති** කෙනට්ඨෙන සෙඛා? සෙඛධම්මපටිලාභට්ඨෙන සෙඛා. වුත්තඤ්හෙතං – ''කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, සෙඛො හොතීති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සෙඛාය සම්මාදිට්ඨියා සමන්නාගතො හොති…පෙ…. සෙඛෙන සම්මාසමාධිනා සමන්නාගතො හොති. එත්තාවතා ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සෙඛො හොතී''ති (සං. නි. 5.13). අපි ච සික්ඛන්තීති සෙඛා. වුත්තඤ්හෙතං – ''සික්ඛති, සික්ඛතීති ඛො, භික්ඛු, තස්මා සෙඛොති වුච්චති. කිඤ්ච සික්ඛති? අධිසීලම්පි සික්ඛති අධිචිත්තම්පි අධිපඤ්ඤම්පි සික්ඛතීති ඛො, භික්ඛු, තස්මා සෙඛොති වුච්චතී''ති (අ. නි. 3.86).

සුපුප්ඵිතන්ති සුට්ඨු විකසිතං. **පාවචනන්ති** පසත්ථං වචනං, වුද්ධිප්පත්තං වා වචනං පවචනං, පවචනමෙව පාවචනං, සාසනන්ති අත්ථො. **උපසොභතීති** අභිරාජති අතිවිරොචති. **සබ්බදාති** සබ්බකාලං. ''උපසොභති සදෙවකෙ''තිපි පාඨො.

තස්ස දීපඞ්කරස්ස භගවතො රම්මවතී නාම නගරං අහොසි, සුදෙවො නාම ඛත්තියො පිතා, සුමෙධා නාම දෙවී මාතා, සුමඞ්ගලො ච තිස්සො චාති ද්වෙ අග්ගසාවකා, සාගතො නාම උපට්ඨාකො, නන්දා ච සුනන්දා චාති ද්වෙ අග්ගසාවිකා, බොධි තස්ස භගවතො පිප්ඵලිරුක්ඛො අහොසි, අසීතිහත්ථුබ්බෙධො, සතසහස්සවස්සානි ආයූති. කිං පනිමෙසං ජාතනගරාදීනං දස්සනෙ පයොජනන්ති චෙ? වුච්චතෙ – යස්ස යදි නෙව ජාතනගරං න පිතා න මාතා පඤ්ඤායෙය්‍ය, ඉමස්ස පන නෙව ජාතනගරං න පිතා න මාතා පඤ්ඤායති, දෙවො වා සක්කො වා යක්ඛො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා එස මඤ්ඤෙ, දෙවානම්පි ඊදිසං පාටිහාරියං අනච්ඡරියන්ති මඤ්ඤමානා න සොතබ්බං න සද්දහිතබ්බං මඤ්ඤෙය්‍යුං, තතො අභිසමයො න භවෙය්‍ය, අසති අභිසමයෙ නිරත්ථකො බුද්ධුප්පාදො භවෙය්‍ය, අනිය්‍යානිකං සාසනං. තස්මා සබ්බබුද්ධානං ජාතනගරාදිකො පරිච්ඡෙදො දස්සෙතබ්බො. තෙන වුත්තං –

18. ''නගරං රම්මවතී නාම, සුදෙවො නාම ඛත්තියො;
සුමෙධා නාම ජනිකා, දීපඞ්කරස්ස සත්ථුනො.

24. ''සුමඞ්ගලො ච තිස්සො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
සාගතො නාමුපට්ඨාකො, දීපඞ්කරස්ස සත්ථුනො.

25. ''නන්දා චෙව සුනන්දා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, පිප්ඵලීති පවුච්චති.

27. ''අසීතිහත්ථමුබ්බෙධො, දීපඞ්කරො මහාමුනි;
සොභති දීපරුක්ඛොව, සාලරාජාව ඵුල්ලිතො.

28. ''සතසහස්සවස්සානි, ආයු තස්ස මහෙසිනො;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

29. ''ජොතයිත්වාන සද්ධම්මං, සන්තාරෙත්වා මහාජනං;
ජලිත්වා අග්ගික්ඛන්ධොව, නිබ්බුතො සො සසාවකො.

30. ''සා ච ඉද්ධි සො ච යසො, තානි ච පාදෙසු චක්කරතනානි;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා''ති.

තත්ථ **සුදෙවො නාම ඛත්තියොති** සුදෙවො නාමස්ස ඛත්තියො පිතා අහොසීති අත්ථො. **ජනිකාති** ජනෙත්ති. **පිප්ඵලීති** පිලක්ඛකපීතනරුක්ඛො බොධි. **අසීතිහත්ථමුබ්බෙධොති** අසීතිහත්ථං උච්චග්ගතො. **දීපරුක්ඛො වාති** සම්පජ්ජලිතදීපමාලාකුලො දීපරුක්ඛො විය ආරොහපරිණාහසණ්ඨානපාරිපූරිසම්පන්නො ද්වත්තිංසවරලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනසමලඞ්කතසරීරො විප්ඵුරිතරංසිජාලාවිසරතාරාගණසමුජ්ජලම්ව ගගනතලං භගවා ධරමානකාලෙ **සොභතීති** සොභිත්ථ. **සාලරාජාව ඵුල්ලිතොති** පුප්ඵිතො සබ්බඵාලිඵුල්ලො සාලරාජරුක්ඛො විය ච සබ්බඵාලිඵුල්ලො යොජනසතුබ්බෙධො පාරිච්ඡත්තො විය ච අසීතිහත්ථුබ්බෙධො භගවා අතිවිය සොභති.

සතසහස්සවස්සානීති වස්සසතසහස්සානි තස්ස ආයූති අත්ථො. **තාවතා තිට්ඨමානොති** තාවතකං කාලං තිට්ඨමානො. **ජනතන්ති** ජනසමූහං. **සන්තාරෙත්වා මහාජනන්ති** තාරයිත්වා මහාජනං. ''සන්තාරෙත්වා සදෙවක''න්තිපි පාඨො, තස්ස සදෙවකං ලොකන්ති අත්ථො. **සා ච ඉද්ධීති** සා ච සම්පත්ති ආනුභාවො. **සො ච යසොති** සො ච පරිවාරො. **සබ්බං තමන්තරහිතන්ති** තං සබ්බං වුත්තප්පකාරං සම්පත්තිජාතං අන්තරහිතං අපගතන්ති අත්ථො. **නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරාති** සබ්බෙ පන සඞ්ඛතධම්මා නනු රිත්තා තුච්ඡා, නිච්චසාරාදිරහිතාති අත්ථො.

එත්ථ පන නගරාදිපරිච්ඡෙදො පාළියමාගතොව. සම්බහුලවාරො පන නාගතො, සො ආනෙත්වා දීපෙතබ්බො. සෙය්‍යථිදං – පුත්තපරිච්ඡෙදො, භරියාපරිච්ඡෙදො, පාසාදපරිච්ඡෙදො, අගාරවාසපරිච්ඡෙදො, නාටකිත්ථිපරිච්ඡෙදො, අභිනික්ඛමනපරිච්ඡෙදො, පධානපරිච්ඡෙදො, විහාරපරිච්ඡෙදො, උපට්ඨාකපරිච්ඡෙදොති. එතෙසම්පි දීපනෙ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. තස්ස පන දීපඞ්කරස්ස භරියානං තිසතසහස්සං අහොසි. තස්ස අග්ගමහෙසී පදුමා නාම, තස්ස පන පුත්තො උසභක්ඛන්ධො නාම. තෙන වුත්තං –

“භරියා පදුමා නාම, විබුද්ධපදුමානනා;
අත්‍රජො උසභක්ඛන්ධො, දීපඞ්කරස්ස සත්ථුනො.

“හංසා කොඤ්චා මයූරාඛ්‍යා, පාසාදාපි තයො මතා;
දසවස්සසහස්සානි, අගාරං අවසී කිර.

“හත්ථියානෙන නික්ඛන්තො, නන්දාරාමෙ ජිනො වසී;
නන්දො නාමස්සුපට්ඨාකො, ලොකානන්දකරො කිරා”ති.

සබ්බබුද්ධානං පන පඤ්ච වෙමත්තානි හොන්ති ආයුවෙමත්තං පමාණවෙමත්තං කුලවෙමත්තං පධානවෙමත්තං රස්මිවෙමත්තන්ති. තත්ථ **ආයුවෙමත්තං** නාම කෙචි දීඝායුකා හොන්ති කෙචි අප්පායුකා. තථා හි දීපඞ්කරස්ස පන භගවතො වස්සසතසහස්සං ආයුප්පමාණං අහොසි, අම්හාකං භගවතො වස්සසතං.

පමාණවෙමත්තං නාම කෙචි දීඝා හොන්ති කෙචි රස්සා. තථා හි දීපඞ්කරො අසීතිහත්ථප්පමාණො අහොසි, අම්හාකං පන භගවා අට්ඨාරසහත්ථප්පමාණො.

කුලවෙමත්තං නාම කෙචි ඛත්තියකුලෙ නිබ්බත්තන්ති කෙචි බ්‍රාහ්මණකුලෙ. තථා හි දීපඞ්කරාදයො ඛත්තියකුලෙ නිබ්බත්තිංසු, කකුසන්ධකොණාගමනාදයො බ්‍රාහ්මණකුලෙ.

පධානවෙමත්තං නාම කෙසඤ්චි පධානං ඉත්තරමෙව හොති යථා කස්සපස්ස භගවතො , කෙසඤ්චි අද්ධනියං අම්හාකං භගවතො විය.

රස්මිවෙමත්තං නාම මඞ්ගලස්ස භගවතො සරීරස්මි දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිත්වා අට්ඨාසි, අම්හාකං භගවතො බ්‍යාමමත්තං. තත්‍ර රස්මිවෙමත්තං අජ්ඣාසයපටිබද්ධං හොති. යො යත්තකං ඉච්ඡති, තස්ස තත්තකං සරීරප්පභා ඵරති. මඞ්ගලස්ස පන “දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරතූ”ති අජ්ඣාසයො අහොසි. පටිවිද්ධගුණෙසු පන කස්සචි වෙමත්තං නාම නත්ථි (දී. නි. අට්ඨ. 2.12 ආදයො).

තථා සබ්බබුද්ධානං චත්තාරි අවිජහිතට්ඨානානි නාම හොන්ති. **බොධිපල්ලඞ්කො** අවිජහිතො එකස්මිංයෙව ඨානෙ හොති. **ධම්මචක්කප්පවත්තනට්ඨානං** ඉසිපතනෙ මිගදායෙ අවිජහිතමෙව හොති. දෙවොරොහණකාලෙ සඞ්කස්සනගරද්වාරෙ **පඨමපාදක්කමො** අවිජහිතොව හොති. ජෙතවනෙ ගන්ධකුටියා චත්තාරි **මඤ්චපාදට්ඨානානි** අවිජහිතානෙව හොන්ති. විහාරොපි අවිජහිතොව. සො පන ඛුද්දකො වා මහන්තො වා හොති.

අපරං පන අම්හාකංයෙව භගවතො සහජාතපරිච්ඡෙදඤ්ච නක්ඛත්තපරිච්ඡෙදඤ්ච විසෙසං. අම්හාකං සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තෙන කිර සද්ධිං රාහුලමාතා ආනන්දත්ථෙරො ඡන්නො කණ්ඩකො අස්සරාජා නිධිකුම්භා මහාබොධිරුක්ඛො කාළුදායීති ඉමානි **සත සහජාතානි**. මහාපුරිසො කිර උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තෙනෙව මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමි, මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමි , ධම්මචක්කං පවත්තෙසි, යමකපාටිහාරියං අකාසි. විසාඛනක්ඛත්තෙන ජාතො ච අභිසම්බුද්ධො ච පරිනිබ්බුතො ච, මාඝනක්ඛත්තෙන තස්ස සාවකසන්නිපාතො චෙව ආයුසඞ්ඛාරවොස්සජ්ජනඤ්ච අහොසි, අස්සයුජනක්ඛත්තෙන දෙවොරොහණන්ති එත්තකං ආහරිත්වා දීපෙතබ්බං. අයං සම්බහුලවාරපරිච්ඡෙදො. සෙසගාථා සඋත්තානා එවාති.

ඉති භගවා දීපඞ්කරො යාවතායුකං ඨත්වා සබ්බබුද්ධකිච්චං කත්වා අනුක්කමෙන අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි.

යස්මිං කිර කප්පෙ දීපඞ්කරදසබලො උදපාදි, තස්මිං අඤ්ඤෙපි තණ්හඞ්කරො, මෙධඞ්කරො, සරණඞ්කරොති තයො බුද්ධා අහෙසුං. තෙසං සන්තිකෙ බොධිසත්තස්ස බ්‍යාකරණං නත්ථි. තස්මා තෙ ඉධ න දස්සිතා. **අට්ඨකථායං** පන තම්හා කප්පා ආදිතො පට්ඨායුප්පන්නුප්පන්නෙ සබ්බබුද්ධෙ දස්සෙතුං ඉදං වුත්තං –

“තණ්හඞ්කරො මෙධඞ්කරො, අථොපි සරණඞ්කරො;
දීපඞ්කරො ච සම්බුද්ධො, කොණ්ඩඤ්ඤො ද්විපදුත්තමො.

‘‘මඞ්ගලො ච සුමනො ච, රෙවතො සොභිතො මුනි;
අනොමදස්සී පදුමො, නාරදො පදුමුත්තරො.

‘‘සුමෙධො ච සුජාතො ච, පියදස්සී මහායසො;
අත්ථදස්සී ධම්මදස්සී, සිද්ධත්ථො ලොකනායකො.

‘‘තිස්සො ඵුස්සො ච සම්බුද්ධො, විපස්සී සිඛි වෙස්සභූ;
කකුසන්ධො කොණාගමනො, කස්සපො චාපි නායකො.

‘‘එතෙ අහෙසුං සම්බුද්ධා, වීතරාගා සමාහිතා;
සතරංසීව උප්පන්නා, මහාතමවිනොදනා;
ජලිත්වා අග්ගික්ඛන්ධාව, නිබ්බුතා තෙ සසාවකා’’ති. (අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; චරියා. අට්ඨ. නිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා);

එත්තාවතා නාතිසඞ්ඛෙපවිත්ථාරවසෙන කතාය

මධුරත්ථවිලාසිනියා බුද්ධවංස-අට්ඨකථාය

දීපඞ්කරබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො පඨමො බුද්ධවංසො.

4. කොණ්ඩඤ්ඤබුද්ධවංසවණ්ණනා

දීපඞ්කරෙ කිර භගවති පරිනිබ්බුතෙ තස්ස සාසනං වස්සසතසහස්සං පවත්තිත්ථ. අථ බුද්ධානුබුද්ධානං සාවකානං අන්තරධානෙන සාසනම්පිස්ස අන්තරධායි. අථස්ස අපරභාගෙ එකමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යමතික්කමිත්වා එකස්මිං කප්පෙ **කොණ්ඩඤ්ඤො** නාම සත්ථා උදපාදි. සො පන භගවා සොළසඅසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං කප්පානඤ්ච සතසහස්සං පාරමියො පූරෙත්වා බොධිඤාණං පරිපාචෙත්වා වෙස්සන්තරත්තභාවසදිසෙ අත්තභාවෙ ඨත්වා තතො චවිත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා දෙවතානං පටිඤ්ඤං දත්වා තුසිතපුරතො චවිත්වා රම්මවතීනගරෙ සුනන්දස්ස නාම රඤ්ඤො කුලෙ සුජාතාය නාම දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. තස්සපි පටිසන්ධික්ඛණෙ දීපඞ්කරබුද්ධවංසෙ වුත්තප්පකාරානි ද්වත්තිංස පාටිහාරියානි නිබ්බත්තිංසු. සො දෙවතාහි කතාරක්ඛසංවිධානො දසන්නං මාසානං අච්චයෙන මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමිත්වා සබ්බසත්තුත්තරො උත්තරාභිමුඛො සත්තපදවීතිහාරෙන ගන්ත්වා සබ්බා ච දිසා විලොකෙත්වා ආසභිං වාචං නිච්ඡාරෙසි – ‘‘අග්ගොහමස්මි ලොකස්ස, ජෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්ස, සෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්ස, අයමන්තිමා ජාති, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති (දී. නි. 2.31; ම. නි. 3.207).

තතො කුමාරස්ස නාමකරණදිවසෙ නාමං කරොන්තා ‘‘කොණ්ඩඤ්ඤො’’ති නාමමකංසු. සො හි භගවා කොණ්ඩඤ්ඤගොත්තො අහොසි. තස්ස කිර තයො පාසාදා අහෙසුං – රාම, සුරාම, සුභනාමකා පරමරමණීයා. තෙසු තීණි සතසහස්සානි නාටකිත්ථීනං නච්චගීතවාදිතකුසලානං සබ්බකාලං පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං. තස්ස රුචිදෙවී නාම අග්ගමහෙසී අහොසි. විජිතසෙනො නාමස්ස පුත්තො අහොසි. සො දසවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි.

සො පන ජිණ්ණබ්‍යාධිමතපබ්බජිතෙ දිස්වා ආජඤ්ඤරථෙන නික්ඛමිත්වා පබ්බජිත්වා දස මාසෙ පධානචරියං චරි. කොණ්ඩඤ්ඤකුමාරං පන පබ්බජන්තං දස ජනකොටියො අනුපබ්බජිංසු. සො තෙහි පරිවුතො දස මාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය සුනන්දගාමෙ සමසභිතසනපයොධරාය යසොධරාය නාම සෙට්ඨිධීතාය දින්නං පරමමධුරං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා ඵලපල්ලවඞ්කුරසමලඞ්කතෙ සාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සායන්හසමයෙ ගණං පහාය සුනන්දකාජීවකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා සාලකල්‍යාණිරුක්ඛං තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා පුබ්බදිසාභාගං ඔලොකෙත්වා බොධිරුක්ඛං පිට්ඨිතො කත්වා අට්ඨපණ්ණාසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨාය මාරබලං විධමිත්වා රත්තියා පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං විසොධෙත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙත්වා පච්ඡිමයාමෙ පච්චයාකාරං සම්මසිත්වා ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානතො වුට්ඨාය පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අභිනිවිසිත්වා උදයබ්බයවසෙන සමපඤ්ඤාස ලක්ඛණානි දිස්වා යාව ගොත්‍රභුඤාණං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා චත්තාරි මග්ගඤාණානි චත්තාරි ච ඵලඤාණානි චතස්සො පටිසම්භිදා චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණං පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණං ඡ අසාධාරණඤාණානි සකලෙ ච බුද්ධගුණෙ පටිවිජ්ඣිත්වා පරිපුණ්ණසඞ්කප්පො බොධිමූලෙ නිසින්නොව –

‘‘අනෙකජාතිසංසාරං, සන්ධාවිස්සං අනිබ්බිසං;
ගහකාරං ගවෙසන්තො, දුක්ඛා ජාති පුනප්පුනං.

‘‘ගහකාරක දිට්ඨොසි, පුන ගෙහං න කාහසි;
සබ්බා තෙ ඵාසුකා භග්ගා, ගහකූටං විසඞ්ඛතං;
විසඞ්ඛාරගතං චිත්තං, තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා. (ධ. ප. 153-154);

‘‘අයොඝනහතස්සෙව, ජලතො ජාතවෙදසො;
අනුපුබ්බූපසන්තස්ස, යථා න ඤායතෙ ගති.

‘‘එවං සම්මා විමුත්තානං, කාමබන්ධොඝතාරිනං;
පඤ්ඤාපෙතුං ගති නත්ථි, පත්තානං අචලං සුඛ’’න්ති. (උදා. 80) –

එවං උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං බොධිමූලෙයෙව ඵලසමාපත්තිසුඛෙන වීතිනාමෙත්වා අට්ඨමෙ සත්තාහෙ බ්‍රහ්මුනො අජ්ඣෙසනං පටිච්ච – ‘‘කස්ස නු ඛො අහං පඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍ය’’න්ති (ම. නි. 1.284; 2.341; මහාව. 10) උපධාරෙන්තො අත්තනා සද්ධිං පබ්බජිතා දස භික්ඛුකොටියො අද්දස. ‘‘ඉමෙ පන කුලපුත්තා සමුපචිතකුසලමූලා මං පබ්බජන්තං අනුපබ්බජිතා මයා සද්ධිං පධානං චරිත්වා මං උපට්ඨහිංසු, හන්දාහං ඉමෙසං සබ්බපඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍ය’’න්ති එවං උපධාරෙත්වා – ‘‘ඉදානි පන තෙ කත්ථ වසන්තී’’ති ඔලොකෙන්තො – ‘‘ඉතො අට්ඨාරසයොජනිකෙ අරුන්ධවතීනගරෙ දෙවවනෙ විහරන්තී’’ති දිස්වා – ‘‘තෙසං ධම්මං දෙසෙතුං ගමිස්සාමී’’ති පත්තචීවරමාදාය සෙය්‍යථාපි නාම බලවා පුරිසො සමිඤ්ජිතං වා බාහං පසාරෙය්‍ය, පසාරිතං වා බාහං සමිඤ්ජෙය්‍ය, එවමෙව බොධිමූලෙ අන්තරහිතො දෙවවනෙ පාතුරහොසි.

තස්මිඤ්ච සමයෙ තා දස භික්ඛුකොටියො අරුන්ධවතීනගරං උපනිස්සාය දෙවවනෙ විහරන්ති. තෙ පන භික්ඛූ දසබලං දූරතොව ආගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසා පච්චුග්ගන්ත්වා, භගවතො පත්තචීවරං පටිග්ගහෙත්වා, බුද්ධාසනං පඤ්ඤාපෙත්වා, සත්ථු ගාරවං කත්වා, භගවන්තං වන්දිත්වා, පරිවාරෙත්වා එකමන්තං නිසීදිංසු. තත්‍ර

කොණ්ඩඤ්ඤො දසබලො මුනිගණපරිවුතො බුද්ධාසනෙ නිසින්නො තිදසගණපරිවුතො දසසතනයනො විය විමලගගනතලගතො සරදසමයරජනිකරො විය තාරාගණපරිවුතො පුණ්ණචන්දො විය විරොචිත්ථ. අථ සත්ථා තෙසං සබ්බබුද්ධනිසෙවිතං අනුත්තරං තිපරිවට්ටං ද්වාදසාකාරං **ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තං** කථෙත්වා දසභික්ඛුකොටිප්පමුඛා සතසහස්සදෙවමනුස්සකොටියො ධම්මාමතං පායෙසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘දීපඞ්කරස්ස අපරෙන, කොණ්ඩඤ්ඤො නාම නායකො;
අනන්තතෙජො අමිතයසො, අප්පමෙය්‍යො දුරාසදො.

2. ‘‘ධරණූපමො ඛමනෙන, සීලෙන සාගරූපමො;
සමාධිනා මෙරූපමො, ඤාණෙන ගගනූපමො.

3. ‘‘ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ග-මග්ගසච්චප්පකාසනං;
පකාසෙසි සදා බුද්ධො හිතාය සබ්බපාණිනං.

4. ‘‘ධම්මචක්කං පවත්තෙන්තෙ, කොණ්ඩඤ්ඤෙ ලොකනායකෙ;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **දීපඞ්කරස්ස අපරෙනාති** දීපඞ්කරස්ස සත්ථුනො අපරභාගෙති අත්ථො. **කොණ්ඩඤ්ඤො නාමාති** අත්තනො ගොත්තවසෙන සමධිගතනාමධෙය්‍යො. **නායකොති** විනායකො. **අනන්තතෙජොති** අත්තනො සීලගුණඤාණපුඤ්ඤතෙජෙන අනන්තතෙජො. හෙට්ඨතො අවීචි උපරි භවග්ගං තිරියතො අනන්තා ලොකධාතුයො එත්ථන්තරෙ එකපුග්ගලොපි තස්ස මුඛං ඔලොකෙත්වා ඨාතුං සමත්ථො නාම නත්ථි. තෙන වුත්තං ‘‘අනන්තතෙජො’’ති. **අමිතයසොති** අනන්තපරිවාරො. තස්ස හි භගවතො වස්සසතසහස්සානි යාව පරිනිබ්බානසමයං එත්ථන්තරෙ භික්ඛුපරිසාය ගණනපරිච්ඡෙදො නාම නාහොසි. තස්මා ‘‘අමිතයසො’’ති වුච්චති. අමිතගුණකිත්තිපි ‘‘අමිතයසො’’ති වුච්චති. **අප්පමෙය්‍යොති** ගුණගණපරිමාණවසෙන නප්පමෙය්‍යොති අප්පමෙය්‍යො. යථාහ –

‘‘බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍ය වණ්ණං, කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
ඛීයෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ, වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතස්සා’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; ම. නි. අට්ඨ. 2.425; උදා. අට්ඨ. 53; චරියා. අට්ඨ. නිදානකථා);

තස්මා අප්පමෙය්‍යගුණගණත්තා ‘‘අප්පමෙය්‍යො’’ති වුච්චති. **දුරාසදොති** දුරුපසඞ්කමනීයො, ආසජ්ජ ඝට්ටෙත්වා උපසඞ්කමිතුමසක්කුණෙය්‍යභාවතො දුරාසදො, දුරභිභවනීයොති අත්ථො.

ධරණූපමොති ධරණීසමො. **ඛමනෙනාති** ඛන්තියා, චතුනහුතාධිකද්වියොජනසතසහස්සබහලා මහාපථවී විය පකතිවාතෙන ලාභාලාභඉට්ඨානිට්ඨාදීහි අකම්පනභාවතො ‘‘ධරණූපමො’’ති වුච්චති. **සීලෙන සාගරූපමොති** සීලසංවරෙන වෙලානාතික්කමනභාවෙන සාගරසමො. ‘‘මහාසමුද්දො, භික්ඛවෙ, ඨිතධම්මො වෙලං නාතිවත්තතී’’ති (අ. නි. 8.19; චූළව. 384; මි. ප. 6.2.10) හි වුත්තං.

සමාධිනා මෙරූපමොති සමාධිපටිපක්ඛභූතධම්මජනිතකම්පාභාවතො මෙරුනා ගිරිවරෙන සමො, සදිසොති අත්ථො. මෙරුගිරිවරො විය ථිරතරසරීරොති වා. **ඤාණෙන ගගනූපමොති** එත්ථ භගවතො ඤාණස්ස අනන්තභාවෙන අනන්තාකාසෙන උපමා කතා. චත්තාරි අනන්තානි වුත්තානි භගවතා. යථාහ –

‘‘සත්තකායො ච ආකාසො, චක්කවාළා චනන්තකා;
බුද්ධඤාණං අප්පමෙය්‍යං, න සක්කා එතෙ විජානිතු’’න්ති. (බු. වං. 1.64);

තස්මා අනන්තස්ස ඤාණස්ස අනන්තෙන ආකාසෙන උපමා කතාති.

ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගසච්චප්පකාසනන්ති එතෙසං ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගසච්චානං ගහණෙන සතිපට්ඨානසම්මප්පධානිද්ධිපාදාපි ගහිතාව හොන්ති. තස්මා ඉන්ද්‍රියාදීනං චතුසඞ්ඛෙපානං වසෙන සත්තත්තිංසබොධිපක්ඛියධම්මානං පකාසනධම්මං පකාසෙසි, දෙසෙසීති අත්ථො. **හිතායාති** හිතත්ථං. **ධම්මචක්කං පවත්තෙන්තෙති** දෙසනාඤාණෙ පවත්තියමානෙ.

තතො අපරභාගෙ මහාමඞ්ගලසමාගමෙ දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු දෙවතායො සුඛුමෙ අත්තභාවෙ මාපෙත්වා ඉමස්මිඤ්ඤෙව චක්කවාළෙ සන්නිපතිංසු. තත්ථ කිර අඤ්ඤතරො දෙවපුත්තො කොණ්ඩඤ්ඤදසබලං මඞ්ගලපඤ්හං පුච්ඡි. තස්ස භගවා මඞ්ගලානි කථෙසි. තත්ථ නවුතිකොටිසහස්සානි අරහත්තං පාපුණිංසු. සොතාපන්නාදීනං ගණනපරිච්ඡෙදො නාම නාහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘තතො පරම්පි දෙසෙන්තෙ, නරමරූනං සමාගමෙ;
නවුතිකොටිසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **තතො පරම්පීති** තතො අපරභාගෙපි. **දෙසෙන්තෙති** භගවති ධම්මං දෙසෙන්තෙ. **නරමරූනන්ති** නරානඤ්චෙව අමරානඤ්ච, යදා පන භගවා ගගනතලෙ තිත්ථියමානමද්දනං යමකපාටිහාරියං කරොන්තො ධම්මං දෙසෙසි තදා අසීතිකොටිසහස්සානි අරහත්තං පාපුණිංසු. තීසු එලෙසු පතිට්ඨිතා ගණනපථං වීතිවත්තා. තෙන වුත්තං –

6. ‘‘තිත්ථියෙ අභිමද්දන්තො, යදා ධම්මමදෙසයි;
අසීතිකොටිසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ තදා-සද්දං ආනෙත්වා අත්ථො දට්ඨබ්බො. යදා භගවා ධම්මං දෙසෙසි, තදා අසීතිකොටිසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහූති.

කොණ්ඩඤ්ඤො කිර සත්ථා අභිසම්බොධිං පත්වා පඨමවස්සං චන්දවතීනගරං උපනිස්සාය චන්දාරාමෙ විහාසි. තත්ථ සුචින්ධරස්ස නාම බ්‍රාහ්මණමහාසාලස්ස පුත්තො භද්දමාණවො නාම යසොධරබ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො සුභද්දමාණවො ච කොණ්ඩඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස සම්මුඛා ධම්මදෙසනං සුත්වා පසන්නමානසා දසහි මාණවකසහස්සෙහි සද්ධිං තස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු.

අථ කොණ්ඩඤ්ඤො සත්ථා ජෙට්ඨමාසපුණ්ණමාය සුභද්දත්ථෙරප්පමුඛෙන කොටිසතසහස්සෙන පරිවුතො පාතිමොක්ඛමුද්දිසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. තතො අපරභාගෙ කොණ්ඩඤ්ඤසත්ථුනො පුත්තෙ විජිතසෙනෙ නාම අරහත්තං පත්තෙ තංපමුඛස්ස කොටිසහස්සස්ස මජ්ඣෙ භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. අථාපරෙන සමයෙන දසබලො ජනපදචාරිකං චරන්තො උදෙනරාජානං නාම නවුතිකොටිජනපරිවාරං පබ්බාජෙසි සද්ධිං තාය පරිසාය. තස්මිං පන අරහත්තං පත්තෙ තංපමුඛෙහි නවුතියා අරහන්තකොටීහි භගවා පරිවුතො පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

7. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, කොණ්ඩඤ්ඤස්ස මහෙසිනො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

8. ‘‘කොටිසතසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො;
දුතියො කොටිසහස්සානං, තතියො නවුතිකොටින’’න්ති.

තදා කිර අම්හාකං බොධිසත්තො විජිතාවී නාම චක්කවත්තී හුත්වා චන්දවතීනගරෙ පටිවසති. සො කිර අනෙකනරවරපරිවුතො සලිලනිධිනිවසනං සමෙරුයුගන්ධරං අපරිමිතවසුධරං වසුන්ධරං අදණ්ඩෙන අසත්ථෙන ධම්මෙන පරිපාලෙති. අථ කොණ්ඩඤ්ඤො බුද්ධොපි කොටිසතසහස්සඛීණාසවපරිවුතො ජනපදචාරිකං චරමානො අනුපුබ්බෙන චන්දවතීනගරං සම්පාපුණි.

සො විජිතාවී කිර රාජා – ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො කිර අම්හාකං නගරං අනුප්පත්තො’’ති සුත්වා පච්චුග්ගන්ත්වා භගවතො වසනට්ඨානං සංවිදහිත්වා ස්වාතනාය සද්ධිං භික්ඛුසඞ්ඝෙන නිමන්තෙත්වා පුනදිවසෙ හත්ථවිධිං සුට්ඨු පටියාදෙත්වා කොටිසතසහස්සසඞ්ඛස්ස බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස මහාදානං අදාසි. බොධිසත්තො භගවන්තං භොජෙත්වා අනුමොදනාවසානෙ – ‘‘භන්තෙ, තෙමාසං මහාජනසඞ්ගහං කරොන්තො ඉධෙව වසථා’’ති යාචිත්වා තයො මාසෙ නිරන්තරං බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස අසදිසමහාදානං අදාසි.

අථ සත්ථා බොධිසත්තං – ‘‘අනාගතෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකරිත්වා ධම්මමස්ස දෙසෙසි. සො සත්ථු ධම්මකථං සුත්වා රජ්ජං නියාතෙත්වා පබ්බජිත්වා තීණි පිටකානි උග්ගහෙත්වා අට්ඨ සමාපත්තියො පඤ්ච ච අභිඤ්ඤායො උප්පාදෙත්වා අපරිහීනජ්ඣානො බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්ති. තෙන වුත්තං –

9. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, විජිතාවී නාම ඛත්තියො;
සමුද්දං අන්තමන්තෙන, ඉස්සරියං වත්තයාමහං.

10. ‘‘කොටිසතසහස්සානං, විමලානං මහෙසිනං;
සහ ලොකග්ගනාථෙන, පරමන්නෙන තප්පයිං.

11. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, කොණ්ඩඤ්ඤො ලොකනායකො;
අපරිමෙය්‍යිතො කප්පෙ, බුද්ධො ලොකෙ භවිස්සති.

12. ‘‘පධානං පදහිත්වාන, කත්වා දුක්කරකාරිකං;
අස්සත්ථමූලෙ සම්බුද්ධො, බුජ්ඣිස්සති මහායසො.

13. ‘‘ඉමස්ස ජනිකා මාතා, මායා නාම භවිස්සති;
පිතා සුද්ධොදනො නාම, අයං හෙස්සති ගොතමො.

14. ‘‘කොලිතො උපතිස්සො ච, අග්ගා හෙස්සන්ති සාවකා;
ආනන්දො නාමුපට්ඨාකො, උපට්ඨිස්සති තං ජිනං.

15. ‘‘ඛෙමා උප්පලවණ්ණා ච, අග්ගා හෙස්සන්ති සාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, අස්සත්ථොති පවුච්චති.

16. ‘‘චිත්තො ච හත්ථාළවකො, අග්ගා හෙස්සන්තුපට්ඨකා;
නන්දමාතා ච උත්තරා, අග්ගා හෙස්සන්තුපට්ඨිකා;
ආයු වස්සසතං තස්ස, ගොතමස්ස යසස්සිනො.

17. ‘‘ඉදං සුත්වාන වචනං, අසමස්ස මහෙසිනො;
ආමොදිතා නරමරූ, බුද්ධබීජං කිර අයං.

18. ‘‘උක්කුට්ඨිසද්දා වත්තන්ති, අප්ඵොටෙන්ති හසන්ති ච;
කතඤ්ජලී නමස්සන්ති, දසසහස්සිදෙවතා.

19. ‘‘යදිමස්ස ලොකනාථස්ස, විරජ්ඣිස්සාම සාසනං;
අනාගතම්හි අද්ධානෙ, හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

20. ‘‘යථා මනුස්සා නදිං තරන්තා, පටිතිත්ථං විරජ්ඣිය;
හෙට්ඨාතිත්ථෙ ගහෙත්වාන, උත්තරන්ති මහානදිං.

21. ‘‘එවමෙව මයං සබ්බෙ, යදි මුඤ්චාමිමං ජිනං;
අනාගතම්හි අද්ධානෙ, හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

22. ‘‘තස්සාහං වචනං සුත්වා, භියොයා චිත්තං පසාදයිං;
තමෙව අත්ථං සාධෙන්තො, මහාරජ්ජං ජිනෙ අදං;
මහාරජ්ජං දදිත්වාන, පබ්බජිං තස්ස සන්තිකෙ.

23. ‘‘සුත්තන්තං විනයං වාපි, නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං;
සබ්බං පරියාපුණිත්වාන, සොභයිං ජිනසාසනං.

24. ‘‘තත්ථප්පමත්තො විහරන්තො, නිසජ්ජට්ඨානචඞ්කමෙ;
අභිඤ්ඤාපාරමිං ගන්ත්වා, බ්‍රහ්මලොකමගඤ්ඡහ’’න්ති.

තත්ථ **අහං තෙන සමයෙනාති** අහං තස්මිං සමයෙ. **විජිතාවී නාමාති** එවංනාමකො චක්කවත්තිරාජා අහොසිං. **සමුද්දං අන්තමන්තෙනාති** එත්ථ චක්කවාළපබ්බතං සීමං මරියාදං කත්වා ඨිතං සමුද්දං අන්තං කත්වා ඉස්සරියං වත්තයාමීති අත්ථො. එත්තාවතා න පාකටං හොති.

රාජා කිර චක්කවත්තී චක්කරතනානුභාවෙන වාමපස්සෙන සිනෙරුං කත්වා සමුද්දස්ස උපරිභාගෙන අට්ඨයොජනසහස්සප්පමාණං පුබ්බවිදෙහං ගච්ඡති. තත්ථ රාජා චක්කවත්තී – ‘‘පාණො න හන්තබ්බො, අදින්නං නාදාතබ්බං, කාමෙසුමිච්ඡා න චරිතබ්බා, මුසා න භාසිතබ්බා, මජ්ජං න පාතබ්බං, යථාභුත්තඤ්ච භුඤ්ජථා’’ති (දී. නි. 2.244; 3.85; ම. නි. 3.257) ඔවාදං දෙති. එවං ඔවාදෙ දින්නෙ තං චක්කරතනං වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පුරත්ථිමං සමුද්දං අජ්ඣොගාහති. යථා යථා ච තං අජ්ඣොගාහති, තථා තථා සංඛිත්තඌමිවිප්ඵාරං හුත්වා ඔගච්ඡමානං මහාසමුද්දසලිලං යොජනමත්තං ඔග්ගන්ත්වා අන්තොසමුද්දං උභොසු පස්සෙසු වෙළුරියමණිභිත්ති විය පරමදස්සනීයං හුත්වා තිට්ඨති, එවං පුරත්ථිමසාගරපරියන්තං ගන්ත්වා තං චක්කරතනං පටිනිවත්තති. පටිනිවත්තමානෙ ච තස්මිං සා පරිසා අග්ගතො හොති, මජ්ඣෙ රාජා චක්කවත්තී අන්තෙ චක්කරතනං හොති. තම්පි ජලං ජලන්තෙන වියොගං අසහමානමිව නෙමිමණ්ඩලපරියන්තං අභිහනන්තමෙව තීරමුපගච්ඡති.

එවං රාජා චක්කවත්තී පුරත්ථිමසමුද්දපරියන්තං පුබ්බවිදෙහං අභිවිජිනිත්වා දක්ඛිණසමුද්දපරියන්තං ජම්බුදීපං විජෙතුකාමො චක්කරතනදෙසිතෙන මග්ගෙන දක්ඛිණසමුද්දාභිමුඛො ගච්ඡති. තං දසසහස්සයොජනප්පමාණං ජම්බුදීපං අභිවිජිනිත්වා දක්ඛිණසමුද්දතො පච්චුත්තරිත්වා සත්තයොජනසහස්සප්පමාණං අපරගොයානං විජෙතුං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව ගන්ත්වා තම්පි සාගරපරියන්තං අභිවිජිනිත්වා පච්ඡිමසමුද්දතොපි උත්තරිත්වා අට්ඨයොජනසහස්සප්පමාණං උත්තරකුරුං විජෙතුං තථෙව ගන්ත්වා තං සමුද්දපරියන්තං කත්වා තථෙව අභිවිජිය උත්තරසමුද්දතොපි පච්චුත්තරති. එත්තාවතා රඤ්ඤා චක්කවත්තිනා සාගරපරියන්තාය පථවියා ඉස්සරියං අධිගතං හොති. තෙන වුත්තං **සමුද්දං අන්තමන්තෙන, ඉස්සරියං වත්තයාමහ’’**න්ති.

කොටිසතසහස්සානන්ති කොටිසතසහස්සානි. අයමෙව වා පාඨො. **විමලානන්ති** ඛීණාසවානං. **සහ ලොකග්ගනාථෙනාති** සද්ධිං දසබලෙන කොටිසතසහස්සානන්ති අත්ථො. **පරමන්නෙනාති** පණීතෙන අන්නෙන. **තප්පයින්ති** තප්පෙසිං. **අපරිමෙය්‍යිතො කප්පෙති** ඉතො පට්ඨාය සතසහස්සකප්පාධිකානි තීණි අසඞ්ඛෙය්‍යානි අතික්කමිත්වා එකස්මිං භද්දකප්පෙති අත්ථො.

පධානන්ති වීරියං. **තමෙව අත්ථං සාධෙන්තොති** තමෙව බුද්ධකාරකධම්මං දානපාරමිං පූරෙන්තො සාධෙන්තො නිප්ඵාදෙන්තොති අත්ථො. **මහාරජ්ජන්ති** චක්කවත්තිරජ්ජං. **ජිනෙති** භගවති, සම්පදානත්ථෙ වා භුම්මං දට්ඨබ්බං. **අදන්ති** අදාසිං. එවමත්ථං සාධෙන්තොති ඉමිනා සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො. ‘‘මහාරජ්ජං ජිනෙ දදි’’න්ති පඨන්ති කෙචි. **දදිත්වානාති** චජිත්වා. **සුත්තන්තන්ති** සුත්තන්තපිටකං. **විනයන්ති** විනයපිටකං. **නවඞ්ගන්ති** සුත්තගෙය්‍යාදිනවඞ්ගං.

සොභයිං ජිනසාසනන්ති ආගමාධිගමෙහි ලොකියෙහි සමලඞ්කරිං. **තත්ථාති** තස්ස භගවතො සාසනෙ. **අප්පමත්තොති** සතිසම්පන්නො. **බ්‍රහ්මලොකමගඤ්ඡහන්ති** බ්‍රහ්මලොකං අගඤ්ඡිං අහං.

ඉමස්ස පන **කොණ්ඩඤ්ඤබුද්ධස්ස** රම්මවතී නාම නගරං අහොසි, සුනන්දො නාම රාජා පිතා, සුජාතා නාම දෙවී මාතා, භද්දො ච සුභද්දො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, අනුරුද්ධො නාමුපට්ඨාකො, තිස්සා ච උපතිස්සා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, සාලකල්‍යාණිරුක්ඛො බොධි, අට්ඨාසීතිහත්ථුබ්බෙධං සරීරං , වස්සසතසහස්සානි ආයුප්පමාණං අහොසි, තස්ස රුචිදෙවී නාම අග්ගමහෙසී අහොසි, විජිතසෙනො නාමස්ස පුත්තො, චන්දො නාමුපට්ඨාකො රාජා. චන්දාරාමෙ කිර වසීති. තෙන වුත්තං –

25. ‘‘නගරං රම්මවතී නාම, සුනන්දො නාම ඛත්තියො;
සුජාතා නාම ජනිකා, කොණ්ඩඤ්ඤස්ස මහෙසිනො.

30. ‘‘භද්දො චෙව සුභද්දො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
අනුරුද්ධො නාමුපට්ඨාකො, කොණ්ඩඤ්ඤස්ස මහෙසිනො.

31. ‘‘තිස්සා ච උපතිස්සා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
සාලකල්‍යාණිකො බොධි, කොණ්ඩඤ්ඤස්ස මහෙසිනො.

33. ‘‘සො අට්ඨාසීති හත්ථානි, අච්චුග්ගතො මහාමුනි;
සොභතෙ උළුරාජාව, සූරියො මජ්ඣන්හිකෙ යථා.

34. ‘‘වස්සසතසහස්සානි, ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

35. ‘‘ඛීණාසවෙහි විමලෙහි, විචිත්තා ආසි මෙදනී;
යථා හි ගගනමුළුහි, එවං සො උපසොභථ.

36. ‘‘තෙපි නාගා අප්පමෙය්‍යා, අසඞ්ඛොභා දුරාසදා;
විජ්ජුපාතංව දස්සෙත්වා, නිබ්බුතා තෙ මහායසා.

37. ‘‘සා ච අතුලියා ජිනස්ස ඉද්ධි, ඤාණපරිභාවිතො ච සමාධි;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **සාලකල්‍යාණිකොති** සාලකල්‍යාණිරුක්ඛො, සො බුද්ධකාලෙ චෙව චක්කවත්තිකාලෙ ච නිබ්බත්තති, නාඤ්ඤදා. සො එකාහෙනෙව උට්ඨාති කිර. **ඛීණාසවෙහි විමලෙහි, විචිත්තා ආසි මෙදනීති** අයං මෙදනී ඛීණාසවෙහි එකකාසාවපජ්ජොතා විචිත්තා පරමදස්සනීයා අහොසි. **යථා හීති** ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. **උළූහීති** නක්ඛත්තෙහි, තාරාගණෙහි ගගනතලං විය ඛීණාසවෙහි විචිත්තා අයං මෙදනී සොභිත්ථාති අත්ථො.

අසඞ්ඛොභාති අට්ඨහි ලොකධම්මෙහි අක්ඛොභා අවිකාරා. **විජ්ජුපාතංව දස්සෙත්වාති** විජ්ජුපාතං විය දස්සයිත්වා, ‘‘විජ්ජුප්පාතංවා’’තිපි පාඨො. කොණ්ඩඤ්ඤබුද්ධස්ස කිර කාලෙ පරිනිබ්බායමානා භික්ඛූ සත්තතාලප්පමාණමාකාසමබ්භුග්ගන්ත්වා අසිතජලධරවිවරගතා විජ්ජුලතා විය සමන්තතො විජ්ජොතමානා තෙජොධාතුං සමාපජ්ජිත්වා නිරුපාදානා දහනා විය පරිනිබ්බායිංසු. තෙන වුත්තං ‘‘විජ්ජුපාතංව දස්සෙත්වා’’ති. **අතුලියාති** අතුල්‍යා අසදිසා. **ඤාණපරිභාවිතොති** ඤාණෙන වඩ්ඪිතො. සෙසගාථා හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා උත්තානා එවාති.

‘‘කොණ්ඩඤ්ඤො නාම සම්බුද්ධො, චන්දාරාමෙ මනොරමෙ;
නිබ්බායි චෙතියො තස්ස, සත්තයොජනිකො කතො.

‘‘න හෙව ධාතුයො තස්ස, සත්ථුනො, විකිරිංසු තා;
ඨිතා එකඝනා හුත්වා, සුවණ්ණපටිමා විය’’.

සකලජම්බුදීපවාසිනො මනුස්සා සමාගන්ත්වා සත්තයොජනිකං සත්තරතනමයං හරිතාලමනොසිලාය මත්තිකාකිච්චං තෙලසප්පීහි උදකකිච්චං කත්වා නිට්ඨාපෙසුන්ති.

කොණ්ඩඤ්ඤබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො දුතියො බුද්ධවංසො.

5. මඞ්ගලබුද්ධවංසවණ්ණනා

කොණ්ඩඤ්ඤෙ කිර සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ තස්ස සාසනං වස්සසතසහස්සං පවත්තිත්ථ. බුද්ධානුබුද්ධානං සාවකානං අන්තරධානෙන සාසනමස්ස අන්තරධායි. කොණ්ඩඤ්ඤස්ස පන අපරභාගෙ එකමසඞ්ඛ්‍යෙයාමතික්කමිත්වා එකස්මිංයෙව කප්පෙ චත්තාරො බුද්ධා නිබ්බත්තිංසු **මඞ්ගලො, සුමනො, රෙවතො, සොභිතොති**. තත්ථ **මඞ්ගලො** පන ලොකනායකො කප්පසතසහස්සාධිකානි සොළස අසඞ්ඛ්‍යෙයානි පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා පඤ්චසු පුබ්බනිමිත්තෙසු උප්පන්නෙසු බුද්ධකොලාහලං නාම උදපාදි, තදා දසසහස්සචක්කවාළෙ දෙවතායො එකස්මිං චක්කවාළෙ සන්නිපතිත්වා ආයාචන්ති –

''කාලො ඛො තෙ මහාවීර, උප්පජ්ජ මාතුකුච්ඡියං;
සදෙවකං තාරයන්තො, බුජ්ඣස්සු අමතං පද''න්ති. (බු. වං. 1.67);

එවං දෙවෙහි ආයාචිතො කතපඤ්චවිලොකනො තුසිතා කායා චවිත්වා සබ්බනගරුත්තමෙ උත්තරනගරෙ අනුත්තරස්ස උත්තරස්ස නාම රඤ්ඤො කුලෙ උත්තරාය නාම දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගණ්හි. තදා අනෙකානි පාටිහාරියානි පාතුරහුං. තානි දීපඞ්කරබුද්ධවංසෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි. තස්සා උත්තරාය කිර මහාදෙවියා කුච්ඡිස්මිං සබ්බලොකමඞ්ගලස්ස මඞ්ගලස්ස මහාසත්තස්ස පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය සරීරප්පභා රත්තින්දිවං අසීතිහත්ථප්පමාණං පදෙසං ඵරිත්වා චන්දාලොකසූරියාලොකෙහි අනභිභවනීයා හුත්වා අට්ඨාසි. සා ච අඤ්ඤෙනාලොකෙන විනා අත්තනො සරීරප්පභාසමුදයෙනෙව අන්ධකාරං විධමිත්වා අට්ඨසට්ඨියා ධාතීහි පරිවාරියමානා විචරති.

සා කිර දෙවතාහි කතාරක්ඛා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන පරමසුරභිකුසුමඵලධරසාඛාවිටපෙ කමලකුවලයසමලඞ්කතෙ රුරු-සීහ-බ්‍යග්ඝ-ගජ-ගවය-මහිංසපසදවිවිධමිගගණවිචරිතෙ පරමරමණීයෙ උත්තරමධුරුය්‍යානෙ නාම මඞ්ගලුය්‍යානෙ මඞ්ගලමහාපුරිසං විජායි . සො ජාතමත්තොව මහාසත්තො සබ්බා දිසා විලොකෙත්වා උත්තරාභිමුඛො සත්තපදවීතිහාරෙන ගන්ත්වා ආසභිං වාචං නිච්ඡාරෙසි. තස්මිඤ්ච ඛණෙ සකලදසසහස්සිලොකධාතූසු දෙවතා දිස්සමානසරීරා දිබ්බමාලාදීහි සමලඞ්කතගත්තා තත්ථ තත්ථ ඨත්වා ජයමඞ්ගලථුතිවචනානි සම්පවත්තෙසුං. පාටිහාරියානි වුත්තනයානෙව. නාමග්ගහණදිවසෙ පනස්ස ලක්ඛණපාඨකා සබ්බමඞ්ගලසම්පත්තියා ජාතොති ''මඞ්ගලකුමාරො'' ත්වෙව නාමං කරිංසු.

තස්ස කිර යසවා රුචිමා සිරිමාති තයො පාසාදා අහෙසුං. යසවතීදෙවිප්පමුඛානි තිංසනාටකිත්ථිසහස්සානි අහෙසුං. තත්ථ මහාසත්තො නවවස්සසහස්සානි දිබ්බසුඛසදිසං සුඛං අනුභවිත්වා යසවතියා අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිස්මිං සීලවං නාම පුත්තං ලභිත්වා චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා අලඞ්කතං පණ්ඩරං නාම සුන්දරතුරඞ්ගවරමාරුය්හ මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තං පන පබ්බජන්තං තිස්සො මනුස්සකොටියො අනුපබ්බජිංසු. තෙහි පරිවුතො මහාපුරිසො අට්ඨ මාසෙ පධානචරියමචරි.

තතො විසාඛපුණ්ණමාය උත්තරගාමෙ උත්තරසෙට්ඨිනො ධීතාය උත්තරාය නාම දින්නං පක්ඛිත්තදිබ්බොජං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සුරභිකුසුමාලඞ්කතෙ නීලොභාසෙ මනොරමෙ සාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා උත්තරෙන නාම ආජීවකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා අසිතඤ්ජනගිරිසඞ්කාසං අක්කන්තවරකනකජාලකූටංව සීතච්ඡායං විවිධමිගගණසම්පාතවිරහිතං මන්දමාලුතෙරිතාය ඝනසාඛාය සමලඞ්කතං නච්චන්තමිව පීතියා විරොචමානං නාගබොධිං උපසඞ්කමිත්වා මත්තවරනාගගාමී නාගබොධිං පදක්ඛිණං කත්වා පුබ්බුත්තරපස්සෙ ඨත්වා අට්ඨපණ්ණාසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා තත්ථ පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා චතුරඞ්ගසමන්නාගතං වීරියං අධිට්ඨහිත්වා සබලං මාරබලං විද්ධංසෙත්වා පුබ්බෙනිවාසදිබ්බචක්ඛුඤාණානි පටිලභිත්වා පච්චයාකාරසම්මසනං කත්වා ඛන්ධෙසු අනිච්චාදිවසෙන අභිනිවිසිත්වා අනුක්කමෙන අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං පත්වා –

''අනෙකජාතිසංසාරං, සන්ධාවිස්සං අනිබ්බිසං;
ගහකාරං ගවෙසන්තො, දුක්ඛා ජාති පුනප්පුනං.

''ගහකාරක දිට්ඨොසි, පුන ගෙහං න කාහසි;
සබ්බා තෙ ඵාසුකා භග්ගා, ගහකූටං විසඞ්ඛතං;
විසඞ්ඛාරගතං චිත්තං, තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති. (ධ. ප. 153-154) –

උදානං උදානෙසි.

මඞ්ගලස්ස පන සම්මාසම්බුද්ධස්ස අඤ්ඤෙහි බුද්ධෙහි අධිකතරා සරීරප්පභා අහොසි. යථා පන අඤ්ඤෙසං සම්මාසම්බුද්ධානං සමන්තා අසීතිහත්ථප්පමාණා වා බ්‍යාමප්පමාණා වා සරීරප්පභා අහොසි, න එවං තස්ස. තස්ස පන භගවතො සරීරප්පභා නිච්චකාලං දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිත්වා අට්ඨාසි. තරුගිරිඝරපාකාරඝටකවාටාදයො

සුවණ්ණපට්ටපරියොනද්ධා විය අහෙසුං. නවුතිවස්සසතසහස්සානි ආයු තස්ස අහොසි. එත්තකං කාලං චන්දසූරියතාරකාදීනං පභා නත්ථි. රත්තින්දිවපරිච්ඡෙදො න පඤ්ඤායිත්ථ. දිවා සූරියාලොකෙන විය සත්තා නිච්චං බුද්ධාලොකෙනෙව සබ්බකම්මානි කරොන්තා විචරිංසු. සායං පුප්ඵනකකුසුමානං පාතො ච රවනකසකුණාදීනඤ්ච වසෙන ලොකො රත්තින්දිවපරිච්ඡෙදං සල්ලක්ඛෙසි.

කිං පන අඤ්ඤෙසං බුද්ධානං අයමානුභාවො නත්ථීති? නො නත්ථි. තෙපි හි ආකඞ්ඛමානා දසසහස්සිලොකධාතුං තතො වා භියොයා ආභාය ඵරෙය්‍යුං. මඞ්ගලස්ස පන භගවතො පුබ්බපත්ථනාවසෙන අඤ්ඤෙසං බ්‍යාමප්පභා විය සරීරප්පභා නිච්චමෙව දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිත්වා අට්ඨාසි. සො කිර බොධිසත්තකාලෙ වෙස්සන්තරත්තභාවසදිසෙ අත්තභාවෙ සපුත්තදාරො වඞ්කපබ්බතසදිසෙ පබ්බතෙ වසි. අථෙකො සබ්බජනවිහෙඨකො **ඛරදාඨිකො** නාම මනුස්සභක්ඛො මහෙසක්ඛො යක්ඛො මහාපුරිසස්ස දානජ්ඣාසයතං සුත්වා බ්‍රාහ්මණවණ්ණෙන උපසඞ්කමිත්වා මහාසත්තං ද්වෙ දාරකෙ යාචි. මහාසත්තො ‘‘දදාමි බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තකෙ’’ති හට්ඨපහට්ඨො උදකපරියන්තං පථවිං කම්පෙන්තො ද්වෙ දාරකෙ අදාසි. අථ ඛො යක්ඛො තස්ස පස්සන්තස්සෙව මහාපුරිසස්ස තං බ්‍රාහ්මණවණ්ණං පහාය අනලජාලපිඞ්ගලවිරූපනයනො විසමවිරූපකුටිලභීමදාඨො විපිටකවිරූපනාසො කපිලඵරුසදීඝකෙසො නවදඩ්ඪතාලක්ඛන්ධසදිසකායො හුත්වා තෙ දාරකෙ මුළාලකලාපං විය ගහෙත්වා ඛාදි. මහාපුරිසස්ස යක්ඛං ඔලොකෙත්වා මුඛෙ විවටමත්තෙ අග්ගිජාලං විය ලොහිතධාරං උග්ගිරන්තං තස්ස මුඛං දිස්වාපි කෙසග්ගමත්තම්පි දොමනස්සං න උප්පජ්ජි. ‘‘සුදින්නං වත මෙ දාන’’න්ති චින්තයතො පනස්ස සරීරෙ මහන්තං පීතිසොමනස්සං උදපාදි. සො ‘‘ඉමස්ස මෙ නිස්සන්දෙන අනාගතෙ ඉමිනා නීහාරෙන රස්මියො නික්ඛමන්තූ’’ති පත්ථනමකාසි. තස්ස තං පත්ථනං නිස්සාය බුද්ධභූතස්ස සරීරතො රස්මියො නික්ඛමිත්වා එත්තකං ඨානං ඵරිංසු.

අපරම්පි පුබ්බචරියං තස්ස අත්ථි. අයං කිර බොධිසත්තකාලෙ එකස්ස බුද්ධස්ස චෙතියං දිස්වා – ‘‘ඉමස්ස බුද්ධස්ස මම ජීවිතං පරිච්චජිතුං වට්ටතී’’ති දණ්ඩදීපිකාවෙඨනනියාමෙන සකලසරීරං වෙඨාපෙත්වා රතනමත්තමකුළං සතසහස්සග්ඝනිකං සුවණ්ණපාතිං සුගන්ධසප්පිස්ස පූරාපෙත්වා තත්ථ සහස්සවට්ටියො ජාලෙත්වා තං සීසෙනාදාය සකලසරීරං ජාලාපෙත්වා ජිනචෙතියං පදක්ඛිණං කරොන්තො සකලරත්තිං වීතිනාමෙසි. එවං යාව අරුණුග්ගමනා වායමන්තස්ස ලොමකූපමත්තම්පි උසුමං න ගණ්හි. පදුමගබ්භං පවිට්ඨකාලො විය අහොසි. ධම්මො හි නාමෙස අත්තානං රක්ඛන්තං රක්ඛති. තෙනාහ භගවා –

> ‘‘ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරිං, ධම්මො සුචිණ්ණො සුඛමාවහාති;
> එසානිසංසො ධම්මෙ සුචිණ්ණෙ, න දුග්ගතිං ගච්ඡති ධම්මචාරී’’ති. (ථෙරගා. 303; ජා. 1.10.102; 1.15.385);

ඉමස්සාපි කම්මස්ස නිස්සන්දෙන තස්ස සරීරොභාසො දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිත්වා අට්ඨාසි (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා). තෙන වුත්තං –

1. ‘‘කොණ්ඩඤ්ඤස්ස අපරෙන, මඞ්ගලො නාම නායකො;
තමං ලොකෙ නිහන්ත්වාන, ධම්මොක්කමභිධාරයි.

2. ‘‘අතුලාසි පභා තස්ස, ජිනෙහඤ්ඤෙහි උත්තරිං;
චන්දසූරියප්පභං හන්ත්වා, දසසහස්සී විරොචතී’’ති.

තත්ථ **තමන්ති** ලොකන්ධකාරඤ්ච හදයතමඤ්ච. **නිහන්ත්වානාති** අභිභවිත්වා. **ධම්මොක්කන්ති** එත්ථ අයං පන **උක්කා**-සද්දො සුවණ්ණකාරමූසාදීසු අනෙකෙසු අත්ථෙසු දිස්සති. තථාහි ‘‘සණ්ඩාසෙන ජාතරූපං ගහෙත්වා උක්කාමුඛෙ පක්ඛිපෙය්‍යා’’ති (ම. නි. 3.360) ආගතට්ඨානෙ සුවණ්ණකාරානං මූසා ‘‘උක්කා’’ති වෙදිතබ්බා. ‘‘උක්කං බන්ධෙය්‍ය, උක්කං බන්ධිත්වා උක්කාමුඛං ආලිම්පෙය්‍යා’’ති ආගතට්ඨානෙ කම්මාරානං අඞ්ගාරකපල්ලං. ‘‘කම්මාරානං යථා උක්කා, අන්තො ඣායති නො බහී’’ති (ජා. 2.22.649) ආගතට්ඨානෙ කම්මාරුද්ධනං. ‘‘එවංවිපාකො උක්කාපාතො භවිස්සතී’’ති (දී. නි. 1.24, 208) ආගතට්ඨානෙ වායුවෙගො ‘‘උක්කා’’ති වුච්චති. ‘‘උක්කාසු ධාරියමානාසූ’’ති (දී. නි. 1.159) ආගතට්ඨානෙ දීපිකා ‘‘උක්කා’’ති වුච්චති. ඉධාපි දීපිකා උක්කාති අධිප්පෙතා (ම. නි. අට්ඨ. 1.76 ආදයො). තස්මා ඉධ ධම්මමයං උක්කං අභිධාරයි, අවිජ්ජන්ධකාරපටිච්ඡන්නස්ස අවිජ්ජන්ධකාරාභිභූතස්ස ලොකස්ස ධම්මමයං උක්කං ධාරෙසීති අත්ථො.

අතුලාසීති අතුල්‍යා ආසි. අයමෙව වා පාඨො, අඤ්ඤෙහි බුද්ධෙහි අසදිසා අහොසීති අත්ථො. **ජිනෙහඤ්ඤෙහීති** ජිනෙහි අඤ්ඤෙහි . **චන්දසූරියප්පභං හන්ත්වාති** චන්දසූරියානං පභං අභිහන්ත්වා. **දසසහස්සී විරොචතීති** චන්දසූරියාලොකං විනා බුද්ධාලොකෙනෙව දසසහස්සී විරොචතීති අත්ථො.

මඞ්ගලසම්මාසම්බුද්ධො පන අධිගතබොධිඤාණො බොධිමූලෙයෙව සත්තසත්තාහානි වීතිනාමෙත්වා බ්‍රහ්මුනො ධම්මායචනං සම්පටිච්ඡිත්වා – ‘‘කස්ස නු ඛො අහං ඉමං ධම්මං දෙසෙය්‍ය’’න්ති (ම. නි. 1.284; 2.341; මහාව. 10) උපධාරෙන්තො අත්තනා සහ පබ්බජිතානං භික්ඛූනං තිස්සො කොටියො උපනිස්සයසම්පන්නං අද්දස. අථස්ස එතදහොසි – ‘‘ඉමෙ කුලපුත්තා මං පබ්බජන්තං අනුපබ්බජිතා උපනිස්සයසම්පන්නා ච, තෙ මයා විසාඛපුණ්ණමාය විවෙකත්ථිකෙන විස්සජ්ජිතා සිරිවඩ්ඪනනගරං උපනිස්සාය සිරිවනගහනං ගන්ත්වා විහරන්ති, හන්දාහං තත්ථ ගන්ත්වා ධම්මං තෙසං දෙසෙස්සාමී’’ති අත්තනො පත්තචීවරං ගහෙත්වා හංසරාජා විය ගගනතලමබ්භුග්ගන්ත්වා සිරිවනගහනෙ

පච්චුට්ඨාසි. තෙ ච භික්ඛූ භගවන්තං වන්දිත්වා අන්තෙවාසිකවත්තං දස්සෙත්වා භගවන්තං පරිවාරෙත්වා නිසීදිංසු. තෙසං භගවා සබ්බබුද්ධනිසෙවිතං **ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තං** කථෙසි. තතො තිස්සො භික්ඛුකොටියො අරහත්තං පාපුණිංසු. දෙවමනුස්සානං කොටිසතසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

3. ‘‘සොපි බුද්ධො පකාසෙසි, චතුරො සච්චවරුත්තමෙ;
තෙ තෙ සච්චරසං පීත්වා, විනොදෙන්ති මහාතමං.

4. ‘‘පත්වාන බොධිමතුලං, පඨමෙ ධම්මදෙසනෙ;
කොටිසතසහස්සානං, ධම්මාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **චතුරොති** චත්තාරි. **සච්චවරුත්තමෙති** සච්චානි ච වරානි ච සච්චවරානි, සච්චානි උත්තමානීති අත්ථො. ‘‘චත්තාරො සච්චවරුත්තමෙ’’තිපි පාඨො, තස්ස චත්තාරි සච්චවරානි උත්තමානීති අත්ථො. **තෙ තෙති** තෙ තෙ දෙවමනුස්සා බුද්ධෙන භගවතා විනීතා. **සච්චරසන්ති** චතුසච්චපටිවෙධාමතරසං පිවිත්වා. **විනොදෙන්ති මහාතමන්ති** තෙන තෙන මග්ගෙන පහාතබ්බං මොහතමං විනොදෙන්ති, විද්ධංසෙන්තීති අත්ථො. **පත්වානාති** පටිවිජ්ඣිත්වා. **බොධින්ති** එත්ථ පනායං **බොධි**-සද්දො –

‘‘මග්ගෙ ඵලෙ ච නිබ්බානෙ, රුක්ඛෙ පඤ්ඤත්තියං තථා;
සබ්බඤ්ඤුතෙ ච ඤාණස්මිං, බොධිසද්දො පනාගතො’’.

තථා හි පනෙස – ‘‘බොධි වුච්චති චතූසු මග්ගෙසු ඤාණ’’න්තිආදීසු (චූළනි. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 121) මග්ගෙ ආගතො. ‘‘උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය සංවත්තතී’’ති (ම. නි. 1.33; 3.323; මහාව. 13; සං. නි. 5.1081; පටි. ම. 2.30) එත්ථ ඵලෙ. ‘‘පත්වාන බොධිං අමතං අසඞ්ඛත’’න්ති එත්ථ නිබ්බානෙ. ‘‘අන්තරා ච ගයං අන්තරා ච බොධි’’න්ති (ම. නි. 1.285; 2.341; මහාව. 11) එත්ථ අස්සත්ථරුක්ඛෙ. ‘‘බොධි ඛො රාජකුමාරො භොතො ගොතමස්ස පාදෙ සිරසා වන්දතී’’ති එත්ථ (ම. නි. 2.324; චූළව. 268) පඤ්ඤත්තියං. ‘‘පප්පොති බොධිං වරභූරිමෙධසො’’ති (දී. නි. 3.217) එත්ථ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙ. ඉධාපි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙ දට්ඨබ්බො. අරහත්තමග්ගඤාණෙපි වට්ටති (ම. නි. අට්ඨ. 1.13; උදා. අට්ඨ. 1; පාරා. අට්ඨ. 1.11; චරියා. අට්ඨ. නිදානකථා). **අතුලන්ති** තුලරහිතං පමාණාතීතං, අප්පමාණන්ති අත්ථො. සම්බොධිං පත්වා ධම්මං දෙසෙන්තස්ස තස්ස භගවතො පඨමෙ ධම්මදෙසනෙති අත්ථො ගහෙතබ්බො.

යදා පන චිත්තං නාම නගරං උපනිස්සාය විහරන්තො චම්පකරුක්ඛමූලෙ කණ්ඩම්බරුක්ඛමූලෙ අම්හාකං භගවා විය තිත්ථියානං මානමද්දනං යමකපාටිහාරියං කත්වා සුරාසුරයුවතිරතිසම්භවනෙ රුචිරනචකනකරජතමයවරභවනෙ තාවතිංසභවනෙ පාරිච්ඡත්තකරුක්ඛමූලෙ පණ්ඩුකම්බලසිලාතලෙ නිසීදිත්වා අභිධම්මං කථෙසි, තදා කොටිසතසහස්සානං දෙවතානං ධම්මාභිසමයො අහොසි, අයං දුතියො අභිසමයො. යදා පන සුනන්දො නාම චක්කවත්තිරාජා සුරභිනගරෙ පූරිතචක්කවත්තිවත්තො හුත්වා චක්කරතනං පටිලභි. තං කිර මඞ්ගලදසබලෙ ලොකෙ උප්පන්නෙ චක්කරතනං ඨානා ඔසක්කිතං දිස්වා සුනන්දො රාජා විගතානන්දො බ්‍රාහ්මණෙ පරිපුච්ඡි – ‘‘ඉමං චක්කරතනං මම කුසලෙන නිබ්බත්තං, කස්මා ඨානා ඔසක්කිත’’න්ති? තතො තෙ තස්ස රඤ්ඤො ඔසක්කනකාරණං බ්‍යාකරිංසු. ‘‘චක්කවත්තිරඤ්ඤො ආයුක්ඛයෙන වා පබ්බජ්ජූපගමනෙන වා බුද්ධපාතුභාවෙන වා චක්කරතනං ඨානා ඔසක්කතීති වත්වා තුය්හං පන, මහාරාජ, ආයුක්ඛයො නත්ථි, අතිදීඝායුකො ත්වං, මඞ්ගලො පන සම්මාසම්බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො, තෙන තෙ චක්කරතනං ඔසක්කිත’’න්ති. තං සුත්වා සුනන්දො චක්කවත්තිරාජා සපරිජනො තං චක්කරතනං සිරසා වන්දිත්වා ආයාචි – ‘‘යාවාහං තවානුභාවෙන මඞ්ගලදසබලං සක්කරිස්සාමි, තාව ත්වං මා අන්තරධායස්සූ’’ති. අථ නං චක්කරතනං යථාඨානෙයෙව අට්ඨාසි.

තතො සමුපාගතානන්දො සුනන්දො චක්කවත්තිරාජා ඡත්තිංසයොජනපරිමණ්ඩලාය පරිසාය පරිවුතො සබ්බලොකමඞ්ගලං මඞ්ගලදසබලං උපසඞ්කමිත්වා සසාවකසඞ්ඝං සත්ථාරං මහාදානෙන සන්තප්පෙත්වා අරහන්තානං කොටිසතසහස්සානං කාසිකවත්ථානි දත්වා තථාගතස්ස සබ්බපරික්ඛාරෙ දත්වා සකලලොකවිම්හයකරං භගවතො පූජං කත්වා මඞ්ගලං සබ්බලොකනාථං උපසඞ්කමිත්වා දසනඛසමොධානසමුජ්ජලං විමලකමලමකුළසමමඤ්ජලිං සිරසි කත්වා වන්දිත්වා ධම්මස්සවනත්ථාය එකමන්තං නිසීදි. පුත්තොපි තස්ස අනුරාජකුමාරො නාම තථෙව නිසීදි.

තදා සුනන්දචක්කවත්තිරාජප්පමුඛානං තෙසං භගවා අනුපුබ්බිකථං කථෙසි. සුනන්දො චක්කවත්තී සද්ධිං පරිසාය සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණි. අථ සත්ථා තෙසං පුබ්බචරියං ඔලොකෙන්තො ඉද්ධිමයපත්තචීවරස්ස උපනිස්සයං දිස්වා චක්කජාලසමලඞ්කතං දක්ඛිණහත්ථං පසාරෙත්වා – ‘‘එථ, භික්ඛවො’’ති ආහ. සබ්බෙ තඞ්ඛණංයෙව ද්වඞ්ගුලකෙසා ඉද්ධිමයපත්තචීවරධරා වස්සසට්ඨිකත්ථෙරා විය ආකප්පසම්පන්නා හුත්වා භගවන්තං පරිවාරයිංසු. අයං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘සුරින්දදෙවභවනෙ, බුද්ධො ධම්මමදෙසයි;
කොටිසතසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහු.

6. ‘‘යදා සුනන්දො චක්කවත්තී, සම්බුද්ධං උපසඞ්කමි;
තදා ආහනි සම්බුද්ධො, ධම්මභෙරිං වරුත්තමං.

7. ‘‘සුනන්දස්සානුචරා ජනතා, තදාසුං නවුතිකොටියො;
සබ්බෙපි තෙ නිරවසෙසා, අහෙසුං එහිභික්ඛුකා’’ති.

තත්ථ **සුරින්දදෙවභවනෙති** පුන දෙවින්දභවනෙති අත්ථො. **ධම්මන්ති** අභිධම්මං. **ආහනීති** අභිහනි. **වරුත්තමන්ති** වරො භගවා උත්තමං ධම්මභෙරින්ති අත්ථො. **අනුචරාති** නිබද්ධචරා සෙවකා. **ආසුන්ති** අහෙසුං. ‘‘තදාසි නවුතිකොටියො’’තිපි පාඨො. තස්ස ජනතා ආසි, සා ජනතා කිත්තකාති චෙ, නවුතිකොටියොති අත්ථො.

අථ මඞ්ගලෙ කිර ලොකනාථෙ මෙඛලෙ පුරෙ විහරන්තෙ තස්මිංයෙව පුරෙ සුදෙවො ච ධම්මසෙනො ච මාණවකා මාණවකසහස්සපරිවාරා තස්ස භගවතො සන්තිකෙ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිංසු . මාඝපුණ්ණමාය ද්වීසු අග්ගසාවකෙසු සපරිවාරෙසු අරහත්තං පත්තෙසු සත්ථා කොටිසතසහස්සභික්ඛුගණමජ්ඣෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, අයං පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. පුන උත්තරාරාමෙ නාම අනුත්තරෙ ඤාතිසමාගමෙ පබ්බජිතානං කොටිසතසහස්සානං සමාගමෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, අයං දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. සුනන්දචක්කවත්තිභික්ඛුගණසමාගමෙ නවුතිකොටිසහස්සානං භික්ඛූනං මජ්ඣෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, අයං තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

8. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, මඞ්ගලස්ස මහෙසිනො;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො.

9. ‘‘දුතියො කොටිසතසහස්සානං, තතියො නවුතිකොටිනං;
ඛීණාසවානං විමලානං, තදා ආසි සමාගමො’’ති.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො සුරුචිබ්‍රාහ්මණගාමෙ සුරුචි නාම බ්‍රාහ්මණො හුත්වා තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ සනිඝණ්ඩුකෙටුභානං සාක්ඛරප්පභෙදානං ඉතිහාසපඤ්චමානං පදකො වෙය්‍යාකරණො ලොකායතමහාපුරිසලක්ඛණෙසු අනවයො අහොසි. සො සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා දසබලස්ස මධුරධම්මකථං සුත්වා භගවති පසීදිත්වා සරණං ගන්ත්වා – ‘‘ස්වෙ මය්හං භික්ඛං ගණ්හථා’’ති සසාවකසඞ්ඝං භගවන්තං නිමන්තෙසි. සො භගවතා ‘‘බ්‍රාහ්මණ, කිත්තකෙහි භික්ඛූහි තෙ අත්ථො’’ති වුත්තො – ‘‘කිත්තකා පන වො, භන්තෙ, පරිවාරා භික්ඛූ’’ති ආහ. තදා පඨමසන්නිපාතොව හොති, තස්මා ‘‘කොටිසතසහස්ස’’න්ති වුත්තෙ – ‘‘යදි එවං, භන්තෙ, සබ්බෙහිපි සද්ධිං මය්හං භික්ඛං ගණ්හථා’’ති නිමන්තෙසි. සත්ථා අධිවාසෙසි.

බ්‍රාහ්මණො භගවන්තං ස්වාතනාය නිමන්තෙත්වා අත්තනො ඝරං ගච්ඡන්තො චින්තෙසි – ‘‘අහං එත්තකානං භික්ඛූනං යාගුභත්තවත්ථාදීනි දාතුං සක්කොමි, නිසීදනට්ඨානං පන කථං භවිස්සතී’’ති. තස්ස කිර සා චින්තනා චතුරාසීතියොජනසහස්සප්පමාණෙ මෙරුමත්ථකෙ ඨිතස්ස දෙවරාජස්ස දසසතනයනස්ස පණ්ඩුකම්බලසිලාසනස්ස උණ්හාකාරං ජනෙසි. අථ සක්කො දෙවරාජා ආසනස්ස උණ්හභාවං දිස්වා – ‘‘කො නු ඛො මං ඉමම්හා ඨානා චාවෙතුකාමො’’ති සමුප්පන්නපරිවිතක්කො දිබ්බෙන චක්ඛුනා මනුස්සලොකං ඔලොකෙන්තො මහාපුරිසං දිස්වා – ‘‘අයං මහාසත්තො බුද්ධප්පමුඛං භික්ඛුසඞ්ඝං නිමන්තෙත්වා තස්ස නිසීදනත්ථාය චින්තෙසි, මයාපි තත්ථ ගන්ත්වා පුඤ්ඤකොට්ඨාසං ගහෙතුං වට්ටතී’’ති වඩ්ඪකීවණ්ණං නිම්මිනිත්වා වාසිඵරසුහත්ථො මහාපුරිසස්ස පුරතො පාතුරහොසි. සො ‘‘අත්ථි නු ඛො කස්සචි භතියා කත්තබ්බකම්ම’’න්ති ආහ.

මහාසත්තො දිස්වා ‘‘කිං කම්මං කාතුං සක්ඛිස්සසී’’ති ආහ. ‘‘මම අජානනසිප්පං නාම නත්ථි, යො යො යං යං ඉච්ඡති මණ්ඩපං වා පාසාදං වා අඤ්ඤං වා කිඤ්චි නිවෙසනාදිකං, තස්ස තස්ස තං තං කාතුං සමත්ථොම්හී’’ති. ‘‘තෙන හි මය්හං කම්මං අත්ථී’’ති. ‘‘කිං, අය්‍යා’’ති? ‘‘ස්වාතනාය මයා කොටිසතසහස්සභික්ඛූ නිමන්තිතා, තෙසං නිසීදනමණ්ඩපං කරිස්සසී’’ති? ‘‘අහං නාම කරෙය්‍යං, සචෙ මෙ භතිං දාතුං සක්ඛිස්සථා’’ති. ‘‘සක්ඛිස්සාමි, තාතා’’ති. ‘‘යදි එවං, සාධු, කරිස්සාමී’’ති වත්වා එකං පදෙසං ඔලොකෙසි. සො ද්වාදසයොජනප්පමාණො පදෙසො කසිණමණ්ඩලං විය සමතලො පරමරමණීයො අහොසි. පුන සො ‘‘එත්තකෙ ඨානෙ සත්තරතනමයො දට්ඨබ්බසාරමණ්ඩො මණ්ඩපො උට්ඨහතූ’’ති චින්තෙත්වා ඔලොකෙසි. තතො තාවදෙව මණ්ඩපසදිසො පථවිතලං භින්දිත්වා මණ්ඩපො උට්ඨහි. තස්ස සොවණ්ණමයෙසු ථම්භෙසු රජතමයා ඝටකා අහෙසුං, රජතමයෙසු ථම්භෙසු සොවණ්ණමයා ඝටකා, මණිත්ථම්භෙසු පවාළමයා ඝටකා, පවාළමයෙසු ථම්භෙසු මණිමයා ඝටකා, සත්තරතනමයෙසු ථම්භෙසු සත්තරතනමයා ඝටකා අහෙසුං.

තතො මණ්ඩපස්ස අන්තරන්තරාපි කිඞ්කිණිකජාලා ඔලම්බතූ’’ති ඔලොකෙසි, සහ ඔලොකනෙන කිඞ්කිණිකජාලා ඔලම්බි, යස්ස මන්දවාතෙරිතස්ස පඤ්චඞ්ගිකස්සෙව තුරියස්ස පරමමනොරමො මධුරො සද්දො නිච්ඡරති, දිබ්බසඞ්ගීතිවත්තනකාලො විය අහොසි. ‘‘අන්තරන්තරා දිබ්බගන්ධදාමපුප්ඵදාමපත්තදාමසත්තරතනදාමානි ඔලම්බන්තූ’’ති චින්තෙසි, සහ චින්තාය දාමානි ඔලම්බිංසු. ‘‘කොටිසතසහස්සසඞ්ඛානං භික්ඛූනං ආසනානි ච කප්පියමහග්ඝපච්චත්ථරණානි ආධාරකානි ච පථවිං භින්දිත්වා උට්ඨහන්තූ’’ති චින්තෙසි, තාවදෙව උට්ඨහිංසු. ‘‘කොණෙ කොණෙ එකෙකා උදකචාටි උට්ඨහතූ’’ති චින්තෙසි, තඞ්ඛණංයෙව උදකචාටියො පරමසීතලෙන මධුරෙන සුවිසුද්ධසුගන්ධකප්පියවාරිනා පුණ්ණා කදලිපණ්ණපිහිතමුඛා උට්ඨහිංසු. සො දසසතනයනො එත්තකං මාපෙත්වා

බ්‍රාහ්මණස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා – ‘‘එහි, අය්‍ය, තව මණ්ඩපං දිස්වා මය්හං හත්ථං දෙහී’’ති ආහ. මහාපුරිසො ගන්ත්වා තං මණ්ඩපං ඔලොකෙසි. තස්ස ඔලොකෙන්තස්සෙව සකලසරීරං පඤ්චවණ්ණාය පීතියා නිරන්තරං ඵුටං අහොසි.

අථස්ස මණ්ඩපං ඔලොකයතො එතදහොසි – ‘‘නායං මණ්ඩපො මනුස්සභූතෙන කතො, මය්හං අජ්ඣාසයං මය්හං ගුණං ආගම්ම අද්ධා සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො භවනං උණ්හං අහොසි, තතො සක්කෙන දෙවානමින්දෙන අයං මණ්ඩපො නිම්මිතො’’ති. ‘‘න ඛො පන මෙ යුත්තං එවරූපෙ මණ්ඩපෙ එකදිවසංයෙව දානං දාතුං, සත්තාහං දස්සාමී’’ති චින්තෙසි. බාහිරකදානං නාම තත්තකම්පි සමානං බොධිසත්තානං හදයං තුට්ඨිං කාතුං න සක්කොති, අලඞ්කතසීසං වා ඡින්දිත්වා අඤ්ජිතානි වා අක්ඛීනි උප්පාටෙත්වා හදයමංසං වා උබ්බට්ටෙත්වා දින්නකාලෙ බොධිසත්තානං චාගං නිස්සාය තුට්ඨී නාම හොති. අම්හාකං බොධිසත්තස්ස හි **සිවිජාතකෙ** (ජා. 1.15.52 ආදයො) දෙවසිකං පඤ්චකහාපණසතසහස්සානි විස්සජ්ජෙත්වා චතූසු නගරද්වාරෙසු නගරමජ්ඣෙති පඤ්චසු ඨානෙසු දානං දෙන්තස්ස තං දානං චාගතුට්ඨිං උප්පාදෙතුං නාසක්ඛි. යදා පනස්ස බ්‍රාහ්මණවණ්ණෙන ආගන්ත්වා සක්කො දෙවරාජා අක්ඛීනි යාචි, තදා සො තානි චක්ඛූනි උප්පාටෙත්වා අදාසි, දදමානස්සෙව හාසො උප්පජ්ජි, කෙසග්ගමත්තම්පි චිත්තස්ස අඤ්ඤථත්තං නාහොසි. එවං සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තානං බාහිරදානං නිස්සාය තිත්ති නාම නත්ථි. තස්මා සොපි මහාපුරිසො – ‘‘මයා කොටිසතසහස්සසඞ්ඛානං භික්ඛූනං දානං දාතුං වට්ටතී’’ති චින්තෙත්වා තස්මිං මණ්ඩපෙ නිසීදාපෙත්වා සත්තාහං ගවපානං නාම දානං අදාසි.

එත්ථ **ගවපානන්ති** මහන්තෙ මහන්තෙ කොලම්බෙ ඛීරස්ස පූරෙත්වා උද්ධනෙසු ආරොපෙත්වා ඝනපාකපක්කෙ ඛීරෙ ථොකථොකෙ තණ්ඩුලෙ පක්ඛිපිත්වා පක්කමධුසක්ඛරචුණ්ණසප්පීහි අභිසඞ්ඛතභොජනං වුච්චති. ඉදමෙව **චතුමධුරභොජනන්තිපි** වුච්චති. මනුස්සායෙව පන පරිවිසිතුං නාසක්ඛිංසු. දෙවාපි එකන්තරිකා හුත්වා පරිවිසිංසු. ද්වාදසයොජනප්පමාණම්පි තං ඨානං තෙ භික්ඛූ ගණ්හිතුං නප්පහොසියෙව, තෙ පන භික්ඛූ අත්තනො අත්තනො අනුභාවෙන නිසීදිංසු. පරියොසානදිවසෙ සබ්බෙසං භික්ඛූනං පත්තෙ ධොවාපෙත්වා භෙසජ්ජත්ථාය සප්පිනවනීතමධුඵාණිතාදීනං පූරෙත්වා තිචීවරෙහි සද්ධිං අදාසි. තත්ථ සඞ්ඝනවකභික්ඛුනා ලද්ධචීවරසාටකා සතසහස්සග්ඝනිකා අහෙසුං.

අථ සත්ථා අනුමොදනං කරොන්තො – ‘‘අයං මහාපුරිසො එවරූපං මහාදානං අදාසි, කො නු ඛො භවිස්සතී’’ති උපධාරෙන්තො – ‘‘අනාගතෙ කප්පසතසහස්සාධිකානං ද්වින්නං අසඞ්ඛෙය්‍යානං මත්ථකෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති දිස්වා තතො මහාසත්තං ආමන්තෙත්වා – ‘‘ත්වං එත්තකං නාම කාලං අතික්කමිත්වා ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සසී’’ති බ්‍යාකාසි. අථ මහාපුරිසො භගවතො බ්‍යාකරණං සුත්වා පමුදිතහදයො – ‘‘අහං කිර බුද්ධො භවිස්සාමි, න මෙ ඝරාවාසෙන අත්ථො, පබ්බජිස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා තථාරූපං සම්පත්තිං ඛෙළපිණ්ඩං විය පහාය සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා බුද්ධවචනං උග්ගණ්හිත්වා අභිඤ්ඤා ච අට්ඨ සමාපත්තියො ච නිබ්බත්තෙත්වා අපරිහීනජ්ඣානො යාවතායුකං ඨත්වා ආයුපරියොසානෙ බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්ති. තෙන වුත්තං –

10. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, සුරුචි නාම බ්‍රාහ්මණො;
අජ්ඣායකො මන්තධරො, තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ.

11. ‘‘තමහං උපසඞ්කම්ම, සරණං ගන්ත්වාන සත්ථුනො;
සම්බුද්ධප්පමුඛං සඞ්ඝං, ගන්ධමාලෙන පූජයිං;
පූජෙත්වා ගන්ධමාලෙන, ගවපානෙන තප්පයිං.

12. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, මඞ්ගලො ද්විපදුත්තමො;
අපරිමෙය්‍යිතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

13. ‘‘පධානං පදහිත්වාන…පෙ…. හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං’’න්ති. –
අට්ඨ ගාථා විත්ථාරෙතබ්බා.

14. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භියෙ‍යා චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා.

15. ‘‘තදා පීතිමනුබ්‍රූහන්තො, සම්බොධිවරපත්තියා;
බුද්ධෙ දත්වාන මං ගෙහං, පබ්බජිං තස්ස සන්තිකෙ.

16. ‘‘සුත්තන්තං විනයං චාපි, නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං;
සබ්බං පරියාපුණිත්වා, සොභයිං ජිනසාසනං.

17. ‘‘තත්ථප්පමත්තො විහරන්තො, බ්‍රහ්මං භාවෙත්ව භාවනං;
අභිඤ්ඤාපාරමිං ගන්ත්වා, බ්‍රහ්මලොකමගඤ්ඡහ’’න්ති.

තත්ථ **ගන්ධමාලෙනාති** ගන්ධෙහි චෙව මාලෙහි ච. **ගවපානෙනාති** ඉදං වුත්තමෙව. ‘‘ඝතපානෙනා’’තිපි කෙචි පඨන්ති. **තප්පයින්ති** තප්පෙසිං. **උත්තරිං වතමධිට්ඨාසින්ති** භියෙ‍යාපි වතමධිට්ඨාසිං. **දසපාරමිපූරියාති** දසන්නං පාරමීනං පූරණත්ථාය. **පීතින්ති** හදයතුට්ඨිං. **අනුබ්‍රූහන්තොති** වඩ්ඪෙන්තො. **සම්බොධිවරපත්තියාති** බුද්ධත්තපත්තියා.

බුද්ධෙ දත්වානාති බුද්ධස්ස පරිච්චජිත්වා . **මං ගෙහන්ති** මම ගෙහං, සබ්බං සාපතෙය්‍යං චතුපච්චයත්ථාය බුද්ධස්ස භගවතො පරිච්චජිත්වාති අත්ථො. **තත්ථාති** තස්මිං බුද්ධසාසනෙ. **බ්‍රහ්මන්ති** බ්‍රහ්මවිහාරභාවනං භාවෙත්වා.

මඞ්ගලස්ස පන භගවතො නගරං උත්තරං නාම අහොසි, පිතාපිස්ස උත්තරො නාම රාජා ඛත්තියො, මාතාපි උත්තරා නාම, සුදෙවො ච ධම්මසෙනො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, පාලිතො නාම උපට්ඨාකො, සීවලා ච අසොකා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, නාගරුක්ඛො බොධි, අට්ඨාසීතිහත්ථුබ්බෙධං සරීරං අහොසි, නවුතිවස්සසහස්සං ආයුපරිමාණං, භරියා පනස්ස යසවතී නාම, සීවලො නාම පුත්තො, අස්සයානෙන නික්ඛමි. උත්තරාරාමෙ වසි. උත්තරො නාම උපට්ඨාකො, තස්මිං පන නවුතිවස්සසහස්සානි ඨත්වා පරිනිබ්බුතෙ භගවති එකප්පහාරෙනෙව දසචක්කවාළසහස්සානි එකන්ධකාරානි අහෙසුං. සබ්බචක්කවාළෙසු මනුස්සානං මහන්තං ආරොදනපරිදෙවනං අහොසි. තෙන වුත්තං –

18. ‘‘උත්තරං නාම නගරං, උත්තරො නාම ඛත්තියො;
උත්තරා නාම ජනිකා, මඞ්ගලස්ස මහෙසිනො.

23. ‘‘සුදෙවො ධම්මසෙනො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
පාලිතො නාමුපට්ඨාකො, මඞ්ගලස්ස මහෙසිනො.

24. ‘‘සීවලා ච අසොකා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, නාගරුක්ඛොති වුච්චති.

26. ‘‘අට්ඨාසීති රතනානි, අච්චුග්ගතො මහාමුනි;
තතො නිද්ධාවතී රංසී, අනෙකසතසහස්සියො.

27. ‘‘නවුතිවස්සසහස්සානි, ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

28. ‘‘යථාපි සාගරෙ ඌමී, න සක්කා තා ගණෙතුයෙ;
තථෙව සාවකා තස්ස, න සක්කා තෙ ගණෙතුයෙ.

29. ‘‘යාව අට්ඨාසි සම්බුද්ධො, මඞ්ගලො ලොකනායකො;
න තස්ස සාසනෙ අත්ථි, සකිලෙසමරණං තදා.

30. ‘‘ධම්මොක්කං ධාරයිත්වාන, සන්තාරෙත්වා මහාජනං;
ජලිත්වා ධූමකෙතුව, නිබ්බුතො සො මහායසො.

31. ‘‘සඞ්ඛාරානං සභාවත්තං, දස්සයිත්වා සදෙවකෙ;
ජලිත්වා අග්ගික්ඛන්ධොව, සූරියො අත්ථඞ්ගතො යථා’’ති.

තත්ථ **තතොති** තස්ස මඞ්ගලස්ස සරීරතො. **නිද්ධාවතීති** නිද්ධාවන්ති, වචනවිපරියායො දට්ඨබ්බො. **රංසීති** රස්මියො. **අනෙකසතසහස්සියොති** අනෙකසතසහස්සා. **ඌමීති** වීචියො තරඞ්ගා. **ගණෙතුයෙති** ගණෙතුං සඞ්ඛාතුං. එත්තකා සාගරෙ ඌමියොති යථා න සක්කා ගණෙතුං, එවං තස්ස භගවතො සාවකාපි න සක්කා ගණෙතුං, අථ ඛො ගණනපථං වීතිවත්තාති අත්ථො. **යාවාති** යාවතකං කාලං. **සකිලෙසමරණං තදාති** සහ කිලෙසෙහි සකිලෙසො, සකිලෙසස්ස මරණං සකිලෙසමරණං, තං නත්ථි. තදා කිර තස්ස භගවතො සාසනෙ සාවකා සබ්බෙ අරහත්තං පත්වායෙව පරිනිබ්බායිංසු. පුථුජ්ජනා වා සොතාපන්නාදයො වා හුත්වා න කාලමකංසූති අත්ථො. කෙචි ‘‘සම්මොහමාරණං තදා’’ති පඨන්ති.

ධම්මොක්කන්ති ධම්මදීපකං. **ධූමකෙතූති** අග්ගි වුච්චති, ඉධ පන පදීපො දට්ඨබ්බො තස්මා පදීපො විය ජලිත්වා නිබ්බුතොති අත්ථො. **මහායසොති** මහාපරිවාරො . කෙචි ‘‘නිබ්බුතො සො සසාවකො’’ති පඨන්ති. **සඞ්ඛාරානන්ති** සඞ්ඛාතධම්මානං සප්පච්චයධම්මානං. **සභාවත්තන්ති** අනිච්චාදිසාමඤ්ඤලක්ඛණං. **සූරියො අත්ථඞ්ගතො යථාති** යථා සහස්සකිරණො දිවසකරො සබ්බං තමගණං විධමිත්වා සබ්බඤ්ච ලොකං ඔභාසෙත්වා අත්ථමුපගච්ඡති, එවං මඞ්ගලදිවසකරොපි වෙනෙය්‍යකමලවනවිකසනකරො සබ්බං අජ්ඣත්තිකබාහිරලොකතමං විධමිත්වා අත්තනො සරීරප්පභාය ජලිත්වා අත්ථඞ්ගතොති අත්ථො. සෙසගාථා සබ්බත්ථ උත්තානා එවාති.

මඞ්ගලබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො තතියො බුද්ධවංසො.

6. සුමනබුද්ධවංසවණ්ණනා

එවං එකප්පහාරෙනෙව දසසහස්සිලොකධාතුං එකන්ධකාරං කත්වා තස්මිං භගවති පරිනිබ්බුතෙ තස්ස අපරභාගෙ නවුතිවස්සසහස්සායුකෙසු මනුස්සෙසු අනුක්කමෙන පරිහායිත්වා දසවස්සෙසු ජාතෙසු පුන වඩ්ඪිත්වා අනුක්කමෙන අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යායුකා හුත්වා පුන පරිහායිත්වා නවුතිවස්සසහස්සායුකෙසු ජාතෙසු **සුමනො** නාම බොධිසත්තො පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා මෙඛලනගරෙ සුදත්තස්ස නාම රඤ්ඤො කුලෙ සිරිමාය නාම දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. පාටිහාරියානි පුබ්බෙ වුත්තනයානෙව.

සො අනුක්කමෙන වුද්ධිප්පත්තො සිරිවඩ්ඪනසොමවඩ්ඪනඉද්ධිවඩ්ඪනනාමධෙය්‍යෙසු තීසු පාසාදෙසු තෙසට්ඨියා නාටකිත්ථිසතසහස්සෙහි පරිවාරියමානො සුරයුවතීහි පරිවාරියමානො දෙවකුමාරො විය නවවස්සසහස්සානි දිබ්බසුඛසදිසං විසයසුඛමනුභවමානො වටංසිකාය නාම දෙවියා අනුපමං නාම නිරුපමං පුත්තං ජනෙත්වා චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා හත්ථියානෙන නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තං පන පබ්බජන්තං තිංසකොටියො අනුපබ්බජිංසු.

සො තෙහි පරිවුතො දසමාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය අනොමනිගමෙ අනොමසෙට්ඨිනො ධීතාය අනුපමාය නාම දින්නං පක්ඛිත්තදිබ්බොජං පායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා අනුපමාජීවකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා නාගබොධිං උපගන්ත්වා තං පදක්ඛිණං කත්වා අට්ඨහි තිණමුට්ඨීහි තිංසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං කත්වා තත්ථ පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා නිසීදි. තතො මාරබලං විධමිත්වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣිත්වා – ''අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති (ධ. ප. 153-154) උදානං උදානෙසි. තෙන වුත්තං –

1. ''මඞ්ගලස්ස අපරෙන, සුමනො නාම නායකො;
සබ්බධම්මෙහි අසමො, සබ්බසත්තානමුත්තමො''ති.

තත්ථ **මඞ්ගලස්ස අපරෙනාති** මඞ්ගලස්ස භගවතො අපරභාගෙ. **සබ්බධම්මෙහි අසමොති** සබ්බෙහිපි සීලසමාධිපඤ්ඤාධම්මෙහි අසමො අසදිසො.

සුමනො කිර භගවා බොධිසමීපෙයෙව සත්තසත්තාහානි වීතිනාමෙත්වා ධම්මදෙසනත්ථං බ්‍රහ්මායාචනං සම්පටිච්ඡිත්වා – ''කස්ස නු ඛො අහං පඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍ය''න්ති (දී. නි. 2.72; ම. නි. 1.284; 2.341; මහාව. 10) උපධාරෙන්තො අත්තනා සහ පබ්බජිතානං තිංසකොටියො ච අත්තනො කනිට්ඨභාතිකං වෙමාතිකං සරණකුමාරඤ්ච පුරොහිතපුත්තං භාවිතත්තමාණවකඤ්ච උපනිස්සයසම්පන්නෙ දිස්වා – ''එතෙසං පඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍ය''න්ති චින්තෙත්වා හංසරාජා විය ගගනපථෙන මෙඛලුය්‍යානෙ ඔතරිත්වා උය්‍යානපාලං පෙසෙත්වා අත්තනො කනිට්ඨභාතිකං සරණකුමාරඤ්ච පුරොහිතපුත්තං භාවිතත්තකුමාරඤ්ච පක්කොසාපෙත්වා තෙසං පරිවාරභූතා සත්තතිංසකොටියො අත්තනා සහ පබ්බජිතා තිංසකොටියො ච අඤ්ඤෙ ච බහූ දෙවමනුස්සකොටියො චාති එවං කොටිසතසහස්සං **ධම්මචක්කප්පවත්තනෙන** ධම්මාමතං පායෙසි. තෙන වුත්තං –

2. ''තදා අමතභෙරිං සො, ආහනී මෙඛලෙ පුරෙ;
ධම්මසඞ්ඛසමායුත්තං, නවඞ්ගං ජිනසාසන''න්ති.

තත්ථ **අමතභෙරින්ති** අමතාධිගමාය නිබ්බානාධිගමාය භෙරිං. **ආහනීති** වාදයි, ධම්මං දෙසෙසීති අත්ථො. සායං අමතභෙරී නාම අමතපරියොසානං නවඞ්ගං බුද්ධවචනං. තෙනෙවාහ – **''ධම්මසඞ්ඛසමායුත්තං, නවඞ්ගං ජිනසාසන''**න්ති. තත්ථ **ධම්මසඞ්ඛසමායුත්ත**න්ති චතුසච්චධම්මකථාසඞ්ඛවරසමායුත්තං.

සුමනො පන ලොකනායකො අභිසම්බොධිං පාපුණිත්වා පටිඤ්ඤානුරූපං පටිපදං පටිපජ්ජමානො මහාජනස්ස භවබන්ධනමොක්ඛත්ථාය කුසලරතනස්ස කිලෙසචොරෙහි විලුප්පමානස්ස පරිත්තානත්ථං සීලවිපුලපාකාරං සමාධිපරිඛාපරිවාරිතං විපස්සනාඤාණද්වාරං සතිසම්පජඤ්ඤදළ්හකවාටං සමාපත්තිමණ්ඩපාදිපටිමණ්ඩිතං බොධිපක්ඛියජනසමාකුලං අමතවරනගරං මාපෙසි. තෙන වුත්තං –

3. ''නිජ්ජිනිත්වා කිලෙසෙ සො, පත්වා සම්බොධිමුත්තමං;
මාපෙසි නගරං සත්ථා, සද්ධම්මපුරවරුත්තම''න්ති.

තත්ථ **නිජ්ජිනිත්වාති** විජිනිත්වා අභිභුය්‍ය, කිලෙසාභිසඞ්ඛාරදෙවපුත්තමාරෙ විද්ධංසෙත්වාති අත්ථො . **සොති** සො සුමනො භගවා. ''විජිනිත්වා කිලෙසෙ හී''තිපි පාඨො. තත්ථ හි-කාරො පදපූරණමත්තෙ නිපාතො. **පත්වාති** අධිගන්ත්වා. ''පත්තො''තිපි පාඨො. **නගරන්ති** නිබ්බානනගරං. **සද්ධම්මපුරවරුත්තමන්ති** සද්ධම්මසඞ්ඛාතං පුරවරෙසු උත්තමං සෙට්ඨං පධානභූතං. අථ වා සද්ධම්මමයෙසු පුරෙසු පවරෙසු උත්තමං සද්ධම්මපුරවරුත්තමං. පුරිමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ ''නගර''න්ති තස්සෙව වෙවචනන්ති දට්ඨබ්බං. පටිවිද්ධධම්මසභාවානං සෙක්ඛාසෙක්ඛානං අරියපුග්ගලානං පතිට්ඨානං ගොචරනිවාසට්ඨෙන නිබ්බානං ''නගර''න්ති වුච්චති. තස්මිං පන සද්ධම්මවරනගරෙ සො සත්ථා අවිච්ඡින්නං අකුටිලං උජුං පුථුලඤ්ච විත්ථතඤ්ච සතිපට්ඨානමයං මහාවීථිං මාපෙසි. තෙන වුත්තං –

4. ‘‘නිරන්තරං අකුටිලං, උජුං විපුලවිත්ථතං;
මාපෙසි සො මහාවීථිං, සතිපට්ඨානවරුත්තම’’න්ති.

තත්ථ **නිරන්තරන්ති** කුසලජවනසඞ්ඛරණානන්තරභාවතො නිරන්තරං. **අකුටිලන්ති** කුටිලභාවකරදොසවිරහිතතො අකුටිලං. **උජුන්ති** අකුටිලත්තාව උජුං. පුරිමපදස්සෙව අත්ථදීපකමිදං වචනං. **විපුලවිත්ථතන්ති** ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච පුථුලවිත්ථතං, පුථුලවිත්ථතභාවො ලොකියලොකුත්තරසතිපට්ඨානවසෙන දට්ඨබ්බො. **මහාවීථින්ති** මහාමග්ගං. **සතිපට්ඨානවරුත්තමන්ති** සතිපට්ඨානඤ්ච තං වරෙසු උත්තමඤ්චාති සතිපට්ඨානවරුත්තමං. අථ වා වරං සතිපට්ඨානමයං උත්තමවීථින්ති අත්ථො.

ඉදානි තස්ස නිබ්බානමහානගරස්ස තස්සං සතිපට්ඨානවීථියං චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි චතස්සො පටිසම්භිදා ඡ අභිඤ්ඤා අට්ඨ සමාපත්තියොති ඉමානි මහග්ඝරතනානි උභොසු පස්සෙසු ධම්මාපණෙ පසාරෙසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘ඵලෙ චත්තාරි සාමඤ්ඤෙ, චතස්සො පටිසම්භිදා;
ඡළභිඤ්ඤාට්ඨසමාපත්තී, පසාරෙසි තත්ථ වීථියා’’න්ති.

ඉදානි හගවා ඉමානි රතනභණ්ඩානි යෙ පන අප්පමත්තා සතිමන්තො පණ්ඩිතා හිරිඔත්තප්පවීරියාදීහි සමන්නාගතා, තෙ ආදියන්තීති තෙසං රතනානං හරණූපායං දස්සෙන්තො –

6. ‘‘යෙ අප්පමත්තා අඛිලා, හිරිවීරියෙහුපාගතා;
තෙ තෙ ඉමෙ ගුණවරෙ, ආදියන්ති යථාසුඛ’’න්ති. – ආහ;

තත්ථ **යෙති** අනියමුද්දෙසො. **අප්පමත්තාති** පමාදස්ස පටිපක්ඛභූතෙන සතියා අවිප්පවාසලක්ඛණෙන අප්පමාදෙන සමන්නාගතා. **අඛිලාති** පඤ්චචෙතොඛිලරහිතා. **හිරිවීරියෙහුපාගතාති** කායදුච්චරිතාදීහි හිරීයතීති හිරි, ලජ්ජායෙතං අධිවචනං. වීරස්ස භාවො වීරියං, තං උස්සාහලක්ඛණං. තෙහි හිරිවීරියෙහි උපාගතා සමන්නාගතා හබ්බපුග්ගලා. **තෙති** ඉදං පුබ්බෙ අනියමුද්දෙසස්ස නියමුද්දෙසො. පුන **තෙති** වුත්තප්පකාරෙ ගුණරතනවිසෙසෙ තෙ කුලපුත්තා ආදියන්ති පටිලභන්ති අධිගච්ඡන්තීති අත්ථො. සබ්බං පන සුමනො භගවා කතවිදිතමනො ධම්මභෙරිං ආහනිත්වා ධම්මනගරං මාපෙත්වා ඉමිනා නයෙන පඨමමෙව සතසහස්සකොටියො බොධෙසි. තෙන වුත්තං –

7. ‘‘එවමෙතෙන යොගෙන, උද්ධරන්තො මහාජනං;
බොධෙසි පඨමං සත්ථා, කොටිසතසහස්සියො’’ති.

තත්ථ **උද්ධරන්තොති** සංසාරසාගරතො අරියමග්ගනාවාය සමුද්ධරන්තො. **කොටිසතසහස්සියොති** සතසහස්සකොටියොති අත්ථො. විපරියායෙන නිද්දිට්ඨං.

යදා පන සුමනො ලොකනායකො සුනන්දවතීනගරෙ අම්බරුක්ඛමූලෙ තිත්ථියමදමානමද්දනං යමකපාටිහාරියං කත්වා සත්තානං කොටිසහස්සං ධම්මාමතං පායෙසි. අයං දුතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

8. ‘‘යම්හි කාලෙ මහාවීරො, ඔවදී තිත්ථියෙ ගණෙ;
කොටිසහස්සා භිසමිංසු, දුතියෙ ධම්මදෙසනෙ’’ති.

තත්ථ **තිත්ථියෙ ගණෙති** තිත්ථියභූතෙ ගණෙ, තිත්ථියානං ගණෙ වා ‘‘තිත්ථියෙ අභිමද්දන්තො, බුද්ධො ධම්මමදෙසයී’’ති පඨන්ති කෙචි.

යදා පන දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු දෙවතා ඉමස්මිං චක්කවාළෙ සන්නිපතිත්වා මනුස්සා ච නිරොධකථං සමුට්ඨාපෙසුං – ‘‘කථං නිරොධං සමාපජ්ජන්ති, කථං නිරොධසමාපන්නා හොන්ති, කථං නිරොධා වුට්ඨහන්තී’’ති? එවං සමාපජ්ජනඅධිට්ඨානවුට්ඨානාදීසු විනිච්ඡයං කාතුං අසක්කොන්තා සහ මනුස්සෙහි ඡසු කාමාවචරදෙවලොකෙසු දෙවා ච නවසු බ්‍රහ්මලොකෙසු බ්‍රහ්මානො ච ද්වෙළ්හකජාතා ද්විධා අහෙසුං. තතො නරසුන්දරෙන අරින්දමෙන නාම රඤ්ඤා සද්ධිං සායන්හසමයෙ සුමනදසබලං සබ්බලොකනාථං උපසඞ්කමිංසු; උපසඞ්කමිත්වා අරින්දමො රාජා භගවන්තං නිරොධපඤ්හං පුච්ඡි. තතො භගවතා නිරොධපඤ්හෙ විස්සජ්ජිතෙ නවුතිපාණකොටිසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. අයං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

9. ‘‘යදා දෙවා මනුස්සා ච, සමග්ගා එකමානසා;
නිරොධපඤ්හං පුච්ඡිංසු, සංසයං චාපි මානසං.

10. ‘‘තදාපි ධම්මදෙසනෙ, නිරොධපරිදීපනෙ;
නවුතිකොටිසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

තස්ස පන සුමනස්ස භගවතො තයො සාවකසන්නිපාතා අහෙසුං. තත්ථ පඨමසන්නිපාතෙ මෙඛලනගරං උපනිස්සාය වස්සං වසිත්වා පඨමපවාරණාය අරහන්තානං කොටිසහස්සෙන එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිතෙන සද්ධිං

භගවා පවාරෙසි, අයං පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. අථාපරෙන සමයෙන සඞ්කස්සනගරස්සාවිදූරෙ අරින්දමරාජකුසලබලනිබ්බත්තෙ යොජනප්පමාණෙ කනකපබ්බතෙ නිසින්නො සරදසමයරුචිරකරනිකරො දිවසකරො විය යුගන්ධරපබ්බතෙ මුනිවරදිවසකරො අරින්දමරාජානං පරිවාරෙත්වා ආගතානං පුරිසානං නවුතිකොටිසහස්සානි දමෙත්වා සබ්බෙ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බාජෙත්වා තස්මිංයෙව දිවසෙ අරහත්තං පත්තෙහි භික්ඛූහි පරිවුතො චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙ සන්නිපාතෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි. අයං දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. යදා පන සක්කො දෙවරාජා සුගතදස්සනත්ථාය උපසඞ්කමි, තදා සුමනො භගවා අසීතියා අරහන්තකොටිසහස්සෙහි පරිවුතො පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, අයං තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

11. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, සුමනස්ස මහෙසිනො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

12. ‘‘වස්සංවුට්ඨස්ස භගවතො, අභිඝුට්ඨෙ පවාරණෙ;
කොටිසතසහස්සෙහි, පවාරෙසි තථාගතො.

13. ‘‘තතො පරං සන්නිපාතෙ, විමලෙ කඤ්චනපබ්බතෙ;
නවුතිකොටිසහස්සානං, දුතියො ආසි සමාගමො.

14. ‘‘යදා සක්කො දෙවරාජා, බුද්ධදස්සනුපාගමි;
අසීතිකොටිසහස්සානං, තතියො ආසි සමාගමො’’ති.

තත්ථ **අභිඝුට්ඨෙ පවාරණෙ**ති ලිඞ්ගවිපල්ලාසො දට්ඨබ්බො, අභිඝුට්ඨාය පවාරණායාති අත්ථො. **තතොපරන්ති** තතො අපරභාගෙ. **කඤ්චනපබ්බතෙ**ති කනකමයෙ පබ්බතෙ. **බුද්ධදස්සනුපාගමී**ති බුද්ධදස්සනත්ථමුපාගමි. තදා කිර අම්හාකං බොධිසත්තො අතුලො නාම නාගරාජා අහොසි මහිද්ධිකො මහානුභාවො. සො ‘‘ලොකෙ බුද්ධො උප්පන්නො’’ති සුත්වා ඤාතිගණපරිවුතො සකභවනා නික්ඛමිත්වා කොටිසතසහස්සභික්ඛුපරිවාරස්ස සුමනස්ස භගවතො දිබ්බෙහි තූරියෙහි උපහාරං කාරෙත්වා මහාදානං පවත්තෙත්වා පච්චෙකදුස්සයුගානි දත්වා සරණෙසු පතිට්ඨාසි. සොපි නං සත්ථා ‘‘අනාගතෙ බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

15. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, නාගරාජා මහිද්ධිකො;
අතුලො නාම නාමෙන, උස්සන්නකුසලසඤ්චයො.

16. ‘‘තදාහං නාගභවනා, නික්ඛමිත්වා සඤාතිභි;
නාගානං දිබ්බතූරියෙහි, සසඞ්ඝං ජිනමුපට්ඨහිං.

17. ‘‘කොටිසතසහස්සානං , අන්නපානෙන තප්පයිං;
පච්චෙකදුස්සයුගං දත්වා, සරණං තමුපාගමිං.

18. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, සුමනො ලොකනායකො;
අපරිමෙය්‍යිතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

19. ‘‘පධානං පදහිත්වාන…පෙ.… හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං’’.
යථා කොණ්ඩඤ්ඤබුද්ධවංසෙ, එවං අට්ඨ ගාථා විත්ථාරෙතබ්බාති.

20. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භිය්‍යො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තස්ස පන **සුමනස්ස** භගවතො මෙඛලං නාම නගරං අහොසි, සුදත්තො නාම රාජා පිතා, සිරිමා නාම දෙවී මාතා, සරණො ච භාවිතත්තො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, උදෙනො නාමුපට්ඨාකො, සොණා ච උපසොණා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, නාගරුක්ඛො බොධි, නවුතිහත්ථුබ්බෙධං සරීරං, නවුතියෙව වස්සසහස්සානි ආයුප්පමාණං අහොසි, වටංසිකා නාමස්ස මහෙසී දෙවී, අනූපමො නාම පුත්තො අහොසි, හත්ථියානෙන නික්ඛමි. උපට්ඨාකො අඞ්ගරාජා. අඞ්ගාරාමෙ වසීති. තෙන වුත්තං –

21. ‘‘නගරං මෙඛලං නාම, සුදත්තො නාම ඛත්තියො;
සිරිමා නාම ජනිකා, සුමනස්ස මහෙසිනො.

22. ‘‘නවවස්සසහස්සානි, අගාරං අජ්ඣ සො වසි;
චන්දො සුචන්දො වටංසො ච, තයො පාසාදමුත්තමා.

23. ‘‘තෙසට්ඨිසතසහස්සානි, නාරියො සමලඞ්කතා;
වටංසිකා නාම නාරී, අනූපමො නාම අත්‍රජො.

24. ‘‘නිමිත්තෙ චතුරො දිස්වා, හත්ථියානෙන නික්ඛමි;
අනූනදසමාසානි, පධානං පදහී ජිනො.

25. ‘‘බ්‍රහ්මුනා යාචිතො සන්තො, සුමනො ලොකනායකො;
වත්ති චක්කං මහාවීරො, මෙඛලෙ පුරමුත්තමෙ.

26. ‘‘සරණො භාවිතත්තො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
උදෙනො නාමුපට්ඨාකො, සුමනස්ස මහෙසිනො.

27. ‘‘සොණා ච උපසොණා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
සොපි බුද්ධො අමිතයසො, නාගමූලෙ අබුජ්ඣථ.

28. ‘‘වරුණො චෙව සරණො ච, අහෙසුං අග්ගුපට්ඨකා;
චාලා ච උපචාලා ච, අහෙසුං අග්ගුපට්ඨිකා.

29. ‘‘උච්චත්තනෙන සො බුද්ධො, නවුතිහත්ථමුග්ගතො;
කඤ්චනග්ඝියසඞ්කාසො, දසසහස්සී විරොචති.

30. ‘‘නවුතිවස්සසහස්සානි, ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

31. ‘‘තාරණීයෙ තාරයිත්වා, බොධනීයෙ ච බොධයි;
පරිනිබ්බායි සම්බුද්ධො, උළුරාජාව අත්ථමි.

32. ‘‘තෙ ච ඛීණාසවා භික්ඛූ, සො ච බුද්ධො අසාදිසො;
අතුලප්පභං දස්සයිත්වා, නිබ්බුතා තෙ මහායසා.

33. ‘‘තඤ්ච ඤාණං අතුලියං, තානි ච අතුලානි රතනානි;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා.

34. ‘‘සුමනො යසධරො බුද්ධො, අඞ්ගාරාමම්හි නිබ්බුතො;
තත්ථෙව තස්ස ජිනථූපො, චතුයොජනමුග්ගතො’’ති.

තත්ථ **කඤ්චනග්ඝියසඞ්කාසොති** විවිධරතනවිචිත්තකඤ්චනමයග්ඝිකසදිසරූපසොභො. **දසසහස්සී විරොචතීති** තස්ස පභාය දසසහස්සිපි ලොකධාතු විරොචතීති අත්ථො. **තාරණීයෙති** තාරයිතබ්බෙ, තාරයිතුං වුත්තෙ සබ්බෙ බුද්ධවෙනෙය්‍යොති අත්ථො. **උළුරාජාවාති** චන්දො විය. **අත්ථමීති** අත්ථඞ්ගතො. කෙචි ‘‘අත්ථං ගතො’’ති පඨන්ති. **අසාදිසොති** අසදිසො. **මහායසාති** මහාකිත්තිසද්දා මහාපරිවාරා ච. **තඤ්ච ඤාණන්ති** තං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණඤ්ච. **අතුලියන්ති** අතුල්‍යං අසදිසං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සුමනබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො චතුත්ථො බුද්ධවංසො.

7. රෙවතබුද්ධවංසවණ්ණනා

සුමනස්ස පන භගවතො අපරභාගෙ සාසනෙ වස්ස අන්තරහිතෙ නවුතිවස්සසහස්සායුකා මනුස්සා අනුක්කමෙන පරිහායිත්වා දසවස්සායුකා හුත්වා පුන අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා අසඞ්ඛෙය්‍යායුකා හුත්වා පුන පරිහායමානා සට්ඨිවස්සසහස්සායුකා අහෙසුං. තදා **රෙවතො** නාම සත්ථා උදපාදි. සොපි පාරමියො පූරෙත්වා අනෙකරතනසමුජ්ජලිතභවනෙ තුසිතභවනෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා සබ්බධනධඤ්ඤවතිසුධඤ්ඤවතීනගරෙ සබ්බාලඞ්කාරසමලඞ්කතඅමිතරුචිරපරිවාරපරිවුතස්ස සිරිවිභවසමුදයෙනාකුලස්ස සබ්බසමිද්ධිවිපුලස්ස විපුලස්ස නාම රඤ්ඤො කුලෙ සබ්බජනනයනාලිපාලිසමාකුලාය සම්ඵුල්ලනයනකුවලයසස්සිරිකසිනිද්ධවදනකමලාකරසොභාසමුජ්ජලාය සුරුචිරමනොහරගුණගණවිපුලාය විපුලාය නාම අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන චිත්තකූටපබ්බතතො සුවණ්ණහංසරාජා විය මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි.

තස්ස පටිසන්ධියං ජාතියඤ්ච පාටිහාරියානි පුබ්බෙ වුත්තනයානෙව අහෙසුං. සුදස්සනරතනග්ඝිආවෙළනාමකා තයො වස්ස පාසාදා අහෙසුං. සුදස්සනාදෙවිප්පමුඛානි තෙත්තිංස ඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං. තාහි පරිවුතො සො සුරයුවතීහි පරිවුතො දෙවකුමාරො විය ඡබ්බස්සසහස්සානි විසයසුඛමනුභවමානො අගාරං අජ්ඣාවසි. සො සුදස්සනාය නාම දෙවියා වරුණෙ නාම තනයෙ ජාතෙ චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා නානාවිරාගතනුවරවසනනිවසනො ආමුක්කමුත්තාහාරමණිකුණ්ඩලො වරකෙයූරමකුටකටකධරො පරමසුරභිගන්ධකුසුමසමලඞ්කතො පරමරුචිරකරනිකරො සරදසමයරජනිකරො විය තාරාගණපරිවුතො විය චන්දො තිදසගණපරිවුතො විය දසසතනයනො බ්‍රහ්මගණපරිවුතො විය ච හාරිතමහාබ්‍රහ්මා චතුරඞ්ගිනියා මහතියා සෙනාය පරිවුතො ආජඤ්ඤරථෙන මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා සබ්බාභරණානි ඔමුඤ්චිත්වා භණ්ඩාගාරිකස්ස හත්ථෙ දත්වා ජලජාමලාවිකලනීලකුවලයදලසදිසෙනාතිනිසිතෙනාතිතිඛිණෙනාසිනා සකෙසමකුටං ඡින්දිත්වා ආකාසෙ ඛිපි. තං සක්කො දෙවරාජා සුවණ්ණචඞ්කොටකෙන පටිග්ගහෙත්වා තාවතිංසභවනං නෙත්වා සිනෙරුමුද්ධනි සත්තරතනමයං චෙතියං අකාසි.

මහාපුරිසො පන දෙවදත්තානි කාසායානි පරිදහිත්වා පබ්බජි, එකා ච නං පුරිසකොටි අනුපබ්බජි. සො තෙහි පරිවුතො සත්තමාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය අඤ්ඤතරාය සාධුදෙවියා නාම සෙට්ඨිධීතාය දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සායන්හසමයෙ අඤ්ඤතරෙනාජීවකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා මත්තවරනාගගාමී නාගබොධිං පදක්ඛිණං කත්වා තෙපණ්ණාසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨාය නිසීදිත්වා මාරබලං විධමිත්වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣිත්වා – ''අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති (ධ. ප. 153-154) උදානං උදානෙසි. තෙන වුත්තං –

1. ''සුමනස්ස අපරෙන, රෙවතො නාම නායකො;
අනූපමො අසදිසො, අතුලො උත්තමො ජිනො''ති.

රෙවතො කිර සත්ථා බොධිසමීපෙයෙව සත්තසත්තාහානි වීතිනාමෙත්වා ධම්මදෙසනත්ථං බ්‍රහ්මායාචනං සම්පටිච්ඡිත්වා – ''කස්ස නු ඛො අහං පඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍ය''න්ති (දී. නි. 2.72; ම. නි. 1.284; 2.341; මහාව. 10) උපධාරෙන්තො අත්තනා සහ පබ්බජිතභික්ඛුකොටියො අඤ්ඤෙ ච බහූ දෙවමනුස්සෙ උපනිස්සයසම්පන්නෙ දිස්වා ආකාසෙන ගන්ත්වා වරුණාරාමෙ ඔතරිත්වා තෙහි පරිවුතො ගම්භීරං නිපුණං තිපරිවට්ටං අප්පටිවත්තියං අඤ්ඤෙන අනුත්තරං ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වා භික්ඛූනං කොටිං අරහත්තෙ පතිට්ඨාපෙසි. තීසු මග්ගඵලෙසු පතිට්ඨිතානං ගණනපරිච්ඡෙදො නත්ථි. තෙන වුත්තං –

2. ''සොපි ධම්මං පකාසෙසි, බ්‍රහ්මුනා අභියාචිතො;
ඛන්ධධාතුවවත්ථානං, අප්පවත්තං භවාභවෙ''ති.

තත්ථ **ඛන්ධධාතුවවත්ථාන**න්ති පඤ්චන්නං ඛන්ධානං අට්ඨාරසන්නං ධාතූනං නාමරූපවවත්ථානාදිවසෙන විභාගකරණං. සභාවලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණාදිවසෙන රූපාරූපධම්මපරිග්ගහො ඛන්ධධාතුවවත්ථානං නාම. අථ වා ඵෙණපිණ්ඩූපමං රූපං පරිමද්දනාසහනතො ඡිද්දාවඡිද්දාදිභාවතො ච උදකපුබ්බුළකං විය වෙදනා මුහුත්තරමණීයභාවතො, මරීචිකා විය සඤ්ඤා විප්පලම්භනතො, කදලික්ඛන්ධො විය සඞ්ඛාරා අසාරකතො, මායා විය විඤ්ඤාණං වඤ්චනකතො''ති එවමාදිනාපි නයෙන අනිච්චානුපස්සනාදිවසෙනපි ඛන්ධධාතුවවත්ථානං වෙදිතබ්බං (විභ. අට්ඨ. 26 කමාදිවිනිච්ඡයකථා). **අප්පවත්තං භවාභවෙ**ති එත්ථ භවොති වඩ්ඪි, අභවොති හානි. භවොති සස්සතදිට්ඨි , අභවොති උච්ඡෙදදිට්ඨි. භවොති ඛුද්දකභවො, අභවොති මහාභවො. භවොති කාමභවො, අභවොති රූපාරූපභවොති එවමාදිනා නයෙන භවාභවානං අත්ථො වෙදිතබ්බො (ම. නි. අට්ඨ. 2.223; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.1080; උදා. අට්ඨ. 20). තෙසං භවාභවානං අප්පවත්තිහෙතුභූතං ධම්මං පකාසෙසීති අත්ථො. අථ වා භවති අනෙනාති භවො, තීසු භවෙසු උප්පත්තිනිමිත්තං කම්මාදිකං. උපපත්තිභවො අභවො නාම. උභයත්ථ නිකන්තියා පහානකරං අප්පවත්තං ධම්මං දෙසෙසීති අත්ථො. තස්ස පන රෙවතබුද්ධස්ස තයොව අභිසමයා අහෙසුං. පඨමො පනස්ස ගණනපථං වීතිවත්තො. තෙන වුත්තං –

3. ‘‘තස්සාභිසමයා තීණි, අහෙසුං ධම්මදෙසනෙ;
ගණනාය න වත්තබ්බො, පඨමාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **තීණීති** තයො, ලිඞ්ගවිපල්ලාසො කතො, අයං පඨමො අභිසමයො අහොසි.

අථාපරෙන සමයෙන නගරුත්තරෙ උත්තරෙ නගරෙ සබ්බාරින්දමො අරින්දමො නාම රාජා අහොසි. සො කිර භගවන්තං අත්තනො නගරමනුප්පත්තං සුත්වා තීහි ජනකොටීහි පරිවුතො භගවතො පච්චුග්ගමනං කත්වා ස්වාතනාය නිමන්තෙත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස සත්තාහං මහාදානං පවත්තෙත්වා තිගාවුතවිත්ථතං දීපපූජං කත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා නිසීදි. අථ භගවා තස්ස මනොනුකූලං විචිත්තනයං ධම්මං දෙසෙසි. තත්ථ දෙවමනුස්සානං කොටිසහස්සස්ස දුතියාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

4. ‘‘යදා අරින්දමං රාජං, විනෙසි රෙවතො මුනි;
තදා කොටිසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහූ’’ති.

අයං දුතියො අභිසමයො.

අථාපරෙන සමයෙන රෙවතො සත්ථා උත්තරනිගමං නාම උපනිස්සාය විහරන්තො සත්තාහං නිරොධසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා නිසීදි. තදා කිර උත්තරනිගමවාසිනො මනුස්සා යාගුභත්තඛජ්ජකභෙසජ්ජපානකාදීනි ආහරිත්වා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස මහාදානං දත්වා භික්ඛූ පරිපුච්ඡිංසු – ‘‘කුහිං, භන්තෙ, භගවා’’ති? තතො තෙසං භික්ඛූ ආහංසු – ‘‘භගවා, ආවුසො, නිරොධසමාපත්තිං සමාපන්නො’’ති. අථාතීතෙ තස්මිං සත්තාහෙ භගවන්තං නිරොධසමාපත්තිතො වුට්ඨිතං සරදසමයෙ සූරියො විය අත්තනො අනුපමාය බුද්ධසිරියා විරොචමානං දිස්වා නිරොධසමාපත්තියා ගුණානිසංසං පුච්ඡිංසු. භගවා ච තෙසං නිරොධසමාපත්තියා ගුණානිසංසං කථෙසි. තදා දෙවමනුස්සානං කොටිසතං අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. අයං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘සත්තාහං පටිසල්ලානා, වුට්ඨහිත්වා නරාසභො;
කොටිසතං නරමරූනං, විනෙසි උත්තමෙ ඵලෙ’’ති.

සුධඤ්ඤවතීනගරෙ පඨමමහාපාතිමොක්ඛුද්දෙසෙ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිතානං අරහන්තානං ගණනපථං වීතිවත්තානං පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. මෙඛලනගරෙ කොටිසතසහස්සසඞ්ඛාතානං එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිතානං අරහන්තානං දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. රෙවතස්ස පන භගවතො ධම්මචක්කානුවත්තකො වරුණො නාම අග්ගසාවකො පඤ්ඤවන්තානං අග්ගො ආබාධිකො අහොසි. තත්ථ ගිලානපුච්ඡනත්ථාය සම්පත්තමහාජනස්ස ලක්ඛණත්තයපරිදීපකං ධම්මං දෙසෙත්වා කොටිසතසහස්සං පුරිසානං එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බාජෙත්වා අරහත්තෙ පතිට්ඨාපෙත්වා චතුරඞ්ගිනිකෙ සන්නිපාතෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි. අයං තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

6. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, රෙවතස්ස මහෙසිනො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සුවිමුත්තාන තාදිනං.

7. ‘‘අතික්කන්තා ගණනපථං, පඨමං යෙ සමාගතා;
කොටිසතසහස්සානං, දුතියො ආසි සමාගමො.

8. ‘‘යොපි පඤ්ඤාය අසමො, තස්ස චක්කානුවත්තකො;
සො තදා බ්‍යාධිතො ආසි, පත්තො ජීවිතසංසයං.

9. ‘‘තස්ස ගිලානපුච්ඡාය, යෙ තදා උපගතා මුනී;
කොටිසතසහස්සා අරහන්තො, තතියො ආසි සමාගමො’’ති.

තත්ථ **චක්කානුවත්තකොති** ධම්මචක්කානුවත්තකො. **පත්තො ජීවිතසංසයන්ති** එත්ථ ජීවිතෙ සංසයං ජීවිතසංසයං, ජීවිතක්ඛයං පාපුණාති වා, න වා පාපුණාතීති එවං ජීවිතසංසයං පත්තො, බ්‍යාධිතස්ස බලවභාවෙන මරති, න මරතීති ජීවිතෙ සංසයං පත්තොති අත්ථො. **යෙ තදා උපගතා මුනීති** ඉති දීඝභාවෙ සති භික්ඛූනං උපරි හොති, රස්සෙ අනුස්සරෙන සද්ධිං වරුණස්ස උපරි හොති.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො රම්මවතීනගරෙ අතිදෙවො නාම බ්‍රාහ්මණො හුත්වා බ්‍රාහ්මණධම්මෙ පාරං ගතො රෙවතං සම්මාසම්බුද්ධං දිස්වා තස්ස ධම්මකථං සුත්වා සරණෙසු පතිට්ඨාය සිලොකසහස්සෙන දසබලං කිත්තෙත්වා සහස්සග්ඝනිකෙන උත්තරාසඞ්ගෙන භගවන්තං පූජෙසි. සොපි නං බුද්ධො බ්‍යාකාසි – ‘‘ඉතො කප්පසතසහස්සාධිකානං ද්වින්නං අසඞ්ඛෙය්‍යානං මත්ථකෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති. තෙන වුත්තං –

10. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, අතිදෙවො නාම බ්‍රාහ්මණො;
උපගන්ත්වා රෙවතං බුද්ධං, සරණං තස්ස ගඤ්ඡහං.

11. ‘‘තස්ස සීලං සමාධිඤ්ච, පඤ්ඤාගුණමනුත්තමං;
ථොමයිත්වා යථාථාමං, උත්තරීයමදාසහං.

12. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, රෙවතො ලොකනායකො;
අපරිමෙය්‍යිතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

13. ‘පධානං පදහිත්වාන…පෙ…. හෙස්සාම සම්මුඛා ඉම’’’න්ති. –
අට්ඨ ගාථා විත්ථාරෙතබ්බා.

14. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භියො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා.

15. ‘‘තදාපි තං බුද්ධධම්මං, සරිත්වා අනුබ්‍රූහයිං;
ආහරිස්සාමි තං ධම්මං, යං මය්හං අභිපත්ථිත’’න්ති.

තත්ථ **සරණං තස්ස ගඤ්ඡහන්ති** තං සරණං අගඤ්ජිං අහං, උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං. **පඤ්ඤාගුණන්ති** පඤ්ඤාසම්පත්තිං. **අනුත්තමන්ති** සෙට්ඨං. ‘‘පඤ්ඤාවිමුත්තිගුණමුත්තම’’න්තිපි පාඨො, සො උත්තානොව. **ථොමයිත්වාති** ථොමෙත්වා වණ්ණයිත්වා. යථාථාමන්ති යථාබලං. **උත්තරීයන්ති** උත්තරාසඞ්ගං. **අදාසහන්ති** අදාසිං අහං. **බුද්ධධම්මන්ති** බුද්ධභාවකරං ධම්මං, පාරමීධම්මන්ති අත්ථො. **සරිත්වාති** අනුස්සරිත්වා. **අනුබ්‍රූහයින්ති** අභිවඩ්ඪෙසිං. **ආහරිස්සාමීති** ආනයිස්සාමි. **තං ධම්මන්ති** තං බුද්ධත්තං. **යං මය්හං අභිපත්ථිතන්ති** යං මයා අභිපත්ථිතං බුද්ධත්තං, තං ආහරිස්සාමීති අත්ථො.

තස්ස පන **රෙවතස්ස** භගවතො නගරං සුධඤ්ඤවතී නාම අහොසි, පිතා විපුලො නාම ඛත්තියො, මාතා විපුලා නාම, වරුණො ච බ්‍රහ්මදෙවො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, සම්භවො නාම උපට්ඨාකො, භද්දා ච සුභද්දා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, නාගරුක්ඛො බොධි, සරීරං අසීතිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, ආයු සට්ඨිවස්සසහස්සානි, සුදස්සනා නාම අග්ගමහෙසී, වරුණො නාම පුත්තො, ආජඤ්ඤරථෙන නික්ඛමි.

‘‘තස්ස දෙහාභිනික්ඛන්තං, පභාජාලමනුත්තරං;
දිවා චෙව තදා රත්තිං, නිච්චං ඵරති යොජනං.

‘‘ධාතුයො මම සබ්බාපි, විකිරන්තූති සො ජිනො;
අධිට්ඨාසි මහාවීරො, සබ්බසත්තානුකම්පකො.

‘‘මහානාගවනුය්‍යානෙ, මහතො නගරස්ස සො;
පූජිතො නරමරූහි, පරිනිබ්බායි රෙවතො’’ති.

තෙන වුත්තං –

16. ‘‘නගරං සුධඤ්ඤවතී නාම, විපුලො නාම ඛත්තියො;
විපුලා නාම ජනිකා, රෙවතස්ස මහෙසිනො.

21. ‘‘වරුණො බ්‍රහ්මදෙවො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
සම්භවො නාමුපට්ඨාකො, රෙවතස්ස මහෙසිනො.

22. ‘‘භද්දා චෙව සුභද්දා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
සොපි බුද්ධො අසමසමො, නාගමූලෙ අබුජ්ඣථ.

23. ‘‘පදුමො කුඤ්ජරො චෙව, අහෙසුං අග්ගුපට්ඨකා;
සිරිමා චෙව යසවතී, අහෙසුං අග්ගුපට්ඨිකා.

24. ‘‘උච්චත්තනෙන සො බුද්ධො, අසීතිහත්ථමුග්ගතො;
ඔභාසෙති දිසා සබ්බා, ඉන්දකෙතුව උග්ගතො.

25. ‘‘තස්ස සරීරෙ නිබ්බත්තා, පභාමාලා අනුත්තරා;
දිවා වා යදි වා රත්තිං, සමන්තා ඵරති යොජනං.

26. ‘‘සට්ඨිවස්සසහස්සානි , ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

27. ‘‘දස්සයිත්වා බුද්ධබලං අමතං ලොකෙ පකාසයං;
නිබ්බායි අනුපාදානො, යථග්ගුපාදානසඞ්ඛයා.

28. ‘‘සො ච කායො රතනනිභො, සො ච ධම්මො අසාදිසො;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **ඔභාසෙතීති** පකාසයති. **උග්ගතොති** උස්සිතො. **පභාමාලාති** පභාවෙලා. **යථග්ගීති** අග්ගි විය. **උපාදානසඞ්ඛයාති** ඉන්ධනක්ඛයා. **සො ච කායො රතනනිභොති** සො ච තස්ස භගවතො කායො සුවණ්ණවණ්ණො. ‘‘තඤ්ච කායං රතනනිභ’’න්තිපි පාඨො, ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන වුත්තං. සොයෙව පනස්සත්ථො. සෙසගාථාසු සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

රෙවතබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො පඤ්චමො බුද්ධවංසො.

8. සොභිතබුද්ධවංසවණ්ණනා

තස්ස පන අපරභාගෙ තස්ස සාසනෙපි අන්තරහිතෙ **සොභිතො** නාම බොධිසත්තො කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා දෙවෙහි ආයාචිතො තුසිතපුරතො චවිත්වා සුධම්මනගරෙ සුධම්මරාජස්ස කුලෙ සුධම්මාය නාම දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. සො දසන්නං මාසානං අච්චයෙන සුධම්මුය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො පරිසුද්ධවිරාජිතඝනමෙඝපටලතො පුණ්ණචන්දො විය නික්ඛමි. තස්ස පටිසන්ධියං ජාතියඤ්ච පාටිහාරියානි පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරානි.

සො දසවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසිත්වා සත්තත්තිංසනාටකිත්ථිසහස්සානං අග්ගාය අග්ගමහෙසියා මඛිලදෙවියා කුච්ඡිස්මිං සීහකුමාරෙ නාම පුත්තෙ උප්පන්නෙ චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා සඤ්ජාතසංවෙගො පාසාදෙයෙව පබ්බජිත්වා තත්ථෙව ආනාපානස්සතිසමාධිං භාවෙත්වා චත්තාරි ඣානානි පටිලභිත්වා සත්තාහං තත්ථෙව පධානචරියමචරි. තතො මඛිලමහාදෙවියා දින්නං පරමමධුරං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා අභිනික්ඛමනත්ථාය චිත්තමුප්පාදෙසි – ‘‘අයං පාසාදො අලඞ්කතපටියත්තො මහාජනස්ස පස්සන්තස්සෙව ආකාසෙන ගන්ත්වා බොධිරුක්ඛං මජ්ඣෙකත්වා පථවියං ඔතරතු, ඉමා ච ඉත්ථියො මයි බොධිමූලෙ නිසින්නෙ අවුත්තා සයමෙව පාසාදතො නික්ඛමන්තූ’’ති. සහචිත්තුප්පාදා පාසාදො ච සුධම්මරාජභවනතො උප්පතිත්වා අසිතඤ්ජනසඞ්කාසමාකාසමබ්භුග්ගඤ්ඡි. සො සමොසරිතසුරභිකුසුමදාමසමලඞ්කතපාසාදතලො සකලම්පි ගගනතලං සමලඞ්කුරුමානො විය කනකරසධාරාසදිසරුචිරකරනිකරො දිවසකරො විය ච සරදසමයරජනිකරො විය ච විරොචමානො විලම්බමානවිවිධවිචිත්තකිඞ්කිණිකජාලො යස්ස කිර වාතෙරිතස්ස සුකුසලජනවාදිතස්ස පඤ්චඞ්ගිකස්ස තුරියස්ස විය සද්දො වග්ගු ච රජනීයො ච කමනීයො ච අහොසි.

දූරතො පට්ඨාය සුය්‍යමානෙන මධුරෙන සරෙන සත්තානං සොතානි ඔදහමානො සරච්චරචතුක්කවීථිආදීසු ඨත්වා පවත්තිතකථාසල්ලාපෙසු මනුස්සෙසු නාතිනීචෙන නාතිඋච්චෙන තරුවරවනමත්ථකාවිදූරෙනාකාසෙන පලොභයමානො විය තරුවරසාඛානානාරතනජුතිවිසරසමුජ්ජලෙන වණ්ණෙන ජනනයනානි ආකඩ්ඪෙන්තො විය ච පුඤ්ඤානුභාවං සමුග්ඝොසයන්තො විය ච ගගනතලං පටිපජ්ජි. තත්ථ නාටකිත්ථියොපි පඤ්චඞ්ගිකස්ස වරතුරියස්ස මධුරෙන සරෙන උපගායිංසු චෙව විලපිංසු ච. චතුරඞ්ගිනී කිරස්ස සෙනාපි අලඞ්කාර-කායාභරණ-ජුති-සමුදය-සමුජ්ජොතනානාවිරාග-සුරභිකුසුමවසනාභරණසොභිතා අමරවරසෙනා විය පරමරුචිරදස්සනා ධරණී විය ගගනතලෙන පාසාදං පරිවාරෙත්වා අගමාසි.

තතො පාසාදො ගන්ත්වා අට්ඨාසීතිහත්ථුබ්බෙධං උජුවිපුලවට්ටක්ඛන්ධං කුසුමපල්ලවමකුලසමලඞ්කතං නාගරුක්ඛං මජ්ඣෙකත්වා ඔතරිත්වා භූමියං පතිට්ඨහි. නාටකිත්ථියො ච කෙනචි අවුත්තාව තතො පාසාදතො ඔතරිත්වා පක්කමිංසු. අනෙකගුණසොභිතො කිර සොභිතොපි මහාපුරිසො මහාජනකතපරිවාරොයෙව රත්තියා තීසු යාමෙසු තිස්සො විජ්ජායො උප්පාදෙසි. මාරබලං පනස්ස ධම්මතාබලෙනෙව යථාගතමගමාසි. පාසාදො පන තත්ථෙව අට්ඨාසි. සොභිතො පන භගවතා සම්බොධිං පත්වා – ‘‘අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා’’ති උදානං උදානෙත්වා බොධිසමීපෙයෙව සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා බ්‍රහ්මුනො ධම්මජ්ඣෙසනං පටිජානිත්වා – ‘‘කස්ස නු ඛො පඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍ය’’න්ති බුද්ධචක්ඛුනා ඔලොකෙන්තො අත්තනො වෙමාතිකෙ කනිට්ඨභාතිකෙ අසමකුමාරඤ්ච සුනෙත්තකුමාරඤ්ච දිස්වා – ‘‘ඉමෙ ද්වෙ කුමාරා උපනිස්සයසම්පන්නා ගම්භීරං නිපුණං ධම්මං පටිවිජ්ඣිතුං සමත්ථා, හන්දාහං ඉමෙසං ධම්මං දෙසෙය්‍ය’’න්ති ආකාසෙනාගන්ත්වා සුධම්මුය්‍යානෙ ඔතරිත්වා ද්වෙපි කුමාරෙ උය්‍යානපාලෙන පක්කොසාපෙත්වා තෙහි සපරිවාරෙහි පරිවුතො මහාජනමජ්ඣෙ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘රෙවතස්ස අපරෙන, සොභිතො නාම නායකො;
සමාහිතො සන්තචිත්තො, අසමො අප්පටිපුග්ගලො.

2. ‘‘සො ජිනො සකගෙහම්හි, මානසං විනිවත්තයි;
පත්වාන කෙවලං බොධිං, ධම්මචක්කං පවත්තයි.

3. ‘‘යාව හෙට්ඨා අවීචිතො, භවග්ගා චාපි උද්ධතො;
එත්ථන්තරෙ එකපරිසා, අහොසි ධම්මදෙසනෙ.

4. ‘‘තාය පරිසාය සම්බුද්ධො, ධම්මචක්කං පවත්තයි;
ගණනාය න වත්තබ්බො, පඨමාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **සකගෙහම්හීති** අත්තනො භවනෙයෙව, අන්තොපාසාදතලෙයෙවාති අත්ථො. **මානසං විනිවත්තයීති** චිත්තං පරිවත්තෙසි, සකගෙහෙ ඨත්වා සත්තදිවසබ්භන්තරෙයෙව පුථුජ්ජනභාවතො චිත්තං විනිවත්තෙත්වා බුද්ධත්තං පාපුණීති අත්ථො. **හෙට්ඨාති** හෙට්ඨතො. **භවග්ගාති** අකනිට්ඨභවනතො. **තාය පරිසායාති** තස්සා පරිසාය මජ්ඣෙ. **ගණනාය න වත්තබ්බොති** ගණනපථමතීතාති අත්ථො. **පඨමාභිසමයොති** පඨමො ධම්මාභිසමයො. **අහූති** ගණනාය න වත්තබ්බා පරිසා අහොසීති අත්ථො. ‘‘පඨමෙ අභිසමිංසුයෙවා’’තිපි පාඨො, තස්ස පඨමධම්මදෙසනෙ අභිසමිංසු යෙ ජනා, තෙ ගණනාය න වත්තබ්බාති අත්ථො.

අථාපරෙන සමයෙන සුදස්සනනගරද්වාරෙ චිත්තපාටලියා මූලෙ යමකපාටිහාරියං කත්වා නවකනකමණිමයභවනෙ තාවතිංසභවනෙ පාරිච්ඡත්තකමූලෙ පණ්ඩුකම්බලසිලාතලෙ නිසීදිත්වා අභිධම්මං දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ නවුතිකොටිසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. අයං දුතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘තතො පරම්පි දෙසෙන්තෙ, මරුනඤ්ච සමාගමෙ;
නවුතිකොටිසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහූ’’ති.

අථාපරෙන සමයෙන සුදස්සනනගරෙ ජයසෙනො නාම රාජකුමාරො යොජනප්පමාණං විහාරං කාරෙත්වා අසොකස්සකණ්ණචම්පකනාගපුන්නාගවකුලසුරභිචූතපනසාසනසාලකුන්ද- සහකාරකරවීරාදිතරුවරනිරන්තරං ආරාමං රොපෙත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස නියාතෙසි. දානානුමොදනං කත්වා යාගං වණ්ණෙත්වා භගවා ධම්මං දෙසෙසි. තදා කොටිසතසහස්සසත්තනිකායස්ස ධම්මාභිසමයො අහොසි. අයං තතියාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

6. ‘‘පුනාපරං රාජපුත්තො, ජයසෙනො නාම ඛත්තියො;
ආරාමං රොපයිත්වාන, බුද්ධෙ නියාතයී තදා.

7. ‘‘තස්ස යාගං පකිත්තෙන්තො, ධම්මං දෙසෙසි චක්ඛුමා;
තදා කොටිසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

පුන උග්ගතො නාම රාජා සුනන්දනගරෙ සුනන්දං නාම විහාරං කාරෙත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස අදාසි. තස්මිං දානෙ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිතානං කොටිසතං අරහන්තානං සන්නිපාතො , තෙසං මජ්ඣෙ සොභිතො භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි. අයං පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. පුන මෙඛලානගරෙ ධම්මගණො ධම්මගණාරාමං නාම පවරාරාමං මහාවිහාරං කාරෙත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස දත්වා සහ සබ්බපරික්ඛාරෙහි දානං අදාසි. තස්මිං සමාගමෙ එහිභික්ඛුභාවෙන පබ්බජිතානං නවුතියා අරහන්තකොටීනං සන්නිපාතෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි. අයං දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. යදා පන භගවා දසසතනයනපුරෙ වස්සං වසිත්වා පවාරණාය සුරවරපරිවුතො ඔතරි, තදා අසීතියා අරහන්තකොටීහි සද්ධිං චතුරඞ්ගිකෙ සන්නිපාතෙ පවාරෙසි. අයං තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

8. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, සොභිතස්ස මහෙසිනො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

9. ‘‘උග්ගතො නාම සො රාජා, දානං දෙති නරුත්තමෙ;
තම්හි දානෙ සමාගඤ්ඡුං, අරහන්තා සතකොටියො.

10. ‘‘පුනාපරං පුරගණො, දෙති දානං නරුත්තමෙ;
තදා නවුතිකොටීනං, දුතියො ආසි සමාගමො.

11. ‘‘දෙවලොකෙ වසිත්වාන, යදා ඔරොහතී ජිනො;
තදා අසීතිකොටීනං, තතියො ආසි සමාගමො’’ති.

තදා කිර අම්හාකං බොධිසත්තො රම්මවතීනගරෙ උභතො සුජාතො ‘සුජාතො’ නාම බ්‍රාහ්මණො හුත්වා සොභිතස්ස භගවතො ධම්මදෙසනං සුත්වා සරණෙසු පතිට්ඨාය බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස තෙමාසං මහාදානමදාසි. සොපි නං ‘‘අනාගතෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

12. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, සුජාතො නාම බ්‍රාහ්මණො;
තදා සසාවකං බුද්ධං, අන්නපානෙන තප්පයිං.

13. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, සොභිතො ලොකනායකො;
අපරිමෙය්‍යිතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

14. ‘‘පධානං පදහිත්වාන...පෙ... හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

15. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, හට්ඨො සංවිග්ගමානසො;
තමෙවත්ථමනුප්පත්තියා, උග්ගං ධිතිමකාසහ’’න්ති.

තත්ථ **තමෙවත්ථමනුප්පත්තියා**ති තස්ස බුද්ධත්තස්ස අනුප්පත්තිඅත්ථං, තස්ස පන සොභිතබුද්ධස්ස – ‘‘අනාගතෙ අයං ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති වචනං සුත්වා ‘‘අවිතථවචනා හි බුද්ධා’’ති බුද්ධත්තප්පත්තිඅත්ථන්ති අත්ථො. **උග්ගන්ති** තිබ්බං ඝොරං. **ධිතින්ති** වීරියං. **අකාසහන්ති** අකාසිං අහං.

තස්ස පන **සොභිතස්ස** භගවතො සුධම්මං නාම නගරං අහොසි, පිතා සුධම්මො නාම රාජා, මාතා සුධම්මා නාම දෙවී, අසමො ච සුනෙත්තො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, අනොමො නාමුපට්ඨාකො, නකුලා ච සුජාතා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, නාගරුක්ඛො බොධි, අට්ඨපණ්ණාසහත්ථුබ්බෙධං සරීරං අහොසි, නවුතිවස්සසහස්සානි ආයුප්පමාණං, මඛිලා නාමස්ස

මහාදෙවී, සීහකුමාරො නාම අත්‍රජො, නාටකිත්ථීනං සත්තත්තිංසසහස්සානි නවවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. පාසාදෙන අභිනික්ඛමි. ජයසෙනො නාම රාජා උපට්ඨාකො. සෙතාරාමෙ කිර වසීති. තෙන වුත්තං –

16. “සුධම්මං නාම නගරං, සුධම්මො නාම ඛත්තියො;
සුධම්මා නාම ජනිකා, සොභිතස්ස මහෙසිනො.

21. “අසමො ච සුනෙත්තො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
අනොමො නාමුපට්ඨාකො, සොභිතස්ස මහෙසිනො.

22. “නකුලා ච සුජාතා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බුජ්ඣමානො ච සො බුද්ධො, නාගමූලෙ අබුජ්ඣථ.

24. “අට්ඨපණ්ණාසරතනං , අච්චුග්ගතො මහාමුනි;
ඔභාසෙති දිසා සබ්බා, සතරංසීව උග්ගතො.

25. “තථා සුඵුල්ලං පවනං, නානාගන්ධෙහි ධූපිතං;
තථෙව තස්ස පාවචනං, සීලගන්ධෙහි ධූපිතං.

26. “යථාපි සාගරො නාම, දස්සනෙන අතප්පියො;
තථෙව තස්ස පාවචනං, සවනෙන අතප්පියං.

27. “නවුතිවස්සසහස්සානි , ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

28. “ඔවාදං අනුසිට්ඨිඤ්ච, දත්වාන සෙසකෙ ජනෙ;
හුතාසනොව තාපෙත්වා, නිබ්බුතො සො සසාවකො.

29. “සො ච බුද්ධො අසමසමො, තෙපි සාවකා බලප්පත්තා;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා”ති.

තත්ථ **සතරංසීවා**තිආදිච්චො විය, සබ්බා දිසා ඔභාසෙතීති අත්ථො. **පවනන්ති** මහාවනං. **ධූපිතන්ති** වාසිතං ගන්ධිතං. **අතප්පියොති** අතිත්තිකරො, අතිත්තිජනනො වා. **තාවදෙති** තස්මිං කාලෙ, තාවතකං කාලන්ති අත්ථො. **තාරෙසීති** තාරයී. **ඔවාදන්ති** සකිං වාදො ඔවාදො නාම. **අනුසිට්ඨීන්ති** පුනප්පුනං වචනං අනුසිට්ඨී නාම. **සෙසකෙ ජනෙති** සච්චප්පටිවෙධං අප්පත්තස්ස සෙසජනස්ස, සාමිඅත්ථෙ භුම්මවචනං. **හුතාසනොව තාපෙත්වාති** අග්ගි විය තප්පෙත්වා. අයමෙව වා පාඨො, උපාදානක්ඛයා භගවා පරිනිබ්බුතොති අත්ථො. සෙසගාථාසු සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සොභිතබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො ඡට්ඨො බුද්ධවංසො.

9. අනොමදස්සීබුද්ධවංසවණ්ණනා

සොභිතබුද්ධෙ පන පරිනිබ්බුතෙ තස්ස අපරභාගෙ එකමසඞ්ඛ්‍යෙයයාං බුද්ධුප්පාදරහිතං අහොසි. අතීතෙ පන තස්මිං අසඞ්ඛ්‍යෙයයො එකස්මිං කප්පෙ තයො බුද්ධා නිබ්බත්තිංසු **අනොමදස්සී, පදුමො, නාරදො**ති. තත්ථ **අනොමදස්සී** භගවා සොළස අසඞ්ඛ්‍යෙයයානි කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා දෙවෙහි අභියාචිතො තතො චවිත්වා චන්දවතියං නාම රාජධානියං යසවා නාමස්ස රඤ්ඤො කුලෙ සමුස්සිතවාරුපයොධරාය යසොධරාය නාම අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. අනොමදස්සිකුමාරෙ කිර යසොධරාය දෙවියා කුච්ඡිගතෙ තස්ස පුඤ්ඤප්පභාවෙන පභා අසීතිහත්ථප්පමාණං ඨානං ඵරිත්වා අට්ඨාසි. චන්දසූරියප්පභාහි අනභිභවනීයාව අහොසි. සා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන බොධිසත්තං සුචන්දනුය්‍යානෙ විජායි. පාටිහාරියානි හෙට්ඨා වුත්තනයානෙව.

නාමග්ගහණදිවසෙ පනස්ස නාමං ගණ්හන්තා, යස්මා ජාතියං ආකාසතො සත්ත රතනානි පතිංසු, තස්මා අනොමානං රතනානං උප්පත්තිහෙතුභූතත්තා ‘‘අනොමදස්සී’’ති නාමමකංසු. සො අනුක්කමෙන වුද්ධිප්පත්තො දිබ්බෙහි කාමගුණෙහි පරිවාරියමානො දසවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. තස්ස කිර සිරි උපසිරි සිරිවඩ්ඪොති තයො පාසාදා අහෙසුං. සිරිමාදෙවිප්පමුඛානි තෙවීසති ඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං. සො සිරිමාය දෙවියා උපවාණෙ නාම පුත්තෙ ජාතෙ චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා සිවිකායානෙන මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තං තිස්සො ජනකොටියො අනුපබ්බජිංසු.

තෙහි පරිවුතො මහාපුරිසො දස මාසෙ පධානචරියං චරි. තතො විසාඛපුණ්ණමාය අනුපමබ්‍රාහ්මණගාමෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා අනුපමසෙට්ඨිධීතාය දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා අනොමනාමාජීවකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා අජ්ජුනරුක්ඛබොධිං පදක්ඛිණං කත්වා අට්ඨත්තිංසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨාය පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා සමාරං මාරබලං විද්ධංසෙත්වා තීසු යාමෙසු තිස්සො විජ්ජා උප්පාදෙත්වා – ‘‘අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා’’ති උදානං උදානෙසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘සොභිතස්ස අපරෙන, සම්බුද්ධො ද්විපදුත්තමො;
අනොමදස්සී අමිතයසො, තෙජස්සී දුරතික්කමො.

2. ‘‘සො ඡෙත්වා බන්ධනං සබ්බං, විද්ධංසෙත්වා තයො භවෙ;
අනිවත්තිගමනං මග්ගං, දෙසෙසි දෙවමානුසෙ.

3. ‘‘සාගරොව අසඞ්ඛොභො, පබ්බතොව දුරාසදො;
ආකාසොව අනන්තො සො, සාලරාජාව ඵුල්ලිතො.

4. ‘‘දස්සනෙනපි තං බුද්ධං, තොසිතා හොන්ති පාණිනො;
බ්‍යාහරන්තං ගිරං සුත්වා, අමතං පාපුණන්ති තෙ’’ති.

තත්ථ **අනොමදස්සී**ති අනුපමදස්සනො, අමිතදස්සනො වා. **අමිතයසො**ති අමිතපරිවාරො, අමිතකිත්ති වා. **තෙජස්සී**ති සීලසමාධිපඤ්ඤාතෙජෙන සමන්නාගතො. **දුරතික්කමො**ති දුප්පධංසියො, අඤ්ඤෙන දෙවෙන වා මාරෙන වා කෙනචි වා අතික්කමිතුං අසක්කුණෙය්‍යොති අත්ථො. **සො ඡෙත්වා බන්ධනං සබ්බ**න්ති සබ්බං දසවිධං සංයොජනං ඡින්දිත්වා. **විද්ධංසෙත්වා තයො භවෙ**ති තිභවූපගං කම්මං කම්මක්ඛයකරඤාණෙන විද්ධංසෙත්වා, අභාවං කත්වාති අත්ථො. **අනිවත්තිගමනං මග්ග**න්ති නිවත්තියා පවත්තියා පටිපක්ඛභූතං නිබ්බානං අනිවත්තීති වුච්චති, තං අනිවත්තිං ගච්ඡති අනෙනාති අනිවත්තිගමනො. තං අනිවත්තිගමනං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං දෙසෙසීති අත්ථො. ‘‘දස්සෙතී’’තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො. **දෙවමානුසෙ**ති දෙවමනුස්සානං, සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං දට්ඨබ්බං.

අසඞ්ඛොභොති ඛොභෙතුං චාලෙතුං අසක්කුණෙය්‍යොති අක්ඛොභියො. යථා හි සමුද්දො චතුරාසීතියොජනසහස්සගම්භීරො අනෙකයොජනසහස්සභූතාවාසො අක්ඛොභියො, එවං අක්ඛොභියොති අත්ථො. **ආකාසොව අනන්තො**ති යථා පන ආකාසස්ස අන්තො නත්ථි, අථ ඛො අනන්තො අප්පමෙය්‍යො අපාරො, එවං භගවාපි බුද්ධගුණෙහි අනන්තො අප්පමෙය්‍යො අපාරො. **සො**ති සො භගවා. **සාලරාජාව ඵුල්ලිතො**ති සබ්බලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනසමලඞ්කතසරීරත්තා සුඵුල්ලිතසාලරාජා විය සොභතීති අත්ථො. **දස්සනෙනපි තං බුද්ධ**න්ති තස්ස බුද්ධස්ස දස්සනෙනාපීති අත්ථො. ඊදිසෙසුපි සාමිවචනං පයුජ්ජන්ති සද්දසත්ථවිදූ. **තොසිතා**ති පරිතොසිතා පීණිතා. **බ්‍යාහරන්ත**න්ති බ්‍යාහරන්තස්ස, සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං. **අමත**න්ති නිබ්බානං. **පාපුණන්ති**ති අධිගච්ඡන්ති. **තෙ**ති යෙ තස්ස ගිරං ධම්මදෙසනං සුණන්ති, තෙ අමතං පාපුණන්තීති අත්ථො.

භගවා පන බොධිමූලෙ සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා බ්‍රහ්මුනා ආයාචිතො ධම්මදෙසනාය බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං ඔලොකෙන්තො අත්තනා සහ පබ්බජිතෙ තිකොටිසඞ්ඛෙ ජනෙ උපනිස්සයසම්පන්නෙ දිස්වා – ‘‘කත්ථ නු ඛො තෙ එතරහි විහරන්තී’’ති උපධාරෙන්තො සුභවතීනගරෙ සුදස්සනුය්‍යානෙ විහරන්තෙ දිස්වා ආකාසෙන ගන්ත්වා

සුදස්සනුය්‍යානෙ ඔතරි. සො තෙහි පරිවුතො සදෙවමනුස්සාය පරිසාය මජ්ඣෙ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තත්ථ කොටිසතානං පඨමාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘ධම්මාභිසමයො තස්ස, ඉද්ධො ඵීතො තදා අහු;
කොටිසතානි අභිසමිංසු, පඨමෙ ධම්මදෙසනෙ’’ති.

තත්ථ **ඵීතොති** ඵාතිප්පත්තො බාහුජඤ්ඤවසෙන. **කොටිසතානීති** කොටීනං සතානි කොටිසතානි. ‘‘කොටිසතයො’’තිපි පාඨො, තස්ස සතකොටියොති අත්ථො.

අථාපරෙන සමයෙන ඔසධීනගරද්වාරෙ අසනරුක්ඛමූලෙ යමකපාටිහාරියං කත්වා අසුරෙහි දුරභිභවනෙ තාවතිංසභවනෙ පණ්ඩුකම්බලසිලායං නිසින්නො තෙමාසං අභිධම්මවස්සං වස්සාපයි. තදා අසීතිදෙවතාකොටියො අභිසමිංසු. තෙන වුත්තං –

6. ‘‘තතො පරං අභිසමයෙ, වස්සන්තෙ ධම්මවුට්ඨියො;
අසීතිකොටියොභිසමිංසු, දුතියෙ ධම්මදෙසනෙ’’ති.

තත්ථ **වස්සන්තෙති** බුද්ධමහාමෙසෙ වස්සන්තෙ. **ධම්මවුට්ඨියොති** ධම්මකථාවස්සවුට්ඨියො.

තතො අපරෙන සමයෙන මඞ්ගලපඤ්හානිද්දෙසෙ අට්ඨසත්තති කොටියො අභිසමිංසු. සො තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

7. ‘‘තතො පරම්පි වස්සන්තෙ, තප්පයන්තෙ ච පාණිනං;
අට්ඨසත්තතිකොටීනං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **වස්සන්තෙති** ධම්මකථාසලිලධාරං වස්සන්තෙ. **තප්පයන්තෙති** ධම්මාමතවස්සෙන තප්පයන්තෙ, තප්පනං කරොන්තෙ භගවතීති අත්ථො.

අනොමදස්සිස්සපි භගවතො තයො සාවකසන්නිපාතා අහෙසුං. තත්ථ සොරෙය්‍යනගරෙ ඉසිදත්තස්ස රඤ්ඤො ධම්මෙ දෙසියමානෙ පසීදිත්වා එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිතානං අට්ඨන්නං අරහන්තසතසහස්සානං මජ්ඣෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි. අයං පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. රාධවතීනගරෙ සුන්දරින්ධරස්ස නාම රඤ්ඤො ධම්මෙ දෙසියමානෙ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිතානං සත්තන්නං අරහන්තසතසහස්සානං මජ්ඣෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි. අයං දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. පුන සොරෙය්‍යනගරෙයෙව සොරෙය්‍යරඤ්ඤා සහ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිතානං ඡන්නං අරහන්තසතසහස්සානං මජ්ඣෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි. අයං තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

8. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, තස්සාපි ච මහෙසිනො;
අභිඤ්ඤාබලප්පත්තානං, පුප්ඵිතානං විමුත්තියා.

9. ‘‘අට්ඨසතසහස්සානං, සන්නිපාතො තදා අහු;
පහීනමදමොහානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

10. ‘‘සත්තසතසහස්සානං, දුතියො ආසි සමාගමො;
අනඞ්ගණානං විරජානං, උපසන්තාන තාදිනං.

11. ‘‘ඡන්නං සතසහස්සානං, තතියො ආසි සමාගමො;
අභිඤ්ඤාබලප්පත්තානං, නිබ්බුතානං තපස්සින’’න්ති.

තත්ථ **තස්සාපි ච මහෙසිනොති** තස්ස මහෙසිනො අනොමදස්සිස්සාපි. ‘‘තස්සාපි ද්විපදුත්තමො’’තිපි පාඨො, තස්සපි ද්විපදුත්තමස්සාති අත්ථො. ලක්ඛණං සද්දසත්ථතො ගහෙතබ්බං. **අභිඤ්ඤාබලප්පත්තානන්ති** අභිඤ්ඤානං බලප්පත්තානං, චිණ්ණවසිතාය ඛිප්පනිසන්තිභාවෙන අභිඤ්ඤාසු ථිරභාවප්පත්තානන්ති අත්ථො. **පුප්ඵිතානන්ති** සබ්බඵාලිඵුල්ලභාවෙන අතිවිය සොභග්ගප්පත්තානං. **විමුත්තියාති** අරහත්තඵලවිමුත්තියා.

අනඞ්ගණානන්ති එත්ථ අයං **අඞ්ගණ**-සද්දො කත්ථචි කිලෙසෙසු දිස්සති. යථාහ – ‘‘තත්ථ කතමානි තීණි අඞ්ගණානි? රාගො අඞ්ගණං දොසො අඞ්ගණං මොහො අඞ්ගණ’’න්ති (විභ. 924). ‘‘පාපකානං ඛො එතං, ආවුසො, අකුසලානං ඉච්ඡාවචරානං අධිවචනං යදිදං අඞ්ගණ’’න්ති (ම. නි. 1.60). කත්ථචි කිස්මිඤ්චි මලෙ? යථාහ – ‘‘තස්සෙව රජස්ස වා අඞ්ගණස්ස වා පහානාය වායමතී’’ති (ම. නි. 1.184). කත්ථචි තථාරූපෙ භූමිභාගෙ ‘‘චෙතියඞ්ගණං බොධියඞ්ගණං රාජඞ්ගණ’’න්ති. ඉධ පන කිලෙසෙසු දට්ඨබ්බො. තස්මා නික්කිලෙසානන්ති අත්ථො (ම. නි. අට්ඨ. 1.57). **විරජානන්ති** තස්සෙව වෙවචනං. **තපස්සිනන්ති** කිලෙසක්ඛයකරො අරියමග්ගසඞ්ඛාතො තපො යෙසං අත්ථි තෙ තපස්සිනො, තෙසං තපස්සීනං, ඛීණාසවානන්ති අත්ථො.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො එකො මහෙසක්ඛො යක්ඛසෙනාපති අහොසි මහිද්ධිකො මහානුභාවො අනෙකකොටිසතසහස්සානං යක්ඛානං අධිපති. සො ‘‘බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො’’ති සුත්වා ආගන්ත්වා පරමරුචිරදස්සනං සත්තරතනමයං අභිරුචිරරජනිකරමණ්ඩලසදිසං මණ්ඩපං නිම්මිනිත්වා තත්ථ සත්තාහං මහාදානං බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස අදාසි. අථ නං භගවා භත්තානුමොදනසමයෙ ‘‘අනාගතෙ කප්පසතසහස්සාධිකෙ එකස්මිං අසඞ්ඛෙය්‍යෙ අතික්කන්තෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

12. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, යක්ඛො ආසිං මහිද්ධිකො;
නෙකානං යක්ඛකොටීනං, වසවත්තිම්හි ඉස්සරො.

13. ‘‘තදාපි තං බුද්ධවරං, උපගන්ත්වා මහෙසිනං;
අන්නපානෙන තප්පෙසිං, සසඞ්ඝං ලොකනායකං.

14. ‘‘සොපි මං තදා බ්‍යාකාසි, විසුද්ධනයනො මුනි;
අපරිමෙය්‍යිතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

15. ‘‘පධානං පදහිත්වාන…පෙ… හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

16. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, හට්ඨො සංවිග්ගමානසො;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තත්ථ **උත්තරිං වතමධිට්ඨාසි**න්ති පාරමිපූරණත්ථාය භියොසොපි දළ්හතරං පරක්කමමකාසීති අත්ථො.

තස්ස පන **අනොමදස්සිස්ස** භගවතො චන්දවතී නාම නගරං අහොසි, යසවා නාම රාජා පිතා, යසොධරා නාම මාතා, නිසභො ච අනොමො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, වරුණො නාමුපට්ඨාකො, සුන්දරී ච සුමනා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, අජ්ජුනරුක්ඛො බොධි, සරීරං අට්ඨපණ්ණාසහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, වස්සසතසහස්සං ආයු, සිරිමා නාම අග්ගමහෙසී, උපවාණො නාමස්ස පුත්තො, දසවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. සො සිවිකායානෙන නික්ඛමි. සිවිකායානෙන ගමනං පන සොභිතබුද්ධවංසවණ්ණනාය පාසාදගමනෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ධම්මකො නාම රාජා උපට්ඨාකො. ධම්මාරාමෙ කිර භගවා විහාසීති. තෙන වුත්තං –

17. ‘‘නගරං චන්දවතී නාම, යසවා නාම ඛත්තියො;
මාතා යසොධරා නාම, අනොමදස්සිස්ස සත්ථුනො.

22. ‘‘නිසභො ච අනොමො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
වරුණො නාමුපට්ඨාකො, අනොමදස්සිස්ස සත්ථුනො.

23. ‘‘සුන්දරී ච සුමනා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, අජ්ජුනොති පවුච්චති.

25. ‘‘අට්ඨපණ්ණාසරතනං, අච්චුග්ගතො මහාමුනි;
පභා නිද්ධාවතී තස්ස, සතරංසීව උග්ගතො.

26. ‘‘වස්සසතසහස්සානි, ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

27. ‘‘සුපුප්ඵිතං පාවචනං, අරහන්තෙහි තාදිහි;
වීතරාගෙහි විමලෙහි, සොභිත්ථ ජිනසාසනං.

28. ‘‘සො ච සත්ථා අමිතයසො, යුගානි තානි අතුලියානි;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **පභා නිද්ධාවතී**ති තස්ස සරීරතො පභා නික්ඛමති. සරීරප්පභා පනස්ස නිච්චකාලං ද්වාදසයොජනප්පමාණං පදෙසං ඵරිත්වා තිට්ඨති. **යුගානි තානී**ති අග්ගසාවකයුගාදීනි යුගළානි. **සබ්බං තමන්තරහිත**න්ති වුත්තප්පකාරං සබ්බම්පි අනිච්චමුඛං පවිට්ඨං විනට්ඨන්ති අත්ථො. ‘‘නනු රිත්තකමෙව සඞ්ඛාරා’’තිපි පාඨො, තස්ස නනු රිත්තකා තුච්ඡකායෙව සබ්බෙ සඞ්ඛාරාති අත්ථො. **ම**-කාරො පදසන්ධිකරො. සෙසගාථාසු සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

ඉමස්ස පන අනොමදස්සිස්ස භගවතො සන්තිකෙ සාරිපුත්තො ච මහාමොග්ගල්ලානො චාති ඉමෙ ද්වෙ අග්ගසාවකා අග්ගසාවකභාවත්ථාය පණිධානමකංසු. ඉමෙසං පන ථෙරානං වත්ථු වෙත්ථ කථෙතබ්බං. මයා ගන්ථවිත්ථාරභයෙන න උද්ධටන්ති.

අනොමදස්සීබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො සත්තමො බුද්ධවංසො.

10. පදුමබුද්ධවංසවණ්ණනා

අනොමදස්සිස්ස පන භගවතො අපරභාගෙ වස්සසතසහස්සායුකා මනුස්සා අනුක්කමෙන පරිහායිත්වා දසවස්සායුකා හුත්වා පුන අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යායුකා හුත්වා පුන පරිහායමානා වස්සසතසහස්සායුකා අහෙසුං. තථා **පදුමො** නාම සත්ථා ලොකෙ උප්පජ්ජි. සොපි පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා චම්පකනගරෙ අසමස්ස නාම රඤ්ඤො කුලෙ රූපාදීහි අසමාය අසමාය නාම අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. සො දසන්නං මාසානං අච්චයෙන චම්පකුය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. ජාතෙ පන කුමාරෙ ආකාසතො සකලජම්බුදීපෙ සමුද්දපරියන්තෙ පදුමවස්සං නිපති. තෙනස්ස නාමග්ගහණදිවසෙ නාමං ගණ්හන්තා නෙමිත්තකා ච ඤාතකා ච ‘‘මහාපදුමකුමාරො’’ත්වෙව නාමමකංසු. සො දසවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. නන්දුත්තර-වසුත්තර-යසුත්තරානාමකා තයො පාසාදා අහෙසුං. උත්තරාදෙවිප්පමුඛානි තෙත්තිංස ඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං.

අථ මහාසත්තො උත්තරාය නාම මහාදෙවියා රම්මකුමාරෙ නාම උප්පන්නෙ චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා ආජඤ්ඤරථෙන මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමි. තං පබ්බජන්තං එකා පුරිසකොටි අනුපබ්බජි. සො තෙහි පරිවුතො අට්ඨ මාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය ධඤ්ඤවතීනගරෙ සුධඤ්ඤසෙට්ඨිස්ස ධීතාය ධඤ්ඤවතියා නාම දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා මහාසාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සායන්හසමයෙ තිත්ථකාජීවකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා මහාසොණබොධිං උපසඞ්කමිත්වා අට්ඨත්තිංසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරකං පඤ්ඤපෙත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨාය මාරබලං විධමිත්වා තීසු යාමෙසු තිස්සො විජ්ජා සච්ඡිකත්වා – ‘‘අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා’’ති (ධ. ප. 153-154) උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං බොධිසමීපෙයෙව වීතිනාමෙත්වා බ්‍රහ්මුනො ආයාචනං අධිවාසෙත්වා ධම්මදෙසනාය භාජනභූතෙ පුග්ගලෙ උපපරික්ඛන්තො අත්තනා සහ පබ්බජිතෙ කොටිසඞ්ඛෙ භික්ඛූ දිස්වා තඞ්ඛණෙයෙව අනිලපථෙන ගන්ත්වා ධඤ්ඤවතීනගරසමීපෙ ධනඤ්ජයුය්‍යානෙ ඔතරිත්වා තෙහි පරිවුතො තෙසං මජ්ඣෙ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තදා කොටිසතානං අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘අනොමදස්සිස්ස අපරෙන, සම්බුද්ධො ද්විපදුත්තමො;
පදුමො නාම නාමෙන, අසමො අප්පටිපුග්ගලො.

2. ‘‘තස්සාපි අසමං සීලං, සමාධිපි අනන්තකො;
අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං ඤාණවරං, විමුත්තිපි අනූපමා.

3. ‘‘තස්සාපි අතුලතෙජස්ස, ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ;
අභිසමයා තයො ආසුං, මහාතමපවාහනා’’ති.

තත්ථ **අසමං සීලන්ති** අඤ්ඤෙසං සීලෙන අසදිසං, උත්තමං සෙට්ඨන්ති අත්ථො. **සමාධිපි අනන්තකොති** සමාධිපි අප්පමෙය්‍යො, තස්ස අනන්තභාවො ලොකවිවරණයමකපාටිහාරියාදීසු දට්ඨබ්බො. **ඤාණවරන්ති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, අසාධාරණඤාණානි වා. **විමුත්තිපීති** අරහත්තඵලවිමුත්තිපි භගවතො. **අනූපමාති** උපමාවිරහිතා. **අතුලතෙජස්සාති** අතුලඤාණතෙජස්ස. ‘‘අතුලඤාණතෙජා’’තිපි පාඨො. තස්ස ‘‘තයො අභිසමයා’’ති ඉමිනා උත්තරපදෙන සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො. **මහාතමපවාහනාති** මහාමොහවිනාසකා, මොහන්ධකාරවිද්ධංසකාති අත්ථො.

අථාපරෙන සමයෙන පදුමො භගවා අත්තනො කනිට්ඨභාතරං සාලකුමාරඤ්ච උපසාලකුමාරඤ්ච ඤාතිසමාගමෙ සපරිවාරෙ පබ්බාජෙත්වා තෙසං ධම්මං දෙසෙන්තො නවුති කොටියො ධම්මාමතං පායෙසි. යදා පන රම්මත්ථෙරස්ස ධම්මං දෙසෙසි, තදා අසීතිකොටීනං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

4. ‘‘පඨමාභිසමයෙ බුද්ධො, කොටිසතමබොධයි;
දුතියාභිසමයෙ ධීරො, නවුතිකොටිමබොධයි.

5. ‘‘යදා ච පදුමො බුද්ධො, ඔවදී සකමත්‍රජං;
තදා අසීතිකොටීනං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

යදා පන සුභාවිතත්තො නාම රාජා පදුමස්ස බුද්ධස්ස බුද්ධපදුමවදනස්ස සන්තිකෙ කොටිසතසහස්සපරිවාරො එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිතො, තස්මිං සන්නිපාතෙ භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො පන පඨමො සන්නිපාතො අහොසි.

අථාපරෙන සමයෙන මහාපදුමො මුනිවසභො උසභසමගති උසභවතීනගරං උපනිස්සාය වස්සං උපගඤ්ඡි. නගරවාසිනො මනුස්සා භගවන්තං දස්සනකාමා උපසඞ්කමිංසු. තෙසං භගවා ධම්මං දෙසෙසි. තත්ථ ච බහවො මනුස්සා පසන්නචිත්තා පබ්බජිංසු. තතො දසබලො තෙහි ච අඤ්ඤෙහි ච තීහි භික්ඛුසතසහස්සෙහි සද්ධිං විසුද්ධිපවාරණං පවාරෙසි. සො දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. යෙ පන තත්ථ න පබ්බජිංසු, තෙ කඨිනානිසංසං සුත්වා පාටිපදෙ පඤ්චසු මාසෙසු පඤ්චානිසංසදායකං කඨිනචීවරමදංසු. තතො තං භික්ඛූ ධම්මසෙනාපතිං අග්ගසාවකං විසාලමතිං සාලත්ථෙරං කඨිනත්ථාරත්ථං යාචිත්වා කඨිනචීවරං තස්සාදංසු. ථෙරස්ස කඨිනචීවරෙ කයිරමානෙ භික්ඛූ

සිබ්බනෙ සහායකා අහෙසුං. පදුමො පන සම්මාසම්බුද්ධො සුචිච්ඡිද්දෙ සුත්තානි ආවුනිත්වා අදාසි. නිට්ඨිතෙ පන චීවරෙ භගවා තීහි භික්ඛුසතසහස්සෙහි චාරිකං පක්කාමි.

අථාපරෙන සමයෙන සීහවික්කන්තගාමී පුරිසසීහො විය බුද්ධසීහො ගොසිඞ්ගසාලවනසදිසෙ පරමසුරභිකුසුමඵලභාරවිනමිතසාඛාවිටපෙ විමලකමලකුවලයසමලඞ්කතෙ සිසිරමධුරවාරිවාහෙන පරිපූරිතෙ රුරු-චමර-සීහ-බ්‍යග්ඝ-අජ-හය-ගවය-මහිංසාදි විවිධමිගගණවිචරිතෙ සුරභිකුසුමගන්ධාවබද්ධහදයාහි භමරමධුකරයුවතීහි අනුභූතප්පවාරාහි සමන්තතො ගුම්බගුම්බායමානෙ ඵලරසපමුදිතහදයාහි කාකලිසදිසමධුරවිරුතාහි කොකිලවධූහි උපගීයමානෙ පරමරමණීයෙ විවිත්තෙ විජනෙ යොගානුකූලෙ පවනෙ වස්සාවාසමුපගඤ්ඡි. තස්මිං විහරන්තං සපරිවාරකං දසබලං තථාගතං ධම්මරාජං බුද්ධසිරියා විරොචමානං දිස්වා මනුස්සා තස්ස ධම්මං සුත්වා පසීදිත්වා එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිංසු. තදා ද්වීහි භික්ඛුසතසහස්සෙහි පරිවුතො පවාරෙසි. සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

6. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, පදුමස්ස මහෙසිනො;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො.

7. ‘‘කඨිනත්ථාරසමයෙ, උප්පන්නෙ කඨිනචීවරෙ;
ධම්මසෙනාපතිත්ථාය, භික්ඛූ සිබ්බිංසු චීවරං.

8. ‘‘තදා තෙ විමලා භික්ඛූ, ඡළභිඤ්ඤා මහිද්ධිකා;
තීණි සතසහස්සානි, සමිංසු අපරාජිතා.

9. ‘‘පුනාපරං සො නරාසභො, පවනෙ වාසං උපාගමි;
තදා සමාගමො ආසි, ද්වින්නං සතසහස්සින’’න්ති.

තත්ථ **කඨිනත්ථාරසමයෙති** කඨිනචීවරත්ථරණසමයෙ. **ධම්මසෙනාපතිත්ථායාති** ධම්මසෙනාපතිසාලත්ථෙරත්ථං. **අපරාජිතාති** න පරාජිතා, විහත්තිලොපො දට්ඨබ්බො. **සොති** සො මහාපදුමො. **පවනෙති** මහාවනෙ. **වාසන්ති** වස්සාවාසං. **උපාගමීති** උපාගතො. **ද්වින්නං සතසහස්සිනන්ති** ද්වින්නං සතසහස්සානං. ‘‘තදා ආසි සමාගමො’’තිපි පාඨො යදි අත්ථි සුන්දරො භවෙය්‍ය.

තදා තථාගතෙ තස්මිං වනසණ්ඩෙ වසන්තෙ අම්හාකං බොධිසත්තො සීහො හුත්වා සත්තාහං නිරොධසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා නිසින්නං දිස්වා පසන්නචිත්තො හුත්වා පදක්ඛිණං කත්වා සඤ්ජාතපීතිසොමනස්සො තික්ඛත්තුං සීහනාදං නදිත්වා සත්තාහං බුද්ධාරම්මණං පීතිං අවිජහිත්වා පීතිසුඛෙනෙව ගොචරාය අපක්කමිත්වා ජීවිතපරිච්චාගං කත්වා පයිරුපාසමානො අට්ඨාසි. අථ සත්ථා තස්ස සත්තාහස්ස අච්චයෙන නිරොධසමාපත්තිතො වුට්ඨාය නරසීහො සීහං ඔලොකෙත්වා – ‘‘භික්ඛුසඞ්ඝෙපිස්ස චිත්තප්පසාදො හොතූති සඞ්ඝො ආගච්ඡතූ’’ති චින්තෙසි. අනෙකකොටිභික්ඛූ තාවදෙව ආගඤ්ඡිංසු. සීහො සඞ්ඝෙපි චිත්තං පසාදෙසි. අථ සත්ථා තස්ස චිත්තං ඔලොකෙත්වා – ‘‘අනාගතෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

10. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, සීහො ආසිං මිගාධිභූ;
පවිවෙකමනුබ්‍රූහන්තං, පවනෙ අද්දසං ජිනං.

11. ‘‘වන්දිත්වා සිරසා පාදෙ, කත්වාන තං පදක්ඛිණං;
තික්ඛත්තුං අභිනාදිත්වා, සත්තාහං ජිනමුපට්ඨහං.

12. ‘‘සත්තාහං වරසමාපත්තියා, වුට්ඨහිත්වා තථාගතො;
මනසා චින්තයිත්වාන, කොටිභික්ඛූ සමානයි.

13. ‘‘තදාපි සො මහාවීරො, තෙසං මජ්ඣෙ වියාකරි;
අපරිමෙය්‍යිතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

14. ‘‘පධානං පදහිත්වාන …පෙ… හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

15. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භිය්‍යො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තත්ථ **පවිවෙකමනුබ්‍රූහන්තන්ති** නිරොධසමාපත්තිං සමාපන්නන්ති අත්ථො. **පදක්ඛිණන්ති** තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා. **අභිනාදිත්වාති** තික්ඛත්තුං සීහනාදං නදිත්වා. **උපට්ඨහන්ති** උපට්ඨහිං. අයමෙව වා පාඨො. **වරසමාපත්තියාති** නිරොධසමාපත්තිතො වුට්ඨහිත්වා. **මනසා චින්තයිත්වානාති** ‘‘සබ්බෙපි භික්ඛූ ඉධ ආගච්ඡන්තූ’’ති මනසාව චින්තෙත්වා. **සමානයීති** සමාහරි.

තස්ස පන **පදුමස්ස භගවතො** චම්පකං නාම නගරං අහොසි. අසමො නාම රාජා පිතා අහොසි, මාතාපි තස්ස අසමා නාම, සාලො ච උපසාලො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, වරුණො නාමුපට්ඨාකො, රාධා ච සුරාධා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, මහාසොණරුක්ඛො බොධි, අට්ඨපණ්ණාසහත්ථුබ්බෙධං සරීරං, ආයු වස්සසතසහස්සං අහොසි, රූපාදීහි ගුණෙහි අනුත්තරා උත්තරා නාමස්ස අග්ගමහෙසී, රම්මකුමාරො නාමස්ස අත්‍රජො තනයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

16. ‘‘චම්පකං නාම නගරං, අසමො නාම ඛත්තියො;
අසමා නාම ජනිකා, පදුමස්ස මහෙසිනො.

21. ‘‘සාලො ච උපසාලො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
වරුණො නාමුපට්ඨාකො, පදුමස්ස මහෙසිනො.

22. ‘‘රාධා චෙව සුරාධා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, මහාසොණොති වුච්චති.

24. ‘‘අට්ඨපණ්ණාසරතනං, අච්චුග්ගතො මහාමුනි;
පභා නිද්ධාවතී තස්ස, අසමා සබ්බතො දිසා.

25. ‘‘චන්දප්පභා සූරියප්පභා, රතනග්ගිමණිප්පභා;
සබ්බාපි තා හතා හොන්ති, පත්වා ජිනපභුත්තමං.

26. ‘‘වස්සසතසහස්සානි , ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

27. ‘‘පරිපක්කමානසෙ සත්තෙ, බොධයිත්වා අසෙසතො;
සෙසකෙ අනුසාසිත්වා, නිබ්බුතො සො සසාවකො.

28. ‘‘උරගොව තචං ජිණ්ණං, වද්ධපත්තංව පාදපො;
ජහිත්වා සබ්බසඞ්ඛාරෙ, නිබ්බුතො සො යථා සිඛී’’ති.

තත්ථ **රතනග්ගිමණිප්පභා**ති රතනප්පභා ච අග්ගිප්පභා ච මණිප්පභා ච. **හතා**ති අභිභූතා. **ජිනපභුත්තම**න්ති ජිනස්ස සරීරප්පභං උත්තමං පත්වා හතාති අත්ථො. **පරිපක්කමානසෙ**ති පරිපක්කින්ද්‍රියෙ වෙනෙය්‍යසත්තෙ. **වද්ධපත්ත**න්ති පුරාණපත්තං. **පාදපො වා**ති පාදපො විය. **සබ්බසඞ්ඛාරෙ**ති සබ්බෙපි අජ්ඣත්තිකබාහිරෙ සඞ්ඛාරෙ. ‘‘හිත්වා සබ්බසඞ්ඛාර’’න්තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො. **යථා සිඛී**ති අග්ගි විය නිරුපාදානො නිබ්බුතිං සුගතො ගතොති. සෙසමෙත්ථ ගාථාසු හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා උත්තානමෙවාති.

පදුමබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො අට්ඨමො බුද්ධවංසො.

11. නාරදබුද්ධවංසවණ්ණනා

පදුමබුද්ධෙ පන පරිනිබ්බුතෙ තස්ස සාසනෙ ච අන්තරහිතෙ වස්සසතසහස්සායුකා මනුස්සා අනුක්කමෙන පරිහායමානා දසවස්සායුකා අහෙසුං. පුන වඩ්ඪිත්වා අසඞ්ඛෙය්‍යායුකා හුත්වා පරිහායමානා නවුතිවස්සසහස්සායුකා අහෙසුං. තදා දසබලධරො තෙවිජ්ජො චතුවෙසාරජ්ජවිසාරදො විමුත්තිසාරදො **නාරදො** නාම නරසත්තුත්තමො සත්ථා ලොකෙ උදපාදි. සො චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතභවනෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා ධඤ්ඤවතී නාම නගරෙ සකවීරියවිජිතවාසුදෙවස්ස සුදෙවස්ස නාම රඤ්ඤො කුලෙ අග්ගමහෙසියා නිරුපමාය අනොමාය නාම දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. සො දසන්නං මාසානං අච්චයෙන ධනඤ්ජයුය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. නාමග්ගහණදිවසෙ පන නාමකරණෙ කයිරමානෙ සකලජම්බුදීපෙ මනුස්සානං උපභොගක්ඛමානි අනුරූපානි ආභරණානි ආකාසතො කප්පරුක්ඛාදීහි පතිංසු. තෙනස්ස නරානං අරහානි ආභරණානි අදාසීති ‘‘නාරදො’’ති නාමං අකංසු.

සො නවවස්සසහස්සානි අගාරමජ්ඣෙ වසි. විජිතො විජිතාවී විජිතාභිරාමොති තිණ්ණං උතූනං අනුච්ඡවිකා තයො පාසාදා අහෙසුං. තස්ස නාරදකුමාරස්ස කුලසීලාචාරරූපසම්පන්නං මනොනුකූලං විජිතසෙනං නාම අතිවිය ධඤ්ඤං ඛත්තියකඤ්ඤං අග්ගමහෙසිං අකංසු. තං ආදිං කත්වා වීසතිසහස්සාධිකං ඉත්ථීනං සතසහස්සං අහොසි. තස්සා විජිතසෙනාය දෙවියා සබ්බලොකානන්දකරෙ නන්දුත්තරකුමාරෙ නාම ජාතෙ සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා චතුරඞ්ගිනියා මහතියා සෙනාය පරිවුතො නානාවිරාගතනුවරවසනනිවසනො ආමුක්කමුත්තාහාරමණිකුණ්ඩලො වරකෙයූරමකුටකටකධරො පරමසුරභිගන්ධකුසුමසමලඞ්කතො පදසාව උය්‍යානං ගන්ත්වා සබ්බාභරණානි ඔමුඤ්චිත්වා භණ්ඩාගාරිකස්ස හත්ථෙ දත්වා සයමෙව විමලනීලකුවලයදලසදිසෙනාතිනිසිතෙනාසිනා පරමරුචිරරතනවිචිත්තං සකෙසමකුටං ඡින්දිත්වා ගගනතලෙ ඛිපි. තං සක්කො දෙවරාජා සුවණ්ණචඞ්කොටකෙන පටිග්ගහෙත්වා තාවතිංසභවනං නෙත්වා තියොජනුබ්බෙධං සිනෙරුමුද්ධනි සත්තරතනමයං චෙතියං අකාසි.

මහාපුරිසො පන දෙවදත්තානි කාසායානි වත්ථානි පරිදහිත්වා තත්ථෙව උය්‍යානෙ පබ්බජි. පුරිසසතසහස්සා ච තං අනුපබ්බජිංසු. සො සත්තාහං තත්ථෙව පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය විජිතසෙනාය අග්ගමහෙසියා දින්නං පායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා තත්ථෙව උය්‍යානෙ දිවාවිහාරං කත්වා සුදස්සනුය්‍යානපාලෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා මහාසොණබොධිං පදක්ඛිණං කත්වා අට්ඨපණ්ණාසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා නිසීදිත්වා මාරබලං විධමිත්වා තීසු යාමෙසු තිස්සො විජ්ජා උප්පාදෙත්වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣිත්වා – ‘‘අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා’’ති උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහානි වීතිනාමෙත්වා බ්‍රහ්මුනො යාචිතො පටිඤ්ඤං දත්වා ධනඤ්ජයුය්‍යානෙ අත්තනා සහ පබ්බජිතෙහි සතසහස්සභික්ඛූහි පරිවුතො තත්ථ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තදා කොටිසතසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘පදුමස්ස අපරෙන, සම්බුද්ධො ද්විපදුත්තමො;
නාරදො නාම නාමෙන, අසමො අප්පටිපුග්ගලො.

2. ‘‘සො බුද්ධො චක්කවත්තිස්ස, ජෙට්ඨො දයිතඔරසො;
ආමුක්කමාලාභරණො, උය්‍යානං උපසඞ්කමි.

3. ‘‘තත්ථාසි රුක්ඛො යසවිපුලො, අභිරූපො බ්‍රහ්මා සුචි;
තමජ්ඣප්පත්වා උපනිසීදි, මහාසොණස්ස හෙට්ඨතො.

4. ‘‘තත්ථ ඤාණවරුප්පජ්ජි, අනන්තං වජිරූපමං;
තෙන විචිනි සඞ්ඛාරෙ, උක්කුජ්ජමවකුජ්ජකං.

5. ‘‘තත්ථ සබ්බකිලෙසානි, අසෙසමභිවාහයි;
පාපුණි කෙවලං බොධිං, බුද්ධඤාණෙ ච චුද්දස.

6. ‘‘පාපුණිත්වාන සම්බොධිං, ධම්මචක්කං පවත්තයි;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **චක්කවත්තිස්සාති** චක්කවත්තිරඤ්ඤො. **ජෙට්ඨොති** පුබ්බජො. **දයිතඔරසොති** දයිතො පියො ඔරසො පුත්තො, දයිතො ඔරසි ගහෙත්වා ලාලිතො පුත්තො දයිතඔරසො නාම. **ආමුක්කමාලාභරණොති** ආමුක්කමුත්තාහාරකෙයූරකටකමකුටකුණ්ඩලමාලො. **උය්‍යානන්ති** බහිනගරෙ ධනඤ්ජයුය්‍යානං නාමාරාමං අගමාසි.

තත්ථාසි රුක්ඛොති තස්මිං උය්‍යානෙ එකො කිර රුක්ඛො රත්තසොණො නාම අහොසි. සො කිර නවුතිහත්ථුබ්බෙධො සමවට්ටක්ඛන්ධො සම්පන්නවිවිධවිටපසාඛො නීලබහලවිපුලපලාසො සන්දච්ඡායො දෙවතාධිවුට්ඨත්තා විගතවිවිධවිහගගණසඤ්චාරො ධරණීතලතිලකභූතො තරුරජ්ජං විය කුරුමානො පරමරමණීයදස්සනො රත්තකුසුමසමලඞ්කතසබ්බසාඛො දෙවමනුස්සනයනරසායනභූතො අහොසි. **යසවිපුලොති** විපුලයසො, සබ්බලොකවිඛ්‍යාතො අත්තනො සම්පත්තියා සබ්බත්ථ පාකටො විස්සුතොති අත්ථො. කෙචි ‘‘තත්ථාසි

රුක්ඛො විපුලො''ති පඨන්ති. **බ්‍රහාති** මහන්තො, දෙවානං පාරිච්ඡත්තකසදිසොති අත්ථො. **තමජ්ඣපත්වාති** තං සොණරුක්ඛං පත්වා අධිපත්වා උපගම්මාති අත්ථො. **හෙට්ඨතොති** තස්ස රුක්ඛස්ස හෙට්ඨා.

ඤාණවරුප්පජ්ජීති ඤාණවරං උදපාදි. **අනන්තන්ති** අප්පමෙය්‍යං අප්පමාණං. **වජිරූපමන්ති** වජිරසදිසං තිඛිණං, අනිච්චානුපස්සනාදිකස්ස විපස්සනාඤාණස්සෙතං අධිවචනං. **තෙන විචිනි සඞ්ඛාරෙති** තෙන විපස්සනාඤාණෙන රූපාදිකෙ සඞ්ඛාරෙ විචිනි. **උක්කුජ්ජමවකුජ්ජකන්ති** සඞ්ඛාරානං උදයඤ්ච වයඤ්ච විචිනීති අත්ථො. තස්මා පච්චයාකාරං සම්මසිත්වා ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානතො වුට්ඨාය පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අභිනිවිසිත්වා උදයබ්බයවසෙන සමපඤ්ඤාස ලක්ඛණානි දිස්වා යාව ගොත්‍රභුඤාණං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරියමග්ගානුක්කමෙන සකලෙ බුද්ධගුණෙ පටිලභීති අත්ථො.

තත්ථාති සොණරුක්ඛෙ. **සබ්බකිලෙසානීති** සබ්බෙපි කිලෙසෙ, ලිඞ්ගවිපරියාසං කත්වා වුත්තං. කෙචි ''තත්ථ සබ්බකිලෙසෙහී''ති පඨන්ති. **අසෙසන්ති** නිරවසෙසං. **අභිවාහයීති** මග්ගොධිනා ච කිලෙසොධිනා ච සබ්බෙ කිලෙසෙ අභිවාහයි, විනාසමුපනෙසීති අත්ථො. **බොධීති** අරහත්තමග්ගඤාණං. **බුද්ධඤාණෙ ච චුද්දසාති** බුද්ධඤාණානි චුද්දස. තානි කතමානීති? මග්ගඵලඤාණානි අට්ඨ, ඡ අසාධාරණඤාණානීති එවමිමානි චුද්දස බුද්ධඤාණානි නාම, ච-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, තෙන අපරානිපි චතස්සො පටිසම්භිදාඤාණානි චතුවෙසාරජ්ජඤාණානි චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණානි පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණානි දසබලඤාණානි සකලෙ ච බුද්ධගුණෙ පාපුණීති අත්ථො.

එවං බුද්ධත්තං පත්වා බ්‍රහ්මායාචනං අධිවාසෙත්වා ධනඤ්ජයුය්‍යානෙ අත්තනා සහ පබ්බජිතෙ සතසහස්සභික්ඛූ සම්මුඛෙ කත්වා ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තදා කොටිසතසහස්සස්ස පඨමාභිසමයො අහොසි. තදා කිර මහාදොණනගරෙ දොණො නාම නාගරාජා ගඞ්ගාතීරෙ පටිවසති මහිද්ධිකො මහානුභාවො මහාජනෙන සක්කතො ගරුකතො මානිතො පූජිතො. සො යස්මිං විසයෙ ජනපදවාසිනො මනුස්සා තස්ස බලිකම්මං න කරොන්ති, තෙසං විසයං අවස්සෙන වා අතිවස්සෙන වා සක්ඛරවස්සෙන වා විනාසෙති.

අථ තීරදස්සනො නාරදො සත්ථා දොණස්ස නාගරාජස්ස විනයනෙ බහූනං පාණීනං උපනිස්සයං දිස්වා මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන පරිවාරිතො තස්ස නාගරාජස්ස නිවාසට්ඨානමගමාසි. තතො තං මනුස්සා දිස්වා එවමාහංසු – ''භගවා, එත්ථ ඝොරවිසො උග්ගතෙජො මහිද්ධිකො මහානුභාවො නාගරාජා පටිවසති, සො තං මා විහෙඨෙස්සති න ගන්තබ්බ''න්ති. භගවා පන තෙසං වචනං අසුණන්තො විය අගමාසි. ගන්ත්වා ච තත්ථස්ස නාගරාජස්ස සක්කාරත්ථාය කතෙ පරමසුරභිගන්ධෙ පුප්ඵසන්ථරෙ නිසීදි. මහාජනො කිර ''නාරදස්ස ච මුනිරාජස්ස දොණස්ස ච නාගරාජස්ස ද්වින්නම්පි යුද්ධං පස්සිස්සාමා''ති සන්නිපති.

අථ අහිනාගො මුනිනාගං තථා නිසින්නං දිස්වා මක්ඛං අසහමානො සන්දිස්සමානකායො හුත්වා පධූපායි. දසබලොපි පධූපායි. පුන නාගරාජා පජ්ජලි . මුනිරාජාපි පජ්ජලි. අථ සො නාගරාජා දසබලස්ස සරීරතො නික්ඛන්තාහි ධූමජාලාහි අතිවිය කිලන්තසරීරො දුක්ඛං අසහමානො ''විසවෙගෙන නං මාරෙස්සාමී''ති විසං විස්සජ්ජෙසි. විසස්ස වෙගෙන සකලොපි ජම්බුදීපො විනස්සෙය්‍ය. තං පන විසං දසබලස්ස සරීරෙ එකලොමම්පි කම්පෙතුං නාසක්ඛි. අථ සො නාගරාජා – ''කා නු ඛො සමණස්ස පවත්ති''ති ඔලොකෙන්තො සරදසමයෙ සූරියං විය චන්දං විය ච පරිපුණ්ණං ඡබ්බණ්ණාහි බුද්ධරස්මීහි විරොචමානං විප්පසන්නවදනසොභං භගවන්තං දිස්වා – ''අහො! මහිද්ධිකො වතායං සමණො, මයා පන අත්තනො බලං අජානන්තෙන අපරද්ධ''න්ති චින්තෙත්වා තාණං ගවෙසී භගවන්තංයෙව සරණමුපගඤ්ඡි. අථ නාරදො මුනිරාජා තං නාගරාජං විනෙත්වා තත්ථ සන්නිපතිතස්ස මහාජනස්ස චිත්තප්පසාදනත්ථං යමකපාටිහාරියං අකාසි. තදා පාණීනං නවුතිකොටිසහස්සානි අරහත්තෙ පතිට්ඨහිංසු. සො දුතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

7. ''මහාදොණං නාගරාජං, විනයන්තො මහාමුනි;
පාටිහෙරං තදාකාසි, දස්සයන්තො සදෙවකෙ.

8. ''තදා දෙවමනුස්සානං, තම්හි ධම්මප්පකාසනෙ;
නවුතිකොටිසහස්සානි, තරිංසු සබ්බසංසය''න්ති.

තත්ථ **පාටිහෙරං තදාකාසීති** අකාසි යමකපාටිහාරියන්ති අත්ථො. අයමෙව වා පාඨො. ''තදා දෙවමනුස්සා වා''තිපි පාඨො. තත්ථ **දෙවමනුස්සානන්ති** සාමිඅත්ථෙ පච්චත්තං. තස්මා දෙවානං මනුස්සානඤ්ච නවුතිකොටිසහස්සානීති අත්ථො. **තරිංසූති** අතික්කමිංසු.

යදා පන අත්තනො පුත්තං නන්දුත්තරකුමාරං ඔවදි, තදා අසීතියා කොටිසහස්සානං තතියාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

9. ''යම්හි කාලෙ මහාවීරො, ඔවදී සකමත්‍රජං;
අසීතිකොටිසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ''ති.

යදා පන ඵුල්ලකොටියීතනගරෙ භද්දසාලො ච විජිතමිත්තො ච ද්වෙ බ්‍රාහ්මණසහායකා අමතරහදං ගවෙසමානා පරිසති නිසින්නං අතිවිසාරදං නාරදසම්මාසම්බුද්ධං අද්දසංසු. තෙ භගවතො කායෙ ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණානි දිස්වා – ‘‘අයං ලොකෙ විවටච්ඡදො සම්මාසම්බුද්ධො’’ති නිට්ඨං ගන්ත්වා භගවති සඤ්ජාතසද්ධා සපරිවාරා භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිංසු. තෙසු පබ්බජිත්වා අරහත්තං පත්තෙසු භගවා භික්ඛූනං කොටිසතසහස්සමජ්ඣෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

10. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, නාරදස්ස මහෙසිනො;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො’’ති.

යස්මිං සමයෙ නාරදො සම්මාසම්බුද්ධො ඤාතිසමාගමෙ අත්තනො පණිධානතො පට්ඨාය බුද්ධවංසං කථෙසි, තදා නවුතිකොටිභික්ඛුසහස්සානං දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

11. ‘‘යදා බුද්ධො බුද්ධගුණං, සනිදානං පකාසයි;
නවුතිකොටිසහස්සානි, සමිංසු විමලා තදා’’ති.

තත්ථ **විමලාති** විගතමලා, ඛීණාසවාති අත්ථො.

යදා පන මහාදොණනාගරාජස්ස විනයනෙ පසන්නො වෙරොචනො නාම නාගරාජා ගඞ්ගාය නදියා තිගාවුතප්පමාණං සත්තරතනමයං මණ්ඩපං නිම්මිනිත්වා සපරිවාරං භගවන්තං තත්ථ නිසීදාපෙත්වා සපරිවාරො සජනපදෙ අත්තනො දානග්ගදස්සනත්ථාය නිමන්තෙත්වා නාගනාටකානි ච තාළාවචරෙ විවිධවෙසාලඞ්කාරධරෙ සන්නිපාතෙත්වා මහාසක්කාරෙන භගවතො සපරිවාරස්ස මහාදානං අදාසි. භොජනාවසානෙ භගවා මහාගඞ්ගං ඔතාරෙන්තො විය අනුමොදනමකාසි. තදා භත්තානුමොදනෙ ධම්මං සුත්වා පසන්නානං එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිතානං අසීතිභික්ඛුසතසහස්සානං මජ්ඣෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

12. ‘‘යදා වෙරොචනො නාගො, දානං දදාති සත්ථුනො;
තදා සමිංසු ජිනපුත්තා, අසීතිසතසහස්සියො’’ති.

තත්ථ **අසීතිසතසහස්සියොති** සතසහස්සානං අසීතියො.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා හිමවන්තපස්සෙ අස්සමං මාපෙත්වා පඤ්චසු අභිඤ්ඤාසු අට්ඨසු සමාපත්තීසු ච චිණ්ණවසී හුත්වා පටිවසති. අථ තස්මිං අනුකම්පාය නාරදො භගවා අසීතියා අරහන්තකොටීහි දසහි ච අනාගාමිඵලට්ඨෙහි උපාසකසහස්සෙහි පරිවුතො තං අස්සමපදං අගමාසි. තාපසො භගවන්තං දිස්වාව පමුදිතහදයො සපරිවාරස්ස භගවතො නිවාසත්ථාය අස්සමං මාපෙත්වා සකලරත්තිං සත්ථුගුණං කිත්තෙත්වා භගවතො ධම්මකථං සුත්වා පුනදිවසෙ උත්තරකුරුං ගන්ත්වා තතො ආහාරං ආහරිත්වා සපරිවාරස්ස බුද්ධස්ස මහාදානං අදාසි. එවං සත්තාහං මහාදානං දත්වා හිමවන්තතො අනග්ඝං ලොහිතචන්දනං ආහරිත්වා තෙන ලොහිතචන්දනෙන භගවන්තං පූජෙසි. තදා නං දසබලො අමරනරපරිවුතො ධම්මකථං කථෙත්වා – ‘‘අනාගතෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

13. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, ජටිලො උග්ගතාපනො;
අන්තලික්ඛචරො ආසිං, පඤ්චාභිඤ්ඤාසු පාරගූ.

14. ‘‘තදාපාහං අසමසමං, සසඞ්ඝං සපරිජ්ජනං;
අන්නපානෙන තප්පෙත්වා, චන්දනෙනාභිපූජයිං.

15. ‘‘සොපි මං තදා බ්‍යාකාසි, නාරදො ලොකනායකො;
අපරිමෙය්‍යිතො කප්පෙ, බුද්ධො ලොකෙ භවිස්සති.

16. ‘‘පධානං පදහිත්වාන…පෙ.… හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

17. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භිය්‍යො හාසෙත්ව මානසං;
අධිට්ඨහිං වතං උග්ගං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තත්ථ **තදාපාහන්ති** තදාපි අහං. **අසමසමන්ති** අසමා නාම අතීතා බුද්ධා, තෙහි අසමෙහි සමං තුල්‍යං අසමසමං. අථ වා අසමා විසමා, සමා අවිසමා සාධවො, තෙසු අසමසමෙසු සමො ‘‘අසමසමසමො’’ති වත්තබ්බෙ එකස්ස සමසද්දස්ස ලොපං කත්වා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං, අසමාවිසමසමන්ති අත්ථො. **සපරිජ්ජනන්ති** සඋපාසකජනං. ‘‘සොපි මං තදා නරමරූනං, මජ්ඣෙ බ්‍යාකාසි චක්ඛුමා’’තිපි පාඨො , සො උත්තානත්ථොව. **භිය්‍යො හාසෙත්ව මානසන්ති** උත්තරිම්පි හාසෙත්වා තොසෙත්වා හදයං. **අධිට්ඨහිං වතං උග්ගන්ති** උග්ගං වතං අධිට්ඨාසිං. ‘‘උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’තිපි පාඨො.

තස්ස පන භගවතො නාරදස්ස ධඤ්ඤවතී නාම නගරං අහොසි, සුදෙවො නාම ඛත්තියො පිතා, අනොමා නාම මාතා, භද්දසාලො ච ජිතමිත්තො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, වාසෙට්ඨො නාම උපට්ඨාකො, උත්තරා ච ඵග්ගුනී ච ද්වෙ

අග්ගසාවිකා, මහාසොණරුක්ඛො බොධි, සරීරං අට්ඨාසීතිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි. තස්ස සරීරප්පභා නිච්චං යොජනං ඵරති, නවුතිවස්සසහස්සානි ආයු, තස්ස පන විජිතසෙනා නාම අග්ගමහෙසී, නන්දුත්තරකුමාරො නාමස්ස පුත්තො අහොසි, විජිතො විජිතාවී විජිතාභිරාමොති තයො පාසාදා අහෙසුං. සො නවවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. සො පදසාව මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමීති. තෙන වුත්තං –

18. ‘‘නගරං ධඤ්ඤවතී නාම, සුදෙවො නාම ඛත්තියො;
අනොමා නාම ජනිකා, නාරදස්ස මහෙසිනො.

23. ‘‘භද්දසාලො ජිතමිත්තො, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
වාසෙට්ඨො නාමුපට්ඨාකො, නාරදස්ස මහෙසිනො.

24. ‘‘උත්තරා ඵග්ගුනී චෙව, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, මහාසොණොති වුච්චති.

26. ‘‘අට්ඨාසීතිරතනානි, අච්චුග්ගතො මහාමුනි;
කඤ්චනග්ඝියසඞ්කාසො, දසසහස්සී විරොචති.

27. ‘‘තස්ස බ්‍යාමප්පභා කායා, නිද්ධාවති දිසොදිසං;
නිරන්තරං දිවාරත්තිං, යොජනං ඵරතෙ සදා.

28. ‘‘න කෙචි තෙන සමයෙන, සමන්තා යොජනෙ ජනා;
උක්කාපදීපෙ උජ්ජාලෙන්ති, බුද්ධරංසීහි ඔත්ථටා.

29. ‘‘නවුතිවස්සසහස්සානි, ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

30. ‘‘යථා උළූහි ගගනං, විචිත්තං උපසොභති;
තථෙව සාසනං තස්ස, අරහන්තෙහි සොභති.

31. ‘‘සංසාරසොතං තරණාය, සෙසකෙ පටිපන්නකෙ;
ධම්මසෙතුං දළ්හං කත්වා, නිබ්බුතො සො නරාසභො.

32. ‘‘සොපි බුද්ධො අසමසමො, තෙපි ඛීණාසවා අතුලතෙජා;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **කඤ්චනග්ඝියසඞ්කාසොති** විවිධරතනවිචිත්තකඤ්චනමයග්ඝිකසදිසරූපසොභො. **දසසහස්සී විරොචතීති** තස්ස පභාය දසසහස්සීපි ලොකධාතු විරොචති, විරාජතීති අත්ථො. තමෙවත්ථං පකාසෙන්තො භගවා **‘‘තස්ස බ්‍යාමප්පභා කායා, නිද්ධාවති දිසොදිස’’**න්ති ආහ. තත්ථ **බ්‍යාමප්පභා කායාති** බ්‍යාමප්පභා වියාති බ්‍යාමප්පභා, අම්හාකං භගවතො බ්‍යාමප්පභා වියාති අත්ථො.

න කෙචීති එත්ථ න-කාරො පටිසෙධත්ථො, තස්ස උජ්ජාලෙන්ති-සද්දෙන සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො. **උක්කාති** දණ්ඩදීපිකා. උක්කා වා පදීපෙ වා කෙචිපි ජනා **න උජ්ජාලෙන්ති** න පජ්ජාලෙන්ති. කස්මාති චෙ? බුද්ධසරීරප්පභාය ඔභාසිතත්තා. **බුද්ධරංසීහීති** බුද්ධරස්මීහි. **ඔත්ථටාති** අධිගතා.

උළූහීති තාරාහි, යථා තාරාහි ගගනතලං විචිත්තං සොභති, තථෙව තස්ස සාසනං අරහන්තෙහි විචිත්තං උපසොභතීති අත්ථො. **සංසාරසොතං තරණායාති** සංසාරසාගරස්ස තරණත්ථං. **සෙසකෙ පටිපන්නකෙති** අරහන්තෙ ඨපෙත්වා කල්‍යාණපුථුජ්ජනෙහි සද්ධිං සෙසෙ සෙක්ඛපුග්ගලෙති අත්ථො. **ධම්මසෙතුන්ති** මග්ගසෙතුං, සෙසපුග්ගලෙ සංසාරතො තාරෙතුං ධම්මසෙතුං ඨපෙත්වා කතසබ්බකිච්චො හුත්වා පරිනිබ්බායීති අත්ථො. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

නාරදබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො නවමො බුද්ධවංසො.

12. පදුමුත්තරබුද්ධවංසවණ්ණනා

නාරදබුද්ධස්ස සාසනං නවුතිවස්සසහස්සානි පවත්තිත්වා අන්තරධායි. සො ච කප්පො විනස්සිත්ථ. තතො පරං කප්පානං අසඞ්ඛෙය්‍යං බුද්ධා ලොකෙ න උප්පජ්ජිංසු. බුද්ධසුඤ්ඤො විගතබුද්ධාලොකො අහොසි. තතො කප්පෙසු ච අසඞ්ඛෙය්‍යෙසු වීතිවත්තෙසු ඉතො කප්පසතසහස්සමත්ථකෙ එකස්මිං කප්පෙ එකො විජිතමාරො ඔහිතභාරො මෙරුසාරො අසංසාරො සත්තසාරො සබ්බලොකුත්තරො **පදුමුත්තරො** නාම බුද්ධො ලොකෙ උදපාදි. සොපි පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා හංසවතීනගරෙ සබ්බජනානන්දකරස්සානන්දස්ස නාම රඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා උදිතොදිතකුලෙ ජාතාය සුජාතාය දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. සා දෙවතාහි කතාරක්ඛා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන හංසවතුය්‍යානෙ පදුමුත්තරකුමාරං විජායි. පටිසන්ධියඤ්චස්ස ජාතියඤ්ච හෙට්ඨා වුත්තප්පකාරානි පාටිහාරියානි අහෙසුං.

තස්ස කිර ජාතියං පදුමවස්සං වස්සි. තෙනස්ස නාමග්ගහණදිවසෙ ඤාතකා ‘‘පදුමුත්තරකුමාරො’’ත්වෙව නාමං අකංසු. සො දසවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. නරවාහන-යසවාහන-වසවත්තිනාමකා තිණ්ණං උතූනං අනුච්ඡවිකා තයො චස්ස පාසාදා අහෙසුං. වසුදත්තාදෙවිප්පමුඛානං ඉත්ථීනං සතසහස්සානි වීසතිසහස්සානි ච පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං. සො වසුදත්තාය දෙවියා පුත්තෙ සබ්බගුණානුත්තරෙ උත්තරකුමාරෙ නාම උප්පන්නෙ චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා – ‘‘මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිස්සාමී’’ති චින්තෙසි. තස්ස චින්තිතමත්තෙව වසවත්තිනාමකො පාසාදො කුම්භකාරචක්කං විය ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා දෙවවිමානමිව පුණ්ණචන්දො විය ච ගගනතලෙන ගන්ත්වා බොධිරුක්ඛං මජ්ඣෙකරොන්තො සොභිතබුද්ධවංසවණ්ණනාය ආගතපාසාදො විය භූමියං ඔතරි.

මහාපුරිසො කිර තතො පාසාදතො ඔතරිත්වා අරහත්තද්ධජභූතානි කාසායානි වත්ථානි දෙවදත්තියානි පාරුපිත්වා තත්ථෙව පබ්බජි. පාසාදො පනාගන්ත්වා සකට්ඨානෙයෙව අට්ඨාසි. මහාසත්තෙන සහගතාය පරිසාය ඨපෙත්වා ඉත්ථියො සබ්බෙ පබ්බජිංසු. මහාපුරිසො තෙහි සහ සත්තාහං පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය උජ්ජෙනිනිගමෙ රුචානන්දසෙට්ඨිධීතාය දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සාලවනෙ දිවාවිහාරං කත්වා සායන්හසමයෙ සුමිත්තාජීවකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා සලලබොධිං උපගන්ත්වා තං පදක්ඛිණං කත්වා අට්ඨත්තිංසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨාය සමාරං මාරබලං විධමිත්වා පඨමෙ යාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරිත්වා දුතියෙ යාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙත්වා තතියෙ යාමෙ පච්චයාකාරං සම්මසිත්වා ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානතො වුට්ඨාය පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අභිනිවිසිත්වා උදයබ්බයවසෙන සමපඤ්ඤාස ලක්ඛණානි දිස්වා යාව ගොත්‍රභුඤාණං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරියමග්ගෙන සකලබුද්ධගුණෙ පටිවිජ්ඣිත්වා සබ්බබුද්ධාචිණ්ණං ‘‘අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා’’ති උදානං උදානෙසි. තදා කිර දසසහස්සචක්කවාළබ්භන්තරං සකලම්පි අලඞ්කරොන්තං විය පදුමවස්සං වස්සි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘නාරදස්ස අපරෙන, සම්බුද්ධො ද්විපදුත්තමො;
පදුමුත්තරො නාම ජිනො, අක්ඛොභො සාගරූපමො.

2. ‘‘මණ්ඩකප්පො වා සො ආසි, යම්හි බුද්ධො අජායථ;
උස්සන්නකුසලා ජනතා, තම්හි කප්පෙ අජායථා’’ති.

තත්ථ **සාගරූපමොති** සාගරසදිසගම්භීරභාවො. **මණ්ඩකප්පො වා සො ආසීති** එත්ථ යස්මිං කප්පෙ ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, අයං මණ්ඩකප්පො නාම. දුවිධො හි කප්පො සුඤ්ඤකප්පො අසුඤ්ඤකප්පො චාති. තත්ථ සුඤ්ඤකප්පෙ බුද්ධපච්චෙකබුද්ධචක්කවත්තිනො න උප්පජ්ජන්ති. තස්මා ගුණවන්තපුග්ගලසුඤ්ඤත්තා **‘‘සුඤ්ඤකප්පො’’**ති වුච්චති.

අසුඤ්ඤකප්පො පඤ්චවිධො – සාරකප්පො මණ්ඩකප්පො වරකප්පො සාරමණ්ඩකප්පො භද්දකප්පොති. තත්ථ ගුණසාරරහිතෙ කප්පෙ ගුණසාරුප්පාදකස්ස ගුණසාරජනනස්ස එකස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස පාතුභාවෙන **‘‘සාරකප්පො’’**ති වුච්චති. යස්මිං පන කප්පෙ ද්වෙ ලොකනායකා උප්පජ්ජන්ති, සො **‘‘මණ්ඩකප්පො’’**ති වුච්චති. යස්මිං කප්පෙ තයො බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, තෙසු පඨමො දුතියං බ්‍යාකරොති, දුතියො තතියන්ති, තත්ථ මනුස්සා පමුදිතහදයා අත්තනා පත්ථිතපණිධානවසෙන වරයන්ති. තස්මා **‘‘වරකප්පො’’**ති වුච්චති. යත්ථ පන කප්පෙ චත්තාරො බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, සො පුරිමකප්පතො විසිට්ඨතරත්තා සාරතරත්තා **‘‘සාරමණ්ඩකප්පො’’**ති වුච්චති. යස්මිං කප්පෙ පඤ්ච බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, සො ‘‘භද්දකප්පො’’ති වුච්චති. සො පන අතිදුල්ලභො. තස්මිං පන කප්පෙ යෙභුය්‍යෙන සත්තා කල්‍යාණසුබබහුලා හොන්ති. යෙභුය්‍යෙන තිහෙතුකා කිලෙසක්ඛයං කරොන්ති, දුහෙතුකා සුගතිගාමිනො හොන්ති, අහෙතුකා හෙතුං පටිලභන්ති. තස්මා සො කප්පො ‘‘භද්දකප්පො’’ති වුච්චති. තෙන වුත්තං – ‘‘අසුඤ්ඤකප්පො පඤ්චවිධො’’තිආදි. වුත්තඤ්හෙතං පොරාණෙහි –

‘‘එකො බුද්ධො සාරකප්පෙ, මණ්ඩකප්පෙ ජිනා දුවෙ;
වරකප්පෙ තයො බුද්ධා, සාරමණ්ඩෙ චතුරො බුද්ධා;
පඤ්ච බුද්ධා භද්දකප්පෙ, තතො නත්ථාධිකා ජිනා’’ති.

යස්මිං පන කප්පෙ පදුමුත්තරදසබලො උප්පජ්ජි, සො සාරකප්පොපි සමානො ගුණසම්පත්තියා මණ්ඩකප්පසදිසත්තා **“මණ්ඩකප්පො”**ති වුත්තො. ඔපම්මත්ථෙ **වා**-සද්දො දට්ඨබ්බො. **උස්සන්නකුසලා**ති උපචිතපුඤ්ඤා. **ජනතා**ති ජනසමූහො.

පදුමුත්තරො පන පරිසුත්තරො භගවා සත්තාහං බොධිපල්ලඞ්කෙ වීතිනාමෙත්වා – ‘‘පථවියං පාදං නික්ඛිපිස්සාමී’’ති දක්ඛිණං පාදං අභිනීහරි. අථ පථවිං භින්දිත්වා විමලකොමලකෙසරකණ්ණිකානි ජලජාමලාවිකලවිපුලපලාසානි ථලජානි ජලජානි උට්ඨහිංසු. තෙසං කිර ධුරපත්තානි නවුතිහත්ථානි කෙසරානි තිංසහත්ථානි කණ්ණිකා ද්වාදසහත්ථා එකෙකස්ස නවඝටප්පමාණා රෙණවො අහෙසුං. සත්ථා පන උබ්බෙධතො අට්ඨපණ්ණාසහත්ථො අහොසි. තස්ස උභින්නං බාහානමන්තරං අට්ඨාරසහත්ථං නලාටං පඤ්චහත්ථං හත්ථපාදා එකාදසහත්ථා අහෙසුං. තස්ස එකාදසහත්ථෙන පාදෙන ද්වාදසහත්ථාය කණ්ණිකාය අක්කන්තමත්තාය නවඝටප්පමාණා රෙණවො උට්ඨහිත්වා අට්ඨපණ්ණාසහත්ථං සරීරප්පදෙසං උග්ගන්ත්වා මනොසිලාචුණ්ණවිචුණ්ණිතං විය කත්වා පච්චොත්ථරන්ති. තදුපාදාය සත්ථා පදුමුත්තරොත්වෙව ලොකෙ පඤ්ඤායිත්ථාති **සංයුත්තභාණකා** වදන්ති.

අථ සබ්බලොකුත්තරො පදුමුත්තරො භගවා බ්‍රහ්මායාචනං සම්පටිච්ඡිත්වා ධම්මදෙසනාය භාජනභූතෙ සත්තෙ ඔලොකෙන්තො මිථිලනගරෙ දෙවලං සුජාතඤ්චාති ද්වෙ රාජපුත්තෙ උපනිස්සයසම්පන්නෙ දිස්වා තඞ්ඛණඤ්ඤෙව අනිලපථෙන ගන්ත්වා මිථිලුය්‍යානෙ ඔතරිත්වා උය්‍යානපාලෙන ද්වෙපි රාජකුමාරෙ පක්කොසාපෙසි. තෙපි ච ‘‘අම්හාකං පිතුච්ඡාපුත්තො පදුමුත්තරකුමාරො පබ්බජිත්වා සම්මාසම්බොධිං පාපුණිත්වා අම්හාකං නගරං සම්පත්තො, හන්ද නං මයං දස්සනාය උපසඞ්කමිස්සාමා’’ති සපරිවාරා පදුමුත්තරං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා පරිවාරෙත්වා නිසීදිංසු. තදා දසබලො තෙහි පරිවුතො තාරාගණපරිවුතො පුණ්ණචන්දො විය විරොචමානො තත්ථ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි, තදා කොටිසතසහස්සානං පඨමො ධම්මාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

3. ‘‘පදුමුත්තරස්ස භගවතො, පඨමෙ ධම්මදෙසනෙ;
කොටිසතසහස්සානං, ධම්මාභිසමයො අහූ’’ති.

අථාපරෙන සමයෙන සරදතාපසසමාගමෙ මහාජනං නිරයසන්තාපෙන සන්තාපෙත්වා ධම්මං දෙසෙන්තො සත්තතිංසසතසහස්සසඞ්ඛෙ සත්තකායෙ ධම්මාමතං පායෙසි, සො දුතියො ධම්මාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

4. ‘‘තතො පරම්පි වස්සන්තෙ, තප්පයන්තෙ ච පාණිනො;
සත්තත්තිංසසතසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහූ’’ති.

යදා පන ආනන්දමහාරාජා වීසතියා පුරිසසහස්සෙහි වීසතියා අමච්චෙහි ච සද්ධිං පදුමුත්තරස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සන්තිකෙ මිථිලනගරෙ පාතුරහොසි. පදුමුත්තරො ච භගවා තෙ සබ්බෙ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බාජෙත්වා තෙහි පරිවුතො ගන්ත්වා පිතුසඞ්ගහං කුරුමානො හංසවතියා රාජධානියා වසති. තත්ථ සො අම්හාකං භගවා විය කපිලපුරෙ ගගනතලෙ රතනචඞ්කමෙ චඞ්කමන්තො බුද්ධවංසං කථෙසි, තදා පඤ්ඤාසසතසහස්සානං තතියො ධම්මාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘යම්හි කාලෙ මහාවීරො, ආනන්දං උපසඞ්කමි;
පිතුසන්තිකං උපගන්ත්වා, ආහනී අමතදුන්දුභිං.

6. ‘‘ආහතෙ අමතභෙරිම්හි, වස්සන්තෙ ධම්මවුට්ඨියා;
පඤ්ඤාසසතසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **ආනන්දං උපසඞ්කමී**ති පිතරං ආනන්දරාජානං සන්ධාය වුත්තං. **ආහනී**ති අභිහනි. **ආහතෙ**ති ආහතාය. **අමතභෙරිම්හී**ති අමතභෙරියා, ලිඞ්ගවිපල්ලාසො දට්ඨබ්බො. ‘‘ආසෙවිතෙ’’තිපි පාඨො, තස්ස ආසෙවිතායාති අත්ථො. **වස්සන්තෙ ධම්මවුට්ඨියා**ති ධම්මවස්සං වස්සන්තෙති අත්ථො. ඉදානි අභිසමයකරණූපායං දස්සෙන්තො –

7. ‘‘ඔවාදකො විඤ්ඤාපකො, තාරකො සබ්බපාණිනං;
දෙසනාකුසලො බුද්ධො, තාරෙසි ජනතං බහු’’න්ති. – ආහ;

තත්ථ **ඔවාදකො**ති සරණසීලධුතඞ්ගසමාදානගුණානිසංසවණ්ණනාය ඔවදතීති ඔවාදකො. **විඤ්ඤාපකො**ති චතුසච්චං විඤ්ඤාපෙතීති විඤ්ඤාපකො, බොධකො. **තාරකො**ති චතුරොඝතාරකො.

යදා පන සත්ථා මිථිලනගරෙ මිථිලුය්‍යානෙ කොටිසතසහස්සභික්ඛුගණමජ්ඣෙ මාඝපුණ්ණමාය පුණ්ණචන්දසදිසවදනො පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

8. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, පදුමුත්තරස්ස සත්ථුනො;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො’’ති.

යදා පන භගවා වෙභාරපබ්බතකූටෙ වස්සාවාසං වසිත්වා පබ්බතසන්දස්සනත්ථං ආගතස්ස මහාජනස්ස ධම්මං දෙසෙත්වා නවුතිකොටිසහස්සානි එහිභික්ඛුභාවෙන පබ්බාජෙත්වා තෙහි පරිවුතො පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

9. ''යදා බුද්ධො අසමසමො, වසි වෙභාරපබ්බතෙ;
නවුතිකොටිසහස්සානං, දුතියො ආසි සමාගමො''ති.

පුන භගවති ගුණවති තිලොකනාථෙ මහාජනස්ස බන්ධනමොක්ඛං කුරුමානෙ ජනපදචාරිකං චරමානෙ අසීතිකොටිසහස්සානං භික්ඛූනං සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

10. ''පුන චාරිකං පක්කන්තෙ, ගාමනිගමරට්ඨතො;
අසීතිකොටිසහස්සානං, තතියො ආසි සමාගමො''ති.

තත්ථ **ගාමනිගමරට්ඨතොති** ගාමනිගමරට්ඨෙහි. අයමෙව වා පාඨො, තස්ස ගාමනිගමරට්ඨෙහි නික්ඛමිත්වා පබ්බජිතානන්ති අත්ථො.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො අනෙකධනකොටිකො ජටිලො නාම මහාරට්ඨිකො හුත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස සචීවරං වරදානමදාසි. සොපි තං භත්තානුමොදනාවසානෙ ''අනාගතෙ කප්පසතසහස්සමත්ථකෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී''ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

11. ''අහං තෙන සමයෙන, ජටිලො නාම රට්ඨිකො;
සම්බුද්ධප්පමුඛං සඞ්ඝං, සභත්තං දුස්සමදාසහං.

12. ''සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, සඞ්ඝමජ්ඣෙ නිසීදිය;
සතසහස්සෙ ඉතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

13. ''පධානං පදහිත්වාන…පෙ.… හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

14. ''තස්සාපි වචනං සුත්වා, උත්තරිං වතමධිට්ඨහිං;
අකාසිං උග්ගදළ්හං ධිතිං, දසපාරමිපූරියා''ති.

තත්ථ **සම්බුද්ධප්පමුඛං සඞ්ඝන්ති** බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස, සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං. **සභත්තං දුස්සමදාසහන්ති** සචීවරං භත්තං අදාසිං අහන්ති අත්ථො. **උග්ගදළහන්ති** අතිදළ්හං. **ධිතින්ති** වීරියං අකාසින්ති අත්ථො.

පදුමුත්තරස්ස පන භගවතො කාලෙ තිත්ථියා නාම නාහෙසුං. සබ්බෙ දෙවමනුස්සා බුද්ධමෙව සරණමගමංසු. තෙන වුත්තං –

15. ''බ්‍යාහතා තිත්ථියා සබ්බෙ, විමනා දුම්මනා තදා;
න තෙසං කෙචි පරිචරන්ති, රට්ඨතො නිච්ඡුභන්ති තෙ.

16. ''සබ්බෙ තත්ථ සමාගන්ත්වා, උපගඤ්ඡුං බුද්ධසන්තිකෙ;
තුවං නාථො මහාවීර, සරණං හොහි චක්ඛුම.

17. ''අනුකම්පකො කාරුණිකො, හිතෙසී සබ්බපාණිනං;
සම්පත්තෙ තිත්ථියෙ සබ්බෙ, පඤ්චසීලෙ පතිට්ඨහි.

18. ''එවං නිරාකුලං ආසි, සුඤ්ඤකං තිත්ථියෙහි තං;
විචිත්තං අරහන්තෙහි, වසීභූතෙහි තාදිභී''ති.

තත්ථ **බ්‍යාහතාති** විහතමානදප්පා. **තිත්ථියාති** එත්ථ තිත්ථං වෙදිතබ්බං, තිත්ථකරො වෙදිතබ්බො, තිත්ථියා වෙදිතබ්බා. තත්ථ සස්සතාදිදිට්ඨිවසෙන තරන්ති එත්ථාති **තිත්ථං,** ලද්ධි. තස්සා ලද්ධියා උප්පාදකො **තිත්ථකරො,** තිත්ථෙ භවා **තිත්ථියාති**. පදුමුත්තරස්ස කිර භගවතො කාලෙ තිත්ථියා නාහෙසුං. යෙ පන සන්ති, තෙපි ඊදිසා අහෙසුන්ති දස්සනත්ථං ''බ්‍යාහතා තිත්ථියා''තිආදි වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **විමනාති** විරූපමානසා. **දුම්මනාති** තස්සෙව වෙවචනං. **න තෙසං කෙචි පරිචරන්තීති** තෙසං අඤ්ඤතිත්ථියානං කෙචිපි පුරිසා පරිකම්මං න කරොන්ති, න භික්ඛං දෙන්ති, න සක්කරොන්ති, න ගරුං කරොන්ති, න මානෙන්ති, න පූජෙන්ති, න ආසනා වුට්ඨහන්ති, න අඤ්ජලිකම්මං කරොන්තීති අත්ථො. **රට්ඨතොති** සකලරට්ඨතොපි. **නිච්ඡුභන්තීති** නීහරන්ති, උස්සාදෙන්ති තෙසං නිවාසං න දෙන්තීති අත්ථො. **තෙති** තිත්ථියා.

උපගඤ්ඡුං බුද්ධසන්තිකෙති එවං තෙහි රට්ඨවාසීහි මනුස්සෙහි උස්සාදියමානා සබ්බෙපි අඤ්ඤතිත්ථියා සමාගන්ත්වා පදුමුත්තරදසබලමෙව සරණමගමංසු. ''ත්වං අම්හාකං සත්ථා නාථො ගති පරායනං සරණ''න්ති එවං වත්වා සරණමගමංසූති අත්ථො. අනුකම්පතීති **අනුකම්පකො**. කරුණාය චරතීති **කාරුණිකො**. **සම්පත්තෙති** සමාගතෙ සරණමුපගතෙ තිත්ථියෙ. **පඤ්චසීලෙ පතිට්ඨහීති** පඤ්චසු සීලෙසු පතිට්ඨාපෙසීති අත්ථො. **නිරාකුලන්ති** අනාකුලං,

අඤ්ඤෙහි ලද්ධිකෙහි අසම්මිස්සන්ති අත්ථො. **සුඤ්ඤකන්ති** සුඤ්ඤං රිත්තං තෙහි තිත්ථියෙහි. **තන්ති** තං භගවතො සාසනන්ති වචනසෙසො දට්ඨබ්බො. **විවිත්තන්ති** විවිත්තවිවිත්තං. **වසීභූතෙහීති** වසීභාවප්පත්තෙහි.

තස්ස පන පදුමුත්තරස්ස භගවතො හංසවතී නාම නගරං අහොසි. පිතා පනස්ස ආනන්දො නාම ඛත්තියො, මාතා සුජාතා නාම දෙවී, දෙවලො ච සුජාතො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, සුමනො නාමුපට්ඨාකො, අමිතා ච අසමා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, සලලරුක්ඛො බොධි, සරීරං අට්ඨපණ්ණාසහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, සරීරප්පභා වස්ස සමන්තා ද්වාදස යොජනානි ගණ්හි, වස්සසතසහස්සං ආයු අහොසි, වසුදත්තා නාම අග්ගමහෙසී, උත්තරො නාම පුත්තො අහොසි. පදුමුත්තරො පන භගවා පරමාභිරාමෙ නන්දාරාමෙ කිර පරිනිබ්බුතො. ධාතුයො පනස්ස න විකිරිංසු. සකලජම්බුදීපවාසිනො මනුස්සා සමාගම්ම ද්වාදසයොජනුබ්බෙධං සත්තරතනමයං චෙතියමකංසු. තෙන වුත්තං –

19. ‘‘නගරං හංසවතී නාම, ආනන්දො නාම ඛත්තියො;
සුජාතා නාම ජනිකා, පදුමුත්තරස්ස සත්ථුනො.

24. ‘‘දෙවලො ච සුජාතො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
සුමනො නාමුපට්ඨාකො, පදුමුත්තරස්ස මහෙසිනො.

25. ‘‘අමිතා ච අසමා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, සලලොති පවුච්චති.

27. ‘‘අට්ඨපණ්ණාසරතනං, අච්චුග්ගතො මහාමුනි;
කඤ්චනග්ඝියසඞ්කාසො, ද්වත්තිංසවරලක්ඛණො.

28. ‘‘කුට්ටා කවාටා භිත්තී ච, රුක්ඛා නගසිලුච්චයා;
න තස්සාවරණං අත්ථි, සමන්තා ද්වාදසයොජනෙ.

29. ‘‘වස්සසතසහස්සානි, ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

30. ‘‘සන්තාරෙත්වා බහුජනං, ඡින්දිත්වා සබ්බසංසයං;
ජලිත්වා අග්ගික්ඛන්ධොව, නිබ්බුතො සො සසාවකො’’ති.

තත්ථ **නගසිලුච්චයාති** නගසඞ්ඛාතා සිලුච්චයා. **ආවරණන්ති** පටිච්ඡාදනං තිරොකරණං. **ද්වාදසයොජනෙති** සමන්තතො ද්වාදසයොජනෙ ඨානෙ භගවතො සරීරප්පභා ඵරිත්වා රත්තින්දිවං තිට්ඨතීති අත්ථො. සෙසගාථාසු සබ්බත්ථ පාකටමෙවාති.

ඉතො පට්ඨාය පාරමීපූරණාදිපුනප්පුනාගතමත්ථං සඞ්ඛිපිත්වා විසෙසත්ථමෙව වත්වා ගමිස්සාම. යදි පන වුත්තමෙව පුනප්පුනං වක්ඛාම, කදා අන්තං ගමිස්සති අයං සංවණ්ණනාති.

පදුමුත්තරබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො දසමො බුද්ධවංසො.

13. සුමෙධබුද්ධවංසවණ්ණනා

පදුමුත්තරෙ පන සම්මාසම්බුද්ධෙ පරිනිබ්බුතෙ සාසනෙපිස්ස අන්තරහිතෙ සත්තතිකප්පසහස්සානි බුද්ධානුප්පජ්ජිංසු, බුද්ධසුඤ්ඤානි අහෙසුං. ඉතො පට්ඨාය තිංසකප්පසහස්සානං මත්ථකෙ එකස්මිං කප්පෙ **සුමෙධො සුජාතො** චාති ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා නිබ්බත්තිංසු. තත්ථ අධිගතමෙධො **සුමෙධො** නාම බොධිසත්තො පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා සුදස්සනනගරෙ සුදත්තස්ස නාම රඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා සුදත්තාය නාම දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන සුදස්සනුය්‍යානෙ තරුණදිවසකරො විය සලිලධරවිවරගතො මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. සො නවවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. තස්ස කිර සුචන්දන-කඤ්චන-සිරිවඩ්ඪනනාමකා තයො පාසාදා අහෙසුං. සුමනමහාදෙවිප්පමුඛානි අට්ඨචත්තාලීසඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා සුමනදෙවියා පුනබ්බසුමිත්තෙ නාම පුත්තෙ ජාතෙ හත්ථියානෙන මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. මනුස්සානඤ්ච කොටිසතමනුපබ්බජි. සො තෙහි පරිවුතො අඩ්ඪමාසං පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය නකුලනිගමෙ නකුලසෙට්ඨිධීතාය දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සිරිවඩ්ඪාජීවකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා නීපබොධිමූලෙ වීසතිහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා සමාරං මාරබලං විධමිත්වා අභිසම්බොධිං පාපුණිත්වා ‘‘අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා’’ති උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං බොධිසමීපෙයෙව වීතිනාමෙත්වා අට්ඨමෙ සත්තාහෙ බ්‍රහ්මුනො ධම්මදෙසනායාචනං සම්පටිච්ඡිත්වා භබ්බපුග්ගලෙ ඔලොකෙන්තො අත්තනො කනිට්ඨභාතිකං සරණකුමාරඤ්ච සබ්බකාමිකුමාරඤ්ච අත්තනා සද්ධිං පබ්බජිතානං භික්ඛූනඤ්ච කොටිසතං චතුසච්චධම්මපටිවෙධසමත්ථෙ දිස්වා ආකාසෙන ගන්ත්වා සුදස්සනනගරසමීපෙ සුදස්සනුය්‍යානෙ ඔතරිත්වා උය්‍යානපාලෙන අත්තනො භාතිකෙ පක්කොසාපෙත්වා තෙසං පරිවාරානං මජ්ඣෙ **ධම්මචක්කං** පවත්තෙසි. තදා කොටිසතසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි, අයං පඨමො අභිසමයො. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘පදුමුත්තරස්ස අපරෙන, සුමෙධො නාම නායකො;
දුරාසදො උග්ගතෙජො, සබ්බලොකුත්තමො මුනි.

2. ‘‘පසන්නනෙත්තො සුමුඛො, බ්‍රහා උජු පතාපවා;
හිතෙසී සබ්බසත්තානං, බහූ මොචෙසි බන්ධනා.

3. ‘‘යදා බුද්ධො පාපුණිත්වා, කෙවලං බොධිමුත්තමං;
සුදස්සනම්හි නගරෙ, ධම්මචක්කං පවත්තයි.

4. ‘‘තස්සාභිසමයා තීණි, අහෙසුං ධම්මදෙසනෙ;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **උග්ගතෙජොති** උග්ගතතෙජො. **පසන්නනෙත්තොති** සුට්ඨු පසන්නනයනො, ධොවිත්වා මජ්ජිත්වා ඨපිතමණිගුළිකා විය පසන්නානි නෙත්තානි හොන්ති. තස්මා සො ‘‘පසන්නනෙත්තො’’ති වුත්තො. මුදුසිනිද්ධනීලවිමලසුඛුමපඛුමාචිතසුප්පසන්නනයනොති අත්ථො. ‘‘සුප්පසන්නපඤ්චනයනො’’තිපි වත්තුං වට්ටති. **සුමුඛොති** පරිපුණ්ණසරදසමයචන්දසදිසවදනො. **බ්‍රහාති** අට්ඨාසීතිහත්ථප්පමාණසරීරත්තා බ්‍රහා මහන්තො, අඤ්ඤෙහි අසාධාරණසරීරප්පමාණොති අත්ථො. **උජූති** බ්‍රහ්මුජුගත්තො උජුමෙව උග්ගතසරීරො දෙවනගරෙ සමුස්සිතසුවණ්ණතොරණසදිසවරසරීරොති අත්ථො. **පතාපවාති** විජ්ජොතමානසරීරො. **හිතෙසීති** හිතගවෙසී. **අභිසමයා තීණීති** අභිසමයා තයො, ලිඞ්ගවිපල්ලාසො කතොති.

යදා පන භගවා කුම්භකණ්ණසදිසානුභාවං කුම්භකණ්ණං නාම මනුස්සභක්ඛං යක්ඛං මහාඅටවිමුඛෙ සන්දිස්සමානඝොරසරීරං වත්තනිඅටවිසඤ්චාරං පච්ඡින්දිත්වා පවත්තමානං පච්චූසසමයෙ මහාකරුණාසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා තතො වුට්ඨාය ලොකං ඔලොකෙන්තො දිස්වා එකකොව අසහායො තස්ස යක්ඛස්ස භවනං ගන්ත්වා අන්තො පවිසිත්වා පඤ්ඤත්තෙ සිරිසයනෙ නිසීදි. අථ ඛො සො යක්ඛො මක්ඛං අසහමානො දණ්ඩාහතො ඝොරවිසො ආසිවිසො විය සංකුද්ධො දසබලං හිංසාපෙතුකාමො අත්තනො අත්තභාවං ඝොරතරං කත්වා පබ්බතසදිසං සීසං කත්වා සූරියමණ්ඩලසදිසානි අක්ඛීනි නිම්මිනිත්වා නඞ්ගලසීසසදිසාතිදීඝවිපුලතිඛිණදාඨායො කත්වා ඔලම්බනීලවිපුලවිසමොදරො තාලක්ඛන්ධසදිසබාහුවිපිටකවිරූපවඞ්කනාසො පබ්බතබිලසදිසවිපුලරත්තමුඛො ථූලපිඞ්ගලඛරඵරුසකෙසො අතිභයානකදස්සනො හුත්වා ආගන්ත්වා සුමෙධස්ස භගවතො පුරතො ඨත්වා පධූපායන්තො පජ්ජලන්තො පාසාණපබ්බතග්ගිජාල-සලිල-කද්දම-ඡාරිකායුධඞ්ගාර-වාලුකප්පකාරා **නවවිධා වස්සවුට්ඨියො** වස්සෙත්වාපි භගවතො ලොමග්ගමත්තම්පි චාලෙතුං අසක්කොන්තො ‘‘භගවන්තං පඤ්හං පුච්ඡිත්වා මාරෙස්සාමී’’ති ආළවකො විය පඤ්හං පුච්ඡි. අයං භගවා පඤ්හාබ්‍යාකරණෙන තං යක්ඛං විනයමුපනෙසි. තතො දුතියදිවසෙ කිරස්ස රට්ඨවාසිනො මනුස්සා සකටභරිතෙන භත්තෙන සහ රාජකුමාරං ආහරිත්වා යක්ඛස්ස අදංසු. අථ යක්ඛො රාජකුමාරං බුද්ධස්ස අදාසි. අටවිද්වාරෙ ඨිතමනුස්සා භගවන්තං උපසඞ්කමිංසු. තදා තස්මිං සමාගමෙ දසබලො යක්ඛස්ස මනොනුකූලං ධම්මං දෙසෙන්තො. නවුතිකොටිසහස්සානං පාණීනං ධම්මචක්ඛුං උප්පාදෙසි, සො දුතියො ධම්මාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘පුනාපරං කුම්භකණ්ණං, යක්ඛං සො දමයී ජිනො;
නවුතිකොටිසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහූ’’ති.

යදා පන උපකාරිනගරෙ සිරිනන්දනුය්‍යානෙ චත්තාරි සච්චානි පකාසයි, තදා අසීතිකොටිසතසහස්සානං තතියො ධම්මාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

6. ‘‘පුනාපරං අමිතයසො, චතුසච්චං පකාසයි;
අසීතිකොටිසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

සුමෙධස්සාපි භගවතො තයො සාවකසන්නිපාතා අහෙසුං. පඨමසන්නිපාතෙ සුදස්සනනගරෙ කොටිසතඛීණාසවා අහෙසුං. පුන දෙවකූටෙ පබ්බතෙ කඨිනත්ථතෙ දුතියෙ නවුතිකොටියො. පුන තතියෙ භගවති චාරිකං චරමානෙ අසීතිකොටියො අහෙසුං. තෙන වුත්තං –

7. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, සුමෙධස්ස මහෙසිනො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

8. ‘‘සුදස්සනං නාම නගරං, උපගඤ්ඡි ජිනො යදා;
තදා ඛීණාසවා භික්ඛූ, සමිංසු සතකොටියො.

9. ‘‘පුනාපරං දෙවකූටෙ, භික්ඛූනං කඨිනත්ථතෙ;
තදා නවුතිකොටීනං, දුතියො ආසි සමාගමො.

10. ‘‘පුනාපරං දසබලො, යදා චරති චාරිකං;
තදා අසීතිකොටීනං, තතියො ආසි සමාගමො’’ති.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො උත්තරො නාම සබ්බජනුත්තරො මාණවො හුත්වා නිදහිත්වා ඨපිතංයෙව අසීතිකොටිධනං විස්සජ්ජෙත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස මහාදානං දත්වා තදා දසබලස්ස ධම්මං සුත්වා සරණෙසු පතිට්ඨාය නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. සොපි නං සත්ථා භොජනානුමොදනං කරොන්තො – ‘‘අනාගතෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

11. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, උත්තරො නාම මාණවො;
අසීතිකොටියො මය්හං, ඝරෙ සන්නිචිතං ධනං.

12. ‘‘කෙවලං සබ්බං දත්වාන, සසඞ්ඝෙ ලොකනායකෙ;
සරණං තස්සුපගඤ්ඡිං, පබ්බජ්ජඤ්චාභිරොචයිං.

13. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, කරොන්තො අනුමොදනං;
තිංසකප්පසහස්සම්හි, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

14. ‘‘පධානං පදහිත්වාන…පෙ.… හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං’’.
බ්‍යාකරණගාථා විත්ථාරෙතබ්බා.

15. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භියෙ‍ාා චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා.

16. ‘‘සුත්තන්තං විනයං චාපි, නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං;
සබ්බං පරියාපුණිත්වාන, සොභයිං ජිනසාසනං.

17. ‘‘තත්ථප්පමත්තො විහරන්තො, නිසජ්ජට්ඨානචඞ්කමෙ;
අභිඤ්ඤාපාරමිං ගන්ත්වා, බ්‍රහ්මලොකමගඤ්ඡහ’’න්ති.

තත්ථ **සන්නිචිතන්ති** නිදහිතං නිධානවසෙන. **කෙවලන්ති** සකලන්ති අත්ථො. **සබ්බන්ති** අසෙසතො දත්වා. **සසඞ්ඝෙති** සසඞ්ඝස්ස. **තස්සුපගඤ්ඡින්ති** තං උපගඤ්ඡිං, උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං. **අභිරොචයින්ති** පබ්බජිං. **තිංසකප්පසහස්සම්හීති** තිංසකප්පසහස්සෙසු අතික්කන්තෙසූති අත්ථො.

තස්ස පන සුමෙධස්ස භගවතො සුදස්සනං නාම නගරං අහොසි, සුදත්තො නාම රාජා පිතා, මාතා සුදත්තා නාම, සරණො ච සබ්බකාමො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, සාගරො නාමුපට්ඨාකො, රාමා ච සුරාමා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, මහානීපරුක්ඛො බොධි, සරීරං අට්ඨාසීතිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, ආයු නවුතිවස්සසහස්සානි, නවවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි, සුමනා නාමස්ස අග්ගමහෙසී, පුනබ්බසුමිත්තො නාම පුත්තො, හත්ථියානෙන නික්ඛමි. සෙසං ගාථාසු දිස්සති. තෙන වුත්තං –

18. ‘‘සුදස්සනං නාම නගරං, සුදත්තො නාම ඛත්තියො;
සුදත්තා නාම ජනිකා, සුමෙධස්ස මහෙසිනො.

23. ‘‘සරණො සබ්බකාමො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
සාගරො නාමුපට්ඨාකො, සුමෙධස්ස මහෙසිනො.

24. ‘‘රාමා චෙව සුරාමා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, මහානීපොති වුච්චති.

26. ‘‘අට්ඨාසීතිරතනානි, අච්චුග්ගතො මහාමුනි;
ඔභාසෙති දිසා සබ්බා, චන්දො තාරගණෙ යථා.

27. ‘‘චක්කවත්තිමණී නාම, යථා තපති යොජනං;
තථෙව තස්ස රතනං, සමන්තා ඵරති යොජනං.

28. ‘‘නවුතිවස්සසහස්සානි, ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

29. ‘‘තෙවිජ්ජඡළභිඤ්ඤෙහි , බලප්පත්තෙහි තාදිහි;
සමාකුලමිදං ආසි, අරහන්තෙහි සාධුහි.

30. ‘‘තෙපි සබ්බෙ අමිතයසා, විප්පමුත්තා නිරූපධී;
ඤාණාලොකං දස්සයිත්වා, නිබ්බුතා තෙ මහායසා’’ති.

තත්ථ **චන්දො තාරගණෙ යථා**ති යථා නාම ගගනෙ පරිපුණ්ණචන්දො තාරාගණෙ ඔභාසෙති පකාසෙති, එවමෙව සබ්බාපි දිසා ඔභාසෙතීති අත්ථො. කෙචි ‘‘චන්දො පන්නරසො යථා’’ති පඨන්ති, සො උත්තානත්ථොව.

චක්කවත්තිමණී නාමාති යථා නාම චක්කවත්තිරඤ්ඤො මණිරතනං චතුහත්ථායාමං සකටනාභිසමපරිණාහං චතුරාසීතිමණිසහස්සපරිවාරං තාරාගණපරිවුතස්ස සරදසමයපරිපුණ්ණරජනිකරස්ස සිරිසමුදයසොභං අච්ඡභයන්තම්ව වෙපුල්ලපබ්බතතො පරමරමණීයදස්සනං මණිරතනමාගච්ඡති, තස්සෙවං ආගච්ඡන්තස්ස සමන්තතො යොජනප්පමාණං ඔකාසං ආභා ඵරති, එවමෙව තස්ස සුමෙධස්සාපි භගවතො සරීරතො ආභාරතනං සමන්තතො යොජනං ඵරතීති අත්ථො.

තෙවිජ්ජඡළභිඤ්ඤෙහීති තෙවිජ්ජෙහි ඡළභිඤ්ඤෙහි චාති අත්ථො. **බලප්පත්තෙහී**ති ඉද්ධිබලප්පත්තෙහි. **තාදිහී**ති තාදිභාවප්පත්තෙහි. **සමාකුල**න්ති සඞ්කිණ්ණං එකකාසාවපජ්ජොතං. **ඉද**න්ති සාසනං සන්ධායාහ, මහීතලං වා. **අමිතයසා**ති අමිතපරිවාරා, අතුලකිත්තිඝොසා වා. **නිරූපධී**ති චතුරූපධිවිරහිතා. සෙසමෙත්ථ ගාථාසු සබ්බත්ථ පාකටමෙවාති.

සුමෙධබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො එකාදසමො බුද්ධවංසො.

14. සුජාතබුද්ධවංසවණ්ණනා

තතො තස්සාපරභාගෙ තස්මිංයෙව මණ්ඩකප්පෙ අනුපුබ්බෙන අපරිමිතායුකෙසු සත්තෙසු අනුක්කමෙන පරිහායිත්වා නවුතිවස්සසහස්සායුකෙසු ජාතෙසු සුජාතරූපකායො පරිසුද්ධජාතො **සුජාතො** නාම සත්ථා ලොකෙ උදපාදි. සොපි පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා සුමඞ්ගලනගරෙ උග්ගතස්ස නාම රඤ්ඤො කුලෙ පභාවතියා නාම අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. නාමග්ගහණදිවසෙ චස්ස නාමං කරොන්තො සකලජම්බුදීපෙ සබ්බසත්තානං සුඛං ජනයන්තො ජාතොති ''සුජාතො'' ත්වෙවස්ස නාමමකංසු. සො නවවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. සිරි උපසිරි සිරිනන්දො චාති තස්ස තයො පාසාදා අහෙසුං. සිරිනන්දාදෙවිප්පමුඛානි තෙවීසති ඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා සිරිනන්දාදෙවියා උපසෙනෙ නාම පුත්තෙ උප්පන්නෙ හංසවහං නාම වරතුරඞ්ගමාරුය්හ මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තං පන පබ්බජන්තං මනුස්සානං කොටි අනුපබ්බජි. අථ සො තෙහි පරිවුතො නව මාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය සිරිනන්දනනගරෙ සිරිනන්දනසෙට්ඨිස්ස ධීතාය දින්නං පරමමධුරං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සායන්හසමයෙ සුනන්දාජීවකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා වෙළුබොධිං උපසඞ්කමිත්වා තෙත්තිංසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා සූරියෙ ධරමානෙයෙව සමාරං මාරබලං විධමිත්වා සම්මාසම්බොධිං පටිවිජ්ඣිත්වා සබ්බබුද්ධානුචිණ්ණං උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං බොධිසමීපෙයෙව වීතිනාමෙත්වා බ්‍රහ්මුනා ආයාචිතො අත්තනො කනිට්ඨභාතිකං සුදස්සනකුමාරං පුරොහිතපුත්තං දෙවකුමාරඤ්ච චතුසච්චධම්මපටිවෙධසමත්ථෙ දිස්වා ආකාසෙන ගන්ත්වා සුමඞ්ගලනගරසමීපෙ සුමඞ්ගලුය්‍යානෙ ඔතරිත්වා උය්‍යානපාලෙන අත්තනො භාතිකං සුදස්සනකුමාරං පුරොහිතපුත්තං දෙවකුමාරඤ්ච පක්කොසාපෙත්වා තෙසං සපරිවාරානං මජ්ඣෙ නිසින්නො ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තත්ථ අසීතියා කොටීනං ධම්මාභිසමයො අහොසි. අයං පඨමාභිසමයො අහොසි.

යදා පන භගවා සුදස්සනුය්‍යානද්වාරෙ මහාසාලමූලෙ යමකපාටිහාරියං කත්වා දෙවෙසු තාවතිංසෙසු වස්සාවාසං උපාගමි, තදා සත්තත්තිංසසතසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. අයං දුතියො අභිසමයො අහොසි. යදා පන සුජාතො දසබලො පිතුසන්තිකං අගමාසි, තදා සට්ඨිසතසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. අයං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ''තත්ථෙව මණ්ඩකප්පම්හි, සුජාතො නාම නායකො;
සීහහනුසභක්ඛන්ධො, අප්පමෙය්‍යො දුරාසදො.

2. ''චන්දොව විමලො බුද්ධො, සතරංසීව පතාපවා;
එවං සොභති සම්බුද්ධො, ජලන්තො සිරියා සදා.

3. ''පාපුණිත්වාන සම්බුද්ධො, කෙවලං බොධිමුත්තමං;
සුමඞ්ගලම්හි නගරෙ, ධම්මචක්කං පවත්තයි.

4. ''දෙසෙන්තෙ පවරං ධම්මං, සුජාතෙ ලොකනායකෙ;
අසීතිකොටී අභිසමිංසු, පඨමෙ ධම්මදෙසනෙ.

5. ''යදා සුජාතො අමිතයසො, දෙවෙ වස්සං උපාගමි;
සත්තත්තිංසසතසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහු.

6. ''යදා සුජාතො අසමසමො, උපගච්ඡි පිතුසන්තිකං;
සට්ඨිසතසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ''ති.

තත්ථ **තත්ථෙව මණ්ඩකප්පම්හී**ති යස්මිං මණ්ඩකප්පෙ සුමෙධො භගවා උප්පන්නො, තත්ථෙව කප්පෙ සුජාතොපි භගවා උප්පන්නොති අත්ථො. **සීහහනූ**ති සීහස්ස විය හනු අස්සාති සීහහනු. සීහස්ස පන හෙට්ඨිමහනුමෙව පුණ්ණං හොති, න උපරිමං. අස්ස පන මහාපුරිසස්ස සීහස්ස හෙට්ඨිමහනු විය ද්වෙපි පරිපුණ්ණානි ද්වාදසියං පක්ඛස්ස චන්දසදිසානි හොන්ති. තෙන වුත්තං ''සීහහනූ''ති. **උසභක්ඛන්ධො**ති උසභස්සෙව සමප්පවට්ටක්ඛන්ධො, සුවට්ටිතසුවණ්ණාලිඞ්ගසදිසක්ඛන්ධොති අත්ථො. **සතරංසීවා**ති දිවසකරො විය. **සිරියා**ති බුද්ධසිරියා. **බොධිමුත්තමන්**ති උත්තමං සම්බොධිං.

සුධම්මවතීනගරෙ සුධම්මුය්‍යානෙ ආගතානං මනුස්සානං ධම්මං දෙසෙත්වා සට්ඨිසතසහස්සානි එහිභික්ඛුභාවෙන පබ්බාජෙත්වා තෙසං මජ්ඣෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. තතො පරං තිදිවොරොහණෙ භගවතො පඤ්ඤාසසතසහස්සානං දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. පුන ''සුදස්සනකුමාරො භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා අරහත්තං පත්තො''ති සුත්වා ''මයම්පි පබ්බජිස්සාමා''ති ආගතානි චත්තාරි පුරිසසතසහස්සානි ගහෙත්වා සුදස්සනත්ථෙරො සුජාතං නරාසභං උපසඞ්කමි. තෙසං භගවා ධම්මං දෙසෙත්වා එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බාජෙත්වා චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙ සන්නිපාතෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

7. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, සුජාතස්ස මහෙසිනො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

8. ‘‘අභිඤ්ඤාබලප්පත්තානං, අප්පත්තානං භවාභවෙ;
සට්ඨිසතසහස්සානි, පඨමං සන්නිපතිංසු තෙ.

9. ‘‘පුනාපරං සන්නිපාතෙ, තිදිවොරොහණෙ ජිනෙ;
පඤ්ඤාසසතසහස්සානං, දුතියො ආසි සමාගමො.

10. ‘‘උපසඞ්කමන්තො නරාසභං, සුදස්සනො අග්ගසාවකො;
චතූහි සතසහස්සෙහි, සම්බුද්ධං උපසඞ්කමී’’ති.

තත්ථ **අප්පත්තානන්ති** භවාභවෙ අසම්පත්තානන්ති අත්ථො. ‘‘අප්පවත්තා භවාභවෙ’’තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො. **තිදිවොරොහණෙති** සග්ගලොකතො ඔතරන්තෙ කත්තුකාරකෙ දට්ඨබ්බො. කාරකවිපල්ලාසෙන වුත්තං. අථ වා **තිදිවොරොහණෙති** තිදිවතො ඔතරණෙ. **ජිනෙති** ජිනස්ස, සාමිඅත්ථෙ භුම්මං දට්ඨබ්බං.

තදා කිර අම්හාකං බොධිසත්තො චක්කවත්තිරාජා හුත්වා ‘‘බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො’’ති සුත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මකථං සුත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස සත්තහි රතනෙහි සද්ධිං චතුමහාදීපරජ්ජං දත්වා සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජි. සකලදීපවාසිනො ජනා රට්ඨුප්පාදං ගහෙත්වා ආරාමිකකිච්චං සාධෙත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස නිච්චං මහාදානමදංසු. සොපි නං සත්ථා – ‘‘අනාගතෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

11. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, චතුදීපම්හි ඉස්සරො;
අන්තලික්ඛචරො ආසිං, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

13. ‘‘චතුදීපෙ මහාරජ්ජං රතනෙ සත්ත උත්තමෙ;
බුද්ධෙ නිය්‍යාතයිත්වාන, පබ්බජිං තස්ස සන්තිකෙ.

14. ‘‘ආරාමිකා ජනපදෙ, උට්ඨානං පටිපිණ්ඩිය;
උපනෙන්ති භික්ඛුසඞ්ඝස්ස, පච්චයං සයනාසනං.

15. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, දසසහස්සිම්හි ඉස්සරො;
තිංසකප්පසහස්සම්හි, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

16. ‘‘පධානං පදහිත්වාන…පෙ… හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

17. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භිය්යො හාසං ජනෙසහං;
අධිට්ඨහිං වතං උග්ගං, දසපාරමිපූරියා.

18. ‘‘සුත්තන්තං විනයඤ්චාපි, නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං;
සබ්බං පරියාපුණිත්වාන, සොභයිං ජිනසාසනං.

19. ‘‘තත්ථප්පමත්තො විහරන්තො, බ්‍රහ්මං භාවෙත්ව භාවනං;
අභිඤ්ඤාපාරමිං ගන්ත්වා, බ්‍රහ්මලොකමගඤ්ඡහ’’න්ති.

තත්ථ **චතුදීපම්හීති** සපරිවාරදීපානං චතුන්නං මහාදීපානන්ති අත්ථො. **අන්තලික්ඛචරොති** චක්කරතනං පුරක්ඛත්වා ආකාසචරො. **රතනෙ සත්තාති** හත්ථිරතනාදීනි සත්ත රතනානි. **උත්තමෙති** උත්තමානි. අථ වා උත්තමෙ බුද්ධෙති අත්ථො දට්ඨබ්බො. **නිය්‍යාතයිත්වානාති** දත්වාන. **උට්ඨානන්ති** රට්ඨුප්පාදං, ආයන්ති අත්ථො. **පටිපිණ්ඩියාති** රාසිං කත්වා සංකඩ්ඪිත්වා. **පච්චයන්ති** චීවරාදිචිවිධං පච්චයං. **දසසහස්සිම්හි ඉස්සරොති** දසසහස්සිලොකධාතුයං ඉස්සරො, තදෙතං ජාතික්ඛෙත්තං සන්ධාය වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අනන්තානං ලොකධාතූනං ඉස්සරො භගවා. **තිංසකප්පසහස්සම්හීති** ඉතො පට්ඨාය තිංසකප්පසහස්සානං මත්ථකෙති අත්ථො.

තස්ස පන සුජාතස්ස භගවතො සුමඞ්ගලං නාම නගරං අහොසි, උග්ගතො නාම රාජා පිතා, පභාවතී නාම මාතා, සුදස්සනො ච සුදෙවො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, නාරදො නාමුපට්ඨාකො, නාගා ච නාගසමාලා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, මහාවෙළුරුක්ඛො බොධි, සො කිර මන්දච්ඡිද්දො ඝනක්ඛන්ධො පරමරමණීයො වෙළුරියමණිවණ්ණෙහි විමලෙහි පත්තෙහි සඤ්ඡන්නවිපුලසාඛො මයූරපිඤ්ඡකලාපො විය විරොචිත්ථ. තස්ස පන භගවතො සරීරං පණ්ණාසහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, ආයු නවුතිවස්සසහස්සානි, සිරිනන්දා නාමස්ස අග්ගමහෙසී, උපසෙනො නාම පුත්තො. තුරඞ්ගවරයානෙන නික්ඛමි. සො පන චන්දවතීනගරෙ සිලාරාමෙ පරිනිබ්බායි. තෙන වුත්තං –

20. ‘‘සුමඞ්ගලං නාම නගරං, උග්ගතො නාම ඛත්තියො;
මාතා පභාවතී නාම, සුජාතස්ස මහෙසිනො.

25. ‘‘සුදස්සනො සුදෙවො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
නාරදො නාමුපට්ඨාකො, සුජාතස්ස මහෙසිනො.

26. ‘‘නාගො ච නාගසමාලා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, මහාවෙළූති වුච්චති.

27. ‘‘සො ච රුක්ඛො ඝනක්ඛන්ධො, අච්ඡිද්දො හොති පත්තිකො;
උජු වංසො බ්‍රහා හොති, දස්සනීයො මනොරමො.

28. ‘‘එකක්ඛන්ධො පවඩ්ඪිත්වා, තතො සාඛා පභිජ්ජති;
යථා සුබද්ධො මොරහත්ථො, එවං සොභති සො දුමො.

29. ‘‘න තස්ස කණ්ටකා හොන්ති, නාපි ඡිද්දං මහා අහු;
විත්ථිණ්ණසාඛො අවිරලො, සන්දච්ඡායො මනොරමො.

31. ‘‘පඤ්ඤාසරතනො ආසි, උච්චත්තනෙන සො ජිනො;
සබ්බාකාරවරූපෙතො, සබ්බගුණමුපාගතො.

32. ‘‘තස්ස පභා අසමසමා, නිද්ධාවති සමන්තතො;
අප්පමාණො අතුලියො, ඔපම්මෙහි අනූපමො.

33. ‘‘නවුතිවස්සසහස්සානි, ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

34. ‘‘යථාපි සාගරෙ ඌමී, ගගනෙ තාරකා යථා;
එවං තදා පාවචනං, අරහන්තෙහි චිත්තිතං.

35. ‘‘සො ච බුද්ධො අසමසමො, ගුණානි ච තානි අතුලියානි;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **අච්ඡිද්දොති** අප්පච්ඡිද්දො. ‘‘අනුදරා කඤ්ඤා’’තිආදීසු විය දට්ඨබ්බං. කෙචි ‘‘ඡිද්දං හොති පරිත්තක’’න්ති පඨන්ති. **පත්තිකොති** බහුපත්තො, කාචමණිවණ්ණෙහි පත්තෙහි සඤ්ඡන්නොති අත්ථො. **උජූති** අවඞ්කො අකුටිලො. **වංසොති** වෙළු. **බ්‍රහාති** සමන්තතො මහා. **එකක්ඛන්ධොති** අවනිරුහො එකො අදුතියො වාති අත්ථො. **පවඩ්ඪිත්වාති** වඩ්ඪිත්වා. **තතො සාඛා පභිජ්ජතීති** තතො වංසග්ගතො පඤ්චවිධා සාඛා නික්ඛමිත්වා පභිජ්ජිත්ථ. ‘‘තතො සාඛා පභිජ්ජථා’’තිපි පාඨො. **සුබද්ධොති** සුට්ඨු පඤ්චබන්ධනාකාරෙන බද්ධො. **මොරහත්ථොති** ආතපසන්නිවාරණත්ථං කතො බද්ධො මොරපිඤ්ඡකලාපො වුච්චති.

න තස්ස කණ්ටකා හොන්තීති තස්ස වංසස්ස කණ්ටකිනොපි රුක්ඛස්ස කණ්ටකා නාහෙසුං. **අවිරලොති** අවිරලසාඛාසඤ්ඡන්නො. **සන්දච්ඡායොති** ඝනච්ඡායො, අවිරලත්තාව සන්දච්ඡායොති වුත්තො. **පඤ්ඤාසරතනො ආසීති** පඤ්ඤාසහත්ථො අහොසි. **සබ්බාකාරවරූපෙතොති** සබ්බෙන ආකාරෙන වරෙහියෙව උපෙතො සබ්බාකාරවරූපෙතො නාම. **සබ්බගුණමුපාගතොති** අනන්තරපදස්සෙව වෙවචනමත්තං.

අප්පමාණොති පමාණරහිතො, පමාණං ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා වා අප්පමාණො. **අතුලියොති** අතුලො, කෙනචි අසදිසොති අත්ථො. **ඔපම්මෙහීති** උපමිතබ්බෙහි. **අනූපමොති** උපමාරහිතො, ‘‘ඉමිනා ච ඉමිනා ච සදිසො’’ති වත්තුං අසක්කුණෙය්‍යභාවතො අනූපමොති අත්ථො. **ගුණානි ච තානීති** ගුණා ච තෙ, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදයො ගුණාති අත්ථො. ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන වුත්තං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සුජාතබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො ද්වාදසමො බුද්ධවංසො.

15. පියදස්සීබුද්ධවංසවණ්ණනා

සුජාතස්ස පන අපරභාගෙ ඉතො අට්ඨකප්පසතාධිකසහස්සකප්පමත්ථකෙ එකස්මිං කප්පෙ **පියදස්සී, අත්ථදස්සී, ධම්මදස්සී**ති තයො බුද්ධා නිබ්බත්තිංසු. තත්ථ **පියදස්සී** නාම භගවා පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා සුධඤ්ඤවතීනගරෙ සුදත්තස්ස නාම රඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා චන්දසදිසවදනාය චන්දාදෙවියා නාම කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන වරුණුය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. තස්ස පන නාමග්ගහණදිවසෙ ලොකස්ස පියානං පාටිහාරියවිසෙසානං දස්සිතත්තා ''පියදස්සී''ත්වෙව නාමමකංසු. සො නවවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. තස්ස කිර සුනිම්මලවිමලගිරිබ්‍රහානාමකා තයො පාසාදා අහෙසුං. විමලාමහාදෙවිප්පමුඛානි තෙත්තිංස ඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා විමලාදෙවියා කඤ්චනවෙළෙ නාම පුත්තෙ උප්පන්නෙ ආජඤ්ඤරථෙන මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. එකා ච නං පුරිසකොටි අනුපබ්බජි. සො තෙහි පරිවුතො මහාපුරිසො ඡ මාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය වරුණබ්‍රාහ්මණගාමෙ වසභබ්‍රාහ්මණස්ස ධීතාය දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සුජාතාජීවකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා කකුධබොධිං උපසඞ්කමිත්වා තෙපඤ්ඤාසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣිත්වා ''අනෙකජාතිසංසාර''න්ති උදානං උදානෙත්වා තත්ථෙව සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා අත්තනා සහ පබ්බජිතානං අරියධම්මපටිවෙධසමත්ථතං ඤත්වා ආකාසෙන තත්ථ ගන්ත්වා උසභවතීනගරසමීපෙ උසභවතුය්‍යානෙ ඔතරිත්වා භික්ඛුකොටිපරිවුතො ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තදා කොටිසතසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. අයං පඨමො අභිසමයො.

පුන උසභවතියා නාම නගරස්ස අවිදූරෙ සුදස්සනපබ්බතෙ සුදස්සනො නාම දෙවරාජා පටිවසති. සො මිච්ඡාදිට්ඨිකො අහොසි. සකලජම්බුදීපෙ පන මනුස්සා තස්ස අනුසංවච්ඡරං සතසහස්සග්ඝනිකං බලිං උපසංහරන්ති. සො සුදස්සනො දෙවරාජා නරරාජෙන සද්ධිං එකාසනෙ නිසීදිත්වා බලිං සම්පටිච්ඡති. අථ පියදස්සී භගවා ''තස්ස සුදස්සනස්ස දෙවරාජස්ස තං දිට්ඨිගතං විනොදෙස්සාමී''ති තස්මිං දෙවරාජෙ යක්ඛසමාගමං ගතෙ තස්ස භවනං පවිසිත්වා සිරිසයනං ආරුහිත්වා ඡබ්බණ්ණරංසියො මුඤ්චන්තො යුගන්ධරපබ්බතෙ සරදසමයෙ සූරියො විය නිසීදි. තස්ස පරිචාරපරිචාරිකා දෙවතායො මාලාගන්ධවිලෙපනාදීහි දසබලං පූජෙත්වා පරිවාරෙත්වා අට්ඨංසු.

සුදස්සනොපි දෙවරාජා යක්ඛසමාගමතො ආගච්ඡන්තො අත්තනො භවනතො ඡබ්බණ්ණරස්මියො නිච්ඡරන්තෙ දිස්වා චින්තෙසි – ''අඤ්ඤෙසු පන දිවසෙසු මම භවනස්ස එදිසී අනෙකරංසිජාලසමුජ්ජලවිභූති න දිට්ඨපුබ්බා. කො නු ඛො ඉධ පවිට්ඨො දෙවො වා මනුස්සො වා''ති ඔලොකෙන්තො උදයගිරිසිඛරමත්ථකෙ සරදසමයදිවසකරමිව ඡබ්බණ්ණරංසිජාලෙන අභිජ්ජලන්තං නිසින්නං භගවන්තං දිස්වා චින්තෙසි – ''අයං මුණ්ඩකසමණො මම පරිචාරෙන පරිජනෙන පරිවුතො වරසයනෙ නිසින්නො''ති කොධාභිභූතමානසො – ''හන්දාහං ඉමස්ස අත්තනො බලං දස්සෙස්සාමී''ති චින්තෙත්වා සකලං තං පබ්බතං එකජාලමකාසි. ''ඉමිනා අග්ගිජාලෙන ඣාරිකාභූතො මුණ්ඩකසමණො''ති ඔලොකෙන්තො අනෙකරංසිජාලවිසරවිප්ඵුරිතවරසරීරං පසන්නවදනවණ්ණසොභං විප්පසන්නඡවිරාගං දසබලමභිජ්ජලන්තං දිස්වා චින්තෙසි – ''අයං සමණො අග්ගිදාහං සහති, හන්දාහං ඉමං සමණං උදකොඝෙන ඔසාදෙත්වා මාරෙස්සාමී''ති අතිගම්භීරං උදකොඝං විමානාභිමුඛං පවත්තෙසි.

තතො උදකොඝෙන පුණ්ණෙ තස්මිං විමානෙ නිසින්නස්ස තස්ස භගවතො චීවරෙ අංසුමත්තං වා සරීරෙ ලොමමත්තං වා න තෙමිත්ථ. තතො සුදස්සනො දෙවරාජා – ''ඉමිනා සමණො නිරස්සාසො මතො භවිස්සතී''ති මන්ත්වා උදකං සඞ්ඛිපිත්වා ඔලොකෙන්තො භගවන්තං අසිතජලධරවිවරගතං සරදසමයරජනිකරමිව විවිධරංසිජාලවිසරෙන විරොචමානං සකපරිසපරිවුතං නිසින්නං දිස්වා අත්තනො මක්ඛං අසහමානො – ''හන්ද මාරෙස්සාමි න''න්ති කොධෙන නවවිධආවුධවස්සං වස්සෙසි. අථස්ස භගවතො ආනුභාවෙන සබ්බාවුධානි නානාවිධපරමරුචිරදස්සනා සුරභිකුසුමමාලා හුත්වා දසබලස්ස පාදමූලෙ නිපතිංසු.

තතො තං අච්ඡරියං දිස්වා සුදස්සනො දෙවරාජා පරමකුපිතමානසො භගවන්තං උභොහි හත්ථෙහි පාදෙසු ගහෙත්වා අත්තනො භවනතො නීහරිතුකාමො උක්ඛිපිත්වා මහාසමුද්දං අතික්කමිත්වා චක්කවාළපබ්බතං ගන්ත්වා – ''කිං නු ඛො සමණො ජීවති වා මතො වා''ති ඔලොකෙන්තො තස්මිංයෙව ආසනෙ නිසින්නං දිස්වා – ''අහො මහානුභාවො අයං සමණො, නාහං ඉමං සමණං ඉතො නික්කඩ්ඪිතුං සක්කොමි. යදි හි මං කොචි ජානිස්සති, අනප්පකො මෙ අයසො භවිස්සති. යාවිමං කොචි න පස්සති, තාව නං විස්සජ්ජෙත්වා ගමිස්සාමී''ති චින්තෙසි.

අථ දසබලො තස්ස චිත්තාචාරං ඤත්වා තථා අධිට්ඨාසි, යථා නං සබ්බෙ දෙවමනුස්සා පස්සන්ති. තස්මිඤ්ච දිවසෙ සකලජම්බුදීපෙ එකසතරාජානො තස්සෙව උපහාරදානත්ථාය සන්නිපතිංසු. තෙ භගවතො පාදෙ ගහෙත්වා නිසින්නං සුදස්සනං දෙවරාජානං නරරාජානො දිස්වා – ''අම්හාකං දෙවරාජා මුනිරාජස්ස පියදස්සිස්ස සත්ථුනො පාදපරිචරියං කරොති, අහො බුද්ධා නාම අච්ඡරියා, අහො බුද්ධගුණා විසිට්ඨා''ති භගවති, පසන්නචිත්තා සබ්බෙ භගවන්තං නමස්සමානා සිරස්මිං අඤ්ජලිං කත්වා අට්ඨංසු. තත්ථ පියදස්සී භගවා තං සුදස්සනං දෙවරාජානං පමුඛං කත්වා ධම්මං දෙසෙසි. තදා දෙවමනුස්සානං නවුතිකොටිසහස්සානි අරහත්තං පාපුණිංසු. සො දුතියො අභිසමයො අහොසි.

යදා පන නවයොජනප්පමාණෙ කුමුදනගරෙ බුද්ධපච්චත්ථිකො දෙවදත්තො විය සොණුත්ථෙරො නාම මහාපදුමකුමාරෙන සද්ධිං මන්තෙත්වා තස්ස පිතරං ඝාතෙත්වා පුන පියදස්සීබුද්ධස්ස වධාය නානප්පකාරං පයොගං කත්වාපි ඝාතෙතුං අසක්කොන්තො සො දොණමුඛනාගරාජාරොහං පක්කොසාපෙත්වා තං පලොභෙත්වා තමත්ථං ආරොචෙසි – ''යදා පනායං සමණො පියදස්සී ඉමං නගරං පිණ්ඩාය පවිසති, තදා දොණමුඛං නාම ගජවරං විස්සජ්ජෙත්වා පියදස්සීසමණං මාරෙහී''ති.

අථ සො ආරොහො හිතාහිතවිචාරණරහිතො රාජවල්ලභො – ''අයං සමණො ඨානන්තරාපි මං චාවෙය්‍යා''ති මන්ත්වා ''සාධූ''ති සම්පටිච්ඡිත්වා දුතියදිවසෙ දසබලස්ස නගරප්පවෙසනසමයං සල්ලක්ඛෙත්වා සුජාතමත්ථකපිණ්ඩකුම්භනලාටං ධනුසදිසදීඝසුණ්ඩතටං සුවිපුලමුදුකණ්ණං මධුපිඞ්ගලනයනං සුන්දරක්ඛන්ධාසනං අනුවට්ටඝනජඝනං නිචිතගුළ්හජාණුඅන්තරං ඊසාසදිසරුචිරදන්තං සුවාලධිං අපචිතමෙචකං සබ්බලක්ඛණසම්පන්නං අසිතජලධරසදිසචාරුදස්සනං සීහවික්කන්තලලිතගාමිනං ජඞ්ගමමිව ධරාධරං සත්තප්පතිට්ඨං සත්තධා පභින්නං සබ්බසො විස්සවන්තං විග්ගහවන්තමිව අන්තකං උපසඞ්කමිත්වා පිණ්ඩකබළඤ්ජනධූපලෙපාදිවිසෙසෙහි භියොයාපි මත්තප්පමත්තං කත්වා අරිවාරණවාරණං එරාවණවාරණමිව අරිජනවාරණං මුනිවාරණං මාරණත්ථාය පෙසෙසි. අථ සො ද්විරදවරො මුත්තමත්තොව ගජමහිංසතුරඞ්ගනරනාරියො හන්ත්වා හතරුධිරපරිරඤ්ජිතසදන්තකරසරීරො අන්තජාලපරියොනද්ධනයනො සකටකවාටකූටාගාරද්වාරතොරණාදීනි භඤ්ජිත්වා කාක-කුලල-ගිජ්ඣාදීහි අනුපරියායමානො හතමහිංසනරතුරඞ්ගදිරදාදීනං අඞ්ගානි ආලුම්පිත්වා මනුස්සභක්ඛො යක්ඛො විය භක්ඛයන්තො දූරතොව දසබලං සිස්සගණපරිවුතං ආගච්ඡන්තං දිස්වා අනිලගරුළසදිසවෙගො වෙගෙන භගවන්තමභිගඤ්ඡි.

අථ පුරවාසිනො පන ජනා භයසන්තාපපරිපූරිතමානසා පාසාදපාකාරවයතරූපගතා තථාගතාභිමුඛමභිධාවන්තං දිස්වා හාහාකාරසද්දමකංසු. කෙචි පන උපාසකා තං නානප්පකාරෙහි නයෙහි නිවාරයිතුමාරභිංසු. අථ සො බුද්ධනාගො හත්ථිනාගමායන්තමොලොකෙත්වා කරුණාවිප්ඵාරසීතලහදයො මෙත්තාය තං ඵරි. තතො සො හත්ථිනාගො මෙත්තාඵරණෙන මුදුකතහදයසන්තානො අත්තනො දොසාපරාධං ඤත්වා ලජ්ජාය භගවතො පුරතො ඨාතුං අසක්කොන්තො පථවියං පවිසන්තො විය සිරසා භගවතො පාදෙසු නිපති. එවං නිපන්නො පන සො තිමිරනිකරසදිසසරීරො සඤ්ඣාප්පභානුරඤ්ජිතවරකනකගිරිසිඛරසමීපමුපගතො අසිතසලිලධරනිකරො විය විරොචිත්ථ.

අථෙවං මුනිරාජපාදමූලෙ කරිරාජානං සිරසා නිපතන්තං දිස්වා නාගරජනා පරමපීතිපූරිතහදයා සාධුකාරසීහනාදං උක්කුට්ඨිසද්දං පවත්තයිංසු. සුරභිකුසුමමාලාචන්දනගන්ධචුණ්ණාලඞ්කාරාදීහි තං අනෙකප්පකාරං පූජෙසුං. සමන්තතො චෙලුක්ඛෙපා පවත්තිංසු. ගගනතලෙ සුරදුන්දුභියො අභිනදිංසු. අථ භගවා තමසිතගිරිසිඛරමිව පාදමූලෙ නිපන්නං දිරදවරං ඔලොකෙත්වා අඞ්කුසධජජාලසඞ්ඛචක්කාලඞ්කතෙන කරතලෙන ගජවරමත්ථකං පරාමසිත්වා තස්ස චිත්තාචාරානුකූලාය ධම්මදෙසනාය තං අනුසාසි –

''ගජවර වදතො සුණොහි වාචං, මම හිතමත්ථයුතඤ්ච තං හජාහි;
තව වධනිරතං පදුට්ඨභාවං, අපනය සන්තමුපෙහි චාරුදන්ති.

''ලොභෙන දොසෙන ච මොහතො වා, යො පාණිනො හිංසති වාරණින්ද;
සො පාණඝාතී සුචිරම්පි කාලං, දුක්ඛං සුඝොරං නරකෙනුභොති.

''මාකාසි මාතඞ්ග පුනෙවරූපං, කම්මං පමාදෙන මදෙන වාපි;
අවීචියං දුක්ඛමසය්හ කප්පං, පප්පොති පාණං අතිපාතයන්තො.

''දුක්ඛං සුඝොරං නරකෙනුභොත්වා, මනුස්සලොකං යදි යාති භියො;
අප්පායුකො හොති විරූපරූපො, විහිංසකො දුක්ඛවිසෙසභාගී.

''යථා ච පාණා පරමං පියා තෙ, මහාජනෙ කුඤ්ජර මන්දනාග;
තථා පරස්සාපි පියාති ඤත්වා, පාණාතිපාතො පරිවජ්ජනීයො.

''දොසෙ ච හිංසානිරතෙ විදිත්වා, පාණාතිපාතා විරතෙ ගුණෙ ච;
පාණාතිපාතං පරිවජ්ජය ත්වං, සග්ගෙ සුඛං ඉච්ඡසි චෙ පරත්ථ.

''පාණාතිපාතා විරතො සුදන්තො, පියො මනාපො භවතීධ ලොකෙ;
කායස්ස භෙදා ච පරං පනස්ස, සග්ගාධිවාසං කථයන්ති බුද්ධා.

''දුක්ඛාගමං නිච්ඡති කොචි ලොකෙ, සබ්බොපි ජාතො සුඛමෙසතෙව;
තස්මා මහානාග විහාය හිංසං, භාවෙහි මෙත්තං කරුණඤ්ච කාලෙ''ති.

අථෙවං දසබලෙනානුසාසියමානො දන්තිවරො සඤ්ඤං පටිලභිත්වා පරමවිනීතො විනයාචාරසම්පන්නො සිස්සො විය අහොසි. එවං සො පියදස්සී භගවා අම්හාකං සත්ථා විය ධනපාලං දොණමුඛං කරිවරං දමිත්වා තත්ථ මහාජනසමාගමෙ ධම්මං දෙසෙසි. තදා අසීතිකොටිසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. අයං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘සුජාතස්ස අපරෙන, සයම්භූ ලොකනායකො;
දුරාසදො අසමසමො, පියදස්සී මහායසො.

2. ‘‘සොපි බුද්ධො අමිතයසො, ආදිච්චොව විරොචති;
සබ්බං තමං නිහන්ත්වාන, ධම්මචක්කං පවත්තයි.

3. ‘‘තස්සාපි අතුලතෙජස්ස, අහෙසුං අභිසමයා තයො;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහු.

4. ‘‘සුදස්සනො දෙවරාජා, මිච්ඡාදිට්ඨිමරොචයි;
තස්ස දිට්ඨිං විනොදෙන්තො, සත්ථා ධම්මමදෙසයි.

5. ‘‘ජනසන්නිපාතො අතුලො, මහාසන්නිපතී තදා;
නවුතිකොටිසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහු.

6. ‘‘යදා දොණමුඛං හත්ථිං, විනෙසි නරසාරථී;
අසීතිකොටිසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

සුමඞ්ගලනගරෙ පාලිතො නාම රාජපුත්තො ච පුරොහිතපුත්තො සබ්බදස්සිකුමාරො චාති ද්වෙ සහායකා අහෙසුං. තෙ පියදස්සිම්හි සම්මාසම්බුද්ධෙ චාරිකං චරන්තෙ ‘‘අත්තනො නගරං සම්පත්තො’’ති සුත්වා කොටිසතසහස්සපරිවාරා පච්චුග්ගමනං කත්වා තස්ස ධම්මං සුත්වා සත්තාහං මහාදානං දත්වා සත්තමෙ දිවසෙ භගවතො භත්තානුමොදනාවසානෙ කොටිසතසහස්සෙහි සද්ධිං පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු. තෙසං පන මජ්ඣෙ භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. අථාපරෙන සමයෙන සුදස්සනදෙවරාජස්ස සමාගමෙ නවුතිකොටියො අරහත්තං පාපුණිංසු. තෙහි පරිවුතො සත්ථා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, අයං දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. පුන දොණමුඛවිනයනෙ අසීතිකොටියො පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු. තෙසං මජ්ඣෙ භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, අයං තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

7. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, තස්සාපි පියදස්සිනො;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො.

8. ‘‘තතො පරං නවුතිකොටී, සමිංසු එකතො මුනී;
තතියෙ සන්නිපාතම්හි, අසීතිකොටියො අහූ’’ති.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො කස්සපො නාම බ්‍රාහ්මණමාණවො ඉතිහාසපඤ්චමානං තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ හුත්වා සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා කොටිසතසහස්සපරිච්චාගෙන පරමාරාමං සඞ්ඝාරාමං කාරෙත්වා සරණෙසු ච පඤ්චසීලෙසු ච පතිට්ඨාසි. අථ නං සත්ථා – ‘‘ඉතො අට්ඨාරසකප්පසතච්චයෙන ගොතමො නාම බුද්ධො ලොකෙ භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

9. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, කස්සපො නාම බ්‍රාහ්මණො;
අජ්ඣායකො මන්තධරො, තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ.

10. ‘‘තස්ස ධම්මං සුණිත්වාන, පසාදං ජනයිං අහං;
කොටිසතසහස්සෙහි, සඞ්ඝාරාමං අමාපයිං.

11. ‘‘තස්ස දත්වාන ආරාමං, හට්ඨො සංවිග්ගමානසො;
සරණෙ පඤ්චසීලෙ ච, දළ්හං කත්වා සමාදියිං.

12. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, සඞ්ඝමජ්ඣෙ නිසීදිය;
අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

13. ‘‘පධානං පදහිත්වාන…පෙ… හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

14. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භිය්යො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තත්ථ **සරණෙ පඤ්චසීලෙ චාති** තීණි සරණානි පඤ්ච සීලානි චාති අත්ථො. **අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙති** ඉතො අට්ඨසතාධිකස්ස කප්පසහස්සස්ස අච්චයෙනාති අත්ථො.

තස්ස පන භගවතො සුධඤ්ඤං නාම නගරං අහොසි. පිතා සුදත්තො නාම රාජා, මාතා සුචන්දා නාම දෙවී, පාලිතො ච සබ්බදස්සී ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, සොභිතො නාමුපට්ඨාකො, සුජාතා ච ධම්මදින්නා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා,

කකුධරුක්ඛො බොධි, සරීරං අසීතිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, නවුතිවස්සසහස්සානි ආයු, විමලා නාමස්ස අග්ගමහෙසී අහොසි, කඤ්චනාවෙළො නාම පුත්තො, සො ආජඤ්ඤරථෙන නික්ඛමීති. තෙන වුත්තං –

15. ‘‘සුධඤ්ඤං නාම නගරං, සුදත්තො නාම ඛත්තියො;
චන්දා නාමාසි ජනිකා, පියදස්සිස්ස සත්ථුනො.

20. ‘‘පාලිතො සබ්බදස්සී ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
සොභිතො නාමුපට්ඨාකො, පියදස්සිස්ස සත්ථුනො.

21. ‘‘සුජාතා ධම්මදින්නා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, කකුධොති පවුච්චති.

23. ‘‘සොපි බුද්ධො අමිතයසො, ද්වත්තිංසවරලක්ඛණො;
අසීතිහත්ථමුබ්බෙධො, සාලරාජාව දිස්සති.

24. ‘‘අග්ගිචන්දසූරියානං, නත්ථී තාදිසිකා පභා;
යථා අහු පභා තස්ස, අසමස්ස මහෙසිනො.

25. ‘‘තස්සාපි දෙවදෙවස්ස, ආයු තාවතකං අහු;
නවුතිවස්සසහස්සානි, ලොකෙ අට්ඨාසි චක්ඛුමා.

26. ‘‘සොපි බුද්ධො අසමසමො, යුගානිපි තානි අතුලියානි;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **සාලරාජා වා**ති සබ්බඵාලිඵුල්ලො පරමරමණීයදස්සනො සමවට්ටක්ඛන්ධො සාලරාජා විය දිස්සති. **යුගානිපි තානී**ති අග්ගසාවකයුගාදීනි යුගළානි. සෙසගාථාසු සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

පියදස්සීබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො තෙරසමො බුද්ධවංසො.

16. අත්ථදස්සීබුද්ධවංසවණ්ණනා

පියදස්සිම්හි සම්මාසම්බුද්ධෙ පරිනිබ්බුතෙ තස්ස සාසනෙ ච අන්තරහිතෙ පරිහායිත්වා වඩ්ඪිත්වා අපරිමිතායුකෙසු මනුස්සෙසු අනුක්කමෙන පරිහායිත්වා වස්සසතසහස්සායුකෙසු ජාතෙසු පරමත්ථදස්සී **අත්ථදස්සී** නාම බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජි. සො පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා පරමසොභනෙ සොභනෙ නාම නගරෙ සාගරස්ස නාම රඤ්ඤො කුලෙ අග්ගමහෙසියා සුදස්සනදෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දස මාසෙ ගබ්භෙ වසිත්වා සුචින්ධනුය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. මාතුකුච්ඡිතො මහාපුරිසෙ නික්ඛන්තමත්තෙ සුචිරකාලනිහිතානි කුලපරම්පරාගතානි මහානිධානානි ධනසාමිකා පටිලභිංසූති තස්ස නාමග්ගහණදිවසෙ ‘‘අත්ථදස්සී’’ති නාමමකංසු. සො දසවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. අමරගිරි-සුරගිරි-ගිරිවාහනනාමකා පරමසුරභිජනකා තයො වස්ස පාසාදා අහෙසුං. විසාඛාදෙවිප්පමුඛානි තෙත්තිංස ඉත්ථිසහස්සානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා විසාඛාදෙවියා සෙලකුමාරෙ නාම පුත්තෙ උප්පන්නෙ සුදස්සනං නාම අස්සරාජං අභිරුහිත්වා මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තං නව මනුස්සකොටියො අනුපබ්බජිංසු. තෙහි පරිවුතො සො මහාපුරිසො අට්ඨ මාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය සුචින්ධරනාගියා උපහාරත්ථාය ආනීතං මධුපායාසං මහාජනෙන සන්දිස්සමානසබ්බසරීරාය නාගියා සහ සුවණ්ණපාතියා දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා තරුණතරුසතසමලඞ්කතෙ තරුණසාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සායන්හසමයෙ ධම්මරුචිනා මහාරුචිනා නාම නාගරාජෙන දින්නා අට්ඨ කුසතිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා චම්පකබොධිං උපසඞ්කමිත්වා තෙපඤ්ඤාසහත්ථායාමවිත්ථතං කුසතිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා සම්බොධිං පත්වා සබ්බබුද්ධාචිණ්ණං – ‘‘අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා’’ති උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං බොධිසමීපෙයෙව වීතිනාමෙත්වා බ්‍රහ්මුනො ධම්මදෙසනායාචනං සම්පටිච්ඡිත්වා අත්තනා සහ පබ්බජිතනවභික්ඛුකොටියො අරියධම්මපටිවෙධසමත්ථෙ දිස්වා ආකාසෙන ගන්ත්වා අනොමනගරසමීපෙ අනොමුය්‍යානෙ ඔතරිත්වා තෙහි පරිවුතො තත්ථ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තදා කොටිසතසහස්සානං පඨමො ධම්මාභිසමයො අහොසි.

පුන භගවති ලොකනායකෙ දෙවලොකචාරිකං චරිත්වා තත්ථ ධම්මං දෙසෙන්තෙ කොටිසතසහස්සානං දුතියො අභිසමයො අහොසි. යදා පන භගවා අත්ථදස්සී අම්හාකං භගවා විය කපිලවත්ථුපුරං සොභනපුරං පවිසිත්වා ධම්මං දෙසෙසි, තදා කොටිසතසහස්සානං තතියො ධම්මාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘තත්ථෙව මණ්ඩකප්පම්හි, අත්ථදස්සී මහායසො;
මහාතමං නිහන්ත්වාන, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං.

2. ‘‘බ්‍රහ්මුනා යාචිතො සන්තො, ධම්මචක්කං පවත්තයි;
අමතෙන තප්පයී ලොකං, දසසහස්සී සදෙවකං.

3. ‘‘තස්සාපි ලොකනාථස්ස, අහෙසුං අභිසමයා තයො;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහු.

4. ‘‘යදා බුද්ධො අත්ථදස්සී, චරති දෙවචාරිකං;
කොටිසතසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහු.

5. ‘‘පුනාපරං යදා බුද්ධො, දෙසෙසි පිතුසන්තිකෙ;
කොටිසතසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **තත්ථෙවාති** තස්මිඤ්ඤෙව කප්පෙති අත්ථො. එත්ථ පන වරකප්පො ‘‘මණ්ඩකප්පො’’ති අධිප්පෙතො. ‘‘යස්මිං කප්පෙ තයො බුද්ධා නිබ්බත්තන්ති, සො කප්පො වරකප්පො’’ති හෙට්ඨා පදුමුත්තරබුද්ධවංසවණ්ණනායං වුත්තො. තස්මා වරකප්පො ඉධ ‘‘මණ්ඩකප්පො’’ති වුත්තො. **නිහන්ත්වානාති** නිහනිත්වා. අයමෙව වා පාඨො. **සන්තොති** සමානො. **අමතෙනාති** මග්ගඵලාධිගමාමතපානෙන. **තප්පයීති** අතප්පයි, පීණෙසීති අත්ථො. **දසසහස්සීති** දසසහස්සිලොකධාතුං. **දෙවචාරිකන්ති** දෙවානං විනයනත්ථං දෙවලොකචාරිකන්ති අත්ථො.

සුචන්දකනගරෙ කිර සන්තො ච රාජපුත්තො උපසන්තො ච පුරොහිතපුත්තො තීසු වෙදෙසු සබ්බසමයන්තරෙසු ච සාරමදිස්වා නගරස්ස චතූසු ද්වාරෙසු චත්තාරො පණ්ඩිතෙ විසාරදෙ ච මනුස්සෙ ඨපෙසුං – ‘‘යං පන තුම්හෙ පණ්ඩිතං සමණං වා බ්‍රාහ්මණං වා පස්සථ සුණාථ වා, තං අම්හාකං ආගන්ත්වා ආරොචෙථා’’ති. තෙන ච සමයෙන අත්ථදස්සී ලොකනාථො සුචන්දකනගරං සම්පාපුණි. අථ තෙහි නිවෙදිතා පුරිසා ගන්ත්වා තෙසං දසබලස්ස තත්ථාගමනං පටිවෙදෙසුං. තතො තෙ සන්තොපසන්තා තථාගතාගමනං සුත්වා පහට්ඨමානසා සහස්සපරිවාරා දසබලං අසමං පච්චුග්ගන්ත්වා අභිවාදෙත්වා නිමන්තෙත්වා සත්තාහං බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස අසදිසං මහාදානං දත්වා සත්තමෙ දිවසෙ සකලනගරවාසීහි මනුස්සෙහි සද්ධිං ධම්මකථං සුණිංසු. තස්මිං කිර දිවසෙ අට්ඨනවුතිසහස්සානි එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු. තාය පරිසාය මජ්ඣෙ භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි.

යදා පන භගවා අත්තනො පුත්තස්ස සෙලත්ථෙරස්ස ධම්මං දෙසෙන්තො අට්ඨාසීතිසහස්සානි පසාදෙත්වා එහිභික්ඛුභාවෙන පබ්බාජෙත්වා අරහත්තං පාපෙත්වා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. පුන මහාමඞ්ගලසමාගමෙ මාඝපුණ්ණමායං දෙවමනුස්සානං ධම්මං දෙසෙන්තො අට්ඨසත්තතිසහස්සානි අරහත්තං පාපෙත්වා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

6. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, තස්සාපි ච මහෙසිනො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

7. ‘‘අට්ඨනවුතිසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො;
අට්ඨාසීතිසහස්සානං, දුතියො ආසි සමාගමො.

8. ‘‘අට්ඨසත්තතිසහස්සානං, තතියො ආසි සමාගමො;
අනුපාදා විමුත්තානං, විමලානං මහෙසින’’න්ති.

තදා කිර අම්හාකං බොධිසත්තො චම්පකනගරෙ සුසීමො නාම බ්‍රාහ්මණමහාසාලො ලොකසම්මතො අහොසි. සො සබ්බවිභවජාතං දීනානාථකපණද්ධිකාදීනං විස්සජ්ජෙත්වා හිමවන්තසමීපං ගන්ත්වා තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අට්ඨ සමාපත්තියො පඤ්ච අභිඤ්ඤායො ච නිබ්බත්තෙත්වා මහිද්ධිකො මහානුභාවො හුත්වා මහාජනස්ස කුසලාකුසලානං ධම්මානං අනවජ්ජසාවජ්ජභාවඤ්ච දස්සෙත්වා බුද්ධුප්පාදං ආගමයමානො අට්ඨාසි.

අථාපරෙන සමයෙන අත්ථදස්සිම්හි ලොකනායකෙ ලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා සුදස්සනමහානගරෙ අට්ඨන්නං පරිසානං මජ්ඣෙ ධම්මාමතවස්සං වස්සෙන්තෙ තස්ස ධම්මං සුත්වා සග්ගලොකං ගන්ත්වා දිබ්බානි මන්දාරවපදුමපාරිච්ඡත්තකාදීනි පුප්ඵානි දෙවලොකතො ආහරිත්වා අත්තනො ආනුභාවං දස්සෙන්තො දිස්සමානසරීරො චතුසු දිසාසු චතුද්දීපිකමහාමෙඝො විය පුප්ඵවස්සං වස්සෙත්වා සමන්තතො පුප්ඵමණ්ඩපං පුප්ඵමයග්ඝිතොරණහෙමජාලාදීනි පුප්ඵමයානි කත්වා මන්දාරවපුප්ඵච්ඡත්තෙන දසබලං පූජෙසි. සොපි නං භගවා – ‘‘අනාගතෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

9. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, ජටිලො උග්ගතාපනො;
සුසීමො නාම නාමෙන, මහියා සෙට්ඨසම්මතො.

10. ‘‘දිබ්බං මන්දාරවං පුප්ඵං, පදුමං පාරිච්ඡත්තකං;
දෙවලොකා හරිත්වාන, සම්බුද්ධමභිපූජයිං.

11. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, අත්ථදස්සී මහාමුනි;
අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

12. ‘‘පධානං පදහිත්වාන…පෙ… හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

13. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, හට්ඨො සංවිග්ගමානසො;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තත්ථ **ජටිලොති** ජටා අස්ස අත්ථීති ජටිලො. **මහියා සෙට්ඨසම්මතොති** සකලෙනපි ලොකෙන සෙට්ඨො උත්තමො පවරොති එවං සම්මතො සම්භාවිතොති අත්ථො.

තස්ස පන භගවතො සොභනං නාම නගරං අහොසි. සාගරො නාම රාජා පිතා, සුදස්සනා නාම මාතා, සන්තො උපසන්තො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, අභයො නාමුපට්ඨාකො, ධම්මා ච සුධම්මා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, චම්පකරුක්ඛො බොධි, සරීරං අසීතිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි. සරීරප්පභා සමන්තතො සබ්බකාලං යොජනමත්තං ඵරිත්වා අට්ඨාසි, ආයු වස්සසතසහස්සං, විසාඛා නාමස්ස අග්ගමහෙසී, සෙලො නාම පුත්තො, අස්සයානෙන නික්ඛමි. තෙන වුත්තං –

14. ‘‘සොභනං නාම නගරං, සාගරො නාම ඛත්තියො;
සුදස්සනා නාම ජනිකා, අත්ථදස්සිස්ස සත්ථුනො.

19. ‘‘සන්තො ච උපසන්තො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
අභයො නාමුපට්ඨාකො, අත්ථදස්සිස්ස සත්ථුනො.

20. ‘‘ධම්මා චෙව සුධම්මා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, චම්පකොති පවුච්චති.

22. ‘‘සොපි බුද්ධො අසමසමො, අසීතිහත්ථමුග්ගතො;
සොභතෙ සාලරාජාව, උළුරාජාව පූරිතො.

23. ‘‘තස්ස පාකතිකා රංසී, අනෙකසතකොටියො;
උද්ධං අධො දස දිසා, ඵරන්ති යොජනං සදා.

24. ‘‘සොපි බුද්ධො නරාසභො, සබ්බසත්තුත්තමො මුනි;
වස්සසතසහස්සානි, ලොකෙ අට්ඨාසි චක්ඛුමා.

25. ‘‘අතුලං දස්සෙත්වා ඔභාසං, විරොචෙත්වා සදෙවකෙ;
සොපි අනිච්චතං පත්තො, යථග්ගුපාදානසඞ්ඛයා’’ති.

තත්ථ **උළුරාජාව පූරිතොති** සරදසමයපරිපුණ්ණවිමලසකලමණ්ඩලො තාරකරාජා වියාති අත්ථො. **පාකතිකාති** පකතිවසෙන උප්පජ්ජමානා, න අධිට්ඨානවසෙන. යදා ඉච්ඡති භගවා, තදා අනෙකකොටිසතසහස්සෙපි චක්කවාළෙ ආභාය ඵරෙය්‍ය. **රංසීති** රස්මියො. **උපාදානසඞ්ඛයාති** උපාදානක්ඛයා ඉන්ධනක්ඛයා අග්ගි විය. සොපි භගවා චතුන්නං උපාදානානං ඛයෙන අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා අනුපමනගරෙ අනොමාරාමෙ පරිනිබ්බායි. ධාතුයො පනස්ස අධිට්ඨානෙන විකිරිංසු. සෙසමෙත්ථ ගාථාසු උත්තානමෙවාති.

අත්ථදස්සීබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො චුද්දසමො බුද්ධවංසො.

17. ධම්මදස්සීබුද්ධවංසවණ්ණනා

අත්ථදස්සිම්හි සම්මාසම්බුද්ධෙ පරිනිබ්බුතෙ අන්තරකප්පෙ ච වීතිවත්තෙ අපරිමිතායුකෙසු සත්තෙසු අනුපුබ්බෙන පරිහායිත්වා වස්සසතසහස්සායුකෙසු ජාතෙසු **ධම්මදස්සී** නාම සත්ථා ලොකාලොකකරො ලොභාදිලොකමලවිනයකරො ලොකෙකනායකො ලොකෙ උදපාදි. සොපි භගවා පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා සරණනගරෙ සබ්බලොකසරණස්ස සරණස්ස නාම රඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා සුනන්දාය නාම දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. සො දසන්නං මාසානං අච්චයෙන සරණුය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො පාවුස්සකාලෙ සලිලධරවිවරගතො පුණ්ණචන්දො විය නික්ඛමි. මහාපුරිසෙ පන මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තෙයෙව අධිකරණවොහාරසත්ථපොත්ථකෙසු අධම්මියා වොහාරා සයමෙව අන්තරධායිංසු. ධම්මිකවොහාරායෙව අට්ඨංසු. තෙනස්ස නාමග්ගහණදිවසෙ ‘‘ධම්මදස්සී’’ති නාමමකංසු. සො අට්ඨවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. තස්ස කිර අරජ-විරජ-සුදස්සනනාමකා තයො පාසාදා අහෙසුං. විචිකොළිදෙවිප්පමුඛානං ඉත්ථීනං වීසතිසහස්සාධිකං සතසහස්සං අහොසි.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා විචිකොළිදෙවියා පුඤ්ඤවඩ්ඪනෙ නාම පුත්තෙ උප්පන්නෙ දෙවකුමාරො විය අතිවිය සුඛුමාලො දෙවසම්පත්තිම්පි සම්පත්තිමනුභවමානො මජ්ඣිමයාමෙ වුට්ඨාය සිරිසයනෙ නිසින්නො නිද්දොපගතානං ඉත්ථීනං විප්පකාරං දිස්වා සඤ්ජාතසංවෙගො මහාභිනික්ඛමනාය චිත්තං උප්පාදෙසි. චිත්තුප්පාදසමනන්තරමෙවස්ස සුදස්සනපාසාදො ගගනතලමබ්භුග්ගන්ත්වා චතුරඞ්ගිනියා සෙනාය පරිවුතො දුතියො දිවසකරො විය දිබ්බවිමානං විය ච ගන්ත්වා රත්තකුරවකතරුබොධිසමීපෙයෙව ඔතරිත්වා අට්ඨාසි. මහාපුරිසො කිර බ්‍රහ්මුනා උපනීතානි කාසායානි ගහෙත්වා පබ්බජිත්වා පාසාදතො ඔතරිත්වා අවිදූරෙ අට්ඨාසි. පාසාදො පුන ආකාසෙන ගන්ත්වා බොධිරුක්ඛං අන්තොකත්වා පථවියං පතිට්ඨාසි. ඉත්ථීයොපි සපරිවාරා පාසාදතො ඔතරිත්වා අඩ්ඪගාවුතමත්තං ගන්ත්වා අට්ඨංසු. තත්ථ ඉත්ථියො ච තාසං පරිචාරිකා චෙටිකායො ච ඨපෙත්වා සබ්බෙ මනුස්සා තං අනුපබ්බජිංසු. භික්ඛූනං කොටිසතසහස්සං අහොසි.

අථ ධම්මදස්සී බොධිසත්තො සත්තාහං පධානචරියං චරිත්වා විචිකොළිදෙවියා දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා බදරවනෙ දිවාවිහාරං කත්වා සායන්හසමයෙ සිරිවඩ්ඪනෙන නාම යවපාලකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා බිම්බිජාලබොධිං උපගන්ත්වා තෙපණ්ණාසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා තත්ථ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣිත්වා – ‘‘අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා’’ති උදානං උදානෙත්වාව බොධිසමීපෙ සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා කතබ්‍රහ්මයාචනො අත්තනා සද්ධිං පබ්බජිතස්ස භික්ඛූනං කොටිසතසහස්සස්ස සද්ධම්මප්පටිවෙධසමත්ථතං ඤත්වා අට්ඨාරසයොජනිකමග්ගං එකාහෙනෙව ඉසිපතනං ගන්ත්වා තෙහි පරිවුතො තත්ථ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි, තදා කොටිසතසහස්සානං පඨමාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘තත්ථෙව මණ්ඩකප්පම්හි, ධම්මදස්සී මහායසො;
තමන්ධකාරං විධමිත්වා, අතිරොචති සදෙවකෙ.

2. ‘‘තස්සාපි අතුලතෙජස්ස, ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **තමන්ධකාරන්ති** තමසඞ්ඛාතං මොහන්ධකාරන්ති අත්ථො.

යදා පන තගරනාමකෙ නගරෙ සඤ්ජයො නාම රාජා කාමෙසු ආදීනවං නෙක්ඛම්මං ඛෙමතො ච දිස්වා ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජි. තං නවුතිකොටියො අනුපබ්බජිංසු. තෙ සබ්බෙයෙව පඤ්චාභිඤ්ඤාඅට්ඨසමාපත්තිලාභිනො අහෙසුං. අථ සත්ථා ධම්මදස්සී තෙසං උපනිස්සයසම්පත්තිං දිස්වා ආකාසෙන ගන්ත්වා සඤ්ජයස්ස තාපසස්ස අස්සමපදං ගන්ත්වා ආකාසෙ ඨත්වා තෙසං තාපසානං අජ්ඣාසයානුරූපං ධම්මං දෙසෙත්වා ධම්මචක්ඛුං උප්පාදෙසි, සො දුතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

3. ‘‘යදා බුද්ධො ධම්මදස්සී, විනෙසි සඤ්ජයං ඉසිං;
තදා නවුතිකොටීනං, දුතියාභිසමයො අහූ’’ති.

යදා පන සක්කො දෙවානමින්දො දසබලස්ස ධම්මං සොතුකාමො තං උපසඞ්කමි, තදා අසීතියා කොටීනං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

4. ‘‘යදා සක්කො උපගඤ්ඡි, සපරිසො විනායකං;
තදා අසීතිකොටීනං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

යදා පන සරණනගරෙ වෙමාතිකභාතිකං පදුමකුමාරං ඵුස්සදෙවකුමාරඤ්ච සපරිවාරෙ පබ්බාජෙසි, තස්මිං අන්තොවස්සෙ පබ්බජිතානං භික්ඛූනං කොටිසතසහස්සානං මජ්ඣෙ විසුද්ධිපවාරණං පවාරෙසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. පුන භගවතො දෙවලොකතො ඔරොහණෙ සතකොටීනං දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. යදා පන සුදස්සනාරාමෙ තෙරසන්නං ධුතගුණානං ගුණෙ ආනිසංසෙ පකාසෙත්වා හාරිතං නාම මහාසාවකං එතදග්ගෙ

ඨපෙසි, තදා අසීතියා කොටීනං මජ්ඣෙ භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘තස්සාපි දෙවදෙවස්ස, සන්නිපාතා තයො අහුං;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

6. ‘‘යදා බුද්ධො ධම්මදස්සී, සරණෙ වස්සං උපාගමි;
තදා කොටිසතසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො.

7. ‘‘පුනාපරං යදා බුද්ධො, දෙවතො එති මානුසං;
තදාපි සතකොටීනං, දුතියො ආසි සමාගමො.

8. ‘‘පුනාපරං යදා බුද්ධො, පකාසෙසි ධුතෙ ගුණෙ;
තදා අසීතිකොටීනං, තතියො ආසි සමාගමො’’ති.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො සක්කො දෙවරාජා හුත්වා ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවෙහි පරිවුතො ආගන්ත්වා දිබ්බෙහි ගන්ධපුප්ඵාදීහි දිබ්බතූරියෙහි ච තථාගතං පූජෙසි. සොපි නං සත්ථා – ‘‘අනාගතෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

9. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, සක්කො ආසිං පුරින්දදො;
දිබ්බෙන ගන්ධමාලෙන, තූරියෙනාභිපූජයිං.

10. ‘‘සොපි මං තදා බ්‍යාකාසි, දෙවමජ්ඣෙ නිසීදිය;
අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

11. ‘‘පධානං පදහිත්වාන...පෙ... හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

12. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භිය්‍යො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තස්ස පන භගවතො සරණං නාම නගරං අහොසි. සරණො නාම රාජා පිතා, සුනන්දා නාම මාතා, පදුමො ච ඵුස්සදෙවො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, සුනෙත්තො නාම උපට්ඨාකො, ඛෙමා ච සබ්බනාමා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, බිම්බිජාලරුක්ඛො බොධි, සරීරං පනස්ස අසීතිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, ආයු වස්සසතසහස්සං, විචිකොළිදෙවී නාමස්ස අග්ගමහෙසී, පුඤ්ඤවඩ්ඪනො නාමස්ස පුත්තො, පාසාදෙන නික්ඛමි. තෙන වුත්තං –

13. ‘‘සරණං නාම නගරං, සරණො නාම ඛත්තියො;
සුනන්දා නාම ජනිකා, ධම්මදස්සිස්ස සත්ථුනො.

18. ‘‘පදුමො ඵුස්සදෙවො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
සුනෙත්තො නාමුපට්ඨාකො, ධම්මදස්සිස්ස සත්ථුනො.

19. ‘‘ඛෙමා ච සබ්බනාමා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, බිම්බිජාලොති වුච්චති.

21. ‘‘සොපි බුද්ධො අසමසමො, අසීතිහත්ථමුග්ගතො;
අතිරොචති තෙජෙන, දසසහස්සිම්හි ධාතුයා.

22. ‘‘සුඵුල්ලො සාලරාජාව, විජ්ජූව ගගනෙ යථා;
මජ්ඣන්හිකෙව සූරියො, එවං සො උපසොභථ.

23. ‘‘තස්සාපි අතුලතෙජස්ස, සමකං ආසි ජීවිකං;
වස්සසතසහස්සානි, ලොකෙ අට්ඨාසි චක්ඛුමා.

24. ‘‘ඔභාසං දස්සයිත්වාන, විමලං කත්වාන සාසනං;
චවි චන්දොව ගගනෙ, නිබ්බුතො සො සසාවකො’’ති.

තත්ථ **බිම්බිජාලොති** රත්තකුරවකරුක්ඛො. **දසසහස්සිම්හි ධාතුයාති** දසසහස්සියා ලොකධාතුයා. **විජ්ජූවාති** විජ්ජුලතා විය. **උපසොභථාති** යථා ගගනෙ විජ්ජු ච මජ්ඣන්හිකෙ සූරියො ච උපසොභති, එවං සො භගවා උපසොභිත්ථාති අත්ථො. **සමකන්ති** සබ්බෙහි නරසත්තෙහි සමමෙව තස්ස ආයු අහොසීති අත්ථො. **චවීති** චුතො. **චන්දොවාති** ගගනතො චන්දිමා විය චවීති අත්ථො. ධම්මදස්සී කිර භගවා සාලවතීනගරෙ කෙසාරාමෙ පරිනිබ්බායි සෙසමෙත්ථ ගාථාසු පාකටමෙවාති.

ධම්මදස්සීබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො පන්නරසමො බුද්ධවංසො.

18. සිද්ධත්ථබුද්ධවංසවණ්ණනා

ධම්මදස්සිම්හි භගවති පරිනිබ්බුතෙ අන්තරහිතෙ චස්ස සාසනෙ තස්මිං කප්පෙ අතීතෙ කප්පසහස්සෙ ච සත්තසු කප්පසතෙසු ච ඡසු කප්පෙසු ච අතික්කන්තෙසු ඉතො චතුනවුතිකප්පමත්ථකෙ එකස්මිං කප්පෙ එකොව ලොකත්ථචරො අධිගතපරමත්ථො **සිද්ධත්ථො** නාම සත්ථා ලොකෙ පාතුරහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘ධම්මදස්සිස්ස අපරෙන, සිද්ධත්ථො ලොකනායකො;
නිහනිත්වා තමං සබ්බං, සූරියො අබ්භුග්ගතො යථා’’ති.

සිද්ධත්ථො බොධිසත්තොපි පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතභවනෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා වෙභාරනගරෙ උදෙනස්ස නාම රඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා සුඵස්සාය නාම දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන වීරියුය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. ජාතෙ පන මහාපුරිසෙ සබ්බෙසං ආරද්ධකම්මන්තා ච ඉච්ඡිතා ච අත්ථා සිද්ධිමගමංසු. තස්මා පනස්ස ඤාතකා ‘‘සිද්ධත්ථො’’ති නාමමකංසු. සො දසවස්සසහස්සානි අගාරමජ්ඣෙ වසි. තස්ස කොකා-සුප්පල-පදුමනාමකා තයො පාසාදා අහෙසුං. සොමනස්සාදෙවිප්පමුඛානි අට්ඨචත්තාලීස ඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා සොමනස්සාදෙවියා පුත්තෙ අනුපමකුමාරෙ උප්පන්නෙ ආසාළ්හිපුණ්ණමියං සුවණ්ණසිවිකාය නික්ඛමිත්වා වීරියුය්‍යානං ගන්ත්වා පබ්බජි. තං කොටිසතසහස්සමනුස්සා අනුපබ්බජිංසු. මහාපුරිසො කිර තෙහි සද්ධිං දස මාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමායං අසදිසබ්‍රාහ්මණගාමෙ සුනෙත්තාය නාම බ්‍රාහ්මණකඤ්ඤාය දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා බදරවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සායන්හසමයෙ වරුණෙන නාම යවපාලෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා කණිකාරබොධිං උපගන්ත්වා චත්තාලීසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණිත්වා – ‘‘අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ.… තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා’’ති උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා අත්තනා සහ පබ්බජිතානං භික්ඛූනං කොටිසතසහස්සානං චතුසච්චපටිවෙධසමත්ථතං දිස්වා අනිලපථෙන ගන්ත්වා ගයාමිගදායෙ ඔතරිත්වා තෙසං ධම්මචක්කං පවත්තෙසි, තදා කොටිසතසහස්සානං පඨමො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

2. ‘‘සොපි පත්වාන සම්බොධිං, සන්තාරෙන්තො සදෙවකං;
අභිවස්සි ධම්මමෙඝෙන, නිබ්බාපෙන්තො සදෙවකං.

3. ‘‘තස්සාපි අතුලතෙජස්ස, අහෙසුං අභිසමයා තයො;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **සදෙවකන්ති** සදෙවකං ලොකං. **ධම්මමෙඝෙනාති** ධම්මකථාමෙඝවස්සෙන. පුන භීමරථනගරෙ භීමරථෙන නාම රඤ්ඤා නිමන්තිතො නගරමජ්ඣෙ කතෙ සන්ථාගාරෙ නිසින්නො කරවීකරුතමඤ්ජුනා සවනසුඛෙන පරමමධුරෙන පණ්ඩිතජනහදයඞ්ගමෙන අමතාභිසෙකසදිසෙන බ්‍රහ්මස්සරෙන දස දිසා පරිපූරෙන්තො ධම්මාමතදුන්දුභිමාහනි, තදා නවුතිකොටීනං දුතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

4. ‘‘පුනාපරං භීමරථෙ, යදා ආහනි දුන්දුභිං;
තදා නවුතිකොටීනං, දුතියාභිසමයො අහූ’’ති.

යදා පන වෙභාරනගරෙ ඤාතිසමාගමෙ බුද්ධවංසං දෙසෙන්තො නවුතිකොටීනං ධම්මචක්ඛුං උප්පාදෙසි, සො තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘යදා බුද්ධො ධම්මං දෙසෙසි, වෙභාරෙ සො පුරුත්තමෙ;
තදා නවුතිකොටීනං, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

අමරරුචිරදස්සනෙ අමරනගරෙ නාම සම්බලො ච සුමිත්තො ච ද්වෙ භාතරො රජ්ජං කාරෙසුං. අථ සිද්ධත්ථො සත්ථා තෙසං රාජූනං උපනිස්සයසම්පත්තිං දිස්වා ගගනතලෙන ගන්ත්වා අමරනගරමජ්ඣෙ ඔතරිත්වා චක්කාලඞ්කතතලෙහි චරණෙහි පථවිතලං මද්දන්තො විය පදචෙතියානි දස්සෙත්වා අමරුය්‍යානං ගන්ත්වා පරමරමණීයෙ අත්තනො කරුණාසීතලෙ සිලාතලෙ නිසීදි. තතො ද්වෙපි භාතිකරාජානො දසබලස්ස පදචෙතියානි දිස්වා පදානි අනුගන්ත්වා සිද්ධත්ථං අධිගතපරමත්ථං සත්ථාරං සබ්බලොකනෙතාරං සපරිවාරං උපසඞ්කමිත්වා අභිවාදෙත්වා භගවන්තං පරිවාරෙත්වා නිසීදිංසු. තෙසං භගවා අජ්ඣාසයානුරූපං ධම්මං දෙසෙසි. තස්ස තෙ ධම්මකථං සුත්වා සඤ්ජාතසද්ධා හුත්වා සබ්බෙව පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු. තෙසං කොටිසතානං ඛීණාසවානං මජ්ඣෙ භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. වෙභාරනගරෙ ඤාතිසමාගමෙ පබ්බජිතානං නවුතිකොටීනං මජ්ඣෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. සුදස්සනවිහාරෙ සන්නිපතිතානං අසීතිකොටීනං මජ්ඣෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

6. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, තස්මිම්පි ද්විපදුත්තමෙ;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

7. ‘‘කොටිසතානං නවුතීනං, අසීතියාපි ච කොටිනං;
එතෙ ආසුං තයො ඨානා, විමලානං සමාගමෙ’’ති.

තත්ථ **නවුතීනං, අසීතියාපි ච කොටිනන්ති** නවුතීනං කොටීනං අසීතියාපි ච කොටීනං සන්නිපාතා අහෙසුන්ති අත්ථො. **එතෙ ආසුං තයො ඨානාති** එතානි තීණි සන්නිපාතට්ඨානානි අහෙසුන්ති අත්ථො. ‘‘ඨානානෙ තානි තීණි අහෙසු’’න්තිපි පාඨො.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො සුරසෙනනගරෙ මඞ්ගලො නාම බ්‍රාහ්මණො හුත්වා වෙදවෙදඞ්ගානං පාරං ගන්ත්වා අනෙකකොටිසඞ්ඛං ධනසන්නිචයං දීනානාථාදීනං පරිච්චජිත්වා විවෙකාරාමො හුත්වා තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා ඣානාභිඤ්ඤායො නිබ්බත්තෙත්වා විහරන්තො – ‘‘සිද්ධත්ථො නාම බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො’’ති සුත්වා තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා තස්ස ධම්මකථං සුත්වා යාය ජම්බුයා අයං ජම්බුදීපො පඤ්ඤායති, ඉද්ධියා තං ජම්බුං උපසඞ්කමිත්වා තතො ඵලං ආහරිත්වා නවුතිකොටිභික්ඛුපරිවාරං සිද්ධත්ථං සත්ථාරං සුරසෙනවිහාරෙ නිසීදාපෙත්වා ජම්බුඵලෙහි සන්තප්පෙසි සම්පවාරෙසි . අථ සත්ථා තං ඵලං පරිභුඤ්ජිත්වා – ‘‘ඉතො චතුනවුතිකප්පමත්ථකෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

8. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, මඞ්ගලො නාම තාපසො;
උග්ගතෙජො දුප්පසහො, අභිඤ්ඤාබලසමාහිතො.

9. ‘‘ජම්බුතො ඵලමානෙත්වා, සිද්ධත්ථස්ස අදාසහං;
පටිග්ගහෙත්වා සම්බුද්ධො, ඉදං වචනමබ්‍රවි.

10. ‘‘පස්සථ ඉමං තාපසං, ජටිලං උග්ගතාපනං;
චතුනවුතිතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

11. ‘‘පධානං පදහිත්වාන...පෙ.... හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

12. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භිය්‍යො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තත්ථ **දුප්පසහොති** දුරාසදො. අයමෙව වා පාඨො. තස්ස පන භගවතො නගරං වෙභාරං නාම අහොසි. උදෙනො නාම රාජා පිතා, ජයසෙනොතිපි තස්සෙව නාමං, සුඵස්සා නාම මාතා, සම්බලො ච සුමිත්තො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, රෙවතො නාමුපට්ඨාකො, සීවලා ච සුරාමා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, කණිකාරරුක්ඛො බොධි, සරීරං සට්ඨිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි. වස්සසතසහස්සං ආයු, සොමනස්සා නාම අග්ගමහෙසී අහොසි, අනුපමො නාම පුත්තො, සුවණ්ණසිවිකාය නික්ඛමි. තෙන වුත්තං –

13. ‘‘වෙභාරං නාම නගරං, උදෙනො නාම ඛත්තියො;
සුඵස්සා නාම ජනිකා, සිද්ධත්ථස්ස මහෙසිනො.

18. ‘‘සම්බලො ච සුමිත්තො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
රෙවතො නාමුපට්ඨාකො, සිද්ධත්ථස්ස මහෙසිනො.

19. ‘‘සීවලා ච සුරාමා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, කණිකාරොති වුච්චති.

21. ‘‘සො බුද්ධො සට්ඨිරතනං, අහොසි නභමුග්ගතො;
කඤ්චනග්ඝියසඞ්කාසො, දසසහස්සී විරොචති.

22. ‘‘සොපි බුද්ධො අසමසමො, අතුලො අප්පටිපුග්ගලො;
වස්සසතසහස්සානි, ලොකෙ අට්ඨාසි චක්ඛුමා.

23. ‘‘විපුලං පභං දස්සයිත්වා, පුප්ඵාපෙත්වාන සාවකෙ;
විලාසෙත්වා සමාපත්‍යා, නිබ්බුතො සො සසාවකො’’ති.

තත්ථ **සට්ඨිරතනන්ති** සට්ඨිරතනප්පමාණං නභං උග්ගතොති අත්ථො. **කඤ්චනග්ඝියසඞ්කාසොති** නානාරතනවිචිත්තකනකමයඅග්ඝියසදිසදස්සනොති අත්ථො. **දසසහස්සී විරොචතීති** දසසහස්සියං විරොචති. **විපුලන්ති** උළාරං ඔභාසං. **පුප්ඵාපෙත්වානාති** ඣානාභිඤ්ඤාමග්ගඵලසමාපත්තිපුප්ඵෙහි පුප්ඵිතෙ පරමසොභග්ගප්පත්තෙ කත්වාති අත්ථො. **විලාසෙත්වාති** විලාසයිත්වා කීළිත්වා. **සමාපත්‍යාති** ලොකියලොකුත්තරාහි සමාපත්තීහි අභිඤ්ඤාහි ච. **නිබ්බුතොති** අනුපාදාපරිනිබ්බානෙන නිබ්බුතො.

සිද්ධත්ථො කිර සත්ථා කඤ්චනවෙළුනගරෙ අනොමුය්‍යානෙ පරිනිබ්බායි. තත්ථෙවස්ස රතනමයං චතුයොජනුබ්බෙධං චෙතියමකංසූති. සෙසගාථාසු සබ්බත්ථ පාකටමෙවාති.

සිද්ධත්ථබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො සොළසමො බුද්ධවංසො.

19. තිස්සබුද්ධවංසවණ්ණනා

තස්ස පන සිද්ධත්ථස්ස භගවතො අපරභාගෙ එකො කප්පො බුද්ධසුඤ්ඤො අහොසි. ඉතො ද්වානවුතිකප්පමත්ථකෙ **තිස්සො, ඵුස්සො**ති එකස්මිං කප්පෙ ද්වෙ බුද්ධා නිබ්බත්තිංසු. තත්ථ **තිස්සො** නාම මහාපුරිසො පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා ඛෙමකනගරෙ ජනසන්ධස්ස නාම රඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා පදුමදලසදිසනයනාය පදුමානාමාය දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන අනොමුය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. සත්තවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. තස්ස ගුහාසෙල-නාරිසය-නිසභනාමකා තයො පාසාදා අහෙසුං. සුභද්දාදෙවිප්පමුඛානි තෙත්තිංස ඉත්ථිසහස්සානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා සුභද්දාදෙවියා පුත්තෙ ආනන්දකුමාරෙ උප්පන්නෙ සොනුත්තරං නාම අනුත්තරං තුරඞ්ගවරමාරුය්හ මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තං මනුස්සානං කොටි අනුපබ්බජි. සො තෙහි පරිවුතො අට්ඨ මාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය වීරනිගමෙ වීරසෙට්ඨිස්ස ධීතාය දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සලලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සායන්හසමයෙ විජිතසඞ්ගාමකෙන නාම යවපාලෙන උපනීතා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා අසනබොධිං උපසඞ්කමිත්වා චත්තාලීසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා තත්ථ පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා සමාරං මාරබලං විධමිත්වා අධිගතසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණො – ''අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං බොධිසමීපෙයෙව වීතිනාමෙත්වා යසවතී නගරෙ බ්‍රහ්මදෙවං උදයඤ්ච ද්වෙ රාජපුත්තෙ සපරිවාරෙ උපනිස්සයසම්පන්නෙ ආකාසෙන ගන්ත්වා යසවතීමිගදායෙ ඔතරිත්වා උය්‍යානපාලෙන රාජපුත්තෙ පක්කොසාපෙත්වා තෙසං සපරිවාරානං අච්ඡරිනා බ්‍යාපිනා මධුරෙන බ්‍රහ්මස්සරෙන දසසහස්සිලොකධාතුං විඤ්ඤාපෙන්තොව ධම්මචක්කං පවත්තෙසි, තදා කොටිසතානං පඨමො ධම්මාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ''සිද්ධත්ථස්ස අපරෙන, අසමො අප්පටිපුග්ගලො;
අනන්තතෙජො අමිතයසො, තිස්සො ලොකග්ගනායකො.

2. ''තමන්ධකාරං විධමිත්වා, ඔභාසෙත්වා සදෙවකං;
අනුකම්පකො මහාවීරො, ලොකෙ උප්පජ්ජි චක්ඛුමා.

3. ''තස්සාපි අතුලා ඉද්ධි, අතුලං සීලං සමාධි ච;
සබ්බත්ථ පාරමිං ගන්ත්වා, ධම්මචක්කං පවත්තයි.

4. ''සො බුද්ධො දසසහස්සිම්හි, විඤ්ඤාපෙසි ගිරං සුචිං;
කොටිසතානි අභිසමිංසු, පඨමෙ ධම්මදෙසනෙ''ති.

තත්ථ **සබ්බත්ථා**ති සබ්බෙසු ධම්මෙසු පාරං ගන්ත්වා. **දසසහස්සිම්හී**ති දසසහස්සියං අථාපරෙන සමයෙන තිස්සෙන සත්ථාරා සද්ධිං පබ්බජිතානං භික්ඛූනං කොටි මහාපුරිසස්ස ගණවාසං පහාය බොධිමූලමුපගමනසමයෙ අඤ්ඤත්‍ර ගතා. සා තිස්සෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන ධම්මචක්කං පවත්තිත''න්ති සුත්වා යසවතීමිගදායං ආගන්ත්වා දසබලමභිවාදෙත්වා තං පරිවාරෙත්වා නිසීදි. තෙසං භගවා ධම්මං දෙසෙසි, තදා නවුතියා කොටීනං දුතියාභිසමයො අහොසි. පුන මහාමඞ්ගලසමාගමෙ මඞ්ගලපරියොසානෙ සට්ඨියා කොටීනං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ''දුතියො නවුතිකොටීනං, තතියො සට්ඨිකොටියො;
බන්ධනාතො පමොචෙසි, සත්තෙ නරමරූ තදා''ති.

තත්ථ **දුතියො නවුතිකොටීන**න්ති දුතියො අභිසමයො අහොසි නවුතිකොටිපාණීනන්ති අත්ථො. **බන්ධනාතො**ති බන්ධනතො, දසහි සංයොජනෙහි පරිමොචෙසීති අත්ථො. ඉදානි පරිමොචිතෙ සත්තෙ සරූපතො දස්සෙන්තො **''නරමරූ''**ති ආහ. **නරමරූ**ති නරාමරෙ.

යසවතීනගරෙ කිර අන්තොවස්සං පබ්බජිතානං අරහන්තානං සතසහස්සෙහි පරිවුතො පවාරෙසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. උභතො සුජාතස්ස සුජාතස්ස නාම රඤ්ඤො නාරිවාහනකුමාරො නාරිවාහනනගරං අනුප්පත්තෙ භගවති ලොකනාථෙ සපරිවාරො පච්චුග්ගන්ත්වා දසබලං සභික්ඛුසඞ්ඝං නිමන්තෙත්වා සත්තාහං අසදිසදානං දත්වා අත්තනො රජ්ජං පුත්තස්ස නිය්‍යාතෙත්වා සපරිවාරො සබ්බලොකාධිපතිස්ස තිස්සසම්මාසම්බුද්ධස්ස සන්තිකෙ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජි. තස්ස කිර සා පබ්බජ්ජා සබ්බදිසාසු පාකටා අහොසි. තස්මා තතො තතො ආගන්ත්වා නාරිවාහනකුමාරං මහාජනො අනුපබ්බජි. තදා තථාගතො නවුතියා භික්ඛුසතසහස්සස්ස මජ්ඣගතො පාතිමොක්ඛං උද්දිසි , සො දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. පුන ඛෙමවතීනගරෙ ඤාතිසමාගමෙ බුද්ධවංසධම්මකථං සුත්වා අසීතිසතසහස්සානි තස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු, තෙහි පරිවුතො සුගතො පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

6. ''සන්නිපාතා තයො ආසුං, තිස්සෙ ලොකග්ගනායකෙ;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

7. ‘‘ඛීණාසවසතසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො;
නවුතිසතසහස්සානං, දුතියො ආසි සමාගමො.

8. ‘‘අසීතිසතසහස්සානං, තතියො ආසි සමාගමො;
ඛීණාසවානං විමලානං, පුප්ඵිතානං විමුත්තියා’’ති.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො යසවතීනගරෙ සුජාතො නාම රාජා හුත්වා ඉද්ධං ඵීතං ජනපදං අනෙකකොටිධනසන්නිචයං අනුරාගමුපගතහදයඤ්ච පරිජනං තිණනළමිව පරිච්චජිත්වා ජාතිආදීසු සංවිග්ගහදයො නික්ඛමිත්වා තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා මහිද්ධිකො මහානුභාවො හුත්වා ‘‘බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො’’ති සුත්වා පඤ්චවණ්ණාය පීතියා ඵුටසරීරො හුත්වා සපතිස්සො තිස්සං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා චින්තෙසි – ‘‘හන්දාහං මන්දාරවපාරිච්ඡත්තකාදීහි දිබ්බකුසුමෙහි භගවන්තං පූජෙස්සාමී’’ති. අථ සො එවං චින්තෙත්වා ඉද්ධියා සග්ගලොකං ගන්ත්වා චිත්තලතාවනං පවිසිත්වා පදුමපාරිච්ඡත්තකමන්දාරවාදීහි දිබ්බකුසුමෙහි රතනමයං චඞ්කොටකං ගාවුතප්පමාණං පූරෙත්වා ගහෙත්වා ගගනතලෙන ආගන්ත්වා දිබ්බෙහි සුරභිකුසුමෙහි භගවන්තං පූජෙසි. එකඤ්ච මණිදණ්ඩකං සුවණ්ණමයකණ්ණිකං පදුමරාගමණිමයපණ්ණං සුගන්ධකෙසරච්ඡත්තං විය පදුමච්ඡත්තං භගවතො සිරසි ධාරයන්තො චතුපරිසමජ්ඣෙ අට්ඨාසි. අථ භගවා තං – ‘‘ඉතො ද්වෙනවුතෙ කප්පෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

9. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, සුජාතො නාම ඛත්තියො;
මහාභොගං ඡඩ්ඩයිත්වා, පබ්බජිං ඉසිපබ්බජං.

10. ‘‘මයි පබ්බජිතෙ සන්තෙ, උප්පජ්ජි ලොකනායකො;
බුද්ධොති සද්දං සුත්වාන, පීති මෙ උපපජ්ජථ.

11. ‘‘දිබ්බං මන්දාරවං පුප්ඵං, පදුමං පාරිඡත්තකං;
උභො හත්ථෙහි පග්ගය්හ, ධුනමානො උපාගමිං.

12. ‘‘චාතුවණ්ණපරිවුතං, තිස්සං ලොකග්ගනායකං;
තමහං පුප්ඵං ගහෙත්වා, මත්ථකෙ ධාරයිං ජිනං.

13. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, ජනමජ්ඣෙ නිසීදිය;
ද්වෙනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

14. ‘‘පධානං පදහිත්වාන…පෙ… හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

15. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භිය්‍යො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තත්ථ **මයි පබ්බජිතෙති** මයි පබ්බජිතභාවං උපගතෙ. ‘‘මම පබ්බජිතං සන්ත’’න්ති පොත්ථකෙසු ලිඛන්ති, සො පමාදලෙඛොති වෙදිතබ්බො. **උපපජ්ජථාති** උප්පජ්ජිත්ථ. **උභො හත්ථෙහීති** උභෙහි හත්ථෙහි. **පග්ගය්හාති** ගහෙත්වාන. **ධුනමානොති** වාකචීරානි විධුනමානොව. **චාතුවණ්ණපරිවුතන්ති** චතුපරිසපරිවුතං, ඛත්තියබ්‍රාහ්මණගහපතිසමණපරිවුතන්ති අත්ථො. ‘‘චතුවණ්ණෙහි පරිවුත’’න්ති පඨන්ති කෙචි.

තස්ස පන භගවතො ඛෙමං නාම නගරං අහොසි. ජනසන්ධො නාම ඛත්තියො පිතා, පදුමා නාම ජනිකා, බ්‍රහ්මදෙවො ච උදයො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, සමඞ්ගො නාමුපට්ඨාකො, ඵුස්සා ච සුදත්තා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, අසනරුක්ඛො බොධි, සරීරං සට්ඨිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, වස්සසතසහස්සං ආයු, සුභද්දා නාම අග්ගමහෙසී, ආනන්දො නාම පුත්තො, තුරඞ්ගයානෙන නික්ඛමි. තෙන වුත්තං –

16. ‘‘ඛෙමකං නාම නගරං, ජනසන්ධො නාම ඛත්තියො;
පදුමා නාම ජනිකා, තිස්සස්ස ච මහෙසිනො.

21. ‘‘බ්‍රහ්මදෙවො ච උදයො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
සමඞ්ගො නාමුපට්ඨාකො, තිස්සස්ස ච මහෙසිනො.

22. ‘‘ඵුස්සා චෙව සුදත්තා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, අසනොති පවුච්චති.

24. ‘‘සො බුද්ධො සට්ඨිරතනො, අහු උච්චත්තනෙ ජිනො;
අනූපමො අසදිසො, හිමවා විය දිස්සති.

25. ‘‘තස්සාපි අතුලතෙජස්ස, ආයු ආසි අනුත්තරො;
වස්සසතසහස්සානි, ලොකෙ අට්ඨාසි චක්ඛුමා.

26. ‘‘උත්තමං පවරං සෙට්ඨං, අනුභොත්වා මහායසං;
ජලිත්වා අග්ගික්ඛන්ධොව, නිබ්බුතො සො සසාවකො.

27. ‘‘වලාහකොව අනිලෙන, සූරියෙන විය උස්සවො;

අන්ධකාරොව පදීපෙන, නිබ්බුතො සො සසාවකො’’ති.

තත්ථ **උච්චත්තනෙති** උච්චභාවෙන. **හිමවා විය දිස්සතීති** හිමවාව පදිස්සති. අයමෙව වා පායො. යථා යොජනානං සතානුච්චො හිමවා පඤ්චපබ්බතො සුදූරෙ ඨිතානම්පි උච්චභාවෙන ච සොම්මභාවෙන ච අතිරමණීයො හුත්වා දිස්සති, එවං භගවාපි දිස්සතීති අත්ථො. **අනුත්තරොති** නාතිදීඝො නාතිරස්සො. ආයු වස්සසතසහස්සන්ති අත්ථො. **උත්තමං පවරං සෙට්ඨන්ති** අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානි. **උස්සවොති** හිමබින්දු වලාහකඋස්සවඅන්ධකාරා විය අනිලසූරියදීපෙහි අනිච්චතානිලසූරියදීපෙහි උපද්දුතො පරිනිබ්බුතො සසාවකො භගවාති අත්ථො.

තිස්සො කිර භගවා සුනන්දවතීනගරෙ සුනන්දාරාමෙ පරිනිබ්බායි. සෙසමෙත්ථ ගාථාසු පාකටමෙවාති.

තිස්සබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො සත්තරසමො බුද්ධවංසො.

20. ඵුස්සබුද්ධවංසවණ්ණනා

තස්ස තිස්සස්ස භගවතො අපරභාගෙ අනුක්කමෙන පරිහායිත්වා පුන වඩ්ඪිත්වා අපරිමිතායුකා හුත්වා අනුපුබ්බෙන හායිත්වා නවුතිවස්සසහස්සායුකෙසු ජාතෙසු තස්මිංයෙව කප්පෙ **ඵුස්සො** නාම සත්ථා ලොකෙ උප්පජ්ජි. සොපි භගවා පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා කාසිකනගරෙ ජයසෙනරඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා සිරිමාය නාම දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන සිරිමුයානෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. සො නවවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. තස්ස කිර ගරුළපක්ඛ-හංස-සුවණ්ණභාරාති තයො පාසාදා අහෙසුං. කිසාගොතමිප්පමුඛානි තිංස ඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා කිසාගොතමියා අනුපමෙ නාම පුත්තෙ උප්පන්නෙ අලඞ්කතගජවරක්ඛන්ධගතො මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තං පබ්බජිතං ජනකොටි අනුපබ්බජි. සො තෙහි පරිවුතො ඡ මාසෙ පධානචරියං චරිත්වා තතො ගණං පහාය සත්තාහං එකචරියං අනුබ්‍රූහයමානො වසිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය අඤ්ඤතරෙ නගරෙ අඤ්ඤතරස්ස සෙට්ඨිනො ධීතාය සිරිවඩ්ඪාය නාම දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සිංසපාවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සායන්හසමයෙ සිරිවඩ්ඪෙන නාම උපාසකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා ආමලකබොධිං උපසඞ්කමිත්වා සමාරං මාරබලං විධමිත්වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පත්වා – ''අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං බොධිසමීපෙයෙව වීතිනාමෙත්වා අත්තනා සද්ධිං පබ්බජිතානං භික්ඛූනං කොටීනං ධම්මපටිවෙධසමත්ථතං දිස්වා ආකාසෙන ගන්ත්වා සඞ්කස්සනගරෙ ඉසිපතනෙ මිගදායෙ ඔතරිත්වා තෙසං මජ්ඣෙ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තදා කොටිසතසහස්සානං පඨමො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ''තත්ථෙව මණ්ඩකප්පම්හි, අහු සත්ථා අනුත්තරො;
අනූපමො අසමසමො, ඵුස්සො ලොකග්ගනායකො.

2. ''සොපි සබ්බං තමං හන්ත්වා, විජටෙත්වා මහාජටං;
සදෙවකං තප්පයන්තො, අභිවස්සි අමතම්බුනා.

3. ''ධම්මචක්කං පවත්තෙන්තෙ, ඵුස්සෙ නක්ඛත්තමඞ්ගලෙ;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහූ''ති.

තත්ථ **තත්ථෙව මණ්ඩකප්පම්හී**ති යස්මිං කප්පෙ ද්වෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, සො ''මණ්ඩකප්පො''ති හෙට්ඨා වුත්තො. **විජටෙත්වා**ති පටිවිස්සජ්ජෙත්වා. **මහාජට**න්ති එත්ථ ජටාති තණ්හායෙතං අධිවචනං. සා හි රූපාදීසු ආරම්මණෙසු හෙට්ඨුපරියවසෙන පුනප්පුනං උප්පජ්ජනතො සංසිබ්බනතො සුත්තගුම්බජාලපූවසඞ්ඛාතා ජටා වියාති ජටාති වුත්තං, තං මහාජටං. **සදෙවක**න්ති සදෙවකං ලොකං. **අභිවස්සී**ති පාවස්සි. **අමතම්බුනා**ති අමතසඞ්ඛාතෙන ධම්මකථාසලිලෙන තප්පයන්තො පාවස්සීති අත්ථො.

යදා පන බාරාණසීනගරෙ සිරිවඩ්ඪො නාම රාජා මහන්තං භොගක්ඛන්ධං පහාය තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජි. තෙන සහ පබ්බජිතානං තාපසානං නවුතිසතසහස්සානි අහෙසුං. තෙසං භගවා ධම්මං දෙසෙසි. තදා නවුතියා සතසහස්සානං දුතියාභිසමයො අහොසි. යදා පන අත්තනො පුත්තස්ස අනුපමකුමාරස්ස ධම්මං දෙසෙසි, තදා අසීතියා සතසහස්සානං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

4. ''නවුතිසතසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහු;
අසීතිසතසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ''ති.

තතො අපරෙන සමයෙන කණ්ණකුජ්ජනගරෙ සුරක්ඛිතො රාජපුත්තො ච පුරොහිතපුත්තො ධම්මසෙනකුමාරො ච ඵුස්සෙ සම්මාසම්බුද්ධෙ අත්තනො නගරං සම්පත්තෙ සට්ඨියා පුරිසසතසහස්සෙහි සද්ධිං පච්චුග්ගන්ත්වා වන්දිත්වා නිමන්තෙත්වා සත්තාහං මහාදානං දත්වා දසබලස්ස ධම්මකථං සුත්වා භගවති පසීදිත්වා තෙ සපරිවාරා පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු. තෙසං සට්ඨියා භික්ඛුසතසහස්සානං මජ්ඣෙ භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. පුන කාසිනගරෙ ජයසෙනරඤ්ඤො සට්ඨිමත්තානං ඤාතීනං සමාගමෙ බුද්ධවංසං දෙසෙසි, තං සුත්වා පඤ්ඤාසසතසහස්සානි එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු. තෙසං මජ්ඣගතො භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. පුන මහාමඞ්ගලසමාගමෙ මඞ්ගලකථං සුත්වා චත්තාලීසපුරිසසතසහස්සානි පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු. තෙසං මජ්ඣගතො සුගතො පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ''සන්නිපාතා තයො ආසුං, ඵුස්සස්සපි මහෙසිනො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

6. ''සට්ඨිසතසහස්සානං , පඨමො ආසි සමාගමො;
පඤ්ඤාසසතසහස්සානං, දුතියො ආසි සමාගමො.

7. ‘‘චත්තාලීසසතසහස්සානං, තතියො ආසි සමාගමො;
අනුපාදා විමුත්තානං, වොච්ඡින්නපටිසන්ධින’’න්ති.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො අරින්දමනගරෙ විජිතාවී නාම ඛත්තියො හුත්වා තස්ස ධම්මං සුත්වා භගවති පසීදිත්වා තස්ස මහාදානං දත්වා මහාරජ්ජං පහාය භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා තීණි පිටකානි උග්ගහෙත්වා තෙපිටකධරො මහාජනස්ස ධම්මකථං කථෙසි, සීලපාරමිඤ්ච පූරෙසි. සොපි නං ‘‘බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

8. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, විජිතාවී නාම ඛත්තියො;
ඡඩ්ඩයිත්වා මහාරජ්ජං, පබ්බජිං තස්ස සන්තිකෙ.

9. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, ඵුස්සො ලොකග්ගනායකො;
ද්වෙනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

10. ‘‘පධානං පදහිත්වාන, …පෙ… දසපාරමිපූරියා.
12. ‘‘සුත්තන්තං විනයඤ්චාපි, නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං;
සබ්බං පරියාපුණිත්වා, සොභයිං ජිනසාසනං.

13. ‘‘තත්ථප්පමත්තො විහරන්තො, බ්‍රහ්මං භාවෙත්ව භාවනං;
අභිඤ්ඤාපාරමිං ගන්ත්වා, බ්‍රහ්මලොකමගඤ්ඡහ’’න්ති.

තස්ස පන භගවතො කාසිකං නාම නගරං අහොසි. ජයසෙනො නාම රාජා පිතා, සිරිමා නාම මාතා, සුරක්ඛිතො ච ධම්මසෙනො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, සභියො නාමුපට්ඨාකො, චාලා ච උපචාලා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, ආමලකරුක්ඛො බොධි, සරීරං අට්ඨපණ්ණාසහත්ථුබ්බෙධං අහොසි , ආයු නවුතිවස්සසහස්සානි, කිසාගොතමී නාම අග්ගමහෙසී, අනුපමො නාමස්ස පුත්තො, හත්ථියානෙන නික්ඛමි. තෙන වුත්තං –

14. ‘‘කාසිකං නාම නගරං, ජයසෙනො නාම ඛත්තියො;
සිරිමා නාම ජනිකා, ඵුස්සස්සාපි මහෙසිනො…පෙ. …;
බොධි තස්ස භගවතො, ආමණ්ඩොති පවුච්චති…පෙ.….

22. ‘‘අට්ඨපණ්ණාසරතනං, සොපි අච්චුග්ගතො මුනි;
සොභතෙ සතරංසීව, උළුරාජාව පූරිතො.

23. ‘‘නවුතිවස්සසහස්සානි, ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

24. ‘‘ඔවදිත්වා බහූ සත්තෙ, සන්තාරෙත්වා බහූ ජනෙ;
සොපි සත්ථා අතුලයසො, නිබ්බුතො සො සසාවකො’’ති.

තත්ථ **ආමණ්ඩොති** ආමලකරුක්ඛො. **ඔවදිත්වාති** ඔවාදං දත්වා, අනුසාසිත්වාති අත්ථො. **සොපි සත්ථා අතුලයසොති** සොපි සත්ථා අමිතයසොති අත්ථො. ‘‘සො ජහිත්වා අමිතයසො’’තිපි පාඨො, තස්ස සො සබ්බමෙව වුත්තප්පකාරං විසෙසං හිත්වාති අත්ථො.

ඵුස්සො කිර සම්මාසම්බුද්ධො කුසිනාරායං සෙනාරාමෙ පරිනිබ්බායි. ධාතුයො කිරස්ස විත්ථාරිකා අහෙසුං. සෙසගාථාසු සබ්බත්ථ පාකටමෙවාති.

ඵුස්සබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො අට්ඨාරසමො බුද්ධවංසො.

21. විපස්සීබුද්ධවංසවණ්ණනා

ඵුස්සස්ස බුද්ධස්ස අපරභාගෙ සාන්තරකප්පෙ තස්මිඤ්ච කප්පෙ වීතිවත්තෙ ඉතො එකනවුතිකප්පෙ විජිතසබ්බකප්පො පරහිතනිරතසඞ්කප්පො සබ්බත්ථ විපස්සී **විපස්සී** නාම සත්ථා ලොකෙ උදපාදි. සො පාරමියො පූරෙත්වා අනෙකරතනමණිවිසරසමුජ්ජොතිතභවනෙ තුසිතභවනෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා බන්ධුමතීනගරෙ අනෙකබන්ධුමතො බන්ධුමතො රඤ්ඤො බන්ධුමතියා නාම අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. සො දසන්නං මාසානං අච්චයෙන ඛෙමෙ මිගදායෙ මාතුදරතො අසිතනීරදරාජිතො පුණ්ණචන්දො විය නික්ඛමි. නාමග්ගහණදිවසෙ පනස්ස ලක්ඛණපාඨකා ඤාතකා ච දිවා ච රත්තිඤ්ච අන්තරන්තරා නිම්මිසසඤ්ජනිතන්ධකාරවිරහෙන විසුද්ධං පස්සන්ති, විවටෙහි වා අක්ඛීහි පස්සතීති ''විපස්සී''ති නාමමකංසු. ''විචෙය්‍ය විචෙය්‍ය පස්සතීති විපස්සී''ති වදන්ති. සො අට්ඨවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. නන්ද-සුනන්ද-සිරිමානාමකා තයො චස්ස පාසාදා අහෙසුං.

සුදස්සනාදෙවිප්පමුඛානං ඉත්ථීනං සතසහස්සං වීසති ච සහස්සානි අහෙසුං. ''සුතනූ''තිපි සුදස්සනා වුච්චති. සො අට්ඨවස්සසහස්සානං අච්චයෙන චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා සුතනුදෙවියා සමවට්ටක්ඛන්ධෙ නාම තනයෙ ජාතෙ ආජඤ්ඤරථෙන මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තං පුරිසානං චතුරාසීතිසතසහස්සානි අනුපබ්බජිංසු. සො තෙහි පරිවුතො මහාපුරිසො අට්ඨමාසං පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය සුදස්සනසෙට්ඨිධීතාය දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා කුසුමසමලඞ්කතෙ සාලවනෙ දිවාවිහාරං කත්වා සුජාතෙන නාම යවපාලකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා පාටලිබොධිං සමලඞ්කතං දිස්වා දක්ඛිණදිසාභාගෙන තං උපාගමි.

තස්සා පන පාටලියා සමවට්ටක්ඛන්ධො තං දිවසං පණ්ණාසරතනො හුත්වා අබ්භුග්ගතො සාඛා පණ්ණාසරතනා උබ්බෙධෙන රතනසතං අහොසි. තංදිවසමෙව සා පාටලී කණ්ණිකාබද්ධෙහි විය පුප්ඵෙහි පරමසුරභිගන්ධෙහි මූලතො පට්ඨාය සබ්බසඤ්ඡන්නා අහොසි. දිබ්බගන්ධො වායති, න කෙවලං තදා අයමෙව පුප්ඵිතො, දසසහස්සි චක්කවාළෙසු සබ්බෙ පාටලියො පුප්ඵිතාව. න කෙවලං පාටලියොව, දසසහස්සිචක්කවාළෙසු සබ්බරුක්ඛගුම්බලතායොපි පුප්ඵිංසු. මහාසමුද්දොපි පඤ්චවණ්ණෙහි පදුමෙහි කුවලයුප්පලකුමුදෙහි සඤ්ඡන්නො සීතලමධුරසලිලො අහොසි. සබ්බම්පි ච දසසහස්සි චක්කවාළබ්භන්තරං ධජමාලාකුලං අහොසි. තත්ථ තත්ථ පටිමාලාගුලවිප්පකිණ්ණං නානාසුරභිකුසුමසජ්ජිතධරණීතලං ධූපචුණ්ණන්ධකාරං අහොසි. තං උපගන්ත්වා තෙපණ්ණාසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා චතුරඞ්ගසමන්නාගතං වීරියං අධිට්ඨාය – ''යාව බුද්ධො න හොමි, තාව ඉතො න උට්ඨහාමී''ති පටිඤ්ඤං කත්වා නිසීදි. එවං නිසීදිත්වා සමාරං මාරබලං විධමිත්වා මග්ගානුක්කමෙන චත්තාරි මග්ගඤාණානි මග්ගානන්තරං චත්තාරි ඵලඤාණානි චතස්සො පටිසම්භිදා චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණං පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණං චතුවෙසාරජ්ජඤාණානි ඡ අසාධාරණඤාණානි ච සකලෙ ච බුද්ධගුණෙ හත්ථගතෙ කත්වා පරිපුණ්ණසඞ්කප්පො බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නොව –

''අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ.… තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා. (ධ. ප. 153-154);

''අයොඝනහතස්සෙව, ජලතො ජාතවෙදසො;
අනුපුබ්බූපසන්තස්ස, යථා න ඤායතෙ ගති.

''එවං සම්මා විමුත්තානං, කාමබන්ධොඝතාරිනං;
පඤ්ඤාපෙතුං ගතී නත්ථි, පත්තානං අචලං සුඛ''න්ති. (උදා. 80) –

එවං උදානං උදානෙත්වා බොධිසමීපෙයෙව සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා බ්‍රහ්මායාචනං සම්පටිච්ඡිත්වා අත්තනො වෙමාතිකස්ස භාතිකස්ස ඛණ්ඩකුමාරස්ස ච පුරොහිතපුත්තස්ස තිස්සකුමාරස්ස ච උපනිස්සයසම්පත්තිං ඔලොකෙත්වා ආකාසෙන ගන්ත්වා ඛෙමෙ මිගදායෙ ඔතරිත්වා උභොපි තෙ උය්‍යානපාලෙන පක්කොසාපෙත්වා තෙසං පරිවාරානං මජ්ඣෙ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තදා අපරිමිතානං දෙවතානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ''ඵුස්සස්ස ච අපරෙන, සම්බුද්ධො ද්විපදුත්තමො;
විපස්සී නාම නාමෙන, ලොකෙ උප්පජ්ජි චක්ඛුමා.

2. ''අවිජ්ජං සබ්බං පදාලෙත්වා, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං;
ධම්මචක්කං පවත්තෙතුං, පක්කාමි බන්ධුමතීපුරං.

3. ''ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වා, උභො බොධෙසි නායකො;
ගණනාය න වත්තබ්බො, පඨමාභිසමයො අහූ''ති.

තත්ථ **පදාලෙත්වා**ති භින්දිත්වා, අවිජ්ජන්ධකාරං භින්දිත්වාති අත්ථො. ''වත්තෙත්වා චක්කමාරාමෙ''තිපි පාඨො, තස්ස **ආරාමෙ**ති ඛෙමෙ මිගදායෙති අත්ථො. **උභො බොධෙසී**ති අත්තනො කනිට්ඨභාතිකං ඛණ්ඩං රාජපුත්තං තිස්සඤ්ච පුරොහිතපුත්තන්ති උභො බොධෙසි. **ගණනාය න වත්තබ්බො**ති දෙවතානං අභිසමයවසෙන ගණනපරිච්ඡෙදො නත්ථීති අත්ථො.

අථාපරෙන සමයෙන ඛණ්ඩං රාජපුත්තං තිස්සඤ්ච පුරොහිතපුත්තං අනුපබ්බජිතානි චතුරාසීතිභික්ඛුසහස්සානි ධම්මාමතං පායෙසි. සො දුතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

4. ‘‘පුනාපරං අමිතයසො, තත්ථ සච්චං පකාසයි;
චතුරාසීතිසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **තත්ථා**ති ඛෙමෙ මිගදායෙති අත්ථො. ‘‘චතුරාසීතිසහස්සානි, සම්බුද්ධමනුපබ්බජු’’න්ති එත්ථ එතෙ පන චතුරාසීතිසහස්සසඞ්ඛාතා පුරිසා විපස්සිස්ස කුමාරස්ස උපට්ඨාකපුරිසායෙව. තෙ පාතොව විපස්සිකුමාරස්ස උපට්ඨානං ආගන්ත්වා කුමාරමදිස්වා පාතරාසත්ථාය ගන්ත්වා භුත්තපාතරාසා ‘‘කුහිං කුමාරො’’ති පුච්ඡිත්වා තතො ‘‘උය්‍යානභූමිං ගතො’’ති සුත්වා ‘‘තත්ථෙව නං දක්ඛිස්සාමා’’ති නික්ඛන්තා නිවත්තමානං තස්ස සාරථිං දිස්වා ‘‘කුමාරො පබ්බජිතො’’ති සුත්වා සුතට්ඨානෙයෙව සබ්බාභරණානි මුඤ්චිත්වා අන්තරාපණතො කාසායානි වත්ථානි ආහරාපෙත්වා කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා පබ්බජිංසු. පබ්බජිත්වා ච තෙ ගන්ත්වා මහාපුරිසං පරිවාරයිංසු.

තතො විපස්සී බොධිසත්තො ‘‘පධානචරියං චරන්තො ආකිණ්ණො විහරාමි, න ඛො පනමෙතං පතිරූපං යථෙව මං ඉමෙ ගිහිභූතා පුබ්බෙ පරිවාරෙත්වා චරන්ති, ඉදානිපි තථෙව කිං ඉමිනා ගණෙනා’’ති ගණසඞ්ගණිකාය උක්කණ්ඨිත්වා ‘‘අජ්ජෙව ගච්ඡාමී’’ති චින්තෙත්වා පුන – ‘‘අජ්ජ අවෙලා, සචෙ පනාහං අජ්ජ ගමිස්සාමි, සබ්බෙපිමෙ ජානිස්සන්ති, ස්වෙව ගමිස්සාමී’’ති චින්තෙසි. තංදිවසඤ්ච උරුවෙලගාමසදිසෙ එකස්මිං ගාමෙ ගාමවාසිනො මනුස්සා ස්වාතනාය සද්ධිං පරිසාය මහාපුරිසං නිමන්තයිංසු. තෙ තෙසං චතුරාසීතිසහස්සානං මහාපුරිසස්ස ච පායාසමෙව පටියාදයිංසු. අථ විපස්සී මහාපුරිසො පුනදිවසෙ විසාඛපුණ්ණමාය තස්මිං ගාමෙ තෙහි පබ්බජිතජනෙහි සද්ධිං භත්තකිච්චං කත්වා වසනට්ඨානමෙව අගමාසි. තත්‍ර තෙ පබ්බජිතා මහාපුරිසස්ස වත්තං දස්සෙත්වා අත්තනො අත්තනො රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානානි පවිසිංසු.

බොධිසත්තොපි පණ්ණසාලං පවිසිත්වා නිසින්නො චින්තෙසි – ‘‘අයං කාලො නික්ඛමිතු’’න්ති නික්ඛමිත්වා පණ්ණසාලද්වාරං පිදහිත්වා බොධිමණ්ඩාභිමුඛො පායාසි. තෙ කිර පබ්බජිතා සායං බොධිසත්තස්ස උපට්ඨානං ගන්ත්වා පණ්ණසාලං පරිවාරෙත්වා නිසින්නා – ‘‘අතිවිකාලො ජාතො උපධාරෙථා’’ති වත්වා පණ්ණසාලද්වාරං විවරිත්වා තං අපස්සන්තාපි ‘‘කුහිං නු ගතො මහාපුරිසො’’ති නානුබන්ධිංසු. ‘‘ගණවාසෙ නිබ්බින්නො එකො විහරිතුකාමො මඤ්ඤෙ මහාපුරිසො බුද්ධභූතංයෙව තං පස්සිස්සාමා’’ති අන්තොජම්බුදීපාභිමුඛා චාරිකං පක්කමිංසු. අථ තෙ – ‘‘විපස්සිනා කිර බුද්ධත්තං පත්වා ධම්මචක්කං පවත්තිත’’න්ති සුත්වා අනුක්කමෙන සබ්බෙ තෙ පබ්බජිතා බන්ධුමතියා රාජධානියා ඛෙමෙ මිගදායෙ සන්නිපතිංසු. තතො තෙසං භගවා ධම්මං දෙසෙසි, තදා චතුරාසීතියා භික්ඛුසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. සො තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘චතුරාසීතිසහස්සානි, සම්බුද්ධං අනුපබ්බජුං;
තෙසමාරාමපත්තානං, ධම්මං දෙසෙසි චක්ඛුමා.

6. ‘‘සබ්බාකාරෙන භාසතො, සුත්වා උපනිසාදිනො;
තෙපි ධම්මවරං ගන්ත්වා, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ **චතුරාසීතිසහස්සානි, සම්බුද්ධං අනුපබ්බජු**න්ති එත්ථ අනුනා යොගතො සම්බුද්ධන්ති උපයොගවචනං කතන්ති වෙදිතබ්බං, සම්බුද්ධස්ස පච්ඡා පබ්බජිංසූති අත්ථො. ලක්ඛණං සද්දසත්ථතො ගහෙතබ්බං. ‘‘තත්ථ ආරාමපත්තාන’’න්තිපි පාඨො. **භාසතො**ති වදතො. **උපනිසාදිනො**ති ගන්ත්වා උපනිස්සාය ධම්මදානං දදතොති අත්ථො. **තෙපී**ති තෙ චතුරාසීතිසහස්සසඞ්ඛාතා පබ්බජිතා විපස්සිස්ස උපට්ඨාකභූතා. **ගන්ත්වා**ති තස්ස ධම්මං ඤත්වා. එවං තෙසං තතියො අභිසමයො අහොසි. ඛෙමෙ මිගදායෙ විපස්සීසම්මාසම්බුද්ධං ද්වෙ ච අග්ගසාවකෙ අනුපබ්බජිතානං භික්ඛූනං අට්ඨසට්ඨිසතසහස්සානං මජ්ඣෙ නිසින්නො විපස්සී භගවා –

‘‘ඛන්තීපරමං තපො තිතික්ඛා, නිබ්බානං පරමං වදන්ති බුද්ධා;
න හි පබ්බජිතො පරූපඝාතී, න සමණො හොති පරං විහෙඨයන්තො.

‘‘සබ්බපාපස්ස අකරණං, කුසලස්ස උපසම්පදා;
සචිත්තපරියොදපනං, එතං බුද්ධාන සාසනං.

‘‘අනූපවාදො අනූපඝාතො, පාතිමොක්ඛෙ ච සංවරො;
මත්තඤ්ඤුතා ච භත්තස්මිං, පන්තඤ්ච සයනාසනං;
අධිචිත්තෙ ච ආයොගො, එතං බුද්ධාන සාසන’’න්ති. (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183, 184, 185) –

ඉමං පාතිමොක්ඛං උද්දිසි. ඉමා පන සබ්බබුද්ධානං පාතිමොක්ඛුද්දෙසගාථායො හොන්තීති වෙදිතබ්බං. සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. පුන යමකපාටිහාරියං දිස්වා පබ්බජිතානං භික්ඛූනං සතසහස්සානං දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. යදා පන විපස්සිස්ස වෙමාතිකා තයො භාතරො පච්චන්තං වූපසමෙත්වා භගවතො උපට්ඨානකිරියාය ලද්ධවරා හුත්වා අත්තනො නගරං නෙත්වා උපට්ඨහන්තා තස්ස ධම්මං සුත්වා පබ්බජිංසු. තෙසං අසීතිසතසහස්සානං මජ්ඣෙ නිසීදිත්වා භගවා ඛෙමෙ මිගදායෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

7. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, විපස්සිස්ස මහෙසිනො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

8. ‘‘අට්ඨසට්ඨිසතසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො;
භික්ඛුසතසහස්සානං, දුතියො ආසි සමාගමො.

9. ‘‘අසීතිභික්ඛුසහස්සානං, තතියො ආසි සමාගමො;
තත්ථ භික්ඛුගණමජ්ඣෙ, සම්බුද්ධො අතිරොචති’’ති.

තත්ථ **අට්ඨසට්ඨිසතසහස්සානන්ති** අට්ඨසට්ඨිසහස්සාධිකානං සතසහස්සභික්ඛූනන්ති අත්ථො. **තත්ථාති** තත්ථ ඛෙමෙ මිගදායෙ. **භික්ඛුගණමජ්ඣෙති** භික්ඛුගණස්ස මජ්ඣෙ. ‘‘තස්ස භික්ඛුගණමජ්ඣෙ’’තිපි පාඨො, තස්ස භික්ඛුගණස්ස මජ්ඣෙති අත්ථො.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො මහිද්ධිකො මහානුභාවො අතුලො නාම නාගරාජා හුත්වා අනෙකනාගකොටිසතසහස්සපරිවාරො හුත්වා සපරිවාරස්ස දසබලස්ස අසමබලසීලස්ස කරුණාසීතලහදයස්ස සක්කාරකරණත්ථං සත්තරතනමයං චන්දමණ්ඩලසඞ්කාසං දට්ඨබ්බසාරමණ්ඩං මණ්ඩපං කාරෙත්වා තත්ථ නිසීදාපෙත්වා සත්තාහං දිබ්බවිභවානුරූපං මහාදානං දත්වා සත්තරතනඛචිතං මහාරහං සුවණ්ණමයං නානාමණිජුතිවිසරසමුජ්ජලං පීඨං භගවතො අදාසි. තදා නං පීඨානුමොදනාවසානෙ ‘‘ඉතො අයං එකනවුතිකප්පෙ බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

10. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, නාගරාජා මහිද්ධිකො;
අතුලො නාම නාමෙන, පුඤ්ඤවන්තො ජුතින්ධරො.

11. ‘‘නෙකානං නාගකොටීනං, පරිවාරෙත්වානහං තදා;
වජ්ජන්තො දිබ්බතුරියෙහි, ලොකජෙට්ඨං උපාගමිං.

12. ‘‘උපසඞ්කමිත්වා සම්බුද්ධං, විපස්සිං ලොකනායකං;
මණිමුත්තරතනඛචිතං, සබ්බාභරණභූසිතං;
නිමන්තෙත්වා ධම්මරාජස්ස, සුවණ්ණපීඨමදාසහං.

13. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, සඞ්ඝමජ්ඣෙ නිසීදිය;
එකනවුතිතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

14. ‘‘අහු කපිලව්හයා රම්මා, නික්ඛමිත්වා තථාගතො;
පධානං පදහිත්වාන, කත්වා දුක්කරකාරිකං.

15. ‘‘අජපාලරුක්ඛමූලස්මිං, නිසීදිත්වා තථාගතො;
තත්ථ පායාසං පග්ගය්හ, නෙරඤ්ජරමුපෙහිති.

16. ‘‘නෙරඤ්ජරාය තීරම්හි, පායාසං අද සො ජිනො;
පටියත්තවරමග්ගෙන, බොධිමූලමුපෙහිති.

17. ‘‘තතො පදක්ඛිණං කත්වා, බොධිමණ්ඩං අනුත්තරො;
අස්සත්ථමූලෙ සම්බොධිං, බුජ්ඣිස්සති මහායසො.

18. ‘‘ඉමස්ස ජනිකා මාතා, මායා නාම භවිස්සති;
පිතා සුද්ධොදනො නාම, අයං හෙස්සති ගොතමො.

19. ‘‘අනාසවා වීතරාගා, සන්තචිත්තා සමාහිතා;
කොලිතො උපතිස්සො ච, අග්ගා හෙස්සන්ති සාවකා;
ආනන්දො නාමුපට්ඨාකො, උපට්ඨිස්සතිමං ජිනං.

20. ‘‘ඛෙමා උප්පලවණ්ණා ච, අග්ගා හෙස්සන්ති සාවිකා;
අනාසවා වීතරාගා, සන්තචිත්තා සමාහිතා;
බොධි තස්ස භගවතො, අස්සත්ථොති පවුච්චති…පෙ.....

23. ‘‘තස්සාහං වචනං සුත්වා, භියො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තත්ථ **පුඤ්ඤවන්තොති** පුඤ්ඤවා, සමුපචිතපුඤ්ඤසඤ්චයොති අත්ථො. **ජුතින්ධරොති** පභායුත්තො. **නෙකානං නාගකොටීනන්ති** අනෙකාහි නාගකොටීහි, කරණත්ථෙ සාමිවචනං දට්ඨබ්බං. **පරිවාරෙත්වානාති** භගවන්තං පරිවාරෙත්වා. **අහන්ති** අත්තානං නිද්දිසති. **වජ්ජන්තොති** වාදෙන්තො තාළෙන්තො. **මණිමුත්තරතනඛචිතන්ති** මණිමුත්තාදීහි විවිධෙහි රතනෙහි ඛචිතන්ති අත්ථො. **සබ්බාභරණභූසිතන්ති** සබ්බාභරණෙහි වාළරූපාදීහි රතනමයෙහි මණ්ඩිතන්ති අත්ථො. **සුවණ්ණපීඨන්ති** සුවණ්ණමයං පීඨං. **අදාසහන්ති** අදාසිං අහං.

තස්ස පන විපස්සිස්ස භගවතො බන්ධුමතී නාම නගරං අහොසි. බන්ධුමා නාම රාජා පිතා, බන්ධුමතී නාම මාතා, ඛණ්ඩො ච තිස්සො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, අසොකො නාමුපට්ඨාකො, චන්දා ච චන්දමිත්තා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, පාටලිරුක්ඛො බොධි, සරීරං අසීතිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, සරීරප්පභා සබ්බකාලං සත්ත යොජනානි ඵරිත්වා අට්ඨාසි අසීතිවස්සසහස්සානි ආයු, සුතනු නාමස්ස අග්ගමහෙසී, සමවත්තක්ඛන්ධො නාමස්ස පුත්තො, ආජඤ්ඤරථෙන නික්ඛමි. තෙන වුත්තං –

24. ‘‘නගරං බන්ධුමතී නාම, බන්ධුමා නාම ඛත්තියො;
මාතා බන්ධුමතී නාම, විපස්සිස්ස මහෙසිනො.

29. ‘‘ඛණ්ඩො ච තිස්සනාමො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
අසොකො නාමුපට්ඨාකො, විපස්සිස්ස මහෙසිනො.

30. ‘‘චන්දා ච චන්දමිත්තා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, පාටලීති පවුච්චති.

32. ‘‘අසීතිහත්ථමුබ්බෙධො, විපස්සී ලොකනායකො;
පභා නිද්ධාවතී තස්ස, සමන්තා සත්තයොජනෙ.

33. ‘‘අසීතිවස්සසහස්සානි, ආයු බුද්ධස්ස තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

34. ‘‘බහුදෙවමනුස්සානං, බන්ධනා පරිමොචයි;
මග්ගාමග්ගඤ්ච ආචික්ඛි, අවසෙසපුථුජ්ජනෙ.

35. ‘‘ආලොකං දස්සයිත්වාන, දෙසෙත්වා අමතං පදං;
ජලිත්වා අග්ගික්ඛන්ධොව, නිබ්බුතො සො සසාවකො.

36. ‘‘ඉද්ධිවරං පුඤ්ඤවරං, ලක්ඛණඤ්ච කුසුමිතං;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **බන්ධනා**ති දෙවමනුස්සෙ කාමරාගසංයොජනාදිබන්ධනා මොචෙසි, විකාසෙසීති අත්ථො. **මග්ගාමග්ගඤ්ච ආචික්ඛී**ති ‘‘අමතාධිගමාය අයං මග්ගො උච්ඡෙදසස්සතදිට්ඨිවිරහිතා මජ්ඣිමා පටිපදා මග්ගො කායකිලමථාදිකො නායං මග්ගො’’ති සෙසපුථුජ්ජනෙ ආචික්ඛීති අත්ථො. **ආලොකං දස්සයිත්වානා**ති මග්ගඤාණාලොකං විපස්සනාඤාණාලොකඤ්ච දස්සයිත්වා. **ලක්ඛණඤ්ච කුසුමිත**න්ති චිත්තලක්ඛණාදීහි ඵුල්ලිතං මණ්ඩිතං භගවතො සරීරන්ති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ ගාථාසු උත්තානමෙවාති.

විපස්සීබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො එකූනවීසතිමො බුද්ධවංසො.

22. සිඛීබුද්ධවංසවණ්ණනා

විපස්සිස්ස අපරභාගෙ අන්තරහිතෙ ච තස්මිං කප්පෙ තතො පරං එකූනසට්ඨියා කප්පෙසු බුද්ධා ලොකෙ න උප්පජ්ජිංසු. අපගතබුද්ධාලොකො අහොසි. කිලෙසදෙවපුත්තමාරානං එකරජ්ජං අපගතකණ්ටකං අහොසි. ඉතො පන එකත්තිංසකප්පෙ සිනිද්ධසුක්ඛසාරදාරුපචිතො පහූතසප්පිසිත්තො නිද්ධූමො සිඛී විය **සිඛී** ච **වෙස්සභූ** චාති ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා ලොකෙ උප්පජ්ජිංසු. තත්ථ **සිඛී** පන භගවා පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා කුසලකරණවතී අරුණවතීනගරෙ පරමගුණවතො අරුණවතො නාම රඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා රත්තකනකපටිබිම්බරුචිරප්පභාය පභාවතියා නාම දෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දස මාසෙ වීතිනාමෙත්වා නිසභුය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. නෙමිත්තිකා පනස්ස නාමං කරොන්තා උණ්හීසස්ස සිඛා විය උග්ගතත්තා ''සිඛී''ති නාමමකංසු. සො සත්තවස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. සුචන්දකසිරීගිරියසනාරිවසභ නාමකා තයො පාසාදා අහෙසුං. සබ්බකාමාදෙවිප්පමුඛානි චතුවීසති ඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා සබ්බකාමාදෙවියා ගුණගණාතුලෙ අතුලෙ නාම පුත්තෙ උප්පන්නෙ හත්ථියානෙන හත්ථික්ඛන්ධවරගතො මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තං සත්තතිපුරිසසතසහස්සානි අනුපබ්බජිංසු. සො තෙහි පරිවුතො අට්ඨමාසං පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය ගණසඞ්ගණිකං පහාය සුදස්සනනිගමෙ පියදස්සීසෙට්ඨිනො ධීතුයා දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා තරුණඛදිරවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා අනොමදස්සිනා නාම තාපසෙන දින්නා අට්ඨ කුසතිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා පුණ්ඩරීකබොධිං උපසඞ්කමි. තස්සා කිර පුණ්ඩරීකබොධියාපි පාටලියා පමාණමෙව පමාණං අහොසි. තංදිවසමෙව සො පණ්ණාසරතනක්ඛන්ධො හුත්වා අබ්භුග්ගතො, සාඛාපිස්ස පණ්ණාසරතනමත්තාව. සො දිබ්බෙහි ගන්ධෙහි පුප්ඵෙහි සඤ්ඡන්නො අහොසි. න කෙවලං පුප්ඵෙහෙව, ඵලෙහිපි සඤ්ඡන්නො අහොසි. තස්ස එකපස්සතො තරුණානි ඵලානි එකතො මජ්ඣිමානි එකතො නාතිපක්කානි එකතො පක්ඛිත්තදිබ්බොජානි විය සුරසානි වණ්ණගන්ධරසසම්පන්නානි තතො තතො ඔලම්බන්ති. යථා ච සො , එවං දසසහස්සිචක්කවාළෙසු පුප්ඵූපගා රුක්ඛා පුප්ඵෙහි ඵලූපගා රුක්ඛා ඵලෙහි පටිමණ්ඩිතා අහෙසුං.

සො තත්ථ චතුවීසතිහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨාය නිසීදි. එවං නිසීදිත්වා ඡත්තිංස යොජනවිත්ථතං සමාරං මාරබලං විධමිත්වා සම්බොධිං පාපුණිත්වා – ''අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති උදානං උදානෙත්වා බොධිසමීපෙයෙව සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා බ්‍රහ්මායාචනං සම්පටිච්ඡිත්වා අත්තනා සහ පබ්බජිතානං සත්තතියා භික්ඛුසතසහස්සානං උපනිස්සයසම්පත්තිං දිස්වා සුරපථෙන ගන්ත්වා විවිධාවරණවතියා අරුණවතියා රාජධානියා සමීපෙ මිගාජිනුය්‍යානෙ ඔතරිත්වා තෙහි මුනිගණෙහි පරිවුතො තෙසං මජ්ඣෙ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තදා කොටිසතසහස්සානං පඨමො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ''විපස්සිස්ස අපරෙන, සම්බුද්ධො ද්විපදුත්තමො;
සිඛිව්හයො ආසි ජිනො, අසමො අප්පටිපුග්ගලො.

2. ''මාරසෙනං පමද්දිත්වා, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං;
ධම්මචක්කං පවත්තෙසි, අනුකම්පාය පාණිනං.

3. ''ධම්මචක්කං පවත්තෙන්තෙ, සිඛිම්හි ජිනපුඞ්ගවෙ;
කොටිසතසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහූ''ති.

පුනපි අරුණවතියා රාජධානියා සමීපෙයෙව අභිභූරාජපුත්තස්ස ච සම්භවරාජපුත්තස්ස චාති ද්වින්නං සපරිවාරානං ධම්මං දෙසෙත්වා නවුතිකොටිසහස්සානි ධම්මාමතං පායෙසි. සො දුතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

4. ''අපරම්පි ධම්මං දෙසෙන්තෙ, ගණසෙට්ඨෙ නරුත්තමෙ;
නවුත්තිකොටිසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහූ''ති.

යදා පන සූරියවතීනගරද්වාරෙ චම්පකරුක්ඛමූලෙ තිත්ථියමද්දමානභඤ්ජනත්ථං සබ්බජනබන්ධනමොක්ඛත්ථඤ්ච යමකපාටිහාරියං කරොන්තො භගවා ධම්මං දෙසෙසි , තදා අසීතිකොටිසහස්සානං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ''යමකපාටිහාරියඤ්ච , දස්සයන්තෙ සදෙවකෙ;
අසීතිකොටිසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ''ති.

අභිභූනා ච සම්භවෙන ච රාජපුත්තෙන සද්ධිං පබ්බජිතානං අරහන්තානං සතසහස්සානං මජ්ඣෙ නිසීදිත්වා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි, අරුණවතීනගරෙ ඤාතිසමාගමෙ පබ්බජිතානං අසීතියා භික්ඛුසහස්සානං මජ්ඣෙ නිසීදිත්වා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො දුතියො සන්නිපාතො අහොසි. ධනඤ්ජයනගරෙ ධනපාලකනාගවිනයනසමයෙ පබ්බජිතානං සත්තතියා භික්ඛුසහස්සානං මජ්ඣෙ භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

6. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, සිඛිස්සාපි මහෙසිනො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

7. ‘‘භික්ඛුසතසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො;
අසීතිභික්ඛුසහස්සානං, දුතියො ආසි සමාගමො.

8. ‘‘සත්තතිභික්ඛුසහස්සානං , තතියො ආසි සමාගමො;
අනුපලිත්තො පදුමංව, තොයම්හි සම්පවඩ්ඪිත’’න්ති.

තත්ථ **අනුපලිත්තො පදුමංවාති** තොයෙ ජාතං තොයෙව වඩ්ඪිතං පදුමං විය තොයෙන අනුපලිත්තං, සොපි භික්ඛුසන්නිපාතො ලොකෙ ජාතොපි ලොකධම්මෙහි අනුපලිත්තො අහොසීති අත්ථො.

තදා කිර අම්හාකං බොධිසත්තො කත්ථචි අසංසට්ඨො පරිභුත්තනගරෙ අරින්දමො නාම රාජා හුත්වා සිඛිම්හි සත්ථරි පරිභුත්තනගරමනුප්පත්තෙ සපරිවාරො රාජා භගවතො පච්චුග්ගන්ත්වා පසාදවඩ්ඪිතහදයනයනසොතො දසබලස්ස අමලවරණකමලයුගලෙසු සපරිවාරො සිරසා අභිවන්දිත්වා දසබලං නිමන්තෙත්වා සත්තාහං ඉස්සරියකුලවිභවසද්ධානුරූපං මහාදානං දත්වා දුස්සභණ්ඩාගාරද්වාරානි විවරාපෙත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස මහග්ඝානි වත්ථානි අදාසි. අත්තනො ච බලරූපලක්ඛණජවසම්පන්නහෙමජාලමාලාසමලඞ්කතං නවකනකරුචිරදණ්ඩකොසවාමරයුගවිරාජිතං විපුලමුදුකණ්ණං චන්දරාජිවිරාජිතවදනසොභං එරාවණවාරණමිව අරිවාරණං වරවාරණං දත්වා වාරණප්පමාණමෙව කත්වා කප්පියභණ්ඩඤ්ච අදාසි. සොපි නං සත්ථා – ‘‘ඉතො එකත්තිංසකප්පෙ බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

9. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, අරින්දමො නාම ඛත්තියො;
සම්බුද්ධප්පමුඛං සඞ්ඝං, අන්නපානෙන තප්පයිං.

10. ‘‘බහුං දුස්සවරං දත්වා, දුස්සකොටිං අනප්පකං;
අලඞ්කතං හත්ථියානං, සම්බුද්ධස්ස අදාසහං.

11. ‘‘හත්ථියානං නිම්මිනිත්වා, කප්පියං උපනාමයිං;
පූරයිං මානසං මය්හං, නිච්චං දළ්හමුපට්ඨිතං.

12. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, සිඛී ලොකග්ගනායකො;
එකත්තිංසෙ ඉතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

13. ‘‘අහු කපිලව්හයා රම්මා ... පෙ ... හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

14. ‘‘තස්සාහං වචනං සුත්වා, භිය්‍යො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තත්ථ **නිම්මිනිත්වාති** තස්ස හත්ථිනො පමාණෙන තුලයිත්වා. **කප්පියන්ති** කප්පියභණ්ඩං, භික්ඛූනං යං භණ්ඩං කප්පති ගහෙතුං, තං කප්පියභණ්ඩං නාම. **පූරයිං මානසං මය්හන්ති** මම චිත්තං දානපීතියා පූරයිං, මය්හං හාසුප්පාදනසමත්ථං අකාසින්ති අත්ථො. **නිච්චං දළ්හමුපට්ඨිතන්ති** නිච්චකාලං දානං දස්සාමී’’ති දානවසෙන දළ්හං උපට්ඨිතං චිත්තන්ති අත්ථො.

තස්ස පන භගවතො නගරං අරුණවතී නාම අහොසි. අරුණවා නාම රාජා පිතා, පභාවතී නාම මාතා, අභිභූ ච සම්භවො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, ඛෙමඞ්කරො නාමුපට්ඨාකො, සඛිලා ච මදුමා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, පුණ්ඩරීකරුක්ඛො බොධි, සරීරඤ්චස්ස සත්තතිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි . සරීරප්පභා නිච්චකාලං යොජනත්තයං ඵරිත්වා අට්ඨාසි. සත්තතිවස්සසහස්සානි ආයු, සබ්බකාමා නාමස්ස අග්ගමහෙසී, අතුලො නාමස්ස පුත්තො, හත්ථියානෙන නික්ඛමි. තෙන වුත්තං –

15. ‘‘නගරං අරුණවතී නාම, අරුණො නාම ඛත්තියො;
පභාවතී නාම ජනිකා, සිඛිස්සාපි මහෙසිනො.

20. ‘‘අභිභූ සම්භවො චෙව, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
ඛෙමඞ්කරො නාමුපට්ඨාකො, සිඛිස්සාපි මහෙසිනො.

21. ‘‘සඛිලා ච පදුමා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, පුණ්ඩරීකොති වුච්චති.

22. ‘‘සිරිවඩ්ඪො ච නන්දො ච, අහෙසුං අග්ගුපට්ඨකා;
චිත්තා චෙව සුගුත්තා ච, අහෙසුං අග්ගුපට්ඨිකා.

23. ‘‘උච්චත්තනෙන සො බුද්ධො, සත්තතිහත්ථමුග්ගතො;
කඤ්චනග්ඝියසඞ්කාසො, ද්වත්තිංසවරලක්ඛණො.

24. ‘‘තස්සාපි බ්‍යාමප්පභා කායා, දිවාරත්තිං නිරන්තරං;
දිසොදිසං නිච්ඡරන්ති, තීණි යොජනසො පභා.

25. ‘‘සත්තතිවස්සසහස්සානි, ආයු තස්ස මහෙසිනො;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

26. ‘‘ධම්මමෙඝං පවස්සෙත්වා, තෙමයිත්වා සදෙවකෙ;
ඛෙමන්තං පාපයිත්වාන, නිබ්බුතො සො සසාවකො.

27. ‘‘අනුබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං, ද්වත්තිංසවරලක්ඛණං;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **පුණ්ඩරීකො**ති සෙතම්බරුක්ඛො. **තීණි යොජනසො පභා**ති තීණි යොජනානි පභා නිච්ඡරන්තීති අත්ථො. **ධම්මමෙඝ**න්ති ධම්මවස්සං, ධම්මවස්සනකො බුද්ධමෙඝො. **තෙමයිත්වා**ති ධම්මකථාසලිලෙන තෙමෙත්වා, සිඤ්චිත්වාති අත්ථො. **සදෙවකෙ**ති සදෙවකෙ සත්තෙ. **ඛෙමන්ත**න්ති ඛෙමන්තං නිබ්බානං . **අනුබ්‍යඤ්ජනසම්පන්න**න්ති තම්බනඛතුඞ්ගනාසවට්ටඞ්ගුලිතාදීහි අසීතියා අනුබ්‍යඤ්ජනෙහි සම්පන්නං, ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණපටිමණ්ඩිතං භගවතො සරීරන්ති අත්ථො. සිඛී කිර සම්මාසම්බුද්ධො සීලවතීනගරෙ අස්සාරාමෙ පරිනිබ්බායි.

‘‘සිඛීච ලොකෙ තපසා ජලිත්වා, සිඛීව මෙඝාගමනෙ නදිත්වා;
සිඛී මහෙසින්ධනවිප්පහීනො, සිඛීව සන්තිං සුගතො ගතො සො’’.

සිඛිස්ස කිර භගවතො ධාතුයො එකඝනාව හුත්වා අට්ඨංසු න විප්පකිරිංසු. සකලජම්බුදීපවාසිනො පන මනුස්සා තියොජනුබ්බෙධං සත්තරතනමයං හිමගිරිසදිසසොභං ථූපමකංසු. සෙසමෙත්ථ ගාථාසු පාකටමෙවාති.

සිඛීබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො වීසතිමො බුද්ධවංසො.

23. වෙස්සභූබුද්ධවංසවණ්ණනා

සිඛිස්ස පන සම්මාසම්බුද්ධස්ස අපරභාගෙ අන්තරහිතෙ තස්ස සාසනෙ සත්තතිවස්සසහස්සායුකා මනුස්සා අනුක්කමෙන පරිහායිත්වා දසවස්සායුකා අහෙසුං. පුන වඩ්ඪිත්වා අපරිමිතායුකා හුත්වා අනුක්කමෙන පරිහායිත්වා සට්ඨිවස්සසහස්සායුකා අහෙසුං. තදා විජිතමනොභූ සබ්බලොකාභිභූ සයම්භූ **වෙස්සභූ** නාම සත්ථා ලොකෙ උදපාදි. සො පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා අනොමනගරෙ සුප්පතීතස්ස සුප්පතීතස්ස නාම රඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා සීලවතියා යසවතියා නාම කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. සො දසන්නං මාසානං අච්චයෙන අනුපමුය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. ජායමානොව ජනං තොසෙන්තො වසභනාදං නදි. තස්මා වසභනාදහෙතුත්තා තස්ස නාමග්ගහණදිවසෙ ''වෙස්සභූ''ති නාමමකංසු . සො ඡබ්බස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. රුචි-සුරුචි-රතිවඩ්ඪනනාමකා තයො පාසාදා තස්ස අහෙසුං. සුචිත්තාදෙවිප්පමුඛානි තිංස ඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා සුචිත්තාය නාම දෙවියා සුප්පබුද්ධෙ නාම කුමාරෙ උප්පන්නෙ සුවණ්ණසිවිකාය උය්‍යානදස්සනත්ථාය ගන්ත්වා දෙවදත්තානි කාසායානි ගහෙත්වා පබ්බජි. තං සත්තතිංසසහස්සානි අනුපබ්බජිංසු. අථ සො තෙහි පරිවුතො ඡ මාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය සුචිත්තනිගමෙ සන්දිස්සමානසරීරාය සිරිවඩ්ඪනාය නාම දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සාලවනෙ දිවාවිහාරං වීතිනාමෙත්වා සායන්හසමයෙ නරින්දනාගරාජෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා සාලබොධිං පදක්ඛිණතො උපාගමි. තස්සාපි සාලස්ස තදෙව පාටලියා පමාණමෙව පමාණං අහොසි. තථෙව පුප්ඵඵලසිරිවිභවො වෙදිතබ්බො. සො සාලමූලමුපගන්ත්වා චත්තාලීසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා විගතනීවරණො සබ්බකාමමදාවරණං අනාවරණඤාණං පටිලභිත්වා – ''අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං තත්ථෙව වීතිනාමෙත්වා අත්තනො කනිට්ඨභාතිකස්ස සොණකුමාරස්ස උත්තරකුමාරස්ස ච උපනිස්සයසම්පත්තිං දිස්වා දෙවපථෙන ගන්ත්වා අනොමනගරසමීපෙ අරුණුය්‍යානෙ ඔතරිත්වා උය්‍යානපාලෙන කුමාරෙ පක්කොසාපෙත්වා තෙසං සපරිවාරානං මජ්ඣෙ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තදා අසීතියා කොටිසහස්සානං පඨමො අභිසමයො අහොසි.

පුන ජනපදචාරිකං චරන්තො භගවා තත්ථ තත්ථ ධම්මං දෙසෙන්තො සත්තතියා කොටිසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි, සො දුතියො අභිසමයො අහොසි. අනොමනගරෙයෙව දිට්ඨිජාලං භින්දන්තො තිත්ථියමානද්ධජං පාතෙන්තො මානමදං විද්ධංසෙන්තො ධම්මද්ධජං සමුස්සයන්තො නවුතියොජනවිත්ථතාය මනුස්සපරිසාය පරිමාණරහිතාය දෙවපරිසාය යමකපාටිහාරියං කත්වා දෙවමනුස්සෙ පසාදෙත්වා සට්ඨිකොටියො ධම්මාමතෙන තප්පෙසි, සො තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ''තත්ථෙව මණ්ඩකප්පම්හි, අසමො අප්පටිපුග්ගලො;
වෙස්සභූ නාම නාමෙන, ලොකෙ උප්පජ්ජි නායකො.

2. ''ආදිත්තං වත රාගග්ගි, තණ්හානං විජිතං තදා;
නාගොව බන්ධනං ඡෙත්වා, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං.

3. ''ධම්මචක්කං පවත්තෙන්තෙ, වෙස්සභූලොකනායකෙ;
අසීතිකොටිසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහු.

4. ''පක්කන්තෙ චාරිකං රට්ඨෙ, ලොකජෙට්ඨෙ නරාසභෙ;
සත්තතිකොටිසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහු.

5. ''මහාදිට්ඨිං විනොදෙන්තො, පාටිහෙරං කරොති සො;
සමාගතා නරමරූ, දසසහස්සී සදෙවකෙ.

6. ''මහාඅච්ඡරියං දිස්වා, අබ්භුතං ලොමහංසනං;
දෙවා චෙව මනුස්සා ච, බුජ්ඣරෙ සට්ඨිකොටියො''ති.

තත්ථ **ආදිත්තන්ති** සකලමිදං ලොකත්තයං සම්පදිත්තං. **රාගග්ගීති** රාගෙන. **තණ්හානං විජිතන්ති** තණ්හානං විජිතං රට්ඨං වසවත්තිට්ඨානන්ති එවං ඤත්වාති අත්ථො. **නාගොව බන්ධනං ඡෙත්වාති** හත්ථී විය පූතිලතාබන්ධනං ඡින්දිත්වා සම්බොධිං පත්තො අධිගතො. **දසසහස්සීති** දසසහස්සියං. **සදෙවකෙති** සදෙවකෙ ලොකෙ. **බුජ්ඣරෙති** බුජ්ඣිංසු.

සොණුත්තරානං පන ද්වින්නං අග්ගසාවකානං සමාගමෙ පබ්බජිතානං අසීතියා අරහන්තසහස්සානං මජ්ඣෙ මාසපුණ්ණමායං පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො පඨමො සන්නිපාතො අහොසි. යදා පන වෙස්සභුනා සබ්බලොකාභිභුනා සහ පබ්බජිතා සත්තතිංසසහස්සසඞ්ඛා භික්ඛු ගණතො ඔහීනසමයෙ පක්කන්තා, තෙ වෙස්සභුස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මචක්කප්පවත්තිං සුත්වා සොරෙය්‍යං නාම නගරං ආගන්ත්වා භගවන්තං අද්දසංසු. තෙසං භගවා ධම්මං දෙසෙත්වා සබ්බෙව තෙ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බාජෙත්වා චතුරඞ්ගසමන්නාගතාය පරිසාය පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො දුතියො සන්නිපාතො අහොසි.

යදා පන නාරිවාහනනගරෙ උපසන්තො නාම රාජපුත්තො රජ්ජං කාරෙසි, තස්සානුකම්පාය භගවා තත්ථ අගමාසි, සොපි භගවතො ආගමනං සුත්වා සපරිවාරො භගවතො පච්චුග්ගමනං කත්වා නිමන්තෙත්වා මහාදානං දත්වා තස්ස ධම්මං සුත්වා පසන්නහදයො පබ්බජි. තං සට්ඨිසහස්සසඞ්ඛා පුරිසා අනුපබ්බජිංසු. තෙ තෙන සද්ධිං අරහත්තං පාපුණිංසු. සො තෙහි පරිවුතො වෙස්සභූ භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි, සො තතියො සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

7. ‘‘සන්නිපාතා තයො ආසුං, වෙස්සභුස්ස මහෙසිනො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

8. ‘‘අසීතිභික්ඛුසහස්සානං, පඨමො ආසි සමාගමො;
සත්තතිභික්ඛුසහස්සානං, දුතියො ආසි සමාගමො.

9. ‘‘සට්ඨිභික්ඛුසහස්සානං , තතියො ආසි සමාගමො;
ජරාදිභයභීතානං, ඔරසානං මහෙසිනො’’ති.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො සරභවතීනගරෙ පරමපියදස්සනො සුදස්සනො නාම රාජා හුත්වා වෙස්සභුම්හි ලොකනායකෙ සරභනගරමුපගතෙ තස්ස ධම්මං සුත්වා පසන්නහදයො දසනඛසමොධානසමුජ්ජලං ජලජාමලාවිකලකමලමකුලසදිසමඤ්ජලිං සිරසි කත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස සචීවරං මහාදානං දත්වා තත්ථෙව භගවතො නිවාසත්ථාය ගන්ධකුටිං කත්වා තං පරික්ඛිපිත්වා විහාරසහස්සං කාරෙත්වා සබ්බඤ්ච විභවජාතං භගවතො සාසනෙ පරිච්චජිත්වා තස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා ආචාරගුණසම්පන්නො තෙරසධුතගුණෙසු නිරතො බොධිසම්භාරපරියෙසනාය රතො බුද්ධසාසනාභිරතො විහාසි. සොපි තං භගවා බ්‍යාකාසි – ‘‘අනාගතෙ ඉතො එකත්තිංසකප්පෙ අයං ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සතී’’ති. තෙන වුත්තං –

10. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, සුදස්සනො නාම ඛත්තියො;
නිමන්තෙත්වා මහාවීරං, දානං දත්වා මහාරහං;
අන්නපානෙන වත්ථෙන, සසඞ්ඝං ජිනපූජයිං.

11. ‘‘තස්ස බුද්ධස්ස අසමස්ස, චක්කං වත්තිතමුත්තමං;
සුත්වාන පණීතං ධම්මං, පබ්බජ්ජමභිරොචයිං.

12. ‘‘මහාදානං පවත්තෙත්වා, රත්තින්දිවමතන්දිතො;
පබ්බජ්ජං ගුණසම්පන්නං, පබ්බජිං ජිනසන්තිකෙ.

13. ‘‘ආචාරගුණසම්පන්නො, වත්තසීලසමාහිතො;
සබ්බඤ්ඤුතං ගවෙසන්තො, රමාමි ජිනසාසනෙ.

14. ‘‘සද්ධාපීතිං උපගන්ත්වා, බුද්ධං වන්දාමි සත්ථරං;
පීති උප්පජ්ජති මය්හං, බොධියායෙව කාරණා.

15. ‘‘අනිවත්තමානසං ඤත්වා, සම්බුද්ධො එතදබ්‍රවි;
එකත්තිංසෙ ඉතො කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

16. ‘‘අහු කපිලව්හයා රම්මා ... පෙ ... ඉහස්සාම සම්මුඛං ඉමං.

17. ‘‘තස්සාහං වචනං සුත්වා, භිය්‍යො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා’’ති.

තත්ථ **චක්කං වත්තිතන්ති** ධම්මචක්කං පවත්තිතං. **පණීතං ධම්මන්ති** උත්තරිමනුස්සධම්මං. **පබ්බජ්ජං ගුණසම්පන්නන්ති** ඤත්වා පබ්බජින්ති අත්ථො. **වත්තසීලසමාහිතොති** වත්තෙසු ච සීලෙසු ච සමාහිතො. තෙසං තෙසං පූරණෙ සමාහිතොති අත්ථො. **රමාමීති** අභිරමිං. **සද්ධාපීතින්ති** සද්ධඤ්ච පීතිඤ්ච උපගන්ත්වා. **වන්දාමීති** අභිවන්දිං, අතීතත්ථෙ වත්තමානවචනං දට්ඨබ්බං. **සත්ථරන්ති** සත්ථාරං. **අනිවත්තමානසන්ති** අනොසක්කියමානමානසං.

තස්ස පන භගවතො අනොමං නාම නගරං අහොසි. සුප්පතීතො නාමස්ස පිතා ඛත්තියො, යසවතී නාම මාතා, සොණො ච උත්තරො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, උපසන්තො නාමුපට්ඨාකො, රාමා ච සමාලා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, සාලරුක්ඛො බොධි, සරීරං සට්ඨිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි. සට්ඨිවස්සසහස්සානි ආයු, සුචිත්තා නාමස්ස භරියා, සුප්පබුද්ධො නාමස්ස පුත්තො, සුවණ්ණසිවිකාය නික්ඛමි. තෙන වුත්තං –

18. ‘‘අනොමං නාම නගරං, සුප්පතීතො නාම ඛත්තියො;
මාතා යසවතී නාම, වෙස්සභුස්ස මහෙසිනො.

23. ‘‘සොණො ච උත්තරො චෙව, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
උපසන්තො නාමුපට්ඨාකො, වෙස්සභුස්ස මහෙසිනො.

24. ‘‘රාමා චෙව සමාලා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, මහාසාලොති වුච්චති.

25. ‘‘සොත්ථිකො චෙව රම්මො ච, අහෙසුං අග්ගුපට්ඨකා;
ගොතමී සිරිමා චෙව, අහෙසුං අග්ගුපට්ඨිකා.

26. ‘‘සට්ඨිරතනමුබ්බෙධො, හෙමයූපසමූපමො;
කායා නිච්ඡරතී රස්මී, රත්තිංව පබ්බතෙ සිඛී.

27. ‘‘සට්ඨිවස්සසහස්සානි, ආයු තස්ස මහෙසිනො;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි, ජනතං බහුං.

28. ‘‘ධම්මං විත්ථාරිකං කත්වා, විභජිත්වා මහාජනං;
ධම්මනාවං ඨපෙත්වාන, නිබ්බුතො සො සසාවකො.

29. ‘‘දස්සනෙය්‍යං සබ්බජනං, විහාරං ඉරියාපථං;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **හෙමයූපසමූපමොති** සුවණ්ණත්ථම්භසදිසොති අත්ථො. **නිච්ඡරතීති** ඉතො චිතො ච සන්ධාවති. **රස්මීති** පභාරස්මි. **රත්තිංව පබ්බතෙ සිඛීති** රත්තියං පබ්බතමත්ථකෙ අග්ගි විය. රංසිවිජ්ජොතා තස්ස කායෙති අත්ථො. **විභජිත්වාති** විභාගං කත්වා, උග්ඝටිතඤ්ඤුවසෙන සොතාපන්නාදිවසෙන වාති අත්ථො. **ධම්මනාවන්ති** අට්ඨඞ්ගමග්ගසඞ්ඛාතං ධම්මනාවං, චතුරොඝනිත්ථරණත්ථාය ඨපෙත්වාති අත්ථො. **දස්සනෙය්‍යන්ති** දස්සනීයො. **සබ්බජනන්ති** සබ්බො ජනො, සසාවකසඞ්ඝො සම්මාසම්බුද්ධොති අත්ථො. **විහාරන්ති** විහාරො, සබ්බත්ථ පච්චත්තෙ උපයොගවචනං දට්ඨබ්බං.

වෙස්සභූ කිර භගවා උසභවතීනගරෙ ඛෙමෙ මිගදායෙ පරිනිබ්බායි. ධාතුයො පනස්ස විප්පකිරිංසු.

‘‘උසභවතිපුරෙ පුරුත්තමෙ, ජිනවසභො භගවා හි වෙස්සභූ;
උපවනවිහරෙ මනොරමෙ, නිරුපධිසෙසමුපාගතො කිරා’’ති.

සෙසං සබ්බත්ථ ගාථාසු පාකටමෙවාති.

වෙස්සභූබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො එකවීසතිමො බුද්ධවංසො.

24. කකුසන්ධබුද්ධවංසවණ්ණනා

වෙස්සභුම්හි සයම්භුම්හි පරිනිබ්බුතෙ තස්මිං පන කප්පෙ අතික්කන්තෙ එකූනත්තිංසකප්පෙසු ජිනදිවසකරා නුප්පජ්ජිංසු. ඉමස්මිං පන භද්දකප්පෙ චත්තාරො බුද්ධා නිබ්බත්තිංසු. කතමෙ චත්තාරො? **කකුසන්ධො කොණාගමනො කස්සපො අම්හාකං බුද්ධොති. මෙත්තෙය්‍යො** පන භගවා උප්පජ්ජිස්සති. එවමයං කප්පො පඤ්චහි බුද්ධුප්පාදෙහි පටිමණ්ඩිතත්තා භද්දකප්පොති භගවතා වණ්ණිතො. තත්ථ **කකුසන්ධො** නාම භගවා පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා ඛෙමවතීනගරෙ ඛෙමඞ්කරස්ස නාම රඤ්ඤො අත්ථධම්මානුසාසකස්ස අග්ගිදත්තස්ස නාම පුරොහිතස්ස අග්ගමහෙසියා විසාඛාය නාම බ්‍රාහ්මණියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. යදා පන ඛත්තියා බ්‍රාහ්මණෙ සක්කරොන්ති ගරුකරොන්ති මානෙන්ති පූජෙන්ති, තදා බොධිසත්තා බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තන්ති.

යදා පන බ්‍රාහ්මණා ඛත්තියෙ සක්කරොන්ති ගරුකරොන්ති මානෙන්ති පූජෙන්ති, තදා ඛත්තියකුලෙ උප්පජ්ජන්ති. තදා කිර බ්‍රාහ්මණා ඛත්තියෙහි සක්කරීයන්ති ගරුකරීයන්ති, තස්මා සච්චසන්ධො කකුසන්ධො බොධිසත්තො විභවසිරිසමුදයෙනාකුලෙ අනාකුලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ දසසහස්සිලොකධාතුං උන්නාදෙන්තො කම්පයන්තො උදපාදි. හෙට්ඨා වුත්තප්පකාරානි පාටිහාරියානි නිබ්බත්තිංසු. තතො දසන්නං මාසානං අච්චයෙන ඛෙමවතුය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො සුවණ්ණලතාතො අග්ගිජාලො විය නික්ඛමි. සො චත්තාරි වස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. තස්ස කිර කාමකාමවණ්ණකාමසුද්ධිනාමකා තයො පාසාදා අහෙසුං. රොචිනීබ්‍රාහ්මණීපමුඛානි තිංස ඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා රොචිනියා බ්‍රාහ්මණියා අනුත්තරෙ උත්තරෙ නාම කුමාරෙ උප්පන්නෙ පයුත්තෙන ආජඤ්ඤරථෙන මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තං චත්තාලීසසහස්සානි අනුපබ්බජිංසු. සො තෙහි පරිවුතො අට්ඨ මාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය සුචිරින්ධනිගමෙ වජිරින්ධබ්‍රාහ්මණස්ස ධීතාය දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා ඛදිරවනෙ දිවාවිහාරං කත්වා සායන්හසමයෙ සුභද්දෙන නාම යවපාලකෙන උපනීතා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා සිරීසබොධිං පාටලියා වුත්තප්පමාණං දිබ්බගන්ධං උපවායමානං උපගන්ත්වා චතුත්තිංසහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා සම්බොධිං පත්වා – ‘‘අනෙකජාතිසංසාරං… පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා’’ති උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා අත්තනා සහ පබ්බජිතානං චත්තාලීසාය භික්ඛුසහස්සානං සච්චප්පටිවෙධසමත්ථතං දිස්වා එකාහෙනෙව මකිලනගරසමීපෙ සම්භූතං ඉසිපතනං නාම මිගදායං පවිසිත්වා තෙසං මජ්ඣගතො භගවා ධම්මචක්කං පවත්තෙසි. තදා චත්තාලීසාය කොටිසහස්සානං පඨමො ධම්මාභිසමයො අහොසි.

පුන කණ්ණකුජ්ජනගරද්වාරෙ මහාසාලරුක්ඛමූලෙ යමකපාටිහාරියං කත්වා තිංසකොටිසහස්සානං ධම්මචක්ඛුං උප්පාදෙසි, සො දුතියො අභිසමයො අහොසි. යදා පන ඛෙමවතීනගරස්සාවිදූරෙ අඤ්ඤතරස්මිං දෙවායතනෙ අභිමතනරදෙවො නරදෙවො නාම යක්ඛො දිස්සමානමනුස්සසරීරො හුත්වා කන්තාරමජ්ඣෙ එකස්ස කමලකුවලයුප්පලසමලඞ්කතසලිලසීතලස්ස පරමමධුරසිසිරවාරිනො සබ්බජනසුරභිරමස්ස සරස්ස සමීපෙ ඨත්වා කමලකුවලයකල්ලහාරාදීහි සත්තෙ උපලාපෙත්වා මනුස්සෙ ඛාදති . තස්මිං මග්ගෙ පච්ඡින්නෙ ජනසම්පාතරහිතෙ මහාඅටවිං පවිසිත්වා තත්ථ සම්පත්තෙ සත්තෙ ඛාදති. සො ලොකවිස්සුතො මහාකන්තාරමග්ගො අහොසි. උභතොකන්තාරද්වාරෙ කිර මහාජනකායො සන්නිපතිත්වා කන්තාරනිත්ථරණත්ථාය අට්ඨාසි. අථ විගතභවබන්ධො කකුසන්ධො සත්ථා එකදිවසං පච්චූසසමයෙ මහාකරුණාසමාපත්තිතො වුට්ඨාය ලොකං වොලොකෙන්තො ඤාණජාලස්ස අන්තොගතං තං මහෙසක්ඛං නරදෙවයක්ඛං තඤ්ච ජනසමූහමද්දස. දිස්වා ච පන ගගනතලෙන ගන්ත්වා තස්ස ජනකායස්ස පස්සන්තස්සෙව භගවා අනෙකවිහිතං පාටිහාරියං කරොන්තො තස්ස නරදෙවයක්ඛස්ස භවනෙ ඔතරිත්වා තස්ස මඞ්ගලපල්ලඞ්කෙ නිසීදි.

අථ ඛො සො මනුස්සභක්ඛො යක්ඛො ඡබ්බණ්ණරස්මියො විස්සජ්ජෙන්තං ඉන්දධනුපරිවුතමිව දිවසකරං මුනිදිවසකරං පවනපථෙනාගච්ඡන්තං දිස්වා – ‘‘දසබලො මමානුකම්පාය ඉධාගච්ඡතී’’ති පසන්නහදයො අත්තනො පරිවාරයක්ඛෙහි සද්ධිං අනෙකමිගගණවන්තං හිමවන්තං ගන්ත්වා නානාවණ්ණගන්ධානි ජලජථලජානි කුසුමානි පරමමනොරමානි සුගන්ධගන්ධෙ සමාහරිත්වා අත්තනො පල්ලඞ්කෙ නිසින්නං විගතරන්ධං කකුසන්ධං ලොකනායකං මාලාගන්ධවිලෙපනාදීහි පූජයිත්වා ථුතිසඞ්ගීතානි පවත්තෙන්තො සිරසි අඤ්ජලිං කත්වා නමස්සමානො අට්ඨාසි. තතො මනුස්සා තං පාටිහාරියං දිස්වා පසන්නහදයා සමාගම්ම භගවන්තං පරිවාරෙත්වා නමස්සමානා අට්ඨංසු. අථ අප්පටිසන්ධො කකුසන්ධො භගවා අභිපූජිතනරදෙවයක්ඛං නරදෙවයක්ඛං කම්මඵලසම්බන්ධදස්සනෙන සමුත්තෙජෙත්වා නිරයකථාය සන්තාසෙත්වා චතුසච්චකථං කථෙසි, තදා අපරිමිතානං සත්තානං ධම්මාභිසමයො අහොසි, අයං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘වෙස්සභුස්ස අපරෙන, සම්බුද්ධො ද්විපදුත්තමො;
කකුසන්ධො නාම නාමෙන, අප්පමෙය්‍යො දුරාසදො.

2. ‘‘උග්ඝාටෙත්වා සබ්බභවං, චරියාය පාරමිං ගතො;
සීහොව පඤ්ජරං භෙත්වා, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං.

3. ‘‘ධම්මචක්කං පවත්තෙන්තෙ, කකුසන්ධෙ ලොකනායකෙ;
චත්තාලීසකොටිසහස්සානං, ධම්මාභිසමයො අහු.

4. ‘‘අන්තලික්ඛම්හි ආකාසෙ, යමකං කත්වා විකුබ්බනං;
තිංසකොටිසහස්සානං, බොධෙසි දෙවමානුසෙ.

5. ‘‘නරදෙවස්ස යක්ඛස්ස, චතුසච්චප්පකාසනෙ;
ධම්මාභිසමයො තස්ස, ගණනාතො අසඞ්ඛියො’’ති.

තත්ථ **උග්ඝාටෙත්වා**ති සමූහනිත්වා. **සබ්බභව**න්ති සබ්බං නවවිධං භවං, භවුප්පත්තිනිමිත්තං කම්මන්ති අත්ථො. **චරියාය පාරමිං ගතො**ති සබ්බපාරමීනං පූරණවසෙන පාරං ගතො. **සීහොව පඤ්ජරං භෙත්වා**ති සීහො විය පඤ්ජරං මුනිකුඤ්ජරො භවපඤ්ජරං විනාසෙත්වාති අත්ථො. කකුසන්ධස්ස විද්ධස්තභවබන්ධනස්ස එකොව සාවකසන්නිපාතො අහොසි. කණ්ණකුජ්ජනගරෙ ඉසිපතනෙ මිගදායෙ අත්තනා සහ පබ්බජිතෙහි චත්තාලීසාය අරහන්තසහස්සෙහි පරිවුතො මාසපුණ්ණමායං භගවා පාතිමොක්ඛං උද්දිසි. තෙන වුත්තං –

6. ‘‘කකුසන්ධස්ස භගවතො, එකො ආසි සමාගමො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

7. ‘‘චත්තාලීසසහස්සානං, තදා ආසි සමාගමො;
දන්තභූමිමනුප්පත්තානං, ආසවාරිගණක්ඛයා’’ති.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො ඛෙමො නාම රාජා හුත්වා බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස පත්තචීවරං මහාදානං දත්වා අඤ්ජනාදීනි සබ්බභෙසජ්ජානි ච අදාසි. අඤ්ඤඤ්ච සමණපරික්ඛාරං දත්වා තස්ස ධම්මදෙසනං සුත්වා පසන්නහදයො හුත්වා භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජි. සො පන සත්ථා – ‘‘අනාගතෙ ඉමස්මිංයෙව කප්පෙ බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

8. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, ඛෙමො නාමාසි ඛත්තියො;
තථාගතෙ ජිනපුත්තෙ, දානං දත්වා අනප්පකං.

9. ‘‘පත්තඤ්ච චීවරං දත්වා, අඤ්ජනං මධුලට්ඨිකං;
ඉමෙතං පත්ථිතං සබ්බං, පටියාදෙමි වරං වරං.

10. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, කකුසන්ධො විනායකො;
ඉමම්හි භද්දකෙ කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

11. ‘‘අහු කපිලව්හයා රම්මා... පෙ... හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

13. ‘‘නගරං ඛෙමවතී නාම, ඛෙමො නාමාසහං තදා;
සබ්බඤ්ඤුතං ගවෙසන්තො, පබ්බජිං තස්ස සන්තිකෙ’’ති.

තත්ථ **අඤ්ජනං** පාකටමෙව. **මධුලට්ඨික**න්ති යට්ඨිමධුකං. **ඉමෙත**න්ති ඉමං එතං. **පත්ථිත**න්ති ඉච්ඡිතං. **පටියාදෙමී**ති දජ්ජාමි, අදාසින්ති අත්ථො. **වරං වර**න්ති සෙට්ඨං සෙට්ඨන්ති අත්ථො. ‘‘යදෙතං පත්ථිත’’න්තිපි පාඨො, තස්ස යං ඉච්ඡති, එතං සබ්බං අදාසින්ති අත්ථො. අයං සුන්දරතරො.

තස්ස පන අදන්ධස්ස කකුසන්ධස්ස භගවතො ඛෙමං නාම නගරං අහොසි. අග්ගිදත්තො නාම බ්‍රාහ්මණො පිතා, විසාඛා නාම බ්‍රාහ්මණී මාතා, විධුරො ච සඤ්ජීවො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, බුද්ධිජො නාමුපට්ඨාකො, සාමා ච චම්පා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, මහාසිරීසරුක්ඛො බොධි, සරීරං චත්තාලීසහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, සමන්තා දසයොජනානි සරීරප්පභා නිච්ඡරති , චත්තාලීසවස්සසහස්සානි ආයු, භරියා පනස්ස රොචිනී නාම බ්‍රාහ්මණී, උත්තරො නාම පුත්තො, ආජඤ්ඤරථෙන නික්ඛමි. තෙන වුත්තං –

14. ‘‘බ්‍රාහ්මණො අග්ගිදත්තො ච, ආසි බුද්ධස්ස සො පිතා;
විසාඛා නාම ජනිකා, කකුසන්ධස්ස සත්ථුනො.

15. ‘‘වසතෙ තත්ථ ඛෙමෙ පුරෙ, සම්බුද්ධස්ස මහාකුලං;
නරානං පවරං සෙට්ඨං, ජාතිමන්තං මහායසං.

20. ‘‘විධුරො ච සඤ්ජීවො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
බුද්ධිජො නාමුපට්ඨාකො, කකුසන්ධස්ස සත්ථුනො.

21. ‘‘සාමා ච චම්පානාමා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, සිරීසොති පවුච්චති.

23. ‘‘චත්තාලීසරතනානි, අච්චුග්ගතො මහාමුනි;
කනකප්පභා නිච්ඡරති, සමන්තා දසයොජනං.

24. ‘‘චත්තාලීසවස්සසහස්සානි, ආයු තස්ස මහෙසිනො;

තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

25. ‘‘ධම්මාපණං පසාරෙත්වා, නරනාරීනං සදෙවකෙ;
නදිත්වා සීහනාදංව, නිබ්බුතො සො සසාවකො.

26. ‘‘අට්ඨඞ්ගවචනසම්පන්නො, අච්ඡිද්දානි නිරන්තරං;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **වසතෙ තත්ථ ඛෙමෙ පුරෙ**ති අයං ගාථා කකුසන්ධස්ස ජාතනගරසන්දස්සනත්ථං වුත්තාති වෙදිතබ්බා. **මහාකුලන්**ති උදිතොදිතං භගවතො පිතුකුලං. **නරානං පවරං සෙට්ඨන්**ති ජාතිවසෙන සබ්බමනුස්සානං පවරං සෙට්ඨන්ති අත්ථො. **ජාතිමන්තන්**ති අභිජාතිවන්තං, උත්තමාභිජාතං. **මහායසන්**ති මහාපරිවාරං, කිං තං බුද්ධස්ස මහාකුලං? තත්ථ මහාකුලං ඛෙමෙ පුරෙ වසතෙතිපදෙන සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො.

සමන්තා දසයොජනන්ති සමන්තතො දස යොජනානි ඵරිත්වා නිච්චකාලං සරීරතො නික්ඛමිත්වා සුවණ්ණවණ්ණා පභා නිච්ඡරතීති අත්ථො. **ධම්මාපණන්**ති ධම්මසඞ්ඛාතං ආපණං. **පසාරෙත්වා**ති භණ්ඩවික්කිණනත්ථං නානාභණ්ඩසමිද්ධමාපණං විය ධම්මාපණං පසාරෙත්වාති අත්ථො. **නරනාරීනන්**ති වෙනෙය්‍යනරනාරීනං ඣානසමාපත්තිමග්ගඵලරතනවිසෙසාධිගමත්ථාය. **සීහනාදං වා**ති සීහනාදං විය, අභයනාදං නදිත්වා. **අට්ඨඞ්ගවචනසම්පන්නො**ති අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතසරො සත්ථා. **අච්ඡිද්දානී**ති ඡිද්දාදිභාවරහිතානි සීලානි අච්ඡිද්දානි අසබලානි අකම්මාසානි. අථ වා අච්ඡිද්දානි අවිවරානි සාවකයුගළාදීනි. **නිරන්තරන්**ති සතතං සබ්බකාලං. **සබ්බං තමන්තරහිතන්**ති සත්ථා ච සාවකයුගළාදීනි ච තං සබ්බං මුනිභාවමුපගන්ත්වා අදස්සනභාවමුපගතන්ති අත්ථො.

‘‘අපෙතබන්ධො කකුසන්ධබුද්ධො, අදන්ධපඤ්ඤො ගතසබ්බරන්ධො;
තිලොකසන්ධො කිර සච්චසන්ධො, ඛෙමෙ පනෙ වාසමකප්පයිත්ථ’’.

සෙසගාථාසු සබ්බත්ථ පාකටමෙවාති.

කකුසන්ධබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො බාවීසතිමො බුද්ධවංසො.

25. කොණාගමනබුද්ධවංසවණ්ණනා

කකුසන්ධස්ස පන භගවතො අපරභාගෙ තස්ස සාසනෙ ච අන්තරහිතෙ සත්තෙසු තිංසවස්සසහස්සායුකෙසු ජාතෙසු පරහිතකොණාගමනො **කොණාගමනො** නාම සත්ථා ලොකෙ උදපාදි. අථ වා කනකාගමනතො කොණාගමනො නාම සත්ථා ලොකෙ උදපාදි. තත්ථ ක-කාරස්ස කොආදෙසං කත්වා න-කාරස්ස ණාදෙසං කත්වා එකස්ස ක-කාරස්ස ලොපං කත්වා නිරුත්තිනයෙන කනකස්ස කනකාදිආභරණස්ස ආගමනං පවස්සනං යස්ස භගවතො උප්පන්නකාලෙ සො කොණාගමනො නාම. එත්ථ පන ආයු අනුපුබ්බෙන පරිහීනසදිසං කතං, න එවං පරිහීනං, පුන වඩ්ඪිත්වා පරිහීනන්ති වෙදිතබ්බං. කථං? ඉමස්මිංයෙව කප්පෙ කකුසන්ධො භගවා චත්තාලීසවස්සසහස්සායුකකාලෙ නිබ්බත්තො, තං පන ආයු පරිහායමානං දසවස්සකාලං පත්වා පුන අසඞ්ඛෙය්‍යායුං පත්වා තතො පරිහායමානං තිංසවස්සසහස්සායුකකාලෙ ඨිතං, තදා කොණාගමනො භගවා ලොකෙ උප්පන්නොති වෙදිතබ්බො.

සොපි පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා සොභවතීනගරෙ යඤ්ඤදත්තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස භරියාය රූපාදීහි ගුණෙහි අනුත්තරාය උත්තරාය නාම බ්‍රාහ්මණියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන සුභවතීඋය්‍යානෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. ජායමානෙ පන තස්මිං සකලජම්බුදීපෙ දෙවො කනකවස්සං වස්සි. තෙනස්ස කනකාගමනකාරණත්තා ''කනකාගමනො''ති නාමමකංසු. තං පනස්ස නාමං අනුක්කමෙන පරිණමමානං කොණාගමනො''ති ජාතං. සො පන තීණි වස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. තුසිත-සන්තුසිත-සන්තුට්ඨනාමකා පනස්ස තයො පාසාදා අහෙසුං. රුචිගත්තාබ්‍රාහ්මණිපමුඛානි සොළස ඉත්ථිසහස්සානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා රුචිගත්තාය බ්‍රාහ්මණියා සත්ථවාහෙ නාම පුත්තෙ උප්පන්නෙ හත්ථික්ඛන්ධවරගතො හත්ථියානෙන මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තං තිංසපුරිසසහස්සානි අනුපබ්බජිංසු. සො තෙහි පරිවුතො ඡ මාසෙ පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමායං අග්ගිසොනබ්‍රාහ්මණස්ස ධීතාය අග්ගිසොනබ්‍රාහ්මණකුමාරියා දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා ඛදිරවනෙ දිවාවිහාරං කත්වා සායන්හසමයෙ ජටාතින්දුකෙන නාම යවපාලෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා උදුම්බරබොධිං පුණ්ඩරීකෙ වුත්තප්පමාණං ඵලවිභූතිසම්පන්නං දක්ඛිණතො උපගන්ත්වා වීසතිහත්ථවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා මාරබලං විද්ධංසෙත්වා දසබලඤාණානි පටිලභිත්වා – ''අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා අත්තනා සහ පබ්බජිතානං තිංසභික්ඛුසහස්සානං උපනිස්සයසම්පත්තිං දිස්වා ගගනපථෙන ගන්ත්වා සුදස්සනනගරසමීපෙ ඉසිපතනෙ මිගදායෙ ඔතරිත්වා තෙසං මජ්ඣගතො ධම්මචක්කං පවත්තෙසි, තදා තිංසකොටිසහස්සානං පඨමාභිසමයො අහොසි.

පුන සුන්දරනගරද්වාරෙ මහාසාලරුක්ඛමූලෙ යමකපාටිහාරියං කත්වා වීසතිකොටිසහස්සානං ධම්මාමතං පායෙසි, සො දුතියො අභිසමයො අහොසි. අත්තනො මාතරං උත්තරං පමුඛං කත්වා දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු දෙවතානං සමාගතානං අභිධම්මපිටකං දෙසෙන්තෙ භගවති දසන්නං කොටිසහස්සානං තතියො අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ''කකුසන්ධස්ස අපරෙන, සම්බුද්ධො ද්විපදුත්තමො;
කොණාගමනො නාම ජිනො, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො.

2. ''දස ධම්මෙ පූරයිත්වාන, කන්තාරං සමතික්කමි;
පවාහිය මලං සබ්බං, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං.

3. ''ධම්මචක්කං පවත්තෙන්තෙ, කොණාගමනනායකෙ;
තිංසකොටිසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහු.

4. ''පාටිහීරං කරොන්තෙ ච, පරවාදප්පමද්දනෙ;
වීසතිකොටිසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහු.

5. ''තතො විකුබ්බනං කත්වා, ජිනො දෙවපුරං ගතො;
වසතෙ තත්ථ සම්බුද්ධො, සිලාය පණ්ඩුකම්බලෙ.

6. ''පකරණෙ සත්ත දෙසෙන්තො, වස්සං වසති සො මුනි;
දසකොටිසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහූ''ති.

තත්ථ **දස ධම්මෙ පූරයිත්වානාති** දස පාරමිධම්මෙ පූරයිත්වා. **කන්තාරං සමතික්කමීති** ජාතිකන්තාරං සමතික්කමි. **පවාහියාති** පවාහෙත්වා. **මලං සබ්බන්ති** රාගාදිමලත්තයං. **පාටිහීරං කරොන්තෙ ච, පරවාදප්පමද්දනෙති** පරවාදිවාදප්පමද්දනෙ, භගවති පාටිහාරියං කරොන්තෙති අත්ථො. **විකුබ්බනන්ති** විකුබ්බනිද්ධිං, සුන්දරනගරද්වාරෙ යමකපාටිහාරියං කත්වා දෙවපුරං ගතො තත්ථ පණ්ඩුකම්බලසිලායං වසි. කථං වසීති? **පකරණෙ සත්ත දෙසෙන්තොති**

තත්ථ දෙවානං සත්තප්පකරණසඞ්ඛාතං අභිධම්මපිටකං දෙසෙන්තො වසි. එවං තත්ථ අභිධම්මං දෙසෙන්තෙ භගවති දසකොටිසහස්සානං දෙවානං අභිසමයො අහොසීති අත්ථො.

පරිසුද්ධපාරමීපූරණාගමනස්ස කොණාගමනස්සපි එකො සාවකසන්නිපාතො අහොසි. සුරින්දවතීනගරෙ සුරින්දවතුයායානෙ විහරන්තො භියාසස්ස රාජපුත්තස්ස ච උත්තරස්ස ච රාජපුත්තස්ස ද්වින්නම්පි තිංසසහස්සපරිවාරානං ධම්මං දෙසෙත්වා සබ්බෙව තෙ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බාජෙත්වා තෙසං මජ්ඣගතො මාසපුණ්ණමායං පාතිමොක්ඛං උද්දිසි. තෙන වුත්තං –

7. ‘‘තස්සාපි දෙවදෙවස්ස, එකො ආසි සමාගමො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

8. ‘‘තිංසභික්ඛුසහස්සානං, තදා ආසි සමාගමො;
ඔඝානමතික්කන්තානං, භිජ්ජිතානඤ්ච මච්චුයා’’ති.

තත්ථ **ඔඝානන්ති** කාමොඝාදීනං, චතුන්නමොඝානමෙතං අධිවචනං. යස්ස පන තෙ සංවිජ්ජන්ති, තං වට්ටස්මිං ඔහනන්ති ඔසීදාපෙන්තීති ඔඝා, තෙසං ඔඝානං, උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං දට්ඨබ්බං. චතුබ්බිධෙ ඔඝෙ අතික්කන්තානන්ති අත්ථො. **භිජ්ජිතානන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **මච්චුයාති** මච්චුනො.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො මිථිලනගරෙ පබ්බතො නාම රාජා අහොසි, තදා ‘‘සරණගතසබ්බපාණාගමනං කොණාගමනං මිථිලනගරමනුප්පත්ත’’න්ති සුත්වා සපරිවාරො රාජා පච්චුග්ගන්ත්වා වන්දිත්වා දසබලං නිමන්තෙත්වා මහාදානං දත්වා තත්ථ භගවන්තං වස්සාවාසත්ථාය යාචිත්වා තෙමාසං සසාවකසඞ්ඝං සත්ථාරං උපට්ඨහිත්වා පත්තුණ්ණචීනපට්ටකම්බලකොසෙයයාදුකුලකප්පාසිකාදීනි මහග්ඝානි චෙව සුඛුමවත්ථානි ච සුවණ්ණපාදුකා චෙව අඤ්ඤඤ්ච බහුපරික්ඛාරමදාසි. සොපි නං භගවා බ්‍යාකාසි – ‘‘ඉමස්මිංයෙව භද්දකප්පෙ අයං බුද්ධො භවිස්සතී’’ති . අථ සො මහාපුරිසො තස්ස භගවතො බ්‍යාකරණං සුත්වා මහාරජ්ජං පරිච්චජිත්වා තස්සෙව භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජි. තෙන වුත්තං –

9. ‘‘අහං තෙන සමයෙන, පබ්බතො නාම ඛත්තියො;
මිත්තාමච්චෙහි සම්පන්නො, අනන්තබලවාහනො.

10. ‘‘සම්බුද්ධදස්සනං ගන්ත්වා, සුත්වා ධම්මමනුත්තරං;
නිමන්තෙත්වා සජිනසඞ්ඝං, දානං දත්වා යදිච්ඡකං.

11. ‘‘පත්තුණ්ණං චීනපට්ටඤ්ච, කොසෙය්‍යං කම්බලම්පි ච;
සුවණ්ණපාදුකඤ්චෙව, අදාසිං සත්ථුසාවකෙ.

12. ‘‘සොපි මං බුද්ධො බ්‍යාකාසි, සඞ්ඝමජ්ඣෙ නිසීදිය;
ඉමම්හි භද්දකෙ කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

13. ‘‘අහු කපිලව්හයා රම්මා ... පෙ ... හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

14. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භිය්‍යො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං දසපාරමිපූරියා.

15. ‘‘සබ්බඤ්ඤුතං ගවෙසන්තො, දානං දත්වා නරුත්තමෙ;
ඔහායාහං මහාරජ්ජං, පබ්බජිං ජිනසන්තිකෙ’’ති.

තත්ථ **අනන්තබලවාහනොති** බහුකං අනන්තං මය්හං බලං අස්සහත්ථිආදිකං වාහනඤ්චාති අත්ථො. **සම්බුද්ධදස්සනන්ති** සම්බුද්ධදස්සනත්ථාය. **යදිච්ඡකන්ති** යාවදිච්ඡකං බුද්ධප්පමුඛං සඞ්ඝං චතුබ්බිධෙන ආහාරෙන ‘‘අලමල’’න්ති පවාරාපෙත්වා, හත්ථෙන පිදහාපෙත්වාති අත්ථො. **සත්ථුසාවකෙති** සත්ථුනො චෙව සාවකානඤ්ච අදාසිං. **නරුත්තමෙති** නරුත්තමස්ස. **ඔහායාති** පහාය පරිච්චජිත්වා.

තස්ස පන කොණාගමනස්ස භගවතො සොභවතී නාම නගරං අහොසි, යඤ්ඤදත්තො නාම බ්‍රාහ්මණො පිතා, උත්තරා නාම බ්‍රාහ්මණී මාතා, භියාසො ච උත්තරො චාති ද්වෙ අග්ගසාවකා, සොත්ථිජො නාමුපට්ඨාකො, සමුද්දා ච උත්තරා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, උදුම්බරරුක්ඛො බොධි, සරීරං තිංසහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, තිංසවස්සසහස්සානි ආයු, භරියා පනස්ස රුචිගත්තා නාම බ්‍රාහ්මණී, සත්ථවාහො නාම පුත්තො, හත්ථියානෙන නික්ඛමි. තෙන වුත්තං –

16. ‘‘නගරං සොභවතී නාම, සොභො නාමාසි ඛත්තියො;
වසතෙ තත්ථ නගරෙ, සම්බුද්ධස්ස මහාකුලං.

17. ‘‘බ්‍රාහ්මණො යඤ්ඤදත්තො ච, ආසි බුද්ධස්ස සො පිතා;
උත්තරා නාම ජනිකා, කොණාගමනස්ස සත්ථුනො;

22. ‘‘භියාසො උත්තරො නාම, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
සොත්ථිජො නාමුපට්ඨාකො, කොණාගමනස්ස සත්ථුනො.

23. ‘‘සමුද්දා උත්තරා චෙව, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, උදුම්බරොති පවුච්චති.

25. ‘‘උච්චත්තනෙන සො බුද්ධො, තිංසහත්ථසමුග්ගතො;
උක්කාමුඛෙ යථා කම්බු, එවං රංසීහි මණ්ඩිතො.

26. ‘‘තිංසවස්සසහස්සානි, ආයු බුද්ධස්ස තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

27. ‘‘ධම්මචෙතිං සමුස්සෙත්වා, ධම්මදුස්සවිභූසිතං;
ධම්මපුප්ඵගුළං කත්වා, නිබ්බුතො සො සසාවකො.

28. ‘‘මහාවිලාසො තස්ස ජනො, සිරිධම්මප්පකාසනො;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **උක්කාමුඛෙති** කම්මාරුද්ධනෙ. යථා **කම්බූති** සුවණ්ණනික්ඛං විය. **එවං රංසීහි මණ්ඩිතොති** එවං රස්මීහි පටිමණ්ඩිතො සමලඞ්කතො. **ධම්මචෙතිං සමුස්සෙත්වාති** සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මමයං චෙතියං පතිට්ඨාපෙත්වා. **ධම්මදුස්සවිභූසිතන්ති** චතුසච්චධම්මපටාකවිභූසිතං. **ධම්මපුප්ඵගුළං කත්වාති** ධම්මමයපුප්ඵමාලාගුළං කත්වා. මහාජනස්ස විපස්සනාචෙතියඞ්ගණෙ ඨිතස්ස නමස්සනත්ථාය ධම්මචෙතියං පතිට්ඨාපෙත්වා සසාවකසඞ්ඝො සත්ථා පරිනිබ්බායීති අත්ථො. **මහාවිලාසොති** මහාඉද්ධිවිලාසප්පත්තො. **තස්සාති** තස්ස භගවතො. **ජනොති** සාවකජනො. **සිරිධම්මප්පකාසනොති** ලොකුත්තරධම්මප්පකාසනො සො භගවා ච සබ්බං තමන්තරහිතන්ති අත්ථො.

‘‘සුඛෙන කොණාගමනො ගතාසවො, විකාමපාණාගමනො මහෙසී;
වනෙ විවෙකෙ සිරිනාමධෙය්‍යො, විසුද්ධවංසාගමනො වසිත්ථ’’.

සෙසගාථාසු සබ්බත්ථ පාකටමෙවාති.

කොණාගමනබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො තෙවීසතිමො බුද්ධවංසො.

26. කස්සපබුද්ධවංසවණ්ණනා

කොණාගමනස්ස පන භගවතො අපරභාගෙ තස්ස සාසනෙ ච අන්තරහිතෙ තිංසවස්සසහස්සායුකා සත්තා අනුපුබ්බෙන පරිහායිත්වා දසවස්සායුකා හුත්වා පුන වඩ්ඪිත්වා අපරිමිතායුකා හුත්වා පුන අනුපුබ්බෙන පරිහායිත්වා වීසතිවස්සසහස්සායුකෙසු සත්තෙසු ජාතෙසු අනෙකමනුස්සපො **කස්සපො** නාම සත්ථා ලොකෙ උදපාදි (සු. නි. අට්ඨ. ආමකගන්ධසුත්තවණ්ණනා). සො පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චවිත්වා බාරාණසීනගරෙ බ්‍රහ්මදත්තස්ස නාම බ්‍රාහ්මණස්ස විපුලගුණවතියා ධනවතියා නාම බ්‍රාහ්මණියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දසන්නං මාසානං අච්චයෙන ඉසිපතනෙ මිගදායෙ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. ගොත්තවසෙන පනස්ස ''කස්සපකුමාරො''ති නාමමකංසු. සො ද්වෙ වස්සසහස්සානි අගාරං අජ්ඣාවසි. හංසවා යසවා සිරිනන්දොති තස්ස තයො පාසාදා අහෙසුං. සුනන්දා නාම බ්‍රාහ්මණිප්පමුඛානි අට්ඨචත්තාලීස ඉත්ථිසහස්සානි පච්චුපට්ඨිතානි අහෙසුං.

සො චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා සුනන්දාය බ්‍රාහ්මණියා විජිතසෙනෙ නාම පුත්තෙ උප්පන්නෙ උප්පන්නසංවෙගො ''මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිස්සාමී''ති චින්තෙසි. අථස්ස පරිවිතක්කසමනන්තරමෙව පාසාදො කුලාලචක්කමිව භමිත්වා ගගනතලමබ්භුග්ගන්ත්වා පරමරුචිරකරනිකරො සරදසමයරජනිකරො විය තාරාගණපරිවුතො අනෙකනරසතපරිවුතො ගගනතලමලඞ්කරොන්තො විය පුඤ්ඤානුභාවං පකාසෙන්තො විය ජනනයනහදයානි ආකඩ්ඪෙන්තො විය රුක්ඛග්ගානි පරං සොභයමානො විය ච ගන්ත්වා නිග්‍රොධබොධිං මජ්ඣෙකත්වා භූමියං පතිට්ඨහි. අථ බොධිසත්තො මහාසත්තො පථවියං පතිට්ඨහිත්වා දෙවදත්තං අරහත්තද්ධජමාදාය පබ්බජි. තස්ස නාටකිත්ථියො පාසාදා ඔතරිත්වා අඩ්ඪගාවුතං මග්ගං ගන්ත්වා සපරිවාරා සෙනාසන්නිවෙසං කත්වා නිසීදිංසු. තතො ඉත්ථිපරිවාරිකෙ ඨපෙත්වා සභාගතා සබ්බෙ පබ්බජිංසු.

මහාපුරිසො කිර සත්තාහං තෙහි පරිවුතො පධානචරියං චරිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය සුනන්දාය නාම බ්‍රාහ්මණියා දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා ඛදිරවනෙ දිවාවිහාරං කත්වා සායන්හසමයෙ සොමෙන නාම යවපාලකෙන උපනීතා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා නිග්‍රොධබොධිං උපගන්ත්වා පඤ්චදසහත්ථායාමවිත්ථතං තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා තත්ථ නිසීදිත්වා අභිසම්බොධිං පාපුණිත්වා – ''අනෙකජාතිසංසාරං…පෙ…. තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති උදානං උදානෙත්වා සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා අත්තනා සහ පබ්බජිතානං භික්ඛූනං කොටියා උපනිස්සයසම්පත්තිං දිස්වා ගගනතලෙන ගන්ත්වා බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ ඔතරිත්වා තෙහි පරිවුතො තත්ථ ධම්මචක්කං පවත්තෙසි . තදා වීසතියා කොටිසහස්සානං පඨමො ධම්මාභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං –

1. ''කොණාගමනස්ස අපරෙන, සම්බුද්ධො ද්විපදුත්තමො;
කස්සපො නාම ගොත්තෙන, ධම්මරාජා පභඞ්කරො.

2. ''සඤ්ඡඩ්ඩිතං කුලමූලං, බහ්වන්නපානභොජනං;
දත්වාන යාචකෙ දානං, පූරයිත්වාන මානසං;
උසභොව ආළකං හෙත්වා, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං.

3. ''ධම්මචක්කං පවත්තෙන්තෙ, කස්සපෙ ලොකනායකෙ;
වීසකොටිසහස්සානං, පඨමාභිසමයො අහූ''ති.

තත්ථ **සඤ්ඡඩ්ඩිත**න්ති ඡඩ්ඩිතං උජ්ඣිතං පරිච්චත්තං. **කුලමූල**න්ති කුලසරං, අපරිමිතභොගක්ඛන්ධං අනෙකකොටිසහස්සධනසඤ්චයං දසසතනයනභවනසදිසභොගං අතිදුච්චජං තිණමිව ඡඩ්ඩිතන්ති අත්ථො. **යාචකෙ**ති යාචකානං දත්වා. **ආළක**න්ති ගොට්ඨං, යථා උසභො ගොට්ඨං භින්දිත්වා යථාසුඛං ඉච්ඡිතට්ඨානං පාපුණාති, එවං මහාපුරිසොපි ගෙහබන්ධනං භින්දිත්වා අභිසම්බොධිං පාපුණීති අත්ථො.

පුන චතුමාසං ජනපදචාරිකං චරමානෙ සත්ථරි දසකොටිසහස්සානං දුතියො අභිසමයො අහොසි. යදා පන සුන්දරනගරද්වාරෙ අසනරුක්ඛමූලෙ යමකපාටිහාරියං කරොන්තො ධම්මං දෙසෙසි, තදා පඤ්චන්නං කොටිසහස්සානං තතියො අභිසමයො අහොසි. පුන යමකපාටිහාරියං කත්වා සුරරිපුදුරභිභවනෙ තාවතිංසභවනෙ සුධම්මා නාම දෙවසභා අත්ථි, තත්ථ නිසීදිත්වා අත්තනො මාතරං ධනවතිදෙවිං පමුඛං කත්වා දසසහස්සිලොකධාතුයා දෙවතානං අනුග්ගහකරණත්ථං සත්තප්පකරණං අභිධම්මපිටකං දෙසෙන්තො තිණ්ණං දෙවතාකොටිසහස්සානි ධම්මාමතං පායෙසි. තෙන වුත්තං –

4. ''චතුමාසං යදා බුද්ධො, ලොකෙ චරති චාරිකං;
දසකොටිසහස්සානං, දුතියාභිසමයො අහු.

5. ''යමකං විකුබ්බනං කත්වා, ඤාණධාතුං පකිත්තයි;
පඤ්චකොටිසහස්සානං, තතියාභිසමයො අහු.

6. ''සුධම්මා දෙවපුරෙ රම්මෙ, තත්ථ ධම්මං පකිත්තයි;
තිණ්ණිකොටිසහස්සානං, දෙවානං බොධයී ජිනො.

7. ‘‘නරදෙවස්ස යක්ඛස්ස, අපරෙ ධම්මදෙසනෙ;
එතෙසානං අභිසමයා, ගණනාතො අසඞ්ඛියා’’ති.

තත්ථ **චතුමාසන්ති** චාතුමාසෙ. අයමෙව වා පාඨො. **චරතීති** අචරි. **යමකං විකුබ්බනං කත්වාති** යමකපාටිහාරියං කත්වා. **ඤාණධාතුන්ති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණසභාවං. ‘‘සබ්බඤ්ඤාණධාතු’’න්තිපි වදන්ති. **පකිත්තයීති** මහාජනස්ස පකාසෙසි. **සුධම්මාති** තාවතිංසභවනෙ සුධම්මා නාම සභා අත්ථි, තත්ථ නිසීදිත්වාති අත්ථො. **ධම්මන්ති** අභිධම්මං.

තදා කිර ආනුභාවවිජිතනරදෙවො නරදෙවො නාම මහෙසක්ඛො හෙට්ඨා වුත්තනරදෙවයක්ඛො විය මහිද්ධිකො යක්ඛො අහොසි. සො ජම්බුදීපෙ එකස්මිං නගරෙ රඤ්ඤො යාදිසං රූපං, තාදිසං රූපසණ්ඨානං සරකුත්තිං නිම්මිනිත්වා තං රාජානං මාරෙත්වා ඛාදිත්වා සහඅන්තෙපුරං රජ්ජං පටිපජ්ජිත්වා අපරිමිතමංසභොජනො අහොසි. සො කිර ඉත්ථිධුත්තො ච අහොසි. යදා පන තං කුසලා ඡෙකා ඉත්ථියො – ‘‘නායං අම්හාකං රාජා, අමනුස්සො එසො’’ති ජානන්ති, තදා සො ලජ්ජිතො හුත්වා තා සබ්බා ඛාදිත්වා අඤ්ඤං නගරං පටිපජ්ජති. එවමෙව සො නරදෙවයක්ඛො මනුස්සෙ භක්ඛයන්තො යදා සුන්දරනගරාභිමුඛො අගමාසි, තදා තං දිස්වා නගරවාසිනො මනුස්සා මරණභයතජ්ජිතසන්තාසා සකනගරතො නික්ඛමිත්වා තතො තතො පලායිංසු. අථ තෙ මනුස්සෙ පලායමානෙ දිස්වා කස්සපදසබලො තස්ස නරදෙවස්ස යක්ඛස්ස පුරතො අට්ඨාසි. නරදෙවො එවං දෙවදෙවං ඨිතං දිස්වා විස්සරං ඝොරං නාදං නදිත්වා භගවතො භයං උප්පාදෙතුං අසක්කොන්තො තං සරණං ගන්ත්වා පඤ්හං පුච්ඡි. පඤ්හං විස්සජ්ජෙත්වා තං දමෙත්වා ධම්මෙ දෙසියමානෙ සම්පත්තානං නරමරානං ගණනපථාතීතානං අභිසමයො අහොසි. තෙන වුත්තං – **‘‘නරදෙවස්ස යක්ඛස්සා’’**තිආදි . තත්ථ **අපරෙ ධම්මදෙසනෙති** අපරස්මිං ධම්මදෙසනෙ. **එතෙසානන්ති** එතෙසං. අයමෙව වා පාඨො.

තස්ස පන කස්සපභගවතො එකොව සාවකසන්නිපාතො අහොසි. බාරාණසීනගරෙ පුරොහිතපුත්තො තිස්සො නාම අහොසි. සො කස්සපස්ස බොධිසත්තස්ස සරීරෙ ලක්ඛණසම්පත්තිං දිස්වා පිතුනො භාසතො සුත්වා – ‘‘නිස්සංසයං එසො මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා බුද්ධො භවිස්සති, එතස්සාහං සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා සංසාරදුක්ඛතො මුච්චිස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා සුද්ධමුනිගණවන්තං හිමවන්තං ගන්ත්වා තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජි. තස්ස පරිවාරභූතානි වීසතිතාපසසහස්සානි අහෙසුං. සො අපරභාගෙ ‘‘කස්සපකුමාරො නික්ඛමිත්වා අභිසම්බොධිං අනුප්පත්තො’’ති සුත්වා සපරිවාරො ආගන්ත්වා කස්සපස්ස භගවතො සන්තිකෙ සපරිවාරො එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණි. තස්මිං සමාගමෙ කස්සපො භගවා මාසපුණ්ණමායං පාතිමොක්ඛං උද්දිසි. තෙන වුත්තං –

8. ‘‘තස්සාපි දෙවදෙවස්ස, එකො ආසි සමාගමො;
ඛීණාසවානං විමලානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

9. ‘‘වීසභික්ඛුසහස්සානං, තදා ආසි සමාගමො;
අතික්කන්තභවන්තානං, හිරිසීලෙන තාදින’’න්ති.

තත්ථ **අතික්කන්තභවන්තානන්ති** අතික්කන්තපුථුජ්ජනසොතාපන්නාදීනං, සබ්බෙසං ඛීණාසවානමෙවාති අත්ථො. **හිරිසීලෙන තාදිනන්ති** හිරියා ච සීලෙන ච සදිසානං.

තදා අම්හාකං බොධිසත්තො ජොතිපාලො නාම මාණවො තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ භූමියඤ්චෙව අන්තලික්ඛෙ ච පාකටො ඝටිකාරස්ස කුම්භකාරස්ස සහායො අහොසි. සො තෙන සද්ධිං සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා තස්ස ධම්මකථං සුත්වා තස්ස සන්තිකෙ පබ්බජි. සො ආරද්ධවීරියො තීණි පිටකානි උග්ගහෙත්වා වත්තපටිපත්තියා බුද්ධසාසනං සොභෙසි. සොපි තං සත්ථා බ්‍යාකාසි. තෙන වුත්තං –

10. ‘‘අහං තදා මාණවකො, ජොතිපාලොති විස්සුතො;
අජ්ඣායකො මන්තධරො, තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ.

11. ‘‘ලක්ඛණෙ ඉතිහාසෙ ච, සධම්මෙ පාරමිං ගතො;
භූමන්තලික්ඛකුසලො, කතවිජ්ජො අනවයො.

12. ‘‘කස්සපස්ස භගවතො, ඝටිකාරො නාමුපට්ඨකො;
සගාරවො සප්පතිස්සො, නිබ්බුතො තතියෙ ඵලෙ.

13. ‘‘ආදාය මං ඝටීකාරො, උපගඤ්ඡි කස්සපං ජිනං;
තස්ස ධම්මං සුණිත්වාන, පබ්බජිං තස්ස සන්තිකෙ.

14. ‘‘ආරද්ධවීරියො හුත්වා, වත්තාවත්තෙසු කොවිදො;
න ක්වචි පරිහායාමි, පූරෙසිං ජිනසාසනං.

15. ‘‘යාවතා බුද්ධභණිතං, නවඞ්ගං ජිනසාසනං;
සබ්බං පරියාපුණිත්වාන, සොභයිං ජිනසාසනං.

16. ‘‘මම අච්ඡරියං දිස්වා, සොපි බුද්ධො වියාකරි;
ඉමම්හි භද්දකෙ කප්පෙ, අයං බුද්ධො භවිස්සති.

17. ‘‘අහු කපිලව්හයා රම්මා ...පෙ... හෙස්සාම සම්මුඛා ඉමං.

30. ‘‘තස්සාපි වචනං සුත්වා, භිය්‍යො චිත්තං පසාදයිං;
උත්තරිං වතමධිට්ඨාසිං, දසපාරමිපූරියා.

31. ‘‘එවමහං සංසරිත්වා, පරිවජ්ජෙන්තො අනාචරං;
දුක්කරඤ්ච කතං මය්හං, බොධියායෙව කාරණා’’ති.

තත්ථ **භූමන්තලික්ඛකුසලොති** භූමිසික්ඛාසු ච අන්තලික්ඛෙසු ච ජොතිචක්කාචාරෙ ජොතිවිජ්ජාය ච කුසලොති අත්ථො. **උපට්ඨාකොති** උපට්ඨායකො. **සප්පතිස්සොති** සප්පතිස්සයො. **නිබ්බුතොති** විනීතො, විස්සුතො වා. **තතියෙ ඵලෙති** නිමිත්තසත්තමී, තතියඵලාධිගමහෙතු නිබ්බුතොති අත්ථො. **ආදායාති** මං ගහෙත්වා. **වත්තාවත්තෙසූති** බුද්ධකවත්තමහාවත්තෙසු. **කොවිදොති** තෙසං පූරණෙ කුසලො. **න ක්වචි පරිහායාමීති** ක්වචිපි සීලෙසු වා සමාධිසමාපත්තිආදීසු වා කත්ථචි කුතොපි න පරිහායාමි, සබ්බත්ථ මෙ පරිහානි නාම න විජ්ජතීති දීපෙති. ‘‘න කොචි පරිහායාමී’’තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො.

යාවතාති පරිච්ඡෙදවචනමෙතං, යාවතකන්ති අත්ථො. **බුද්ධභණිතන්ති** බුද්ධවචනං. **සොභයින්ති** සොභෙසිං පකාසෙසිං. **මම අච්ඡරියන්ති** මම සම්මාපටිපත්තිං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං අච්ඡරියං අබ්භුතං කස්සපො භගවා දිස්වාති අත්ථො. **සංසරිත්වාති** සංසාරෙ සංසරිත්වා. **අනාචරන්ති** අනාචාරං අකත්තබ්බං, අකරණීයන්ති අත්ථො.

තස්ස පන කස්සපස්ස භගවතො ජාතනගරං බාරාණසී නාම අහොසි, බ්‍රහ්මදත්තො නාම බ්‍රාහ්මණො පිතා, පරමගුණවතී ධනවතී නාම බ්‍රාහ්මණී මාතා, තිස්සො ච භාරද්වාජො ච ද්වෙ අග්ගසාවකා, සබ්බමිත්තො නාමුපට්ඨාකො, අනුළා ච උරුවෙළා ච ද්වෙ අග්ගසාවිකා, නිග්‍රොධරුක්ඛො බොධි, සරීරං වීසතිහත්ථුබ්බෙධං අහොසි, වීසතිවස්සසහස්සානි ආයු, සුනන්දා නාමස්ස අග්ගමහෙසී, විජිතසෙනො නාම පුත්තො, පාසාදයානෙන නික්ඛමි. තෙන වුත්තං –

32. ‘‘නගරං බාරාණසී නාම, කිකී නාමාසි ඛත්තියො;
වසතෙ තත්ථ නගරෙ, සම්බුද්ධස්ස මහාකුලං.

33. ‘‘බ්‍රාහ්මණො බ්‍රහ්මදත්තොව, ආසි බුද්ධස්ස සො පිතා;
ධනවතී නාම ජනිකා, කස්සපස්ස මහෙසිනො.

38. ‘‘තිස්සො ච භාරද්වාජො ච, අහෙසුං අග්ගසාවකා;
සබ්බමිත්තො නාමුපට්ඨාකො, කස්සපස්ස මහෙසිනො.

39. ‘‘අනුළා උරුවෙළා ච, අහෙසුං අග්ගසාවිකා;
බොධි තස්ස භගවතො, නිග්‍රොධොති පවුච්චති.

41. ‘‘උච්චත්තනෙන සො බුද්ධො, වීසතිරතනුග්ගතො;
විජ්ජුලට්ඨීව ආකාසෙ, චන්දොව ගහපූරිතො.

42. ‘‘වීසතිවස්සසහස්සානි , ආයු තස්ස මහෙසිනො;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

43. ‘‘ධම්මතළාකං මාපයිත්වා, සීලං දත්වා විලෙපනං;
ධම්මදුස්සං නිවාසෙත්වා, ධම්මමාලං විභජ්ජිය.

44. ‘‘ධම්මවිමලමාදාසං , ඨපයිත්වා මහාජනෙ;
කෙචි නිබ්බානං පත්ථෙන්තා, පස්සන්තු මෙ අලඞ්කරං.

45. ‘‘සීලකඤ්චුකං දත්වාන, ඣානකවචවම්මිතං;
ධම්මචම්මං පාරුපිත්වා, දත්වා සන්නාහමුත්තමං.

46. ‘‘සතිඵලකං දත්වාන, තිඛිණං ඤාණකුන්තිමං;
ධම්මඛග්ගවරං දත්වා, සීලසංසග්ගමද්දනං.

47. ‘‘තෙවිජ්ජාභූසනං දත්වාන, ආවෙළං චතුරො ඵලෙ;
ඡළභිඤ්ඤාභරණං දත්වා, ධම්මපුප්ඵපිළන්ධනං.

48. ‘‘සද්ධම්මපණ්ඩරච්ඡත්තං , දත්වා පාපනිවාරණං;
මාපයිත්වාභයං පුප්ඵං, නිබ්බුතො සො සසාවකො.

49. ‘‘එසො හි සම්මාසම්බුද්ධො, අප්පමෙය්‍යො දුරාසදො;
එසො හි ධම්මරතනො, ස්වාක්ඛාතො එහිපස්සිකො.

50. ‘‘එසො හි සඞ්ඝරතනො, සුප්පටිපන්නො අනුත්තරො;
සබ්බං තමන්තරහිතං, නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරා’’ති.

තත්ථ **විජ්ජුලට්ඨීවාති** ඝනභාවෙන සණ්ඨිතා විජ්ජුලතා විය. **චන්දොව ගහපූරිතොති** පරිවෙසගහපරික්ඛිතො පුණ්ණචන්දො විය. **ධම්මතළාකං මාපයිත්වාති** පරියත්තිධම්මතළාකං මාපයිත්වා. **සීලං දත්වා විලෙපනන්ති** චතුපාරිසුද්ධිසීලසඞ්ඛාතං චිත්තසන්තතිවිභූසනත්ථං විලෙපනං දත්වා . **ධම්මදුස්සං නිවාසෙත්වාති** හිරොත්තප්පධම්මසඞ්ඛාතං සාටකයුගං නිවාසෙත්වා. **ධම්මමාලං විභජ්ජියාති** සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මකුසුමමාලං විභජිත්වා. විදහිත්වාති අත්ථො.

ධම්මවිමලමාදාසන්ති විමලං සොතාපත්තිමග්ගසඞ්ඛාතං ආදාසං සාවජ්ජානවජ්ජකුසලාකුසලධම්මසල්ලක්ඛණත්ථං මහාජනස්ස ධම්මතළාකතීරෙ ධම්මාදාසං ඨපෙත්වාති අත්ථො. **මහාජනෙති** මහාජනස්ස. **කෙචීති** යෙ කෙචි. **නිබ්බානං පත්ථෙන්තාති** සබ්බාකුසලමලවිලයකරං අමතමසඞ්ඛතමනීතිකං පරමසන්තං අච්චුතිරසං නිබ්බානං පත්ථෙන්තා විචරන්ති. තෙ ඉමං අලඞ්කාරං වුත්තප්පකාරං මයා දස්සිතං පස්සන්තූති අත්ථො. ‘‘නිබ්බානමභිපත්ථෙන්තා, පස්සන්තු මං අලඞ්කර’’න්තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො. අලඞ්කරන්ති රස්සං කත්වා වුත්තං.

සීලකඤ්චුකං දත්වානාති පඤ්චසීලදසසීලචතුපාරිසුද්ධිසීලමයං කඤ්චුකං දත්වා. **ඣානකවචවම්මිතන්ති** චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානකවචබන්ධං බන්ධිත්වා. **ධම්මචම්මං පාරුපිත්වාති** සතිසම්පජඤ්ඤසඞ්ඛාතධම්මචම්මං පාරුපිත්වා. **දත්වා සන්නාහමුත්තමන්ති** උත්තමං චතුරඞ්ගසමන්නාගතං වීරියසන්නාහං දත්වාති අත්ථො. **සතිඵලකං දත්වානාති** රාගාදිදොසාරිපාපනිවාරණත්ථං චතුසතිපට්ඨානඵලකනිවාරණං දත්වා. **තිඛිණං ඤාණකුන්තිමන්ති** පටිවෙධසමත්ථං තිඛිණවිපස්සනාඤාණකුන්තවන්තං, විපස්සනාඤාණනිසිතකුන්තවරන්ති අත්ථො, කිලෙසබලනිධනකරසමත්ථං වා යොගාවචරයොධවරං ඨපෙත්වාති අත්ථො. **ධම්මඛග්ගවරං දත්වාති** තස්ස යොගාවචරස්ස වීරියුපලතලනිසිතධාරං මග්ගපඤ්ඤාවරඛග්ගං දත්වා. **සීලසංසග්ගමද්දනන්ති** අරියං ලොකුත්තරසීලං කිලෙසසංසග්ගමද්දනත්ථාය, කිලෙසනිඝාතනත්ථායාති අත්ථො.

තෙවිජ්ජාභූසනං දත්වාති තෙවිජ්ජාමයං විභූසනං දත්වා. **ආවෙළං චතුරො ඵලෙති** චත්තාරි ඵලානි වටංසකං කත්වා. **ළළභිඤ්ඤාභරණන්ති** ආභරණත්ථාය අලඞ්කාරකරණත්ථාය ඡ අභිඤ්ඤායො දත්වා. **ධම්මපුප්ඵපිළන්ධනන්ති** නවලොකුත්තරධම්මසඞ්ඛාතං කුසුමමාලං කත්වා. **සද්ධම්මපණ්ඩරච්ඡත්තං, දත්වා පාපනිවාරණන්ති** අච්චන්තවිසුද්ධං විමුත්තිසෙතච්ඡත්තං සබ්බාකුසලාතපනිවාරණං දත්වා. **මාපයිත්වාභයං පුප්ඵන්ති** අභයපුරගාමිනං අට්ඨඞ්ගිකමග්ගං පුප්ඵං කත්වාති අත්ථො.

කස්සපො කිර භගවා කාසිරට්ඨෙ සෙතබ්‍යනගරෙ සෙතබ්‍යුය්‍යානෙ පරිනිබ්බායි. ධාතුයො කිරස්ස න විකිරිංසු. සකලජම්බුදීපවාසිනො මනුස්සා සන්නිපතිත්වා එකෙකං සුවණ්ණිට්ඨකං කොටිඅග්ඝනකං රතනවිචිත්තං බහිචිනනත්ථං එකෙකං අඩ්ඪකොටිඅග්ඝනකං අබ්භන්තරපූරණත්ථං මනොසිලාය මත්තිකාකිච්චං තෙලෙන උදකකිච්චං කරොන්තො යොජනුබ්බෙධං ථූපමකංසු.

‘‘කස්සපොපි භගවා කතකිච්චො, සබ්බසත්තහිතමෙව කරොන්තො;
කාසිරාජනගරෙ මිගදායෙ, ලොකනන්දනකරො නිවසී’’ති.

සෙසගාථාසු සබ්බත්ථ පාකටමෙවාති.

ඉති මධුරත්ථවිලාසිනියා බුද්ධවංස-අට්ඨකථාය

කස්සපබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එත්තාවතා චතුවීසතියා බුද්ධානං බුද්ධවංසවණ්ණනා

සබ්බාකාරෙන නිට්ඨිතා.

27. ගොතමබුද්ධවංසවණ්ණනා

දූරෙනිදානකථා

‘‘ඉදානි යස්මා අම්හාකං, බුද්ධවංසස්ස වණ්ණනා;
අනුක්කමෙන සම්පත්තා, තස්මායං තස්ස වණ්ණනා’’.

තත්ථ අම්හාකං බොධිසත්තො දීපඞ්කරාදීනං චතුවීසතියා බුද්ධානං සන්තිකෙ අධිකාරං කරොන්තො කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි ආගතො. කස්සපස්ස පන භගවතො ඔරභාගෙ ඨපෙත්වා ඉමං සම්මාසම්බුද්ධං අඤ්ඤො බුද්ධො නාම නත්ථි. ඉති **දීපඞ්කරාදීනං චතුවීසතියා බුද්ධානං** සන්තිකෙ ලද්ධබ්‍යාකරණො පන බොධිසත්තො යෙනෙන –

‘‘මනුස්සත්තං ලිඞ්ගසම්පත්ති, හෙතු සත්ථාරදස්සනං;
පබ්බජ්ජා ගුණසම්පත්ති, අධිකාරො ච ඡන්දතා;
අට්ඨධම්මසමොධානා, අභිනීහාරො සමිජ්ඣතී’’ති. (බු. වං. 2.59) –

ඉමෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වා දීපඞ්කරපාදමූලෙ කතාභිනීහාරෙන ‘‘හන්ද, බුද්ධකරෙ ධම්මෙ, විචිනාමි ඉතො චිතො’’ති උස්සාහං කත්වා ‘‘විචිනන්තො තදාදක්ඛිං, පඨමං දානපාරමි’’න්ති දානපාරමිතාදයො බුද්ධකාරකධම්මා දිට්ඨා, තෙ පූරෙන්තො යාව වෙස්සන්තරත්තභාවා ආගමි, ආගච්ඡන්තො ච යෙ තෙ කතාභිනීහාරානං බොධිසත්තානං ආනිසංසා සංවණ්ණිතා –

‘‘එවං සබ්බඞ්ගසම්පන්නා, බොධියා නියතා නරා;
සංසරං දීඝමද්ධානං, කප්පකොටිසතෙහිපි.

‘‘අවීචිම්හි නුප්පජ්ජන්ති, තථා ලොකන්තරෙසු ච;
නිජ්ඣාමතණ්හා ඛුප්පිපාසා, න හොන්ති කාලකඤ්ජිකා.

‘‘න හොන්ති ඛුද්දකා පාණා, උප්පජ්ජන්තාපි දුග්ගතිං;
ජායමානා මනුස්සෙසු, ජච්චන්ධා න භවන්ති තෙ.

‘‘සොතවෙකල්ලතා නත්ථි, න භවන්ති මූගපක්ඛිකා;
ඉත්ථිභාවං න ගච්ඡන්ති, උභතොබ්‍යඤ්ජනපණ්ඩකා.

‘‘න භවන්ති පරියාපන්නා, බොධියා නියතා නරා;
මුත්තා ආනන්තරිකෙහි, සබ්බත්ථ සුද්ධගොචරා.

‘‘මිච්ඡාදිට්ඨිං න සෙවන්ති, කම්මකිරියදස්සනා;
වසමානාපි සග්ගෙසු, අසඤ්ඤං නූපපජ්ජරෙ.

‘‘සුද්ධාවාසෙසු දෙවෙසු, හෙතු නාම න විජ්ජති;
නෙක්ඛම්මනින්නා සප්පුරිසා, විසංයුත්තා භවාභවෙ;
චරන්ති ලොකත්ථචරියායො, පූරෙන්ති සබ්බපාරමී’’ති. (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා);

තෙ ආනිසංසෙ අධිගන්ත්වාව ආගතො. එවං ආගච්ඡන්තො වෙස්සන්තරත්තභාවෙ ඨිතො –

‘‘අචෙතනායං පථවී, අවිඤ්ඤාය සුඛං දුඛං;
සාපි දානබලා මය්හං, සත්තක්ඛත්තුං පකම්පථා’’ති. (චරියා. 1.124) –

එවං මහාපථවිකම්පනාදීනි මහාපුඤ්ඤානි කත්වා ආයුපරියොසානෙ තතො චවිත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්ති.

අවිදූරෙනිදානකථා

තුසිතපුරෙ වසමානෙයෙව පන බොධිසත්තෙ බුද්ධකොලාහලං නාම උදපාදි. ලොකස්මිඤ්හි **තීණි කොලාහලානි** උප්පජ්ජන්ති. සෙය්‍යථිදං – කප්පකොලාහලං, බුද්ධකොලාහලං, චක්කවත්තිකොලාහලන්ති. තත්ථ ‘‘වස්සසතසහස්සස්ස අච්චයෙන කප්පුට්ඨානං භවිස්සතී’’ති ලොකබ්‍යූහා නාම කාමාවචරදෙවා මුත්තසිරා

විකිණ්ණකෙසා රුදමුඛා අස්සූනි හත්ථෙහි පුඤ්ඡමානා රත්තවත්ථනිවත්ථා අතිවිය විරූපවෙසධාරිනො හුත්වා මනුස්සපථෙ විචරන්තා එවං ආරොචෙන්ති – ‘‘මාරිසා, මාරිසා, ඉතො වස්සසතසහස්සස්ස අච්චයෙන කප්පුට්ඨානං භවිස්සති, අයං ලොකො විනස්සිස්සති, මහාසමුද්දොපි උස්සුස්සිස්සති, අයඤ්ච මහාපථවී සිනෙරු ච පබ්බතරාජා උඩ්ඩය්හිස්සන්ති විනස්සිස්සන්ති, යාව බ්‍රහ්මලොකා ලොකවිනාසො භවිස්සති, මෙත්තං, මාරිසා, භාවෙථ, කරුණං මුදිතං උපෙක්ඛං, මාරිසා, භාවෙථ, මාතරං පිතරං උපට්ඨහථ, කුලෙ ජෙට්ඨාපචායිනො හොථා’’ති. ඉදං **කප්පකොලාහලං** නාම.

‘‘වස්සසහස්සස්ස අච්චයෙන පන සබ්බඤ්ඤුබුද්ධො ලොකෙ උපජ්ජිස්සතී’’ති ලොකපාලදෙවතා – ‘‘ඉතො, මාරිසා, වස්සසහස්සස්ස අච්චයෙන බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජිස්සතී’’ති උග්ඝොසෙන්තියො ආහිණ්ඩන්ති. ඉදං **බුද්ධකොලාහලං** නාම.

‘‘වස්සසතස්ස අච්චයෙන චක්කවත්තිරාජා උප්පජ්ජිස්සතී’’ති දෙවතා – ‘‘ඉතො, මාරිසා, වස්සසතස්ස අච්චයෙන චක්කවත්තිරාජා උප්පජ්ජිස්සතී’’ති උග්ඝොසෙන්තියො ආහිණ්ඩන්ති. ඉදං **චක්කවත්තිකොලාහලං** නාම (ඛු. පා. අට්ඨ. 5.මඞ්ගලපඤ්හසමුට්ඨානකථා; අප. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා).

තෙසු බුද්ධකොලාහලසද්දං සුත්වා සකලදසසහස්සචක්කවාළදෙවතා එකතො සන්නිපතිත්වා – ‘‘අසුකො නාම සත්තො බුද්ධො භවිස්සතී’’ති ඤත්වා උපසඞ්කමිත්වා ආයාචන්ති, ආයාචමානා ච තස්ස පුබ්බනිමිත්තෙසු උප්පන්නෙසු ආයාචන්ති. තදා පන සබ්බාපි තා එකෙකචක්කවාළෙ චතුමහාරාජ-සක්ක-සුයාම-සන්තුසිත-සුනිම්මිත-වසවත්ති-මහාබ්‍රහ්මෙහි සද්ධිං එකචක්කවාළෙ සන්නිපතිත්වා තුසිතභවනෙ උප්පන්නචුතිනිමිත්තස්ස බොධිසත්තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා – ‘‘මාරිස, තුම්හෙහි දස පාරමියො පූරිතා, පූරෙන්තෙහි ච න සක්කබ්‍රහ්මසම්පත්තිආදිකං සම්පත්තිං පත්ථෙන්තෙහි පූරිතා, ලොකනිත්ථරණත්ථාය පන වො සබ්බඤ්ඤුතං පත්ථෙන්තෙහි පරිපූරිතා බුද්ධත්තාය –

> ‘‘කාලො ඛො තෙ මහාවීර, උප්පජ්ජ මාතුකුච්ඡියං;
> සදෙවකං තාරයන්තො, බුජ්ඣස්සු අමතං පද’’න්ති. (බු. වං. 1.67) –

යාචිංසු.

අථ මහාසත්තො දෙවතාහි එවං ආයාචියමානො දෙවතානං පටිඤ්ඤං අදත්වාව කාල-දීප-දෙස-කුල-ජනෙත්තිආයුපරිච්ඡෙදවසෙන **පඤ්ච මහාවිලොකනානි** විලොකෙසි. තත්ථ ‘‘කාලො නු ඛො, න කාලො’’ති පඨමං කාලං විලොකෙසි. තත්ථ වස්සසතසහස්සතො උද්ධං වඩ්ඪිතආයුකාලො කාලො නාම න හොති. කස්මා? තදා හි සත්තානං ජාතිජරාමරණානි න පඤ්ඤායන්ති, බුද්ධානඤ්ච ධම්මදෙසනා තිලක්ඛණමුත්තා නාම නත්ථි, තෙසං ‘‘අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා’’ති කථෙන්තානං ‘‘කිං නාමෙතං කථෙන්තී’’ති නෙව සොතබ්බං න සද්ධාතබ්බං මඤ්ඤන්ති, තතො අභිසමයො න හොති, තස්මිං අසති අනියානිකං සාසනං හොති. තස්මා සො අකාලො. වස්සසතතො ඌනආයුකාලොපි කාලො න හොති. කස්මා? තදා සත්තා උස්සන්නකිලෙසා හොන්ති, උස්සන්නකිලෙසානඤ්ච දින්නොවාදො ඔවාදට්ඨානෙ න තිට්ඨති, උදකෙ දණ්ඩරාජි විය ඛිප්පං විගච්ඡති. තස්මා සොපි අකාලො. වස්සසතසහස්සතො පන පට්ඨාය හෙට්ඨා වස්සසතතො පට්ඨාය උද්ධං ආයුකාලො කාලො නාම. තදා පන වස්සසතකාලො අහොසි. අථ මහාසත්තො ‘‘නිබ්බත්තිතබ්බකාලො’’ති **කාලං** පස්සි.

තතො දීපං ඔලොකෙන්තො සපරිවාරෙ චත්තාරො මහාදීපෙ ඔලොකෙත්වා – ‘‘තීසු දීපෙසු බුද්ධා න නිබ්බත්තන්ති, ජම්බුදීපෙයෙව නිබ්බත්තන්තී’’ති **දීපං** පස්සි.

තතො ‘‘ජම්බුදීපො නාම මහා, දසයොජනසහස්සපරිමාණො. කතරස්මිං නු ඛො පදෙසෙ බුද්ධා නිබ්බත්තන්තී’’ති ඔකාසං ඔලොකෙන්තො මජ්ඣිම**දෙසං** පස්සි. ‘‘කපිලවත්ථු නාම නගරං, තත්ථ මයා නිබ්බත්තිතබ්බ’’න්ති නිට්ඨමගමාසි.

තතො කුලං විලොකෙන්තො – ‘‘බුද්ධා නාම වෙස්සකුලෙ වා සුද්දකුලෙ වා න නිබ්බත්තන්ති. ලොකසම්මතෙ පන ඛත්තියකුලෙ වා බ්‍රාහ්මණකුලෙ වා නිබ්බත්තන්ති, එතරහි ඛත්තියකුලං ලොකසම්මතං, තත්ථ නිබ්බත්තිස්සාමි සුද්ධොදනො නාම රාජා පිතා මෙ භවිස්සතී’’ති **කුලං** පස්සි.

තතො මාතරං විලොකෙන්තො – ‘‘බුද්ධමාතා නාම ලොලා සුරාධුත්තා න හොති, කප්පසතසහස්සං පන පූරිතපාරමී ජාතිතො පට්ඨාය අඛණ්ඩපඤ්චසීලායෙව හොති. අයඤ්ච මහාමායා නාම දෙවී එදිසී, අයං මෙ මාතා භවිස්සති, කිත්තකං පනස්සා ආයූති, දසන්නං මාසානං උපරි සත්ත දිවසානී’’ති පස්සි.

ඉති ඉමං පඤ්චවිධං මහාවිලොකනං විලොකෙත්වා – ‘‘කාලො මෙ, මාරිසා, බුද්ධභාවායා’’ති දෙවානං පටිඤ්ඤං දත්වා – ‘‘ගච්ඡථ තුම්හෙ’’ති තා දෙවතා උය්යොජෙත්වා තුසිතදෙවතාහි පරිවුතො තුසිතපුරෙ නන්දනවනං පාවිසි. සබ්බදෙවලොකෙසු හි නන්දනවනං අත්ථියෙව. තත්‍ර නං දෙවතා – ‘‘ඉතො චුතො සුගතිං ගච්ඡා’’ති පුබ්බෙ කතකුසලකම්මොකාසං සාරයමානා විචරන්ති. සො එවං තාහි දෙවතාහි කුසලං සාරයමානාහි පරිවුතො තත්‍ර

විවරන්තොව චවිත්වා මහාමායාය දෙවියා කුච්ඡිස්මිං උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තෙන පටිසන්ධිං ගණ්හි. මහාපුරිසස්ස පන මාතු කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිග්ගණ්හනක්ඛණෙ එකප්පහාරෙනෙව සකලදසසහස්සිලොකධාතු සඞ්කම්පි. ද්වත්තිංස පුබ්බනිමිත්තානි පාතුරහෙසුං.

එවං ගහිතපටිසන්ධිකස්ස බොධිසත්තස්ස චෙව බොධිසත්තමාතුයා ච උපද්දවනිවාරණත්ථං ඛග්ගහත්ථා චත්තාරො දෙවපුත්තා ආරක්ඛං ගණ්හිංසු. බොධිසත්තස්ස මාතු පුරිසෙසු රාගචිත්තං නුප්පජ්ජි, ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තා ච සා අහොසි සුඛිනී අකිලන්තකායා. බොධිසත්තඤ්ච අත්තනො කුච්ඡිගතං විප්පසන්නෙ මණිරතනෙ ආවුතපණ්ඩුසුත්තං විය පස්සති. යස්මා බොධිසත්තෙන වසිතකුච්ඡි නාම චෙතියගබ්භසදිසා හොති, න සක්කා අඤ්ඤෙන සත්තෙන ආවසිතුං වා පරිභුඤ්ජිතුං වා, තස්මා බොධිසත්තමාතා සත්තාහජාතෙ බොධිසත්තෙ කාලං කත්වා තුසිතපුරෙ නිබ්බත්ති. යථා පන අඤ්ඤා ඉත්ථියො දස මාසෙ අප්පත්වාපි අතික්කමිත්වාපි නිසින්නාපි නිපන්නාපි විජායන්ති, න එවං බොධිසත්තමාතා. බොධිසත්තමාතා පන බොධිසත්තං දස මාසෙ කුච්ඡිනා පරිහරිත්වා ඨිතාව විජායති. අයං **බොධිසත්තමාතු ධම්මතා.**

මහාමායාපි දෙවී දස මාසෙ කුච්ඡිනා බොධිසත්තං පරිහරිත්වා පරිපුණ්ණගබ්භා ඤාතිඝරං ගන්තුකාමා සුද්ධොදනමහාරාජස්ස ආරොචෙසි – ‘‘ඉච්ඡාමහං, මහාරාජ, දෙවදහනගරං ගන්තු’’න්ති. රාජා ‘‘සාධූ’’ති සම්පටිච්ඡිත්වා කපිලවත්ථුතො යාව දෙවදහනගරා අඤ්ජසං සමං කාරෙත්වා කදලිපුණ්ණඝටකමුකධජපටාකාදීහි අලඞ්කාරාපෙත්වා නවකනකසිවිකාය නිසීදාපෙත්වා මහතියා විභූතියා මහතා පරිවාරෙන පෙසෙසි. ද්වින්නං පන නගරානං අන්තරෙ උභයනගරවාසීනං පරිභොගාරහං ලුම්බිනීවනං නාම මඞ්ගලසාලවනං අත්ථි, තං තස්මිං සමයෙ මූලතො යාව අග්ගසාඛා සබ්බං එකඵාලිඵුල්ලං අහොසි. සාඛන්තරෙහි චෙව පුප්ඵන්තරෙහි ච පරමරතිකරමධුරමනොරමවිරුතාහි මදමුදිතාහි අනුභූත්තපඤ්චරාහි පරහතමධුකරවධූහි උපගීයමානසුරනන්දනනන්දනවනසදිසසොභං වනං දිස්වා දෙවියා සාලවනකීළමනුභවිතුං චිත්තමුප්පජ්ජි (අප. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා).

‘‘විභූසිතා බාලජනාතිවාලිනී, විභූසිතඞ්ගී වනිතෙව මාලිනී;
සදා ජනානං නයනාලිමාලිනී, විලුම්පිනීවාතිවිරොචි ලුම්බිනී’’.

අමච්චා රඤ්ඤො ආරොචෙත්වා දෙවිං ගහෙත්වා තං ලුම්බිනීවනං පවිසිංසු. සා මඞ්ගලසාලමූලං ගන්ත්වා තස්ස උජුසමවට්ටක්ඛන්ධස්ස පුප්ඵඵලපල්ලවසමලඞ්කතස්ස යං සාඛං ගණ්හිතුකාමා අහොසි, සා සාලසාඛා අබලා ජනහදයලොලා සයමෙව විලම්බමානා හුත්වා තස්සා කරතලස්මිං සමුපගතා. අථ සා තං සාලසාඛං තම්බතුඞ්ගනඛුජ්ජලෙන කමලදලවත්තිවට්ටඞ්ගුලිනා නවකනකකටවලයසොභිනා දක්ඛිණෙන පරමරතිකරෙන කරෙන අග්ගහෙසි. සා තං සාලසාඛං ගහෙත්වා ඨිතා අසිතජලධරවිවරගතා බාලචන්දලෙඛා විය ච අචිරට්ඨිතිකා අච්චිපභා විය ච නන්දනවනජාතා දෙවී විය ච දෙවී විරොචිත්ථ. තාවදෙව චස්සා කම්මජවාතා චලිංසු. අථස්සා සාණිපාකාරං පරික්ඛිපිත්වා මහාජනො පටික්කමි. සා සාලසාඛං ගහෙත්වා තිට්ඨමානාය එව තස්සා ගබ්භවුට්ඨානං අහොසි.

තඞ්ඛණංයෙව චත්තාරො විසුද්ධචිත්තා මහාබ්‍රහ්මානො සුවණ්ණජාලං ආදාය ආගන්ත්වා තෙන සුවණ්ණජාලෙන බොධිසත්තං සම්පටිච්ඡිත්වා මාතු පුරතො ඨපෙත්වා – ‘‘අත්තමනා, දෙවි, හොහි, මහෙසක්ඛො තෙ පුත්තො උප්පන්නො’’ති ආහංසු. යථා පන අඤ්ඤෙ සත්තා මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමන්තා පටික්කූලෙන අසුචිනා මක්ඛිතා නික්ඛමන්ති, න එවං බොධිසත්තො. බොධිසත්තො පන ද්වෙ හත්ථෙ ද්වෙ පාදෙ පසාරෙත්වා ඨිතකොව මාතුකුච්ඡිසම්භවෙන කෙනචි අසුචිනා අමක්ඛිතොව සුද්ධො විසදො කාසිකවත්ථෙ නික්ඛිත්තමණිරතනං විය විරොචමානො මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමි. එවං සන්තෙපි බොධිසත්තස්ස ච බොධිසත්තමාතුයා ච සක්කාරත්ථං ආකාසතො ද්වෙ උදකධාරා නික්ඛමිත්වා බොධිසත්තස්ස ච මාතුයා ච සරීරෙ උතුං ගාහාපෙසුං.

අථ නං සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගහෙත්වා ඨිතානං බ්‍රහ්මානං හත්ථතො චත්තාරො මහාරාජානො මඞ්ගලසම්මතාය සුඛසම්ඵස්සාය අජිනප්පවෙණියා ගණ්හිංසු, තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකූලචුම්බටකෙන ගණ්හිංසු, මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පථවියං පතිට්ඨාය පුරත්ථිමං දිසං ඔලොකෙසි, අනෙකානි චක්කවාළසහස්සානි එකඞ්ගණානි අහෙසුං. තත්ථ දෙවමනුස්සා ගන්ධපුප්ඵමාලාදීහි පූජයමානා – ‘‘මහාපුරිස, තුම්හෙහි සදිසො එත්ථ නත්ථි, කුතො උත්තරිතරො’’ති ආහංසු. එවං දස දිසා අනුවිලොකෙත්වා අත්තනා සදිසං අදිස්වා උත්තරදිසාභිමුඛො සත්තපදවීතිහාරෙන අගමාසි. ගච්ඡන්තො ච පථවියා එව ගතො, නාකාසෙන. අචෙලකොව ගතො, න සචෙලකො. දහරොව ගතො, න සොළසවස්සුද්දෙසිකො. මහාජනස්ස පන ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විය අලඞ්කතපටියත්තො විය ච සොළසවස්සුද්දෙසිකො විය ච අහොසි. තතො සත්තමෙ පදෙ ඨත්වා ‘‘අග්ගොහමස්මි ලොකස්සා’’තිආදිකං (දී. නි. 2.31; ම. නි. 3.207) ආසභිං වාචං නිච්ඡාරෙන්තො සීහනාදං නදි.

බොධිසත්තො හි තීසු අත්තභාවෙසු මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තොව වාචං නිච්ඡාරෙසි මහොසධත්තභාවෙ, වෙස්සන්තරත්තභාවෙ, ඉමස්මිං අත්තභාවෙති. මහොසධත්තභාවෙ කිරස්ස මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තස්සෙව සක්කො දෙවරාජා ආගන්ත්වා චන්දනසාරං හත්ථෙ ඨපෙත්වා ගතො, තං මුට්ඨියං කත්වාව නික්ඛන්තො. අථ නං මාතා – ‘‘තාත, ත්වං කිං ගහෙත්වා ආගතොසී’’ති පුච්ඡි. ‘‘ඔසධං, අම්මා’’ති. ඉති ඔසධං ගහෙත්වා ආගතත්තා ‘‘ඔසධකුමාරො’’ත්වෙවස්ස නාමමකංසු.

වෙස්සන්තරත්තභාවෙ පන මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තොව දක්ඛිණහත්ථං පසාරෙත්වා – ‘‘අත්ථි නු ඛො, අම්ම, කිඤ්චි ගෙහස්මිං ධනං, දානං දස්සාමී’’ති වදන්තො නික්ඛමි. අථස්ස මාතා – ‘‘සධනෙ කුලෙ නිබ්බත්තොසි, තාතා’’ති පුත්තස්ස හත්ථං අත්තනො හත්ථතලෙ කත්වා සහස්සත්ථවිකං ඨපෙසි.

ඉමස්මිං පන අත්තභාවෙ ඉමං සීහනාදං නදීති එවං බොධිසත්තො තීසු අත්තභාවෙසු මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තොව වාචං නිච්ඡාරෙසි. ජාතක්ඛණෙපිස්ස ද්වත්තිංස පුබ්බනිමිත්තානි පාතුරහෙසුං. යස්මිං පන සමයෙ අම්හාකං බොධිසත්තො ලුම්බිනීවනෙ ජාතො තස්මිංයෙව සමයෙ **රාහුලමාතා** දෙවී **ආනන්දො ඡන්නො කාළුදායී** අමච්චො **කණ්ඩකො** අස්සරාජා **මහාබොධිරුක්ඛො** චතස්සො **නිධිකුම්භියො** ච ජාතා, තත්ථ එකො ගාවුතප්පමාණො එකො අඩ්ඪයොජනප්පමාණො එකො තිගාවුතප්පමාණො එකො යොජනප්පමාණො අහොසි. ඉමෙ **සත්ත සහජාතා** නාම හොන්ති.

උභයනගරවාසිනො මහාපුරිසං ගහෙත්වා කපිලවත්ථුපුරමෙව අගමංසු. තංදිවසමෙව – ‘‘කපිලවත්ථුනගරෙ සුද්ධොදනමහාරාජස්ස පුත්තො බොධිමූලෙ නිසීදිත්වා බුද්ධො භවිස්සතී’’ති තාවතිංසභවනෙ හට්ඨතුට්ඨා දෙවසඞ්ඝා චෙලුක්ඛෙපාදීනි පවත්තෙන්තා කීළිංසු. තස්මිං සමයෙ සුද්ධොදනමහාරාජස්ස කුලූපකො අට්ඨසමාපත්තිලාභී **කාළදෙවලො** නාම තාපසො භත්තකිච්චං කත්වා දිවාවිහාරත්ථාය තාවතිංසභවනං ගන්ත්වා තත්ථ දිවාවිහාරං නිසින්නො තා දෙවතා තුට්ඨමානසා කීළන්තියො දිස්වා ‘‘කිංකාරණා තුට්ඨමානසා පමුදිතහදයා කීළථ, මය්හං තං කාරණං කථෙථා’’ති පුච්ඡි. තතො දෙවතා ආහංසු – ‘‘මාරිස, සුද්ධොදනරඤ්ඤො පුත්තො ජාතො, සො බොධිමණ්ඩෙ නිසීදිත්වා බුද්ධො හුත්වා ධම්මචක්කං පවත්තෙස්සති, තස්ස ‘අනන්තරූපං බුද්ධලීළං පස්සිතුං ලභිස්සාමා’ති ඉමිනා කාරණෙන තුට්ඨම්හා’’ති.

අථ තාපසො තාසං දෙවතානං වචනං සුත්වා පරමදස්සනීයරතනාවලොකතො දෙවලොකතො ඔරුය්හ නරපතිනිවෙසනං පවිසිත්වා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදි. තතො කතපටිසන්ථාරං රාජානං – ‘‘පුත්තො කිර තෙ, මහාරාජ, ජාතො, තං පස්සිස්සාමා’’ති ආහ. රාජා අලඞ්කතපටියත්තං තනයං ආහරාපෙත්වා දෙවලතාපසං වන්දාපෙතුං අභිහරි. මහාපුරිසස්ස පාදා පරිවත්තිත්වා විජ්ජුලතා විය අසිතජලධරකූටෙසු තාපසස්ස ජටාසු පතිට්ඨහිංසු. බොධිසත්තෙන හි තෙනත්තභාවෙන වන්දිතබ්බො නාම අඤ්ඤො නත්ථි. තතො තාපසො උට්ඨායාසනා බොධිසත්තස්ස අඤ්ජලිං පග්ගහෙසි. රාජා තං අච්ඡරියං දිස්වා අත්තනො පුත්තං වන්දි. තාපසො බොධිසත්තස්ස ලක්ඛණසම්පත්තිං දිස්වා – ‘‘භවිස්සති නු ඛො බුද්ධො, උදාහු න භවිස්සතී’’ති ආවජ්ජෙත්වා උපධාරෙන්තො – ‘‘නිස්සංසයං බුද්ධො භවිස්සතී’’ති අනාගතංසඤාණෙන ඤත්වා – ‘‘අච්ඡරියපුරිසො අය’’න්ති සිතං අකාසි.

තතො ‘‘අහං ඉමං බුද්ධභූතං දට්ඨුං ලභිස්සාමි නු ඛො, නො’’ති උපධාරෙන්තො – ‘‘න ලභිස්සාමි, අන්තරායෙව කාලං කත්වා බුද්ධසතෙනපි බුද්ධසහස්සෙනපි ගන්ත්වා බොධෙතුං අසක්කුණෙය්‍යෙ අරූපභවෙ නිබ්බත්තිස්සාමී’’ති දිස්වා – ‘‘එවරූපං නාම අච්ඡරියපුරිසං බුද්ධභූතං දට්ඨුං න ලභිස්සාමි, මහතී වත මෙ ජානි භවිස්සතී’’ති පරොදි. මනුස්සා පන දිස්වා – ‘‘අම්හාකං අය්‍යො ඉදානෙව හසිත්වා පුන රොදිතුමාරභි, කිං නු ඛො, භන්තෙ, අම්හාකං අය්‍යපුත්තස්ස කොචි අන්තරායො භවිස්සතී’’ති පුච්ඡිංසු. තාපසො ආහ – ‘‘නත්ථෙතස්ස අන්තරායො, නිස්සංසයෙන බුද්ධො භවිස්සතී’’ති. ‘‘අථ කස්මා තුම්හෙ පරොදිත්ථා’’ති? ‘‘එවරූපං අච්ඡරියපුරිසං බුද්ධභූතං දට්ඨුං න ලභිස්සාමි, මහතී වත මෙ ජානි භවිස්සතීති අත්තානං අනුසොචන්තො රොදාමී’’ති ආහ.

තතො බොධිසත්තං පඤ්චමෙ දිවසෙ සීසං න්හාපෙත්වා – ‘‘නාමං ගණ්හිස්සාමා’’ති රාජභවනං චතුජ්ජාතිකගන්ධෙන උපලිම්පිත්වා ලාජපඤ්චමානි කුසුමානි විකිරිත්වා අසම්භින්නපායාසං පචාපෙත්වා තිණ්ණං වෙදානං පාරඞ්ගතෙ අට්ඨසතෙ බ්‍රාහ්මණෙ නිමන්තෙත්වා රාජභවනෙ නිසීදාපෙත්වා මධුපායාසං භොජෙත්වා සක්කාරං කත්වා – ‘‘කිං නු ඛො භවිස්සතී’’ති ලක්ඛණානි පරිග්ගාහාපෙසුං. තෙසු රාමාදයො අට්ඨ බ්‍රාහ්මණපණ්ඩිතා ලක්ඛණපරිග්ගාහකා අහෙසුං. තෙසු සත්ත ජනා ද්වෙ අඞ්ගුලියො උක්ඛිපිත්වා ද්වෙධා බ්‍යාකරිංසු – ‘‘ඉමෙහි ලක්ඛණෙහි සමන්නාගතො අගාරං අජ්ඣාවසන්තො රාජා හොති චක්කවත්තී, පබ්බජමානො බුද්ධො’’ති. තෙසං පන සබ්බදහරො ගොත්තෙන කොණ්ඩඤ්ඤො නාම බ්‍රාහ්මණො බොධිසත්තස්ස ලක්ඛණවරසම්පත්තිං දිස්වා – ‘‘එතස්ස අගාරමජ්ඣෙ ඨානකාරණං නත්ථි, එකන්තෙනෙව විවටච්ඡදො බුද්ධො භවිස්සතී’’ති එකමෙව අඞ්ගුලිං උක්ඛිපිත්වා එකංසබ්‍යාකරණං බ්‍යාකාසි. අථස්ස නාමං ගණ්හන්තා සබ්බලොකත්ථසිද්ධිකරත්තා **සිද්ධත්ථො**ති නාමමකංසු.

අථ තෙ බ්‍රාහ්මණා අත්තනො ඝරානි ගන්ත්වා පුත්තෙ ආමන්තෙත්වා එවමාහංසු – ‘‘අම්හෙ මහල්ලකා, සුද්ධොදනමහාරාජස්ස පුත්තං සබ්බඤ්ඤුතං පත්තං සම්භාවෙය්‍යාම වා නො වා, තුම්හෙ පන තස්මිං පබ්බජිත්වා සබ්බඤ්ඤුතං පත්තෙ තස්ස සාසනෙ පබ්බජථා’’ති. තතො සත්තපි ජනා යාවතායුකං ඨත්වා යථාකම්මං ගතා. කොණ්ඩඤ්ඤමාණවො අරොගො අහොසි. තදා පන රාජා තෙසං වචනං සුත්වා – ‘‘කිං දිස්වා මම පුත්තො පබ්බජිස්සතී’’ති තෙ පුච්ඡි. ‘‘චත්තාරි පුබ්බනිමිත්තානි, දෙවා’’ති. ‘‘කතරඤ්ච කතරඤ්චා’’ති? ‘‘ජිණ්ණං බ්‍යාධිතං මතං පබ්බජිත’’න්ති. රාජා ‘‘ඉතො පට්ඨාය එවරූපානං මම පුත්තස්ස සන්තිකං ආගමිතුං මා අදත්ථා’’ති වත්වා කුමාරස්ස චක්ඛුපථෙ ජිණ්ණපුරිසාදීනං ආගමනනිවාරණත්ථං චතූසු දිසාසු ගාවුතගාවුතට්ඨානෙ ආරක්ඛං ඨපෙසි. තංදිවසං මඞ්ගලට්ඨානෙ සන්නිපතිතෙසු අසීතියා ඤාතිකුලසහස්සෙසු එකමෙකො එකමෙකං පුත්තං පටිජානි – ‘‘අයං බුද්ධො වා හොතු රාජා වා, මයං එකමෙකං පුත්තං දස්සාම, සචෙ බුද්ධො භවිස්සති, ඛත්තියසමණෙහෙව පරිවුතො විචරිස්සති. සචෙ රාජා චක්කවත්තී භවිස්සති, ඛත්තියකුමාරෙහෙව පරිවුතො විචරිස්සතී’’ති. අථ රාජා මහාපුරිසස්ස

පරමරූපසම්පන්නා විගතසබ්බදොසා චතුසට්ඨී ධාතියො අදාසි. බොධිසත්තො අනන්තෙන පරිවාරෙන මහතා සිරිසමුදයෙන වඩ්ඪි.

අථෙකදිවසං රඤ්ඤො **වප්පමඞ්ගලං** නාම අහොසි. තංදිවසං රාජා මහතියා විභූතියා මහතා පරිවාරෙන නගරතො නික්ඛමන්තො පුත්තම්පි ගහෙත්වාව අගමාසි. කසිකම්මට්ඨානෙ එකො ජම්බුරුක්ඛො පරමරමණීයො ඝනසන්දච්ඡායො අහොසි. තස්ස හෙට්ඨා කුමාරස්ස සයනං පඤ්ඤාපෙත්වා උපරි වරකනකතාරාඛචිතං රත්තවෙලවිතානං බන්ධිත්වා සාණිපාකාරෙන පරික්ඛිපාපෙත්වා ආරක්ඛං ඨපෙත්වා රාජා සබ්බාලඞ්කාරං අලඞ්කරිත්වා අමච්චගණපරිවුතො නඞ්ගලකරණට්ඨානමගමාසි. තත්ථ රාජා පරමමඞ්ගලං සුවණ්ණනඞ්ගලං ගණ්හාති, අමච්චාදයො රජතනඞ්ගලාදීනි ගණ්හන්ති. තංදිවසං නඞ්ගලසහස්සං යොජීයති. බොධිසත්තං පරිවාරෙත්වා නිසින්නා ධාතියො – ''රඤ්ඤො සම්පත්තිං පස්සිස්සාමා''ති අන්තොසාණිතො බහි නික්ඛන්තා.

අථ බොධිසත්තො ඉතො චිතො ච ඔලොකෙන්තො කිඤ්චි අදිස්වා සහසා උට්ඨාය පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා ආනාපානෙ පරිග්ගහෙත්වා පඨමජ්ඣානං නිබ්බත්තෙසි. ධාතියො ඛජ්ජභොජ්ජන්තරෙ විචරන්තියො ථොකං චිරායිංසු. සෙසරුක්ඛානං ඡායා නිවත්තා, තස්ස පන ජම්බුරුක්ඛස්ස ඡායා පරිමණ්ඩලා හුත්වා තත්ථෙව අට්ඨාසි. ධාතිතො පනස්ස ''අය්‍යපුත්තො එකකොවා''ති වෙගෙන සාණිපාකාරං උක්ඛිපිත්වා පරියෙසන්තියො සිරිසයනෙ පල්ලඞ්කෙන නිසින්නං තඤ්ච පාටිහාරියං දිස්වා ගන්ත්වා තං පවත්තිං රඤ්ඤො ආරොචෙසුං. රාජා වෙගෙන ආගන්ත්වා තං පාටිහාරියං දිස්වා – ''අයං වො, තාත, දුතියවන්දනා''ති පුත්තං වන්දි.

අථ මහාපුරිසො අනුක්කමෙන සොළසවස්සුද්දෙසිකො අහොසි. රාජා බොධිසත්තස්ස තිණ්ණං උතූනං අනුච්ඡවිකෙ රම්ම-සුරම්ම-සුභනාමකෙ තයො පාසාදෙ කාරෙසි. එකං නවභූමිකං එකං සත්තභූමිකං එකං පඤ්චභූමිකං. තයොපි පාසාදා උබ්බෙධෙන සමප්පමාණා අහෙසුං. භූමිකාසු පන නානත්තං අහොසි.

අථ රාජා චින්තෙසි – ''පුත්තො මෙ වයප්පත්තො ඡත්තමස්ස උස්සාපෙත්වා රජ්ජසිරිං පස්සිස්සාමී''ති. සො සාකියානං පණ්ණානි පහිණි ''පුත්තො මෙ වයප්පත්තො, රජ්ජෙ නං පතිට්ඨාපෙස්සාමි, සබ්බෙ අත්තනො ගෙහෙසු වයප්පත්තා දාරිකා ඉමං ගෙහං පෙසෙන්තූ''ති. තෙ රඤ්ඤො සාසනං සුත්වා – ''කුමාරො කෙවලං රූපසම්පන්නො, න කිඤ්චි සිප්පං ජානාති, දාරභරණං කාතුං න සක්ඛිස්සති, න මයං ධීතරො දස්සාමා''ති ආහංසු. රාජා තං පවත්තිං සුත්වා පුත්තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා තමත්ථං ආරොචෙසි. බොධිසත්තො – ''කිං සිප්පං දස්සෙතුං වට්ටතී''ති ආහ. ''සහස්සත්ථාමං ධනුං ආරොපෙතුං වට්ටති, තාතා''ති. ''තෙන හි ආහරාපෙථා''ති ආහ. රාජා ආහරාපෙත්වා අදාසි. තං ධනුං පුරිසසහස්සං ආරොපෙති, පුරිසසහස්සං ඔරොපෙති. මහාපුරිසො තං සරාසනං ආහරාපෙත්වා පල්ලඞ්කෙන නිසින්නොව ජියං පාදඞ්ගුට්ඨකෙ වෙඨාපෙත්වා කඩ්ඪන්තො පාදඞ්ගුට්ඨකෙනෙව ධනුං ආරොපෙත්වා වාමෙන හත්ථෙන දණ්ඩෙ ගහෙත්වා දක්ඛිණෙන හත්ථෙන කඩ්ඪිත්වා ජියං රොපෙසි. සකලනගරං උප්පත්තනාකාරප්පත්තං අහොසි . ''කිං එසො සද්දො''ති ච වුත්තෙ ''දෙවො ගජ්ජතී''ති ආහංසු. අථඤ්ඤෙ ''තුම්හෙ න ජානාථ, න දෙවො ගජ්ජති, අඞ්ගීරසස්ස කුමාරස්ස සහස්සත්ථාමං ධනුං ආරොපෙත්වා ජියං පොඨෙන්තස්ස ජියප්පහාරසද්දො එසො''ති ආහංසු. සාකියා තං සුත්වා තාවතකෙනෙව ආරද්ධචිත්තා තුට්ඨමානසා අහෙසුං.

අථ මහාපුරිසො – ''කිං කාතුං වට්ටතී''ති ආහ. අට්ඨඞ්ගුලබහලං අයොපට්ටං කණ්ඩෙන විජ්ඣිතුං වට්ටතීති . තං විජ්ඣිත්වා – ''අඤ්ඤං කිං කාතුං වට්ටතී''ති ආහ. චතුරඞ්ගුලබහලං අසනඵලකං විජ්ඣිතුං වට්ටතීති. තම්පි විජ්ඣිත්වා – ''අඤ්ඤං කිං කාතුං වට්ටතී''ති ආහ. විදත්ථිබහලං උදුම්බරඵලකං විජ්ඣිතුං වට්ටතීති. තම්පි විජ්ඣිත්වා අඤ්ඤං කිං කාතුං වට්ටතීති. තතො ''වාලුකසකටානී''ති ආහංසු. මහාසත්තො වාලුකසකටම්පි පලාලසකටම්පි විනිවිජ්ඣිත්වා උදකෙ එකූසභප්පමාණං කණ්ඩං පෙසෙසි ථලෙ අට්ඨඋසභප්පමාණං. අථ නං ''වාතිඞ්ගණසඤ්ඤාය වාලං විජ්ඣිතුං වට්ටතී''ති ආහංසු. ''තෙන හි යොජනමත්තං වාතිඞ්ගණං බන්ධාපෙථා''ති වත්වා යොජනමත්තකෙ වාතිඞ්ගණසඤ්ඤාය වාලං බන්ධාපෙත්වා රත්තන්ධකාරෙ මෙඝපටලෙහි ඡන්නාසු දිසාසු කණ්ඩං ඛිපි. තං ගන්ත්වා යොජනමත්තකෙ වාලං ඵාලෙත්වා පථවිං පාවිසි. න කෙවලං එත්තකමෙව, තංදිවසං මහාපුරිසො ලොකෙ වත්තමානං සිප්පං සබ්බමෙව දස්සෙසි.

අථ සාකියා අත්තනො ධීතරො අලඞ්කරිත්වා පෙසයිංසු. චත්තාලීසසහස්සා නාටකිත්ථියො අහෙසුං. රාහුලමාතා පන දෙවී අග්ගමහෙසී අහොසි. මහාපුරිසො දෙවකුමාරො විය සුරයුවතීහි පරිවුතො නරයුවතීහි පරිවුතො නිප්පුරිසෙහි තූරියෙහි පරිචාරියමානො මහාසම්පත්තිං අනුභවමානො උතුවාරෙන උතුවාරෙන තෙසු තීසු පාසාදෙසු විහරති. අථෙකදිවසං බොධිසත්තො උය්‍යානභූමිං ගන්තුකාමො සාරථිං ආමන්තෙත්වා – ''රථං යොජෙහි උය්‍යානභූමිං පස්සිස්සාමී''ති ආහ. සො ''සාධූ''ති පටිස්සුණිත්වා මහාරහං වරරුචිරථීරකුබ්බරවරත්තං ථීරතරනෙමිනාභිං වරකනකරජතමණිරතනඛචිතර්සාමුඛං නවකනකරජතතාරකඛචිතනෙමිපස්සං සමොසරිතවිවිධසුරභිකුසුමදාමසස්සිරිකං රවිරථසදිසදස්සනීයං වරරථං සමලඞ්කරිත්වා සසිකුමුදසදිසවණ්ණෙ අනිලගරුළජවෙ ආජානීයෙ චත්තාරො මඞ්ගලසින්ධවෙ යොජෙත්වා බොධිසත්තස්ස පටිවෙදෙසි. බොධිසත්තො දෙවවිමානසදිසං තං රථවරමාරුය්හ උය්‍යානාභිමුඛො පායාසි.

අථ දෙවතා ''සිද්ධත්ථකුමාරස්ස අභිසම්බුජ්ඣනකාලො ආසන්නො, පුබ්බනිමිත්තමස්ස දස්සෙස්සාමා''ති එකං දෙවපුත්තං ජරාජජ්ජරසරීරං ඛණ්ඩදන්තං පලිතකෙසං වඞ්කගත්තං දණ්ඩහත්ථං පවෙධමානං කත්වා දස්සෙසුං. තං

බොධිසත්තො චෙව සාරථී ච පස්සන්ති. තතො බොධිසත්තො – ‘‘සාරථි කො නාමෙස පුරිසො කෙසාපිස්ස න යථා අඤ්ඤෙස’’න්ති **මහාපදානසුත්තෙ** (දී. නි. 2.43 ආදයො) ආගතනයෙනෙව පුච්ඡිත්වා තස්ස වචනං සුත්වා – ‘‘ධිරත්ථු වත, භො, ජාති, යත්‍ර හි නාම ජාතස්ස ජරා පඤ්ඤායිස්සතී’’ති (දී. නි. 2.45, 47) සංවිග්ගහදයො තතොව පටිනිවත්තිත්වා පාසාදමෙව අභිරුහි.

රාජා ‘‘කිංකාරණා මම පුත්තො පටිනිවත්තී’’ති පුච්ඡි. ‘‘ජිණ්ණපුරිසං දිස්වා, දෙවා’’ති. තතො කම්පමානමානසො රාජා අඩ්ඪයොජනෙ ආරක්ඛං ඨපෙසි. පුනෙකදිවසං බොධිසත්තො උය්‍යානං ගච්ඡන්තො තාහි එව දෙවතාහි නිම්මිතං බ්‍යාධිතඤ්ච පුරිසං දිස්වා පුරිමනයෙනෙව පුච්ඡිත්වා සංවිග්ගහදයො නිවත්තිත්වා පාසාදමෙව අභිරුහි. රාජා පුච්ඡිත්වා නාටකානි විස්සජ්ජෙසි. ‘‘පබ්බජ්ජාය මානසං අස්ස භින්නං කරිස්ස’’න්ති ආරක්ඛං වඩ්ඪෙත්වා සමන්තතො තිගාවුතප්පමාණෙ පදෙසෙ ආරක්ඛං ඨපෙසි.

පුනපි බොධිසත්තො එකදිවසං උය්‍යානං ගච්ඡන්තො තථෙව දෙවතාහි නිම්මිතං කාලඞ්කතං දිස්වා පුරිමනයෙනෙව පුච්ඡිත්වා සංවිග්ගහදයො නිවත්තිත්වා පාසාදමභිරුහි. රාජා නිවත්තනකාරණං පුච්ඡිත්වා පුන ආරක්ඛං වඩ්ඪෙත්වා යොජනප්පමාණෙ පදෙසෙ ආරක්ඛං ඨපෙසි.

පුනපි බොධිසත්තො එකදිවසං උය්‍යානං ගච්ඡන්තො තථෙව දෙවතාහි නිම්මිතං සුනිවත්ථං සුපාරුතං පබ්බජිතං දිස්වා – ‘‘කො නාමෙසො, සම්ම, සාරථී’’ති සාරථිං පුච්ඡි. සාරථි කිඤ්චාපි බුද්ධුප්පාදස්ස අභාවා පබ්බජිතං වා පබ්බජිතගුණෙ වා න ජානාති, දෙවතානුභාවෙන පන ‘‘පබ්බජිතො නාමායං දෙවා’’ති වත්වා පබ්බජ්ජාය ගුණං තස්ස වණ්ණෙසි.

තතො බොධිසත්තො පබ්බජ්ජාය රුචිං උප්පාදෙත්වා තංදිවසං උය්‍යානං අගමාසි. දීඝායුකා බොධිසත්තා වස්සසතෙ වස්සසතෙ අතික්කන්තෙ ජිණ්ණාදීසු එකෙකං අද්දසංසු. අම්හාකං පන බොධිසත්තො අප්පායුකකාලෙ උප්පන්නත්තා චතුන්නං චතුන්නං මාසානං අච්චයෙන උය්‍යානං ගච්ඡන්තො අනුක්කමෙන එකෙකං අද්දස. දීඝභාණකා පනාහු – ‘‘චත්තාරි නිමිත්තානි එකදිවසෙනෙව දිස්වා අගමාසී’’ති. තත්ථ දිවසභාගං කීළිත්වා උය්‍යානරසමනුභවිත්වා මඞ්ගලපොක්ඛරණියං න්හත්වා අත්ථඞ්ගතෙ සූරියෙ මඞ්ගලසිලාතලෙ නිසීදි අත්තානං අලඞ්කාරාපෙතුකාමො. අථස්ස චිත්තාචාරමඤ්ඤාය සක්කෙන දෙවානමින්දෙන ආණත්තො විස්සකම්මො නාම දෙවපුත්තො ආගන්ත්වා තස්සෙව කප්පකසදිසො හුත්වා දිබ්බෙහි අලඞ්කාරෙහි අලඞ්කරි. අථස්ස සබ්බාලඞ්කාරසමලඞ්කතස්ස සබ්බතාලාවචරෙසු සකානි සකානි පටිභානානි දස්සයන්තෙසු බ්‍රාහ්මණෙසු ච ‘‘ජය නන්දා’’තිආදිවචනෙහි සූතමඞ්ගලිකාදීසු නානප්පකාරෙහි මඞ්ගලවචනත්ථුතිඝොසෙහි සම්භාවෙන්තෙසු සබ්බාලඞ්කාරසමලඞ්කතං රථවරං අභිරුහි. තස්මිං සමයෙ – ‘‘රාහුලමාතා පුත්තං විජාතා’’ති සුත්වා සුද්ධොදනමහාරාජා – ‘‘පුත්තස්ස මෙ තුට්ඨිං නිවෙදෙථා’’ති සාසනං පහිණි. බොධිසත්තො තං සුත්වා – ‘‘රාහු ජාතො, බන්ධනං ජාත’’න්ති ආහ. රාජා – ‘‘කිං මෙ පුත්තො අවචා’’ති පුච්ඡිත්වා තං වචනං සුත්වා ‘‘ඉතො පට්ඨාය මෙ නත්තා ‘රාහුලකුමාරො’ත්වෙව නාමං හොතූ’’ති ආහ.

බොධිසත්තොපි තං රථවරමාරුය්හ මහතා පරිවාරෙන අතිමනොරමෙන සිරිසොභග්ගෙන නගරං පාවිසි. තස්මිං සමයෙ රූපසිරියා ගුණසම්පත්තියා ච අකිසා කිසාගොතමී නාම ඛත්තියකඤ්ඤා උපරිපාසාදවරතලගතා නගරං පවිසන්තස්ස බොධිසත්තස්ස රූපසිරිං දිස්වා සඤ්ජාතපීතිසොමනස්සා හුත්වා –

‘‘නිබ්බුතා නූන සා මාතා, නිබ්බුතො නූන සො පිතා;
නිබ්බුතා නූන සා නාරී, යස්සායං ඊදිසො පතී’’ති. (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; ධ. ප. අට්ඨ. 1.සාරිපුත්තත්ථෙරවත්ථු; අප. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා) –

ඉමං උදානං උදානෙසි.

බොධිසත්තො තං සුත්වා චින්තෙසි – ‘‘අයං මෙ සුස්සවනං වචනං සාවෙසි, අහඤ්හි නිබ්බානං ගවෙසන්තො විචරාමි, අජ්ජෙව මයා ඝරාවාසං ඡඩ්ඩෙත්වා නික්ඛම්ම පබ්බජිත්වා නිබ්බානං ගවෙසිතුං වට්ටතී’’ති. ‘‘අයං ඉමිස්සා ආචරියභාගො හොතූ’’ති මුත්තාහාරං කණ්ඨතො ඔමුඤ්චිත්වා කිසාගොතමියා සතසහස්සග්ඝනිකං පරමරතිකරං මුත්තාහාරං පෙසෙසි. සා ‘‘සිද්ධත්ථකුමාරො මයි පටිබද්ධහදයො හුත්වා පණ්ණාකාරං පෙසෙසී’’ති සොමනස්සජාතා අහොසි.

බොධිසත්තොපි මහතා සිරිසමුදයෙන පරමරමණීයං පාසාදං අභිරුහිත්වා සිරිසයනෙ නිපජ්ජි. තාවදෙව නං පරිපුණ්ණරජනිකරසදිසරුචිරවරවදනා බිම්බඵලසදිසදසනවසනා සිතවිමලසමසංහිතාවිරළවරදසනා අසිතනයනකෙසපාසා සුජාතඤ්ජනාතිනීලකුටිලභමුකා සුජාතහංසසමසංහිතපයොධරා රතිකරනවකනකරජතවිරචිතවරමණිමෙඛලා පරිගතවිපුලඝනජඝනතටා කරිකරසන්නිභොරුයුගලා නච්චගීතවාදිතෙසු කුසලා සුරයුවතිසදිසරූපසොභා වරයුවතියො මධුරරවානි තුරියානි ගහෙත්වා මහාපුරිසං සම්පරිවාරෙත්වා රමාපයන්තියො නච්චගීතවාදිතානි පයොජයිංසු. බොධිසත්තො පන කිලෙසෙසු විරත්තචිත්තතාය නච්චගීතාදීසු අනභිරතො මුහුත්තං නිද්දං ඔක්කමි.

තා තං දිස්වා ‘‘යස්සත්ථාය නච්චාදීනි මයං පයොජෙම, සො නිද්දං උපගතො, ඉදානි කිමත්ථං කිලමාමා’’ති ගහිතානි තුරියානි අජ්ඣොත්ථරිත්වා නිපජ්ජිංසු, ගන්ධතෙලප්පදීපා ච ඣායන්ති. බොධිසත්තො පබුජ්ඣිත්වා සයනපිට්ඨෙ පල්ලඞ්කෙන නිසින්නො අද්දස තා ඉත්ථියො තුරියභණ්ඩානි අවත්ථරිත්වා නිද්දායන්තියො පග්ඝරිතලාලා කිලින්නකපොලගත්තා, එකච්චා දන්තෙ ඛාදන්තියො, එකච්චා කාකච්ඡන්තියො, එකච්චා විප්පලපන්තියො, එකච්චා විවටමුඛා, එකච්චා අපගතවසනරසනා , පාකටබීභච්ඡසම්බාධට්ඨානා, එකච්චා විමුත්තාකුලසිරොරුහා සුසානරූපරූපං ධාරයමානා සයිංසු. මහාසත්තො තාසං තං විප්පකාරං දිස්වා භියොසොමත්තාය කාමෙසු විරත්තචිත්තො අහොසි. තස්ස පන අලඞ්කතපටියත්තං දසසතනයනභවනසදිසං රුචිරසොභම්පි පාසාදවරතලං අපවිද්ධමතසරීරකුණපභරිතං ආමකසුසානම්ව පරමපටික්කූලං උපට්ඨාසි. තයොපි භවා ආදිත්තභවනසදිසා හුත්වා උපට්ඨහිංසු. ‘‘උපද්දුතං වත, භො, උපස්සට්ඨං වත භො’’ති ච වාචං පවත්තෙසි. අතිවිය පබ්බජ්ජාය චිත්තං නමි.

සො ‘‘අජ්ජෙව මයා මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිතුං වට්ටතී’’ති සිරිසයනතො උට්ඨාය ද්වාරසමීපං ගන්ත්වා – ‘‘කො එත්ථා’’ති ආහ. උම්මාරෙ සීසං කත්වා නිපන්නො ඡන්නො ආහ – ‘‘අහං, අය්‍යපුත්ත, ඡන්නො’’ති. අථ මහාපුරිසො – ‘‘අහං අජ්ජ මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිතුකාමො, න කඤ්චි පටිවෙදිත්වා සීසමෙකං අතිජයං සින්ධවං කප්පෙහී’’ති. සො ‘‘සාධු, දෙවා’’ති අස්සභණ්ඩකං ගහෙත්වා අස්සසාලං ගන්ත්වා ගන්ධතෙලප්පදීපෙසු ජලන්තෙසු සුමනපට්ටවිතානස්ස හෙට්ඨා පරමරමණීයෙ භූමිභාගෙ ඨිතං අරිමන්ථකං කණ්ඩකං තුරඞ්ගවරං දිස්වා – ‘‘අජ්ජ මයා අය්‍යපුත්තස්ස නික්ඛමනත්ථාය ඉමමෙව මඞ්ගලහයං කප්පෙතුං වට්ටතී’’ති කණ්ඩකං කප්පෙසි. සො කප්පියමානොව අඤ්ඤාසි – ‘‘අයං කප්පනා අතිගාළ්හා, අඤ්ඤෙසු දිවසෙසු උය්‍යානකීළං ගමනකාලෙ කප්පනා විය න හොති. නිස්සංසයං අජ්ජෙව අය්‍යපුත්තො මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිස්සතී’’ති. තතො තුට්ඨමානසො මහාහසිතං හසි. සො නාදො තං සකලකපිලවත්ථුපුරං උන්නාදං කරෙය්‍ය, දෙවතා පන සන්නිරුම්භිත්වා න කස්සචි සොතුං අදංසු.

බොධිසත්තො ‘‘පුත්තං තාව පස්සිස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා ඨිතට්ඨානතො උට්ඨාය රාහුලමාතුයා වසනට්ඨානං ගන්ත්වා ගබ්භද්වාරං විවරි. තස්මිං ඛණෙ අන්තොගබ්භෙ ගන්ධතෙලප්පදීපො ඣායති. රාහුලමාතා සුමනමල්ලිකාදීනං අම්බණමත්තෙන අත්තිප්පකිණ්ණෙ වරසයනෙ පුත්තස්ස මත්ථකෙ හත්ථං ඨපෙත්වා නිද්දායති. බොධිසත්තො උම්මාරෙ පාදං ඨපෙත්වා ඨිතකොව ඔලොකෙත්වා – ‘‘සචාහං දෙවියා හත්ථං අපනෙත්වා මම පුත්තං ගණ්හිස්සාමි, දෙවී පබුජ්ඣිස්සති, එවං මෙ අභිනික්ඛමනස්ස අන්තරායො භවිස්සති. බුද්ධො හුත්වාව ආගන්ත්වා පුත්තං පස්සිස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා පාසාදතලතො ඔතරිත්වා අස්සස්ස සමීපං ගන්ත්වා එවමාහ – ‘‘තාත කණ්ඩක, ත්වං අජ්ජ එකරත්තිං මං තාරය, අහං තං නිස්සාය බුද්ධො හුත්වා සදෙවකං ලොකං තාරෙස්සාමී’’ති. තතො උල්ලඞ්ඝිත්වා කණ්ඩකස්ස පිට්ඨිං අභිරුහි. කණ්ඩකො ගීවතො පට්ඨාය ආයාමතො අට්ඨාරසහත්ථො හොති තදනුරූපෙන උබ්බෙධෙන සමන්නාගතො රූපග්ගජවබලසම්පන්නො සබ්බසෙතො ධොතසඞ්ඛසදිසදස්සනීයවණ්ණො. තතො බොධිසත්තො වරතුරඞ්ගපිට්ඨිගතො ඡන්නං අස්සස්ස වාලධිං ගාහාපෙත්වා අඩ්ඪරත්තසමයෙ නගරස්ස මහාද්වාරං සම්පත්තො.

තදා පන රාජා පුබ්බෙව බොධිසත්තස්ස ගමනපටිසෙධනත්ථාය ද්වීසු ද්වාරකවාටෙසු එකෙකං පුරිසසහස්සෙන විවරිතබ්බං කාරෙත්වා තත්ථ බහුපුරිසෙ ආරක්ඛං ඨපෙසි. බොධිසත්තො කිර පුරිසගණනාය කොටිසතසහස්සස්ස බලං ධාරෙසි, හත්ථිගණනාය කොටිසහස්සස්ස. තස්මා සො චින්තෙසි – ‘‘යදි ද්වාරං න විවරීයති, අජ්ජ කණ්ඩකස්ස පිට්ඨෙ නිසින්නො ඡන්නං වාලධිං ගාහාපෙත්වා තෙන සද්ධිංයෙව කණ්ඩකං ඌරූහි නිප්පීළෙත්වා අට්ඨාරසහත්ථං පාකාරං උප්පතිත්වා අතික්කමෙය්‍ය’’න්ති. ඡන්නො චින්තෙසි – ‘‘සචෙ ද්වාරං න උග්ඝාපයති, අහං අය්‍යපුත්තං ඛන්ධෙ කත්වා කණ්ඩකං දක්ඛිණහත්ථෙන පරික්ඛිපන්තො උපකච්ඡකෙ කත්වා උප්පතිත්වා පාකාරං අතික්කමිස්සාමී’’ති. කණ්ඩකො චින්තෙසි – ‘‘අහං ද්වාරෙ අවිවරියමානෙ යථානිසින්නමෙව අය්‍යපුත්තං ගහිතවාලධිනා ඡන්නෙන සද්ධිං උප්පතිත්වා පාකාරස්ස පුරතො පතිට්ඨහිස්සාමී’’ති. එවමෙව තයො පුරිසා චින්තයිංසු. ද්වාරෙ අධිවත්ථා දෙවතා මහාද්වාරං විවරිංසු.

තස්මිං ඛණෙ මාරො පාපිමා ‘‘මහාසත්තං නිවත්තෙස්සාමී’’ති ආගන්ත්වා ගගනතලෙ ඨත්වා ආහ –

‘‘මා නික්ඛම මහාවීර, ඉතො තෙ සත්තමෙ දිනෙ;
දිබ්බං තු චක්කරතනං, අද්ධා පාතු භවිස්සති. –

ද්විසහස්සපරිත්තදීපපරිවාරානං චතුන්නං මහාදීපානං රජ්ජං කාරෙස්සසි, නිවත්ත, මාරිසා’’ති. මහාපුරිසො ආහ ‘‘කොසි ත්ව’’න්ති. අහං වසවත්තීති.

‘‘ජානාමහං මහාරාජ, මය්හං චක්කස්ස සම්භවං;
අනත්ථිකොහං රජ්ජෙන, ගච්ඡ ත්වං මාර මා ඉධ.

‘‘සකලං දසසහස්සම්පි, ලොකධාතුමහං පන;
උන්නාදෙත්වා භවිස්සාමි, බුද්ධො ලොකෙ විනායකො’’ති. –

ආහ. සො තත්ථෙවන්තරධායි.

මහාසත්තො එකූනතිංසවස්සකාලෙ හත්ථගතං චක්කවත්තිරජ්ජං ඛෙළපිණ්ඩං විය අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඩෙත්වා චක්කවත්තිසිරිනිවාසභූතා රාජභවනා නික්ඛමිත්වා ආසාළ්හිපුණ්ණමාය උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තෙ වත්තමානෙ නගරතො නික්ඛමිත්වා නගරං අපලොකෙතුකාමො අහොසි. විතක්කසමනන්තරමෙව තස්ස කුලාලචක්කං විය සො භූමිප්පදෙසො පරිවත්ති. යථාඨිතොව මහාසත්තො කපිලවත්ථුපුරං දිස්වා තස්මිං භූමිප්පදෙසෙ කණ්ඩකනිවත්තනං නාම චෙතියට්ඨානං දස්සෙත්වා ගන්තබ්බමග්ගාභිමුඛංයෙව කණ්ඩකං කත්වා පායාසි මහතා සක්කාරෙන උළාරෙන සිරිසමුදයෙන. තදා මහාසත්තෙ ගච්ඡන්තෙ තස්ස පුරතො දෙවතා සට්ඨි උක්කාසතසහස්සානි ධාරයිංසු, තථා පච්ඡතො සට්ඨි දක්ඛිණතො සට්ඨි උක්කාසතසහස්සානි, තථා වාමපස්සතො. අපරා දෙවතා සුරභිකුසුමමාලාදාමචන්දනචුණ්ණචාමරධජපටාකාහි සක්කරොන්තියො පරිවාරෙත්වා අගමංසු. දිබ්බානි සඞ්ගීතානි අනෙකානි ච තුරියානි වජ්ජිංසු.

ඉමිනා සිරිසමුදයෙන ගච්ඡන්තො බොධිසත්තො එකරත්තෙනෙව තීණි රජ්ජානි අතික්කම්ම තිංසයොජනිකං මග්ගං ගන්ත්වා අනොමානදීතීරං සම්පාපුණි. අථ බොධිසත්තො නදීතීරෙ ඨත්වා ඡන්නං පුච්ඡි – ‘‘කා නාමායං නදී’’ති? ‘‘අනොමා නාම, දෙවා’’ති. ‘‘අම්හාකම්පි පබ්බජ්ජා අනොමා භවිස්සතී’’ති පණ්හියා අස්සං ඝට්ටෙන්තො අස්සස්ස සඤ්ඤං අදාසි. අස්සො උල්ලඞ්ඝිත්වා අට්ඨඋසභවිත්ථාරාය නදියා පාරිමතීරෙ අට්ඨාසි. බොධිසත්තො අස්සපිට්ඨිතො ඔරුය්හ මුත්තරාසිසදිසෙ වාලුකාපුලිනෙ ඨත්වා ඡන්නං ආමන්තෙසි – ‘‘සම්ම ඡන්න, ත්වං මය්හං ආභරණානි චෙව කණ්ඩකඤ්ච ආදාය ගච්ඡ, අහං පබ්බජිස්සාමී’’ති. ඡන්නො, ‘‘අහම්පි, දෙව, පබ්බජිස්සාමී’’ති. බොධිසත්තො ආහ – ‘‘න ලබ්භා තයා පබ්බජිතුං, ගච්ඡෙව ත්ව’’න්ති තික්ඛත්තුං නිවාරෙත්වා ආභරණානි චෙව කණ්ඩකඤ්ච පටිච්ඡාපෙත්වා චින්තෙසි – ‘‘ඉමෙ මය්හං කෙසා සමණසාරුප්පා න හොන්ති, තෙ ඛග්ගෙන ඡින්දිස්සාමී’’ති දක්ඛිණෙන හත්ථෙන පරමනිසිතමසිවරං ගහෙත්වා වාමහත්ථෙන මොළියා සද්ධිං චූළං ගහෙත්වා ඡින්දි, කෙසා ද්වඞ්ගුලමත්තා හුත්වා දක්ඛිණතො ආවට්ටමානා සීසෙ අල්ලීයිංසු. තෙසං පන කෙසානං යාවජීවං තදෙව පමාණං අහොසි, මස්සු ච තදනුරූපං, පුන කෙසමස්සුඔහාරණකිච්චම්පිස්ස නාහොසි. බොධිසත්තො සහ මොළියා චූළං ගහෙත්වා – ‘‘සචාහං බුද්ධො භවිස්සාමි, ආකාසෙ තිට්ඨතු, නො චෙ, භූමියං පතතූ’’ති ආකාසෙ ඛිපි. තං චූළාමණිබන්ධනං යොජනප්පමාණං ඨානං ගන්ත්වා ආකාසෙ අට්ඨාසි.

අථ සක්කො දෙවරාජා දිබ්බෙන චක්ඛුනා ඔලොකෙන්තො යොජනිකෙන රතනචඞ්කොටකෙන තං පටිග්ගහෙත්වා තාවතිංසභවනෙ තියොජනං සත්තරතනමයං **චූළාමණිචෙතියං** නාම පතිට්ඨාපෙසි. යථාහ –

‘‘ඡෙත්වාන මොළිං වරගන්ධවාසිතං, වෙහායසං උක්ඛිපි අග්ගපුග්ගලො;
සහස්සනෙත්තො සිරසා පටිග්ගහි, සුවණ්ණචඞ්කොටවරෙන වාසවො’’ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.222; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.12; අප. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා);

පුන බොධිසත්තො චින්තෙසි – ‘‘ඉමානි කාසිකවත්ථානි මහග්ඝානි, න මය්හං සමණසාරුප්පානී’’ති. අථස්ස කස්සපබුද්ධකාලෙ පුරාණසහායකො ඝටිකාරමහාබ්‍රහ්මා එකං බුද්ධන්තරං විනාසභාවාප්පත්තෙන මිත්තභාවෙන චින්තෙසි – ‘‘අජ්ජ මෙ සහායකො මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛන්තො, සමණපරික්ඛාරමස්ස ගහෙත්වා ගච්ඡිස්සාමී’’ති.

‘‘තිචීවරඤ්ච පත්තො ච, වාසි සූචි ච බන්ධනං;
පරිස්සාවනඤ්ච අට්ඨෙතෙ, යුත්තයොගස්ස භික්ඛුනො’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.215; ම. නි. අට්ඨ. 1.294; 2.349; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.198; පාරා. අට්ඨ. 1.45 පදභාජනීයවණ්ණනා; අප. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා; මහානි. අට්ඨ. 206) –

ඉමෙ අට්ඨ සමණපරික්ඛාරෙ ආහරිත්වා අදාසි. මහාපුරිසො අරහද්ධජං නිවාසෙත්වා උත්තමං පබ්බජ්ජාවෙසං ගහෙත්වා සාටකයුගලං ආකාසෙ ඛිපි. තං මහාබ්‍රහ්මා පටිග්ගහෙත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ ද්වාදසයොජනිකං සබ්බරතනමයං චෙතියං කත්වා තං අන්තො පක්ඛිපිත්වා ඨපෙසි. අථ නං මහාසත්තො – ‘‘ඡන්න, මම වචනෙන මාතාපිතූනං ආරොග්‍යං වදෙහී’’ති වත්වා උය්‍යොජෙසි. තතො ඡන්නො මහාපුරිසං වන්දිත්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි. කණ්ඩකො පන ඡන්නෙන සද්ධිං මන්තයමානස්ස බොධිසත්තස්ස වචනං සුණන්තො ඨත්වා – ‘‘නත්ථි දානි මය්හං පුන සාමිනො දස්සන’’න්ති චක්ඛුපථමස්ස විජහන්තො වියොගදුක්ඛමධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො හදයෙන ඵලිතෙන කාලං කත්වා සුරරිපුදුරභිභවනෙ තාවතිංසභවනෙ කණ්ඩකො නාම දෙවපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති. තස්ස උප්පත්ති විමලත්ථවිලාසිනියා විමානවත්ථුට්ඨකථාය ගහෙතබ්බා. ඡන්නස්ස පඨමං එකොව සොකො අහොසි. සො කණ්ඩකස්ස කාලකිරියාය දුතියෙන සොකෙන පීළියමානො රොදන්තො පරිදෙවන්තො දුක්ඛෙන අගමාසි.

බොධිසත්තොපි පබ්බජිත්වා තස්මිංයෙව පදෙසෙ අනුපියං නාම අම්බවනං අත්ථි, තත්ථෙව සත්තාහං පබ්බජ්ජාසුඛෙන වීතිනාමෙත්වා තතො පච්ඡා සඤ්ඣාප්පභානුරඤ්ජිතසලිලධරසංවුතො සරදසමයෙ පරිපුණ්ණරජනිකරො විය කාසාවවරසංවුතො එකකොපි අනෙකජනපරිවුතො විය විරොචමානො තං වනවාසිමිගපක්ඛීනං නයනාමතපානමිව කරොන්තො එකචරො සීහො විය නරසීහො මත්තමාතඞ්ගවිලාසගාමී සමස්සාසෙන්තො විය වසුන්ධරං පාදතලෙහි එකදිවසෙනෙව තිංසයොජනිකං මග්ගං ගන්ත්වා උත්තුඞ්ගතරඞ්ගභඞ්ගං අසඞ්ගං ගඞ්ගං නදිං උත්තරිත්වා රතනජුතිවිසරවිරාජිතවරරුචිරරාජගහං රාජගහං නාම නගරං පාවිසි. පවිසිත්වා ච පන සපදානං පිණ්ඩාය චරි. සකලං පන තං නගරං බොධිසත්තස්ස රූපදස්සනෙන ධනපාලකෙ පවිට්ඨෙ තං නගරං විය

අසුරින්දෙ පවිට්ඨෙ දෙවනගරං විය සඞ්ඛොභමගමාසි. පිණ්ඩාය චරන්තෙ මහාපුරිසෙ නගරවාසිනො මනුස්සා මහාසත්තස්ස රූපදස්සනෙන සඤ්ජාතපීතිසොමනස්සා ජාතවිම්හිතා බොධිසත්තස්ස රූපදස්සනාවජ්ජිතහදයා අහෙසුං.

තෙසං මනුස්සානං අඤ්ඤතරො අඤ්ඤතරමෙවමාහ – ''කින්නු යං, භො, රාහුභයෙන නිගූළ්හකිරණජාලො පුණ්ණචන්දො මනුස්සලොකමාගතො''ති. තමඤ්ඤො සිතං කත්වා එවමාහ – ''කිං කථෙසි, සම්ම, කදා නාම තයා පුණ්ණචන්දො මනුස්සලොකමාගතො දිට්ඨපුබ්බො, නනු එස කුසුමකෙතුකාමදෙවො වෙසන්තරමාදාය අම්හාකං මහාරාජස්ස නාගරානඤ්ච පරමලීළාවිභූතිං දිස්වා කීළිතුමාගතො''ති. තමඤ්ඤො සිතං කත්වා එවමාහ – ''කිං, භො, ත්වං උම්මත්තොසි, නනු කාමො ඉස්සරකොධහුතාසනපරිදඩ්ඪසරීරො සුරපතිදසසතනයනො එසො අමරපුරසඤ්ඤාය ඉධාගතො''ති! තමඤ්ඤො ඊසකං හසිත්වා – ''කිං වදෙසි, භො, තෙ පුබ්බාපරවිරොධං, කුතො පනස්ස දසසතනයනානි, කුතො වජිරං, කුතො එරාවණො. අද්ධා බ්‍රහ්මා එස බ්‍රාහ්මණජනං පමත්තං ඤත්වා වෙදවෙදඞ්ගාදීසු නියොජනත්ථාය ආගතො''ති. තෙ සබ්බෙපි අපසාදෙත්වා අඤ්ඤො පණ්ඩිතජාතිකො එවමාහ – ''නෙවායං පුණ්ණචන්දො , න ච කාමදෙවො, නාපි දසසතනයනො, න චාපි බ්‍රහ්මා, සබ්බලොකනායකො සත්ථා එස අච්ඡරියමනුස්සො''ති.

එවං සල්ලපන්තෙසු එව නාගරෙසු රාජපුරිසා ගන්ත්වා තං පවත්තිං රඤ්ඤො බිම්බිසාරස්ස ආරොචෙසුං – ''දෙව, දෙවො වා ගන්ධබ්බො වා උදාහු නාගරාජා වා යක්ඛො වා කො නු වා අම්හාකං නගරෙ පිණ්ඩාය චරතී''ති. රාජා තං සුත්වා උපරිපාසාදතලෙ ඨත්වා මහාපුරිසං දිස්වා අච්ඡරියබ්භුතචිත්තජාතො රාජපුරිසෙ ආණාපෙසි – ''ගච්ඡථ, භණෙ, තං වීමංසථ, සචෙ අමනුස්සො භවිස්සති, නගරා නික්ඛමිත්වා අන්තරධායිස්සති, සචෙ දෙවතා භවිස්සති, ආකාසෙන ගමිස්සති, සචෙ නාගරාජා භවිස්සති, පථවියං නිමුජ්ජිත්වා ගමිස්සති, සචෙ මනුස්සො භවිස්සති, යථාලද්ධං භික්ඛං පරිභුඤ්ජිස්සතී''ති.

මහාපුරිසොපි සන්තින්ද්‍රියො සන්තමානසො රූපසොභාය මහාජනස්ස නයනානි ආකඩ්ඪෙන්තො විය යුගමත්තං පෙක්ඛමානො මිස්සකභත්තං යාපනමත්තං සංහරිත්වා පවිට්ඨද්වාරෙනෙව නගරා නික්ඛමිත්වා පණ්ඩවපබ්බතච්ඡායාය පුරත්ථාභිමුඛො නිසීදිත්වා ආහාරං පච්චවෙක්ඛිත්වා නිබ්බිකාරො පරිභුඤ්ජි. තතො රාජපුරිසා ගන්ත්වා තං පවත්තිං රඤ්ඤො ආරොචෙසුං. තතො දූතවචනං සුත්වා මගධාධිපති රාජා බාලජනෙහි දුරනුසාරො මෙරුමන්දාරසාරො සත්තසාරො බිම්බිසාරො බොධිසත්තස්ස ගුණස්සවනෙනෙව සඤ්ජාතදස්සනකුතුහලො වෙගෙන නගරතො නික්ඛමිත්වා පණ්ඩවපබ්බතාභිමුඛො ගන්ත්වා යානා ඔරුය්හ බොධිසත්තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා තෙන කතානුඤ්ඤො බන්ධුජනසිනෙහසීතලෙ සිලාතලෙ නිසීදිත්වා බොධිසත්තස්ස ඉරියාපථෙ පසීදිත්වා කතපටිසන්ථාරො නාමගොත්තාදීනි පුච්ඡිත්වා බොධිසත්තස්ස සබ්බං ඉස්සරියං නියාතෙසි. බොධිසත්තො – ''මය්හං, මහාරාජ, වත්ථුකාමෙහි වා කිලෙසකාමෙහි වා අත්ථො නත්ථි. අහඤ්හි පරමාභිසම්බොධිං පත්ථයන්තො නික්ඛන්තො''ති ආහ. රාජා අනෙකප්පකාරෙන යාචන්තොපි තස්ස චිත්තං අලභිත්වා – ''අද්ධා බුද්ධො භවිස්සති, බුද්ධභූතෙන පන තයා පඨමං මම විජිතං ආගන්තබ්බ''න්ති වත්වා නගරං පවිට්ඨො.

''අථ රාජගහං වරරාජගහං, නරරාජවරෙ නගරං තු ගතෙ;
ගිරිරාජවරො මුනිරාජවරො, මිගරාජගතො සුගතොපි ගතො''.

අථ බොධිසත්තො අනුපුබ්බෙන චාරිකං චරමානො ආළාරඤ්ච කාලාමං උදකඤ්ච රාමපුත්තං උපසඞ්කමිත්වා අට්ඨ සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා – ''නායං මග්ගො බොධියා''ති තං සමාපත්තිභාවනං අනලඞ්කරිත්වා මහාපධානං පදහිතුකාමො උරුවෙලං ගන්ත්වා – ''රමණීයො වතායං භූමිභාගො''ති තත්ථෙව වාසං උපගන්ත්වා මහාපධානං පදහි. ලක්ඛණපරිග්ගාහකබ්‍රාහ්මණානං චත්තාරො පුත්තා කොණ්ඩඤ්ඤො බ්‍රාහ්මණො චාති ඉමෙ පඤ්ච ජනා පඨමංයෙව පබ්බජිතා ගාමනිගමරාජධානීසු භික්ඛාචරියං චරන්තා තත්ථ බොධිසත්තං සම්පාපුණිංසු. අථ නං ඡබ්බස්සානි මහාපධානං පදහන්තං – ''ඉදානි බුද්ධො භවිස්සති, ඉදානි බුද්ධො භවිස්සතී''ති පරිවෙණසම්මජ්ජනාදිකාය වත්තපටිපත්තියා උපට්ඨහමානා සන්තිකාවචරාවස්ස අහෙසුං. බොධිසත්තොපි – ''කොටිප්පත්තං දුක්කරං කරිස්සාමී''ති එකතිලතණ්ඩුලාදීහි වීතිනාමෙසි. සබ්බසොපි ආහාරූපච්ඡෙදං අකාසි. දෙවතාපි ලොමකූපෙහි දිබ්බොජං උපහාරයමානා පක්ඛිපිංසු.

අථස්ස තාය නිරාහාරතාය පරමකිසභාවප්පත්තකායස්ස සුවණ්ණවණ්ණො කායො කාළවණ්ණො අහොසි, ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණානි පටිච්ඡන්නානි අහෙසුං. අථ බොධිසත්තො දුක්කරකාරිකාය අන්තං ගන්ත්වා – ''නායං මග්ගො බොධියා''ති ඔළාරිකං ආහාරං ආහාරෙතුං ගාමනිගමෙසු පිණ්ඩාය චරිත්වා ආහාරං ආහරි. අථස්ස ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණානි පාකතිකානි අහෙසුං, කායො සුවණ්ණවණ්ණො අහොසි. අථ පඤ්චවග්ගියා භික්ඛූ තං දිස්වා – ''අයං ඡබ්බස්සානි දුක්කරකාරිකං කරොන්තොපි සබ්බඤ්ඤුතං පටිවිජ්ඣිතුං නාසක්ඛි, ඉදානි ගාමනිගමරාජධානීසු පිණ්ඩාය චරිත්වා ඔළාරිකං ආහාරං ආහරියමානො කිං සක්ඛිස්සති, බාහුල්ලිකො එස පධානවිබ්භන්තො, කිං නො ඉමිනා''ති මහාපුරිසං පහාය බාරාණසියං ඉසිපතනං අගමංසු.

අථ මහාපුරිසො විසාඛපුණ්ණමාය උරුවෙලායං සෙනානිගමෙ සෙනාකුටුම්බිකස්ස ගෙහෙ නිබ්බත්තා සුජාතා නාම දාරිකා අහොසි . තාය සම්පසාදනජාතාය දින්නං පක්ඛිත්තදිබ්බොජං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සුවණ්ණපාතිං ගහෙත්වා නෙරඤ්ජරාය පටිසොතං ඛිපිත්වා කාළනාගරාජං සුපන්තං බොධෙසි. අථ බොධිසත්තො නෙරඤ්ජරාතීරෙ

සුරභිකුසුමසමලඞ්කතෙ නීලොභාසෙ මනොරමෙ සාලවනෙ දිවාවිහාරං කත්වා සායන්හසමයෙ දෙවතාහි අලඞ්කතෙන මග්ගෙන බොධිරුක්ඛාභිමුඛො පායාසි. දෙවනාගයක්ඛසිද්ධාදයො දිබ්බෙහි මාලාගන්ධවිලෙපනෙහි පූජයිංසු. තස්මිං සමයෙ **සොත්ථියො** නාම තිණහාරකො තිණං ආදාය පටිපථෙ ආගච්ඡන්තො මහාපුරිසස්ස ආකාරං ඤත්වා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො අදාසි. බොධිසත්තො තිණං ගහෙත්වා අසිතඤ්ජනගිරිසඞ්කාසං ආවරන්තමිව දිනකරජාලං සකහදයමිව කරුණාසීතලං සීතච්ඡායං විවිධවිහගගණසම්පාතවිරහිතං මන්දමාරුතෙරිතාය ඝනසාඛාය සමලඞ්කතං නච්චන්තමිව පීතියා රඤ්ජමානමිව ච තරුගණානං විරොචමානවිජයතරුමස්සත්ථබොධිරුක්ඛමූලමුපගන්ත්වා අස්සත්ථදුමරාජං තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා පුබ්බුත්තරදිසාභාගෙ ඨිතො තානි තිණානි අග්ගෙ ගහෙත්වා චාලෙසි. තාවදෙව චුද්දසහත්ථො පල්ලඞ්කො අහොසි. තානි ච තිණානි චිත්තකාරෙන ලෙඛාගහිතානි විය අහෙසුං. බොධිසත්තො තත්ථ චුද්දසහත්ථෙ තිණසන්ථරෙ තිසන්ධිපල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා චතුරඞ්ගසමන්නාගතවීරියං අධිට්ඨහිත්වා සුවණ්ණපීඨෙ ඨපිතරජතක්ඛන්ධං විය ච පඤ්ඤාසහත්ථං බොධික්ඛන්ධං පිට්ඨිතො කත්වා උපරි මණිඡත්තෙන විය බොධිසාඛාහි ධාරියමානො නිසීදි. සුවණ්ණවණ්ණෙ පනස්ස චීවරෙ බොධිඅඞ්කුරා පතමානා සුවණ්ණපට්ටෙ පවාළා විය නික්ඛිත්තා විරොචයිංසු.

බොධිසත්තෙ පන තත්ථ නිසින්නෙයෙව වසවත්තිමාරො දෙවපුත්තො – ‘‘සිද්ධත්ථකුමාරො මම විසයමතික්කමිතුකාමො, න දානාහමතික්කමිතුමස්ස දස්සාමී’’ති මාරබලස්ස තමත්ථං ආරොචෙත්වා මාරබලමාදාය නික්ඛමි. සා කිර මාරසෙනා මාරස්ස පුරතො ද්වාදසයොජනා අහොසි, තථා දක්ඛිණතො ච වාමපස්සතො ච, පච්ඡතො පන චක්කවාළපරියන්තං කත්වා ඨිතා, උද්ධං නවයොජනුබ්බෙධා අහොසි. යස්සා පන උන්නදන්තියා සද්දො නවයොජනසහස්සතො පට්ඨාය පථවිඋන්ද්‍රියනසද්දො විය සූයති. තස්මිං සමයෙ සක්කො දෙවරාජා විජයුත්තරං නාම සඞ්ඛං ධමමානො අට්ඨාසි. සො කිර සඞ්ඛො වීසහත්ථසතිකො අහොසි. පඤ්චසිඛො ගන්ධබ්බදෙවපුත්තො තිගාවුතායතං බෙළුවපණ්ඩුවීණං ආදාය වාදයමානො මඞ්ගලයුත්තානි ගීතානි ගායමානො අට්ඨාසි. සුයාමො දෙවරාජා තිගාවුතායතං සරදසමයරජනිකරසස්සිරිකං දිබ්බචාමරං ගහෙත්වා මන්දං මන්දං බීජයමානො අට්ඨාසි. බ්‍රහ්මා ච සහම්පති තියොජනවිත්ථතං දුතියමිව පුණ්ණචන්දං සෙතච්ඡත්තං භගවතො උද්ධං ධාරෙත්වා අට්ඨාසි. මහාකාළොපි නාගරාජා අසීතියා නාගනාටකසහස්සෙහි පරිවුතො ථුතිසඞ්ගීතානි පවත්තෙන්තො මහාසත්තං නමස්සමානො අට්ඨාසි. දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු දෙවතායො නානාවිධෙහි සුරභිකුසුමදාමධූපචුණ්ණාදීහි පූජයමානා සාධුකාරං පවත්තයමානා අට්ඨංසු.

අථ මාරො දෙවපුත්තො දියඩ්ඪයොජනසතිකං හිමගිරිසිඛරසදිසං පරමරුචිරදස්සනං ගිරිමෙඛලං නාම රතනඛචිතවරවාරණං අරිවාරණවාරණං අභිරුහිත්වා බාහුසහස්සං මාපෙත්වා අග්ගහිතග්ගහණෙන නානාවුධානි අග්ගහාපෙසි. මාරපරිසාපි අසිඵරසුසරසත්තිසබලා සමුස්සිතධනුමුසල-ඵාල-සඞ්කු-කුන්ත-තොමර-උපල-ලගුළ-වලය-කණය-කප්පණ-චක්කකටකධාරාරුරු- සීහ-ඛග්ග-සරභ-වරාහ-බ්‍යග්ඝ-වානරොරග-මජ්ජාරොලූකවදනා මහිංස-පසද-තුරඞ්ග-දිරදාදිවදනා ච නානාභීමවිරූපබීභච්ඡකායා මනුස්සයක්ඛපිසාචසදිසකායා ච මහාසත්තං බොධිසත්තං බොධිමූලෙ නිසින්නං අජ්ඣොත්ථරමානා ගන්ත්වා පරිවාරයිත්වා මාරස්ස සන්දෙසං සමුදික්ඛමානා අට්ඨාසි.

තතො මාරබලෙ බොධිමණ්ඩමුපසඞ්කමන්තෙයෙව තෙසං සක්කාදීනං එකොපි ඨාතුං නාසක්ඛි. සම්මුඛසම්මුඛට්ඨානෙනෙව පලායිංසු. සක්කො පන දෙවරාජා තං විජයුත්තරසඞ්ඛං පිට්ඨියං කත්වා පලායිත්වා චක්කවාළමුඛවට්ටියං අට්ඨාසි. මහාබ්‍රහ්මා සෙතච්ඡත්තං චක්කවාළකොටියං ඨපෙත්වා බ්‍රහ්මලොකමෙව අගමාසි. කාළො නාගරාජා සබ්බනාටකානි ඡඩ්ඩෙත්වා පථවියං නිමුජ්ජිත්වා පඤ්චයොජනසතිකං මඤ්ජෙරිකනාගභවනං ගන්ත්වා හත්ථෙන මුඛං පිදහිත්වා නිපජ්ජි. එකදෙවතාපි තත්ථ ඨාතුං සමත්ථා නාම නාහොසි. මහාපුරිසො පන සුඤ්ඤවිමානෙ මහාබ්‍රහ්මා විය එකකොව නිසීදි. ‘‘ඉදානි මාරො ආගමිස්සතී’’ති පඨමමෙව අනෙකරූපානි අනිට්ඨානි දුන්නිමිත්තානි පාතුරහෙසුං.

‘‘පමත්තබන්ධුස්ස ච යුද්ධකාලෙ, තිලොකබන්ධුස්ස ච වත්තමානෙ;
උක්කා සමන්තා නිපතිංසු ඝොරා, ධූමන්ධකාරා ච දිසා අහෙසුං.

‘‘අචෙතනායම්පි සචෙතනා යථා, ගතා වියොගං පතිනෙව කාමිනී;
ලතෙව වාතාභිහතා සසාගරා, පකම්පි නානාසධරා ධරා මහී.

‘‘අහෙසුමුද්ධූතජලා සමුද්දා, වහිංසු නජ්ජො පටිලොමමෙව;
කූටානි නානාතරුසඞ්ඝටානි, භෙත්වා ගිරීනං පථවිං භජිංසු.

‘‘පවායි වාතො ඵරුසො සමන්තා, නිඝට්ටසද්දො තුමුලො අහොසි;
භජිත්ථ ඝොරං රවිරන්ධකාරං, කබන්ධරූපං ගගනෙ චරිත්ථ.

‘‘එවංපකාරං අසිවං අනිට්ඨං, ආකාසගං භූමිගතඤ්ච ඝොරං;
අනෙකරූපං කිර දුන්නිමිත්තං, අහොසි මාරාගමනෙ සමන්තා.

‘‘තං දෙවදෙවං අභිහන්තුකාමං, කාමං තු දිස්වා පන දෙවසඞ්ඝා;

භාහාති සද්දං අනුකම්පමානා, අකංසු සද්ධිං අමරඞ්ගනාහි.

''පච්ඡාපි පස්සිංසු සුදන්තරූපං, දිසාවිදිසාසු පලායමානං;
සඅන්තකං තං සබලං අනෙකං, හත්ථෙ ච ඌරූ ච පාතා තයිංසු.

''විහඞ්ගමානං ගරුළොව මජ්ඣෙ, මජ්ඣෙ මිගානං පරමොව සීහො;
මහායසො මාරබලස්ස මජ්ඣෙ, විසාරදො වීතභයො නිසීදි''.

අථ මාරො – ''සිද්ධත්ථං හිංසාපෙත්වා පලාපෙස්සාමී''ති වාතවස්සං පහරණවස්සං පාසාණවස්සං පුන අඞ්ගාරකුක්කුළවාලුකකලලන්ධකාරවුට්ඨීහි නවහි මාරඉද්ධීහි බොධිසත්තං පලාපෙතුං අසක්කොන්තො කුද්ධමානසො – ''කිං, භණෙ, තිට්ඨථ, ඉමං සිද්ධත්ථමසිද්ධත්ථං කරොථ, ගණ්හථ හනථ ඡින්දථ බන්ධථ න මුඤ්චථ පලාපෙථා''ති මාරපරිසං ආණාපෙත්වා සයඤ්ච ගිරිමෙඛලස්ස ඛන්ධෙ නිසීදිත්වා එකෙන කරෙන සරං භමයන්තො බොධිසත්තං උපසඞ්කමිත්වා – ''භො සිද්ධත්ථ, උට්ඨහ පල්ලඞ්කා''ති ආහ. මාරපරිසාපි මහාසත්තස්ස අතිඝොරං පීළමකාසි. අථ මහාපුරිසො – ''කදා තෙ පූරිතා, මාර, පල්ලඞ්කත්ථාය පාරමී''තිආදීනි වචනානි වත්වා දක්ඛිණහත්ථං පථවිං නින්නාමෙසි. තඞ්ඛණඤ්ඤෙව චුද්දසසහස්සාධිකානි දසසතසහස්සයොජනබහලානි පථවිසන්ධාරකානි වාතුදකානි පඨමං කම්පෙත්වා තදන්තරං චතුනහුතාධිකද්වියොජනසතසහස්සබහලා අයං මහාපථවී ඡධා පකම්පිත්ථ. උපරි ආකාසෙ අනෙකසහස්සානි විජ්ජුලතා ච අසනී ච ඵලිංසු. අථ ගිරිමෙඛලදිරදො ජණ්ණුකෙන පති. මාරො ගිරිමෙඛලක්ඛන්ධෙ නිසින්නො භූමියං පති. මාරපරිසාපි දිසාවිදිසාසු භුසමුට්ඨි විය විකිරිංසු.

අථ මහාපුරිසොපි තං සමාරං මාරබලං ඛන්තිමෙත්තාවීරියපඤ්ඤාදීනං අත්තනො පාරමීනමානුභාවෙන විද්ධංසෙත්වා පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙත්වා පච්චූසසමයෙ සබ්බබුද්ධානං ආචිණ්ණෙ පච්චයාකාරෙ ඤාණං ඔතාරෙත්වා ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තමෙව පාදකං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අධිගතෙන චතුත්ථමග්ගෙන සබ්බකිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා සබ්බබුද්ධගුණෙ පටිවිජ්ඣිත්වා සබ්බබුද්ධාචිණ්ණං –

''අනෙකජාතිසංසාරං, සන්ධාවිස්සං අනිබ්බිසං;
ගහකාරං ගවෙසන්තො, දුක්ඛා ජාති පුනප්පුනං.

''ගහකාරක දිට්ඨොසි, පුන ගෙහං න කාහසි;
සබ්බා තෙ ඵාසුකා භග්ගා, ගහකූටං විසඞ්ඛතං;
විසඞ්ඛාරගතං චිත්තං, තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති. (ධ. ප. 153-154) –

උදානං උදානෙසි.

සන්තිකෙනිදානකථා

උදානං උදානෙත්වා නිසින්නස්ස භගවතො එතදහොසි – ''අහං කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි ඉමස්ස පල්ලඞ්කස්ස කාරණා සන්ධාවිං, අයං මෙ පල්ලඞ්කො විජයපල්ලඞ්කො මඞ්ගලපල්ලඞ්කො, එත්ථ මෙ නිසින්නස්ස යාව සඞ්කප්පො න පරිපුණ්ණො, න තාව ඉතො වුට්ඨහිස්සාමී''ති අනෙකකොටිසතසහස්සසඞ්ඛා සමාපත්තියො සමාපජ්ජන්තො සත්තාහං තත්ථෙව නිසීදි. යං සන්ධාය වුත්තං – ''අථ ඛො භගවා සත්තාහං එකපල්ලඞ්කෙන නිසීදි විමුත්තිසුඛපටිසංවෙදී''ති (මහාව. 1).

අථෙකච්චානං දෙවතානං – ''අජ්ජාපි නාව නූන සිද්ධත්ථස්ස කත්තබ්බකිච්චං අත්ථි. පල්ලඞ්කස්මිඤ්හි ආලයං න විජහතී''ති පරිවිතක්කො උදපාදි. අථ සත්ථා දෙවතානං විතක්කං ඤත්වා තාසං විතක්කූපසමනත්ථං වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා යමකපාටිහාරියං දස්සෙසි. එවං ඉමිනා පාටිහාරියෙන දෙවතානං විතක්කං වූපසමෙත්වා පල්ලඞ්කතො ඊසකං පාචීනනිස්සිතෙ උත්තරදිසාභාගෙ ඨත්වා – ''ඉමස්මිං වත මෙ පල්ලඞ්කෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිද්ධ''න්ති චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච පූරිතානං පාරමීනං ඵලාධිගමනට්ඨානං පල්ලඞ්කඤ්ච බොධිරුක්ඛඤ්ච අනිමිසෙහි අක්ඛීහි ඔලොකයමානො සත්තාහං වීතිනාමෙසි, තං ඨානං **අනිමිසචෙතියං** නාම ජාතං.

අථ පල්ලඞ්කස්ස ච ඨිතට්ඨානස්ස ච අන්තරා චඞ්කමං මාපෙත්වා පුරත්ථිමපච්ඡිමතො ආයතෙ රතනචඞ්කමෙ චඞ්කමන්තො සත්තාහං වීතිනාමෙසි, තං ඨානං **රතනචඞ්කමචෙතියං** නාම ජාතං.

චතුත්ථෙ පන සත්තාහෙ බොධිතො පච්ඡිමුත්තරදිසාභාගෙ දෙවතා රතනඝරං මාපයිංසු. තත්ථ පල්ලඞ්කෙන නිසීදිත්වා අභිධම්මපිටකං විචිනන්තො සත්තාහං වීතිනාමෙසි, තං පන ඨානං **රතනඝරචෙතියං** නාම ජාතං.

එවං භගවා බොධිසමීපෙයෙව චත්තාරි සත්තාහානි වීතිනාමෙත්වා පඤ්චමෙ සත්තාහෙ බොධිරුක්ඛමූලා යෙන **අජපාලනිග්‍රොධො** තෙනුපසඞ්කමි. තත්‍රාපි ධම්මං විචිනන්තො විමුත්තිසුඛඤ්ච පටිසංවෙදෙන්තො නිසීදි.

සත්ථා තත්ථ සත්තාහං වීතිනාමෙත්වා **මුචලින්දමූලං** අගමාසි. තත්ථ සත්තාහවද්දලිකාය උප්පන්නාය සීතාදිපටිබාහනත්ථං මුචලින්දෙන නාගරාජෙන සත්තක්ඛත්තුං භොගෙහි පරික්ඛිත්තො අසම්බාධාය ගන්ධකුටියා විහරන්තො විය විමුත්තිසුඛං පටිසංවෙදියමානො තත්ථ සත්තාහං වීතිනාමෙත්වා රාජායතනමූලං උපසඞ්කමි. තත්ථපි විමුත්තිසුඛං පටිසංවෙදියමානොව සත්තාහං නිසීදි. එත්තාවතා සත්ත සත්තාහානි පරිපුණ්ණානි. එත්ථන්තරෙ භගවතො නෙව මුඛධොවනං න සරීරපටිජග්ගනං නාහාරකිච්චං අහොසි, ඵලසුඛෙනෙව වීතිවත්තෙසි. අථ සත්තසත්තාහමත්ථකෙ එකූනපඤ්ඤාසතිමෙ දිවසෙ සක්කෙන දෙවානමින්දෙන උපනීතෙන නාගලතාදන්තකට්ඨෙන ච අනොතත්තදහොදකෙන ච මුඛං ධොවිත්වා තත්ථෙව **රාජායතන**මූලෙ නිසීදි.

තස්මිං සමයෙ **තපුස්සභල්ලිකා** නාම ද්වෙ වාණිජා ඤාතිසාලොහිතාය දෙවතාය සත්ථු ආහාරදානෙ උස්සාහිතා මන්ථඤ්ච මධුපිණ්ඩිකඤ්ච ආදාය – ‘‘පටිග්ගණ්හාතු භගවා ඉමං ආහාරං අනුකම්පං උපාදායා’’ති සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා අට්ඨංසු. භගවා පායාසපටිග්ගහණදිවසෙයෙව දෙවදත්තියස්ස පත්තස්ස අන්තරහිතත්තා – ‘‘න ඛො තථාගතා හත්ථෙසු ආහාරං පටිග්ගණ්හන්ති, කිම්හි නු ඛො අහං ඉමං පටිග්ගණ්හෙය්‍යා’’න්ති චින්තෙසි. අථස්ස භගවතො අජ්ඣාසයං විදිත්වා චතූහි දිසාහි චත්තාරො මහාරාජානො ඉන්දනීලමණිමයෙ චත්තාරො පත්තෙ උපනාමෙසුං. භගවා තෙ පටික්ඛිපි. පුන මුග්ගවණ්ණෙ සිලාමයෙ චත්තාරො පත්තෙ උපනාමෙසුං. භගවා තෙසං චතුන්නම්පි දෙවපුත්තානං අනුකම්පං උපාදාය පටිග්ගහෙත්වා එකීභාවං උපනෙත්වා තස්මිං පච්චග්ඝෙ සෙලමයෙ පත්තෙ ආහාරං පටිග්ගහෙත්වා පරිභුඤ්ජිත්වා අනුමොදනමකාසි. තෙ ද්වෙ භාතරො වාණිජා බුද්ධඤ්ච ධම්මඤ්ච සරණං ගන්ත්වා ද්වෙවාචිකා උපාසකා අහෙසුං.

අථ සත්ථා පුන අජපාලනිග්‍රොධමෙව ගන්ත්වා නිග්‍රොධමූලෙ නිසීදි. අථස්ස තත්ථ නිසින්නමත්තස්සෙව අධිගතස්ස ධම්මස්ස ගම්භීරතං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සබ්බබුද්ධානං ආචිණ්ණො – ‘‘අධිගතො ඛො මය්‍යායං ධම්මො’’තිආදිනා (දී. නි. 2.64; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7) පරෙසං ධම්මං අදෙසෙතුකාමතාකාරප්පත්තො පරිවිතක්කො උදපාදි. අථ **බ්‍රහ්මා සහම්පති** ‘‘නස්සති වත භො ලොකො, විනස්සති වත භො ලොකො’’ති (දී. නි. 2.66; ම. නි. 1.282; 2.338; සං. නි. 1.172; මහාව. 8) දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු සක්කසුයාමසන්තුසිතනිම්මානරතිපරනිම්මිතවසවත්තිමහාබ්‍රහ්මානො ච ගහෙත්වා සත්ථු සන්තිකං ආගන්ත්වා – ‘‘දෙසෙතු, භන්තෙ, භගවා ධම්ම’’න්තිආදිනා (දී. නි. 2.66; ම. නි. 1.282; 2.338; සං. නි. 1.172; මහාව. 8) නයෙන ධම්මදෙසනං ආයාචි.

අථ සත්ථා තස්ස පටිඤ්ඤං දත්වා – ‘‘කස්ස නු ඛො අහං පඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍යා’’න්ති චින්තෙන්තො ආළාරුදකානං කාලඞ්කතභාවං ඤත්වා – ‘‘බහූපකාරා ඛො මෙ පඤ්චවග්ගියා භික්ඛූ’’ති පඤ්චවග්ගියෙ ආරබ්භ මනසිකාරං කත්වා – ‘‘කහං නු ඛො තෙ එතරහි විහරන්තී’’ති ආවජ්ජෙන්තො – ‘‘බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ’’ති ඤත්වා – ‘‘තත්ථ ගන්ත්වා ධම්මචක්කං පවත්තෙස්සාමී’’ති කතිපාහං බොධිමණ්ඩසාමන්තෙයෙව පිණ්ඩාය චරන්තො විහරිත්වා ආසාළ්හිපුණ්ණමියං බාරාණසිං ගමිස්සාමී’’ති පත්තචීවරමාදාය අට්ඨාරසයොජනමග්ගං පටිපජ්ජි. අන්තරාමග්ගෙ හට්ඨතුපගං **උපකං** නාම ආජීවකං දිස්වා තස්ස අත්තනො බුද්ධභාවං ආචික්ඛිත්වා තංදිවසංයෙව සායන්හසමයෙ ඉසිපතනං අගමාසි.

පඤ්චවග්ගියා පන තථාගතං දූරතොව ආගච්ඡන්තං දිස්වා – ‘‘අයං, ආවුසො, සමණො ගොතමො පච්චයබාහුල්ලාය ආවත්තො පරිපුණ්ණකායො පීණින්ද්‍රියො සුවණ්ණවණ්ණො හුත්වා ආගච්ඡති, ඉමස්ස අභිවාදනාදීනි න කරිස්සාම, ආසනමත්තං පන පඤ්ඤාපෙය්‍යාමා’’ති කතිකං අකංසු. භගවා තෙසං චිත්තාචාරං ඤත්වා සබ්බසත්තෙසු අනොධිස්සකවසෙන ඵරණසමත්ථං මෙත්තචිත්තං සංඛිපිත්වා ඔධිස්සකවසෙන මෙත්තචිත්තෙන ඵරි. තෙ භගවතො මෙත්තචිත්තෙන ඵුට්ඨා තථාගතෙ උපසඞ්කමන්තෙ සකාය කතිකාය සණ්ඨාතුං අසක්කොන්තා අභිවාදනාදීනි සබ්බකිච්චානි අකංසු. විත්ථාරකථා **විනයමහාවග්ගාදීසු** වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

අථ භගවා අත්තනො බුද්ධභාවං තෙ ඤාපෙත්වා පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසීදිත්වා උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තයොගෙ වත්තමානෙ අට්ඨාරසහි බ්‍රහ්මකොටීහි පරිවුතො පඤ්චවග්ගියෙ ථෙරෙ ආමන්තෙත්වා **ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තං** දෙසෙසි. තෙසු අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤො දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙන්තො සුත්තපරියොසානෙ අට්ඨාරසහි බ්‍රහ්මකොටීහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං –

1. ‘‘අහමෙතරහි සම්බුද්ධො, ගොතමො සක්‍යවඩ්ඪනො;
පධානං පදහිත්වාන, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං.

2. ‘‘බ්‍රහ්මුනා යාචිතො සන්තො, ධම්මචක්කං පවත්තයිං;
අට්ඨාරසන්නං කොටීනං, පඨමාභිසමයො අහූ’’ති.

තත්ථ අහන්ති අත්තානං නිද්දිසති. **එතරහීති** අස්මිං කාලෙ. **සක්‍යවඩ්ඪනොති** සාකියකුලවඩ්ඪනො. ‘‘සක්‍යපුඞ්ගවො’’තිපි පාඨො. **පධානන්ති** වීරියං වුච්චති. **පදහිත්වානාති** ඝටෙත්වා වායමිත්වා, දුක්කරකාරිකං කත්වාති අත්ථො. **අට්ඨාරසන්නං කොටීනන්ති** බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තකථාය අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරප්පමුඛානං අට්ඨාරසන්නං බ්‍රහ්මකොටීනං පඨමාභිසමයො අහොසීති අත්ථො.

ඉදානි භගවා අතීතං කථෙත්වා අනාගතං අභිසමයං කථෙන්තො –

3. ‘‘තතො පරඤ්ච දෙසෙන්තෙ, නරදෙවසමාගමෙ;
ගණනාය න වත්තබ්බො, දුතියාභිසමයො අහූ’’ති. – ආදිමාහ;

තත්ථ **නරදෙවසමාගමෙති** තතො අපරෙන සමයෙන මහාමඞ්ගලසමාගමෙ දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු දෙවමනුස්සානං මජ්ඣෙ **මඞ්ගලසුත්ත**පරියොසානෙ (ඛු. පා. 5.1 ආදයො; සු. නි. 261 ආදයො) ගණනපථං වීතිවත්තානං නරදෙවානං. **දුතියාභිසමයො අහූති** භෙස්සතීති අත්ථො. අනාගතවචනෙ වත්තබ්බෙ සොතපතිතත්තා ‘‘අහූ’’ති අතීතවචනං වුත්තං, කාලවිපරියායවසෙන වා. එස නයො ඉතො පරෙසු ඊදිසෙසු වචනෙසු ච. පුන **රාහුලොවාදසුත්තන්ත**දෙසනාය (ම. නි. 3.416 ආදයො) ගණනපථවීතිවත්තෙ සත්තෙ අභිසමයාමතපානං පායෙසි. අයං තතියාභිසමයො. තෙන වුත්තං –

4. ‘‘ඉධෙවාහං එතරහි, ඔවදිං මම අත්‍රජං;
ගණනාය න වත්තබ්බො, තතියාභිසමයො අහූ’’ති.

භගවතො කිර එකොව සාවකසන්නිපාතො අහොසි. උරුවෙලකස්සපාදීනං ජටිලානං සහස්සං, ද්වින්නං අග්ගසාවකානං අඩ්ඪත්තියසතානීති ඉමෙසං අඩ්ඪතෙළසසතානං සන්නිපාතො අහොසි. තෙන වුත්තං –

5. ‘‘එකොසි සන්නිපාතො මෙ, සාවකානං මහෙසිනං;
අඩ්ඪතෙළසසතානං, භික්ඛූනාසි සමාගමො’’ති.

තත්ථ **එකොසීති** එකොව ආසි. **අඩ්ඪතෙළසසතානන්ති** මම සාවකානං පඤ්ඤාසාධිකානං ද්වාදසසතානං. **භික්ඛූනාසීති** භික්ඛූනං ආසි . තෙසං පන මජ්ඣගතො භගවා චතුරඞ්ගසන්නිපාතෙ පාතිමොක්ඛං උද්දිසි.

අථ භගවා අත්තනො පවත්තිං දස්සෙන්තො –

6. ‘‘විරොචමානො විමලො, භික්ඛුසඞ්ඝස්ස මජ්ඣගො;
දදාමි පත්ථිතං සබ්බං, මණීව සබ්බකාමදො’’ති. – ආදිමාහ;

තත්ථ **විරොචමානොති** අනන්තබුද්ධසිරියා විරොචමානො. **විමලොති** විගතරාගාදිකිලෙසමලො. **මණීව සබ්බකාමදොති** චින්තාමණි විය සබ්බකාමදදො අහම්පි ඉච්ඡිතං පත්ථිතං සබ්බං ලොකියලොකුත්තරසුඛවිසෙසං දෙමීති අත්ථො.

ඉදානි පත්ථිතපත්ථනං දස්සෙන්තො –

7. ‘‘ඵලමාකඞ්ඛමානානං, භවච්ඡන්දජහෙසිනං;
චතුසච්චං පකාසෙමි, අනුකම්පාය පාණින’’න්ති. – ආදිමාහ;

තත්ථ **ඵලන්ති** සොතාපත්තිඵලාදිකං චතුබ්බිධං ඵලං. **භවච්ඡන්දජහෙසිනන්ති** භවතණ්හාපහායිනං, භවතණ්හං පජහිතුකාමානං. **අනුකම්පායාති** අනුද්දයාය.

8. ඉදානි චතුසච්චප්පකාසනෙ, අභිසමයං දස්සෙන්තො **‘‘දසවීසසහස්සාන’’**න්ති ආදිමාහ.

තත්ථ **දසවීසසහස්සානන්ති** දසසහස්සානඤ්ච වීසතිසහස්සානඤ්ච. **එකද්වින්නන්ති**ආදිනා නයෙනාති අත්ථො. නවමදසමගාථා උත්තානත්ථාව.

11-12. එකාදසමද්වාදසමගාථාසු **ඉදානෙතරහීති** උභොපි එකත්ථා, වෙනෙය්‍යවසෙන පුරිසපුග්ගලා විය වුත්තා. අථ වා **ඉදානීති** මයි උප්පන්නෙ. **එතරහීති** මයි ධම්මං දෙසෙන්තෙ. **අපත්තමානසාති** අප්පත්තඅරහත්තඵලා. **අරියඤ්ජසන්ති** අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං. **ථොමයන්තාති** පසංසන්තා. **බුජ්ඣිස්සන්තීති** අනාගතෙ චතුසච්චධම්මං පටිවිජ්ඣිස්සන්තීති අත්ථො. **සංසාරසරිතන්ති** සංසාරසාගරං.

ඉදානි අත්තනො ජාතනගරාදිං දස්සෙන්තො –

13. ‘‘නගරං කපිලවත්ථු මෙ, රාජා සුද්ධොදනො පිතා;
මය්හං ජනෙත්තිකා මාතා, මායාදෙවීති වුච්චති.

14. ‘‘එකූනතිංසවස්සානි, අගාරං අජ්ඣහං වසිං;
රම්මො සුරම්මො සුභකො, තයො පාසාදමුත්තමා.

15. ‘‘චත්තාලීසසහස්සානි, නාරියො සමලඞ්කතා;

භද්දකඤ්චනා නාම නාරී, රාහුලො නාම අත්‍රජො.

16. ‘‘නිමිත්තෙ චතුරො දිස්වා, අස්සයානෙන නික්ඛමිං;
ඡබ්බස්සං පධානචාරං, අචරිං දුක්කරං අහං.

17. ‘‘බාරාණසියං ඉසිපතනෙ, චක්කං පවත්තිතං මයා;
අහං ගොතමසම්බුද්ධො, සරණං සබ්බපාණිනං.

18. ‘‘කොලිතො උපතිස්සො ච, ද්වෙ භික්ඛූ අග්ගසාවකා;
ආනන්දො නාමුපට්ඨාකො, සන්තිකාවචරො මම;
ඛෙමා උප්පලවණ්ණා ච, භික්ඛුනී අග්ගසාවිකා.

19. ‘‘චිත්තො හත්ථාළවකො ච, අග්ගුපට්ඨාකුපාසකා;
නන්දමාතා ච උත්තරා, අග්ගුපට්ඨාකුපාසිකා.

20. ‘‘අහං අස්සත්ථමූලම්හි, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං;
බ්‍යාමප්පභා සදා මය්හං, සොළසහත්ථමුග්ගතා.

21. ‘‘අප්පං වස්සසතං ආයු, ඉදානෙතරහි විජ්ජති;
තාවතා තිට්ඨමානොහං, තාරෙමි ජනතං බහුං.

22. ‘‘ඨපයිත්වාන ධම්මුක්කං, පච්ඡිමං ජනබොධනං;
අහම්පි න චිරස්සෙව, සද්ධිං සාවකසඞ්ඝතො;
ඉධෙව පරිනිබ්බිස්සං, අග්ගීවාහාරසඞ්ඛයා’’ති. – ආදිමාහ;

මම පන රම්මසුරම්මසුභනාමකා තයො පාසාදා නවභූමිකසත්තභූමිකපඤ්චභූමිකා, චත්තාලීසසහස්සා නාටකිත්ථියො, යසොධරා නාම මම අග්ගමහෙසී , සොහං චත්තාරො නිමිත්තෙ දිස්වා අස්සයානෙන මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිං. තතො ඡබ්බස්සානි පධානං පදහිත්වා විසාඛපුණ්ණමාය උරුවෙලායං සෙනානිගමෙ සෙනාකුටුම්බිකස්ස ධීතාය සම්පසාදජාතාය සුජාතාය නාම දින්නං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා සාලවනෙ දිවාවිහාරං කත්වා සායන්හසමයෙ සොත්ථියෙන නාම තිණහාරකෙන දින්නා අට්ඨ තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා අස්සත්ථබොධිරුක්ඛමූලං උපගන්ත්වා තත්ථ මාරබලං විද්ධංසෙත්වා සම්බොධිං පත්තොස්මීති සබ්බං බ්‍යාකාසි.

තත්ථ **සද්ධිං සාවකසඞ්ඝතොති** සද්ධිං සාවකසඞ්ඝෙන. **පරිනිබ්බිස්සන්ති** පරිනිබ්බායිස්සාමි. **අග්ගීවාහාරසඞ්ඛයාති** අග්ගි විය ඉන්ධනක්ඛයෙන යථා අග්ගි නිරුපාදානො නිබ්බායති, එවං අහම්පි නිරුපාදානො පරිනිබ්බායිස්සාමීති අත්ථො.

23-4. **තානි ච අතුලතෙජානීති** අග්ගසාවකයුගාදීනි තානි අසදිසතෙජානි. **ඉමානි ච දසබලානීති** එතානි ච සාරීරදසබලානි **ගුණධාරණො දෙහොති** ඡඅසාධාරණඤාණාදිගුණධරො අයං දෙහො ච. **තමන්තරහිස්සන්තීති** සබ්බානි එතානි වුත්තප්පකාරානි අන්තරධායිස්සන්ති විනස්සිස්සන්ති. **නනු රිත්තා සබ්බසඞ්ඛාරාති** එත්ථ **නනූති** අයං අනුමතිඅත්ථෙ නිපාතො. **රිත්තාති** නිච්චසාරධුවසාරරහිතත්තා තුච්ඡා, සබ්බමෙව පන සඞ්ඛතං ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මං හුත්වා අභාවතො අනිච්චං, උප්පාදාදිපටිපීළිතත්තා දුක්ඛං, අවසවත්තනතො අනත්තා. තස්මා සඞ්ඛාරෙසු ලක්ඛණත්තයං ආරොපෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අමතමසඞ්ඛතං අච්චුතං නිබ්බානං අධිගච්ඡථ. අයං වො අම්හාකං අනුසාසනී ඉදං අම්හාකං සාසනං අප්පමාදෙන සම්පාදෙථාති. දෙසනාපරියොසානෙ කිර දෙවතානං කොටිසතසහස්සස්ස අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තානි විමුච්චිංසු. සෙසමග්ගඵලෙසු පතිට්ඨිතා පන ගණනපථං වීතිවත්තා අහෙසුං.

එවං භගවා කප්පනාමජාතිආදිවවත්ථිතං සකලම්පි බුද්ධවංසං ආකාසෙ රතනචඞ්කමෙ චඞ්කමන්තොව කථෙත්වා ඤාතිජනං වන්දාපෙත්වා ආකාසතො ඔතරිත්වා පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසීදි. එවං නිසින්නෙ පන භගවති ලොකනාථෙ සිඛාප්පත්තො ඤාතිසමාගමො අහොසි. සබ්බෙ එකග්ගචිත්තා නිසීදිංසු . තතො මහාමෙඝො පොක්ඛරවස්සං වස්සි. තඞ්ඛණෙ උදකං හෙට්ඨා විරවන්තං ගච්ඡති. තෙමෙතුකාමොව තෙමෙති, අතෙමිතුකාමස්ස සරීරෙ එකබින්දුමත්තම්පි න පතති. තං දිස්වා සබ්බෙ අච්ඡරියබ්භුතචිත්තජාතා හුත්වා – ‘‘අහො අච්ඡරියං, අහො අබ්භුත’’න්ති කථං සමුට්ඨාපෙසුං. තං සුත්වා සත්ථා – ‘‘න ඉදානෙව මය්හං ඤාතිසමාගමෙ පොක්ඛරවස්සං වස්සි, අතීතෙපි වස්සී’’ති ඉමිස්සා අට්ඨුප්පත්තියා **වෙස්සන්තරජාතකං** (ජා. 2.22.1655 ආදයො) කථෙසි. සා ධම්මදෙසනා සාත්ථිකා ජාතා. තතො භගවා උට්ඨායාසනා විහාරං පාවිසි.

ඉති මධුරත්ථවිලාසිනියා බුද්ධවංසට්ඨකථාය

ගොතමබුද්ධවංසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො පඤ්චවීසතිමො බුද්ධවංසො.

28. බුද්ධපකිණ්ණකකථා

“අපරිමෙය්‍යිතො කප්පෙ, චතුරො ආසුං විනායකා”තිආදිකා අට්ඨාරසගාථා සඞ්ගීතිකාරකෙහි ඨපිතා
1-18. නිගමනගාථාති වෙදිතබ්බා. සෙසගාථාසු සබ්බත්ථ පාකටමෙවාති.

වෙමත්තකථා

ඉමස්මිං පන සකලෙපි බුද්ධවංසෙ නිද්දිට්ඨානං පඤ්චවීසතියා බුද්ධානං **අට්ඨ වෙමත්තානි** වෙදිතබ්බානි. කතමානි අට්ඨ? ආයුවෙමත්තං, පමාණවෙමත්තං, කුලවෙමත්තං, පධානවෙමත්තං, රස්මිවෙමත්තං, යානවෙමත්තං, බොධිවෙමත්තං, පල්ලඞ්කවෙමත්තන්ති.

තත්ථ **ආයුවෙමත්තං** නාම කෙචි දීඝායුකා හොන්ති කෙචි අප්පායුකා. තථා හි දීපඞ්කරො කොණ්ඩඤ්ඤො අනොමදස්සී පදුමො පදුමුත්තරො අත්ථදස්සී ධම්මදස්සී සිද්ධත්ථො තිස්සොති ඉමෙ නව බුද්ධා වස්සසතසහස්සායුකා අහෙසුං. මඞ්ගලො සුමනො සොභිතො නාරදො සුමෙධො සුජාතො පියදස්සී ඵුස්සොති ඉමෙ අට්ඨ බුද්ධා නවුතිවස්සසහස්සායුකා අහෙසුං. රෙවතො වෙස්සභූ චාති ඉමෙ ද්වෙ බුද්ධා සට්ඨිවස්සසහස්සායුකා අහෙසුං. විපස්සී භගවා අසීතිවස්සසහස්සායුකා අහොසි. සිඛී කකුසන්ධො කොණාගමනො කස්සපොති ඉමෙ චත්තාරො බුද්ධා යථාක්කමෙන සත්තතිචත්තාලීසතිංසවීසවස්සසහස්සායුකා අහෙසුං. අම්හාකං පන භගවතො වස්සසතං ආයුප්පමාණං අහොසි. උපචිතපුඤ්ඤසම්භාරානං දීඝායුකසංවත්තනියකම්මසමුපෙතානම්පි බුද්ධානං යුගවසෙන ආයුප්පමාණං අප්පමාණං අහොසි. අයං පඤ්චවීසතියා බුද්ධානං ආයුවෙමත්තං නාම.

පමාණවෙමත්තං නාම කෙචි දීඝා හොන්ති කෙචි රස්සා. තථා හි දීපඞ්කර-රෙවත-පියදස්සී-අත්ථදස්සී-ධම්මදස්සී-විපස්සීබුද්ධානං අසීතිහත්ථුබ්බෙධං සරීරප්පමාණං අහොසි. කොණ්ඩඤ්ඤ-මඞ්ගල-නාරද-සුමෙධානං අට්ඨාසීතිහත්ථුබ්බෙධො කායො අහොසි. සුමනස්ස නවුතිහත්ථුබ්බෙධං සරීරං අහොසි. සොභිත-අනොමදස්සී-පදුම-පදුමුත්තර-ඵුස්සබුද්ධානං අට්ඨපණ්ණාසහත්ථුබ්බෙධං සරීරං අහොසි. සුජාතො පණ්ණාසහත්ථුබ්බෙධසරීරො අහොසි. සිද්ධත්ථ-තිස්ස-වෙස්සභුනො සට්ඨිහත්ථුබ්බෙධා අහෙසුං. සිඛී සත්තතිහත්ථුබ්බෙධො අහොසි. කකුසන්ධ-කොණාගමන-කස්සපා යථාක්කමෙන චත්තාලීසතිංසවීසතිහත්ථුබ්බෙධා අහෙසුං. අම්හාකං භගවා අට්ඨාරසහත්ථුබ්බෙධො අහොසි. අයං පඤ්චවීසතියා බුද්ධානං පමාණවෙමත්තං නාම.

කුලවෙමත්තං නාම කෙචි ඛත්තියකුලෙ නිබ්බත්තිංසු කෙචි බ්‍රාහ්මණකුලෙ. තථා හි කකුසන්ධකොණාගමනකස්සපසම්මාසම්බුද්ධා බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිංසු. දීපඞ්කරාදිගොතමබුද්ධපරියන්තා ද්වාවීසති බුද්ධා ඛත්තියකුලෙයෙව නිබ්බත්තිංසු. අයං පඤ්චවීසතියා බුද්ධානං කුලවෙමත්තං නාම.

පධානවෙමත්තං නාම දීපඞ්කර-කොණ්ඩඤ්ඤ-සුමන-අනොමදස්සී-සුජාතසිද්ධත්ථ-කකුසන්ධානං දසමාසිකා පධානචරියා. මඞ්ගල-සුමෙධතිස්ස සිඛීනං අට්ඨමාසිකා. රෙවතස්ස සත්තමාසිකා. සොභිතස්ස චත්තාරො මාසා. පදුමඅත්ථදස්සී විපස්සීනං අඩ්ඪමාසිකා. නාරද-පදුමුත්තර-ධම්මදස්සී-කස්සපානං සත්තාහානි . පියදස්සී-ඵුස්ස-වෙස්සභූ කොණාගමනානං ඡමාසිකා. අම්හාකං බුද්ධස්ස ඡබ්බස්සානි පධානචරියා අහොසි. අයං පධානවෙමත්තං නාම.

රස්මිවෙමත්තං නාම මඞ්ගලස්ස කිර සම්මාසම්බුද්ධස්ස සරීරස්මි දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිත්වා අට්ඨාසි. පදුමුත්තරබුද්ධස්ස ද්වාදසයොජනිකා අහොසි. විපස්සිස්ස භගවතො සත්තයොජනිකා අහොසි. සිඛිස්ස තියොජනප්පමාණා. කකුසන්ධස්ස දසයොජනිකා. අම්හාකං භගවතො සමන්තතො බ්‍යාමප්පමාණා. සෙසානං අනියතා අහොසි. අයං රස්මිවෙමත්තං නාම අජ්ඣාසයපටිබද්ධං, යො යත්තකං ඉච්ඡති, තස්ස සරීරප්පභා තත්තකං ඵරති, පටිවිද්ධගුණෙ පන කස්සචි වෙමත්තං නාම නත්ථි. අයං රස්මිවෙමත්තං නාම.

යානවෙමත්තං නාම කෙචි හත්ථියානෙන කෙචි අස්සයානෙන කෙචි රථපද-පාසාද-සිවිකාදීසු අඤ්ඤතරෙන නික්ඛමන්ති. තථා හි දීපඞ්කර-සුමන-සුමෙධ-ඵුස්ස-සිඛී-කොණාගමනා හත්ථියානෙන නික්ඛමිංසු. කොණ්ඩඤ්ඤ-රෙවත-පදුම-පියදස්සී-විපස්සී-කකුසන්ධා රථයානෙන. මඞ්ගල-සුජාත-අත්ථදස්සී-තිස්ස-ගොතමා අස්සයානෙන. අනොමදස්සීසිද්ධත්ථවෙස්සභුනො සිවිකායානෙන. නාරදො පදසා නික්ඛමි. සොභිත-පදුමුත්තර-ධම්මදස්සී-කස්සපා පාසාදෙන නික්ඛමිංසු. අයං යානවෙමත්තං නාම.

බොධිවෙමත්තං නාම දීපඞ්කරස්ස භගවතො කපීතනරුක්ඛො බොධි; කොණ්ඩඤ්ඤස්ස භගවතො සාලකල්‍යාණිරුක්ඛො , මඞ්ගල-සුමන-රෙවත-සොභිතානං නාගරුක්ඛො, අනොමදස්සිස්ස අජ්ජුනරුක්ඛො, පදුමනාරදානං මහාසොණරුක්ඛො, පදුමුත්තරස්ස සලලරුක්ඛො, සුමෙධස්ස නීපො, සුජාතස්ස වෙළු, පියදස්සිනො කකුධො, අත්ථදස්සිස්ස චම්පකරුක්ඛො, ධම්මදස්සිස්ස රත්තකුරවකරුක්ඛො, සිද්ධත්ථස්ස කණිකාරරුක්ඛො, තිස්සස්ස අසනරුක්ඛො, ඵුස්සස්ස ආමලකරුක්ඛො, විපස්සිස්ස පාටලිරුක්ඛො, සිඛිස්ස පුණ්ඩරීකරුක්ඛො, වෙස්සභුස්ස සාලරුක්ඛො, කකුසන්ධස්ස සිරීසරුක්ඛො, කොණාගමනස්ස උදුම්බරරුක්ඛො, කස්සපස්ස නිග්‍රොධො, ගොතමස්ස අස්සත්ථොති අයං බොධිවෙමත්තං නාම.

පල්ලඞ්කවෙමත්තං නාම දීපඞ්කර-රෙවත-පියදස්සී-අත්ථදස්සී-ධම්මදස්සී-විපස්සීනං තෙපණ්ණාසහත්ථපල්ලඞ්කා අහෙසුං; කොණ්ඩඤ්ඤ-මඞ්ගල-නාරද-සුමෙධානං සත්තපණ්ණාසහත්ථා; සුමනස්ස සට්ඨිහත්ථො පල්ලඞ්කො අහොසි; සොභිත-අනොමදස්සී-පදුම-පදුමුත්තර-ඵුස්සානං අට්ඨත්තිංසහත්ථා, සුජාතස්ස ද්වත්තිංසහත්ථො, සිද්ධත්ථ-තිස්ස-වෙස්සභූනං චත්තාලීසහත්ථා, සිඛිස්ස ද්වත්තිංසහත්ථො , කකුසන්ධස්ස ඡබ්බීසතිහත්ථො, කොණාගමනස්ස වීසතිහත්ථො, කස්සපස්ස පන්නරසහත්ථො, ගොතමස්ස චුද්දසහත්ථො පල්ලඞ්කො අහොසි. අයං පල්ලඞ්කවෙමත්තං නාම. ඉමානි **අට්ඨ වෙමත්තානි** නාම.

අවිජහිතට්ඨානකථා

සබ්බබුද්ධානං පන **චත්තාරි අවිජහිතට්ඨානානි** නාම හොන්ති. සබ්බබුද්ධානඤ්හි බොධිපල්ලඞ්කො අවිජහිතො එකස්මිංයෙව ඨානෙ හොති. ධම්මචක්කප්පවත්තනං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ අවිජහිතමෙව හොති. දෙවොරොහණකාලෙ සඞ්කස්සනගරද්වාරෙ පඨමක්කපාදට්ඨානං අවිජහිතමෙව හොති. ජෙතවනෙ ගන්ධකුටියා චත්තාරි මඤ්චපාදට්ඨානානි අවිජහිතානෙව හොන්ති. විහාරො පන ඛුද්දකොපි මහන්තොපි හොති. විහාරො න විජහතියෙව, නගරං පන විජහති.

සහජාතපරිච්ඡෙද-නක්ඛත්තපරිච්ඡෙදකථා

අපරං පන අම්හාකංයෙව භගවතො සහජාතපරිච්ඡෙදඤ්ච නක්ඛත්තපරිච්ඡෙදඤ්ච දීපෙසුං. අම්හාකං සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තෙන කිර සද්ධිං රාහුලමාතා ආනන්දත්ථෙරො ඡන්නො කණ්ඩකො අස්සරාජා නිධිකුම්භො මහාබොධි කාළුදායීති ඉමානි සත්ත සහජාතානි. අයං **සහජාතපරිච්ඡෙදො**. මහාපුරිසො පන උත්තරාසාළ්හනක්ඛත්තෙනෙව මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමි, මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමි, ධම්මචක්කං පවත්තෙසි, යමකපාටිහාරියං අකාසි. විසාඛනක්ඛත්තෙන ජාතො ච අභිසම්බුද්ධො ච පරිනිබ්බුතො ච. මාඝනක්ඛත්තෙන තස්ස සාවකසන්නිපාතො ච ආයුසඞ්ඛාරවොසජ්ජනඤ්ච අහොසි. අස්සයුජනක්ඛත්තෙන දෙවොරොහණං. අයං **නක්ඛත්තපරිච්ඡෙදොති**.

සධම්මතාකථා

ඉදානි පන සබ්බෙසං බුද්ධානං සාධාරණධම්මතං පකාසයිස්සාම. **සබ්බබුද්ධානං සමත්තිංසවිධා ධම්මතා**. සෙය්‍යථිදං – පච්ඡිමභවිකබොධිසත්තස්ස සම්පජානස්ස මාතුකුච්ඡිඔක්කමනං, මාතුකුච්ඡියං පල්ලඞ්කෙන නිසීදිත්වා බහිමුඛොලොකනං, ඨිතාය බොධිසත්තමාතුයා විජායනං, අරඤ්ඤෙයෙව මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනං, කඤ්චනපට්ටෙසු පතිට්ඨිතපාදානං උත්තරාභිමුඛානං සත්තපදවීතිහාරානං ගන්ත්වා චතුද්දිසං ඔලොකෙත්වා සීහනාදනදනං, චත්තාරි නිමිත්තානි දිස්වා ජාතමත්තපුත්තානං මහාසත්තානං මහාභිනික්ඛමනං, අරහද්ධජමාදාය පබ්බජිත්වා සබ්බහෙට්ඨිමෙන පරිච්ඡෙදෙන සත්තාහං පධානචරියා, සම්බොධිං පාපුණනදිවසෙ පායාසභොජනං, තිණසන්ථරෙ නිසීදිත්වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාධිගමො, ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානපරිකම්මං, මාරබලවිද්ධංසනං, බොධිපල්ලඞ්කෙයෙව තිස්සො විජ්ජා ආදිං කත්වා අසාධාරණඤාණාදිගුණපටිලාභො, සත්තසත්තාහං බොධිසමීපෙයෙව වීතිනාමනං, මහාබ්‍රහ්මුනො ධම්මදෙසනත්ථාය ආයාචනං, ඉසිපතනෙ මිගදායෙ ධම්මචක්කප්පවත්තනං, මාඝපුණ්ණමාය චතුරඞ්ගිකසන්නිපාතෙ පාතිමොක්ඛුද්දෙසො, ජෙතවනට්ඨානෙ නිබද්ධවාසො, සාවත්ථිනගරද්වාරෙ යමකපාටිහාරියකරණං, තාවතිංසභවනෙ අභිධම්මදෙසනා, සඞ්කස්සනගරද්වාරෙ දෙවලොකතො ඔතරණං සතතං ඵලසමාපත්තිසමාපජ්ජනං, ද්වීසු වාරෙසු වෙනෙය්‍යජනාවලොකනං, උප්පන්නෙ වත්ථුම්හි සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනං උප්පන්නාය අට්ඨුප්පත්තියා ජාතකකථනං, ඤාතිසමාගමෙ බුද්ධවංසකථනං, ආගන්තුකෙහි භික්ඛූහි පටිසන්ථාරකරණං, නිමන්තිතානං වුට්ඨවස්සානං අනාපුච්ඡා අගමනං, දිවසෙ දිවසෙ පුරෙභත්තපච්ඡාභත්තපඨමමජ්ඣිමපච්ඡිමයාමකිච්චකරණං, පරිනිබ්බානදිවසෙ මංසරසභොජනං, චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසමාපත්තියො සමාපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බානන්ති ඉමා සමත්තිංස සබ්බබුද්ධානං ධම්මතාති.

අනන්තරායිකධම්මකථා

සබ්බබුද්ධානං **චත්තාරො අනන්තරායිකා ධම්මා**. කතමෙ චත්තාරො? බුද්ධානං උද්දිස්ස අභිහටානං චතුන්නං පච්චයානං න සක්කා කෙනචි අන්තරායො කාතුං. බුද්ධානං ආයුනො න සක්කා කෙනචි අන්තරායො කාතුං. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං පරූපක්කමෙන තථාගතං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යා’’ති (චූළව. 342). බුද්ධානං ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණානං අසීතියා අනුබ්‍යඤ්ජනානඤ්ච න සක්කා කෙනචි අන්තරායො කාතුං. බුද්ධරංසීනං න සක්කා කෙනචි අන්තරායො කාතුන්ති. ඉමෙ චත්තාරො අනන්තරායිකා ධම්මා නාමාති.

නිගමනකථා

එත්තාවතා ගතා සිද්ධිං, බුද්ධවංසස්ස වණ්ණනා;
සුවණ්ණපදවිඤ්ඤාතවිචිත්තනයසොභිතා.

පොරාණට්ඨකථාමග්ගං, පාළිඅත්ථප්පකාසකං;
ආදායෙව කතා **බුද්ධ-වංසස්සට්ඨකථා** මයා.

පපඤ්චත්ථං විවජ්ජෙත්වා, මධුරත්ථස්ස සබ්බසො;
සම්පකාසනතො තස්මා, **මධුරත්ථප්පකාසිනී**.

කාවීරජලසම්පාත-පරිපූතමහීතලෙ;
කාවීරපට්ටනෙ රම්මෙ, නානානාරිනරාකුලෙ.

කාරිතෙ කණ්හදාසෙන, සණ්හවාචෙන සාධුනා;
විහාරෙ විවිධාකාර-චාරුපාකාරගොපුරෙ.

ඡායාසලිලසම්පන්නෙ, දස්සනීයෙ මනොරමෙ;
හතදුජ්ජනසම්බාධෙ, පවිවෙකසුඛෙ සිවෙ.

තත්ථ පාචීනපාසාද-තලෙ පරමසීතලෙ;
වසතා බුද්ධවංසස්ස, මයා සංවණ්ණනා කතා.

යථා බුද්ධවංසස්ස සංවණ්ණනායං, ගතා සාධු සිද්ධිං විනා අන්තරායං;
තථා ධම්මයුත්තා ජනානං විතක්කා, විනාවන්තරායෙන සිද්ධිං වජන්තු.

ඉමං බුද්ධවංසස්ස සංවණ්ණනං මෙ, කරොන්තෙන යං පත්ථිතං පුඤ්ඤජාතං;
සදා තස්ස දෙවානුභාවෙන ලොකො, ධුවං සන්තමච්චන්තමත්ථං පයාතං.

විනස්සන්තු රොගා මනුස්සෙසු සබ්බෙ, පවස්සන්තු දෙවාපි වස්සන්තකාලෙ;
සුඛං හොතු නිච්චං වරං නාරකාපි, පිසාචාපයාතා පිපාසා භවන්තු.

සුරා අච්ඡරානං ගණාදීහි සද්ධිං, චිරං දෙවලොකෙ සුඛං වානුභොන්තු;
චිරං ඨාතු ධම්මො මුනින්දස්ස ලොකෙ, සුඛං ලොකපාලා මහිං පාලයන්තු.

ගරූහි ගීතනාමෙන, බුද්ධදත්තොති විස්සුතො;
ථෙරො කත්වා අට්ඨකථං, මධුරත්ථවිලාසිනිං.

පොත්ථකං ඨපයිත්වෙමං, පරම්පරෙ හිතාවහං;
අචිරට්ඨිතභාවෙන, අහො මච්චුවසං ගතො.

ඉති භාණවාරවසෙන ඡබ්බීසතිභාණවාරා, ගන්ථවසෙන පඤ්චසතාධිකඡසහස්සගන්ථා, අක්ඛරවසෙන තිසහස්සාධිකානි ද්වෙසතසහස්සක්ඛරානි.

අන්තරායං විනා එසා, යථා නිට්ඨං උපාගතා;
තථා සිජ්ඣන්තු සඞ්කප්පා, සත්තානං ධම්මනිස්සිතාති.

ඉති මධුරත්ථවිලාසිනී නාම

බුද්ධවංස-අට්ඨකථා නිට්ඨිතා.